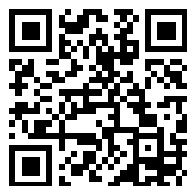

ÖNB
+Z329081506

PROZA-BEWERKINGEN

VAN HET

LEVEN VAN ALEXANDER DEN GROOTE

IN HET

MIDDELNEDERLANDSCH

DOOR

DR. S. S. HOOGSTRA

'S GRAVENHAGE
MARTINUS NIJHOFF
— 1898 —

PROZA-BEWERKINGEN

VAN HET

LEVEN VAN ALEXANDER DEN GROOTE

IN HET

MIDDELNEDERLANDSCH.

PROZA-BEWERKINGEN

VAN HET

LEVEN VAN ALEXANDER DEN GROOTE

IN HET

MIDDELNEDERLANDSCH

DOOR

Dr. S. S. HOOGSTRA

'S-GRAVENHAGE
MARTINUS NIJHOFF
— 1898 —

INHOUD.

INLEIDING.

1. Oorsprong en verbreiding der Alexander-Sage.

Er is in de ongewijde litteratuur nauwelijks een tweede voorbeeld aan te wijzen van een persoon, wiens leven en lotgevallen zoozeer 't gemeengoed van alle beschaafde volken, door vele eeuwen heen, geworden zijn als die van Alexander den Grooten. Reeds tijdens zijn kortstondig en heldhaftig leven stelden zich tal van schrijvers ten taak zijne daden te boekstaven en zijn roem te verkondigen, en dit getal vermeerderde, naarmate 't beeld van den jongen held meer in 't verleden terugweek en zijn onzekerder silhouette der verbeelding vrijer spel liet. Met het oog op deze vele biografen roept Cicero verwonderd uit, pro Archia § 10: „Quam multos scriptores rerum suarum magnus ille Alexander secum habuisse dicitur?" En ruim 100 jaren later beweert een van de meeste bekende beschrijvers zijns levens: „Er is niemand, wiens daden door meer schrijvers te boek gesteld zijn, of door schrijvers, die meer van elkander verschillen." 1) Waar zooveel auteurs zich beijverden zijn lof te verkondigen, moesten zijn daden en de bijzonderheden zijns levens wel algemeen bekend worden. Bovengenoemde biograaf durft dan ook verder verzekeren: „Er is, naar ik meen, geen volk, geen stad, ja zelfs geen persoon, die niet van Alexander heeft hooren spreken. Ook schijnt 't mij toe, dat deze man, die zijn weerga niet heeft, niet heeft

1) Arrianus, De exped. Alex. in prooemio.

kunnen bestaan zonder een bepaald bestel der goddelijke Voorzienigheid." 1) Wat Arrianus schreef met het oog op zijn tijd, geldt in zekeren zin ook nog van den onze. Maar nu niet van den historischen Alexander, dien Arrianus en zijn tijdgenoot Plutarchus ons geschetst hebben met meerdere of mindere getrouwheid.

De Macedonische held is 't onderwerp geworden der sage; zijn leven is 't stramien geworden, waarop een nog veel grooter getal van dichter en schrijvers, de vreemdste verhalen, de grootste wonderen, en de zonderlingste avonturen in bonte kleuren geborduurd hebben. Van Zweden tot Ethiopië, van Ierland en Spanje tot in 't hartje van Azië behoort Alexander tot alle nationaliteiten, ja, Col. Yule verzekert: „The legendary history of Alexander .... spread eventually even to the Indian Archipelago and found utterance in Malay and Siamese" 2). Zijne nationaliteit veranderde met het volk, dat hem onder zijne helden opnam: bij de Perzen wordt hij een prins van Perzischen bloede, de zoon van Darab, die gehuwd was met Nahid, de dochter van Feilefus (= Philippus). „Wegen üblen Athems wurde sie aber wieder heimgeschickt und gebar in der Heimat den Skander (= Alexander);" 3) of, wanneer de haat tegen den vreemden veroveraar te sterk is om onderdrukt te worden en verkropte spijt zich eindelijk vrijmaakt, vertelt „an honest Parsi of Surat, a zealous fire-worshipper, ... in language by no means figurative or equivocal", dat hij een zone Satans is. 4)

Den Arabieren is hij een Muselman, afstammend van den patriarch Isaäc en die in zijn brief aan Koning Porus schrijft: „Mein Gott ist der Gott, welcher mich mit Hülfe unterstützt, mit Eroberung gekräftigt und mit Sieg über seine Feinde erhoben hat, der mir die Länder verliehen und mich als Rache gegen die *Ungläubigen* und Leugner gesandt hat." 5) In Egypte

---

1) Arrianus, id. VII, 30.
2) The Book of ser Marco Polo — London 1875. I. p. 111.
3) Weismann. t. a. p. II. s. 530.
4) Sir W. Ouseley t. a. p., p. 6.
5) Bruno Meissner. t. a. p., s. 613.

waar de wieg en bakermat staan der meest verbreide Alexandersage, geldt hij als de zoon van den door de Perzen verdreven toovenaar-Koning, Nectanebus II, die in de gedaante van den god Ammon de Macedonische vorstin, Olympias, om den tuin leidt en bij haar een zoon verwekt, die haar ‚wreker' worden zal.

Flavius Josephus 1) laat hem naar Jeruzalem komen en den eenig waren God aanbidden, terwijl in de Syrische en vooral in de Ethiopische bewerkingen der sage de Grieksche veroveraar als monotheïst en vereerder der Drieëenheid 2) optreedt, die tot volken en vorsten proclamaties richt, vol van christelijke gedachten en bijbelsche uitdrukkingen. Wie zou b. v. den leerling van Aristoteles herkennen in deze woorden, waarmede Alexander zijn brief aan zijn officieren begint:

„Komt en laat ons erkennen, dat de Heer, mijn God, de Schepper van mij en van U, dien ik in vervlogen tijden niet kende (want duivelen hadden mijne oogen verblind, zoodat ik het licht niet zien kon) God, onze Schepper en onze God is; en indien ge Hem niet kent, dan betaamt het u Hem te leeren kennen en Hem te dienen, hetzij gewillig, hetzij tegen wil en dank, want Hij heeft u in mijne handen gegeven en Hij heeft mij tot Koning over u gesteld." 3) En wanneer Latijnsche bewerkingen de Oostersche sage toegankelijk hebben gemaakt voor de Westersche menestrelen der Middel-eeuwen, dan treedt de Grieksche held op als een volmaakt *ridder*, die op Middeleeuwsche wijze oorlog voert en met Middeleeuwsche ridderdeugden is toegerust.

En waaraan heeft Alexander deze overgroote bekendheid te danken? Aan zijn bijzonder karakter en de wijze van optreden, naar wij meenen. Dat de Oostersche verbeelding getroffen werd door de buitengewone verschijning van zulk een jong en onweerstaanbaar held, die alles aan zich onderwierp, wat hij op zijn zegevierenden tocht ontmoette, is niet te verwonderen. Zijne persoonlijke dapperheid, die levensgevaar verachtte, de ont-

---

1) Antiqu. Jud. XI. 8 § 3 sq.
2) Budge: The Life etc. Introd. XXVI.
3) Budge, als boven, p. 47.

beringen die hij doorstond als soldaat, zijn onuitputtelijke energie, zijn militaire bekwaamheid, zijn slimheid, zijn grootmoedigheid jegens verwonnenen, zijn ongehoorde tochten, zijn ongeëvenaarde veroveringen en zijn tragisch einde moesten een onuitwischbaren indruk maken op de levendige verbeelding der Oosterlingen. Ook zijn wijze van optreden moest hem de welwillendheid verzekeren van de door hem overwonnen volken. Hij was grootmoedig jegens de verwonnenen, mannen zoowel als vrouwen — een zeer zeldzaam iets in de geschiedenis in 't Oosten, vooral in de oudheid.

Wanneer de Egyptenaren een parallel trokken tusschen den Macedonischen veroveraar, die aan de monden van den Nijl eene groote stad stichtte en hun God Ammon eer bewees, en den Perzischen wreedaard Cambyses, die steden tot puin verbrandde, mannen op wreede wijze ter dood bracht, vrouwen in slavernij verkocht, door wien zelfs de eerwaardige heiligdommen van Thebe en Memphis niet gespaard werden, dan moesten ze Alexander wel als hun weldoener beschouwen. Nog versch lag in hun geheugen de wijze, waarop Ochus Artaxerxes III in hun land had huisgehouden een twintigtal jaren voor Alexander's komst. „Er liesz das Land, das sechzig Jahre dem Reich entfremdet gewesen war, seinen Zorn fühlen. Die Zeiten des Kambyses erneuten sich. Es folgten Hinrichtungen in Menge, Plünderungen ärgster Art; mit eigener Hand durchbohrte der Groszkönig den heiligen Stier Apis, befahl die Tempel ihres Schmuckes, ihres Goldes, selbst ihrer heiligen Bücher zu berauben. „Der Dolch" hiesz er fortan im Munde des volkes." 1)

Zijne welwillendheid jegens de Joden, zijn eerbied voor hun heiligdom te Jeruzalem en hun godsdienst maakte niet minder indruk.

Zijne grootmoedigheid jegens de Perzische princessen, zijne gevangenen, wekte de bewondering van vriend en vijand op. Is het wonder, dat een jong en zegevierend held, die zoo goedertieren was jegens zwakkeren, zoo grootmoedig jegens overwonnenen, die zooveel eerbied toonde voor inheemsche

1) Droysen, t. a. p. I, s. 62.

instellingen en gebruiken, meer als vriend dan als vijand werd beschouwd?

De Alexander, zooals wij dien kennen uit de vele verhalen, die den historischen Koning van Macedonië op den achtergrond gedrongen hebben, is een beeld der Oostersche fantasie, op wier rekening de vele ongelooflijke tochten, bovenmenschelijke ondernemingen en wonderen gesteld moeten worden, die de historische kern tot onkenbaar wordens toe omgeven. Deze fabelachtige mededeelingen, waaraan eeuwen later voortgewerkt hebben, dateeren zeker uit den tijd, waarop de Grieksche soldaten van Alexander's leger uit onbekende streken naar eigen haard teruggekeerd, hunne landgenooten in opgesmukte soldatentaal verhalen opdischten van wat ze gezien hadden of meenden gezien te hebben. De ongelooflijke verhalen uit de wonderlanden van 't geheimzinnige en daardoor juist aantrekkelijke Oosten, die de voortdurende aanraking met de Perzen en de heldhaftige terugtocht der *tienduizend* in Griekenland in omloop hadden gebracht, werden vermeerderd, vervormd en geconcentreerd om den zegevierenden Griek, wiens roemrijke overwinningen op den aartsvijand van Hellas zulk een gevoelige en patriotische snaar deed trillen in de gemoederen zijner landgenooten. Toen al deze verhalen, om een historische kern gegroepeerd, te boek gesteld werden, kreeg de sage een vasten vorm; in bijzaken, in onderdeelen werd ze nog voortdurend gewijzigd naar *tijd*, *plaats* en *omstandigheden*, in hoofdzaak evenwel bleef ze dezelfde, zooals ze ons wordt medegedeeld door den zoogenaamden Pseudo-Callisthenes. Dezen vasten vorm verkreeg de sage 't eerst in Egypte en waarschijnlijk te Alexandrië, 1) waar de Ptolomeeën Grieksche kunst, wetenschap en beschaving tot eene bewonderenswaardige hoogte wisten op te voeren. Waarschijnlijk niet lang na Alexander's dood heeft een vriend of gunsteling der heerschende dynastie, op aansporing van Ptolomeüs, den Egyptischen oorsprong van Alexander verzonnen om de Egyptenaren te doen vergeten, dat ze een vreemd juk droegen. Hij behoefde daartoe der waarheid geen te groot geweld aan te doen. De stichting van Alexandrië, de vereering

1) J. Zacher. Ps.-Call. s. 5.

van Jupiter Ammon door Alexander, voor wiens zoon hij zichzelf uitgaf, en zijn prachtige tombe in dit land, waar de politieke berekening van Ptolomeüs hem had weten te doen begraven, moesten wel 't vermoeden wekken, dat Alexander Egypte bijzonder genegen was. De auteur der Pseudo-Callisthenes-sage gaf een zeer aannemelijke verklaring van deze voorliefde door den Macedonischen veroveraar voor te stellen als een afstammeling van den laatsten inheemschen vorst, Nectanebus II. Ook moest de eigenliefde en 't patriotisme der Egyptenaren zich gestreeld gevoelen, dat de vernietiging der gehate Perzische heerschappij, die een einde gemaakt had aan hun eigen onafhankelijkheid, volvoerd werd door een nakomeling van den vorst, die zijn land had moeten verlaten bij de nadering van Ochus Artaxerxes III. Dat de geschiedenis hier verkracht werd en de goede naam der Macedonische vorstin een gevoeligen knak kreeg, waren middelen, die door 't doel schenen geheiligd te worden. De jongste studiën van Budge 1) hebben door interne bewijzen de aannemelijkheid van dezen Alexandrijnschen oorsprong der sage nog meer bevestigd en versterkt.

De oudste tekst, dien we van deze sage bezitten, is in 't Grieksch geschreven en behoort tot de 3e eeuw na Christus 2) Omdat in sommige hss. de naam: Καλλισθένης ἱστοριογράφος gevonden wordt, — die 't werk evenwel onmogelijk geschreven kan hebben, daar hij door Alexander op wreede wijze ter dood gebracht werd in 't jaar 328 v. Chr. — gaat 't verhaal meestal door onder den naam: Pseudo-Callisthenes, die 't eerst schijnt gebezigd te zijn door J. Causabonus 3). Van dezen tekst bestaan ongeveer een twintigtal handschriften 4), die naar drie, welke zich in de Bibl. Nation. te Parijs bevinden, verdeeld worden in 3 redacties.

Red. A′ geeft den oudsten bekenden tekst, die, hoewel nog al veranderd en bedorven, toch beter dan de andere hss. den

1) Alexander the Great. Introd. XXXVII.

2) J. Zacher. Ps.-Call. s. 102.

3) J. Zacher. Ps-Call. s. 8. Over andere namen cf. Dr. Christensen: Sitzungsberichte enz. 1897. Heft. 1. s. 33 sq.

4) P. Meyer: Alexandre II. p. 3.

oorspronkelijken vorm der Egyptische sage weergeeft. In B′ is de lokale kleur meer uitgewischt; sommige verhalen hebben eene verandering ondergaan, ten einde eene toenadering tusschen legende en geschiedenis te verkrijgen. Tot deze redactie behooren de meeste hss. „Elle peut ainsi être considérée comme la vulgate du Pseudo-Callisthène" 1). C′ is van nog jongeren datum, sterk geïnterpoleerd, en gewijzigd meestal zonder smaak; de historische feiten zijn bijna geheel begraven onder de legendarische verhalen.

Geen dezer hss., waarvan 't oudste A (n^{0}. 1711 van de Bibl. Nation.) tot de elfde eeuw behoort, bewaart zuiver dezen oudsten vorm. Verscheidene vrij oude bewerkingen zijn gemaakt naar een oorspronkelijker tekst dan die bewaard is in A. Een Latijnsche vertaling van Julius Valerius, van wien niets anders dan de naam bekend is, wordt door Zacher vóór 340 na Chr. geplaatst 2).

Van nog grooter belang voor de tekst-kritiek der Alexandersage is de Armenische bewerking — waarvan eene vertaling zich nog altijd laat wachten, — die den oudsten vorm 3) dezer sage vertegenwoordigt en in de 5^{e} eeuw opgesteld werd door Mozes van Chorene 4). Ook de Syrische bewerking — waarvan Budge in 1889 eene Engelsche vertaling 't licht deed zien, — is belangrijk.

Prof. Nöldeke 5) meent, dat ze vervaardigd werd in de 7^{e} of 8^{e} eeuw naar eene *Perzische* bewerking van den Griekschen Pseudo-Callisthenes. Deze drie bewerkingen nu, die onderling nog afwijkingen vertoonen, staan dichter bij elkander dan bij een der Grieksche teksten, die tot ons zijn gekomen en naderen onder de Grieksche lezingen 't meest die van het hs. A. Door vergelijking van deze bewerkingen onderling en met den oudsten Griekschen tekst kan men zich een vrij getrouw beeld vormen van de gedaante van den Alexander-roman tegen de 3^{e} eeuw.

1) P. Meyer. Alexandre II. p. 5.
2) Ps.-Call. s. 84. cf. P. Meyer. t. a. p. II. p. 10 noot 3
3) Budge: The Life etc. Introd. XX.
4) J. Zacher. Ps.-Call. s. 86.
5) Beiträge etc. S. 2.

Zulk eene vergelijking doet zien, dat de oudste teksten eene beknoptere lezing geven en niet zoo sterk geïnterpoleerd zijn als de jongere bewerkingen. Onder deze inlasschingen is een drietal zeer bekende. Alle drie zijn ze van Oosterschen oorsprong; twee er van zijn als afzonderlijke werkjes bijna even populair geworden als de Alexander-sage zelve, waarbij ze later werden ingelijfd. Het eene is de briefwisseling tusschen Alexander en Dindimus (Dandamus), den koning der Brahmanen. Zelfs in de oudste teksten treffen we Alexander's ontmoeting met de Brahmanen aan; den naam Dindimus echter vinden we noch bij Valerius, noch in de Syrische vertaling 1) en van eene brief*wisseling* is geen sprake. De geheele correspondentie, in de latere bewerkingen uit 5 brieven bestaande, wordt op en top middeneeuws gekleurd en dan eene vergelijking tusschen een werkend (Alexander's) en een schouwend (Dindimus') leven 2).

De twee andere inlasschingen zijn van Joodschen oorsprong; de eene is Alexander's tocht naar 't Paradijs, een verhaal, waarvan de Latijnsche redactie dagteekent uit de 1e helft der 12e eeuw, 3) en waarschijnlijk teruggaat op een dergelijk verhaal in den Talmud.

De tweede invoeging van bepaald Joodschen oorsprong is Alexander's bezoek aan Jeruzalem. In geen der oudere redacties komt dit verhaal voor en van de jongere alleen in C′ 4), de sterkst gewijzigde lezing. Een bewijs te meer voor den Joodschen oorsprong van dit verhaal is 't feit, dat het in de oudheid

---

1) cf. Budge p. 94.

2) De naam Dindimus (L. Δανδάμης) schijnt van Oosterschen oorsprong en afgeleid te zijn van 't Sanskrit: daṇḍin (van daṇḍa = stok, staf); 't is dus eigenlijk een soortnaam, beteekenende „schepter-drager", heerscher.

3) P. Meyer II. p. 49. We kunnen ons niet vereenigen met hetgeen volgt: „Tout en admettant comme fort probable l'origine hébraïque de l'opuscule latin, je ferai remarquer qu'il porte des traces de christianisme, qui excludent l'idée d'une traduction exacte." Onder deze sporen rekent deze geleerde: de opstanding, 't laatste oordeel, de rechtvaardigen, die met God zullen regeeren. Maar, zouden we willen vragen, hebben de Christenen deze ideeën dan niet van de Joden?

Cf. I. Lévi, Revue II. p. 299.

4) J. Zacher. Ps.-Call. s. 134.

alleen bij Josephus schijnt voor te komen 1). De lezing in C verschilt evenwel te veel van Josephus' verhaal om aan eene direkte ontleening te doen denken 2).

Een gelijk geval als met de briefwisseling tusschen Alexander en Dindimus heeft plaats gehad met een brief van Alexander aan zijn leermeester Aristoteles. Deze brief, die in Jul. Valerius (III, c. 17) nog vrij lang is, is in de jongere redacties (L. B. C.) opgelost is in 't verhaal 3). Hij schijnt later van den Pseudo-Callisthenes te zijn losgemaakt, heeft belangrijke uitbreidingen en wijzigingen ondergaan, zoo belangrijk zelfs, dat hij een werk schijnt te zijn, dat met de Alexander-sage slechts in ver verband staat en wordt na de 9e eeuw herhaaldelijk in hss. aangetroffen onder den titel: „Epistola Alexandri Magni Macedonis ad Aristotelem, magistrum suum de itinere et de situ Indiae." Overbekend in de Middel-eeuwen, ook door de populariteit van 't Epitome, waarmee hij dikwijls verbonden voorkomt 4), is deze brief in zijn verjongden vorm een geliefkoosd bestanddeel geworden van de Westersche bewerkingen der Alexander-sage.

De populariteit, die deze drie werkjes in de Middel-eeuwen hebben genoten en hun invloed op de Westersche Alexander-verhalen vereischten eene afzonderlijke vermelding. Eene bespreking van de bewerkingen der sage in 't Perzisch, 't Arabisch, 't Ethiopisch (vertaling van Budge 1896) en 't Hebreeuwsch ligt niet op onzen weg. We verwijzen naar de bibliografie, vooral naar 't voortreffelijke werk van Prof. Nöldeke. — Zooals met de meeste Oostersche verhalen 't geval was, werd de Alexander-sage in 't Westen bekend door Latijnsche overzettingen. De eerste was die van Jul. Valerius, waarvan we reeds gewag gemaakt hebben.

Een kort fragment en drie hss., waarvan 't oudste tot de 7e of 't begin der 8e eeuw behoort 5), zijn bewaard gebleven.

1) Antiqu. Jud. XI. 8.

2) Over dit bezoek aan Jeruzalem leze men de zaakrijke behandeling bij Ste Croix, p. 542 vlg.

3) J. Zacher, s. 146.

4) P. Meyer, II p. 27.

5) P. Meyer, II. p. 12.

Dit gering getal hss. van eene sage, die door hare wondervolle verhalen zoozeer in den geest moest vallen van de lichtgeloovige gemoederen der Middeleeuwen, zou licht het vermoeden kunnen wekken, dat deze bewerking van Valerius niet bijzonder in den smaak viel en van onbeduidenden invloed op de verbreiding der Alexander-sage in 't Westen is geweest. Doch dit is slechts ten deele waar. Ten tijde van Karel den Grooten 1) werd van deze Latijnsche vertaling een uittreksel gemaakt, algemeen bekend onder den naam „Epitome", waarvan Zacher in 1867 eene uitgave bezorgde. De vele afschriften, die er van dit werkje bestaan — P. Meyer meent, dat er wel honderd zijn, *Avant-propos*, XVI — bewijzen zijn populariteit, waartoe niet weinig de vele uittreksels, die Vincentius van Beauvais in zijn Speculum Historiale er uit overnam, bijgedragen zullen hebben. P. Meyer 2) heeft ons nader bekend gemaakt met een hs. van dit Epitome te Oxford (No. 82 van de Coll. Corpus Christi), dat zeer belangrijk is, omdat het een overgang vormt tusschen den volledigen Valerius en de meest bekende lezing van 't Epitome. Deze geleerde zegt hiervan II. p. 21: „On pourrait donc à priori conjecturer, que ce ms. forme à lui seul une famille à part plus rapprochée que les autres mss. du type original, le Valerius complet. Cette conjecture trouve, je crois, sa confirmation dans l'examen du texte. On y lit de temps en temps des phrases qui appartiennent originairement au Valerius complet et qui ont disparu des autres mss. de l'épitome. Ainsi le texte de Corpus formerait en quelque sorte la transition entre Valerius et l'épitome, restant toutefois en général plus près du second que du premier."

Op den invloed, dien 't *Epitome* op de Westersche bewerkingen geoefend heeft, komen we terug, nadat we eerst nog eene andere Latijnsche overzetting ter sprake hebben gebracht, die in de 10e eeuw in Italië ontstond en wier populariteit begint met de 13e eeuw 3).

Dit werk, dat 't eerst in ons land gedrukt is (1473) — een

1) J. Zacher, s. 105.
2) Alexandre II p. 18.
3) P. Meyer. II. p. 39, 40.

exemplaar bevindt zich op de Koninkl. Bibl. in den Haag 1) waarvan de volledige titel luidt: „Historia Alexandri Magni, regis Macedoniae, de praeliis," is algemeen bekend onder den verkorten titel: *Historia de praeliis.* In enkele hss. o. a. die te Bamberg en te München 2) wordt het werk ingeleid door een *proloog*, waarin ons wordt medegedeeld, dat Johannes en Marinus, hertogen van Campanië (941—965) een zekeren „Leo archypresbyter" als ambassadeur naar Constantinopel zonden, waar hij onder andere boeken een „Historiam continentem certamina vel victorias Alexandri Magni, regis Macedoniae," vond en overschreef.

Op aansporing van Hertog Johannes zette Leo later dit werk in 't Latijn over. De Grieksche tekst der sage, dien Leo bewerkt heeft, sluit zich wel bij de oudere, Alexandrijnsche lezingen aan, maar heeft ook reeds vele wijzigingen ondergaan; tevens vindt men hierin reeds bestanddeelen, die in de jongere redacties worden aangetroffen 3). Daarenboven vertaalt Leo zijn origineel zeer vrij en in een Latijn, dat den Ciceroniaansch-gevormden classicus de haren te berge doet rijzen. Dat Leo echter een werk leverde, dat èn om zijn inhoud èn om zijn populairen vorm in den smaak der Middeleeuwen viel, bewijst het groot aantal handschriften, die voor den dag gehaald worden, naarmate 't onderzoek omvangrijker en nauwkeuriger wordt. Toen Zacher in 1867 zijn Pseudo-Call. uitgaf, was 't aantal bekende hss. nog zeer gering; in 1884 kon Kinzel 4) van 14 gewag maken; in 't volgende jaar vermeldde Landgraf er reeds 19 in zijn: „Die Vita Alexandri Magni, waarvan er evenwel één, No. 13 geschrapt moet worden 5).

In 1886 toen P. Meyer zijn voortreffelijk werk over de Alexander-sage in de Fransche litteratuur uitgaf, waren er reeds 63 hss. voor den dag gekomen. Tot in 't laatst der Middeleeuwen bleef 't werk zijne populariteit handhaven, wat ook blijkt uit het aanzienlijk aantal *drukken*, waaronder die

1) cf. Campbell „Annales" No. 140.
2) cf G. Landgraf. Die Vita etc.
3) J. Zacher, s. 109.
4) Zwei Recensionen, s. 3.
5) P. Meyer. II. p. 393.

van Utrecht, de oudste, en van Straatsburg van de jaren 1486, 1489 en 1494 de meest bekende zijn. De tekst van de *Historia* heeft hetzelfde lot ondervonden als zijn prototype, de Grieksche Pseudo-Callisthenes, wat te verwachten was een prozawerk, dat zooveel gemakkelijker aan wijziging was blootgesteld dan een gedicht en zoo dikwijls gecopiëerd werd. Verschillende invloeden hebben hier verandering in de volgorde, daar weglatingen, elders belangrijke interpolaties te weeg gebracht. Voor zoover men de hss. nauwkeurig onderzocht heeft, vallen ze onder drie redacties: 1)

I. de oudere, kenbaar aan den echten proloog en de beginwoorden: „Sapientissimi Egyptiorum", waartoe de hss. van Bamberg en München behooren;

II. de jongere, geïnterpoleerd en gewijzigd, waartoe 3 hss. te Parijs behooren;

III. de teksten, die 't meest gewijzigd zijn door invoegingen en veranderingen in de volgorde; hiertoe behooren o. a. de drukken 2).

Reeds in de 11e eeuw begint Leo's werk zijn invloed te doen gelden; Josippon of Gorionides, een Fransche of Italiaansche Jood, maakt er gebruik van in zijn Hebreeuwsch werk over de geschiedenis der Joden 3) en Israël Lévi 4) meent, dat de Latijnsche *Historia* reeds in 1061 in 't Arabisch moet vertaald zijn, omdat de Hebreeuwsche bewerking der Historia van Samuel ibn Tibbon (± 1200) duidelijk een Arabisch prototype verraadt. Het duurde niet lang of de *Historia de praeliis* vond ook aan deze zijde der Alpen eene welwillende ontvangst. In Duitschland vinden we ze reeds in 't begin der 12e eeuw als excerptum opgenomen in 't Chronicon van Ekkehard van Aura, gestorven in 1129 te Bamberg 5). Toch schijnt het

1) cf. Kinzel: zwei Recensionen, s. 3 vlg.; Landgraf: Die Vita etc. s. 10.

2) Wellicht brengt een nauwkeurig onderzoek der door P. Meyer gevonden hss. nieuwe verrassingen. Deze geleerde meent, dat enkele dezer teksten eene geheel afzonderlijke klasse vormen (t. a. p. II p. 37, noot 2).

3. J. Zacher, t. a. p. s. 133.

4) Revue etc. III p. 246.

5) cf. Zingerle: Die Quellen, s. 19, noot 2. — Archiv der Gesellschaft für ältere deutsche Geschichtskunde Bd. IX s. 673.

werk eerst in de 13e eeuw in 't Westen meer populair te worden; ten minste de tot nog toe bekende hss. in Frankrijk klimmen niet hooger op 1). Hoewel de *Historia de praeliis* een geliefkoosd en veel gelezen werk was in 't Westen in de latere Middeleeuwen en niet zonder invloed is gebleven op die Alexander-romans, die in 't laatst van de 13e en in de 14e eeuw zijn ontstaan, is deze invloed toch zeer overschat. Wat Zacher in 1867 nog met een gerust geweten schrijven kon:

„Diese neue freie Bearbeitung des Archipresbyters Leo..... ist *die Mutter* der meisten abendländischen Bearbeitungen der Alexandersage geworden" 2) hebben de onderzoekingen der laatste jaren niet bevestigd. Vervangt men Leo's werk door 't *Epitome* dan staat men dichter bij de waarheid.

Inderdaad, de oudste en meest bekende Alexander-verhalen in Frankrijk, Engeland, Duitschland en ons Vaderland vertoonen weinig of geen sporen van Leo's werk.

Wat Frankrijk betreft, dat van alle Westersche landen de meeste Alexander-verhalen heeft voortgebracht — er zijn er een kleine twintig — verklaart P. Meyer 3): „Je me contente d'ajouter.... que, contrairement à l'opinion générale, *l'Historia de praeliis* n'a été mise à profit par aucun des poètes qui ont traîté en français de l'histoire d'Alexandre, et que c'est seulement au XIIIe siècle, et probablement vers la fin de ce siècle, qu'elle a été introduite dans notre littérature par une simple traduction en prose." De invloed van 't *Epitome* daarentegen komt duidelijk uit in 't fragment van Alberic de Besançon, in „la rédaction décasyllabique", en in „Le roman en Alexandrins" van Lambert Le Tort en Alexandre de Paris 4).

Pfaffe Lamprecht's gedicht is eene vertaling van 't Fransche werk van Alberic, zooals de auteur zelf zegt, vs. 13 (ed. Weismann):

„Elberich von Bisenzûn
der brâhte uns diz liet zû:

1) P. Meyer, t. a. p. II p. 39.
2) Ps. Call. s. 109.
3) Alexandre II p. 39.
4) P. Meyer, t. a. p. II p. 97, 123, 140.

der hêtiz in walischen getichtit;
ih hân is uns in dûtischen berichtit." —

En zoodra deze bron hem in den steek laat, nl. na de episode van Nicolaas (vs. 482), waar Lysias op de bruiloft van Filippus en Cleopatra den thuiskomenden Alexander smadelijke scheldwoorden naar 't hoofd werpt, vertaalt Lamprecht uit 't *Epitome*, wat onbetwistbaar blijkt uit den „gûldinen naph", dien Alexander den spotter „vor di zande" sloeg; alle redacties der *Historia* spreken hier van een „baculo" in plaats van een „poculo" 1).

't Oudste en meest bekende Alexander-gedicht in 't Engelsch: „*Kyng Alisaunder*", een gedicht, dat op en top den geest der Middeleeuwen weerspiegelt, naar Middeleeuwschen trant hier en daar tot nuttige leering een moralisatie invlecht — b. v. cap. II. vs. 139 vlg. over de praalzucht der vrouw, cap. XV. vs. 4012 vlg. over de hebzucht, maar ook reeds rijk is aan treffende natuurtafereelen, waarvan de beschrijving als een zilveren stroom zich door de Engelsche litteratuur slingert en haar steeds een benijdenswaardige frischheid en de bekoorlijkheid meedeelt, de *Kyng Alisaunder*, is voor 't grootste gedeelte getrokken uit den „Roman de toute chevalerie" van Thomas of Eustatius van Kent 2), die niet 't minst ontleend heeft aan 't *Epitome*.

't Schotsche Alexander-lied: *The Romance of Alexander, containing the Forray of Gadderis* behoort tot de latere vervolgen der Alexander-romans en kan hier dus buiten bespreking blijven. In het Mnl. is de oudste bewerking der Alexandersage, die van Maerlant, hoofdzakelijk ontleend aan den Latijnschen Alexandreis van Gautier de Châtillon, die uit Q. Curtius geput heeft; dit in de Middeleeuwen zoo populaire werk van Gautier dat op scholen gelezen werd „pour affaiblir le renom et l'autorité des chansons de gestes débitées sur le même sujet dans le monde" 3) is ook de hoofdbron van Ulrich von Eschenbach's Alexander en heeft dus met de *Historia* niets te maken. Van onze

1) cf. de tabel bij A. Schmidt. t. a. p. s. 27.
2) P. Meyer, t. a. p. II. p. 273, 285.
3) Paulin Paris, t. a. p. III p. 87.

twee teksten die hierachter volgen, gaat de tweede indirekt op 't Epitome terug; de eerste dankt bijna evenveel aan 't uittreksel uit Valerius als aan Leo's werk. Ons fragment van den roman van Cassamus 1) behoort weer tot de latere vervolgen en is eene bewerking naar de „Voeux du Paon" van Jacques de Longuyon. Zoo zien we dus, dat de mededeeling van Zacher, van den jare 1867, die we nog herhaaldelijk overgenomen of vertaald 2) vinden, door de jongste onderzoekingen niet bevestigd wordt. Tot in 't midden van de 13e eeuw handhaaft 't *Epitome* zijn groote populariteit en wordt de vruchtbare moeder van tal van Westersche Alexander-romans; daarna wordt 't eenigszins verdrongen door 't werk van Leo, dat op de latere Alexander-verhalen zijn invloed doet gevoelen. Deze latere verhalen, — tegen het midden der 14e eeuw schijnt de bron opgedroogd — die wedijveren in 't mededeelen van allerlei dwaze en wonderlijke geschiedenissen, wijzen reeds op 't verval der Epische kunst; ze vallen meest alle tusschen 't midden der 13e en 14e eeuw en trachten door uitgebreidheid van stof 't gemis aan kunstzin en kunstvaardigheid te vergoeden.

De rijmkronieken, die in de 14e eeuw meer en meer in zwang komen, waarin ware poëzie bedolven wordt onder de didaktische strekking, verdringen ze geheel en al.

Ondertusschen doet de boekdrukkunst haar intrede in Europa; de in macht en aanzien toenemende poorters kunnen nu zich zelf boeken aanschaffen, zelf lezen wat eenmaal — een paar eeuwen te voren — aan adellijke ooren voorgezongen of voorgelezen werd. De ridder-romans worden in proza-verhalen omgezet en dringen als „volksboeken" in de 16e eeuw en volgende eeuwen tot de lagere standen der maatschappij door. Zoo ging 't ook met den Alexander-roman bij ons, wiens populariteit evenwel met het einde der 15e eeuw schijnt op te houden.

We kunnen de verschillende vertalingen en bewerkingen van den Alexander-roman niet nagaan; ze opsommen zou luttel nut opleveren en weinig anders dan eene herhaling van onze

1) Uitgegeven door Dr. E. Verwijs (Bibl. van Midd.-Nederl. Letterk.). — Groningen 1869.

2) Zie o. a. Dr. J. Ten Brink, t. a. p. bl. 130.

bibliografie worden, die den belangstellende den weg wijst tot de nieuwste en uitvoerigste werken over de Alexander-sage.

Een paar opmerkingen nog.

Men zou kunnen meenen, dat het meer of minder historische van de werken over Alexander's leven bepaald werd door de mededeelingen aangaande zijn geboorte: dat die werken, welke hem den zoon van Nectanebus noemen, tot 't gebied der sage behooren en de andere, die hem erkennen als den zoon van Filippus meer van historischen aard zijn. 't Spreekt wel van zelf, dat in zuiver historische werken van den verdreven koning van Egypte als vader van Alexander geen sprake kan zijn. Toch verschijnt Nectanebus niet in alle werken, die direkt of indirekt uit de Alexandrijnsche bron geput zijn. Dat Firdausi in zijn Schah-Name Alexander tot den zoon van Darab, een Perzisch heerscher, maakt, hebben we reeds medegedeeld. Ook in de Arabische bewerking van Mubaššir (+ 1053/4), waarvan Bruno Meissner 1) zegt: „Die Hauptquelle für Mubaššir war also jedenfalls eine durch theologische Zusätze erweiterte Bearbeitung des Pseudo-Callisthenes in einer der Syrischen sehr nahe verwandten Recension", wordt hij „der Sohn eines Königs Namens Philippus, und dieser ein Sohn des Amijntas" genoemd. De oudste bewerking in eene West-Europeesche taal, die van Alberic van Besançon of Briançon, waarvan slechts een fragment van 105 regels over is 2) wil ook niets van Alexander's Egyptische afkomst weten. De dichter zegt (strophe IV volgens de vertaling van P. Meyer):

„Certains conteurs disent, que ce roi fut fils d'enchanteur: ils mentent les félons losengiers. — A tort vous en croirez aucun d'eux, car au contraire il fut de race d'empereur et fils du roi des Macedoniens".

Natuurlijk volgen de auteurs van „la rédaction décasyllabique", van „le roman en Alexandrins" en de Duitscher, Pfaffe Lamprecht, wier bewerkingen op Alberic als bron teruggaan, in hetzelfde zog.

---

1) t. a. p. s. 624.

2) P. Meyer, t. a. p. I. p. 1.

Ook Aimé de Varennes zegt in zijn „Roman de Florimont" van dezen oorsprong van Alexander:

„Mais cil se ment qui le disoit.
Grant mençoigne dist qui le dit,
Quar Alexandres puis l'ocist.
Mout dist-on de mal par le mont" 1).

Onze Maerlant deelt in zijn Alexander I vs. 107 vlg. ook 't legendarisch verhaal van Nectanebus' vaderschap mede, maar voegt er aan 't slot aan toe, vs. 329:

„Nochtan bewanic mi al das
Dat Philip zijn vader was."

en geeft als grond hiervan in de volgende verzen aan:

vs. 331. „Want men in Machabeus vint,
Dat hi was conincs Philippus kint;
Solinus seghet ende ander clerke,
Ooc leestment in die heilige kerke."

Eveneens haalt Lamprecht, vs. 12 't boek der Maccabeën als bewijs aan, dat Alexander de zoon van Philippus was. Van deze beide auteurs weten we dus, waarom zij geen geloof slaan aan de Nectanebus-episode der Alexander-sage. De Duitscher blijft zich zelf meer gelijk dan Maerlant die, hoewel hij er niet aan geloofde, toch 't verhaal van Nectanebus' vaderschap meedeelde, ofschoon hij er geen aanleiding toe vond bij Gautier de Châtillon 2). En wat de Fransche auteurs betreft P. Meijer 3) meent, dat Alberic en zijne navolgers hun held aangenaam trachtten te maken bij hunne Middeleeuwsche tijdgenooten door uit zijne geschiedenis die punten te verwijderen, waarvan ze geen welkome ontvangst durfden verwachten: een Egyptisch koning bedreven in de *tooverkunst* en een held, die een *bastaard* was. Het komt mij voor, dat deze verklaring tamelijk zwak is. Immers de Britsche romans, die ongeveer te gelijkertijd populair worden als de bewerkingen der Alexander-sage in de volkstalen van 't Westen, wemelen van helden, die bastaards zijn; toovervoorwerpen

---

1) Paulin Paris, t. a. p. p. 29.
2) cf. Dr. Franck t. a. p. Inleid.
3) Alexandre, avant-propos XIX.

zijn hierin ook niet schaarsch en de tooverkunsten van *Malagijs* en *Merlin* — twee zeer bekende namen in de Middeleeuwen — winnen 't in bontheid van die van Nectanebus.

Wij voor ons zouden liever — en we gelooven met meer recht — aannemen, dat ook bij Alberic, die zijn gedicht opent met 't Salomonische: „Est vanitatum vanitas et universa vanitas" 1) het gezag der scriptura sacra zwaar gewogen en den doorslag gegeven heeft.

Dat dit niet de eenige wijziging is, die de held der sage zich in den loop der tijden heeft moeten laten welgevallen, hebben we reeds gezien. Juist deze kneedbaarheid van Alexander's beeld heeft bijgedragen tot zijne populariteit onder verschillende volken.

De wispelturigheid der menschen duldt geen langdurige bewondering van één persoon, tenzij deze zich afwisselend van een nieuwen kant kan laten zien en der bewondering nieuw voedsel geven.

In 't Oosten is Alexander een Oosterling, onder wiens bewonderenswaardige hoedanigheden, vooral zijn *slimheid* op den voorgrond treedt. In de Grieksche bewerkingen komt deze eigenschap reeds in verschillende passages uit, die we kortheidshalve slechts aanstippen met verwijzing naar de vertaling van Weismann:

I. C. 23. de onderwerping der Scythen;

I. C. 44. Alexander's aanspraak tot zijne ontevreden soldaten;

II. C. 13. waar de „kluge Alexander" door middel van een krijgslist, die ons onwillekeurig aan de voorspelling van een der tooverheksen in Macbeth IV, 1 herinnert:

„Macbeth shall never vanquished be, until
Great Birnam wood to high Dunsinane hill
Shall come against him"

zijne vijanden verwint;

II. C. 21. waar de moordenaars van Darius verschalkt worden;

II C. 30. Zijn overtocht over een stroom, dien beurtelings water en zand vult;

---

1) Strophe I. vs. 4, 5. (ed. P. Meijer).

III C. 3. zijn list met de metalen olifanten, waar Weismann weer vertaalt: „was that da nach langem Nachdenken der *kluge* Alexander?"

III. C. 20. „Welche Klugheit o Antigonus!" roept Kandaules uit, als Alexander onder den naam van Antigonus hem een zeker middel aan de hand doet zijn geroofde vrouw terug te winnen;

III. C. 23, Kandace, bevreesd, dat haar zoons elkander zullen vermoorden, wendt zich tot Alexander met deze woorden:

„O, Alexander, der du so *klug* bist und so viele Städte zerstört hast, kannst du keinen *klugen* Ausweg finden, dass meine Kinder nicht um deinetwillen einander bekämpfen?" Zijne slimheid helpt Kandace uit de verlegenheid, waardoor hij tevens zijn eigen leven redt.

In de Syrische (Budge p. 108) en de Ethiopische (Budge, p. 186, 195) bewerkingen komt deze echt Oostersche trek in Alexander's karakter in nog een paar andere passages uit. Ook Lamprecht noemt Alexander „listich" i. e. schrander, slim, o. a. vs. 7, 254, 925, 6836; cf. ook vs. 4302, 4339 en 6166;

Oosterling in 't Oosten wordt de Macedonische held in de Middeleeuwen onder de handen der troubadours een volmaakt Westersch ridder, in wien alle chevalereske deugden haar toppunt bereiken.

Onder deze verdiensten is er geen, die meer bezongen en verheerlijkt wordt dan zijne „largesse", zijne mildheid 1). Alexander wordt de nooit volprezen type van een feodaal heer; de landen, die hij vermeestert; de schatten, die aan zijn voeten worden neergelegd, bewaart hij niet voor zich zelf, maar deelt ze met kwistige hand uit aan zijne getrouwen met wier hulp hij ze gewonnen heeft. Deze mildheid van Alexander, waarvan sporen gevonden worden door de geheele Middel-eeuwen heen, treedt 't sterkst op den voorgrond in de 13e eeuw, vooral in dat gedeelte van den „roman en Alexandrins," waarin P. Meijer de hand van Alexandre de Paris meent te ontdekken. In de 14e eeuw komt ze in 't Fransch minder voor. In onzen tekst I blz. 22 vinden we een schitterend voorbeeld van deze liberaliteit,

1) Gaston Paris, t. a. p. § 44. P. Meijer t. a. p. II p. 373.

waarvan we anders in onze beide teksten daarom niet veel melding zien gemaakt, omdat noch 't *Epitome*, noch de *Historia* er bijzonder den nadruk op leggen. Toch kende men in onze letterkunde deze verdienste van Alexander. Zij komt uit in een gedicht, meegedeeld door Serrure 1) en getiteld:

„Van miltheden"

„Hector ende Macedo (Alexander)
Julius ende Josue
David, Machabeus also (Mone: alsoe)
Karle, Arthur nemic mede,
Ende Godefroete, die over zee
Coninc was nemicker toe,
Vrecheit was met hem gewee (l. gevee)
Maar geven dat makese vroe."

We treffen onzen held hier aan in 't gezelschap van acht andere, welbekende personen, die in de Middeleeuwen gaarne naast elkander geplaatst worden. Zij stonden bekend als toonbeelden van dapperheid en vertegenwoordigen het heiden-, joden- en christendom. De eerste drie: Hector, Alexander, Julius Caesar zijn heidenen; de tweede trits: Jozua, David, Judas Maccabeus zijn Joden; 't derde trio: Karel, Arthur en Godfried van Bouillon zijn christenen.

De samenvoeging van deze 9 helden, in de Fransche letterkunde bekend onden den naam: „*les neuf Preux*" komt 't eerst voor in een zeer bekend vervolg op de Alexander-romans, nl. „les voeux du Paon", omtreeks 1312 opgesteld door Jacques de Longuyon 2). In onze letterkunde komen ze voor als: „de IX besten" 3).

In het gedicht, dat Von Kausler meedeelt, vinden we omtrent onzen held een korte schets van wat de meeste Alexander-romans verhalen. Hoewel Alexander een zeer bekend persoon was in de Middeleeuwen, zijn de plaatsen in onze Middeleeuwsche litteratuur, waar van hem gewag gemaakt wordt niet

1) Vad. Mus. I 341; cf. Mone: Uebersicht s. 278.

2) cf. P. Meijer. Bulletin etc. p. 45—54.

3) cf. von Kausler: t. a. p. II s. 143; Dr. M. de Vries: Nieuwe werken enz. VI. bl. 152; Mone: Uebersicht, s. 129.

zeer talrijk, voor zooverre ze ons ten minste bekend zijn. Behalve in de „Heimlijkheit der Heimlijchede" 1), waar Aristoteles hem in de regeerkunst onderwijst, wordt zijn naam herhaaldelijk door Maerlant vermeld in zijn: „Historye van Troyen" 2). De plaatsen leveren niets bijzonders op en zijn voor 't meerendeel historische herinneringen. Als Maerlant van Thebe spreekt, noemt hij hem „Alexander, die tierant," vs. 28722, hem gelijkstellend met een gewoon overweldiger, die steden in puin verkeert en armen poorters zijn macht doet gevoelen. In „Een tafelspeelken", dat Moltzer in zijn: Middelnederl. dram. poëzie, bl. 306 meedeelt, vinden we gewag gemaakt van Alexander's bezoek aan den Zonne- en Maneboom. Dat 't korte, maar schitterende leven van Alexander een uitstekend thema aanbood aan moraliseerende dichters ligt voor de hand.

Het „vanitatum vanitas", waarmee èn Alberic èn Lamprecht hunne gedichten over Alexander openen is ook de grondtoon van „enen edelen sproke", die(n) Baudewijn van der Loren dichtte onder den titel:

Dits Tijts verlies. 3)

„Ic quam ghegaan al in ene kerke,
Daar ic vele scoender saerke
Sach ligghen, rijckelijc gehouwen,
Daer onder heren ende vrouwen,
Hoghen meesters ende prelaten" —

Onder deze „saerke" noemt de dichter ook die van Alexander. — „Est omnia vanitas" wil de auteur zeggen van een gedicht, dat Mone 4) meedeelt onder den titel:

„Dit is van VI varwen ende XII outheden", welks slot luidt:

„Bedenct u, waer es Alexander,
Julius Cesar, menich ander,
Karle ende Constantijn,
Coninc Artur, waer mach hi sijn?"

---

1) Uitgegeven door Clarisse, Dordrecht 1838.

2) Uitgegeven door Mr. Nap. de Pauw en E. Gailliard. Gent 1889—91. Dl. I—IV.

3) cf. Blommaert t. a. p. II 109; Mone, t. a. p. s. 287. No. 427.

4) t. a. p. s. 332, No. 516.

Van Alexander's schitterende loopbaan, van zijn roemrijke overwinningen en wondervolle tochten, ja, van de geheele Alexander-sage rest in deze gedichten niets meer; zijn rusteloos en kort leven, zijn tragisch en onverwacht einde alleen bieden aan onze Middeleeuwsche didactici de stof voor eene moralisatie, die met evenveel recht aan den naam van honderd andere, vroeg gestorven helden gelijmd kan worden.

In een der laatste werken, die tot 't gebied onzer Middeleeuwsche poëzie behooren, vinden we ook een der laatste reminiscencen van de Alexandrijnsche sage: Dirk Potter deelt in zijn: „der Minnen Loep" 1) 't verhaal mede, hoe Olimpias, door den vluchteling Neptanabus in drakengestalte bedrogen, de moeder „des groten Alexanders" wordt, waarin de Middeleeuwsche poëet den mannen van zijnen tijd aanprijst „Const ende list toe te spreken", wanneer andere middelen bij de zwakkere kunne machteloos blijken. Ruim een halve eeuw na 't verschijnen van Potter's werk, als de drukpers hare eerste proeven de wereld inzendt, treffen we hieronder ook een „Volksboek" van Alexander aan, waarmede we hierachter nader kennis zullen maken.

Niet onaardig vergelijkt Prof. Moltzer de Alexander-sage bij een rivier, die, uit verschillende bronnen ontsprongen en allengs aangewassen tot een grooten en statigen stroom, hare breede golven voortrolt tot Alexandrië, de stad van den grooten koning in Egypteland. Daar verdeelt ze zich in twee armen, waarvan een zich oostwaarts wendt naar Azië, de andere westwaarts naar Europa; deze laatste splitst zich in tweeën. Beide takken, in breedte wedijverend, loopen nagenoeg in evenwijdige richting voort en lossen zich op in tallooze beken en beekjes, die alle landen van Europa, zelfs tot aan de verste Westersche stranden, besproeien en eindelijk verzanden.

De sage zelve is reeds lang versteend, maar ze is voornamelijk sedert 't midden dezer eeuw, 't voorwerp van onderzoek geworden van tal van geleerden in bijna alle landen van

1) In de „Werken uitgegeven door de Vereeniging ter bevordering der oude Nederl. Letterkunde." Leiden 1845 Bk. II vs. 3067 vlg.

Europa. 't Is of het Westen in verstand en scherpzinnigheid terug wil betalen, wat het aan verbeeldingskracht aan 't Oosten in dezen te danken heeft.

Het bescheiden plaatsje, dat deze studie onder bovenbedoelde werken vraagt, moge geen al te *valsch beeld* zijn van den rang, dien Nederland inneemt in vergelijking met de grootere rijken, ten opzichte van de Alexander-sage.

---

2. Onze Handschriften.

A. TEKST I.

a. Beschrijving.

De twee teksten, die we hierachter laten volgen, hebben ons kennis doen maken met een twaalftal verschillende hss., alle bijbels, tusschen wier tekst de historie van Alexander ingeschoven is, en meestal op dezelfde plaats, nl. tusschen 't boek Esther en de geschiedenis der Maccabeën, wat niemand, die den gang der geschiedenis kent, verwonderen zal.

't Begrip „Bijbel" had in de Middeleeuwen nog niet die bepaalde, vastgestelde beteekenis aangenomen als in onze dagen. Onder „scriptura sacra" verstond men niet uitsluitend *de* bijbelboeken, maar ook andere stichtelijke werken 1), en zelfs onze eerste gedrukte Bijbel, de Delftsche van 1477, bevat *meer* en ook *minder* dan ons Oud en Nieuw Testament. Daarenboven trad in den eersten tijd der Middeleeuwen, in navolging van 't voorbeeld, gegeven door Petrus Comestor, 't historisch gedeelte, de historische gang van 't bijbelsch verhaal meer op den voorgrond. De „Historia Scolastica" van den Franschen bibliofaag deed veel meer, zoo niet uitsluitend, dienst als een handleiding voor de geschiedenis, dan als een „licht op 't pad en een lamp voor den voet" van den Middeleeuwschen lezer. Als centrum van de historie beschouwde men 't Joodsche volk. Zijne geschriften, hetzij dan de bijbelboeken, hetzij de in de Middeleeuwen veel verspreide werken van Flavius Josephus,

1) J. van Druten, t. a. p. I[1]. 75.

waren de bronnen, waaruit men 't voornaamste van de wereldgeschiedenis, van de schepping tot op den tijd van Christus, putte. Deze stof werd aangevuld uit Livius, Quintus Curtius, maar voornamelijk uit Latijnsche schrijvers van lateren datum, aan wie men boven auteurs van zuiverder Latiniteit de voorkeur gaf, omdat ze Christenen waren. Dat deze meening van geschiedenis *de* heerschende was, zien we in Comestor's werk. Wat niet direkt op de Joden betrekking heeft, hangt er bij als lapwerk, als aanvulsel; 't is er bij gesleurd, niet mee verwerkt. De vele verhalen, die er van Alexander in omloop waren, de populariteit zijns naams, maar vooral 't feit, dat hij een *bijbelsch* persoon was, ruimden hem eene belangrijke plaats in, te midden van de verhalen over 't Joodsche volk. De profeet Daniël (Cap. II vs. 32), had zijne heerschappij geteekend in 't „koninkrijk van koper, hetwelk heerschen zal over de geheele aarde"; de „luipaard" in Daniël VII vs. 6 en de „geitebok uit 't Westen" in Cap. VIII vs. 4—8 sloegen in 't licht der geschiedenis duidelijk genoeg op den Griekschen veroveraar, wiens vernietiging van de Perzische heerschappij dezelfde profeet zonder beeldspraak, voorspeld had in hoofdstuk XI vs. 2—4. De boeken der Maccabeën (I, 1 vs. 1—10; I, 16 vs. 24; II, 2 vs. 23) noemden zijn naam en 't verhaal bij Josephus, aangaande Alexander's bezoek aan Jeruzalem en zijn vredelievend gezindheid jegens de Joden, boden den Middeleeuwschen schrijvers een geliefkoosd thema tot moralisatie aan. In een geleidelijk verhaal van 't Israelitische volk *kon* Alexander's geschiedenis niet gemist worden, ja, de encyclopaedische zin, die zoozeer aan den dag komt in de Middeleeuwen, maakte den Macedonischen heerscher tot het middelpunt van geschiedenissen, waarmee hij slechts *middellijk* of zoogoed als in 't geheel niet, in verband stond: de geschiedenis der Diadochen wordt nog gerangschikt onder de historie van Alexander. Onze beide teksten eindigen dan ook niet met de *eigenlijke* geschiedenis van dezen koning, maar zetten ze voort tot op den tijd der Maccabeën. Ofschoon dus de laatste gedeelten, zoowel van tekst I als van tekst II niet direkt tot ons onderwerp behooren, konden we ze toch niet weglaten; ze vormen in de meeste hss. met de historie van Alexander een afgerond geheel, zooals 't „explicit Alexander,"

van tekst I en 't „hier eyndt Alexanders historie" van tekst II aantoonen, dat we meenden niet te mogen verbreken. In deze laatste gedeelten vooral komt sterk uit wat we boven beweerden, dat men in de Middeleeuwen met „Oude geschiedenis" weinig meer bedoelde dan eene historie van 't Joodsche volk. Daarom worden van de 4 onmiddellijk op Alexander volgende Diadochen, wier rijken de profeet Daniël aanduidt met de vier hoornen van den geitenbok (Daniël VIII vs. 8) slechts twee meer uitvoerig behandeld, nl. „de coninghen van Egipten ende van Siriën, want — let wel — onder hen worden de Joden Gods ghequelt" (tekst II, Cap. LXVIII).

Een korte opmerking zij ons geoorloofd, aleer wij overgaan tot het bespreken van onze hss. en hunne bronnen. Dat we hierbij eenigszins uitvoerig stilstaan, duide niemand ons euvel. De kleine onnauwkeurigheden, maar vooral de slordige onvolledigheid bij de vermelding van hss. door personen, die ze geraadpleegd en beschreven (of niet beschreven) hebben, is soms ergerlijk en voor latere bewerkers, van wie men eischt, dat ze kennis zullen nemen van den arbeid hunner voorgangers, verdrietig en tijdroovend. Een werk over onze hss. met nauwkeurige beschrijving, opgave van inhoud, van den tijd van vervaardiging, van dialekt, van schrijver en waarin ook de noodige oplettendheid gewijd wordt aan de watermerken in het Oudhollandsche papier enz., in één woord, een Campbell onzer hss. een moeielijke, maar hoogst nuttige arbeid, zou zeker den welverdienden dank van menig geleerde oogsten en voor de studie van 't Middelnederlandsch eene onmisbare aanvulling zijn van des heeren Petit: Bibliografie der Middelnederlandsche Taal en Letterkunde."

De volgende hss. behooren tot onzen

TEKST I.

A. Hs. n°. 231 van de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde te Leiden. — Perkament. 2 kol., 40 reg. 2dln. fol. II—CVII en fol. I—CXXXVII. — Jaar 1358.

Bevat: Genesis, Exodus, Leviticus, Numerus, Deutronomius, Josue, Judicum, Ruth, Regum I—IV, Thobias,

Godolyas, Daniël, Judith, Esdras, Hester, Alexander Magnus (fol. 115b—125d) (van Tholomeus, van Epyfanus), Machabeën, van Trifoen, Hyrcanus, die quade Alexander, van Joachim, ende Anna, van Antipater, van Julius Cheser, van Octavianus den Keijser.

B. Handschrift B. ? Zie beneden blz. XXIX.

C. Hs. n°. 337 van de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde te Leiden. — Papier. — 2 kol., 39 reg., fol. II—CCLI. XVe eeuw.

Inhoud = A. — (Alexander, fol. 228a—239a). —

D. Hs. n°. 1006 (oud n°. 203) van de Universiteits-bibliotheek te Utrecht. — Papier. — 2 kol., reg. 34—36, fol. I—CCCXV. XVe eeuw.

Bevat: Prologhe, Genesis, Exodus, Leviticus, Numerus, Deutronomius, Josue, Judicum, Ruth, Regum I—IV, Godolyas, Danyel, Esdras, Alexander Magnus (van Tholomeus, van Epyfanus, fol. 287—300), Judas Machabeus, Symon Machabeus, Yrcanus, die quade Alexander, Joachim, Antipater, Julius Cheser, Octavianus.

E. Hs. n°. 2 de la Bibliothèque Nationale te Parijs. — Papier. 2 kol., reg. 34—36. fol. I—CCCII. — XVe eeuw.

Inhoud = D, maar aan Alexander Magnus (fol. 274a—287a) gaat nog „Hester" vooraf.

F. Hs. gemerkt op den rug M. 36 uit de bibliotheek van wijlen Prof. H. J. Royaerds (1784—1854) te Utrecht. — Papier. 2 kol., reg. 35—37. (21 bij 26 cM.) — fol. 1—250, benevens 3 onbeschreven folio's aan 't begin en 5 aan het einde. — Jaar 1422.

Inhoud = A, maar F. bezit de prologhe — (Alexander fol. 230c—239d).

Hs. A. is reeds meer dan eenmaal ter sprake gebracht 1). De Heer Van Harderwijk, die 't door aankoop verwierf, schreef

1) Vermeld bij Jonckbloet t. a. p. II. bl. 384.

er een „Verslag" over 1); de Heer Leendertz wijdde het eene breedvoerige bespreking in „de Navorscher" 2), en de Heer Van Druten heeft nog niet lang geleden dit handschrift besproken in zijn ter perse zijnd werk, dat een verbeterde en vermeerderde Le Long onzes tijds beloofd te worden 3). Zoowel de Heer Leendertz als de Heer Van Druten heeft 't geheele hs. in zijn onderzoek begrepen. Indien wij dit met al onze hss. wilden doen, zou onze taak al te omvangrijk worden voor ons tegenwoordig doel; daarom bepalen we ons tot dat gedeelte, zoowel van dit hs. als van de andere, dat op ons onderwerp betrekking heeft, slechts voeling houdende met 't overige voor zoover dit ons gedeelte ten nutte kan komen. Van bovengenoemd vijftal is A 't eenige hs., dat op perkament is geschreven, wat voor zijn betrekkelijken ouderdom pleit. Over het juiste jaar zijn de berichten niet eenstemmig. De Heer van Druten (t. a. p. bl. 75) zegt, dat 't hs. „dateert van het jaar 1357," vermoedelijk afgaande op 't in dit hs. ingeplakte berichtje uit den Catalogus der Maatschappij van Letterkunde: „Begonnen op Sinte Gertrude dach in die vaste in 't jaar o. H. MCCC ende LVII ende voorts daerna geëijnt op Sinte Victors avent. (Zie laatste blad en einde IV Koningen.)"

Over 't voorkomen van Maerlant's naam op laatst genoemde plaats heeft de heer van Druten opheldering gegeven (t. a. p. bl. 69).

De verwijzing naar 't laatste blad van ons hs. is meer afdoende voor ons doel en toont ons meteen, dat de bovengenoemde aanhaling verre van nauwkeurig is. Benevens eenige vrome spreuken, die we in vier hss. — F maakt eene uitzondering — aantreffen, lezen we daar:

„Hier eyndet dat oude testament ende wort begonnen op sinte Gertruuds dach in yn die vasten int jaer ons heren MCCC ende LVIII en (l. ende) heb het voort daarna geëynt op Sinte Victors avent" 4).

---

1) Verslag van een handschrift. — Den Haag 1831.

2) Navorscher, XI Jaargang, Nieuwe Reeks, 1ste Jaargang 1861. bl. 338 vlg.

3) J. van Druten, t. a. p. I. bl. 67 vlg.

4) Ste. Geertruuds dach is de 17e Maart; Sinte Victors avont (i. e. de dag voor St. Victor) is 9 October. De Middeleeuwsche bewerker verschaft ons hier tevens een maatstaf van zijn vlijt.

We zien dus, dat 't jaar 1358 moet zijn, zooals ook Leendertz gelezen heeft.

Terloops worde hier opgemerkt, dat deze aanteekening in volkomen dezelfde hand geschreven is als 't hs. zelf, waaraan Leenderts twijfelde 1). Het moge bevreemding wekken, dat dit hs. met fol. II begint evenals C. Leendertz heeft dit zóó trachten te verklaren, dat „men" (wie is die „men"?) waarschijnlijk 't schutblad medegeteld heeft, want er ontbreekt niets." Ten opzichte van „men" staan we voor twee mogelijkheden: of „men" is de bewerker, òf de nummering is van lateren datum. Daar de Romeinsche cijfers der folieering hetzelfde schrift verraden als 't hs. en 't zeker de gewoonte was in de Middeleeuwen de folio's te nummeren ter voorkoming van vergissingen, kunnen we bijna als zeker aannemen, dat de bewerker zelf zijn folio's genummerd heeft. Dan kan hij 't schutblad niet meegerekend hebben, omdat dit van lateren datum is, wellicht uit den tijd, toen 't hs. werd ingebonden. 't Schutblad is namelijk van papier, 't hs., zooals we zeiden, van perkament. Maar aangenomen eens, dat de foliëering van latere hand is, en deze „het schutblad had meegeteld." Wat zou dan dezen cijferaar weerhouden hebben om ook dit schutblad te nummeren? En toch ontbreekt de I er op. Neen, de bewerker van A, evenals die van C is zeer nauwkeurig geweest, wat ons meer zal blijken bij onze hss. en 't verheugt ons, dat wij iets op de credit-zijde van den Middeleeuwschen „scriptor" kunnen zetten, wiens gildebroeders gewoonlijk zulk een verbazend „te kort" te hunnen laste zien komen. De vergelijking van A en C met D, E en F — alle vijf hss. behooren tot ééne familie — toont aan, dat 't complete hs. een proloog had, die in D, E en F juist één folio beslaat. Deze proloog is bij A en C verloren gegaan of de bewerker heeft hem, om ons onbekende redenen, weggelaten, maar van deze weglating rekenschap gegeven door zijne nummering met fol. II te beginnen.

In allen gevalle is 't „er ontbreekt niets" van Leendertz onjuist. Het dialekt van hs. A. komt ter sprake, wanneer we eerst alle hss. de revue hebben laten passeeren.

Hs. B maakt een treurig figuur op onze lijst. Volledigheids-

1) Navorscher, bl. 338.

halve zagen we ons verplicht 't op te geven, al was 't slechts om er de aandacht op te vestigen. In 't reeds genoemde artikel van Leendertz in de „Navorscher" komen drie hss. ter sprake, die de schrijver A B en C noemt. A en C zijn dezelfde werken, die wij onder deze letters hebben opgegeven. Van B zegt Leendertz 't volgende:

„Het tweede handschrift (B) is insgelijks in-folio in twee kolommen beschreven, maar op papier. Vele bladzijden ontbreken en ook de overgeblevene bewijzen, dat er slordig mede geleefd is. Het onderscheidt zich hierdoor van de twee andere, dat het een register heeft, hetwelk verscheidene bladzijden beslaat. Ook dit is het eigendom van Van Harderwijk geweest, zooals uit den Catalogus zijner in verkoop gebrachte boeken en hss. blijkt. Bij de uitgave van zijn boekje (hiermede bedoelt Leendertz: „Verslag van een handschrift") echter kende hij het nog niet. Het komt voor op de verkooping van handschriften, die dezer dagen door den heer *Fred. Muller* gehouden wordt." Leendertz deelt nog het een en ander uit dit hs. mede, waaronder op bl. 345 enkele aanhalingen uit den „*Alexander*". Dit deed ons besluiten te trachten of we nog iets meer van dit hs. te weten konden komen. Het bericht van Leendertz gaf eene vingerwijzing, waar 't gewag maakt van „de verkooping van hss., die dezer dagen door den heer Fred. Muller gehouden wordt." Dit „*dezer dagen*" werd genoeg bepaald door den tijd, waarin Leendertz 't artikel schreef: het jaar 1861.

Door de vriendelijke hulp van Dr. S. G. de Vries, werd ons uit de rijke schatten der Leidsche bibliotheek de Catalogus van bovenbedoelde verkooping ter hand gesteld: „Catalogue d'une belle collection de manuscrits et de livres rares, provenants (sic) principalement de feu monsieur J. J. Nieuwenhuijzen.

La vente se fera le 28 Oct. 1861 par le libraire Frederik Muller à Amsterdam.

Werkelijk vonden we hierin, wat we zochten. Op bl. 5 komt onder n⁰. 38 't volgende hs. voor. „Bible en Hollandais ou traduction de l'Ancien Testament avec des additions, tirées de l'Histoire scoliastique de P. Comestor. A la fin du 4e livre des Rois on trouve: „En Maerlant heeftet gezet uut den Latijne in dietscher talen." Ce manuscrit est attribué par Mr. Is. van

Harderwijk à Maerlant — Manuscrit sur papier à 2 colonnes — *très mal conditionné.*

Wel komen in dit bericht een paar onnauwkeurigheden voor, maar 't lijdt geen twijfel of we hebben hier 't door Leendertz besproken handschrift. De aanhaling uit „le 4e livre des Rois" is ónnauwkeurig (cf. Leendertz t. a. p. bl. 339); ook heeft Van Harderwijk dit hs. niet beschreven, wel hs. A, dat evenwel hier niet bedoeld kan zijn, want A is op perkament en in zeer goeden staat, bovengenoemd hs. (B) is „sur papier et très mal conditionné", hetgeen overeenstemt met de beschrijving van Leendertz. De vraag was nu maar, waar dit n°. 38 = B gebleven was. Een verzoek om inlichtingen dienaangaande aan de firma F. Muller leidde tot geen resultaat. Een beleefd schrijven van deze firma, deelde ons mede: „dat van N°. 38 de kooper niet kon worden opgegeven."

Ziehier de reden, waarom onze B met een groot **?** prijkt, wat te meer te betreuren is, omdat Leendertz meent, dat dit hs. B nader bij den oorspronkelijken tekst staat dan de twee andere (A en C) 1).

Van hs. C hebben we niets verder te zeggen, wanneer we de woorden van Leendertz aanhalen: „het is goed geschreven, zindelijk bewaard en geheel compleet", behalve dat „de prologhe" ontbreekt.

't Volgende hs. D (hetzelfde, dat we bij tekst II H genoemd hebben) vraagt meer plaats en aandacht. De heer van Druten vermeldt dit hs. (t. a. p. I. 1 bl. 67 noot) doch weidt er niet over uit. Toch verdient het ten volle iets meer dan eene simpele vermelding.

Dit hs., waarin drieërlei schrift duidelijk te onderscheiden is, bevat gedeelten van den 1sten Historie-bijbel en van den 2en, zoodat sommige bijbelboeken er tweemaal in voorkomen, naar tweeërlei tekst; ook vindt men er twee Alexanders in, die zooals onze beide teksten doen zien, nog al uit elkander loopen.

De schikking dezer boeken is zeer vreemd; die van den 1sten Historie-bijbel worden afgewisseld door gedeelten van den 2en. Aldus:

1) t. a. p. bl. 345a.

1ste hand — 1e Hist.-bijbel.	2e hand — 2e Hist.-bijbel.
Prologhe tot Godolyas.	
	Abbacuck, Thobias, Echechiël, Daniël.
Danyel.	
	Cyrus, Judith, Esdras;
Esdras.	
	Hester.
Alexander Magnus.	
	Alexander Magnus, Machebeorum I en II;
Machabeën.	
	Josephus.

Beide deelen houden hun eigene folieering; bv. na Godolyas gaat de nummering niet door met Abbacuck (want dit is in de 2e hand) maar met het eerst volgende boek in de 1e hand: Daniël. Dit hs. heeft nog al geleden, voordat het in den tegenwoordigen band, die waarschijnlijk van 't midden der 17e eeuw is, gebonden werd. 't Boek Danyel in de 1e hand bv. eindigt fol. 276v. met deze woorden: „Hieran volget die Historie van Judith." 't Eerstvolgende boek evenwel in de 1e hand is niet Judith maar Esdras en begint met fol. 280; hier ontbreken dus 3 folio's. Esdras eindigt fol. 282v. aldus: „Hieran volget die historie van Hester." In de eerste hand volgt evenwel Alexander op fol. 287, zoodat dus hier weer 4 folio's mankeeren. Niet beter is 't gesteld met den 2en Historie-bijbel in de 2e hand. Daniël bv. eindigt fol. 66; 't eerst volgende gedeelte in dezelfde hand is Cyrus, maar op fol. 71. Ook aan 't begin van dit gedeelte schijnen een twintigtal folio's te ontbreken. Door afsnijding hebben de cijfers van dit gedeelte nog al geleden; soms zijn ze geheel verdwenen. Aan de hand van de leesbare cijfers terugtellende komen we bij 't begin van Abbacuck niet verder dan fol. 21. Ook in een ander opzicht heeft het hs. geleden. In de 17e eeuw is het in het bezit geweest van iemand die (dit is de derde hand) hier en daar verklaringen, bijvoegingen en doorhalingen in den tekst heeft aangebracht. 't Slot

van 't hs. — een veertigtal regels — heeft hij bijgewerkt en ook in „Tercio Regum", 't oorspronkelijk fol. 211, dat verloren schijnt geraakt te zijn, vervangen door een afschrift van zijne hand. — Deze 17[de] eeuwsche bezitter voegde aan 't slot van 't hs. toe: „Dit boeck is gheschreven over tweehonderdt ende negentseventich jaren, te weten nu, int jaar 1640 gerekent, ende de weyrelt heeft nu gestaen, na rekeninghe van dit boeck, vijff duysent acht honderd achtentachentich jaren ende ses maenden, dats te weten tot 1640 den 28 October."

Misschien was deze bezitter dezelfde persoon, die vooraan in dezen bijbel een paar verzen schreef: „Totten goetwillighen lezer" en „Tot loff van den schrijver van dezen boecke" en ze met zijn naam: „P. Oris, 1633" onderteekende.

Aan 't einde van hs. E, dat vrij duidelijk geschreven en goed geconserveerd is, heeft eene *latere hand* toegevoegd: „finitum anno 1419, 11 Febr. sicut collegi ex hoc libro quodam loco". Het is mij niet gelukt deze aanwijzing in 't hs. te vinden en bij 't opslaan van den „Catalogue des manuscrits Néerlandais de la Bibliothèque Nationale par G. Huet, bleek mij, dat ook de heer Huet erkennen moest: „Je n'ai pas trouvé cette date dans le manuscrit. L'indication est probablement l'oeuvre d'un faussaire."

Hs. F., goed geconserveerd en duidelijk geschreven, bevat op fol. 250d het jaartal MCCC[C]XXII, waarvan de laatste C vrij onduidelijk is; taal en schrift evenwel wijzen bepaald op de XV[e] eeuw.

Op fol. 48[c] heeft de schrijver, ten einde eene vergissing te herstellen, een stukje perkament met een regel of zes schrift opgeplakt. Op fol. 206[b] komt de opmerking voor: „Ende Meerlant hevet gheset in duutscher talen" wat volstrekt niet op den geheelen bijbel, maar op het boek Thobias slaat 1).

Het dialekt van onzen tekst is in de vier eerste hss. (A—E) hetzelfde en wel een, dat gesproken werd in het tegenwoordige Noord-Nederland; woorden en vormen als: *steecspul*, *dorde*, *swiep*, *hoeneer*, *hieten*, *beduden*, *beruspen*, laten hieromtrent geen twijfel toe. Deze sterk sprekende aanwijzingen ontbreken

1) cf. Van Druten t. a. p. I. 1 bl. 69.

in F. dat de meer regelmatige vormen *spel* (speele), *derde*, *sweep*, *wanneer*, *heten*, *bedieden*, heeft bewaard. Wij kunnen zelfs nog een weinig verder gaan met het bepalen van de streek, waar onze tekst, zoo niet geschreven, dan toch *over*-geschreven is. De vormen *guet*, *brueder*, *bedrueft*, *dreecht*, *selen*, *guedeloes*, wijzen nl. op een oostelijk dialekt. Naar ons voorkomt is de oorspronkelijke Noordnederlandsche tekst gecopiëerd door afschrijvers uit het oosten van ons land, wellicht uit de Rijnstreek, onder den onmiddellijken invloed van Keulen, waarop ook enkele watermerken in het papier der hss. schijnen te wijzen.

Hs. F. staat in enkele eigenaardigheden alleen: *tegen* wordt steeds s*eghen* geschreven; *sl* is geregeld *scl*. (*sclaep*, *sclaen*, *scloten*, *versclaen*, *scleipen*, *scluten*, *gescleept*); het achtervoegsel -*lic* treffen we herhaaldelijk als -*leec* aan; *doe* en *doen* wisselen af, doch het laatste komt veel vaker voor dan het eerste, en *(h)eerleec*, *(h)eijnde*, *(h)eijscen* hebben een anorganische *h*.

Den oorspronkelijken tekst vinden we onder geen onzer hss.; C. D. E. en F behooren tot de XVe eeuw; A houden we voor den oudsten; hij behoort tot 't laatst der XIVe of 't begin der XVe eeuw. De vermelding van 't jaar 1358, voorkomende in dit laatst genoemde hs., slaat waarschijnlijk niet op dit afschrift, maar is door den scriptor overgenomen uit 't hs., dat hij overschreef en heeft dus betrekking op de oorspronkelijke bewerking. Dat ons hs. A deze oorspronkelijke vertaling niet bevat, toonen een paar fouten, die klaarblijkelijk van een afschrijver afkomstig zijn. In reg. 80 wordt *doot* bij *vallen* weggelaten, zooals de andere hss. aanduiden; in reg. 339 heeft de scriptor, waarschijnlijk omdat 't woord *water* in twee regels vlak onder elkander stond, een heelen regel overgeslagen, die in de andere vier hss. wel voorkomt en in den samengang niet gemist kan worden; evenmin kan van reg. 407 „want die siel is dat leven," welke woorden we ook weer in C. D. E. F. aantreffen, tot recht verstand van wat volgt, weggelaten worden.

Deze passages bewijzen tevens, dat C. D. E. en F., die hier overeenstemmen, geen afschrift van A. zijn. Alle vijf hss. zijn onafhankelijk van elkander. Dat A. D. E. en F. geen copie van C. zijn, wordt afdoende bewezen door de uitlating in C.

reg. 543—555 die, zooals we later zullen zien, wanneer we de bronnen van dezen tekst bespreken, een deel van den grondtekst uitmaakt. Evenmin is D. de prototype der 4 andere hss. geweest. Bewijzen hiervan vinden we in de uitlatingen in D. reg. 75, („uwe . . . . . tijt,") reg. 194 („man . . . . aldusdanighen"), maar bovenal in de passage, in reg. 543—555.

Dit stuk, dat in C. geheel ontbreekt, en in A. E. en F. eenige regels later voorkomt, schijnt in D verdwaald te zijn geraakt; althans de Latijnsche bron bewijst, dat A. E. en F. deze regels op de rechte plaats hebben. Noch heeft F. ten voorbeelde aan de andere vier teksten gediend; dit hs. heeft zoovele en zoo sterk afwijkende lezingen: reg. 74, 154, 325 enz., en zoovele uitlatingen, waarvan we slechts een: de passage, waarin Aristoteles verschalkt wordt door Rosa, 410—458, behoeven te noemen, dat het dadelijk in het oog springt, dat de lezing van F. in vele opzichten alleen staat. Deze afwijkingen -- inlasschingen, zoowel als uitlatingen — moeten zeker op rekening gesteld worden van den overschrijver; immers, de tekst stemt in het algemeen te zeer met de andere hss. overeen, dan dat we voor F. een afzonderlijken grondtekst behoeven aan te nemen. En daar A. C. D. en F. overeenstemmen tegenover E in de lezing van reg. 137, 180, 193, 364, 546 en 615. kunnen we dit laatste hs. ook niet a s de prototype van de 4 andere aannemen.

Tot hiertoe hadden we vrij vasten grond onder onze voeten; ook kunnen we nog met zekerheid mededeelen, dat deze 5 hss., hoewel onderling onafhankelijk, toch op eenzelfden grondtekst berusten, zooals de geringe afwijkingen der verschillende teksten bewijzen. Voor de verdere verwantschap evenwel ontbreekt ons alle *zekerheid* en moeten we ons dus met veronderstellingen behelpen.

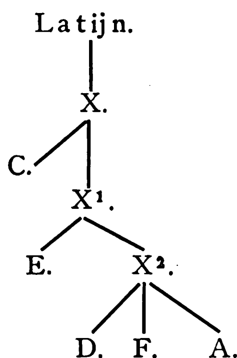
De tekst van C. is, naar we meenen, 't zuiverst bewaard; hij bevat minder vergissingen dan de overige en mist ook de moralisatie aan 't slot, die wij voor een toevoegsel van een lateren overschrijver houden. De lacune in C. reg. 543—555 laat zich gemakkelijk verklaren door 't gelijke begin: „Daerna quam(en)" van reg. 543 en 555. 't Dichtst bij C. staat E; de vrome ontboezeming, geheel in den geest der Middeleeuwen, die we aan 't eind van dit hs. aantreffen, is niet het

werk van den transscriptor van E., omdat we ze ook in D., eenigszins *gewijzigd* in F. en *verknoeid* in A. vinden, die geen van drieën afschrift van E. zijn; E. moet dus teruggaan op een afschrift van de prototype van C.

't Feit, dat E. weinig lacunes heeft, geeft ons het recht te vermoeden, dat de passage, die we in D. en F. reg. 738 aantreffen: „Als voirseit is" enz. en die in A. verdwaald is geraakt, zooals we zullen aantoonen bij 't bespreken van de bronnen van onzen tekst, niet in 't voorbeeld van E. gestaan heeft, zoodat A, E. en D. teruggaan op een ander afschrift dan dat waarvan E. eene copie is, een afschrift, waarin de juist vermelde passage wel stond en ook de moralisatie aan 't slot, die de afschrijver van A. verknoeid heeft.

De scriptor van D. toont eene bijzondere voorliefde voor vrome invoegsels. Dat aan 't slot van onzen tekst wordt herhaald, reg. 738, waar de eigenlijke geschiedenis van Alexander eindigt, en bij 't doorbladeren van 't geheele hs. troffen we het, maar uitgebreider, nog eens aan op fol. 315a, aan 't slot der Maccabeën.

We stellen ons de verwantschap onzer vijf hss. aldus voor:

We komen dus vrijwel tot hetzelfde resultaat als de heer Leendertz, die ook meende, dat er tusschen 't oorspronkelijk hs. en A. en C. ten minste twee andere hss. moesten aangenomen worden. Wij vleien ons, dat een nauwkeuriger onderzoek van een onderdeel der besproken hss. ook een nauwkeuriger verwantschap heeft aangetoond.

b. De Bronnen.

Met volle recht mogen we het meervoud gebruiken als hoofd van dit onderdeel. Ofschoon de tekst eene beknopte lezing geeft van 't legendarisch verhaal van Alexander's leven, bepaalt de bewerker zich volstrekt niet tot *éene* bron. Hij schijnt van den stelregel uitgegaan te zijn: „Je prends mon bien, où je le trouve." En deze saamgelezen stof heeft hij zóó bijeengebonden, dat aan zijne schikking eene grillige oorspronkelijkheid niet ontzegd mag worden; daarenboven geeft hij wat hij elders vindt, zóó beknopt weer, dat hij eene historie van Alexander levert, die in sommige punten van alle ons bekende verhalen omtrent dezen wereldveroveraar afwijkt. Rijp en groen sprokkelt hij bijeen en geen mededeeling, hoe ongelooflijk, waarin de naam van Alexander voorkomt, of onze auteur vindt ze der opname waardig. In meer dan één opzicht is deze tekst van Alexander een waar unicum. Of de Dietscher, die deze Historie van Alexander in zijne moedertaal overzette, ook de samensteller van dezen tekst is geweest, is met geen mogelijkheid uit te maken. Wij hebben geen Latijnschen tekst kunnen vinden, waarvan ons hs. eene woordelijke vertaling is. 't Is de vraag of hij bestaan heeft. De vertaler kan zeer goed voor den beknopten bijbeltekst, dien hij bewerkte, een leven van den grooten Macedoniër saamgelezen hebben uit eenige zeer *bekende werken* in de Middeleeuwen, hierop dezelfde methode van bekorting toepassende als op sommige bijbelboeken. De *Historia de preliis*, *'t Epitome*, *de Gesta Romanorum*, *de Historia scolastica*, 't zijn alle werken, die in de Middeleeuwen bekend waren als vader Cats in de 17e eeuw.

Niemand vrage angstig of de auteur wel zooveel werken te zijner beschikking had. Hij is zeer waarschijnlijk een geestelijke geweest, die in zijn klooster zulke bekende werken als de bovengenoemde natuurlijk bij de hand had. Maerlant gebruikte immers ook verschillende bronnen voor zijn Alexander. Zeker, onze bewerker mag een man geweest zijn, „who could not hold a candle to Maerlant," toch is hij een belezen en ontwikkeld vaderlander geweest, die de rijmen wel niet zoo voor 't grijpen had als de „Dammenaar," maar die toch een proza ten beste gaf, waarvan de proeven in zijn tijd ook niet kwistig gezaaid waren. En daarenboven, de

Historia de preliis is zijn legger, waarvan hij den tekst, wellicht uit 't geheugen soms, aanvult uit zijn andere bronnen. En gesteld eens, dat er een Latijnsche tekst bestaan heeft, of nog bestaat (wat we niet weten), dan moet deze Latijnsche tekst toch teruggaan op dezelfde bronnen, die voor onze hss. gelden. Met of zonder onmiddellijke Latijnsche prototype blijven dus de uitkomsten van ons onderzoek dezelfde en even waar. Daar we nu geen enkel bewijs van 't tegendeel hebben, zullen wij de woorden „*auteur*", „*bewerker*", „*samensteller*" in een en denzelfden zin gebruiken voor onzen Middeleeuwschen vertaler.

Laat ons eens zien, hoever we zijn spoor kunnen volgen bij de samenstelling van onzen tekst.

Dat de 1e *Historie-bijbel*, waarin onze tekst voorkomt, op de *Historia Scolastica* van P. Comestor berust, hebben de HH. Leendertz en Van Druten voldoende aangetoond. De laatste zegt 1): „Uit eene meer dan oppervlakkige vergelijking van deze hss. met den Rijmbijbel blijkt, dat de auteur van eerstgenoemde werken den arbeid van Van Maerlant niet slechts heeft gekend, maar zelfs op vele plaatsen woordelijk gecopiëerd." Met deze uitspraak stemmen we in, wat onzen tekst betreft, waarvoor we zoo aanstonds bewijzen zullen leveren. Vooraf merken we op, dat dit slechts gedeeltelijk van ons hs. geldt en wel van een zeer klein gedeelte, dat eigenlijk niet tot de Alexander-sage behoort. We hebben reeds boven (Inl. XXV) de reden genoemd, waarom we dit gedeelte niet konden weglaten; we achten 't onzen plicht dit stuk nu ook verder in ons onderzoek in te sluiten. De bewerker van onzen tekst volgt den *Rijmbijbel* op zijne eigenaardige wijze: hij laat nog al veel weg en voegt slechts zelden wat uit eigens fonds bij. Soms is hij hierdoor onduidelijk; over 't algemeen vinden we zijne navolging vrij onhandig.

't Begin van onzen tekst: „Na Arsamus was Darius, sijn soen, coninc van Percen ende van Meden" sluit zich aan bij *Rijmbijbel* vs. 18409—10:

„Na Arsamus was in Persi
Darius, sijn sone, coninc vri."

1) t. a. p. I. 1. bl. 69.

Hierop volgt in onzen tekst de geschiedenis van Alexander, die niet aan den *Rijmbijbel* ontleend kan zijn, want als Maerlant vs. 18440 tot diens historie genaderd is, zegt hij,

vs. 18840: „Die weten wille hoet hem (*Alexander*) verginc,
Die hystorie uten Latine
Vint hi gedicht met miere pine,
Hoe hi den coninc Darise verwan,"

hiermede verwijzende naar zijn „*Alexanders Geesten*" eene bewerking „uten Latine" van de Alexandreïs van Gautier de Châtillon.

Onze auteur heeft van deze verwijzing geen notitie genomen en zich niet tot Maerlant's Alexander gewend; eene vluchtige vergelijking doet reeds zien, dat deze beide werken in hoofdzaak weinig met elkander te maken hebben. Of de heer Van Druten dan de bron heeft aangewezen, toen hij in een noot op bl. 71 schreef: „Vergelijk wat dezen Alexander-roman (onzen tekst) betreft „de *Spieghel Historiael*" van Maerlant"?

We hebben een sterk vermoeden, dat de heer Van Druten deze vergelijking overgenomen heeft van den heer Leendertz, die t. a. p. bl. 345 zegt: Zij (de geschiedenis van Alexander) komt in vele opzichten overeen met hetgeen men in de talrijke langere of korte Alexander-romans vindt, het meest met hetgeen Maerlant in zijnen *Spiegel Historiael* omtrent Alexander verhaalt, maar onze proza-schrijver is *veel duidelijker* en sommige zaken, door hem vermeld, zal men bij Maerlant vergeefs zoeken." Het is niet noodig verder op deze vergelijking door te gaan; men vergelijke slechts onzen Tekst I met Tekst II, die zooals wij later zullen zien, op Maerlants Spiegel teruggaat en men zal ons dadelijk toestemmen, dat deze beide werken te veel verschillen om veel heil te doen verwachten van eene doorloopende vergelijking. Sedert Leendertz schreef, heeft de studie van de Alexander-sage zulke vorderingen gemaakt, dat we hooger op tot toen minder bekende of geheel onbekende bronnen den toegang ontsloten vinden. Welke deze bronnen zijn, zullen we laten zien; we zullen eerst de vergelijking met den *Rijmbijbel* ten einde brengen, en laten daarom voorloopig „de Alexander" rusten.

Deze eindigt met reg. 738: „mit een graf van VII voeten."

D. voegt hier als finale eene vrome ontboezeming in en laat daarop met F. volgen: „Als voirseit is" enz. een passage, die een zeer geleidelijken overgang tot de volgende afdeeling vormt; we hebben reeds gezegd (bl. XXXVI), dat deze regels in A. verdwaald en in D. en E. op hun plaats zijn. Immers, zoowel de *Rijmbijbel*

vs. 18420 „Dat testament brac corteleke,
Want die IIII verwonnen dachte
Ende hilden dat rike met crachte."

als de *Hist. Scol.* cap. V: „Haec autem institutio non stetit. Nam IV ex his tantum, aliis abiectis, regnaverunt," plaatsen deze passage kort vóór de geschiedenis van Ptolomeus. Na dezen overgang sluit onze auteur zich in zijne vrije bewerking weer bij den *Rijmbijbel* (cap. CCCLI) *Hist. Scol.* (C. VI) aan. Om nu te doen zien, hoe hij zijn bron gebruikt en om aan te toonen dat hij dichter bij Maerlant dan bij Comestor staat, laten we de volgende passages ter vergelijking volgen.

We lezen in onzen tekst reg. 748: Ende dat gesciede onder Judas, den biscop, *die Alexander die eer dede*. Doe Yadus starf, doe wordt sijn soen Onyas biscop in Jherusalem. Na Onyas wort Symon biscop in Jherusalem."

Hier heeft de *Hist. Scol.* cap. VI: „Jado Pontifici successit filius eius Onias, cui successit filius eius Simon justus, cui successit frater suus Eleazarus pro Onia, filio Simonis, adhuc puero." En de *Rijmbijbel* luidt:

vs 18505. „Judas, die doe biscop was,
In Jherusalem, alsict las,
Ende *dien Alexander die ere dede*
Dat hi vri maecte die stede,
Sterf tien tiden, alsict las.
Na hem ward biscop Onias
Sijn sone, als hi soude doen;
Daarna die *rechtre* Sijmoen."

De woorden, „die Alexander *die* ere dede " van onzen tekst, welke door 't bepalende *die* voor *ere* tamelijk onduidelijk zijn, ontbreken geheel bij Comestor en vinden eene heldere aanvulling in Maerlant's:

„dat hi vri maecte die stede".

„Die stede" is Jherusalem en deze plaats bevat eene zinspeling op de ontmoeting van Jadus en Alexander (cf. reg. 197 vlg).

De verbetering van Prof. David in vs. 18541 van den Rijmbijbel (cf. noot 2 aldaar), die voor de hand lag in de woorden van de *Hist. Scol.*: „et poenitentes sanati sunt", vindt hare bevestiging in onzen tekst, reg. 760: „Mer doe si dat scriven achterlieten, doe worden *si gesont*." In cap. VII van Comestor's werk treffen we den zin aan: „Et liberavit rex de Judaeis CXX milia dans dominis eorum pro capite CX milia drachmas argenti", wat door Maerlant aldus wordt overgezet:

vs. 18542: „Philadelphus screef na desen
Den biscop Eleazarus.
. . . .
. . . .

vs. 18548: „Dat hi, dor sinen God allene,
. C . dusent liete ghaen
Joeden, diere waren ghevaen,
Ende XX dusent daertoe mede,
Die hi cochte sonder sine bede," —

Uit den uit Comestor aangehaalden zin blijkt duidelijk genoeg, dat Philadelphus CXX duizend Joden vrij kocht. De overzetting bij Maerlant is wel getrouw, maar niet duidelijk genoeg. 't Relatieve *die* in vs. 18552, dat zoowel op C dusent (vs. 18549) als op XX dusent (vs. 18551) moet slaan, zou toch wel alleen op dit laatste betrekking kunnen hebben; *zóó* heeft onze auteur 't ook opgevat en weergegeven, reg. 766: „Ende hi sende II^M^ (de varianten C. E. en F. hebben C^M^) Joden, die Tholomeus gevangen hadde weder vrij in Judeën ende hi cofter XX^M^ mit sinen eygen guede."

Nog ééne passage voegen we hierbij, die zeer duidelijk de nauwe betrekking aantoont tusschen den *Rijmbijbel* en onzen tekst, en ons tevens doet zien, dat de lezing van dezen laatste niet in orde is.

In Cap. VIII van de *Hist. Scol.* staat:

„Porro Onias cum tributa negasset Evergeti zelo legis, vel potius ex avaritia, ut dicit Josephus.... compulit regem in

iram. Et missus est legatus a Judaeis, etiam invito Onia, ad regem Josephus, vir nobilis, Tobiae filius et sororis Oniae; .... qui non solum pacem reformavit." Maerlant geeft dit als volgt weer:

vs. 18603. „Tien tiden was in Jherusalem
I, hiet Onias, onder hem,
Evergetes, die eeschte weder
Den chens, die Philadelphus neder
Dor ons heren wille leide;
Maar Onias, die sere ontseide
Den chens, ne senddem min no meere
Dies balch hem Evergetes seere
Doch voer des biscops suster sone
(Josephus so hiet die gone)
Die maecte pays ende vrede." —

Zich nauw bij Maerlant aansluitend schrijft onze auteur reg. 952: „Ende sijn brueders zoen Onyas, die wort biscop (in Jherusalem). Euergetes, die coninc van Egipten, die eyschede weder den tijns van Jherusalem, die Filadelphus hem verdregen hadde. Mer Onyas, die biscop ontseide dat. Doe was die coninc vertorent. Doe sende die biscop Onyas sijn zoen Josephus totten coninc ende maecte vrede." — De vergelijking met Comestor toont, dat Maerlant vs. 18605—7 in zijne vertaling inschuift, die we juist ook bij onzen auteur aantreffen. Maerlant vertaalt 't slot tamelijk vrij en door de weglating van „*etiam invito Onia*" zette hij de deur open voor eene lezing als van onzen tekst, die lijnrecht indruischt tegen Comestor's zin en door onzen bewerker nog verknoeid wordt door de weglating van „suster" (sijn suster zoen Josephus), eene vergissing, die wel in 't oorspronkelijke van onzen tekst gestaan zal hebben, daar we 't weggelaten woord in geen onzer vijf hss. aantreffen.

Hiermede hebben wij bewijzen genoeg geleverd om aan te toonen, dat in 't laatste gedeelte van onzen tekst, dat niet tot de sage van Alexander behoort, de auteur soms vrij, dikwijls woordelijk, vaak onhandig den *Rijmbijbel* van Maerlant volgt. Er is nog een passage midden in den tekst der Alexandersage en hiermede in geen verband staande, die aan Maerlant's

Rijmbijbel ontleend is. Reg. 56 vlg. vinden wij de geschiedenis van Saraballa en de stichting van den tempel op den berg „Garasim." Deze passage, die, allerdwaast tusschen 't verhaal van Alexander's geboorte en van Neptanabus' dood ingeschoven, den geregelden voortgang van 't verhaal stoort, doet weer duidelijk zien, dat Alexander's historie slechts als een onderdeel van die der Joden beschouwd wordt. En in den *Rijmbijbel* èn in de *Hist. scol.* komt dit verhaal op dezelfde plaats voor, nl. onmiddellijk na de vermelding van Arsamus' komst tot den troon: *Rijmbijbel*, vs. 18411, *Hist. scol.* cap. III.

De woorden van onzen tekst, reg. 58: „Ende die Saraballa soude den tijns ontfangen van den lande daaromtrent" die men in de *Hist. scol.* te vergeefs zoekt, bewijzen weer 't nauwe verband tussschen onze lezing en den *Rijmbijbel*, waar we vs. 18414 vinden: Die den chens soude ontfaen."

De slotzin, reg. 67 schijnt eene toevoeging van onzen auteur te zijn.

Nu we met den *Rijmbijbel* klaar zijn, keeren we terug tot de eigenlijke Alexander-sage, die met reg. 2 van onzen tekst plotseling zeer eigenaardig begint. De zonderlinge afwijkingen soms van alle ons bekende Alexander-verhalen kunnen we alleen verklaren op deze wijze, dat de bewerker zijn origineel niet getrouw *vertaalt*, maar kort, in eigen woorden, samenvat wat hij hier en daar vindt. Dat hij hierin soms al te vrij te werk gaat, toont meer dan ééne passage, tenzij er nog eene *Historia de preliis* met zeer afwijkende *lezing* en *schikking* van stof gevonden worde, die onzen auteur rechtvaardigt 1).

De bewerker houdt zich ook niet aan ééne bron; we kunnen er minstens nog drie aanwijzen. Deze wijze van werken maakt, dat er op de schikking van zijn stof niet te rekenen valt; zij sluit zich nu bij deze, dan bij gene bron aan. De twee hoofdbronnen van onzen tekst zijn: de *Historia de preliis*, rijk aan fabelen en wonderlijke verhalen, medegedeeld in een gemakkelijk

1) En dat dit niet tot de onmogelijkheden behoort, bewijzen de vele, vaak zeer uiteenloopende hss. van de *Historia*, die in de laatste jaren aan 't licht gebracht werden. cf. Landgraf, Zingerle, P. Meijer, Alexandre, t. a. p.

keuken-latijn, dat wel mee moest werken het boek populair te maken, en 't *Epitome*, dat in zijne Latiniteit niet zoo laag staat en in zijn stof meer historisch wil zijn. Als kind van zijn tijd wendde onze bewerker zich tot het werk van den phantasie-rijken Leo, als zoon van zijn land en staande onder den invloed van Maerlant, kon hij niet nalaten het meer historisch getrouwe — al was dat weinig meer dan schijn — uittreksel uit J. Valerius te raadplegen. Een derde werk, dat in het laatst der Middeleeuwen in populariteit de twee genoemde naar de kroon stak en ook een rijke mijn werd, waaruit menig verhaal aangaande Alexander te voorschijn werd gebracht — de *Gesta Romanorum* — vormt met de twee reeds gevormde werken de trits, die onzen auteur de stof voor zijne Alexander-sage verschafte, zooals we nu verder zullen aantoonen.

't Eerste gedeelte tot aan de briefwisseling tusschen Alexander en Darius, berust meer op 't *Epitome* dan op de *Historia*, zonder evenwel deze laatste geheel te laten varen. Ja, ofschoon er door 't gebruik van meerdere bronnen weinig peil te trekken valt op de volgorde van onze stof, toch zijn er bewijzen voor, dat de auteur de *Historia* als *leiddraad* volgt en wel een tekst, die tot Red. I — een der oudere, kortere teksten — behoort.

Dit blijkt uit de volgorde van onzen tekst, die bijna geheel overeenstemt met die der genoemde redactie 1). Een paar afwijkingen in de schikking, die schijnbaar in overeenstemming zijn met de volgorde in red. III laten zich zeer goed verklaren door de beknopte wijze van bewerking van onzen auteur. Op blz. 5 bv. gaat Nectanebus' dood vooraf aan de geschiedenis van Bucephalus als in red. III. Onze bewerker smelt evenwel in zijne verkorte vertaling de komst van het „menschenetende" ros, die in red. I aan des toovenaars dood voorafgaat, tot één geheel samen met 't verhaal van zijn beteugeling door Alexander, waarvan een schijnbare overeenkomst met red. III 't gevolg is.

Hetzelfde geldt van 't verhaal van het „wonderkind", bl. 29, dat èn in red. I èn in red. III eene andere plaats inneemt, doch in onze bewerking toch het dichtst bij de oudere redactie

---

1) cf. „Die tabelle," een overzicht van den inhoud van red. I en III in K. Kinzel's: „Lamprechts Alexander," Einl. XXII.

staat. Aan 't slot van onzen tekst komen de grafspreuken van 8 filosofen bij Alexander's graf voor, die in de oudere redacties van de *Historia* ontbreken, maar gevonden worden in sommige latere, geïnterpoleerde teksten. Deze filososofische ontboezemingen waren evenveel zoo zeer in den geest der Middeleeuwen en zoo zeer ook in andere werken, b. v. de *Gesta Romanorum*, verspreid, dat hij deze stof niet noodzakelijk aan de *Historia* behoeft ontleend te hebben. Trouwens, zij wijken èn in schikking, èn in inhoud in onzen tekst te veel af om hieruit 't gevolg te trekken, dat de bewerker twee redacties der *Historia* voor zich gehad zou hebben bij zijne vertaling.

Hoewel dus de volgorde van onzen tekst zich geleidelijk aansluit bij de oudere redactie der *Historia*, moet deze toch reeds interpolaties gehad hebben, zooals we die in de jongere aantreffen; een paar plaatsen van onzen tekst komen alleen in de jongere redacties van Leo's werk voor. Waar we de *Historia* aanhalen gebruiken we een der oudere lezingen (Red. I) en wel de uitgave van Dr. Landgraf; voor onze citaten uit red. III bedienen we ons van de uitgave van Dr. O. Zingerle (cf. *Bibliografie*).

Reeds op de eerste bladzijde komt de eigenaardige wijze van werken van onzen Middeleeuwschen schrijver uit. We zullen bij de meest afwijkende punten even stilstaan om de „eigenaardigheid" van onzen tekst in 't oog te doen vallen. Drie sterk sprekende punten trekken de aandacht:

1° dat Nectanebus „doe wonende was mit (= bij) den coninc Philips van Machedonyen";

2° dat „hi daer in den hove was gemint";

3° dat Philippus hem „beval mit sijnre coninghinnen sijn hof te bewaren."

Men zou kunnen meenen, dat dit „wonende" in zeer uitgebreiden zin moet opgevat worden als „wonende in Macedonië." Hiertegen strijden punt 2 en 3, die duidelijk doen uitkomen, dat onze bewerker wil zeggen, dat de toovenaar bij den koning aan 't hof vertoeft. Dezen vriendschappelijken omgang tusschen den verdreven koning-toovenaar van Egypte en Philippus, vindt men, voor zooverre wij weten, in geen verhaal over Alexander geboekt. Steeds wordt 't zóó voorgesteld, dat Necta-

nebus tijdens Philippus' afwezigheid 1) in Macedonië komt en door den roep, die er van zijne tooverkunst uitgaat, de opmerkzaamheid trekt van de koningin Olympias, die hij langzamerhand geheel weet in te pakken. Onze auteur, hetzij hij dan de *Historia* als basis neemt, hetzij het *Epitome*, distilleerde uit de uitvoerige schildering van des toovenaars vlucht *naar* en verblijf *in* Macedonië — beide passages beslaan enkele bladzijden in de twee pas aangehaalde werken — een' zin, die hem gepast voorkwam als verklaring van den intiemen omgang, die er later tusschen de Macedonische vorstin en den Egyptischen toovenaar bestond. Of hij hierbij van de overlevering afweek, baarde hem geen gewetens-wroeging; hij maakte hierdoor, meende hij, de raadselachtige geboorte van Alexander aannemelijker.

De aankondiging van Alexander's geboorte is zóó beknopt en in zulke groote trekken meegedeeld, dat de aanwijzing van de bron zeer moeilijk is. Wellicht geeft regel 20: „Ende die coninginne waende, dattet haer afgod was," ons recht te vermoeden, dat de vertaler hulp gezocht heeft bij Leo, bij wien we I. 7. 12 lezen: „Taliter suasa est Olympiadis adulterando se ab homine quasi a deo."

De ontmoeting tusschen Olympias en Philippus (bl. 1) is te algemeen dan dat wij een bepaalde bron zouden kunnen aanwijzen.

De draakverschijning (bl. 2) laat niet den minsten twijfel aan haar herkomst toe: de overeenstemming met Leo is soms woordelijk, bv. *Historia* I. 10: *qui pavorem et turbationem inmisit in eos, qui convivae erant. Et appropinquans ad Olympiadem caput posuit in gremium eius* et osculabatur eam. Vidensque illud *Philippus dixit*: „Olympiadis, tibi dico et vobis omnibus, qui mecum comeditis, *hunc draconem vidi tunc, quando proeliatus sum contra inimicos meos*." In 't cursief gedrukte herkennen we duidelijk de woorden van onzen tekst.

De volgende passage, die van „*den draak en het ei*" (bl. 2, 3) bevat *even duidelijke* aanwijzingen van haar ontleening aan 't *Epitome* I. 11. De trek, dat de koning 't ei ter aarde *werpt*, wordt in geen ander verhaal medegedeeld; bij alle bewerkers

1) cf. Epitome I, 4; Historia I, 3.

der sage *valt* 't ei van 's Konings schoot: Ep. I. 11: „Sed ovam illud, sinu eius evolutum, humi concrepuit" en Hist. I. 11: „Cecidit de sinu eius in terram atque divisum est." Bij Leo is 't een: „parva atque mitis avis" die 't ei legt; in 't *Epitome* een *gallina*, die toch dichter bij onzen eier-leggenden haan staat; in de *Historia* komt er een „serpens" uit, in 't *Epitome* een „dracunculus," die meer verwantschap met onzen „draec" heeft. Maar wat den doorslag geeft: in de *Historia* is 't een „*ariolus*", die deze verschijning verklaart, en ontbreekt ook de vergelijking van 't ei met de wereld. In 't *Epitome* wordt de uitlegger bij name genoemd: „*Antiphontem*" welke naam nergens anders voorkomt (J. Valerius en de navolgers van het *Epitome* natuurlijk uitgezonderd) en wordt ook uitdrukkelijk gezegd: „ovum mundialis est forma," twee ondubbelzinnige aanwijzigingen dus van des bewerkers origineel. Reg. 42 „ende als hi weder komt int lant, daar hi geboren is, so sel hi sterven," is verkeerd overgezet of overgeschreven. Epit. I. 11 heeft: „hunc quoque *antequam* in patriam, de qua exierat, redeat, occasu celeri periturum," waarbij zich ook Hist. I. 11 aansluit: „antequam revertatur in terram suam, in parvis annis morietur."

We moeten ook even stilstaan bij de wonderteekenen (bl. 3) bij Alexander's geboorte, waaronder weer een paar afwijkingen voorkomen, die *misschien* aan de lezing van de *Historia* toe te schrijven zijn. Die hagelsteenen als „keselstenen" zoekt men in 't *Epitome* (cf. Tekst II, bl. 6) te vergeefs.

Red. I van de Historia spreekt ook niet van steenen, maar in enkele lezingen van red. III (cf. Zingerle. 9) vinden we: „Tunc etiam in Italiam petre de nubibus ceciderunt". De groote vrijheid, waarmede onze auteur met zijne bronnen omspringt, maakt 't niet onwaarschijnlijk, dat die hagelsteenen als „keselstenen" hieruit geklopt zijn. Of, vragen we — doch het is wel wat gewaagd op dezen zwakken grond het te vermoeden — zou onze auteur Maerlant's Alexander gelezen hebben, waar we I, vs. 347 lezen:

„Ooc vielen van dien hemele stene"? —

Er volgt in onzen tekst nog iets, dat we houden voor eene vrije vertaling van eene *latere* toevoeging in de *Historia*, en die we dus alleen in de jongere redacties aantreffen. De Utrecht-

sche editie van 1473 b.v. laat als slot van de wonder-teekens volgen: „Tunc dilatata est nox et usque ad plurimam partem diei extendi visa est et pariter divisa", wat onze bewerker wel kan hebben weergegeven met de woorden:

„ende die nacht wort verlicht als die dach" 1).

Hoe grillig onze bewerker te werk gaat, toont, wat volgt bl. 3 reg. 51. Met dezen regel zijn we in de *Historia* I, 13: „Figura illius neque patri, neque matri assimilatur", wat nergens in 't *Epitome* te vinden is; reg. 52 staat met zijn: „cruuft haer ende lange locken" veel dichter bij *Epitome* I, 13: „subcrispa paululum et flavente caesarie et comae leoninae" dan bij Leo, I, 13: „Coma capitis eius sicut leonis"; reg. 71—2 evenwel is zonder eenigen twijfel aan de *Historia* ontleend en wel aan de oudste redactie (= I). Alexander's oogen beschrijft 't *Epitome*, I, 13: „Oculis egregii decoris, altero admodum *nigro*, laevo vero *glauco* atque dissimili"; Hist. red. III luidt: „oculi eius magni, micantes et non assimilabatur unus ad alterum, sed erat *unus niger* et alter *glaucus*", terwijl alleen red. I zich bij onzen tekst aansluit: „sed unus est *niger*, atque *albus* est alter" 2).

Reg. 54 „doe wortet Septanabus bevolen te bewaren ende te regyeren ende te leren" spot weer met elke overlevering 3).

Wij houden het er voor, dat de volgorde in de *Historia*, waar in cap. 14 de Egyptische toovenaar den jongen Alexander in

---

1) Dr. G. Landgraf: Die Vita etc. voegt aan cap. 12 (s. 38) de volgende noot toe: „Der folgenden Schildering der Natur-erreignisse welche Alexanders Geburt begleiten ist in den jüngeren Recensionen ein Zusatz aus Orosius III. 7. 4 hinzugefügt: „tunc siquidem dilatata" etc.

Bij 't opslaan van deze plaats in Orosius vonden we hier ook de hagelsteenen: et saxea de nubibus grando descendens veris terram lapidibus verberavit" (Orosius als boven). En dat er werkelijk redacties der *Historia* zijn, die deze laatste toevoeging ook hebben opgenomen, bewijst de variant S bij Dr. O. Zingerle, waar we cap. 9 reg. 15 lezen: „Saxa de montibus grandini mixta ceciderunt et terras veris lapidibus verberant."

2) Met deze lezing van de *oudere redactie* der *Historia* stemt alleen de Syrische bewerking overeen, Budge, p. 13. „and one eye was different from the other, one being white (light) and the other black (dark)."

3) cf. Zacher t. a. p. s. 89.

de sterrekunde onderwijst, onze auteur tot deze mededeeling aanleiding heeft gegeven, eene mededeeling, die geheel en al past in het kader van die, waarmee we kennis maakten op bl. 1 van onzen tekst. Op beide plaatsen staat onze bewerker alleen; beide harmonieeren volkomen, vullen elkander aan en doen zien hoe de auteur 't materiaal van zijne bronnen verwerkt.

Op de passage van Saraballa, ontleend aan den *Rijmbijbel*, volgt bl. 4 en 5 de dood van Nectanebus. Over de volgorde spraken we boven reeds (bl. XLIV); hoe vrij de auteur ook te werk gegaan is in zijne overzetting, toch kunnen we nog enkele sporen ontdekken van den Latijnschen tekst der *Historia*, waarop dus deze beschrijving teruggaat. De woorden (bl. 4): „Meester, congi yet sien in den planeten of inden teykenen uwe dood ende die tijt uwes doots," vinden we terug in *Historia*, 14: Alexander dixit: „Pater, et fatum tuum agnoscis?... Et quam mortem debes facere?"

In 't antwoord, dat Alexander ontvangt: „Die tijt des doots en mach nyement weten", herkennen we den Middeleeuwschen auteur, gevoed met bijbelsche waarheden. Ook in deze passage toont hij, dat hij voet bij stuk houdt in zijne opvatting van Nectanebus' verblijf aan 's konings hof. „Also ghingen si dicke wanderen", zegt hij, wat ons niet meer verwondert, nu we eenmaal weten, dat de Nectanebus van onzen auteur in eene bijzondere verhouding staat tot Alexander. Wat we reg. 80 lezen, hebben we weer nergens elders aangetroffen; evenmin den trek, als 't ware toegevoegd om van Alexander geen opzettelijken vadermoorder te maken, dat „hijt in boerten woude proven" (reg. 82). We konden inderdaad nooit beter en met overtuigender bewijzen staven, wat we in de Inl., bl. II, beweerden, dat de sage van Alexander een stramien was, waarop ieder auteur in de Middeleeuwen naar hartelust zijn eigen verhaal borduurde, dan met dezen onzen tekst.

Met wat er volgt over Bucephalus, bl. 5, zitten we niet minder verlegen. Reeds in de Grieksche teksten van den Pseudo-Callisthenes treffen we twee lezingen aan:

Bucephalus wordt in Philippus' stoeterij geworpen en bij den koning gebracht (cod. B. en C.: *οἱ τοῦ Φιλλίππου ἱπποφορβοὶ*

ἐκ τῶν ἱπποφορβίων αὐτοῦ); of Cappadocische vorsten brengen hem bij Philippus (cod. A: οἱ τῆς Καππαδοκίας ἄρχοντες).

Al de redacties der Historie laten 't vreeselijke dier uit Cappadocië komen, hetzij 't dan gebracht wordt door „quidam princeps" (red. III) of „quidam principes" (red. I). Julius Valerius stemt overeen met B. en C: „Viri qui armenta vel equitia curabant", en ook 't *Epitome* I, 13 heeft: „viri qui Philippi equitia curabant". Onze tekst, reg. 93, steunt dus op het *Epitome*, waarmee hij nog een paar trekken gemeen heeft, nl. reg. 100, dat Philippus „sinen afgod" laat vragen, wie na hem zijn rijk bezitten zal (Epitome I. 5) en dat, reg. 106, Alexander 't paard bereed „sonder salen (l. zadel) ende sonder toem" (Epit. I, 15: *Effrenem*que hac atque illac circumducit"). — Globaal zal dus de auteur zijn stof voor deze beschrijving wel uit 't *Epitome* genomen hebben. Toch komen er weer een paar trekken in voor, die we niet onopgemerkt mogen laten voorbijgaan; ze leggen weer getuigenis af van des bewerkers zelfstandigheid, misschien van zijne belezenheid, wellicht van zijn spotten met elke overlevering.

We hebben menige beschrijving van Bucephalus onder oogen gehad, doch nergens gevonden, dat „sijn voerste voeten waren gescepen als een hert". Bij Ps.-Call. (Cap. 13) wordt er van zijn voeten geen gewag gemaakt 1).

Jul. Valerius (cap. 7) en 't *Epitome* I. 13 zeggen: „illum,... formatum pedibus ad Pegasi fabulam"; de *Historia* zwijgt ook van zijn voeten. Pegasus kon men in de Middeleeuwsche bewerkingen niet gebruiken; daarom verdwijnt deze eigennaam en maakt in enkele verhalen plaats voor eene eigenschap, waaraan een snelvoeter tot op onzen tijd zijn roem dankt: snelheid.

Pfaffe Lamprecht (ed. Weismann):

Vs. 272: „daz ros daz was wunderlîch,
irre unde vil strîtich
snel unde starc von gescafnisse".

---

1) In de vertaling van Dr. Weismann (Dl. II, bl. 18) vinden we: „O, Herr und König, dieses Pferd haben wir in der königlichen Stuterei erzeugt gefunden, welches an Schönheit den Pegasus übertrifft; dies bringen wir dir, o Herr."

Manuscrit de l'Arsenal (ed. P. Meijer):
Vs. 95. C'est uns chivaus que manjoe la gent,
De mareschaus a mangé plus de cent
E cort plus tost qu' acesmée de vent."

Zou het zoo'n wonder zijn, dat onze bewerker — in allen gevalle een belezen en voor zijn tijd geleerd man — hier of daar iets over de snelheid van Bucephalus gelezen hebbende, dit in zijne beschrijving plastischer heeft willen voorstellen door 't wonderdier te voorzien van „voeten als een hert"?

't Is waar, men raakt zoo stap voor stap een heel eind van de overlevering af; daarover behoeft men zich evenwel niet te verwonderen bij al de fabelachtige verhalen van den grooten Macedoniër. De bewerker van onzen tekst had nog een heel eind verder kunnen gaan, als hij de Fransche romanciers over Alexander op zij had willen streven.

Nergens vindt men ook, dat Alexander 't merkwaardig beest een naam geeft „ende noemdet Pycyfal". De meeste Alexanderverhalen stemmen in den oorsprong des naams overeen met Ps.-Call. (cap. XV) en Jul. Valerius (cap. IX). Bij dezen is 't paard zijn naam verschuldigd aan den ossenkop, die op zijn rechterschoft ingebrand is; een doopvader wordt hier niet genoemd. Bij Pfaffe Lamprecht (ed. Weismann):
vs. 298: „Bûcivâl hîz erz (Philippus) namen,
Daz dûhte si gût allesamen,"
zien wij Alexander's vader als zoodanig optreden. Wellicht gaf de onzijdige tekst van 't *Epitome* I, 15: „Vocabatur enim equus ille, quem supra diximus, eo nomine" den bewerker van onzen tekst aanleiding om den held van zijn verhaal te doen optreden als den naamgever van 't strijdros, dat zulk eene voorname plaats inneemt in Alexander's historie.

Een paar trekken in de passage van de ontmoeting tusschen Nyklaus en Alexander wijzen zonder twijfel 't *Epitome* als bron aan. Reg. 116: „die hadde Alexander geselle geweest in der scolen", vinden we alleen terug in 't *Epitome* I, 18: „Nicolaus, rex Acernanum, quondam *conscolasticus* eius"; en wanneer we reg. 117 lezen: „dat versmade Alexander ende sweech al stille," dan vinden we hierin de vrije vertaling van de woorden van het *Epitome*: „Nec ille (d.i. Alexander) resalutat."

Ofschoon in 't verhaal van de bruiloft (bl. 6, 7) eene herinnering aan de *Historia* voorkomt, nl. Lysias' woord: „Here coninc, bi deser vrouwen selgi een kint winnen, dat u gelikenen sel" = *Historia* I, 21: „Philippe, ex Cleopatra nascetur tibi filius similis tui" — weer een bewijs, dat de bewerker den inhoud van Leo's werk en dien van 't *Epitome* samensmolt — vinden we in deze passage een afdoend bewijs, dat onze tekst toch meer op 't *Epitome* teruggaat. In alle redacties van de *Historia* doodt Alexander Lysias „cum baculo." Onze auteur volgt met zijn „enen drincnap" reg. 139 de lezing van 't *Epitome* I, 21: „poculum, quod sibi prae manu erat iaculans", wat ook de oudste is, daar we reeds bij Ps.-Call., cap. XXI, lezen: ὡς εἶχε τὴν κύλικα". — In hetgeen volgt in onzen tekst blijft de auteur bij 't *Epitome.* 't Bedwingen van eene stad door Alexander ontbreekt geheel en al in de *Historia*; in 't *Epitome* I, 23, volgt echter de onderwerping van „Methona civitas". — Ook de beschrijving van Philippus' doot (bl. 8) is, in vrije bewerking, aan 't laatstgenoemde werk ontleend. Reg. 164 ontbreekt in de *Historia* en is ontleend aan *Epitome* I, 24: „teneretur que formidine matris vulnerandae"; in de *Historia* doodt Alexander zelf Pausanias; 't *Epitome* stemt geheel overeen met de lezing van onzen tekst en den laatsten regel (171) van deze passage herkennen we nog in de woorden van 't *Epitome*: „Alexander quoque mox *regiam* procuravit ei sepulturam".

In de volgorde van Alexander's troonsbestijging, de onderwerping van eene stad „die hiet Conici" en zijn komst in Italië herkennen we 't meest den gang van 't *Epitome.* Wat 't laatstgenoemde punt betreft, hebben we nog een zekerder bewijs, dat de auteur zijn stof hieruit geput heeft. Van 't zenden van hulptroepen door de Romeinen is in de *Historia* geen sprake; onze tekst spreekt van II^M ridders, wat we terugvinden in 't *Epitome* I, 29: „Addunt etiam duo milia militum."

„Een stat, die hiet Conici" kunnen we nergens thuisbrengen. Of 't eene verschrijving is? 't *Epitome* I, 29, heeft: „Pergit Lycaoniam, cui nunc recens aetas Lucaniae nomen dedit"; de *Historia* (red. I) zegt, dat Alexander eerst naar Italië gaat, dan naar Afrika; daarop volgt: „Verumtamen apprehendit Chalcedonem"; red. III laat volgen, cap. 22; „Cepit pergere ad Italiam

et veniens Calcedoniam cepit expugnare eam." Men vergelijke wat Zacher (t. a. p. s. 117) en Landgraf (t. a. p. s. 50) over de Babylonische verwarring der Grieksche en Latijnsche teksten te dezer plaatste meedeelen en men zal 't den Middeleeuwschen schrijver niet euvel duiden, dat ook hij hier de kluts is kwijt geraakt.

Van hier af laat de auteur 't *Epitome* zoogoed als geheel varen; slechts op een paar plaatsen nog schijnen er bewijzen te zijn, dat hij er nog voeling mede houdt; de *Historia* komt meer op den voorgrond, waarvan de lezing door woordelijke vertaling in onzen tekst soms duidelijk te herkennen is.

Wij komen zoo aanstonds hierop terug, want eerst volgen er (bl. 9—11) drie passages, waarin de bewerker ook 't werk van Leo loslaat, passages, die doen zien, dat hij ook bij Alexander's historie niet uit het oog verliest, dat zij slechts een onderdeel uitmaakt van de geschiedenis der Joden.

Eerst volgt, bl. 9 de droom van Alexander; hij komt niet voor bij Leo en ontbreekt ook in de meeste Alexander-verhalen, ook in onzen Tekst II, d. w. z. in 't verband, waarin hij hier voorkomt. Meestal vinden we hem tegen 't einde van het verhaal van de ontmoeting tusschen Yadus en Alexander, wanneer deze zijn verbaasden makkers duidelijk maakt, w a a r o m hij voor den Joodschen bisschop nederknielt en dezen eer bewijst. Zóó komt hij ook voor bij Josephus, Antiq. Jud. XI, 8, de bron, waaruit deze Joodsche overlevering gevloeid is in verschillende Oostersche en Westersche bewerkingen 1). (Zie ook Tekst II, Cap. XXI). Als zelfstandig verhaal komt hij niet dikwijls voor; toch is hij hier als verklaring van wat in onzen tekst volgt, volstrekt niet misplaatst en daar in de ontmoeting met „Yadus" de opheldering van Alexander aan zijne „ridders" weggelaten wordt, is het zeer wel mogelijk, dat deze schikking eene vinding van onzen bewerker is. Wij althans kennen maar één werk, waaraan hij eene dusdanige behandeling k a n hebben afgezien: in Maerlant's Alexander I, vs. 1329 vlg. neemt de droom ook eene zelfstandige plaats in. De verdere vergelijking van beide werken levert geene bewijzen op, dat wij met beslistheid durven beweren, dat de bewerker in dezen de schuldenaar

1) cf. Sainte Croix, t. a. p. p. 500.

van Maerlant is. Onmogelijk is 't niet — we opperden 't vermoeden ook reeds op bl. XLVII — want eigenaardig is het, dat de volgorde van de beide andere passages: ontmoeting met Yadus en insluiting van de X stammen weer dezelfde is als die van Maerlant's Alexander, III, vs. 720 vlg. Er is evenwel nog een ander werk, waarin eveneens de insluiting der X stammen onmiddellijk volgt op Alexander's bezoek aan Jerusalem. Dit werk is de *Historia Scolastica* (Lib. Hester, Cap. IV, V). Wel bedient onze auteur zich van Maerlant's *Rijmbijbel* in plaats van het werk van Comestor, zooals we reeds gezien hebben, maar daar in den *Rijmbijbel* Alexander's historie en dus ook deze onderdeelen overgeslagen worden, blijft de mogelijkheid bestaan, dat de auteur zich de volgorde dezer passages uit dit in de Middeleeuwen zoo bekende werk herinnerde.

Verdere overeenstemming tusschen onzen tekst en Comestor's werk bestaat er niet. Als men overeenstemming wil zoeken, komt men verder met Alexanders Geesten dan met de *Historia Scolastica*; de beknoptheid evenwel, waarmee onze tekst zijne bronnen teruggeeft, verijdelt elke poging om met beslistheid een prototype voor deze beide passages aan te geven 1).

Na dit uitstapje keert de bewerker niet tot het *Epitome* terug, zooals we reeds opmerkten, maar volgt hij in groote trekken, soms in een geheel afwijkende volgorde, den tekst der *Historia*, waarmede de woordelijke overeenkomst duidelijker blijkt, naarmate 't verhaal meer het einde nadert. De passages, die in 't *Epitome* ontbreken, worden talrijker, bl. 12: „doe toech Alexander tot sijnre moeder; bl. 13, de raad, dien Darius van zijne moeder krijgt om niet meer tegen Alexander te vechten; bl. 17; Alexanders huwelijk met Rosa; bl. 23 waar de bekende brief aan Aristoteles begint, die in 't *Epitome* (bl. 55) slechts even genoemd wordt; bl. 28: de Amazonen, wier geschiedenis in 't *Epitome* (bl. 61) saamgevat wordt in dezen regel: „Dehinc Amazonas sibi tributarias fecit". Toch is er nog ééne passage in onzen

1) De Chronica regia St. Pantaleonis, waarvan Dr. Franck gewag maakt (Alex. Geesten, Inl. XXV) als waarschijnlijke bron van Maerlant's lezing aangaande „de insluiting van de onzuivere volken" kan hier buiten bespreking blijven. Immers, als Maerlants lezing zoo groote overeenkomst heeft met den tekst dezer chronica, staat deze even ver van onzen tekst af als Maerlant's Alexander. Waarom Dr. Franck in de schikking van de besproken verhalen eene vinding van Maerlant ziet, begrijpen we niet, wanneer de *Hist. Scol.*, zooveel ouder, ze ook reeds heeft.

tekst, waarbij de bewerker zijn toevlucht genomen heeft tot het uittreksel uit Jul. Valerius. We vinden ze op bl. 20, nl. den strijd met Porus. Ook in deze passage verloochent de auteur zijn amphibischen zin niet, zooals we zien zullen. De strijd met Porus begint op bl. 20: „Daerna doe quam Alexander in coninc Porius lant." Wat volgt tot reg. 491 is klaarblijkelijk genomen uit Leo. Hoe verkort ook, de inhoud van Porus' brief in onze vertaling verraadt, soms woordelijk, den tekst der Historia III, 2. Wat in onzen tekst (reg. 477—491) volgt, ontbreekt zoogoed als geheel in 't *Epitome*, waarin van Alexanders krijgslist geheel geen gewag gemaakt wordt. Ziehier de lezing der *Historia* (red. III) Cap. 80 1):

„Erat enim exercitus Pori magnus valde et fortis, habebatque.... quadringentos elephantos, qui portabant turres in dorso, ubi stabant per unamquamque turrem triginta homines armati ad pugnandum .... Ferebat enim secum Alexander staturas ereas et iussit mittere in eas carbones vivos et ignem, ut calefacerent. .... Videntes enim eas elephanti, estimantes eas esse homines, tendentes promiscides suas secundum consuetudinem, ut caperent eas, statimque pre nimio calore incendebantur, redeuntesque retro exturbabantur et nullo modo pergebant pugnaturi super homines." Bij reg. 491 evenwel houdt de overeenstemming met Leo op en blijkt de invloed van 't *Epitome* even onloochenbaar. Bij de Porus-episode gaan de jongere en de oudere redacties der *Historia* uit elkander 2). De oudere teksten laten op den strijd tusschen Alexander en Porus een tweegevecht volgen, waartoe gene den Indischen vorst uitnoodigt; Porus wordt hierin gedood. De jongere redacties beschrijven eveneens eerst den strijd tusschen de beide vorsten (cap. 80), schuiven daarna een groot stuk in (cap. 81—89) uit de „Epistola Alexandri ad Aristotelem de situ Indiae", laten hierop wederom (cap. 90) een strijd tusschen Alexander en Porus volgen en daarna op uitda-

---

1) Hier is onze tekst beslist eene vertaling van red. III, want de woorden van „Erat".... tot „ferebat", die deels in onze vertaling voorkomen, zijn niet te vinden in red. I.

2) cf. Zingerle, t. a. p. s. 32; Kinzel. t. a. p. s. 22; Landgraf, t. a. p. s. 106; Zacher, t. a. p. s. 106.

ging van den laatste een tweegevecht, waarin deze 't onderspit delft en gedood wordt. De jongere redacties laten ons hier geheel en al in den steek; in de oudere hebben we ten minste nog denzelfden gang als in onzen tekst. 't Onderscheid tusschen deze laatste en 't *Epitome* is in 't oog vallend groot. In twee kardinale punten, die in al de redacties der *Historia* ontbreken, stemt onze tekst overeen met het *Epitome*, n.l. den dood van Bucephalus, Alexander's strijdros, dat doorstoken wordt door Porus en 't bestand van XX dagen, dat gesloten wordt ten behoeve van het begraven der dooden en de verzorging der gewonden. 't *Epitome* III, 3, heeft hier: „Cumque .... Macedones quoque iaculis diversi generis nec minus eos praeirent, *equus tandem Alexandri Bucephalus dextra Pori ictus occubuit*, idque Macedonibus supra omnia, quae possunt in proeliis incommoda videri ingratum fuit. Sicque neglecto omni opere bellandi Alexander exanimem equum cauda conprehensum in partes retrahit, metuens, ne spolium illud Indi raperent quod sibi esset pudibundum. *Atque ita suis receptis datur utrinque spatium viginti dierum, vel sanandi eos qui vulnerati aut sepeliendi eos qui mortui fuerant.*

We hebben een paar zinnen meer uitgeschreven dan men in onzen tekst vindt om tevens te laten zien, hoe vrij en beknopt onze auteur in zijne bewerking is. In het cursief gedrukte herkent men gemakkelijk de woorden van onzen tekst. De *Historia* spreekt van geen bestand, wel deelt ze integendeel mee, III, 3: „Et per continuos viginti dies pugnabant inter se." De twee bronnen zijn niet onverdienstelijk saamgevoegd in onze vertaling; toch is de naad nog wel te herkennen. Ook in de *Historia* wordt Bucephalus in den strijd gevoerd, waaraan hij zelfs een krachtig aandeel neemt, zooals men ziet uit de woorden, cap. 80: Sedensque (Alexander) equum Bukefalon ingressus est pugnam et preliavit viriliter et Macedones et Greci cum eo, quin etiam adiuvans eum plurimum ipse equus"; reg. 490 bewaart de herinnering aan deze woorden, waarmede tevens de *Historia* losgelaten wordt. Het „enter Bucephalus" uit Leo's werk en zijn „exit" uit het *Epitome* worden saamgeweven tot een kort tooneeltje uit Porus' optreden. Behalve deze passage uit het *Epitome* en nog eenige andere verhalen, die de bewerker uit andere bronnen putte, en naar willekeur tusschen de stof der Alexandersage invoegde, volgt

hij van bl. 11—31 op zijne manier de lezing van de *Historia de Preliis* naar de oudere redactie, zooals zijne volgorde aanduidt. Op zijne wijze, want hij geeft een zeer beknopte bewerking en slaat soms geheele stukken over, b.v. I, 41 — II, 9, niet minder dan 20 bladzijden, en tegen 't einde, na 't verhaal van de Amazonen, bl. 28, de briefwisseling tusschen Alexander en Aristoteles en zijne moeder, een viertal bladzijden. Deze beknoptheid maakt ook, dat hij zeer vrij is in zijne bewerking, zoo vrij soms, dat de woorden van 't origineel er niet in te herkennen zijn. Op bl. 11 vinden we den brief, waarmee Darius zijne geschenken aan Alexander begeleidt ter verklaring van dezelve. De *Historia* zegt, I, 36: .... Quapropter praecipio tibi tornare gressum et redi ad matrem tuam et requiesce in sinu illius. Qui etiam direxi tibi speram (= pilam, red. III) atque curvam cantramque auream, ut exerceas et cogites iocandi causam." Men vergelijke nu hiermede eens onzen tekst; Busken Huet, een meester in 't vertalen 1), zou 't onzen auteur niet hebben kunnen verbeteren. Die „appels en peren" zijn onbetaalbaar en maken den brief oneindig doeltreffender dan in de verwaterde lezing van de *Historia*. 't Is een zet, den dichter van den van humortintelenden en geestigen „Reinaert" niet onwaardig.

Eene andere passage, voorkomende op bl. 30, is ook geen vertaling van wat de auteur in zijn origineel vond, maar eigen werk. Het zijn de woorden van „enen meester" aangaande de beteekenis van het wonderkind.

De *Historia* III, 30, luidt: Suspirans dixit (ariolus): „O rex, appropinquabit tempus tuum, ut exeas de hoc saeculo." Cui Alexander: „Dic mihi, quo modo?" Dixit illi: „Potentissime rex, medietas corporis, quae habet aspectum hominis, tu es; pars autem, quae versa in bestiam, homines sunt, qui poste veniunt." "

Voor deze verklaring geeft de bewerker de zijne, die onzes inziens vrij wat duidelijker en verstaanbaarder is. Dat onze auteur een man is geweest van tamelijke belezenheid blijkt reeds uit de verschillende bronnen, die hij voor zijn tekst gebruikt. Soms schijnt hij nog uit andere werken over Alexander, wellicht uit

1) Zie zijn: Oude romans.

zijn geheugen, iets in te voegen. Voor zulk eene invoeging houden we de getallen, die op bl. 15 voorkomen. De teksten van de *Historia* zijn in 't algemeen arm aan getallen. Te dezer plaatse spreken ze van een leger van „Centum viginti milia hominum (red. I en III), waaraan red. III aan 't einde van cap. 65 nog toevoegt: „In hoc itaque bello interfecti sunt ex Persis trecenta milia homines absque eis, quos tulit ipse fluvius", wat weinig gemeen heeft met onzen tekst. Dat „C ende XXX mannen" reg. 346, lijkt wel op eene reminiscence uit den „*Spiegel Historiael*" (cf. Tekst II, cap. XIX) of uit Vincentius. De overige getallen evenwel strooken met de daar opgegevene volstrekt niet. Of ze uit het geheugen zijn ingevuld? Een paar andere toevoegingen verraden duidelijker haar oorsprong. Midden tusschen den tekst van de *Historia*, lezen we op bl. 30, reg. 704: „doe vergaf hem sijn suster." Geen der lezingen van Leo's werk maakt van zulk een feit gewag. Alle hebben 't bekende verhaal van de vergiftiging door Antipater, evenzoo 't *Epitome*.

In de *Hist. Scol.* lib. Hester, cap. IV evenwel wordt verteld, dat Alexander door zijne zuster vergeven is 1). Hieruit dus vult de bewerker dit bericht in, evenals een ander op bl. 30: reg. 713: „Mer hi en mocht niet spreken, mer hi screef sinen wille ende besette sijn lant an XII heren", wat we terugvinden in de *Hist. Scol.* cap. V: „Cumque rediisset Alexander in Babylonem, sumpto veneno usum linguae amisit et extremam voluntatem suam scripto expressit. . . . et XII . . . . regni successores instituit", terwijl we reg. 714: „ende sijn regnaci ende heerlicheit en duerde niet meer dan XII jaer" houden voor eene herinnering aan het: „et XII annis regnavit" uit hetzelfde Latijnsche werk.

Nog ééne passage uit de *Historia* moeten we ter sprake brengen om 't verschil te beslissen tusschen de lezing van hs. D en

---

1) cf. Alexanders Geesten X, vs. 1011—1016.

„Men leest in een ander stede,
Dat Alexanders suster dede
Met haren rade den broeder vergheven;
Want soe waende na sijn leven
Enen hoghen man nemen daerna,
Aldus seghet *Scolastica*."

A, E en F, die op bl. 23, reg. 534 ten opzichte van eene gelijkluidende passage van plaats verschillen. Bedoelde passage maakt een deel uit van de: „Epistola Alexandri magni Macedonis ad Aristotelem, magistrum suum de itinere et de situ Indiae." Deze brief, waarover we reeds gesproken hebben (cf. Inl. IX) maakt ook een der kenmerken uit van 't onderscheid tusschen de oudere (I) en de jongere (II en III) redacties der *Historia de preliis*. In de laatste staat hij, opgelost in verhalenden vorm, tusschen den 1en en 2en strijd tegen Porus (Cap. 85—89)), in gene heeft hij den briefvorm bewaard en komt voor op „seine natürlichste Stelle" (Zacher), na de Porus-episode en 't verhaal aangaande Oxydraces en de gymnosophistae (III, 17). In den Ps.-Call. (A) gaat aan deze „Epistola" nog Alexander's bezoek aan de Brachmanen vooraf; in de jongere redacties der *Historia* treffen we, maar op een geheel andere plaats (Cap. 98—103), den lateren, veel jongeren vorm dezer episode, d.w.z. de briefwisseling tusschen den Brachmanen-vorst en Alexander, opgelost in een verhaal, aan, die in de oudere redactie geheel en al ontbreekt. In onzen tekst vindt men deze briefwisseling ook niet; onze auteur zou zeker niet verzuimd hebben van deze voor de Middeleeuwen geknipte stof een uittreksel te geven, indien hij ze in zijne bron gevonden had.

Op bl. 23, reg. 525, volgt een beknopt verhaal van Alexanders komst in 't land der Gymnosophisten, waarvan de bewerking wel kort is, maar toch nog duidelijk de lezing van de *Historia* bewaart (III, cap. 6). Deze passage eindigt met reg. 530: „Dat ic aldus wandere, dat is die wille Gods", een vrije vertaling van de woorden der *Historia*: „Istae causae non gubernantur nisi de superna providentia."

Onmiddellijk hierop volgt in Leo's werk cap. 17, met de woorden: „Scripsit epistolam Aristoteli" welke brief, opgelost in verhaalvorm en met weglating van den aanhef, in onzen tekst aanvangt met reg. 532: „Daerna quam Alexander voer een lant" enz., wat eene vertaling moet zijn van reg. 5 van den Latijnschen brief: . . . . „venimus ad quendam fluvium, qui habebat in medio civitatem coöpertam" 1).

---

1) Civitatem coöpertam — „unverständlich" teekent Dr. Landgraf hierbij aan.

De „XXXVI mannen" van onzen tekst zijn triginta septem sterk in de *Historia*, zoowel in red. I als III. Ons „luden" van reg. 534 is ook eene vergissing, want de Latijnsche tekst heeft: „Surgentes b e s t i a e ipsius fluvii, quae dicuntur ippopotami et devoraverunt eos." Hierop volgt in de *Historia*: „Girantes autem fluvium ex alio parte perreximus superius et *invenimus stagnum mellifluum ac dulcem*, waarvan we de cursief gedrukte woorden herkennen in onzen tekst, reg. 535; daarop volgen de „ferae silvestres", vervolgens „bestia mirae magnitudinis", het „groet vreselic dier" van ons hs., en eindelijk „vespertiliones tam magni ut columbae (gansen, in onzen tekst), mordentes homines, tollentes illis nares et aures."

Hierop volgen dan de „rosen" = „homines agrestes habentes formam ut gigantes". De volgorde van deze passages stemt, zooals men ziet, volkomen overeen met die onzer hss. A., E. en F., waarmede tevens 't bewijs geleverd is, dat deze in hs. D. in de war is geraakt. En hiermede stappen we van de *Historia*, die ons reeds al te lang heeft bezig gehouden, af; wat nog der opmerking waard is, zullen we bewaren voor de „aanteekeningen".

Er blijven in onzen tekst nog enkele verhalen over, die noch aan de *Historia* noch aan 't *Epitome* kunnen ontleend zijn, omdat ze in geen dezer werken worden aangetroffen. We moeten dus nog naar eene andere bron omzien, waaraan de auteur deze passages kan verschuldigd zijn. Deze bron hebben we reeds met een enkel woord genoemd, nl. de *Gesta Romanorum*.

We zouden dit werk de „Duizend-en-een-nacht" van 't Westen kunnen noemen, zulk eene populariteit verwierf het in 't laatst der Middeleeuwen. Het is een rijke „Fundgrube" voor letterkundige werken van alle soort geweest. Auteurs van kinderlectuur vonden hier stof genoeg om „Magazijnen" en „Tijdschriften" te vullen; mannen van onbetwist talent dolven hier 't ruwe erts, dat onder hunne geniale bewerking de kostelijkste kunstschatten opleverde. Boccaccio, Shakespeare, Lessing, — om slechts drie namen uit verschillende eeuwen en drie onderscheidene volken te noemen — en zoovele dii minores, danken een deel van hun letterkundigen roem aan deze Middeleeuwsche „Schatkamer". Schatkamer, dit is een gepaste naam voor

deze verzameling van verhalen, die door den bewerker — hij moge dan Pierre Bercheur, † 1362, heeten of niet — saamgelezen zijn uit tal van gevierde en minder bekende schrijvers: Cicero, Valerius Maximus, Q. Curtius, Seneca, Josephus, Augustinus enz., enz. Evenmin als de naam van den auteur staat de juiste tijd van 't ontstaan van de *Gesta* vast. Ten tijde van den bewerker van onzen tekst -- 1358, zegt hs. A — moet de *Gesta* reeds eenige Europeesche bekendheid gehad hebben; immers Boccaccio, die zijn Decamerone vóór 't midden der 14e eeuw schreef, ontleende er zijn verhaal van „de twee vrienden" aan 1).

De bewerker van onzen tekst vond hier tal van verhalen aangaande zijn held; hij kon hier te kust en te keur gaan. Hij koos er eenige, zeker zeer bekende, omdat ze in verscheidene redacties der *Gesta* voorkomen, uit en vlocht ze tusschen zijn stof uit de *Historia* en 't *Epitome* in, zichzelven ook hier in de vrije bewerking niet verloochenende. Onomstootelijke bewijzen, dat de auteur uit de *Gesta* geput, dat is vertaald heeft, hebben we niet. De verhalen, die medegedeeld worden, zijn wellicht toen zóó bekend geweest, dat hij ze losweg in eigen woorden gebracht heeft, nu eens dicht bij de *Gesta* blijvende, dan weer wat verder afwijkende. De ontleening aan of de vertaling uit de *Gesta* mist dus den steun van woordelijke overeenstemming; ja, sommige trekken hebben we zelfs geheel niet in de genoemde bron kunnen vinden. Naast de waarschijnlijkheid dus, dat onze auteur de „*Gesta*" als bron heeft gebruikt, waarbij we in 't midden willen laten, of hij vrij heeft vertaald, dan wel een gelezen verhaal uit zijne herinnering in eigen woorden heeft meegedeeld, staat de mogelijkheid, dat hij deze verhalen aan eene andere bron te danken heeft. Wij hebben deze niet kunnen vinden.

Het eerste verhaal vinden we op bl. 17, 18; 't is de bekende vertelling van Alexander's ontmoeting met den cynischen wijsgeer Diogenes, die we in drieën splitsen:

1e. 't verhaal van de „ton" (reg. 385—393);

2e. dat aangaande „rijcheit" (reg. 393—398);

1) 10e dag. VIII novelle.

3e. dat van een „vliech" (reg. 398—408), zoo netjes aan elkander geregen, dat ze één geheel vormen.

No. 1 is al van ouden datum; Cicero deelt deze ontmoeting reeds mede in zijn: Disput. Tuscul. V 32; Plutarchus maakt er gewag van in zijn „Vitae" (Alexander V) en bij Valerius Maximus komt het voor Lib. IV, III, 4. Ook de *Gesta* — we spreken hier van den Latijnschen tekst 1) — kent het. Het tweede gedeelte hebben we in dit verband nergens kunnen vinden; we hebben een sterk vermoeden, dat onze bewerker het hier een plaatsje ingeruimd heeft. In de *Gesta* (Oesterley, No. 61) komt een sterk gelijkend verhaal voor in den vorm van een gesprek tusschen Socrates en Alexander, dat onder hetzelfde nommer (de Holl. tekst is eene vertaling van den Latijnschen, zegt Oesterley, t. a. p.) voorkomt in een Holl. druk van 't jaar 1481 2). Ter vergelijking zullen we 't verhaal in deze vertaling hierachter laten volgen (Bijlage I).

Dat onze bewerker deze beide passages uit de *Gesta* genomen en te zamen verbonden heeft is eene veronderstelling, die niets onwaarschijnlijks heeft 3).

Het derde gedeelte hebben we niet alleen in dit verband niet kunnen vinden, maar zelfs is ons niets onder de oogen gekomen, dat er in de verte op gelijkt. Misschien heeft de auteur 't uit zijne herinnering ingevoegd. 't Vormt met het voorgaande een goed geheel zonder stuitenden overgang en hangt er volstrekt niet bij „als een vijfde wiel aan den wagen." We vinden 't den pittigsten trek van de drie en de opneming — van vinding zal hier wel geen sprake zijn — pleit voor des bewerkers gezonden, hnmoristischen zin.

Op dit verhaal volgt bl. 18—20 de passage, waarin de list van de vrouw de wijsheid van den filosoof bedriegt. Zeker een zeer bekend verhaal in de Middeleeuwen, waarin twee overbekende namen — Aristoteles en Alexander — voorkomen.

---

1) Gesta Romanorum, herausgegeben von H. Oesterley, Berlin 1872, No. 183.

2) Die Gesten of Gheschienisse van Romen, voleynt ter Goude in Hollant, by my Gheraert Leeu Int iaer om heren MCCCC ende LXXXI opten laetsten dach van den April (Campbell, No. 826).

3) John Gower, een tijdgenoot van onzen auteur, deed hetzelfde in zijn: „Confessio Amantis" edited by H. Morley (the Carisbrooke Library) Londen 1889, Book III, 5, I.

Het thema — de macht van de vrouw — een geliefkoosd onderwerp door alle eeuwen heen, en bijzonder in trek in onze Middeleeuwsche litteratuur. Dat de Holl. vrouwen „haar op de tanden" hadden in de Middeleeuwen, en daarbij allesbehalve in den reuk van heiligheid stonden, wat huwelijkstrouw aangaat, blijkt wel 't best uit de talrijke vrouwen-typen, die in onze kluchten, boerden, sproken enz., voorkomen. De zet van „Rosa", waarbij 't slachtoffer nog wel een bekend wijsgeer was, strookte te zeer met den geest des tijds om hem niet op te nemen. Dat het sprookje nog al bekend was in de Middeleeuwen is vrij zeker; bij Gower vinden we 't in Book VIII.

Onder „the world of gentil folke, that whilom were lovers", die de dichter rondom „Cupidé, like unto a parlement" vereenigd ziet, merkt hij ook op:

„I sigh there Aristotle also,
Whom that the quene of Grece, al so
Hath bridled, that in thilke time
She made him such a silogime,
That he foryate all his logique,
There was none arte of his practique,
Through which it mighté ben excluded,
That he ne was fullý concluded
To love and did his obeisaunce."

(*Conf. Amant. ed.* Morley.)

Ook in den Alexander van Ulrich van Eschenbach komt 't verhaal met eenige wijziging voor in de Candace-episode. Gervinus 1) trekt eene vergelijking tusschen 't werk van Pfaffe Lamprecht — een gunsteling van den Duitschen geleerde — en den Alexander van Ulrich van Eschenbach, waarin deze passage voorkomt: „Wie reizend seine (= des Lamprecht) Szenen bei der Candace, an deren Stelle mit einer Variation hier (bij Ulrich) das beliebte und vielerzählte Geschichtchen steht, wie sie den Aristander (sonst Aristoteles) zu Pferdediensten bringt."

In de *Gesta* hebben we dit „beliebte und viel erzählte" verhaal niet gevonden. Volgens mededeeling van Toischer 2) is dit

1) Geschichte enz. II, s. 64.

2) Alexandreis enz. s 90, 91.

verhaal bekend onder den titel van Aristoteles en Phillis en komt 't reeds voor in de Pantschatantra; bij Valerius Maximus, dien deze geleerde op gezag van de „Scala celi" citeert, hebben wij het evenwel niet kunnen vinden. Dr. Toischer haalt verder den „Discipulus" aan (Johannes herolt, promptuarium exemplorum, Nurempergh 1481), waarin de auteur zich beroept op Jacobus de Vitriaco, † 1240, als bron. De „exempla" van dezen bisschop van Ptolemaïs, waarin 't „Geschichtchen" zou voorkomen, liggen nog in hs. te Parijs, zoodat we niet in staat zijn geweest uit te maken, of de lezing daarin met de onze overeenkomt. Wij blijven dus in gebreke vooralsnog de bron van deze passage aan te wijzen.

Onmiddellijk sluit zich hierbij in onzen tekst, bl. 22, 't verhaal van den „basiliscus" aan, waarvan wij op onze beurt durven verzekeren, dat het in de Middeleeuwen „beliebt und viel erzählt" was. Het wordt in alle redacties van de *Gesta* gevonden en ook in de Straatsburgsche uitgave van de *Historia de preliis*. Toch wijkt ons verhaal in kleinigheden weer af; wij zullen hierachter (Bijlage II) ter vergelijking den tekst laten volgen van de Holl. uitgave van 1481, eene vertaling van No. 139 van Oesterley's tekst; in „the Early English versions of the Gesta Romanorum with introduction, notes, glossary etc. by Sidney J. H. Herrtage, Londen 1897" vindt men hetzelfde verhaal op p. 240. — In eene uitgave van de *Gesta* naar een hs. te München 1) wordt deze geschiedenis, overigens gelijkluidend, in verband gebracht met de insluiting van de „roode Joden" in „dem Gepirg Caspy", wier stad Alexander kwam belegeren. Dat in onzen tekst Aristoteles aan Alexander het afdoende middel aan de hand doet, is misschien eene vinding van onzen auteur, ten einde eene nauwere aansluiting van dit verhaal met het voorgaande te krijgen.

Op bl. 22 vinden we weer een avontuur van Alexander, dat in populariteit met de ton van Diogenes wedijvert en in de schooluitgaven van onzen tijd een geliefkoosde illustratie levert van 't „groote stelen en kleine stelen."

Bij Oesterley vinden we dit verhaal onder No. 146; in de

---

1) Gesta Romanorum, herausgegeben van Dr. A. Keller. Quedlinburg und Leipzig 1841. cap. V: Von dem Alexander.

Holl. uitgave van 1481 onder hetzelfde nommer. In beide werken draagt de piraat den naam van D y o n i d e s. Zonder vermelding van den naam des zeeroovers komt hetzelfde verhaal voor bij Augustinus: *De civitate Dei*, lib. IV, cap. IV; Gower, wiens lezing zich bij de *Gesta* aansluit, vermeldt ook geen naam, (*Conf. Amant.* Bk. III, 5, 6). Ook onze auteur volgt de lezing van de *Gesta*, zooals uit zijn slot blijkt, dat in de Holl. uitgave (1481) luidt:

„Alexander seide: „Ick sal u die aventuer verwandelen, opdat u boosheit niet die aventuer (= lot) mer u verdienten toeghescreven warde. Ende alsoe heeft hem die keyser of coninc Alexander rijc ende groot gemaect ende hi is een Prince ende groot liefhebber der justici ende rechtvaerdicheits geworden."

Door de wending, die men in de Middeleeuwen aan 't verhaal van den korsaar gegeven heeft, is onze auteur er waarschijnlijk toe gebracht hierbij aan te sluiten 't verhaal van Alexander's mildheid jegens „een arm man." Beide moeten dienen om 's konings„ largesse" — een trek in de Alexander-verhalen, waarop de Middeleeuwsche jongleurs gaarne den nadruk legden (cf. Inleid. XIX) — te doen uitkomen. Of 't verhaal zijn oorsprong dankt aan Seneca weten we niet. In zijn werk „de Beneficiis", lib. II, Cap. XVI vinden we: „Urbem cuidam Alexander donabat vesanus, et qui nihil animo non grande conciperet. Quum ille cui donabatur, se ipse mensus, muneris invidiam refugisset, dicens non convenire fortunae suae. „Non quaero", inquit, „quid te accipere deceat, sed quid me dare." Dit is, wanneer wij een weinig speelruimte aan den Middeleeuwschen vertaler laten, vrij wel hetzelfde verhaal als in onzen tekst. In de Lat. uitgave van de *Gesta* komt het niet voor; dus ook niet in de Holl. vertaling van 1481. Dat er evenwel teksten van de *Gesta* zijn, waarin 't verhaal is opgenomen, bewijst de mededeeling van Oesterley s. 257. Hier spreekt deze geleerde van een hs. der *Gesta*, geschreven in 1326:

„Wolfenbütteler Codex. Gud. 200 quart. s. 176—185", waarvan cap. 6 luidt:

„De liberalitate Alexandri narrat Seneca, lib. 2 de beneficiis (Stadt verschenkt)".

Wellicht heeft onze auteur 't verhaal, dat hij ergens gelezen

had, uit zijn geheugen ingevuld, zooals hij dit met enkele andere passages gedaan heeft. Dat de vertelling in een codex van de *Gesta* voorkomt, bewijst dat ze in 't Westen niet onbekend was.

Nog zijn we niet aan 't eind met de opgave der bronnen van onzen tekst.

Op bl. 14 komt eene passage voor, die wel wat schijnt te hebben van den doortocht der Israëlieten door de Roode-Zee, waaraan dan ook in onzen tekst herinnerd wordt. Het is eene reminiscence uit Josephus, die in zijn *Antiq. Jud.* II, 16, bij de vermelding van den doortocht der kinderen Israëls door de Schelfzee ook gewag maakt van Alexander's doortocht door de zee van Pamphylië, waar 't water terugweek „omdat God den ondergang van het Perzische rijk besloten had" 1).

Ten slotte moeten we nog melding maken van de paradijs-episode op bl. 28 en 29.

Hiervóór (Inl. IX) hebben we reeds gezegd, dat de Lat. bewerking: Alexandri magni iter ad Paradisum" van deze Joodsche overlevering bij de latere bewerkingen der Alexandersage is ingelijfd. In de *Historia* treffen we dezen tocht nog niet aan, maar Lamprecht behandelt hem vrij uitvoerig vs. 6463 vlg. (ed. Weismann), en ook in de Fransche litteratuur worden er sporen van aangetroffen, o.a. in 't werk van Lambert li Tort en Alexander de Bernay (Weismann) II, 356). In ons land was 't verhaal ook bekend, want Maerlant neemt het op in zijn *Alexander* IX, vs. 1270. Bij dezen komt het in een ander verband voor dan in onzen tekst II; trouwens beide lezingen verschillen te veel dan dat we zouden durven beweren, dat onze auteur in dezen de schuldenaar van Maerlant is. Hij schijnt het alleen of hoofdzakelijk om der moralisatie wille medegedeeld te hebben, wellicht in eigen woorden naar de lezing van 't Latijnsche werkje.

En hiermede zijn we aan 't einde van ons onderzoek gekomen.

---

1) cf. Ste Croix. t. a. p. p. 243, waar de historische berichten bij Arrianus Plutarchus en Strabo te berde worden gebracht.

2) cf. Dr. Franck, t. a. p. Inl. XLIX.

't Was een kronkelweg, waarop we onzen bewerker te volgen hadden; hier en daar stond evenwel een handwijzer, die ons voor afdwalen behoedde.

De volgende tabel bedoelt het overzicht van onzen tekst en zijne bronnen te vergemakkelijken.

Tabellarisch Overzicht va

+ bet. genomen uit; ± bet. ongeveer gelijk, — bet. on

Bl. Tekst.	KORTE INHOUD.	
1	Nectanebus in Macedonië.	?
1—2	Nectanebus en Olympia	
2	De draakverschijning	
2—3	Haen en ei	
3	Wonderteekenen bij Alexander's geboorte . .	
3	Alexander's uiterlijk	
3—4	Saraballa	
4—5	Nectanebus' dood	
5	Bucephalus.	
6	Alexander en Nyclaus.	
6—7	Bruiloft met Cleopatra	
7	Onderwerping van Methona.	
8	Philippus' dood	
9	Verovering van Conici.	?
9	Alexander en de Romeinen.	
9	Alexander's droom.	Hist Scol. (?)
9—10	Alexander en de Joden	
10—11	De poorten van Caspia	
11	Darius' brief met geschenken	
12	Alexander naar zijne moeder	
13	De verkleede ridder	
13	Brief van Darius' moeder	
14	Doortocht door „een water"	Josephus.
14	Alexander's krijgslist	
14—15	Alexander bij Darius	
15	Getallen.	?
16—17	Darius' dood	
17	Alexander's huwelijk	
	Diogenes	
17—18	a en b	
18	c	?
18—20	Aristoteles en Rosa.	?
20	De Basiliscus	
20—21	Porus' brief	

ekst I en zijne Bronnen.

reekt in, × bet. andere lezing; ? bet. bron onbekend.

BRONNEN.					
Hist. de Preliis I.	Hist. de Preliis III.	Epitome.	Rijmbijbel.	Gesta Roman.	Alex. Maerlant.
×	×	×			×
±	±	±			
+					
		+			
	+				±
+	×	+			
			+		
±					
		±			
		+			
		+			
—	—	+			
		+			
		+			
—	—	—			±
—	×	—	—		±
×	×	—	—		±
±	±				
±		—			
±					
±					
—	—	—			
±					
+					
+					
±		—			
				±	
				±	
+					

Bl. Tekst.	KORTE INHOUD.	
21	Strijd met Porus	
21	Dood van Bucephales.	
22	Tweegevecht met Porus	
22	Alexander en de zeeroover	
22—23	Alexander en „een arm man"	Seneca.
23	Alexander en de gymnosophisten	
23—24	De wonderen van Indië	
24—27	Candace	
27	Alexander bij de afgoden	
28	Amazonen.	
28—29	Paradijs.	Iter. (?)
29	Luchtvaart.	
29	Nederlating op den bodem der zee	
29—30	Wonderkind	
30	Alexander's vergiftiging	Hist. Scol.
30—31	Grafspreuken	
31—37	Diadochen.	

BRONNEN.

Hist. de Preliis I	Hist. de Preliis III.	Epitome.	Rijmbijbel	Gesta Roman.	Alex. Maerlant.
	+				
—	—	+			
×	×	+			
				+	
+					
+		—			
+					
+					
±		—			×
—	—	—			×
+					
±					
±					
+					
—	±	—		±	
			+		

Onze Handschriften.

B. TEKST II.

a. Beschrijving en verwantschap.

A. hs. Y 401 van de Koninklijke Bibliotheek te 's-Gravenhage; perkament; 2 dln., 2 kol.; 55 reg. — Jaar 1360.

Deel I, fol. I. — CCXC bevat, met vertalingen uit de *Hist. Scol.* en aanteek. daarop:

Prologus, Genesis, Exodus, Leviticus, Numerus, Deutronomius, Prologue, Josue, Judicum, Ruth, Regum I—IV, Thobias, Ezechiël, Danyel, Abbacuc, die Zouter.

Deel II. fol. I — CCXCVII bevat:

Esdras, Judith, Josephus, Hester, Job, Parabolen, Eccelesiastes, Cantica Canticorum, Dboec der wijsheyt, Eccelesiasticus.

Alexander (fol. 69*a*—84*d*), Machabeorum I en II, Josephus, Destructie van Jherusalem, Prologhe optie Ewangeliën, Ewangeliën, die passie ons Heren, Ewangeliën, der Apostelen werc, Prologhe op Sinte Pauwels epistels, ad Romanos, ad Corintheos, ad Galathos, ad Ephesios, ad Philippenses, ad Ephesios, ad Colocenses, ad Thessalonicenses, ad Thimotheum, ad Tytum, ad Philomenum, ad Hebreos, Sente Jacobs epistel, Sente Peters Epistel, sente Jans Epistel, Sente Judas Epistel, Apocalipsis, Prophetiën, Epistelen van den heiligen.

B. hs. Y 398 van de Koninkl. Bibl., den Haag, perkament, 2 dln. (waarvan 't eerste zich te Gent bevindt) 2 kol. 61 reg. — Jaar 1360.

Deel II, fol. I — III Tafel, fol. I—CCCI bevat:
Job, Psalmus, Parabolen, Ecclesiastes, tBoec der Minnen, tBoec der Wijsheit, Ecclesiasticus, Alexander (fol. 79*a*—93*d*), Machabeus I, II, Josephus, Prologus op de Ewangeliën, Ewangeliën, der Apostel werck, Prologus, ad Romanos, ad Corinthios, ad Ephisios, ad Philippenses, ad Colocenses, ad Tessalonisenses, ad Thymotheum, ad Tytum, ad Philomenses, ad Hebreos, epistola Jacop, epistola Petri I, II, epistel Johan, Apocalipsis, ad Malachyam, Destructie.

C. hs. O1 van de Koninkl. Bibl., den Haag, papier, 2 kol. 36—39 reg. fol I — CCXC. — Jaar 1360.

Bevat: fol. I—V Tafel en prologus op der Conningen boeck; Daarop volgt met nieuwe nommering (fol. I): Regum I—IV, Thobias, Ezechiël, Daniël, Abbacuc, Verclaringhe van der Conningen boeck, Cirus, Judith, Esdras, Hester, Job, Ecclesiastes, Alexander (fol. 261*b*—290*c*).

D. hs. no 2771 van de „K. K. Hofbibliothek" te Weenen, perkament, 2 kol., 57 reg. — Jaar 1361.

Bevat: fol. I—VII Register; fol. X — CCCXXIV: Biblia Belgica; fol. CCCXXIV *b*—CCCXLI *b* Alexander Magnus.
No. 2772 vormt 't 2de deel.

E. hs. No. 1128 van de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde te Leiden — papier, 2 kol., 38—42 reg., fol I — — CCCXVIII. — 1ste helft XVe eeuw.

Bevat: Die Tafel, Prologus, Genesis, Exodus, Leviticus, Numerus, Deutronomius, (3½ fol. blanco), Thobias, Judith, Hester, Esdras, Neëmyas, Alexander (fol. 221—253). Machabeorum I, II, Jan Hyrcanus.

F. hs. Y 402 van de Koninkl. Bibl., den Haag, papier, 2 kol., 57 reg., fol. I. — CCCLXXXI. — 2e helft XVde eeuw.

Bevat: Tafel, Prologus, Genesis, Exodus, Leviticus, Numerus, Deutronomius, Prologe van Josue, Josue, Vreemde Yesten, Prologus van der Rechter boec, Judicum, Ruth, Prologus van der Coningen boec, Regum I—IV, Manasses, sconincs gracie, Thobias, Ezechiël, prologus op Daniël, Daniël, Abbacuc, Lijst van „Coninghe, die boven Ysrahel regneerden”, rex Cyrus, Judith, Esdras, Hester, prologus op Job Job, Prologus op Salomons boeck, Parabolen, Ecclesiastes, Cantica, liber Sapiencie, Ecclesiasticus, Alexander (fol. 346*b*—380*c*), Caput III in den anderen boec van Alexander.

G. hs. No. 9018—19 van de Koninklijke Bibliotheek te Brussel, 2 kol. fol. I — CXXVI. — Jaar 1360 en 1431.

Deel I bevat: Alexander (fol. 1r—15v). Machebeën I, II, Destructie van Jherusalem, Cyrus, Judith, Hester, Job, Parabolen, Ecclesiastes, Cantica Canticorum, Boec der Wijsheit, Ecclesiasticus.

Deel II (No. 9020—9023 der zelfde Bibl.) bevat: fol. I — CLXXXI: Ezechiël, Daniël, Habacuc, die Evangeliën, der Apostelen werck, Sinte Pauwels Epistelen, Sinte Jacobo Epistelen, Sinte Peters Epistelen, Sinte Jans Epistelen, Sinte Judas epistel, Apocalypsis, een deel propheciën, Souter, Cantica.

H. hs. No. 1006 (oud nummer 203) van de Universiteitsbibliotheek te Utrecht, papier, 2 kol., 37, 38 reg., fol. XXI—CCXLIV. — Jaar 1361.
Bevat: Zie Tekst I. hs. D. Alexander (fol. 106—136).

Tot onzen tweeden tekst behooren dus niet minder dan acht handschriften. Wat een kapitaal aan arbeid, aan geduld bevatten de meeste dezer teksten! Welk eene vaardigheid met de pen en met het penseel verraden enkele! Hoe frisch zijn die prachtige kleuren der penteekeningen en miniaturen gebleven, die reeds vier-, vijfhonderd jaren met bewonderenswaardigen uitslag den rusteloos knagenden tand des tijds getrotseerd hebben. En dan die regelmaat der letters! Onafzienbare drommen van inkten soldaten, die met een flinkheid, een orde, een kranigheid komen aanrukken, alsof ze zich bewust waren van een gemakkelijke

overwinning. „Monniken-werk" bromt mijnheer A., wiens vlieg-machine zóóveel duizenden exemplaren van een „penny-paper" per uur voorbrengt. Zeker, dat wij sneller en zenuwachtiger leven dan in de Middeleeuwen, wie zal 't betwijfelen? De menschen, hunne machines en... hunne producten dragen er het bewijs van. Wij willen de Middeleeuwen ook niet beschouwd hebben als de „Gouden eeuw" der menschheid, maar konden niet nalaten eene eeresaluut te brengen aan de zoo vaak gelaakte scriptores dezer eeuwen, van wie sommige door hun rusteloozen en eentonigen arbeid met eene soms al te zeer gesmaalde nauwkeurigheid ons werken bewaard hebben, die thans met schatten worden betaald.

Hs. A, waaraan we onzen Tekst II ontleend hebben, is zeker wel 't prachtigst bewerkt van alle. De beide deelen, keurig geschreven en uitstekend geconserveerd, bevatten 154 en 174 prachtige miniaturen op gouden grond, 111 en 46 penteekeningen, 24 en 34 groote initialen met kleinere op gouden grond 1). De tekst van Alexander, waarvan 't eerste blad keurig geëncadreerd is, bevat 25 penteekeningen.

Hss. B en F, eveneens 't eigendom der Koninkl. Bibl. zijn, schoon netjes bewerkt, niet zoo rijk verlucht: in 't laatste telden we 25 miniaturen, 7 miniaturen op één plaat, 't scheppingsverhaal voorstellende, en één penteekening; 't eerste is rijker aan prachtige initialen (45) en bevat 3 miniaturen. In pracht van bewerking wedijvert G met A; het is rijk versierd met miniaturen, waarvan er 25 in den „Alexander" voorkomen, en bevat tal van caders en initialen.

Hs. D te Weenen hebben we zelf niet onder oogen gehad. Dr. A. Göldlin van Tiefenau, „K.K. Custos der K.K. Hofbibliothek", tot wien we ons om inlichtingen wendden, verschafte ons deze met de grootste bereidwilligheid; hij schrijft: „Es ist durchwegs mit schönen, werthvollen Miniaturen geschmückt, daher nach den Normen der Bibliothek von der Versendung absolut ausgeschlossen und auch in dem Sie besonders interessirenden Theile (Alexander) reich mit 21 Bildern, ausgestattet."

1) cf. J. van Druten, t. a. p. I, 1, bl. 80

De meeste der hss. bevatten een jaartal; een enkel zelfs twee (G.)

A. heeft fol. 258*a*: „Hier gaet wt die eerste partie vander bibelen, die na onser ordinanciën gemaect was aldus in duytsche, int jair ons heren dusent driehondert ende tsestich, opten twaelsten dach in Brachmaent.

Got sy geloeft 1)."

B. fol. 301*b* „Dit werck eindic van Latine in duusche te makenne int jaer ons heren, doe men screef MCCC ende LX op Sinte Jans Baptisten avonde (i. e. den dag vóór St. Jan = 24 Juni) als alle kerstenne in vroeden (l. vrouden) ende in bliscappen pleghen te wesenne in die eere sijnre (= van St. Jan) gheboorten. Van den beginne der werelt waren leden tot desen daghe V[M] jare ende VI[C] ende VIII jare ende IX maent.

Explicit Deo gratias" (2 maal).

C. fol. 196*a*: „Hier gaet wt deerste pertie van der bibelen, die nae onser ordinanciën volmaect was in duutsche ynt jaer ons heren MCCC ende LX opten XII[sten] dach in Brachmaent. Deo gratias."

D. fol. 230[v]: „Dit werc eynde (ic) wten Latine yn duytsche te maken Int jair on(s) heren, doemen screef dusent driehondert ende een ende tsestich op zinte Jans avont Baptisten etc."

(Volgens mededeeling van Dr. von Tiefenau).

G. fol. 16[v] (2[e] deel): „Hier gaet uut die erste pertie van der bibelen, die na onser ordinanciën ghemaect was aldus in duutsche, int jaer ons heren dusent driehondert ende tsestich opten twalefsten dach in Bracmaent.

God si geloeft."

En op fol. 126[r] (1[e] deel): „Dit boek hoert toe Claes Peterssoen ende wart gescreven anno MCCCC een ende dertich", naar mij voorkomt in eene hand der 15[e] eeuw.

H. Aan dit hs. is, zooals we reeds hebben opgemerkt bij de bespreking van hs. D. van Tekst I, aan 't slot der „Machabeën" een blad toegevoegd in een 3[e] hand, waarschijnlijk van den 17de-eeuwschen bezitter. Deze heeft het ontbrekend stuk van Josephus uit

1) cf. Prof. J. Verdam in het „Tijdschrift" XVI, 1e afl., bl. 2.

een ander hs. overgenomen met het slot, dat aldus luidt: „Nu hebs danck ende loff onzen Heere Jesus Cristus ende Maria, zijn ghebenedyde moeder, die my zoo langhe gespaert hebben, dadt ick tot eenen eynde gebrocht hebbe de historie ende dwerc van der bybelen ende vander Joden gesten, die beghin ende figueren waren vanden Kerstenen volcke, totdat die Joden haren name verloren ende haer vrintscap medt Gode, ende dadt de heylige kercke toewas ende voortganck begost te hebben deur der heiligher apostelen predicatie. Dit werck eynde ick utten Latyne in Duytsche te maken int jaer ons heeren Jesu Cristi doen men screeff duyzent III hondert ende eenentsestich op Sinte Jans Babtisten avont als alle Kerstenen in vreuchden ende in blysscappen plachten te wesen in die eere van zijnder gheboerten. Van den beghinne der weyrelt tot dezen daghe waren gheleden vijff duyzent ses hondert acht jaren ende neghen maenden."

Het jaartal 1431, dat we in 't Brusselsche hs. lezen, duidt vrij wel den tijd aan, waarin de meeste, zoo niet alle, deze hss. geschreven zijn. Het eene mag wat vroeger, 't andere wat later zijn, alle behooren toch waarschijnlijk tot het midden der 15de eeuw, te oordeelen naar het schrift en de miniaturen, waarvan de meeste, naar we meenen, de Bourgondische kleederdracht verraden. Van 't hs. te Weenen schrijft Dr. Von Tiefenau ons:

„Die Handschrift ist nirgends ausdrücklich datirt; indess gehört sie dem 15 Jahrhundert an."

Dit nu is de tijd, waarop onze hss. gecopiëerd werden; vervaardigd, d. w. z. vertaald werd de prototype eene eeuw vroeger. De jaartallen 1360 en 1361 zijn zonder twijfel door de scriptores uit hun voorbeeld overgenomen. We krijgen dus een tekst uit de 14de eeuw, die tamelijk trouw bewaard is gebleven, vermengd met de dialektische eigenaardigheden van de 15de-eeuwsche overschrijvers. Het dialekt, waarin de prototype onzer afschriften vertaald is, is Vlaamsch. Prof. Verdam 1) meent dezen vertaler, wiens naam onbekend is, in „Aalst of de omstreken dier stad" te mogen zoeken: „althans op fol. 57*a* (hs. A) waar hij eene bij de Joden gebruikelijke maat wil verklaren, maakt hij die op de volgende wijze duidelijk: „„Vier ephi"", zegt hij,

1) „Tijdschrift", t. a. p. bl. 1.

aldaar, „„„maken omtrent een rasier ende omtrent III viertelen der maten van Aelst.""'

De afschriften, waarvan 't een wat sterker dialektisch gekleurd is dan het ander, verraden alle een noordelijken of oostelijken tongval. De meeste der overschrijvers zijn zeker mannen uit de Rijnstreek geweest, zooals woorden: *sulver*, *spul*, *vorder*, *overspul*, *norgen*, *nochter*, *voel*, *druech*; *guede*, *hieten*, enz., aanduiden; 't sterkst noordelijk gekleurd zijn H. (cf. Tekst I), G. en vooral E, dat steeds *twie*, zelfs in samenstellingen, heeft; deze overschrijver vervangt ook geregeld 't woord *ors* door *paert*. F. is minder sterk gekleurd; de vorm *oen* als acc. sing. masc. van 't pers. voorw. van den 3den persoon, die bl. 49, reg. 32, bl. 105, reg. 27, bl. 108, reg. 39, en bl. 115, reg. 33 voorkomt, treft men 't meest aan in oostelijke dialekten 1). B. bewaart nog zuiverder in zijn vormen 't Vlaamsche dialekt.

Een hs., dat in meer dan één opzicht alleen staat, is C. (O1). Het is sterk Duitsch gekleurd, en moet dus een zeer oostelijk wonend landsman (?) tot overschrijver gehad hebben.

We maken opmerkzaam op de volgende vormen: *solde*, *wolde*, *golt* (= goud), *alt*, *altheit*, *holte*, *colt*, *stolter*, *stoltheit*, *dorch*, *by dem* (bl. 157) *desem stride* (bl. 67), *dem lande* (bl. 72), *geisel*, *teiken* en het in de 15de eeuw in westelijke tongvallen nog zelden 2) voorkomende *sich*, nl. bl. 160, reg. 22: „so dede sie *sich* pallieren". De uitlatingen zijn in dit hs. ook sterker dan in een der andere, zooals uit onze variant-opgaven blijkt.

De overschrijver heeft ook deze eigenaardigheid, dat hij een nieuw hoofdstuk herhaaldelijk begint met: „*In dier tijt*", b.v. Cap. VII, X, XII, XV, XXIV, XXVI, enz.

Op bl. 94, reg. 25, voegt hij in: „Voert seyde dese meyster" en Cap. XLII opent hij met het zelfstandige: „In Alexanders historie leest men", een begin, dat in geen der andere hss. wordt aangetroffen 3).

1) cf. Mnl. Wdb. i. v. hi. III, kol. 419; geen onzer Mnl grammatica's neemt den vorm op.

2) cf. Dr. van Helten, Mnl. Spraakkunst. Groningen 1887, § 335 c.

3) Clignett heeft dit hs. gekend, zooals blijkt uit enkele citaten in zijn „Bijdragen"; zij komen voor op bl. 301, 336, 348, 365, 374 van dit werk en zijn genomen uit: „Historie van Alexander den Grooten achter den bijbel van 1360", zooals Clignett meldt. Dit als verklaring van wat V. d. Bergh „Volksromans" bl. 64 zegt van een door Clignett gebruikt hs. van den „Alexander", „dat naar de taal te oordeelen tot de 15e eeuw behoort."

In een dezer hss., nl. G. (Brussel), vonden we eene nadere aanwijzing van de plaats der vervaardiging. Op fol. 152^v—153^v van deel II treffen we bij de opsomming van de feesten der heiligen aan: Servaes, Bavo, Willebrord, Lebuin en Odulphus; aan dezen laatsten naam wordt dan in 't bijzonder toegevoegd: „Op Sinte Odulphus dach des heiligen confessoyrs" (2). Deze speciale toevoeging bij den Utrechtschen heilige toont, dunkt ons, aan, dat de overschrijver in Utrecht of in de omstreken zijn werk verricht heeft. De namen der scriptores zijn evenmin bekend als die van den vertaler. In één hs., nl. B. (Y 398), lazen we een beroemden naam als dien des overschrijvers. Op fol. 180^d vóór „der Apostel werck" staat: „Gescreven bi Jan Rusbroec int closter van Groenendal."

Hoezeer ook eene vertaling van den bijbel in 't kader der werkzaamheden van den vromen mysticus der Middeleeuwen zou passen, van eene transscriptie door Ruusbroec zal wel geen sprake kunnen zijn. Ruusbroec stierf in 1381 en 't afschrift is bepaald van lateren datum. De woorden schijnen later ingevoegd te zijn. Of ze eene herinnering bewaren aan het aandeel, dat Ruusbroec in de bijbelvertaling in ons land gehad heeft?

Wij durven 't niet uitmaken. Wel wagen we de opmerking, dat de vertaling van den bijbel juist in het tijdvak van Ruusbroec's grootste werkzaamheid valt en dat het dialekt van den oorspronkelijken tekst niet in strijd is met zijne taal.

Wie kan zeggen, wat voor belangrijke vondsten voor onze letterkunde en onze taal eene nauwkeurige studie van de talrijke Mnl. hss. der bijbels nog aan het licht zou brengen.

Van hunne belangrijkheid voor de taal leverde prof. J. Verdam eene proeve in het reeds aangehaalde artikel in „Het Tijdschrift".

---

b. Verwantschap.

Reeds bij de beschrijving van de hss. van Tekst II spraken we een enkele maal van scriptores en van den vertaler.

---

2) Wij werden op deze plaats opmerkzaam gemaakt door den welwillenden conservator der hss. te Brussel, den heer J. van den Gheyn. — St. Odulphus-dach is 12 Juni.

We plaatsten dit laatste woord opzettelijk in het enkelvoud, omdat de acht hss., waarvan hier sprake is, op één prototype teruggaan. De heer Van Druten, die weer den geheelen tekst in zijn onderzoek insluit, is ook van meening, dat „alle op één origineel en op één model heenwijzen" 1). 't Betrekkelijk gering verschil, dat er tusschen de teksten van onze acht hss. valt op te merken, doet ons tot hetzelfde besluit komen voor den „Alexander".

Waar evenwel de heer Van Druten door de omvangrijkheid zijner taak zich genoopt zag te verklaren: „doch eene nadere verwantschap is ons nog niet mogelijk aan te wijzen", hebben wij voor den veel kleineren tekst, die 't doel van ons onderzoek uitmaakt, zulk eene nadere verwantschap trachten aan te toonen. Deze acht hss. splitsen zich al dadelijk in 2 groepen:

tot de eerste groep behooren: A, C, G;

tot de tweede behooren: B, D, E, F, H.

De eerste drie onderscheiden zich van de tweede groep in meer dan één opzicht. Vooreerst hebben ze niet zulk een uitgebreiden tekst, zooals de volgende passages bewijzen;

Bl. 44 reg. 13; bl. 68, reg. 19; bl. 70, reg. 21; bl. 90, reg. 24; bl. 93, reg. 14; bl. 110, reg. 31.

Deze plaatsen behooren wel tot den oorspronkelijken tekst, zooals de bron, waaruit deze genomen is, bewijst, waaruit we dus kunnen opmaken, dat de eerste groep op een ander afschrift teruggaat dan de tweede. Maar ook in bewerking verschillen deze 3 hss. van de vijf overige, wat vooral uitkomt in de woordenkeus. 't Is soms werkelijk of een puristisch streven zich openbaart bij den bewerker van dezen tekst, zoo stelselmatig vervangt hij: *salcoers* door *hulpe* (Cap. 22, Opschrift; bl. 144, 13, 18), *payse* door *vrede* (bl. 50 reg. 9; 82, 27; 108, 7) *ghebactaeldijt* door *gescheert* (bl. 84, 5) of door *gheordineert* (bl. 108, reg. 11), *battaeldien* door *heere* (109, 14; 118, 12); verder vervangt hij sommige woorden, die wij vooral in Vlaamsche teksten hebben aangetroffen door andere, die den meer noordelijk wonenden landsman schijnen te verraden of hem althans gewoner

1) J. v. Druten, t. a. p. I, 1, bl. 81.

waren: *gram* maakt herhaaldelijk plaats voor *toernich* (41, 30; 49, 35; 101, 6) en zoo ook *vergramt* voor *vertoernt* (52, 24); *staphans* wordt vervangen door *haestelic* (119, 24; 145, 8) en *vollec* door *haestelic* (41, 30) en door *snellicken* (bl. 75, 19); *dapper* wordt verworpen voor *snel* (46, 7) en *droeve* voor *droevich* (105, 21; 108, 4). De prototype nu, waarop deze drie teksten, behoorende tot de 1ste groep, teruggaan, houden we niet voor eene zelfstandige bewerking van de bron — daarvoor is de globale overeenstemming met de 2de groep van hss. te groot — maar voor eene vrije, zelfstandige copie van een tekst, waaraan ook de lezing van de 2de groep is ontleend.

Deze drie hss. zijn onafhankelijk van elkander en berusten op één gemeenschappelijken grondtekst. Dat A. en G. geen afschriften van C. zijn, vergt nauwelijks nader bewijs. C. heeft zooveel uitlatingen, zooveel eigenaardige inlasschingen, zijn slot is ook zoozeer afwijkend van dat der andere teksten, dat het, dunkt ons, zeker is, dat de twee eerstgenoemde hss. geen copie van C. zijn. A. en C. zijn ook geen afschriften van G, zooals de volgende uitlatingen in laatstgenoemden tekst bewijzen: bl. 77, reg. 15; 89, 27; 99, 23: 110, 7—8; 112, 4; 117, 25; 124, 27; 142, 30—31; 167, 92.

Tusschen A. en G. bestaat groote overeenkomst, die zelfs zóó ver gaat, dat enkele fouten in A. door G. zijn overgenomen, b.v. 76, 29; 109, 18, 22; 114, 28; 121, 14; daarenboven is er een treffende overeenstemming van de miniaturen in G. met de penteekeningen in A; 't aantal is in beide precies hetzelfde, terwijl ze met ééne uitzondering ook op dezelfde plaatsen voorkomen. 't Is dus vrij moeielijk met eenige zekerheid te zeggen, dat G. geen afschrift van A. is.

Het overnemen van bovengenoemde vergissingen evenwel, die zoo gemakkelijk te verbeteren waren, geeft ons, naar we meenen, het recht te zeggen, dat niet zeer voor de hand liggende verbeteringen niet op rekening van den overschrijver gesteld mogen worden. Waar A. dus fouten of uitlatingen heeft: Cap. IIII, Opschrift; bl. 93, 23; Cap. XXXVIII, Opschrift; Cap. XLVI, Opschrift; bl. 142, 2; en 129, 39), die correspondeeren met korrekte lezingen in G, daar hebben we een, zij 't dan ook geen onomstootelijk, bewijs, dat deze laatste tekst geen afschrift van den eerste

is, maar dat beide op een gemeenschappelijk handschrift teruggaan. De tekst van C. staat dichter bij A. dan bij G. Wel zijn de bewijsplaatsen: Cap. IIII, Opschrift; bl. 93, 23; Cap. XXXVIII, Opschrift; Cap. XLVI, Opschrift, dat C. geen afschrift van A. is, niet zeer afdoende, toch meenen we hierin eenige zekerheid te hebben, dat C. met de twee andere lezingen op één' gemeenschappelijken tekst berust, een tekst die zelf een afschrift is, want de gemeenschappelijke fouten in deze drie hss. wijzen zeker op een copie, die deze vergissingen reeds bevatte.

Zooals we reeds zeiden, bestaat onze tweede groep uit vijf hss. die een eenigszins uitgebreider tekst bevatten, waarin alle overeenstemmen. Het hs. te Weenen (D) hebben we niet geheel en al kunnen vergelijken; een geheel afschrift hebben we niet durven vergen van de dienstvaardigheid van den welwillenden Custos der hss., Dr. van Tiefenau.

In de passages, waarvan we door diens tusschenkomst afschrift erlangden, staat dit hs. 't dichtst bij F., waarmede ook de opschriften der hoofdstukken 't meest overeenstemmen; het hoofd van Cap. XVI: „Hoe Alexander Darius wederscreeff", ontbreekt; of 't geheele caput weggelaten is, weten we niet. Ten opzichte van deze teksten zijn we tot geen anderen uitslag gekomen dan dien van de eerste groep: ze zijn alle onafhankelijk van elkander en berusten op een gemeenschappelijk voorbeeld, waarvan, naar ons voorkomt, B. de minst bedorven lezing geeft. Dit voorbeeld is zelf een afschrift geweest; dit bewijzen de dwaze lezingen op bl. 44, reg. 18; 75, 25; 85, 11; 100, 7; 140, 5, die, daar ze in alle vier afschriften voorkomen, verondersteld mogen worden in hun gemeenschappelijk prototype gestaan te hebben. Wij gelooven, dat het hs., dat tot voorbeeld diende van de tweede groep, eene slaafsche copie is van een tekst, waarvan 't voorbeeld van de eerste trits eene vrijere bewerking schijnt. Dat deze uitgebreider tekst van de tweede groep 't recht geeft te vermoeden, dat zijn voorbeeld een graad dichter bij 't origineel staat dan de prototype van A., C. en G., komt ons wel waarschijnlijk voor, maar zal moeilijk bewezen kunnen worden. Gemakkelijk valt het aan te toonen, dat deze vier (vijf) hss. onafhankelijk van elkander zijn. Hs. H. heeft zooveel kleine uitlatingen, maakt soms zulke dwaze fouten, bv. bl. 42, reg. 9;

44, 20; 107, 20; 158, 10; 164, 37, en vertoont zooveel vreemde zinswendingen, dat we te veel zelfstandigheid en oordeel in een Mnl. copiïst zouden moeten veronderstellen, om te durven beweren, dat hij al deze hindernissen uit den weg had kunnen ruimen. 't Is dan ook zeker, dat noch B., noch E., noch F. afschriften van H. zijn. H. is ook geen copie van B.; dit bewijzen de fouten in B.: bl. 44, reg. 11; vooral 83, 9 en 97, 2, die in H. vermeden zijn, en de uitlatingen op bl. 93, reg. 9; 134, 16; 161, 34, die in 't laatste hs. niet voorkomen.

Wij hebben de hs. onderling nauwkeurig vergeleken en alle afwijkingen nauwgezet opgeteekend; deze alle hier op te geven zou te veel plaats in beslag nemen. Om niet te uitvoerig te worden, laten we hieronder de voornaamste bewijsplaatsen volgen voor de onderlinge onafhankelijkheid der nog te noemen teksten.

H. geen copie van F.:

a) fouten in F.: bl. 125, reg. 10 en 126, 22.

b) uitlatingen in F.: bl. 39, reg. 16; 42, 6 en 8; 61, 9; 63, 34; 109, 21; 120, 19; 122, 29 en 35; 171, 4; 173, 7 en 174, 8;

H. geen copie van E.:

a) fouten en afwijkingen in E.: Cap. XXXV, Opschrift en reg. 2; 140, 5.

b) uitlatingen in E.: bl. 57, reg. 10; 65, 11 en 21; Cap. XXI, Opschrift; 92, 37; 109, 22; 140, 5.

B. geen afschrift van E.:

a) fouten en afwijkingen in E.: Cap. XXXV, Opschrift en reg. 2; 140, 5.

b) uitlatingen in E.: bl. 65, reg. 11; Cap. XXI, Opschrift; 81, 26; 92, 37; 102, 21; 156, 17 en 18.

B. geen afschrift van F.:

a) fouten en afwijkingen in F.: bl. 104, reg. 9: 125, 10.

b) uitlatingen in F.: bl. 42, reg. 8: 89, 7; 134, 21; 171, 4; 173, 7.

E. berust niet op B.:

a) fouten en afwijkingen in B.: bl. 44, reg. 11; 83, 9.

b) uitlatingen in B.: bl. 39, reg. 16; 134, 13 en 16; 161, 34.

E. berust niet op F.:
a) fouten en afwijkingen in F.: bl. 104, reg. 9; 125, 10.

b) uitlatingen in F.: bl. 39, reg. 16; 63, 34; 122, 29; 153, 89; 173, 7.

F. gaat niet terug op B,:
a) fouten en afwijkingen in B.: bl. 44, reg. 11; 97, 2.

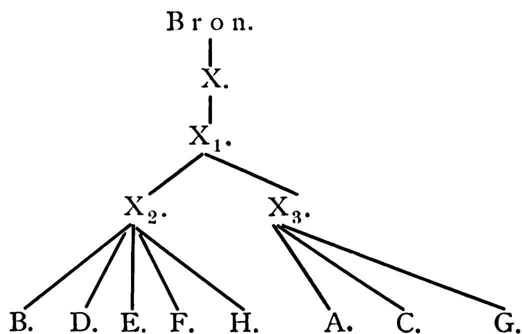
b) uitlatingen in B.: bl. 134, 16; 161, 34; 170, 10.

F. gaat niet terug op E.:
a) fouten en afwijkingen in E.: bl. 64, reg. 11; Cap. XXXV, Opschrift.

b) uitlatingen in E.: bl. 65, reg. 11; 81, 26; 92, 37; 102, 21; 137, 26; 154, 99 en 100; 156, 17 en 18.

Daar B., zoo niet 't oudste, dan toch 't minst corrupte hs. is en de andere drie nog al veel uitlatingen hebben, spreekt het wel vanzelf, dat de bewijsplaatsen, dat B niet het hs. is, waarop de andere berusten, 't minst in aantal zijn. Toch meenen we, dat ze voldoende zijn om ons beweren van de onderlinge onafhankelijkheid dezer vier teksten te staven.

We stellen ons dus de onderlinge verhouding dezer hss. als volgt voor:

Alvorens we van deze hss. afscheid nemen nog de opmerking, dat E. (No. 1128 van de Maatsch. der Nederl. Letterkunde te Leiden), waarin 't ex-libris van wijlen J. Alberdingk Thijm voorkomt, gebruikt is door Dr. Van Vloten, die er gedeeltelijk

cap. IV, VII, VIII en X uit overnam in zijn: „Verzameling van Nederlandsche proza-stukken van 1229—1476". Leiden en Amsterdam 1851. Bl. 351 vlg.

---

c. De Bronnen.

Deze tweede tekst, vrij wat grooter dan de eerste, onderscheidt zich in nog andere opzichten van dezen laatste. De auteur — wie hij ook moge geweest zijn — is niet zoo veranderlijk ten opzichte van zijn bronnen. Wel houdt hij zich niet voortdurend aan é é n e, maar toch is er een meer geregelde, ordelijke gang in zijn verhaal. De boven behandelde eerste tekst is eigenlijk te beknopt; de bewerker stipt enkele punten maar even aan en verhaalt andere zóó kort, dat de belangstelling in zijn verhaal er onder lijdt en de geprikkelde nieuwsgierigheid niet bevredigd wordt.

De auteur van Tekst II is minder beknopt; hij brengt zijne duidelijkheid niet aan zijne kortheid ten offer, volgt zijne bron over 't algemeen op den voet zonder evenwel een slaafsch navolger te zijn, en levert eene paraphrase van zijn prototype, die te meer waardeering verdient, omdat ze tot de eerste verdienstelijke proeven van ons Middelnederlandsch proza behoort.

Van dezen tekst geldt met veel meer recht dan van den eersten, wat Leendertz in zijn meermalen genoemd artikel 1) schreef:

„Inzonderheid is de geschiedenis van Alexander merkwaardig. Zij komt in vele opzichten . . . . het meest overeen met hetgeen Maerlant in zijnen Spiegel Historiael omtrent Alexander verhaalt, maar onze proza-schrijver is (soms) duidelijker, en sommige zaken, door hem vermeld, zal men bij Maerlant vergeefs zoeken."

De overeenkomst tusschen Maerlant's Spiegel en onzen tweeden tekst is inderdaad zeer groot. Toen de auteur voor zijn bijbel, d. w. z. voor zijne geschiedenis van het Joodsche volk een verhaal van Alexander moest hebben, — een noodzakelijk bestanddeel van zulk eene historie, zooals we reeds hiervoren opmerkten — liet de *Historia Scolastica*, waaraan onze eerste bijbel-ver-

---

1) Navorscher, t. a. p. bl. 345.

talers zooveel te danken hebben gehad, hem in den steek. In Maerlant's vertaling, *de Rijmbijbel,* vond hij ook niet wat hij zocht, want Maerlant slaat hierin de geschiedenis van Alexander over met verwijzing naar zijn: „Alexanders Geesten" (cf. bl. XXXIX).

Onze auteur vond dit werk zeker te lijvig en de moeite te groot om hieruit een beknopt verhaal van zijn held saam te stellen. Waartoe ook? Hij vond in den *Spiegel* wat hij hebben moest: eene historie niet te lang en niet te breedvoerig voor zijn doel. De historie van Alexander beslaat in Maerlant's Spiegel 64 capita van Bk. IV der eerste partie. Onze auteur wijdt aan de eigenlijke geschiedenis van den Macedonischen held 67 hoofdstukken, omdat hij een paar ontbrekende of te kort bewerkte passages uit andere bronnen er aan toevoegt. Over het geheel volgt hij dus Maerlant. Meestal houdt hij zich getrouw aan diens verzen, welke hij in vrij vloeiend proza omzet, en wel zóó vaardig, dat in zijne bewerking de rijmwoorden van Maerlant's gedicht maar zelden ons herinneren, dat hij paraphraseert naar een werk in gebonden stijl. In dit opzicht, schoon eene eeuw vroeger levende, is hij de bewerkers onzer latere „volksboeken" een heel eind vooruit, in wier overzettingen naar Middeleeuwsche ridder-romans de rijmwoorden soms kwistig gezaaid zijn.

Waar Maerlant de direkte rede gebruikt, houdt onze bewerker zich zeer nauwgezet aan zijn voorbeeld, bv. Cap. VI, VII, XXVIII, XXXIX, LXII, LXIII enz., waar de overneming zoogoed als woordelijk is. Een enkele maal krijgen we een eenigszins vrijere bewerking, zooals bv. aan het einde van cap. XXXIII. Ter vergelijking — we zullen met aanhalingen spaarzaam zijn om niet te uitvoerig te worden — laten we hier beide passages volgen:

Sp. I[4]. 32, vs. 39—46.

„Mettien quam hi daerna
Ten berghe van Caspia,
Daer die X geslachte van Israhel
In gevaen laghen, alse ghi wel
Hier te voren lesen moghet,
Hoese God omme hare ondoget
Dien van Assyriën liet vaen,
Diese daer in hebben gedaen".

Tekst bl. 95; reg. 21—26.

„Hierna quam hi ten berghe Caspiën, daer die thien gheslachten van Ysrahel in besloten sijn. Want als hiervoir in der Coninge boeck gescreven is, so leverdze Got om haere zonden wille Salmanezer, die coninc van Assiriën, ende hy voerdse hier ende brochtse uut(er) haren lande."

Ook 't begin van cap. XXXV, waar de „poorten van Caspiën" beschreven worden, is wat vrijer overgenomen. Ja, we zouden haast geneigd zijn te beweren, dat de bewerker *Solinus*, van wien hij naar 't voorbeeld van Maerlant hier gewag maakt, geraadpleegd heeft, zóó groot is de overeenkomst tusschen beiden.

Solinus' tekst luidt hier, cap. 47: „Portae Caspiae panduntur itinere manu facto longo octo milibus passuum. nam latitudo vix est plaustro permeabilis. in his angustiis etiam illud asperum, quod praecisorum laterum saxa liquentibus inter se *salis venis* exundant umorem affluentissimum, qui constrictus vi caloris velut in aestivam glaciem corporatur: ita labes invia accessum negat" 1), waarin we tusschen de „salis venis" en de „zouten aderen" van onzen tekst een meer dan toevallige overeenstemming zien.

Misschien ook mogen we de overeenkomst toeschrijven aan eene reminiscence uit des bewerkers lektuur, waarvan we nog een paar voorbeelden willen aanhalen tot bewijs van zijne belezenheid, en van zijne kennis van de Alexander-sage uit andere bronnen dan die hij tot onmiddellijk voorbeeld koos. Bij de beschrijving van Alexander's geboorte, cap. IV, lezen wij de volgende woorden: „ende hy (Nectanabus) lach onledich met sijnre toveriën, omdat hi haer (Olimpias) seggen woude die ghelucklichste ure, daer sy tkint in baren soude."

Maerlant, cap. IV, vs. 2, 3, zegt alleen:

„Ende Neptanabus was bi hare,
Alsoe inder pinen was",

wat beantwoordt aan de twee regels in onzen tekst, die aan de bovenaangehaalde voorafgaan. Bij *Vincentius* vinden we ook niets dat er op gelijkt, maar in de twee zoo bekende werken

1) *C. Julii Solini*: Collectanea rerum memorabilium, iterum recensuit Th. Mommsen. Berolini 1895.

in de Middeleeuwen, die we uitvoerig aanhaalden bij onzen Tekst I, vinden we wat we zoeken. *Epitome* I, 12 luidt: „Appetente autem iam partitudinis tempore consederat Olympias, onere partus levando. Sed adsistens Nectanabus inspectansque coelites cursus motusque astrorum", enz.; en de *Historia de Preliis* (ed. Landgraf) zegt, cap. 12: Appropinquavit tempus parturiendi Olympiadis et coepit dolere uterus eius fecitque venire ad se Nectanebum et coepit computare dicendo" enz., waarop in beide werken eene beschrijving van des toovenaars bedrijvigheid volgt gedurende Alexander's geboorte.

Dat hij één — en dan 't *Epitome* — of beide werken gekend heeft, meenen we uit nog eene andere plaats te mogen opmaken.

We vinden ze, bl. 99, reg. 21: „Men vynt oic gescreven, dat Alexander alle jair een stat maken dede, die hy Alexandriën hieten dede; dat waren XII Alexandriën binnen XII jaren, dat hy regneerde."

Maerlant zegt alleen, cap. XXXIV, vs. 32, 33:

„Ende alsomen bescreven siet,
Maecti XII Alexandriën",

en ook de *Historia* is hier, III, 35, beknopt:

„Civitates itaque, quas fabricavit, haec sunt." . . . .

't *Epitome* III, 35, komt het dichtst bij met zijn: „Imperio potitus annis duodecim, condiditque urbes duodecim, quas omnes suo de nomine „Alexandriam" nuncupavit".

Vincentius verwijst bij deze passage naar *Justinus* en de *Historia*; wat de laatste zegt, weten we reeds; ook *Justinus* geeft niets bijzonders (lib. XII): „In Bactrianis quoque Sogdianisque XII urbes condidit". Deze verwijzing naar *Vincentius* was noodig om te laten zien, dat onze bewerker hiervan geen notitie neemt.

Het ligt voor de hand te vermoeden, dat hij, wetende, dat de *Spiegel* op 't *Speculum* van *Vincentius* teruggaat, deze Latijnsche bron zoo nu en dan eens ter vergelijking of ter opheldering zou naslaan. Dit is evenwel niet het geval. Hij volgt getrouw Maerlant en laat *Vincentius* geheel ter zijde. Indien hij het Latijnsche werk geraadpleegd had, moest dit vooral uitkomen op die plaatsen, waar Maerlant zijn voorbeeld slecht of verkeerd vertaalt. Wij kunnen al deze passages, schoon wij ze zorgvuldig opgeteekend hebben, niet opsommen. Drie mogen voldoende

zijn om onze conclusie te staven 1). In cap. LXIIII, reg. 23, lezen we: „Wy en begheren gheen dinc dan dat wy sterven mochten sonder pine", eene lezing die een goeden zin geeft en eene gedachte bevat, die menig 19de-eeuwsche held nog tot de zijne maakt. Deze plaats vinden we in den *Spiegel*, cap. LVIII, vs. 59, 60, aldus weergegeven

„Alleene dat wi niet en begheren
Dats onse, ende alsonder deren." —

Onze bewerker — hij had niet zulk eene uitstekende uitgave van den *Spiegel* tot zijn dienst als wij bezitten in de Leidsche editie van 1863 — is er hier leelijk ingeloopen; hij neemt over, alsof er stond:

„Alleene dat wi niet en begheren
Dats onse ende alsonder deren,"

waar het weglaten van een komma een geheel anderen zin geeft; dat hij de ontkenning niet tot haar recht laat komen, schijnt hij niet te merken. Had hij nu 't *Speculum* geraadpleegd, dan had hij nooit tot zulk eene vertaling kunnen komen, want bij Vincentius (cap. LXVII) 2) zijn de woorden zoo helder als glas: „Omnia possidemus quecumque non cupimus". Op de zelfde bladzijde van onzen tekst, reg. 36, vinden we een ander bewijs. Maerlant, cap. LIX. vs. 9 zegt: „Dus stervet niemen omden vader" 3), wat onze bewerker weergeeft: „Onder ons en sterft nyemant voir sinen vader" wat precies hetzelfde is. *Vincentius*, cap. LXVIII heeft eene geheel andere lezing:

„Nemo parens filii comitatur exequias".

In den *Spiegel* is de lezing aan 't begin van Cap. LXI in de war, zooals de geleerde uitgevers van dit werk reeds hebben opgemerkt. Maerlant zegt vs. 2 vlg.:

---

1) Toen dit gedeelte van dezen arbeid reeds klaar was, maakte Prof. Verdam mij opmerkzaam op de na 1863 (het jaar der uitgave van den Sp. Hist. van De Vries en Verwijs) gevonden hss. van dit werk. De lezingen dezer hss. van de te bespreken plaatsen worden aan den voet meegedeeld en gemerkt B (Brusselsch hs.), L (Leidsch hs.) en G (Gentsch fragment).

2) Wij gebruiken de uitgave van 1494 van de Leidsche Universiteits-bibliotheek, de zelfde, die ook door de uitgevers van Maerlant's „Spiegel Historiael" wordt aangehaald.

3) B. Ons en stervet niemen *vore* de vader.
L. Ons en stervet niemen *om* den vader.

„Eist also seggen uwe wort,
So sidi Bracmanne alleene,
Ende indie werelt nes ne gheene
Dinghen, die sonder sonde leven,
Also alse ghi u hier hebt bescreven;" 1)

waarvoor we bij *Vincentius* lezen, cap. LXX: „Soli, quantum video, Bragmani hominum numero tenerentur, solique exortes corporee creduntur esse substantie. Qui viciis omnibus carere dicuntur."

De bewerker van onzen tekst raadpleegt, nu hij met de lezing van zijn bron vastzit, niet den Latijnschen tekst, maar distilleert een zin uit de woorden van Maerlant, waarbij we zijne vaardigheid om van onzin eene duidelijke lezing te geven, moeten bewonderen. Hij schrijft Cap. LXV, reg. 2: „Sijn die dingen so ghy segt, so schijnt, dat ghy Bracmanne alleen leeft sonder sonde op dese werrelt, na dat uwe ghescrifte luudt". Men vergelijke ook nog: cap. XXVII reg. 11; XXXVII, 20; XLIIII, 21 met de lezing bij Maerlant en Vincentius.

Daar de auteur van onzen tekst zich zoo verre houdt van Vincentius en zoo getrouw de voetstappen drukt van zijn landgenoot, zal 't ook geen verwondering baren, dat passages, die in 't *Speculum* ontbreken en in 't werk van Maerlant voorkomen, ook door hem worden overgenomen. De uitgevers van den *Spiegel* hebben deze plaatsen aan den kant met O gemerkt; men vindt ze bij Maerlant cap. LVI, vs. 1—10, en vs. 30 tot einde; cap. LXII vs. 25 tot einde en in onzen tekst cap. LXI 1--6, 15—31; LXVII (slot).

Dit trouwe volgen van Maerlant's tekst door den prozaïst en de veelheid der hss., die onafhankelijk van elkander zijn, levert ook voor de lezing van den *Spiegel* een niet gering voordeel op. Waar de zin in Maerlant niet in orde en reeds door De Vries en Verwijs verbeterd is, komt onze tekst hunne conjectuur steunen, en tevens verschaft hij ons de gelegenheid

---

1) B. L. Eist also seggen uwe wort,
So sidi gode alleene
Ende vander (L. indie) werelt nes el en gene
Die (ontbr. B) sonder sonde, alse ghi hebt bescreven
Hier in dese werelt leven.

aan te toonen, dat in de Leidsche uitgave, hoe uitstekend ook, toch hier en daar nog *betere lezingen* aan te brengen zijn. Aleer we hiertoe overgaan, zullen we eerst trachten te bewijzen, dat onze bewerker een *anderen* en *beteren* tekst van den *Spiegel* dan dien, waarnaar de Leidsche uitgave bezorgd is, voor zijne overzetting gebruikt heeft.

We bepalen ons weer tot het bespreken van enkele passages en laten de overige bewijsplaatsen zonder meer volgen.

In cap. XX van den *Spiegel* wordt na den ondergang van Thebe gesproken van de belegering van Athene en over de verhouding van Demosthenes, Aeschines en Demades tot Alexander. In vs. 33 vlg. zegt Maerlant:

„Echines die gaf den raet,
Datmen an Alexandere gaet;
vs. 35. Maer Demostenes 1) ontriet dat,
Ende wille dat men verwere die stat;"

waar in vs. 35 de uitgevers „Demostenes" de plaats hebben doen ruimen voor „Demades" volgens Vincentius' lezing. Wat zien we nu in onzen tekst cap. XVIII reg. 21?

Daar staat niet Domicenus of Donycenus, zooals de bewerker den Griekschen redenaar Demosthenes noemt, maar *Dyomedes*, wat klaarblijkelijk eene verknoeiing van Demades is. Dat dit inderdaad zoo is, blijkt uit vs. 51 van hetzelfde caput van den *Spiegel*, waar we lezen: „Dese Cleades 2), die hier voren staat"; maar *Cleades* „staet hier voren" niet en daarom verbeteren de uitgevers ook: „Dese *Demades*, die hier voren staet", precies zooals we vinden in onzen tekst, cap. XVIII, reg. 31: „Dyomedes seit een woert" enz., een afdoend bewijs, dat *Demades* in ons hs. wel degelijk verhaspeld is tot *Dyomedes* en dat de bewerker een beter hs. van den *Spiegel* voor zich heeft gehad.

Een andere bewijsplaats vinden we in cap. XXXIX van den *Spiegel*, waar over den tweestrijd tusschen Alexander en Porus gesproken wordt. De vss. 30, 31 luiden hier:

1) B. Demanes; L. G. Demonstenes.
2) B. Demades; L. G. Cleades.

„Wats dat Porrus, dattu waent,
Dat hi dus mercte sine jaer?"

De uitgevers voegen hieraan toe: „Deze plaats is geheel bedorven, doch kan (met 't oog nl. op de lezing bij Vincentius) waarschijnlijk aldus hersteld worden:

„Wats", seit Porrus, „datti waent,
Dat hine merket sine jaer?" 1)

Dat is vrij wel hetzelfde wat wij in onzen tekst in cap. XLI reg. 21 vinden; onze tekst bevestigt de conjectuur van De Vries en Verwijs en kan dus niet berusten op de verkeerde lezing van 't door hen uitgegeven handschrift.

In 't volgende hoofdstuk van den *Spiegel* krijgen we eene beschrijving van Porus' paleis, waar vs. 46 luidt:

„Die balken waren van eykene," 2)

hetgeen de uitgevers naar Vincentius en de Proza-vertaling van 1515 verbeteren in: „Die balken waren van eybene" eene lezing, die nog meer gezag krijgt door die van onzen tekst cap. XLII reg. 28: „die balke waren van ybenen houte".

In cap. XLIV trekt Alexander door de „Indsce wostine", waarvan Maerlant vs. 26—28 zegt:

„Daer bevant men ende besochte,
Dat een man meer dogen mach 3)
Dat eenech *mensche* onder den dach."

Steunende op den tekst van Vincentius en van de Proza-vertaling schrappen de uitgevers in 't laatste vers 't woord „mensche", dat zij vervangen door *beeste*, zooals ook onze hss. hebben in cap. XLVI reg. 17: „Ende hier proefdemen dat een mensche meer liden mach dan een *beeste*". — 't Begin van cap. XLVI van den *Spiegel* levert een ander treffend bewijs voor onze stelling. Het begint:

1) B. L. Doe sprac Porus, wats dat hi waent,
Twine (L. waerom) merceti sine yaer?

2) B. Die balken groot van ebene.
L. Die balken ooc van elpenbene.

3) B. mensche; L. mensche op desen dach.

Vs. 1. „Van desen lande so quam vort
Alexander toter port,
Daer die portren hem ontboden,
Dat mense met wapine conde gedoden, 1)

wat eene vertaling moet zijn van Vincentius' woorden: „Opidani invictum eum ferro audientes" .... Nog al verschil! Daarom zeggen De Vries en Verwijs: „door Maerlant verkeerd vertaald." Dit is nog zoo zeker niet; 't is veel waarschijnlijker, dat de plaats door een afschrijver bedorven is; immers, onze tekst, die hier in bijna elk woord met Maerlant overeenkomt, heeft eene zeer goede lezing, Cap. XLVIII, reg. 1: „Alexander quam hierna voir eene poert, daer die poerters binnen hoer (l. hoerden, zooals 5 van onze hss. hebben) seggen, dat men Alexander niet en soude mogen doden mit wapine."

Nog éène plaats. We vinden haar in Cap. LII: „Van Alexanders verranessen." Alexander komt naar Babilon terug, waar de dood hem wacht door 't vergif van Antipater. 't Is een zwaar vergif:

Vs. 35. „Want men mochte gehouden dat
In copere no in yserijn vat,
No in gheen vat upter aerde,
Dan indie ore van enen paerde." 2)

Een allerzondelingst „vat", dat oor van een paard, dat Maerlant zeker niet voor dezen dienst bestemd heeft. Vincentius zegt: „in ungula equi"; de Proza-vertaling: „in een clauwe van eenen peerde" en onze lezing, Cap. LVII, reg. 38: „in die hove van enen peerde(n)" rechtvaardigt Maerlant. Deze plaatsen zijn meer dan voldoende, naar we meenen, om onze hypothese te bewijzen; ter versterking voegen we er nog de volgende bij:

Tekst:

Cap.	XIX	reg.	3.	Tigre.
„	XXVI	„	26.	Passarges.
„	XXXVII	„	27.	vier dagen.
„	XL	„	30.	twintig dagen.

1) B. 3. Daer de porters spregen (l. spreken) horden
Dat men met wapenen gemorden
Alexander en mochte in gere maniere,
Ander dinc si daden visieren.

2) B. in de hoeve; L. in de hove.

Cap.	XLV	reg.	19.	IIII^{M} ridders.
„	XLVII	„	15.	XX ridders.
„	LVI	„	6.	Ananarcus.

Sp. Hist.

Cap.	21	vs.	5.	Tybre. (B. Tibere; G. Tybere).
„	26	„	46.	Passages. (B. Parssarges).
„	35	„	34.	drie dagen. (B. IIII dagen).
„	38	„	54.	XXX dagen. B. L. XX dagen).
„	43	„	33.	III^{M} ridders. (B. L. IIII^{M} ridders, L. ridderen.)
„	45	„	22.	XXX ridders. (B. L. XX ridders).
„	51	„	9.	Ataxarcus. (B. Anaxerces).

Enkele dezer passages komen nog ter sprake bij 't punt, dat we reeds even aanstipten, nl. dat onze tekst dienen kan om enkele lezingen in het teksthandschrift der Leidsche uitgave, te verbeteren. Van deze mogen we geen enkele overslaan; daarom zullen wij ze alle in geregelde volgorde behandelen.

De eerste komt voor Cap. II: „Hoe Neptanabus Alexander wan." De Egyptische toovenaar-koning is nauwelijks, gedurende de afwezigheid van Philippus, in Macedonië aangekomen, en om den roep zijner tooverkunst door Olympias ontboden, of hij wordt „mit haerre minnen bevaen" en weet op sluwe wijze 't recht van echtgenoot van haar te verkrijgen. Om Olympias gerust te stellen en zijn streek te verbergen, laat hij den afwezigen koning in een droom zien, hoe een God „die Ammon hiet" met de koningin „gemene was". Als een droomuitlegger den koning verklaart, wat er eigenlijk gebeurd is, wordt hij razend en breekt op staanden voet naar Macedonië op. Olympias wordt bang.

Vs. 48: „Olympias, die wart vervaert,
Ende onthaeldene blidelike. 1)
Vs. 50: Doe sprac hi: „Ic weet sekerlike
Hoe die saken sijn vergaen:
Du en heves van geenen man ontfaen
Dit kint, maer van enen gode."
Dus trooste hi die vrouwe blode,
Vs. 55. Ende al in behendicheden."

1). B. L. blodelike.

Er is in deze passage eene tegenstrijdigheid, die wij niet aan Maerlant toeschrijven. Dat Olympias „vervaert is" begrijpen we; met dien toestand strookt ook vs. 54, waar van haar gesproken wordt als: „die vrouwe b l o d e". Dan kan er van een „b l i d e l i k e onthalen" geen sprake zijn. De proza-vertaling heeft (fo. 78*d*) ook wel b l i d e l i k e, maar een tegenovergestelden zin: „Ende hier dore wert Olimpias verslagen ende vervaert, also dat si haren man nauwelic en dorste te ghemoete gaen oft b l i d e l i c k onthalen." Ook Vincentius geeft tot deze tegenstrijdigheid geen aanleiding; hij schrijft, Cap. III: „Cui cum regina d i f f i d e n t i u s occursaret astu dissimilans indignationem ait (Philippus)" enz. De geringe verandering van i in o, d. w. z. van b l i d e l i k e in b l o d e l i k e neemt de tegenstrijdigheid in deze passage weg, geeft eene uitstekende vertaling van den Latijnschen tekst en vindt hare bevestiging in de lezing van al onze handschriften.

In Cap. XXXV, vs. 34:

„Hier omme en at hi binnen III dagen", leze men met onzen tekst Cap. XXXVII, reg. 27, IIII dagen. — De Proza-vertaling steunt onze lezing, waar zij zegt fo. 90*a*: „Ende Alexander en proefde in v i e r e dage nat noch droge" als overzetting van Vincentius woorden, Cap. XLV: „Alexander ergo quatuor diebus non comedit."

Hoofdstuk XXXVI handelt over den dood van den wijsgeer Callisthenes, wiens marteling zulk eene droeve bladzijde vult in Alexanders geschiedenis en wiens naam in lateren tijd onafscheidelijk aan de Alexander-sage zou verbonden worden. Over de wijze, waarop hij ter dood gebracht werd, liepen reeds in de oudheid verschillende verhalen, 1) waarvan er twee schijnen samengesmolten te zijn bij Vincentius en Maerlant. „Quelques-uns (Diog. Laert. lib. V, Cap. VI) prétendoient qu' ayant été renfermé dans une cage de fer, on l'y laissa dévorer par les poux; d'autres (Justinus lib. XV, Cap. III) qu'on lui avoit coupé le nez, les oreilles et d'autres membres" (Ste Croix).

Maerlant zegt, dat Alexander:

---

1). cf. Ste. Croix, t. a. p. bl. 361—2.

Vs. 12: „.... dedem sonder ghenaden
Afsniden alle sine lede:
Nese, lippen ende oren mede,
So dats elken man ofdochte,
Diene anescouwen mochte.
Nochtanne sloot men tiere stonde
In eene hutte met eenen honde, 1)
Dat men sien mochte daer in,
Omme te vervaerne der lieder zin."

Deze opsluiting in eene „hutte" beantwoordt niet erg aan 't doel om den misvormden filosoof tot een afschrikwekkend voorbeeld te doen dienen van allen, die hem „sien mochte(n) dair in." Dan was zeker de wijze, waarop men den Munsterschen Wederdooper behandelde, doeltreffender. Laten we eens zien of Maerlant het zóó bedoeld heeft. De Proza-vertaling zegt fo. 90*b*: „Ende hierom dede hem Alexander sonder genade afsnyden zijn ooren, zijn lippen ende sinen nose. Ende hier na dede hi hem also mismaect mit eenen honde in een *kevie* (kooi, hd. Käfig) setten om dat hi van yegeliken also gesien soude mogen worden ende oeck om alle die andere hier mede te vervaren." Dat deze lezing beter is dan die van Maerlant blijkt uit de woorden bij Vincentius, Cap. XLVI: „Insuper in *cavea* (i. e. kevie) eum cum cane claudi iussit et ad metum ceterorum circumferri", waarin we in het bijzonder de aandacht vestigen voor het verbum *circumferri*, daar het in 't oog springt, dat het *circumferre* met het doel om den rondgedragene *te laten zien* veel beter in een „kevie" dan in een „hutte" kan geschieden. Wanneer we nu onzen teksten raadplegen komen we nog verder en vinden we „the right word in the right place".

Onze hss. zijn verdeeld: *vier* hebben „muere", wat geheel verkeerd is en *drie* hebben nog 't rechte woord bewaard, dat Maerlant ongetwijfeld geschreven heeft met het Latijnsche *cavea* voor zich, nl. „mute", een Middelnederlandsch woord, dat *kooi* beteekent.

Hierop volgt eene plaats in Cap. XXXVIII, waarin aan het slot gesproken wordt over den strijd tusschen Alexander

1) B. L. hutte.

en Porus. Over dit punt hebben we vrij breedvoerig gesproken bij tekst I (bl. LV). Vincentius volgt 't *Epitome* en spreekt dus ook van een „bestant" tusschen de beide vorsten. Hij zegt, cap. XLIX: „datur utrique spacium XX dierum enz.", wat in de Proza-vertaling luidt, fo. 91*a*: „Ende daerna gaven Alexander ende Porus malcanderen bestant van XX daghen om hair ghewonde te ghenesen ende om hare dooden te begravene." Al onze hss. spreken ook cap. XL, reg. 30, van „een bestant XX dage duerende" en daarom moet in den *Spiegel*, vs. 53:

„Ende men maecte daer te hant
Van XXX daghen een bestant",

XXX vervangen worden door XX.

De aanleiding tot Alexander's bezoek bij „Canday der coninginnen" (cap. XLIII) is 't aanzoek om hulp van haar zoon Candaules, dien Alexander vergezelt onder den naam van Antygonus.

vs. 33: „III^M ridderen teere scaren
Nam hi ende es woch gevaren";

III^M is een lapsus van den overschrijver, die aan de aandacht der uitgevers ontsnapt is, want Vincentius, cap. LII heeft: „assumptis quatuor milibus militum", waarmee ook de Proza-vertaling fo. 92*c*: „Ende Alexander nam met hem IIII dusent van zijn vaelgyanste ridderen" overeenstemt. — Dat Maerlant IIII^M geschreven heeft bewijzen onze teksten, cap. XLV, reg. 19.

In de beschrijving van de talrijke monsters, die de Macedonische koning te bekampen heeft op zijn tocht door de „Indsce wostine" treffen we in cap. XLV twee onnauwkeurigheden aan. Maerlant noemt onder deze gedrochten ook „serpenten".

vs. 13. Daer naer sijn comen serpenten,
Up thovet gecammet, uptie tenten,
Som met enen hovede 1), som met drien.

De Proza-vertaling, fo. 93*b* zegt: „Ende daerna quamen ront om Alexanders heyr serpenten, die ghehelmt waren, met twee oft drie hoofden", eene lezing, die gerechtvaardigd wordt door den tekst van Vincentius, cap. LIV: „post venerunt cristati serpentes binorum ternorumque capitum". Al onze hss. be-

1) B. met II hoveden.

wijzen weer, dat een afschrijver deze plaats bij Maerlant verknoeide, die zeker vertaald heeft:

vs. 15: Som met tween hoveden, som met drien".

Een paar verzen verder zegt de *Spiegel*:

vs. 21: „Hi verloes in desen gevechte
Dertich ridderen ende XXX knechte." 1)

Maerlant heeft hier zeker XX ridderen geschreven, zooals de tekst van Vincentius heeft, cap. LIV: „Amissis XXX servis et XX militibus" en bevestigd wordt door onzen tekst. Cap. XLVII, reg. 15. Overigens moeten we opmerken, dat deze plaats in geen der overzettingen er ongedeerd is afgekomen. De Prozavertaling keert de getallen om en spreekt fo. 93*b* van: „XX van sine knechten ende XXX van sine ridderen", terwijl onze teksten wel 't juiste getal „ridderen" van Vincentius geven, maar 't aantal knechten tot LX opvoeren.

In „de wonderen van Indiën", welke we beschreven vinden in hoofdstuk XLVII, komt ook eene plaats voor, die even onze opmerkzaamheid vraagt.

In vs. 20 zegt Maerlant.

„Mettien hi tfolk eten hiet.
Doe viel up hem die snee zoo groot,
Dattere si V^C in bleven doot."

Zoo oppervlakkig gelezen bevat deze passage niets onbegrijpelijks, maar met 't oog op onze teksten gelooven we toch, dat Maerlant iets anders geschreven heeft. Onze tekst heeft hier, cap. XLIX, reg. 13: „Ende hi beval den volc, dat sy eten souden; mer doe viel so groet snee ende (l. als, met vier der varianten) scaepsvliese op hem, datter V^C man doot bleven" 2). Dit scaepsvliese is in den *Spiegel* weggemoffeld. Immers de Proza-uitgave vertaalt ook fo. 94*a*: „ende doen viel op alle zijn volc soe groten sneeu als scaepsvachten", naar Vincentius' lezing, cap. LV: „Cenantibus autem eis mox in modum vellerum cadere cepit nix." In vs. 32 van deze zelfde passage komt ook een schrijffout voor, die de uitgevers verbeterd hebben, welke wijziging wederom door onze teksten bevestigd wordt, want deze hebben, cap. XLIX, reg. 19: „ende hierom waren

1) B. L. XX ridders.

2) Ontbreekt ook in B. en L.

sy toernich" 1). Zulk een noot met „Beter misschien" hebben De Vries en Verwijs verzuimd te plaatsen bij eene andere plaats, die we aantreffen in cap. LV van den *Spiegel*. Hier wordt over „Alexanders vromecheden" gesproken. Maerlant zegt vs. 7:

„Boven allen menscen mogenthede
So behilt hi die upperste stede,
Die sine ridderen met sinen trooste
vs. 10: In grotere vresen so verlooste,
Al haddi al puur naect gewesen, 2)
Hem dochte si waren ghenesen,
Weltijt so sine anesaghen."

Zich trouw aan Maerlant's vertaling houdende, maar een beter handschrift gebruikende dan 't ons bekende, paraphraseert onze bewerker, cap. LX, reg. 3: „Hy was oic die machtichste man, die ye in die werrelt regneerde. Hy verloste altoes sijn ridders mit sinen troest uut alre noet, so dat sy mit sinen troest so stout worden, dat hem dochte, al hadden sy al naect gheweest, ten hadde hem niet mogen deeren als sy hem sagen." We moeten dus in vs. 11 lezen:

„Al hadsi al puur naect gewesen".

De Proza-vertaling, die, ten minste in Bk. IV, altijd nader bij Vincentius dan bij Maerlant staat vertaalt, fo. 97*b*: „Ende dese Alexander hadde so groot betrouwen sinen ridderen gemaect, dat si noyt geen vyanden en vreesden daer Alexander tegenwoerdich was, al hadden si oec ongewapent geweest", wat eene vrij nauwkeurige overzetting is van Vincentius' woorden, cap. LXV: „Qui tantam fiduciam militibus suis fecerat ut illo presente nullos hostes nec arma, etiam inermes timerent."

Wij sluiten deze lijst van verbeteringen met de opmerking, dat onze tekst aantoont, dat de punctuatie in de laatste verzen van cap. LIII van den *Spiegel* verkeerd is. De verzen moeten aldus geteekend worden:

vs. 50: „Ende riepen met overdaden:
„„Bestu ons aldus met morde
Gherooft? Die dit geselscap scorde,
Saelt menegen costen doen dat leven.""

1) B. waren si erre.

2) B. hadden si puur naect gewesen.

Wij schrijven deze onnauwkeurigheden der Leidsche uitgevers voor een deel toe aan hun verkeerde meening, dat de Proza-vertaling dichter bij Maerlant dan bij Vincentius staat 1), waardoor zij met deze vertaling geen rekening genoeg gehouden hebben. Voor Bk. IV verwerpen we deze meening beslist, waarvoor we nadere bewijzen zullen aanvoeren in ons hoofdstuk over het „Volksboek van Alexander". — Alhoewel de *Spiegel* dus 't leeuwenaandeel geleverd heeft voor onze geschiedenis van Alexander, is dit werk toch niet de eenige bron geweest, zooals we nu verder zullen zien.

De inhoud van hoofdstuk XXI van onzen tekst, waarin over de stichting van den tempel op den berg „Garasim" gesproken wordt, ontbreekt in den *Spiegel*. Maerlant vond deze passage niet in Vincentius en oordeelde 't ook niet noodig dit hors d'oeuvre uit Comestor in te vullen. Voor onzen bewerker, bij wien 't begrip „Geschiedenis der Joden" op den voorgrond stond, mocht ze niet ontbreken en nu Maerlant hem hier in den steek liet, nam hij deze geschiedenis, vrij getrouw vertaald, uit de *Historia Scolastica* over. De wijze, waarop de bewerker verband brengt tusschen dit hoofdstuk en 't volgende verdient even onze aandacht. Hij springt maar niet klakkeloos van den hak op den tak, samenflansende wat hij in zijne bronnen vindt; hij tracht van de verschillende deelen een goed samenhangend geheel te maken en brengt hier en daar eene verdienstelijke aanknooping en geleidelijken overgang tot stand. Om dezen overgang hier te krijgen, doet hij een stap achterwaarts, in Comestor's werk en opdat, Saraballe, over wien Comestor uitvoerig spreekt in cap. IV, niet zoo maar in eens uit de lucht zou komen vallen, neemt onze auteur een zinnetje uit cap. III van de *Historia Scolastica*, waar Saraballa voor 't eerst ten tooneele verschijnt: „Hic (Darius) praefecit regionibus trans flumen Saraballem", vlecht dit samen met het verdere verhaal in cap. IV en krijgt op deze wijze een samenhangend geheel. Niet alleen hier, ook op enkele andere plaatsen verraadt onze bewerker een smaak voor orde en regelmaat, die hem tot eer strekt. Hiertoe behooren de verbinding tusschen cap. XVII en XVIII

1) cf. Sp. Hist. Inleid. L. vlg.

aan 't begin van het laatste hoofdstuk; de overgang tusschen cap. LII en LIII, van welk laatste hoofdstuk de eerste regels niet in des bewerkers bron worden aangetroffen; de beginregels van cap. LVII, die men ook in den *Spiegel* te vergeefs zoekt en vooral ook cap. LVII reg. 23, waar de auteur tusschen den tekst van den *Spiegel* iets uit een andere bron invoegt, maar zorgvuldig er voor waakt, dat hierdoor 't verband niet verloren ga.

Zooals we reeds zeiden, neemt de bewerker den inhoud van cap. XXI vrij getrouw uit Comestor's werk over. Voor enkele bijzonderheden verwijzen we naar de „aanteekeningen" achter den tekst. Ook de inhoud van cap. XXII van onzen tekst ontbreekt zoogoed als geheel in den *Spiegel*. Maerlant opent deze passage (cap. XXIII):

„Comestor in Scolastica
Seget",

en daarom blijft onze bewerker èn in dit hoofdstuk èn in het volgende bij de *Historia Scolastica*. Wel deelt ook Maerlant in zijn *Spiegel* (cap. XXIII) Alexander's komst te Jeruzalem mede, doch onze auteur vond deze passage te kort; de trek, dat de Macedonische veroveraar den joden een jood wordt, paste te zeer in het kader van zijn werk dan dat hij dien niet in extenso zou meedeelen; daarom gaf hij aan Comestor de voorkeur boven zijn landgenoot Maerlant. Wat hij cap. XXII reg. 12—17 aangaande Tyrus vertelt, komt niet in de *Hist. Scol.* voor; wellicht voegt de auteur 't in als reminiscence van wat hij ergens gelezen had over 't beleg van eene stad, die in de Middeleeuwen zeer bekend was, zoowel door de overbekende legende: „Apolonius van Tyrus" als door de rol, die ze in de kruistochten speelde 1). Voor enkele bijzonderheden verwijzen we weer naar de „aanteekeningen."

Ook de insluiting van de tien „gheslachten van Ysrahel", cap. XXXIIII van onzen tekst wordt uitvoeriger meegedeeld door Comestor dan door Maerlant, die deze passage cap. XXXIII (begin) opent met eene verwijzing naar de *Hist. Scol.*:

vs. 1: „Scolastica seget,"

reden te over voor onzen auteur om dit Latijnsche werk ter hand te nemen en Maerlant's beknopter mededeeling te laten

1) cf. Alex. Geesten. Bk. III. vs. 590 vlg.

varen. 't Begin van ons caput „Doe Alexander gecomen was te berge van Caspiën, so zeynden die X geslachten boden an hem" verraadt duidelijk den tekst van cap. V der *Hist. Scol.*: „Itaque cum venisset Alexander ad montes Caspios miserunt ad eum filii captivitatis decem tribuum". Trouwens, we hebben nog zekerder bewijzen: wat in onzen tekst gezegd wordt van 't aanbidden der „gulden calveren" en de voorspelling van „Gods propheten" ontbreekt in den *Spiegel* en is eene vertaling van de woorden der *Hist. Scol.*: „Cumque quaesisset causam captivitatis, accepit eos recessisse aperte a Deo Israel, vitulis aureis immolando, et per prophetas Dei praedictum esse eos a captivitate non redituros". Ook de volgende zin van den Latijnschen tekst: „Tunc respondit, quod arctius eos includeret," waarvan men de vertaling aantreft cap. XXXIIII. reg. 9 van onze overzetting, wordt bij Maerlant te vergeefs gezocht.

Behalve deze hoofdstukken is het slot van onzen tekst van cap. LXVIII tot het einde eene vertaling van cap. VI—X van Comestor's werk, met uitzondering van hoofdstuk LXIX: „Hoe Olimpias, Alexanders moeder, starf", dat onze auteur aan Maerlant's *Spiegel* I^{5}, 8 ontleent. In deze laatste capita komen nog al onnauwkeurigheden en corrupties voor, die we nader zullen behandelen in de „aanteekeningen".

Hiermede zijn we met onzen tekst nog niet klaar; er is nog een bron, die onze auteur geraadpleegd heeft, een werk, waarmee hij zeer vertrouwd schijnt geweest te zijn, naar wij uit verschillende aanhalingen meenen te mogen opmaken. Dit werk is Maerlant's A l e x a n d e r's G e e s t e n. Er komt in onzen tekst een hoofdstuk voor, dat in den *Spiegel* ontbreekt en ook niet bij Comestor gevonden wordt. Dit is nl. cap. XXXI: „Hoe Darius graff ghemaect was". Na cap. XXX: „Darius wort vor sine doot" springt de *Spiegel* in cap. XXXI dadelijk op „van Aneximenes" over en aan de bijzetting van Darius wijdt Maerlant slechts deze woorden, cap. XXX

vs. 25: „Ter erden so halp hine mede,
Eerlike na dien Persiene sede".

Des te langer en uitvoeriger beschrijft hij Darius' graftombe in zijn *Alexander* Bk. VII vss. 791 — 1829, waar eene ellenlange aardrijkskundige uitweiding, direct of indirect terug-

gaande op Honorius' werk: „De imagine mundi" 1), den didaktisch-gestemden dichter eene heerlijke gelegenheid aanbiedt zijnen lezers wat nuttige kennis mede te deelen. Trouwens, beschrijvingen van allerlei aard vielen zeer in den smaak der Middeleeuwsche dichters en wie bv. „Floris ende Blanchefleur" gelezen heeft, weet zeker niet, wat hij 't meest bewonderen zal, 't prachtig kunstwerk, den beker, die in 't werk voorkomt, of het onuitputtelijk geduld van den Middeleeuwschen poëet bij de minutieuse beschrijving. De uitweiding over Darius' graftombe was veel te uitvoerig voor den auteur van onzen tekst; daarom gaat hij aan 't bekorten en gooit de heele geografische beschrijving over boord. Dat onze lezing eene besnoeiing is van eene uitgebreide beschrijving is zeker. Immers, de auteur zegt zelf, cap. XXXI, reg. 28: „Die lande" — let wel — „die lande te nomen laet ic hier after om dat ict corten wille". En dat zijn tekst ontleend is aan Maerlant's Alexander, bewijst de groote overeenkomst tusschen beide beschrijvingen en de woordelijke overeenstemming van de volgende plaatsen. Onze tekst zegt: cap. XXXI, reg. 3: „Apelles was meyster van desen grave", wat ook Maerlant beweert, *Alex.* VII,

vs. 807: „Apelles wasser meester of".

Bij Maerlant, vs. 799 bestaat het graf uit: „twee maerbestene", zooals ook onze tekst reg. 5 zegt; en wanneer deze er aan toevoegt: „die groet goet ghecost hadden" dan vinden we deze woorden ook terug bij Maerlant

vs. 797: „Hi dede teerst maken een graf,
Daer hi groet goet om gaf".

De „vier vaeschen ofte lijsten .... van sconen latone", reg. 7 vinden we ook in den *Alexander*

vs. 813: Viere platen van latoene
Wel ghemaect na haren doene",

en waar onze tekst spreekt van: „vier zilveren columpnen", die op den ondersten steen gemaakt waren, daar zegt ook Maerlant

vs. 815: „Daerup stonden colummen viere
Selverijn, groet ende diere".

1) cf. Dr. Franck. t. a. p. Inl. XXXVI.

We zouden nog meer punten van woordelijke overeenstemming kunnen aanvoeren, indien deze bewijzen al niet voldoende waren om onze bewering te staven. Wij voegen er nog slechts één overtuigend bewijs bij. Maerlant eindigt zijne beschrijving van Darius' graftombe aldus:

vs. 1821. „Ooc screef hi mede sonder waen,
Hoe langhe die werelt hadde ghestaen
Eer Alexander crone drouch;
Dat was wijsheiden ghenouch.
1825. Neghenenviertich hondert iaer
Tweeëndertich min, dats waer,
Hadde die werelt ghestaen,
Eer hi crone hadde ontfaen".

Deze verzen, in proza overgezet, luiden in onzen tekst: „An dese tombe stont oic gescreven, hoe lange die werrelt gestaen hadde, totdat Alexander coninc wart. Dat was XLVIII^{C} jaer XXX jaer myn". De overeenstemming is woordelijk; de getallen wijken wel af, maar die van onzen tekst komen overeen met den v a r i a n t, die Franck te dezer plaatse in margine opgeeft.

Hoe zeker deze bewijzen ook zijn voor de ontleening aan Maerlant's *Alexander*, men zou toch nog kunnen aarzelen ze te aanvaarden, indien we ons tot deze passage alleen zagen beperkt. We hebben evenwel nog meer capita, die onze auteur uit den *Alexander* overneemt. In hoofdstuk XLIX van onzen tekst vinden we het verhaal: „Van den wonder die in Indiën sijn", welke de *Spiegel* meedeelt in cap. XLVII. Tegen het einde zegt Maerlant

vs. 33: Daer na ten berghe van Etyopen
Quam Alexander; daer vant hi open
Libers hol; wie sore in quam,
Ten derden daghe hi ende nam",

wat we terugvinden in onzen tekst cap. XLIX, reg. 19—23. Hier houdt de overeenstemming tusschen beide werken op; de *Spiegel* spreekt van een „volc, gecleet met huden van pantheren" vs. 36, waaraan in onzen tekst nog een 15tal regels voorafgaan, die aan Maerlant's *Alexander* Bk. X. vs. 340—600 ontleend zijn, als inleiding tot de geschiedenis „vander zonnen ende der manen boemen", die Maerlant zeer kort behandelt

in zijn *Spiegel*, cap. XLVIII, dat slechts 46 verzen bevat, terwijl ze in onzen tekst 4 hoofdstukken in beslag neemt. Onze tekst spreekt cap. XLIX, reg. 26 van: „twee oude mannen", die Alexander verhalen van twee sprekende boomen; van deze oudjes is geen sprake in den *Spiegel*; Maerlant's Alexander spreekt van hen Bk. X, vs. 541. En wanneer de Macedonische koning het verhaal ongelooflijk vindt, laat Maerlant hem uitroepen *Alex.* X:

vs. 567: „Hieromme waert Alexander erre
Ende hi sprac: „ben ic so verre
Van Westen tote Oosten ghereden,
Dat ghi mi sout bespotten heden?""

Deze woorden, die weer in den *Spiegel* ontbreken, vinden we in onzen tekst reg. 30: „Ende als dit Alexander hoerde, so wart hy toernich ende waende, dat sijt geseit hadden om hem te bespotten, ende hy woudze doden". Zooals we reeds zeiden, moet dit slot van cap. XLIX van onzen tekst als overgang dienen tot de vier volgende hoofdstukken, die de auteur eveneens aan den *Alexander* ontleent, zeker, omdat de *Spiegel* hier al te beknopt was. In laatstgenoemd werk wijdt Maerlant aan deze verhalen slechts 46 verzen, in zijn *Alexander* 250; in onzen tekst beslaan ze ± 150 regels. Reeds dit groote verschil in uitvoerigheid tusschen den *Spiegel* en onzen tekst toont aan — de manier van werken van onzen auteur in aanmerking genomen — dat de laatste hier niet op den *Spiegel* berust. Dat deze verhalen werkelijk aan den *Alexander* ontleend zijn, toont weer de groote overeenstemming tusschen beide werken. Een paar bewijzen mogen voldoende zijn om allen twijfel hieromtrent weg te nemen. In 't begin van cap. L, reg 5 lezen we: „Die pape vraghede Alexander, wat hy daer jaghede ende wat hi woude. Alexander antwoerde ende seide, dat hy woude zien die heilige bome vander zonnen ende vander manen". In den *Spiegel* is van deze vraag aan den koning geen sprake, terwijl de *Alexander*, X, vs. 615, zegt:

„Hi (= die pape) groete dien coninc ende vraghede
Wat hi woude ende wat hi iaghede.
Hi seide: „„ic quam hier in dien,

Dat ic die bome woude sien,
Die der sonnen enter manen
Heilech sijn na minen wane"".

Van de hoogte der boomen wordt in den *Spiegel* geen woord gerept. Onze tekst cap. L, reg. 19 zegt, dat „elc was wel hondert voete hoge" evenals de *Alexander* vs. 657:

„Si waren hoghe der voete hondert".

De volgende verzen van den *Alexander*, waarvan niets te vinden is in den *Spiegel:*

vs. 646: „Si saghen uten bomen wellen
Balseme, diemen diere coopt,
Ghelijker wijs dat hars loopt
Ende hanghet uten kerseboom.
Dies nam Alexander goom
Ende naems vele, omdat wel rooc"

herkent men duidelijk in de woorden van onzen tekst reg. 19: „ende dair hinc balseme an, die dair afdroep gelijc krieken. Ende die coninc ende sijn ghesellen raepten dier balsemen voel, omdat sy so wel roeck".

De *Spiegel* maakt van het getal ridders, dat Alexander vergezelt, geen gewag. Onze tekst zegt reg. 21: „die coninc leyde mit hem bynnen III^{c} van sinen ridders". De *Alexander* zegt:

vs. 624: „Daer stonden Alexanders ridderen mede,
Vierhondert, luttel meer of min",

wat bepaald een lapsus calami van den overschrijver is. Dr. Franck vraagt dan ook in margine: „lees driehondert?" De overeenstemming tusschen al onze teksten doet zien, dat dit vraagteeken gerust kan wegblijven. Zulk een vraagteeken doet onze tekst nog op eene andere plaats verdwijnen.

Van den ouderdom dezer lieden sprekende zegt de *Alexander*

vs. 793: „Bina leven si tweehondert jaer".

Daar Maerlant's bron heeft: „Vivunt itaque annis fere trecentis" vraagt Dr. Franck aan den voet der bladzijde: „lees driehondert?" Zeer zeker, zeggen we, want onze tekst reg. 31 luidt: „Dese paep ende die lude van dien lande, sy plagen wel III^{c} jair te leven ofte meer"; in den *Spiegel* wordt van geen ouderdom gesproken. Als afdoend bewijs plaatsen we de slotverzen van deze passage in den *Alexander*, waarin Maerlant zijne eigen

meening uit omtrent het waar-zijn of niet waar-zijn van de verhalen dezer sprekende boomen naast de paraphrase van onzen tekst. De overeenkomst is afdoende.

Alexanders Geesten, Bk. X,
vs. 831 — 850.

„Nu twivelt meneghen man hier af,
Wie hem daer antwoorde gaf.
Dattie bome niet en spraken
Weetmen wale in waren saken
Some segghen sekerlike
Dat dinghel was van hemelrike,
Ander liede waenden das,
Dat het van den duvele was.
Maer daertoe secht mi mijn waen,
Die duvel en mach niet verstaen,
Wat so enech mensce peinset,
Ofte segghen waer ongheveinset
Sonder loghene daermede.
Maer dese stemme en dede,
Ec niet dan waer verstaen.
Hierbi so seghet mi mijn waen,
Na dien dat soe gaf antwoorde
Dien ghepeinse ende niet dien woorde,
Dat soe van Goods halven was.
Dient waer dunct, volghe mi das!"

Tekst bl. 129, reg. 33 vlg.

„Voel lude twivelen, wie dese antwoirde gaf, om dattie bome niet en spreken. Sulcke lude seggen, dattet een Gods enghele was. Andere willen seggen, dattet die duvel was Mer dies en waen ic niet, want die duvel en mach alle gepeynse vanden mensche niet weten, noch hy en mach oic niet geweten zeker dat gheschien sal. Ende al seit die duvel somtijt waer, nochtant veynst hy dicke loghene. Mer omdat desе stemmen seiden al dat wair gheviel, so houd ict, dat sy van Gods wegen quam*en*".

Daar ons uit een paar aangehaalde plaatsen is gebleken, dat onze tekst een nauwkeuriger lezing heeft bewaard dan 't door Dr. Franck uitgegeven handschrift van den *Alexander*, moeten we nog even eene plaats ter sprake brengen, die door Dr. Franck uitvoerig besproken is in de Inleiding bl. XXXIII, eene plaats, waar onze auteur, naar we meenen, een zuiverder lezing van den *Alexander* voor zich heeft gehad.

We vinden haar *Alexanders Geesten* Bk. X, vs. 738. Alexander de Groote is den tuin, waar de arbores solis et lunae staan, binnengetreden en heeft met zonsopgang reeds zijn eerste

teleurstellend antwoord van den zonne-boom ontvangen. Hij wil ook weten, wat de maan-boom hem te zeggen heeft, waarvoor hij den opgang van dit hemellichaam moet afwachten „dat te midnacht soude sijn".

Alexander besluit zoolang te blijven.

vs. 736: „Ende nam neven siere siden
Perdicas ende Philotine
Ende daertoe dien neve sine,
Die cortelinghe uut Grieken quam".

De gezellen van Alexander schijnen in verschillende werken sterk te variëeren. Pseudo-Kallisthenes (III, 17) zegt, dat hij er elf meeneemt, doch noemt er slechts acht; Jul. Valerius (III, 17) laat hem vergezellen door negen makkers; de *Historia de Preliis* (red. III) cap. 106 noemt: Ptholomeus, Antigonus en Perdicas, terwijl de Syrische bewerking (Budge. p. 105) van twaalf gezellen spreekt, hoewel ze er slechts negen bij name noemt. Nergens wordt er evenwel van een neef gewag gemaakt. Wij kunnen dan ook dezen neef evenmin terecht brengen als Dr. Franck (Inl. XXXIII), die aantoont, dat Maerlant dezen bloedverwant des konings ook niet in zijn origineel gevonden heeft, want de *Epistola* heeft, volgens Dr. Franck: „Perdiccam, et Clytonem et Philotam". In de uitgave van Dr. Franck is Clytonem verdwenen; ten onrechte, gelooven we, want al onze hss. hebben den naam bewaard, cap. LI, reg. 20: „ende hy hielt dair mit hem Prekassen ende Philoniten (voor Philotine) ende Clytonen, sinen neve, die (nyewelinc, var. H) uut Grieken tot hem gecomen was".

Maerlant heeft dan ook stellig den derden naam, dien hij in zijn bron vond, bewaard, en geschreven:

vs. 736. „Ende nam neven siere siden
Perdicas ende Philotine
Ende Clytone, dien neve sine
Die cortelinghe uut Grieken quam."

Het ‚neefschap' blijft voor rekening van Maerlant.

Wij betwijfelen, of de lezing van den *Alexander* in vs. 824 en vs. 830 goed is 't Woord bosch dat onze teksten eenstemmig geven, cap. LIII, reg. 28 en reg. 32 is hier veel beter op zijne plaats. Van een „borch" wordt hier nergens gewag

gemaakt; met „mamerie" vs. 605 wordt zeker hetzelfde bedoeld als „bedehuse", dat we lezen *Spiegel* cap. XLVIII, vs. 3, terwijl daarentegen in vs. 643: „Ende een bosch stont bindien mure", 't woord, dat wij zouden willen lezen, uitdrukkelijk door Maerlant vermeld wordt.

Behalve deze direkte ontleeningen aan Maerlant's *Alexander* zijn er nog eenige plaatsen in onzen tekst, die we het best kunnen verklaren door aan te nemen, dat onze auteur een vlijtig gebruik heeft gemaakt van dit werk en dat hij hier en daar iets in zijn overzetting van den *Spiegel* inlascht of wijzigt, dat hem uit zijne lezing van den *Alexander* was bijgebleven.

Hiertoe rekenen wij de vechtende „aerne" cap. IIII, reg. 8. Naar 't voorbeeld van Vincentius, cap. V: „due aquile sederunt" vertaalt Maerlant, *Spiegel* cap. IV, vs. 8:

„Twee aernen mede, over waer,
Saten upt huus, daert was gesciet".

In zijn *Alexander* Bk. I, vs. 351 zegt hij:

„Up die camere, daer die vrouwe
Doochde haren groten rouwe,
Hielden twee aerne enen strijt".

De woorden van onzen tekst, cap. LVI, reg. 11: „Ende als Alexander binnen der stat (= Babylon) quam, so setmen hem een crone, ghemaect van yvorien ende van finen goude op sijn hoeft. Ende Porrus leyden an die een zide ende Darius broeder an dander zide", waarvan niets te vinden is in den *Spiegel*, cap. LI, vinden we terug in den *Alexander*. X. vs. 1121:

„Teerst dat hi was ghebeet,
Was hem een sitten ghereet
Van yvore ende van goude.
Selve was hi, alse hi woude,
Versiert met ere conincscrone.
Daer besiden so sat scone
Die grote coninc Porus,
An dander side Exateus,
Die dies conincs Daris broeder was".

Ook wat wij in onzen tekst in hetzelfde hoofdstuk reg. 30—36 lezen van: „die boden, die hem gheseynt waren uut allen

landen" met verschillende kostbare geschenken, is niets anders dan eene korte samentrekking van de uitvoeriger beschrijving in den *Alexander*, X, vs. 1140 vlg.

Van de breedvoerige beschrijving aan het begin van Bk. X, waar Maerlant ons vertelt, hoe „die nature gram" was, omdat Alexander zich vermat:

vs. 5. „dat hi sal, eist dat hi levet,
Dattie nature verholen hevet,
Sinen lieden openbaren",

en zij zich „ter hellenwaert" spoedt om daar hulp en raad te zoeken tegen den vermetele, maakt onze auteur een kort uittreksel, dat we terugvinden in onzen tekst in cap. LVII. reg. 15 — 27, waarin enkele trekken duidelijk den tekst van den *Alexander* verraden.

Het blijkt dus, dat onze bewerker veel te danken heeft gehad aan het 10de boek van Maerlant's *Alexander*.

Nog ééne passage eischt eene korte vermelding, voor wij van onzen tekst afscheid kunnen nemen. Zij komt voor in cap. XIII, reg. 3 — 17, waar over de verschijning van God in de gedaante van: „der Joden groete pape" aan Alexander gesproken wordt. We hebben hetzelfde verhaal reeds behandeld in onzen Tekst I (Inl. LIII); daar komt het in hetzelfde verband voor als hier en in den *Alexander* Bk. I vs. 1329. Hoewel duidelijk is gebleken, dat onze auteur herhaaldelijk zijn stof uit den *Alexander* heeft geput en 't dus voor de hand zou liggen te vermoeden, dat ook deze passage daaraan ontleend is, hebben wij toch geen enkel positief bewijs daarvan in onzen tekst kunnen vinden. Mogelijk blijft het, dat hij eene vrije verkorting van Maerlant's verhaal heeft gegeven, doch even waarschijnlijk is het, dat het verhaal bij Josephus, Antiqu. Jud. lib. XI, 8 of een ander werk, de eigenlijke bron is geweest. Afdoende bewijzen voor de aanwijzing van eene bepaalde bron hebben we niet.

Voor we een tabellarisch overzicht van onzen tekst en zijne bronnen laten volgen, vatten we nog eens kort den inhoud van onze bewijsvoeringen samen.

We meenen aangetoond te hebben:

1°. Dat onze Tekst II eene verdienstelijke paraphrase is van Bk. IV van den *Spiegel Historiael*, aangevuld met eenige hoofdstukken uit de *Hist Scol.* en Maerlant's *Alexander*;

2°. dat onze auteur *Vincentius* niet raadpleegt, maar zich getrouw aan Maerlant houdt;

3°. dat hij een beter hs. voor zich heeft gehad dan 't door De Vries en Verwijs uitgegevene, waarom onze tekst, gesteund door de Proza-uitgave van 1515, die, wat Bk. IV betreft, veel dichter bij *Vincentius* dan bij Maerlant staat, van belang is tot verbetering van enkele corrupte lezingen in de Leidsche uitgave van den *Spiegel Historiael* en

4°. dat sommige conjecturen, door de uitgevers van den *Spiegel* gemaakt, door onze teksten bevestigd worden.

Tabellarisch Overzicht va[n]

O = ontbreekt in; × = anders in

Cap. Tekst.	INHOUD.
I.	Begin van Alexander's historie. . . . .
II.	Alexander gewonnen . . . .
III.	Nectanebus' gedaante-verandering . . . .
IV.	Alexander's geboorte . . . .
V.	Nectanebus' dood . . . .
VI.	Bucifal getemd . . . .
VII.	Alexander te „Pyse" . . . .
VIII.	Xenocrates . . . .
IX.	Philips wint „Macedoniën" . . . .
X.	Darius den tyns ontzeid . . . .
XI.	Philippus' dood . . . .
XII.	Begin van Alexander's regeering . . . .
XIII.	Alexander's leger . . . .
XIV.	„Syriën ende Tyrum" . . . .
XV.	Brief van Darius aan Alexander . . . .
XVI.	Alexanders antwoord . . . .
XVII.	Eerste strijd tusschen Darius en Alexander . . . . .
XVIII.	Verwoesting van „Thebeen" . . . .
XIX.	Alexander zoekt Darius . . . .
XX.	Darius verwonnen . . . .
XXI.	Saraballe . . . .
XXII.	Alexander en Yadus . . . .
XXIII.	Alexander te Jeruzalem . . . .
XXIV.	Tocht naar Ammons tempel . . . .
XXV.	Briefwisseling tusschen Darius en Alexander . . . . .
XXVI.	Alexander eet met Darius . . . .
XXVII.	Strijd tusschen Darius en Alexander. . . . .
XXVIII.	Darius vraagt om genade. . . . .
XXIX.	Darius' moord . . . .
XXX.	Darius' laatste woorden . . . .
XXXI.	Darius' graf . . . .
XXXII.	Anaximenes en Epicurus . . . .
XXXIII.	Alexander's zeden-verbastering. . . . .
XXXIV.	Insluiting der „thien gheslachten" . . . .

Tekst II en zijne Bronnen.

de bron onbekend.

BRONNEN.

Spieg. Histor. I^{4}.	Hist. Scolastica.	Alexander van Maerlant.	
I.			
II.			
III.			
IV.			
V.			
VI.			
VII.			
VIII.			
IX.			
X, XI.			
XII, XIII.			
XIV.			
XV.			Alexander's droom (?).
XVI.			
XVII.			
XVIII.			
XIX.			
XX.			
XXI.			
XXII.			
O	lib. Hesther.		
O			
X	IV.		
XXIV.			
XXV.			
XXVI.			
XXVII.			
XXVIII.			
XIX.			
XXX.			
O.		VII, vs. 797—1827.	
XXXI.			
XXXII.			
X	lib. Hesther. V.		

B R O N N E N.			
Spieg. Histor. I^4.	Hist. Scolastica.	Alexander van Maerlant.	
XXXIII*b*.			
XXXIV.			
XXXV.			
XXXVI.			
XXXVII.			
XXXVIII.			
XXXIX.			
XL.			
XLI.			
XLII.			
XLIII.			
XLIV.			
XLV.			
XLVI.			
XLVII.		X. vs. 540—600	
× × × ×		X. vs. 605—850	
XLIX.			
L.			reg. 13—20 (?).
LI.		X. vs. 1121 en 1140	
LII.		X. Begin.	
LIII.			
LIV.	lib. Hesther. V.		
LV.			
LVI.			
LVII.			
LVIII*a*.			
LVIII*a*-LX.			
LXI*a*.			
LXI*b*.			
LXII.			
	lib. Hesther. VI.		
I^5 8.			
	Incidentia VI.		
	VII.		
	Incidentia VII.		
	VIII.		
	Incidentia VIII.		
	IX.		
	X.		

3. Het Volksboek van Alexander.

A. Die Historie, dat leven ende dat regiment des alre grootsten ende machtichsten coninc Alexanders, die heer was ende prince alle der werelt. Ter Goude 1477.

(cf. Campbell: „Annales" n⁰. 957).

B. Die Historie, dat leven ende dat regiment des alre grootsten ende machtichsten coninc Alexanders, die heer was ende prince aller der werelt. Delf in Hollant 1479.

(cf. Campbell: „Annales" n⁰. 958).

C. Historye vanden groten coninc Alexandere. Delff in Hollant 1488.

(cf. Campbell: „Annales n⁰. 959 en 3ᵉ supplém. n⁰. 960).

D. Historie van den Groten Koninc Alexander. Delff in Hollant 1491.

(cf. Campbell: „Annales" n⁰. 960).

„Alle Volksbücher sind der höchsten Beachtung werth, weil sie uns einen Sittenspiegel der Zeit vorhalten" zegt Dr. Weismann in de Einleitung, s. XLI, van zijn reeds meermalen genoemd werk: „Alexander .... vom Pfaffen Lamprecht."

Hierom èn dewijl men in onze vaderlandsche, letterkundige werken een doctum silentium bewaart ten opzichte van 't Volksboek van Alexander of, waar er gewag van gemaakt wordt, de mededeelingen onvolledig of ten eenenmale onjuist zijn, hebben we gemeend het Volksboek van Alexander in ons onderzoek te moeten insluiten, nu 't onderwerp van ons proefschrift er als vanzelf toe leidde.

Toen de boekdrukkunst haar halve eeuwfeest gevierd en over de eerste moeilijkheden eener jonge kunst getriomfeerd had, verschenen in bijna alle landen van 't naar wetenschap en beschaving dorstende Europa werken, die den zich krachtig ontwikkelden burgerstand 't eerste voedsel voor verbeelding en verstand moesten verschaffen.

We mogen veronderstellen, dat vóór de uitvinding der boekdrukkunst 't volk weinig gelezen heeft; immers de handschriften waren schaarsch en te kostbaar om onder het bereik van het volk te komen.

Toen nu in 't laatst der 15e eeuw de vruchten der pers overvloediger en goedkooper werden, verkeerde de burgerij in denzelfden toestand als de ridderstand een drietal eeuwen vroeger, met dit onderscheid, dat naast de verbeelding, die in den Middeleeuwschen roman 't leeuwenaandeel krijgt, ook 't verstand zijne eischen doet gelden.

Vandaar een terugkeer tot de leesstof, die in voorgaande eeuwen de zinnen gestreeld had van hoofsche jonkvrouwen en onversaagde ridders, verhalen van koene avonturen, waarin bovenmenschelijke kracht en bewonderenswaardige stoutheid zich paarden aan de ongelooflijkste wonderkrachten van toovenaars en ontmoetingen met raadselachtige monsters, verhalen van ruwe, dierlijke wreedheid naast treffende voorbeelden van ridderlijke hoffelijkheid en zelfopofferende galanterie. De poorter verkeerde in dit opzicht in een toestand van kindsheid, en gelijk een kind, vroeg hij in de eerste plaats voedsel voor zijne verbeelding. Waar kon hij dit rijkelijker vinden dan in den Middeleeuwschen ridder-roman? In den bloeitijd van het ridderwezen werden door rondtrekkende menestrelen deze rijm-verhalen onder begeleiding van eene lier gezongen of, in een later eeuw, door „sprekers" voorgelezen. Meistrelen en sprooksprekers waren op den achtergrond geraakt met den in macht en aanzien afnemenden ridderstand; de poorter der 15de en 16de eeuw had hen niet meer noodig, nu hij zelf kon lezen. Wat dus voor deze verhalen in de Middeleeuwen een noodzakelijk vereischte was, kon nu best gemist worden: het rijm. De ridder-romans werden als een trouw beeld van den ommekeer, dien de drukkunst in de maatschappij der 15de eeuw teweegbracht, van hun

Middeleeuwsch en ridderlijk kleed beroofd en in 't eenvoudiger pak van den 15[de] eeuwschen poorter gestoken: in 't proza-kleed. Zoo zien we dus, dat met de macht ook langzamerhand de genoegens van de ridder-wereld afdaalden tot de lagere rangen der maatschappij; de stroom liep sterk in „democratische richting". Deze metamorphose was evenwel niet de eenige, die de ridder-roman zich moest laten welgevallen; met het uiterlijk kleed, dat uitgetrokken werd, onderging ook dikwijls de inhoud eene sterke verandering, vooral in België, waar een jaloersche priesterschaar beducht was voor eigen „naam en faam", voor den verschuldigden eerbied jegens gekroonde hoofden en de waardigheid van hooge prelaten.

„Men vond, dat er zooveel in kwam van vrouwen ende van minne, en van tovenaers ende nigromantie, terwijl ze ook niet altijd dien eerbied voor koningen en priesters inprentten, dien men dezen verschuldigd is. Sommige Volksboeken, die al te goddeloos en gemeen waren, werden kort en goed op den „index" geplaatst, andere werden aangehouden en toegelaten op voorwaarden, dat er eene „editio castigata" van gemaakt werd, waaraan ook de kerk haar zegel kon hechten. Het is verder komiek om te zien, hoe ijverig gewaakt wordt, dat er zelfs geen „jonkvrouwen" meer optreden, die „seer behaghel sijn in 't aensien"; dat er niet meer gezworen of gevloekt wordt; dat gekroonde, d. i. van God gezalfde hoofden, niets kwaads of onbehoorlijks meer doen, en dat vooral de bisschop zich altijd waardig gedrage" 1). 't Noorden, dat eerst later België in beschaving en rijkdom op zij kwam en voorbijstreefde, was weliswaar zoo kieschkeurig niet, nam minder aanstoot aan een vloek en had er schik in, wanneer 't eens een bisschop in 't ootje kon nemen, maar toch heeft deze stemming in 't zuiden — waar Antwerpen, de rijke bron van Volksboeken was 2) — haar invloed doen gevoelen, naar wij meenen, in de keuze der Volksboeken in 't noorden.

Reeds Jonckbloet 3), die zich overigens van de Volksboeken met een Jantje van Leiden afmaakt, heeft de opmerking ge-

1) Dr. Matthes—Heemskinderen, Inl. XXIII.

2) v. d. Bergh t. a. p. bl. 198.

3) Geschiedenis, Dl. I, bl. 402.

maakt, dat „de gedichten uit den Britschen kring daarentegen de Middeleeuwen niet overleefden 1), zonder een oorzaak voor dit verschijnsel op te geven.

Dr. Kalff 2) neemt deze opmerking van zijn voorganger over en voegt er bij: „blijkbaar vielen zij minder in den smaak des volks dan de Karel-romans. Dat is ook wel begrijpelijk. De Artur-romans handelen over de lotgevallen van overzeesche helden, wier namen ons volk niet kende, die gegroepeerd waren om een onbekenden vorst, voor wien de Nederlanders geen sympathie gevoelden". Zij vielen minder in den smaak zegt Dr. Kalff; ons dunkt, dat hierover moeielijk te beslissen valt, waar, bij ontstentenis van Volksboeken naar Britsche romans, de burgerij geen gelegenheid had er kennis mede te maken; en wat de laatste opmerking aangaat, we zouden wel vragen of 't volk dan zooveel vaderlandsche herinneringen vond of zooveel meer sympathieke helden in de Volksboeken: „die destructie van Jeruzalem", „die destructie van der stat van Troyen", „die historie van den zeven wisen mannen van Rome" en — in de „Historie van den groten coninc Alexander", waarvan Campbell niet minder dan vier drukken opgeeft.

We gelooven, dat de oorzaak van dit verschijnsel, behalve in den meer historischen achtergrond en de meer nationale kleur der Karel-romans, tevens moet gezocht worden èn in de omstandigheid, dat 't zuiden de eigenlijke bakermat der Volksboeken is, waar men, zooals we reeds zeiden, vrij kieschkeurig te werk ging, èn in den inhoud der Artur-romans.

In de meeste Britsche romans komen twee motieven voor, aan Iersche en Kymrische volksverhalen ontleend 3): vrouwenliefde, grillig en wispelturig, en magische voorwerpen, welke beide, zooals we uit de aanhaling van Dr. Matthes zagen, met leede oogen door de waakzame kerk werden aangezien. De ridder-romans van den Arthur-cyclus missen ook: „die Sinnliche Anschaulichkeit und charakteristik", die zoo sterk uitkomen in de Frankische romans, waar list,

1) De eerste, die deze opmerking maakte was Mr. v. d. Bergh: Volksromans, bl. 176.

2) Geschiedenis enz. Dl. I, bl. 366 vlg.

3) Dr. J. ten Brink, t. a. p. bl. 90, 91.

geslepenheid en ruwe kracht schering en inslag zijn; deze eigenschappen geven juist aan deze verhalen eene levendigheid van handeling, eene actualiteit, die ze bijzonder in den smaak moesten doen vallen bij eene bedrijvige en nog verre van overbeschaafde burgerij. Trouwens, deze voorkeur van de Frankische boven de Britsche verhalen is een verschijnsel, dat zich niet alleen in ons land voordoet.

Gervinus 1) maakt dezelfde opmerking voor Duitschland: „Mit diesen Eigenschaften befähigten sich die Karolingischen Sagen immer mehr.... vor den britischen Mähren bevorzugt zu werden und den Stoff zu liefern, während sie auf der andern Seite bei uns, wo die Ritterdichtung zu dem Volke sich herunterliesz, die beliebtesten Volksbücher werden".

Het bloeitijdperk dezer Volksboeken valt in 't laatst der 15de en 16de eeuw; ze stierven evenwel tot op onzen tijd niet uit. Sommige bleven zeer populair en beleefden herdrukken tot in de 19de eeuw; van „de vier Heemskinderen" verscheen nog in 1802, van „de Verduldighe Helena" in 1804 en 1830, van ,Griseldis' in 1810 2), van „Floris en Blanchefleur" in 1827 eene uitgave te Amsterdam 3), en de letter-lievende bezoekers van de Amsterdamsche tentoonstelling van 1895 hebben in „Oud-Holland", in de drukkerij van de „kinderen van Izaac ende Johannes Enschede" zeker niet verzuimd zich een herdruk van het Volksboek van „Reynaert de Vos" aan te schaffen. Volksboeken worden deze onberijmde ridderverhalen genoemd, omdat ze, na eerst den ridderstand gestreeld en de zucht naar onderzoek, kennis, voedsel voor verbeelding van den 16de eeuwschen poorter bevredigd te hebben, in zeer goedkoope, vaak zeer slordige en bedorven uitgaven, voor enkele stuivers den lageren volksklassen werden aangeboden. Ze hebben dus den weg door 't geheele volk afgelegd. Met „volk" in Volksboeken kan men niet de lagere standen bedoelen; dan zou deze naam voor de thans zoo kostbare incunabels der 15de eeuw zeer te onpas zijn, zooals ook K. Simrock terecht opmerkt 4):

1) Geschichte etc. s. 80.
2) Zie het belangrijk artikel van Prof. Verdam in *Tijdschrift* XVII, 1 bl. 16.
3) Dr. Kalff, t. a. p. bl. 369 vlg.
4) Die deutschen Volksbücher. Vorwort V.

„Volkbücher heiszen nicht darum so, weil sie jenen niedern Ständen allein gehören, die man mit den Namen des Volks vorzugsweise beehrt, sondern weil sie ohne Ausschlieszung eines Standes der Gesammtheit oder doch dem Kern des Volks gefallen sollen und wirklich gefallen."

In de laatste jaren der 15de eeuw en in 't eerste kwart der 16de vormen zij in onze litteratuur een overgang van den Middeleeuwschen ridder-roman tot de burgerlijke poëzie der volgende eeuwen. Ze behooren met onze Middeleeuwsche bijbel-vertalingen tot de eerste proza-werken in de volkstaal, dragen er toe bij, dat we ons een juister beeld kunnen maken van de maatschappij dier eeuwen en vormen een onmisbare schakel in de ontwikkelingsgeschiedenis van ons volk en van zijne letterkunde.

De democratische strooming, die zich in de laatste jaren krachtiger openbaart in vraagstukken van maatschappelijken, polititieken en wetenschappelijken aard, maar vooral de toenemende aandacht, die men schenkt aan volkskunde, waarvoor de Volksboeken zulke heerlijke en rijke hulpbronnen zijn, hebben er toe medegewerkt, dat men aan deze producten onzer letterkunde meer aandacht is gaan wijden. Schitterden in onze vroegere litteratuur-geschiedenissen de Volksboeken door hunne afwezigheid, maakt Jonckbloet er in zijne „Geschiedenis der Nederl. Letterkunde" slechts ter loops gewag van, de nieuwste werken over onze letterkundige geschiedenis houden rekening met de eischen des tijds.

Dr. Te Winkel, wiens „Geschiedenis der Nederl. Letterkunde" in 1887 verscheen, brengt reeds een twintigtal Volksboeken ter sprake; Dr. Kalff wijdt er in zijne „Geschiedenis der Nederl. Letterkunde in de 16de eeuw" (1889) een afzonderlijk hoofdstuk aan (Deel I, bl. 365) en de jongste „Geschiedenis" van mijn hooggeachten leermeester Dr. J. ten Brink verzuimt geene gelegenheid om door bespreking der Volksboeken, door opgave van edities en door afdrukken van titelplaten enz. de belangrijkheid van deze voortbrengselen onzer letterkunde den lezer in 't oog te doen springen.

Dr. G. D. J. Schotel zegt in 't „voorwoord" van zijn „Vaderlandsche Volksboeken en Volkssprookjes", een werk, waarmee we straks nader kennis zullen maken: „Het denkbeeld (een werk over Volksboeken) is benijdenswaardig schoon. Voor zoover wij weten is 't zijne geboorte verschuldigd aan 't genie van Napo-

leon I, die wenschte te weten, wat 't volk las en die aan den bekenden Nisard de taak opdroeg om dit te onderzoeken. Deze lei de resultaten van zijn onderzoek neer in een geschrift, dat hij den Franschen keizer aanbood onder den titel: „Les livres populaires". Inderdaad, deze geniale Corsicaan, wiens belangstelling in 't volk als kanonnenvleesch zeker meer algemeen bekend is, maakt een aardig effekt met zijn hart voor 't geestelijk welzijn zijner onderdanen. De bekende Nisard is zeker Marie Léonard Charles Nisard, geboren te Châtillon-sur-Seine in 1808 en overleden in 1889, die als „Secrétaire-adjoint de la Commission d'examen des livres du Colportage" — welke commissie ingesteld werd bij besluit van De Maupas 30 Nov. 1852 — een zeer belangrijk werk geschreven heeft over de Volksboeken in 't Fransch: „Histoire des livres populaires ou de la Littérature du Colportage", II Tomes, Paris 1854.

Hoe Dr. Schotel, wiens eigen werk de blijken draagt, dat hij de studie van den „bekenden" Franschman van zeer nabij kende, aan Napoleon I komt, weten we niet. Waarschijnlijk hebben we hier te doen met eene dier grove onjuistheden, waarvan Dr. Schotels boek bij nauwkeurige bestudeering er maar al te veel aanbiedt om betrouwbaar genoemd te kunnen worden. Of de eerste Fransche keizer werkelijk belang heeft gesteld in de Volksboeken, is ons onbekend. Wel weten we, dat, lang voordat Nisard „de resultaten van zijn onderzoek neerlei" in zijn „Histoire", in Duitschland reeds een werk verschenen was, dat op de literaturgeschichtliche waarde der Volksboeken de aandacht vestigde en de voorlooper is geweest van menig belangrijke studie op dit gebied, nl. I. Görres: „Die Deutschen Volksbücher", Heidelberg 1807. Goethe en Tieck zagen in, welk een rijke mijn van poëzie de Volksboeken waren en haalden er, gene zijn Faust, deze zijn Octavian en Fortunat uit.

Schwab 1) en Marbach 2) beijverden zich om 't ruwe erts

1) G. Schwab: „Buch der schönsten Geschichten und Sagen. 2 Bde, Stuttgard 1836. 7e Auflage mit Illustrationen 1872.

G. Schwab: Die Deutschen Volksbücher für Jung und Alt wieder erzählt. Leipzig — Philip Reclam.

2) Marbach: Deutsche Volksbücher. — Leipzig 1838.

der verwaarloosde Volksboeken in smaakvollen vorm weder in eere te brengen en bezorgden uitgaven, in 19de-eeuwsch kleed gestoken. Hun streven bereikte een benijdenswaardig toppunt van volmaaktheid in den reuzen-arbeid van een Duitsch geleerde, waaraan menig jaar van noesten arbeid en rusteloos onderzoek is ten koste gelegd, nl. eene „mit ebenso groszer Sachkenntniss als feinem Takt besorgte" uitgave van al de in hun oorspronkelijke gedaante herstelde Volksboeken in XIII deelen door Karl Simrock (cf. Bibliografie).

Van zulk een verdienstelijken arbeid leverde Dr. J. C. Matthes eene degelijke proeve in 't Nederlandsch in 't jaar 1872 met zijne kritische uitgave van 't vroeger zoo bekende en geliefde Volksboek: „De vier Heemskinderen". Doch reeds vóór dezen tijd was er in ons land een werkje geschreven, dat hoewel beknopt, eene geschiedenis gaf van de Nederlandsche Volksboeken, nl. 't werkje van Mr. v. d. Bergh: „De Nederlandsche Volksromans", 1837. Een tijdperk van 60 jaren, waarin de studie van 't Nederlandsch reuzenschreden heeft gedaan, waarin menig kostbaar incunabel en zeldzaam werk uit verborgen schuilhoeken aan 't licht zijn gebracht, waarin binnen- en buitenlandsche geleerden in vreedzamen wedijver zich benaarstigd hebben om de resultaten hunner studie op 't gebied van Letterkunde, Bibliografie, Volkskunde enz. aan den dag te brengen, een tijdperk van 60 jaar, dat sedert de verschijning van bovengenoemde uitgave voorbijgegaan is, wettigt de opmerking van Dr. J. te Winkel 1), waarmede we van harte instemmen: „een werkje, dat vijftig jaar geleden hoogst verdienstelijk was, maar tegenwoordig dringend door een ander vervangen moet worden". We nemen deze woorden niet slechts als een vromen wensch over, we zullen bewijzen bijbrengen voor de gegrondheid der opmerking van den Amsterdamschen hoogleeraar.

Op bl. 63 van zijn „Nederl. Volksromans" brengt Mr. v. d. Bergh een Volksboek ter sprake, dat meer van nabij 't voor-

1) t. a. p. I. bl. 574.

werp van ons onderzoek is: „Historie van den grooten coninc Alexander, voleynt tot Delft in Holland—1488. 4°." Titel en jaar (kleine orthografische afwijkingen zullen we maar buiten rekening laten) komen overeen met 't door ons onder C (Campbell n°. 959) opgegeven Volksboek. Wat Mr. v. d. Bergh over de wordings-geschiedenis der Alexander-sage meedeelt, gold in zijn tijd nog als onomstootelijke waarheid op gezag van Isaac Voss, die de fabelrijke geschiedenis van den Macedonischen veroveraar, bekend onder den naam van Pseudo-Callisthenes, op rekening zette van een in de 11de eeuw levenden Griekschen monnik: Simion Seth 1). Een jaar na 't verschijnen van v. d. Bergh's werk werd deze dwaling op afdoende wijze weerlegd door den Franschen geleerde: Jules Berger de Xivrey 2). Toch komt een Nederlandsch schrijver in den jare 1873 in allen ernst nog eens de fabel van des Griekschen monniks auteurschap opdisschen.

Doch hierover later.

Over ons Volksboek gaat V. d. Bergh verder voort:.... „en de Historia Alexandri Magni de Praeliis, welke, zooals het schijnt, ten voorbeelde aan onzen Nederlandschen roman (= Volksboek) gediend heeft. Het is moeielijk te bepalen, wanneer deze ontstaan en of 't werk naar een ouder gedicht in proza bearbeid is", en iets verder „.... om alleen nog op merken, dat er eene 2e Nederduitsche uitgave van dit werk te Delft in 1491, 4° met platen verschenen is en misschien later nog meerderen". We zullen in 't vervolg dezer studie aantoonen:

1°. dat de schijn, alsof de Historia de Praeliis ten voorbeelde aan onzen roman (= Volksboek) gediend heeft, valsch is.

We zullen verder:

2°. de moeielijkheid van de bepaling, wanneer dit Volksboek ontstaan is, uit den weg ruimen en

3°. de vraag beslissen of ons Volksboek naar een ouder gedicht in proza bearbeid is.

Allereerst moeten we evenwel deze mededeeling van V. d. Bergh

---

1) Is. Vossius: Pomponii Melae Comment. lib. I. cap. III.

2) In „Notices et extraits etc. XIII. p. 172.

op haar reis door de geleerde wereld volgen, waarbij we kennis zullen maken met eene nieuwe illustratie van het Vergiliaansche: „fama crescit eundo".

In het hiervoren genoemde werk van J. Berger de Xivrey bespreekt de schrijver onder de werken, die de sage van Alexander behandelen, ook de hem bekende uitgaven en vertalingen van de Historia Alexandri Magni de Praeliis. Na de overzettingen in Duitschland vermeld te hebben, komt ons land aan de beurt, p. 193: „On a aussi dans le XVe siècle imprimé deux fois une traduction hollandaise, Delft 1488, 1491."

De Fransche schrijver neemt dus reeds als positieve waarheid aan, dat 't Nederlandsche Volksboek van Alexander eene vertaling is van de Historia de Praeliis.

Vijf jaren na 't verschijnen van V. d. Bergh's werk kwam in Duitschland eene studie van de pers van Dr. J. G. Th. Gräsze: „Die groszen Sagenkreise des Mittelalters etc." (cf. Bibliografie). Natuurlijk wordt ook de Cyclus van Alexander behandeld; tal van werken over de Alexander-sage, in bijna alle talen van Europa, worden opgesomd; ook Nederland krijgt een beurt en, na op bl. 451 gewag gemaakt te hebben van „des bekannten Jacob van Maerlaent Alexander", vervolgt de schrijver met verwijzing naar p. 63 van v. d. Bergh's Volksromans:

„Das Prosabuch von Alexander hingegen (Historie van de grooten koninc Alexander, Delft 1488, 1491) [Ich weisz nicht, ob Folgendes im Catal. bibl. Roever. T. I, p. 126 nr. 539 angeführte Buch dasselbe ist: De historie van Alexander Magnus deur broder Vincentius van Beauvais, Antw. 1515, fol.] ist aus dem Lateinischen gemacht."

Dr. Gräsze wil dus van eene bewerking naar een ouder gedicht, zooals V. d. Bergh scheen te vermoeden, niets weten, maar verklaart stellig, dat 't Volksboek „aus dem Lateinischen gemacht ist".

Als er weer vijf jaren verloopen zijn, komt een Belgisch schrijver onze aandacht vragen voor eene studie over de Alexander-sage.

De heer Florian Frocheur plaatste in de „Messager des Sciences historiques" etc. van 1847 een artikel (p. 393) getiteld: „Histoire romanesque d'Alexandre-le-Grand", dat sterk op een uittreksel uit de bovengenoemde studie van Gräsze gelijkt en weinig nieuws brengt.

Op blz. 430 zegt Frocheur: „On trouve dans la Bibliotheca Roeveriana (T. I., p. 126, n°. 593) une édition sous ce titre: De Historie van Alexander Magnus, deur broeder Vincentius van Beauvays; Antwerpen 1515 in-fol. C'est sans doute la même vie abrégée qui se trouve sous le n°. 9016 de la Bibliothèque royale: Alexander's historie oft legend; elle est intercalée dans le texte d'une bible flamande du XIVe siècle, qui est ornée de jolies miniatures."

'tEerste gedeelte van dit bericht hebben we reeds bij Gräsze aangetroffen; we komen later hierop terug en zullen dan tevens het tweede gedeelte van des heeren Frocheur's mededeeling eens op de keper beschouwen. Verder de vertalingen van de Historia de Praeliis besprekende, zegt Frocheur:

„11° en Hollandais. Nous ne connaissons que la traduction hollandaise d'après Radulphus, imprimée deux fois à la fin du XVe siècle: Historie van den grooten koninc Alexander, Delft 1488 en 1491."

Een enkel ophelderend woord over de bijvoeging „d'après Radulphus", die ook door Gräsze en door Berger de Xivrey als auteur van de Historia de Praeliis genoemd wordt. Deze Radulphus, die van 1146—1151 abt van St. Albans was, is door sommigen gehouden voor den schrijver van een „Historiam Alexandri Magni, libros quinque". Deze Historia, eene compilatie uit verscheidene schrijvers, onder wie Justinus 't leeuwenaandeel levert, heeft men 1) — geheel ten onrechte — gehouden voor de Historia de Praeliis, zooals reeds werd opgemerkt door G. Favre in zijn: „Recherches sur les histoires fabuleuses d'Alexandre le Grand" 2).

We hebben dus gezien, dat de berichten van Mr. v. d. Bergh over 't Volksboek van Alexander in de ons omringende landen niet altijd even conscientieus zijn overgenomen, want 't prijzenswaardige „naar 't schijnt" van den Nederlandschen schrijver — prijzenswaardig, wanneer men niet volkomen zeker is van zijn zaak — is zoowel bij den Franschman als bij den Duitscher en den Belg tot zekerheid geworden. Na deze omwandeling keeren we weer tot ons vaderland terug, waar in

1) O. a. ook Berger de Xivrey, Gräsze, Frocheur.

2) P. Meyer, t. a. p. II, pag. 57.

de jaren 1873, '74 't reeds genoemde werk van Dr. Schotel over vaderlandsche Volksboeken en Volkssprookjes te Haarlem van de pers komt. Ondertusschen zijn er in 't buitenland twee werken over de Alexander-sage verschenen, die op menig duister punt licht hebben doen opgaan en, waar tot nog toe verwarring en onzekerheid heerschte, orde en zekerheid hebben gebracht. In 1850 verscheen de studie van Dr. Weismann over den Alexander vom Pfaffen Lamprecht en in 1867 't degelijk werk van J. Zacher: Pseudo-Callisthenes etc., met welke beide studiën we reeds herhaaldelijk kennis hebben gemaakt in de Inleiding.

Over onze Volksboeken zwijgen de beide Duitschers, als niet tot hun gebied behoorende. Toch moesten we hun werken even noemen, om des te beter de waarde van Dr. Schotels' uitgave te doen uitkomen. Op bl. 66 van het 2de deel brengt Schotel de sage van Alexander ter sprake. Een korte inleiding gaat vooraf, waaruit we een klein stukje moeten aanhalen. „Geene geschiedenis was dan ook geschikter voor eene romantische bewerking dan de zijne (Alexander's) en de oudste, tenzij men die van Quintus Curtius er voor houde, is de roman van Simeon Seth (wij schrijven anno gratiae 1874), bewaarder van een paleis te Constantinopel, die in de 11e eeuw, onder de regeering van keizer Michael Ducas, onder den naam van Callisthenes, een tijdgenoot van Alexander, diens leven en lotgevallen beschreef of liever compileerde uit de menigte legenden, fabelen en verhalen omtrent den grooten veroveraar door Perzië verspreid en door Iskender, Mahmed-el-Kermanni, Ferdusi, Nisanni en anderen geboekt of bezongen".

Wat een ketterijen in een tiental regels! Nisanni rekenen wij onder de drukfouten voor Nisami 1); den Perzischen oorsprong der sage zullen we nu maar laten, voor wat hij is. Den naam Iskender onder de historieschrijvers van Alexander aan te treffen, is wel 't nieuwste nieuwtje. Iskender of Eskander

1) 't Werk van Dr. Schotel is, voor zooverre wij er tenminste van naderbij kennis mede maakten, in hooge mate onnauwkeurig op het punt van namen en jaartallen. Op bl. 66 vlg. komt de naam van den Egyptischen toovenaar tweemaal als Nectanebus en even zooveel malen als Nectabenus voor. De noot op bl. 67: „Huydecoper gebruikt eene editie van 1505, Proeve, I, 37 is ook onjuist, men leze: eene editie van 1515, Proeve I, 238.

is nl. de naam van den Macedonischen held in Perzische overzetting. Maar dan die Grieksche paleisbewaarder, alias monnik! We dachten, dat Berger de Xivrey hem goed en wel begraven had. Daar verrijst hij, na 40jarigen dood, op eens weer uit 't graf. Wellicht heeft Dr. Schotel de studie van bovengenoemden Franschman niet gekend. Dit is mogelijk en vergeeflijk. 't Doorwrochte werk van Zacher had hij kunnen kennen, omdat Dr. H. E. Moltzer er een waardeerend en aanbevelend artikel over geschreven heeft in een vaderlandsch tijdschrift: Dietsche Warande VIII, 1869, bl. 464 vlg. 1).

Maar dat Dr. Schotel 't boek van Dr. Weismann, zoo niet gelezen dan toch gekend heeft, bewijst zijn noot op bl. 67.

Toch zegt deze Duitsche geleerde, Dl. I, Einleitung, s. XXV: „Auf ähnliche Weise ist der Irrthum, den Isaac Voss begeht, indem er das Werk dem Simon Seth (der im elften Jahrhundert under den Komnenen lebte) zuschreibt, längst aufgeklärt".

Maar niet voor Dr. Schotel! Deze gaat voort: „Welke bewerking de opsteller van ons Volksboek over de heldendaden van Alexander volgde, ligt in 't duister; wij weten alleen, dat 't reeds in de 15e eeuw bestond, later herdrukt werd (Historie van den grooten coninc Alexander. Voleynt tot Delft in Holland 1488), maar thans spoorloos is verdwenen". De door Dr. Schotel opgegeven titel stemt overeen met dien van V. d. Bergh en met onze opgave onder C, waaruit blijkt, dat wij alle drie hetzelfde werk bedoelen. Dat het als „thans spoorloos verdwenen" wordt opgegeven, mogen we den schrijver niet euvel duiden, want de „annales" van Campbell verschenen pas in 't laatst van 1874 en de mogelijkheid bestaat, dat geen enkel der vier door ons genoemde exemplaren in ons land voorhanden was. Maar Dr. Schotel vervolgt:

„De korte inhoud ervan was deze."

Maar hoe ter wereld is 't mogelijk den inhoud van een „thans spoorloos verdwenen" werk op te geven, wanneer, voor zooverre wij weten, van dezen inhoud nergens een woord gerept

---

1) Niet VII, zooals staat in Dr. J. ten Brink: Geschiedenis enz. bl. 130, noot 5.

wordt? Eene netelige kwestie, inderdaad, waarvan we, na lang zoeken, de oplossing hebben gevonden.

Onder degenen, die over de Alexander-sage geschreven hebben, behoort ook een Engelschman, John Dunlop, de schrijver van het bekende, hoogst verdienstelijke werk: „History of Fiction", waarvan de eerste uitgave in 3 dln. verscheen te Edinburg in 1814, de tweede, in dezelfde stad, in 1816. In 1851 bezorgde F. Liebrecht eene voortreffelijke, uitgebreide, Duitsche bewerking, terwijl eene nieuwe, herziene, Engelsche uitgave in 1888 het licht zag (cf. Bibliografie).

Dit werk nu heeft Dr. Schotel van zeer nabij gekend; niet evenwel de betere uitgave van Liebrecht (ze was toen Dr. Schotel schreef toch al 20 jaar oud) maar de oudere Engelsche uit het begin dezer eeuw. Hieruit rakelde hij den Perzischen oorsprong der Alexander-sage weer op, en stoorde voor een oogenblik den in vergetelheid sluimerenden Griekschen paleisbewaarder, alias monnik, in diens ruste. En wat Dr. Schotel „den korten inhoud" van ons Volksboek van Alexander noemt, is ook woordelijk aan Dunlop ontleend. Dus kende deze Brit in 't begin der 19de eeuw reeds den inhoud van het Volksboek, dat in 't laatste kwart der zelfde eeuw als „spoorloos verdwenen" wordt opgegeven? Op deze vraag zullen we 't antwoord geven, als we eerst allen twijfel omtrent Dr. Schotel's verplichting aan 't werk van den overzeeschen buurman hebben weggenomen, door eene passage van 't Nederlandsche en 't Engelsche werk naast elkander te plaatsen ter vergelijking en ter beoordeeling.

Schotel: Volksromans en Volkssprookjes Dl. II, 66.	Dunlop: History of Fiction, 2nd ed. II. p. 122.
Nectanebus, koning van Egypte, een groot toovenaar, bevreesd voor een aanval van den koning van Perzië, scheepte zich, als een priester van Jupiter Ammon vermomd, naar Griekenland in. Met de symbolen van dezen God omhangen, bezocht hij Olympia, koningin van Macedonië, die bij afwe-	Nectanebus, who was an Egyptian king and great necromancer, dreading an attack from the king op Persia magnanimously embarked for Greece in the disguise of a priest of Jupiter Ammon. Adorned with the symbols of that divinity, he visited Olympia, queen of Macedon, who, in the absence of her

zigheid van haren echtgenoot een afgelegen slot bewoonde en vader werd van Alexander. Toen Philippus, na lang uitlandig te zijn geweest, was teruggekeerd, deelde zij hem mede door tusschenkomst van Jupiter bezwangerd te zijn. Ter bevestiging daarvan verwekte Nectabenus (l.: Nectanebus) een vreeselijken maar gehoorzamen draak, die den koning groette en, in tegenwoordigheid der hovelingen, de koningin, tot verbazing van Philippus en der Macedoniërs, liefkoosde.

Nectabenus (l.: Nectanebus) wist zich in de gunst van Philippus te dringen en werd de leermeester van Alexander. Naarmate deze prins grooter werd nam hij toe in geestesgave. Hij was echter klein van persoon en zijn hoofd stond scheef, zoodat de hovelingen spoedig opmerkten, dat hij, wat het lichaam betrof, op Nectanebus, maar wat zijn verstand aanging, op Jupiter geleek.

. . . .

Nadat hij eindelijk 't uiterste der wereld bereikt en alle volken aan zich cijnsbaar gemaakt had en er niets meer voor hem te veroveren was, vormde Alexander het plan de lucht en de zee aan zich te onderwerpen".

husband was then residing in a remote castle, and he soon after become the father of Alexander. On the return of Philip, who had been long from home, the queen attributed her suspicious pregnancy to the intervention of Jupiter himself. In confirmation of this Nectanebus afterwards by his art introduced at court a voluminous but docile dragon, who saluted the king, and, so far from feeling abashed at the presence of the courtiers, caressed her majesty to the infinite astonishment of Philip and the Macedonians.

Nectanebus also insinuated himself into the favour of Philip and when Alexander grew up was appointed his preceptor. That prince, as he advanced in years, displayed much greatness of mind; but he was diminutive in person and his head leaned to one side, like that of Nectanebus. Hence the courtiers were wont to remark, that in form he much resembled the priest of Jupiter, but that his soul came from Jupiter himself.

. . . .

Finally, having reached the extremity of the world, having received homage from all nations, who inhabit its surface, and being assured that there remained nothing more to conquer, Alexander formed the inconsiderate project of becoming sovereign of the air and the deep"....

Hierop volgt in beide werken in even treffende overeenstemming de luchtvaart en de nederlating op den bodem der zee

van den avontuur-lievenden vorst; we vonden 't niet noodig nog meer te copiëeren; de identiteit van beide passages wordt door 't boven medegedeelde voldoende bewezen.

En is dit nu de inhoud van ons Volksboek van Alexander, gelijk Schotel beweert? Volstrekt niet. Natuurlijk zijn er wel punten van overeenkomst tusschen 't verhaal van Dunlop-Schotel en ons Volksboek, omdat beide over de sage van Alexander handelen. Maar wat we bij de eersten vinden aangaande Alexander's gestalte, zijn luchtvaart en zijn nederlating op den bodem der zee in een glazen klok, zal men te vergeefs zoeken in een der door ons opgegeven incunabels. Trouwens, dit kan ook niet anders. De Engelsche geleerde heeft ons Volksboek zeer zeker nooit gezien en nog veel minder willen beweren, dat hij bij intuitie den inhoud van een hem onbekend boek gissen kon. Hij geeft dan ook eene geheel andere bron voor zijn verhaal op. Hij zegt p. 122: „but there is a work entitled the History of Alexander („Histoire de Roy Alexandre jadis roy et seigneur de tout le monde et des grandes prouesses qu'il a faites en son temps") which is chiefly devoted to the celebration of his exploits .... it was printed towards the close of the 15th century 1). Dunlop put dus den inhoud van zijn verhaal uit een Franschen incunabel van de 15de of 16de eeuw, welke inhoud door Dr. Schotel, die over vaderlandsche Volksromans handelt, zonder blikken of blozen aan 't Nederlandsche Volksboek wordt toegedicht, een gebrek aan weten-

1) We durven niet beslissen of deze tijdsopgave van Dunlop juist is: „printed towards the close of the 15th century. Bij Brunet: „Manuel du Libraire", i. v. Alexander Magnus, vinden we 't volgende werk vermeld, welks titel sterk op dien van 't door Dunlop opgegevene gelijkt: „Lhystoire du noble et vaillant roy Alexandre le Grand jadis roy et seigneur de tout le monde et les grandes prouesses quil a faictes en son temps. Paris. Jehan Bonfons (sans date)". „Autre édition très rare, imprimée vers 1550".

Berger de Xivrey: „Notices et extraits", p. 194 noot, noemt ook deze beide uitgaven als vertalingen van de Historia de Praeliis en zegt p. 193: „.... deux éditions fort peu connues, toutes deux du commencement du XVIe siècle".

Wilson's opgave (t. a. p. I. p. 423 noot) strookt niet precies met die van Dunlop; gene zegt: „Lhystoire du noble et vaillant roy Alexandre le Grand Nouvellement imprime à Paris par Michel le Noir, 26 Septembre 1506".

schappelijken ernst, dat aan de betrouwbaarheid van Dr. Schotel's werk een merkbaren knak toebrengt.

Nu we gevonden hebben wat de inhoud van ons Volksboek niet is, komen we vanzelf tot de positieve zijde van de kwestie: waaraan de inhoud dan wel beantwoordt. Zooals we reeds zeiden geeft Campbell in zijn „Annales" vier uitgaven van ons Volksboek op, door ons aangeduid met de letters A — D. D (Campbell, n°. 960) hebben we nergens kunnen opduiken; het is „spoorloos verdwenen", zou Dr. Schotel zeggen. A (Campbell, n°. 957) bevindt zich, zooals reeds Campbell meedeelt, in de Koninklijke Bibliotheek te Berlijn, welke ons 't werk bereidwillig ter inzage overzond.

B (Campbell, n°. 958), vroeger 't eigendom van Prof. Serrure, is tijdens diens leven nog in andere handen overgegaan en bevindt zich thans als „peperkoek bewaard" in de bibliotheek van den hertog van Arenberg te Brussel, waar 't in de afdeeling hss. en wiegdrukken het nummer 1058 draagt. Deze bibliotheek, die eene kostbare verzameling van werken moet bezitten, is, naar ik te Brussel van vertrouwbare personen vernam, een ware tuin der Hesperiden om toegang te verkrijgen.

Aan de bereidvaardigheid en vriendelijke welwillendheid van den humanen geleerde J. van den Gheyn, „Conservateur à la section des manuscrits de la Bibliothèque royale", wien 't na vele vergeefsche pogingen eindelijk gelukte tot dit heiligdom toegelaten te worden, dank ik de mededeelingen, die ik van deze uitgave van ons Volksboek geef.

C. (Campbell n°. 959, 3e supplém.) is nog 't eigendom van den Brusselschen Hoogleeraar Alphonse Willems, door wien 't mij met de grootste bereidwilligheid ter vergelijking met de andere uitgaven werd afgestaan.

Van de vier edities van ons Volksboek kunnen we dus drie, en van verschillende jaren, nog aanwijzen, waaronder ook de reeds door andere schrijvers genoemde uitgave van 1488.

Te oordeelen naar de mededeelingen, ons verschaft aangaande

B (uitgave v. 1479) is deze editie gelijk aan de eerste van 1477. Het aantal capita is in beide even groot en met een zeer gering verschil hier en daar, zijn ook de opschriften der hoofdstukken woordelijk gelijkluidend; daarenboven biedt het eerste caput, waarvan we gedeeltelijk een afschrift kregen, hoegenaamd geen verschil aan met den tekst van 1477. We zullen beneden 't eerste hoofdstuk naar den tekst van de uitgave van 1477 laten volgen, met de varianten van de editie van 1479 = B en 1488 = C tot staving van ons beweren. De uitgave van 1477 = A en die van 1488 = C geven ook denzelfden tekst, maar C is geen letterlijke nadruk van A.

Het aantal capita is in beide uitgaven weer even groot, nl. LXVII en de hoofden zijn bijna overal gelijkluidend. Hoe gering 't verschil is kan men zien uit de volgende voorbeelden:

A. (1477). cap. VIII: Van den wijsen Socrates.

C. (1488). cap. VIII: Van den wijsen ende warachtighen man Socrates.

A. cap. XIII (eig. XIV): Hoe Alexander Syriën ende Tyriën wan.

C. cap. XIII (eig. XIV): Hierna volghet hoe Alexander Cyriën ende Tyriën beleyde ende hoe hise te samen verwan.

A. cap. XXV (l. XXXVI): Die wrake van Darius doot.

C. cap. XXXV (eig. XXXVI): Die wrake van Coninc Darius.

De opschriften van cap. XIII bieden nog 't meeste verschil aan. Dit komt, omdat in C, aan 't slot van een voorgaand hoofdstuk, soms de inhoud van een volgend kort wordt saamgevat, waarna dan nog eens 't hoofd herhaald wordt, welke herhaling hier ontbreekt. Zoo bv. aan 't slot van cap. VI: „Hoe Alexander, doe hi wijftien iaer out was, hoerde dat te Pysen een steekspel beropen was Ende hoe dat daer Alexander den prijs was. Capittel VIII (l. VII)" — waarop nog eens volgt: „Hoe Alexander den prijs te Pysen was. Capitel viii".

Aan 't slot van cap. VIII: „Hierna volghet, hoe dat Mace-

donyen tegen Philips den coninc opsteken woude Ende hoe Philips Macedonien wan", waarop volgt: „Hoe Philips Macedonyen wan. Ca. IX".

Ca. XL (l. XLI): „Hierna volcht, hoe dat Alexander Porrius eyschte te campe Ende hoe hi Porrius ontboet, dattet geen eer en waar, dat lantheren so zeer haer heer ende volc aventueren souden. Hoe Alexander Porrius eyschte te campe".

Evenzoo vóór caput XLIX (l. L.) en caput LII (l. LIII).

Een enkel woord over deze dubbele nummering der capita. Gelijk in zoovele Middeleeuwsche werken is de nummering der hoofdstukken, zoowel in A. als in C., in de war.

A. heeft tweemaal caput XI en springt van LII op LIV, zoodat tusschen deze twee getallen de cijfers der hoofdstukken één moeten vooruitspringen.

C. nommert VI, VIII, VIII, heeft voor de twee capita XI in A de nummering XI, IX en springt eveneens van LII op LIV, zoodat in beide uitgaven de cijfers parallel loopen, behalve dat in A. de nummering ontbreekt van LVII—LXII en van LXV—LXVII.

Verder heeft de uitgever (?) nog eene wijziging gebracht in de volgorde der hoofdstukken in C, die bewijst, dat hij maar niet klakkeloos heeft nagedrukt. Hij vond 't beter en o. i. terecht, Alexander's bezoek aan de ‚Bracmannen' vóór diens dood te plaatsen, na 's konings bezoek aan „der megheden lant", waar 't in meer Alexander-verhalen voorkomt. Wat den inhoud aangaat, verhouden zich de beide uitgaven aldus:

A		C
cap. LVI—LXII.	=	cap. LXII—LVI.
cap. LXIII—LXVII.	=	cap. LVII—LXI.

In nog twee opzichten verschilt C van A, die de uitgave van 1488 tot een waar unicum maken. Ze is versierd met elf houtsneden, ruwe pogingen van eene Middeleeuwsche kunst, waarvan de 16de en 17de eeuw zulke schoone proeven zouden leveren. De hoofdletters aan het begin der capita ontbreken; er is evenwel ruimte voor open gelaten om ze later met de hand er bij te teekenen, gelijk men dit zoo dikwijls aantreft in de eerste

produkten der drukpers; de jonge kunst worstelde nog met allerlei bezwaren, waarover de menschelijke geest later heerlijk zegevieren zou.

Hoe gering 't verschil is tusschen de lezing van A, B en C, moge blijken uit hoofdstuk I, dat we hier laten volgen naar de uitgave van 1477 (A) met de varianten van B en C.

fol. I*a*. Hier beghint die historie, dat leven ende dat regiment des alre grootsten ende machtichsten coninc Alexanders die heer was ende prince alle der werelt. Dat eerste Capittel.

Tot dier tyt, dat Othus, Arthaxarses sone, regneerde in Persen ende Meden, ende hi in sijn thiende iair was van sinen rike ende in tleste iare, dat Philips regneerde in Macedoniën, ende dat leste iair, dat Nepthanabus crone gedraghen hadde, doe ghenas Olimphias van Alexander, als men vynden mach in sinen yeesten. Mer vele luden seiden, dat die coninc Philips, Olimphias man, Alexander an hoer niet en wan, mer een ander man wannen an haer. Want die coninc van Pertsen, Othus, doe hij Egipten wan, soe verdreef hi Nepthanabus, den coninc van dien lande, in deser manieren, dat wi nu scriven sellen. Want Nepthanabus, die coninc van Egipten, hilt sijn lant mit toveriën ende niet mit striden. Want als hi plech te vernemen, datter enich coninc of heer op hem quam om tegen hem ende sijn lant te oerlogen, so ginc hy alleen in sijn camer ende dair dede hy mit groeter toveriën ende nygromanciën, dat alle sine fol. I*b*. vianden scepen versoncken mitten volc in die zee ende verdroncken. Ende doe hy vernam, dat die coninc Othus op hem quam mit groter heer, so loecher Neptanabus omme, want hy waende

---

Opschrift B: aller der warelt.

C. reg. 1. ot met open ruimte voor hoofdletter T. C. reg. 1. Otus. C. reg. 2. in Meden; B. hij syn tiende; C. thienden. B. C. reg. 3. int leste iaer; B. Philippus. B. reg. 4. Naptanebus. B. reg. 6 iesten; C. yesten; C. lieden. B. reg. 8. Parsen; C. Othus van Persen. B. C. reg. 10 sullen. B. reg. 11. Egipte; C. hielt. C. reg 12. tovenariën; B. plact; C. plach. C. reg. 14. in een camer. B. reg. 15. nigromanciën; B. alle sinen; C. sijn vianden schepen. reg. 17. verder ben ik niet in staat de varianten van B. op te geven. C. reg. 18. grooten heer; om.

die te doden, als hy die ander had gedaen. Mer hy verstont an dien afgod, daer hy sijn toverie mede doen woude, so hi plech, dat hy verwonnen bliven soude ende ghevaen werden, tenwair dat hy haestelic wten lande vloeghe. Doe dede hy ofsceren sijn hair ende sijn baert ende hy nam sijn beste juwelen ende vloech te Macedoniënwert. Ende dair wort hy vermaert over enen groeten astronomijn. Ende Olimphias, Philips vrouwe, ontboeten om raet an hem te nemen van zaken, die sy begeerde. Want die coninc Philips, haren man, was doe uten lande.

C. dien te doden, reg. 19. hadde. C. reg. 20. plach. C. reg. 22. hastelic. C. reg. 23 sinen baert. C. reg.. 24. vermaret voer. C. reg. 25. ontboet hem. C. reg. 27 haar man.

Men ziet het: 't verschil is onbeduidend; de varianten zijn bijna alle van orthografischen of dialektischen aard. Van waar nu deze tekst? Hij is geen vertaling, die middellijk of onmiddellijk teruggaat op de *Historia de Praeliis*, zooals V. d. Bergh meende te mogen veronderstellen. Het verschil tusschen beide werken is zóó groot, dat het te veel plaats zou eischen dit met voorbeelden te bewijzen; 't is trouwens zelfs bij eene oppervlakkige beschouwing duidelijk genoeg. Ook valt het ons niet „moeielijk te bepalen, of 't werk naar een ouder gedicht in proza bearbeid is" (V. d. Bergh). Ons Volksboek is nl. een nadruk van onzen Tekst II, die, zooals we in de Inleiding aantoonden, eene verdienstelijke paraphrase is van Boek IV van Maerlant's *Spiegel Historiael*. Dat ons Volksboek eindigt met hoofdstuk LXVII, verwondere niemand; immers, daar eindigt, met den dood van den grooten Alexander, ook diens eigenlijke geschiedenis, en de reden, die er voor den auteur van ons hs. bestond om Alexander's historie voort te zetten tot op de Maccabeën, verviel voor den uitgever van 't Volksboek van Alexander.

De vergelijking van 't door ons afgedrukte hoofdstuk I van ons Volksboek met hetzelfde caput van onzen Tekst II, doet terstond 't nauwe verband zien, dat er tusschen beide werken bestaat.

We kunnen nog verder gaan en zelfs met zekerheid *dat* hand-

schrift aanduiden, dat tot voorbeeld aan ons Volksboek gediend heeft.

De acht hss. van onzen Tekst II vallen in 2 groepen: 1°. A. C. G., 2°. B. D. E. F. H., waarvan de 2de groep een uitgebreider tekst bevat, zooals we hiervoren (Inl. LXXX) opmerkten. De voornaamste uitbreidingen — wezenlijke bestanddeelen van een vroegeren tekst -- treffen we aan bl. 44, reg. 13; 68, 19; 70, 21; 90, 24; 93, 14; 110, 31; alle deze passages vinden we ook op dezelfde plaatsen in ons Volksboek, dat dus een nadruk is van een der tot deze groep behoorende teksten. Waar er verschil in lezing is tusschen deze vijf hss. staat het Volksboek 't dichtst bij of heeft woordelijk de lezing van hs. H. Een paar voorbeelden slechts ten bewijze:

De passage van bl. 70 reg. 21 luidt in 't Volksboek: „Ende omdat hi mitten rysen, die si nae hem sleepten an den stert, die droeghe mollim seer stuven soude" wat woordelijk beantwoordt aan de lezing van hs. H. Eveneens is de lezing van 't Volksboek woordelijk in overeenstemming met den tekst van H, bl. 93, reg. 14: „oec dat God dese werelt niet en a c h t e ende dat die sielen s t e r v e n mitten lichaem. Ende hi seide oic e n i g h e enz.", waarbij men lette op de gespatieerde woorden.

Wij kunnen nog andere bewijzen bijbrengen van de letterlijke overeenkomst tusschen 't Volksboek en hs. H. Zoo ontbreekt in H reg. 18—20 van bl. 93, „want.... werden", wat we ook missen in 't Volksboek. H nummert tweemaal: Capittel XI en springt van Cap. LII op LIV; 't Volksboek doet hetzelfde. De opschriften van Cap. XI en XXI in H, die nog al verschillen van die der andere hss. van deze groep, zijn precies gelijk aan die derzelfde capita van 't Volksboek. En, als om elken twijfel weg te nemen, 't Volksboek neemt zelfs de verkeerde en soms dwaze lezingen van H over, b.v.:

bl. 42, reg. 9: „datter al den sael of l e e f d e".

bl. 44, reg. 20: „A n x n i n e n e s leerde hem r e t o l i k e".

bl. 47, reg. 17: „Mer noch een kint en was van a c h t i e n jaren".

bl. 55, reg. 34: „V a l e r i n a scrijft".

bl. 77, reg. 13: „dat des conincs hert b e d e w e l i n t (c en t zijn in de hss. haast niet te onderscheiden) had geweest".

bl. 88, reg. 17: „ende waende e r g h e n t in vreden sijn".

Wanneer men nu hierbij nog de d w a z e lezingen voegt op bl. 100, reg. 7; „omdat sy hem lieve segghen wilden mit s i n e n c a r n i ë n", en bl. 140, reg. 5: „menich stoute ridder in o f l a t e van tranen", waar H alleen staat, dan hebben we voorzeker bewijzen te over aangevoerd voor de overeenstemming tusschen den tekst van ons hs. H en 't Volksboek van Alexander.

Als resultaten van ons onderzoek krijgen we dus:

1°. dat Dr. Schotel, die een Franschen kop op een Engelschen romp zette en dit hybridisch wezen voor een Nederlander in merg en been wilde doen doorgaan, den bal geheel en al missloeg;

2°. dat het bericht bij Mr. V. d. Bergh (Nederl. Volksromans bl. 63) over 't Volksboek van Alexander onjuist is, want dat de Historia de Praeliis niet tot voorbeeld aan ons Volksboek gediend heeft, maar dat dit teruggaat op den prozatekst van ons hs. H, behoorende tot de 2de groep van onzen Tekst II;

dat de tekst, die ten prototype van het bewuste Volksboek gediend heeft tot de XVde of eigenlijk tot de XIVde eeuw behoort;

3°. dat de d r i e uitgaven van ons Volksboek (van 1477, 1479 en 1488) nagenoeg woordelijk dezelfde lezing bevatten.

De uitgave van 1491 schijnt de laatste te zijn geweest, die van 't Volksboek van Alexander verschenen is; het heeft dus de 15de eeuw niet overleefd. — Dit is niet te verwonderen; de fabelachtige geschiedenis van Alexander werd, toen de uitgaven der pers toenamen, verdrongen door andere verhalen, waarvan namen en herinneringen uit de geschiedenis of uit de Middeleeuwsche ridder-romans nog voortleefden onder 't volk; verhalen, die meer actualiteit hadden voor den lezer: d e v i e r H e e m s k i n d e r e n, R e y n a e r t, of door schooner inhoud hem meer boeiden: F l o r i s e n d e B l a n c h e f l e u r.

Voor we van ons onderwerp afstappen moeten we nog even stilstaan — de volledigheid vordert het — bij eene meedeeling, die wij bij Gräsze en Frocheur hebben aangetroffen, en waarop ook de noot bij Dr. Schotel (t. a. p. Dl. II, bl. 66) betrekking

heeft. Gräsze, t. a. p. bl. 451 zegt: „.... Ich weisz nicht, ob Folgendes im Catal. Roever. (= catal. bibliothecae Roeverianae) T. I, p. 126, nr. 539 angeführte Buch dasselbe ist (als 't Volksboek van Alexander namelijk): De Historie van Alexander Magnus deur broder Vincentius van Beauvais, Antw. 1515 fol." Frocheur wijzigt dit bericht in dezer voege: „On trouve dans la Bibliotheca Roeveriana (T. I. p. 126, nr. 593 — [wij kunnen niet uitmaken wie van beiden het juiste nummer aanhaalt]) une édition sous ce titre: De Historie van Alexander Magnus, deur broder Vincentius van Beauvays, Antwerpen, 1515 in-fol. — C'est sans doute la même vie abrégée qui se trouve sous le no 9019 de la Bibliothèque royale: Alexanders historie oft legend; elle est intercalée dans le texte d'une bible flamande du XIVe siècle, qui est ornée de jolies miniatures."

Het hs., waarvan Frocheur hier spreekt: n⁰. 9019 de la bibl. royale te Brussel is ons hs. G., behoorende tot de 1e groep der hss. van Tekst II. Dit hs. heeft wel niet den tekst geleverd van ons Volksboek, maar staat er toch dicht bij. Ook bevat het niet denzelfden tekst als de door Frocheur en Gräsze genoemde uitgave: Historie van Alexander Magnus, deur broeder Vincentius van Beauvays, Antw. 1515. in-fol., welke uitgave ook bedoeld wordt door Dr. Schotel, als hij, t. a. p. II. bl. 66, zegt: „Huydecoper gebruikt eene editie (van 't Volksboek van Alexander bedoelt Dr. Schotel) van 1505 (lees: 1515) Proeve I, 37 (lees: 238)".

Om aan te toonen, dat ons Volksboek niet hetzelfde is als 't door deze drie heeren genoemde werk over Alexander, moeten we eerst eens nauwkeuriger kennis maken met deze uitgave: De titel ervan luidt:

„Den Spieghel Historiael, houdende in hem alle hystoryen der waerachtigher Cronycken ende der Bibelen ende der godlijcker Scriftueren, met alle gheschiedenissen ende vreemtheden der Hystoriën ende der Poetriën, die welcke waerachtich sijn In hare oerdinancie na dat si in die outheyden vander werelt ghesciet zijn ghelijck men in die Prologhe van desen boecke bescheydenlijckere lesen mach".

Achterin staat: „Hier is voleyndt dat suyverlijcke boeck van den *Spiegel Historiael.* Gheprent in die vermaerdie coopstadt

van Antwerpen, bi mi Claes de grave, woonende in onser vrouwen pant bi die Camerporte Int jaer ons liefs heeren .M . . CCCCC. ende .X V. den XXII dach van September".

Zij bevat eene vertaling van de acht eerste boeken van 't Speculum Historiale van Vincentius van Beauvais, overeenkomende met Maerlant's „E e r s t e p a r t i e". En ofschoon de bewerker in de „P r o l o g h e" zegt: „Ende dese historiën van den *Spiegel Historiael* staen hier proselyc uten latine overgheset, die te voren onverstandich (= onverstaanbaar) ende t e c o r t in rijme ghestelt waren", hebben de geleerde uitgevers van Maerlant's *Spiegel Historiael* gemeend er den nadruk op te moeten leggen, dat hij het toch niet versmaad heeft het rijmwerk van zijn Vlaamschen voorganger voortdurend te raadplegen en diens vertaling over te nemen.

Dr. De Vries en Dr. Verwijs zeggen dienaangaande 't volgende (Inleid. LI): „Doch ondanks den stelligen toon, waarop de bewerker zegt, dat hij uit 't Latijn vertaalde, blijkt uit 't werk zelf genoegzaam, dat die verzekering maar voor de helft waarheid bevat. Zijn proza is vrij wat meer naar de verzen van Maerlant gevolgd, dan zelfstandig uit Vincentius vertaald. De eigen woorden en rijmen treft men schier op iedere bladzijde aan. Soms zou men zelfs bijna twijfelen, of de schrijver het Latijnsche Speculum wel had opgeslagen. Evenwel bij nauwkeurige vergelijking blijkt dit toch overtuigend. Hij deelt een aantal bijzonderheden mede, die Maerlant niet vermeldt, maar die men bij Vincentius vindt".

En aan 't slot van hun betoog vatten zij de resultaten van hun onderzoek aldus te zamen: „maar genoeg reeds om de verhouding der Proza-vertaling tot Maerlant, zoowel als tot Vincentius in het licht te stellen. Zij is naar beiden gezamenlijk bewerkt, doch sluit zich 't naast bij den eersten aan".

Schoon aarzelend, zien we ons genoopt te verklaren, dat wij met deze uitspraak volstrekt niet mee kunnen gaan.

Aangenomen dat ze waar is voor 't geheele proza-werk — wat we betwijfelen — voor Bk. IV, dat de historie van Alexander behandelt, zijn we tot een t e g e n o v e r g e s t e l d besluit gekomen, nl.:

a. dat de bewerker w e l d e g e l i j k „uten latine" vertaald heeft;

b. dat hij zijn woorden „die te voren .... te cort in rijme ghestelt waren" volkomen rechtvaardigt door den veel uitgebreider tekst, dien hij geeft;

c. dat er tusschen Maerlant's rijmwerk en de proza-uitgave van 1515 geen grooter overeenkomst bestaat dan men verwachten kan van twee bewerkingen naar een zelfde prototype.

Om ons beweren te staven hebben we de 10 eerste capita van Maerlant's Spiegel (Bk. IV) nauwkeurig vergeleken met de daaraan beantwoordende hoofdstukken der Proza-uitgave en van Vincentius' Speculum en laten hier nu onze bewijzen volgen.

Speculum Historiale, editie 1494.

lib. IV,, Cap. I.

Hic si metus bellicus ei imminebat non exercitum vel machinamenta marti movebat: sed ingressus aule penetralia . regieque secreta . invecta secum pelvi . solitarium ibi se abdens . implebat pelvim fonte limpidissimo . et ex cera componebat navigii similitudinem . effigiesque hominum ibi collocabat que omnia moveri ac vivere visebantur . adhibebat et virgulam ex ligno hebeni alias palme et incantationes loquebatur. quibus vocaret deos superos inferosque . sicque laborat pelvi naviculam submergi ex quo fiebat ut simul cum submersione illius cere et cereorum incensorum . etiam omnes hostes si qui adesse prenuncibantur pelago mergerentur. Quodam autem tempore nunciatum est ei multas adversus eum gentes una conspiratione atque eadem voluntate consurrexisse sicut indos. arabes. phenices. parthos: et quecunque orientis sunt barbare gentes. quibus ille auditis. plausum dans manibus. magno risu dissolutus est.

Spiegel H

I[4].

„Nectanabus d
Met toveriën m
Ende alse hi v
Dat ieman up he
Ghinc hi in si
Ende met nygr
Dedi dat har
Diene sochten,

vs. 27—29.

„So dat hem quan
Dat coninc Ochu
Met groten here

vs. 30.

Nectanabus hie

…riael.

…19—26.

…ielt sijn lant.
…er hant,
…orde der maren,
…uam gevaren,
…amere allene,
…antie niet clene
…cepe versonken
…e verdronken".

…les ene mare,
…uam dare
…le dies genouch".

…mme louch.

Proza-uitgave 1515.

fol. 77d.

„Ende hi en onderhielt zyn lant niet met wapenen of met orloge, mer mit toveriën ende swerte consten. Want als hi verhorde die nieu maren, dat op hem quamen ghevaren enige vianden te watere oft te lande, so ghinc hi alleen in een secrete camer. Ende dan nam hy een becken dwelck hi mit watere vulde, ende daer in maecte hi sceepkens van wasse ende daer in stelde hi mannekens, dye oeck van wasse gemaect waren. Ende dese werden daer inne beroert also dat si schenen te leven. Ende daer nae nam hi in zijn hand een roeyken van palmen houte. Ende dan sprac hi alsulcke incantacie oft nigromancie, dar bi hem vele duvelen vergaderden, dair hi bistant af begeerde. Ende daerna beroerde hi dat watere met zijn roeyken int becken also lange, tot dat alle die sceepkens van wasse metten mannekens neder soncken ende verdronken. Ende hier dore gebuerdet, dat alle de scepen van sine vianden inder zee verdroncken.

Ende op een tijt wert coninc Nectabanus gheboetscapt, dat te vele diverse naciën van volcke eendrachtelijc tegen hem quamen ghelijc Indianen, Arabische, Pheniche ende Persienen ende alderhande volc van Oriënten met Ochus den coninc van Persen.

Ende hierom loech Nectabanus seere ende hi sloech zijn handen te samen van bliscapen.

Speculum Historiale, editie 1494.

lib. IV. cap. III.

Igitur Nectanabus querit herbas ad immittendum somnum necessarias quibus in succum pressis: effigiat ex cera corpusculum femine: cui nomen regine ascribit lectulumque ei fabricat: cum illa effigies supponitur: et lucernis iuxta accensis: succum herbarum potentium superfudit: carmenque indicit efficax et scretum: quo effectum est: ut quicquid simulacro cereo loquebatur: id etiam fieri sibi regina nunciaret. Fecit ergo eam somniare quia Hammoni miscebatur: et de eo gravida fiebat. Quid cum illa retulisset Nectanabo: ille respondit huius somni effectus cito subsequetur quapropter secus cubiculum tuum secreto mihi lectum parari iubeto: ut si forte aliquis repentinus ingruerit metus possim tibi esse spes subsidii: quid ita factum est. Tunc magus ad reginam: precursor tibi adveniet deus draco sicut reptabundus. Quo viso: tu egredi iube omnes et cum te lecto collocaveris: explora vultum illius quem in somno vidisti. Tunc magus providit ex arte vellus arietis molissimum: simul cum cornibus et ceptrum et amictum candidum: fecit ex scientia reliquum corpus veluti draconem vespera adventantem ad feminam".

Spiege

I^4. I

„Dus bedrooch
Dat wijf, ende
In die ghedane
(Want hi const bi

Historiael.

19—22.

die tovenare
quam selve te hare.
rechts eens draken
aerten maken)".

Proza-vertaling van 1515.

fol. 78b.

Hier nae socht Nectabanus sommighe cruiden, die hem hiertoe van node waren, ende hi maecte wt wasse een lichaem van eender vrouwen ende hi screef den naem vander coninginne Olimpias daer op. Ende daer na ontstack hi vele lanteernen daer bi, ende hi storte dat sap van dese cruyden op det beelt, ende hi sprac sommige tooveriën, die so crachtich waren, dat alle die woerden, die hi desen beelde toe sprac oec der coninginnen dochten, dat si haer toe ghesproken werden. Ende also dede hi haer droomen, datse snachts metten god Hammon te doen hadde ende dat si van hem bevrucht wert. Ende nadat si Nectabanus dit vertelt hadde, so sprac hi tot haer, dat haren droom metten wercken cortelic volbracht soude moeten werden ende dat si hem een bedde soude doen stellen bi haer slaepcamere op dat hi haer te hulpe mocht comen, waert dat si verslaghen oft vervaert ware.

Dwelcke also geschiede. Ende hi sprack oeck tot haer dat Hammon haer te voren seynden soude sinen bode, die oec een god was, die cruypende comen soude in die ghedaente van enen drake. Ende als si dit saghe, dat si dan alle die andere wt haerder cameren soude doen gaen ende dat si op haer bedde soude gaen liggen, overdenckende de ghedaente vanden ghenen, die si in haren drome gesien hadde. Ende Nectabanus maecte zijn hooft also dattet scheen een hooft van eenen ram met twee hoernen te zijn ende zijn lichaem dat scheen een lichaem van eenen drake te zijn, ende alsoe quam hi des avonts totter coninginne."

Speculum Historiale, editie 1494.

lib. IV, cap. IV.

„Deinde iam Philippo effervescente et coniugem acrius increpante, quia conceptus ille non ex deo foret: hec Nectanabus audivit. Cum ergo convivium celebre regium pararetur ob reversionem Philippi”.

lib. IV. cap. IV.

„Rex Antifontem coniectorem egregium super hac re sciscitatur”.

lib. IV. cap. V.

„Philosophie Aristoteles vel Milesius, ut in Historia eius legitur”.

lib. IV. cap. XII.

„Ad quem Ptolemeus qui postea Sother dictus est: quinimmo, hic est ille Bucefalus quem ob severitudinem dentium pater tuus hactenus claudi iussit.

lib. IV. cap. XIII.

„Sume, inquit, o pater, hunc primum laboris mei fructum: et coronam in caput eius transtulit et ait: cum ego matrem meam iterum regalibus nuptiis coniugabo: vos quoque participabo convivio”.

lib. IV. cap. XIV.

„Idem cum quibusdam detractoribus interesset: et taceret. Querente uno cur solus taceret: quia dixisse me inquit aliquando penituit, tacuisse nunquam”.

Spiegel H

I[4]. III

„Daer haer Neptana
Dat hi es der vrou
Ende dede dat won
Daer die coninc zat

I[4]. III

„Doe sprac een

I[4]. IV.

„Ende Aristoteles

Volgen 4

I[4]. IV.

„Tholomeus, die niet
Seide: „Hets
Dat die liede ver

I[4]. VII.

„Ende seide: „Neemt
Van minen ridderscap
Ende sette hem up
„Ghi sult dor mi-
Miere moeder ende

I[4]. VIII.

25. Xenocrates te seg
Ic hebbe gespro
Maer van swigene
Scade nochte

Historiael.

1—4.

bus verstaet,
wen quaet,
der daer ter feeste,
entie meeste".

41.

wijs man om tgone".

30.

(leerdem) philosophie".

verzen.

22—24.

was dore,
Bucifal,
bitet al" ".

38—46.

dit, vader, here!
deerste crone.
thovet scone:
nen wille ontfaen
dit laten staen"".

25—28.

gene plach:
ken dat mi wach,
en quam mie
scande nie" ".

Proza-vertaling van 1515.

fol. 78d.

„Corts hier nae verhoorde Nectabanus, dat Philippus zijnder huysvrouwe verweet, dattet al boeverie was ende dat si van gheenen god ontfangen en hadde. Ende men hielt daer een conincclijcke maeltijt van bliscapen om dat Philippus weder thuys gecomen was, ghelijct ghewoonlijc was."

fol. 79a.

„Ende Philippus vraechde Antifonem, den waersegghere, die hier in seer expert was, wat dit beduden mocht."

fol. 79b.

„Aristoteles ende Milesius leerden hem philozophie."

volgen 23 regels.

fol. 80a.

„Ende Ptolomeus, die namaels Sother ghenaemt wert, die antwoerde hem, dat Bucifal dat fel peert daer was, dwelc zijn vader om die felheit zijnder tanden in een yseren stallinge daer dede onderhouden."

fol. 80c.

„Ende hi sprac tot Philippum: Ontfanct van mi, vader, die eerste crone van mijnder ridderscapen. Ende also sette hi die crone op zijns vaders hooft. Ende daer na sprac hi: „„Vader, alc ic mijn moeder mit coninccliker bruloft te huwelike geve, sosal ic di in die feeste oec nooden.""

fol. 80d.

Op een tijt was Xenocrates onder vele ghesellen, die alle achterclap spraken van ander menscen ende doen wert hem gevraecht waerom dat hi alleene swigende was. Ende doen antwoerde hi, dattet spreken hem somtiden scadelic geweest hadde, mer swigen noyt."

Ziehier dan eenige voorbeelden, die gemakkelijk te vermeerderen zouden zijn, waaruit blijkt, dat, voor Alexander's historie althans, de Proza-uitgave van 1515 veel dichter bij Vincentius dan bij Maerlant staat.

Hoe Dr. de Vries en Dr. Verwijs ook maar één oogenblik hebben kunnen twijfelen „of de schrijver het Latijnsche Speculum wel had opgeslagen" en of hij dus wel „uten latine", zooals hij beweerde, vertaald had, is ons een raadsel. En dat hij Maerlant's overzetting „te cort" noemt, zal niemand bevreemden, die de zijne er mede vergelijkt. Om te doen uitkomen hoeveel uitgebreider zijn tekst is dan de berijmde vertaling van Maerlant, geven we een overzicht van 't aantal regels der 10 eerste capita van beide werken.

Spieg. Hist. I[4].		—	Proza-uitgave Bk. IV.
Cap.	I, 44.		69.
„	II, 56.		112.
„	III, 46.		56.
„	IV, 34.		56.
„	V, 42.		49.
„	VI, 38.		62.
„	VII, 64.		90.
„	VIII, 28.		46.
„	IX, 24.		15.
„	X, 36.		81.

Ten einde „twee vliegen in één klap" te slaan, zijn we eenigszins uivoerig geweest met onze aanhalingen.

Men vervange de citaten uit den Spiegel Historiael door de overeenkomstige passages uit het Volksboek van Alexander en men ziet bij den eersten oogopslag, dat de historie van Alexander in de Proza-uitgave van 1515, welke, zooals we gezien hebben, herhaaldelijk voor de lezing van 't Volksboek gehouden werd, inderdaad een geheel andere is; gene is uitgebreider en staat dichter bij Vincentius, deze stemt meer overeen met Maerlant's rijmwerk.

De aangehaalde noot bij Dr. Schotel (t. a. p. II, bl. 67) is dus niet alleen wat de aanhaling, maar ook wat den inhoud

betreft, onjuist, daar de uitgave van 1515 geene editie van 't Volksboek van Alexander is. „Maar", zou men ons kunnen tegenwerpen, „hebt ge hier wel dezelfde uitgave als Dr. Schotel bedoelt in zijne aanhaling?"

Laten we even Huydecoper's Proeve I, bl. 238 opslaan. Als verklaring van „raserye" haalt Huydecoper van de Mechelsche rederijkers op 't Landjuweel 1561 't vers aan: „Met een seer goede raserye" — en voegt er aan toe: „dit is drift of verrukking, en nog een halve eeuw te voren, in de Historie van Alexander 1515 cap. 25: Onmanierlike gramschap maect dulheyt en raserie".

Deze aanhaling van Huydecoper komt woordelijk voor (slechts en verving ende) op fol. 88*d* van de Proza-uitgave van 1515 in cap. 25, dat tot opschrift heeft: „Van Anaximenes ende van Epicurus, die philozophen".

Dit neemt elken twijfel weg aangaande de identiteit van 't door Dr. Schotel bedoelde werk en de door ons besproken uitgave. En als om elk punt van ons betoog te versterken, deze woorden komen niet voor bij Maerlant I[4]. XXXI, noch in onzen tekst II (cap. XXXII), noch in 't Volksboek van Alexander (cap. XXXI, lees XXXII), maar in 't Speculum van Vincentius IV, 41 lezen wij: „Ira immoderata insaniam gignit".

Ten slotte nog een enkel woord.

Eene mededeeling van den heer Van Druten 1) wekte bij ons het vermoeden op, dat we een vroegeren druk dan dien van 1515, die algemeen doorgaat voor den eersten, van de Proza-uitgave konden aanwijzen; eene nadere kennismaking heeft ons doen inzien, dat dit niet het geval is. In den 1en druk van den „Bibel int corte", die in 1513 in 't licht gegeven werd door Claes de Greve ende Thomaes van der Noot te Antwerpen, komen ook de acht eerste boeken voor van den *Spiegel Historiael*, die men, afgaande op 't jaar 1513, voor de allereerste uitgave van den *Proza-Spiegel* zou kunnen aanzien. We gelooven niet, dat dit 't geval is. Tot ons leedwezen hebben we geen ander exemplaar van den eersten druk van bovengenoemden bijbel kunnen raadplegen dan dat,

1) t. a. p. I. 2, bl. 310.

toebehoorende aan de Maatschappij der Nederl. Letterk. te Leiden. We weten dus ook niet of deze vertaling van de eerste Partie van 't Speculum in alle exemplaren van den eersten druk dezes bijbels wordt aangetroffen, dan wel of slechts de gril van dezen of genen lateren bezitter deze beide uitgaven van denzelfden drukker broederlijk door een stevigen band vereenigd heeft. In den gelijkluidenden herdruk van dezen bijbel van 't jaar 1516 komt deze vertaling niet voor; ook niet in de nieuwe bewerking van 't jaar 1518. De tekst dezer vertaling in den bijbel van 1513 beantwoordt volkomen aan de uitgave van 1515, zoodat niet alleen 't aantal folio's precies hetzelfde is, maar ook de zelfde drukfouten in beide werken voorkomen.

Een paar voorbeelden, die voor beide edities gelden:

fol. V komt tweemaal voor;

op fol. LII volgen fol. XLIII, XLVIII, LV.

op fol. LXII volgt fol. LXIV, op fol. LXXV, LXXVII tweemaal.

fol. XXVII c. 10 reg. v. ond.: dat si dat si.

fol. XXXV b. cap. 18 reg. 2: een ander hootfman.

fol. XLV c. laatste regel: bevochteē, en

fol. CVIII reg. 19: philolozooph.

Van eene vermeerderde of verbeterde uitgave kan dus hier geen sprake zijn. Ook wordt de hierdoor verkregen zekerheid, dat men met één en denzelfden druk van de Proza-uitgave te doen heeft, nog versterkt door 't feit, dat de pagineering van den *bibel* in de uitgave van 1513 niet doorloopt in de vertaling van 't Speculum, wat zeker wel 't geval zou geweest zijn, indien de uitgever ze als één werk had beschouwd; de bijbel heeft a ii — D iii, de vertaling begint met A ii en eindigt met Pq iii.

De eerstgeboorte van den druk van 1515 der Proza-vertaling van 't Speculum blijft dus gehandhaafd, ook tegenover den pretendent die, zijns ondanks wellicht, er aanspraak op scheen te maken.

4. Wijze van uitgave.

Tot grondslag van onze beide teksten hebben we de hss., gemerkt met A genomen, dus van Tekst I n°. 231 van de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde te Leiden en van Tekst II n°. Y 401 van de Koninklijke Bibliotheek te 's-Gravenhage.

Vraagt men ons, waarom deze en niet bv. C. van Tekst I en B. van Tekst II, dan antwoorden we: omdat de juiste verhouding der hss. ons eerst bekend werd, nadat we afschrift hadden genomen van n°. 231 en Y 401 en de collatie der verschillende hss. reeds hadden verricht. 't Nemen van andere afschriften met hunne collatie zou maanden van stoeren arbeid gevorderd en toch geen voordeel hebben opgeleverd.

We hebben den tekst zoo getrouw mogelijk weergegeven; aan de spelling is niets veranderd dan dat we, als concessie aan den nieuwen tijd de *w* hebben weergegeven door *uu*, b.v. wt = uut, en de begin-*i* door *j*, b.v. iaer = jaer. De verkortingen, die in de hss. voorkwamen, hebben we natuurlijk vervangen door hare oplossingen; ze waren niet talrijk, meestal ē̄n (ende), om̄ (omme), h'te (herte), cō (coninc, vooral in F., tekst I), ihr (Jherusalem) en eenmaal in Y 401 dorpheit (dorperheit).

Hoofdletters en punctuatie zijn door mij aangebracht.

De verbeteringen zijn niet in den tekst opgenomen, maar onder aan den voet der bladzijde opgegeven. Uitlatingen, tot den tekst behoorende, zijn cursief gedrukt; interpolaties zijn in den tekst gelaten, doch tusschen ( ) geplaatst. De varianten zijn getrouw meegedeeld; waar evenwel slechts een gering verschil van schrijfwijze bestond, b.v. gi of ghi, hi of hy, so of

soe, hebben we, om de veelheid onzer varianten, gemeend ze achterwege te mogen laten.

De Duitsch-gekleurde vormen van C. (O I), die herhaaldelijk voorkomen, zooals: sollen, wolde, staet enz., waarover we boven gesproken hebben, worden slechts éenmaal opgegeven met de vermelding: „steeds zoo".

TEKST I.

. 115*b*. **Hoe groet Alexander geboren wort ende voert regneerde.**

Na Arsanus was Darius, sijn soen, coninc van Percen en*de* van Meden. Sebtabanus was doe wonende mit den coninc Phillips van Machedonyen ende die coninghinne, die hiet Olymphas. Sebtabanus, die was meester in astromonyën ende inder swarter consten. Ende hi seide den coninc ende der coninghinnen voel
c wonderlike dingen, sodat hi daer in den hove was gemint. Op een tijt doe toech die coninc Phillips van Machedonyen uut striden jegen sijn vianden. Ende hi beval Septabanus mit sijnre coninghinnen sijn hof te bewaren. Op een tijt doe sat Septabanus bider coninghinnen ende seide, so wie een kint op die nacht wonne, dat kint soude here van alder werelt worden. Doe dacht die vrouwe, dat kint waer guet gewonnen. Mer haer man was verre van haer. Doe seide Sebtabanus: „Wilgi dat kint dragen?

Opschrift. C. groet (ontbr.); D en E: Hier begint die hystorie van groet (ontbr. D.) Alexander. Hoe Alexander geboren wort ende voirt regneerde; F heeft geen opschrift.
1. F. Arsaneus; Darius coninc sijn soen; F. sijn sone. F. Perssen, steeds zóó, wordt niet meer genoteerd; C. D. E. F. ende; 2. F. doen, steeds zóó, wordt niet meer genoteerd. D. den (ontbr.); E. mitten; F. metten. 3. coninghinne; Olympas. 4. C. F. die (ontbr.) F. swerter. D. der (ontbr.); 5. F. conninghinnen, steeds dubbele n, wordt niet meer genoteerd. 6. C. dingen, die wreede waren; D wonderliker, vreemde dingen; E. wonderliker; C. D. E. F. wel gemint was. 7. F. Soe toech; op enen tijt. 8. F. teghen. F. mit sijnder. 9. F. op enen. 10. C. op dien nacht ontfinc ende wonne; E. ene kint, die nacht wonne. 11. C. D. E. heer. 12. C. F. goet; F. maer. 13. F. wildi ghi; D. dat (ontbr.).

---

1. d.i. Arsamus. — 2. d.i. Nectanebus. — 3. d.i. Olympias — 4. l. astronomyen.

U God Amon die sel tot u comen in enen gedaent van enen dier ende sel verwandelen in enen man, ende hi sel hieten uwes mans te wesen.

Des nachts doe quam Septabanus als een draec in der coninghinnen camer. Ende mit sinen swarten consten so verwandelde hi in een mens ende sliep by haer ende hi wan een kint an haer. Ende die coninghinne waende, dattet haer afgod was. Doe si vernam, dat si kint droech, doe hadde si anxt voir haren man ende si claechde dat Septabanus. Doe dede hi mit sijnre toverien, dat den coninc docht in sinen slaep, dat sijn *d* afgod bi sinen wive geslapen hadde. Doe die coninc thuus quam uut den stride, doe scaemde haer die coninghinne. Doe seide die coninc: „Vrouwe, en scaemt u niet. Ic weet wel, vrouwe, dat gi kint dreecht van onsen afgod." Op een tijt doe die coninc ende die coninghinne te samen saten ende aten, doe quam Septabanus voir der tafelen in enen gedaent van enen draec. Doe waren alle die dienres vervaert. Ende die draec ghinc tot der coninghinnen ende leide sijn hoeft in haren scoet. Doe seide die coninc: „Voirwaer, die selve draec, die sach ic op een tijt, doe ic striden soude·" Op een tijt doe quam een haen ende leide een ey in des conincs scoet. Doe werp die coninc dat ey ter aerden, so dattet brac. Doe quam daer uut een draec ende

---

14. F. sal, steeds zoo, wordt niet meer genoteerd; C. F. een gedaente; D. E. een gedaent. D. een dier. 15 E hi sel; C. D. E. een. F. heten uus. 17. F. so. quam. 18. D. mit sijnre swarter; F. sijnder swerter; E. mit sine swarte; D. so so; E. verwandeldet hi; F. verwandelde hi hem; 19. C. F. enen; F. mensche. F. scliep; ende hi. . . . an haer (ontbr.) 20. F. dat. F. gheweest hadde. 21. D. doe hi; had; F. ansxt voer. 22. E. hair; F. si (ontbr.). 23. F. sijnder. D. die coninc; F. in . . . . slaep (ontbr.). 24. F. sijn; gesclapen; D. had. 26. C. D. E. F. vrouwe (ontbr.). 27. F. draghet; op enen. 28. F. saten (ontbr.). 29. C. enen gedaent van (ontbr.); D. in een; E. in een gedaente; F. in der ghedaenten. 30. E. doe varen; F. dieneers. C. D. E. totter; F. toter. 31. F. op haren. 32. D. die (ontbr.); F. dijen selven; dien; enen. F. een ander tijt. 33. doe (ontbr.); D. doe leide een haen in des conincs scoet een ey, die tot hem quam. F. hane. 34. conincs Philips; D. warp; coninc; E. warp; F. werp hi; so (ontbr.). 35. F. doen croep daer uut dat ey een draec ende croep alomme ende omme dat ey, ende doen hi weder voer dat ey quam ende voer dat gat, daer hy uut quam doe bleef den draeck doot.

14. l. in ener gedaent. — 29. l. in ener gedaent. — 33. l. hoen (?) Epitome: gallina.

die croep al om dat ey; ende doe hi weder voir dat gat quam, daer hi uut croep, doe bleef hi doot. Doe vraechde die coninc enen meester, die hiet Antyfon, wat dat beduden mocht. Doe seide die meester: „Die werelt is ront als een ey ende van uwen wive sel enen soen geboren worden, die sel enen machtich coninc worden ende hi sel mit groter macht alle die werelt omme reysen ende bedwingen; ende als hi weder comt int lant, daer hi geboren is, so sel hi sterven."

116*a*. Doe dat kint geboren wort, doe gesciede daer een groet onweder van blixem, van donre ende daer viel enen hagelsteen also groet als keselstenen, ende die nacht wort verlicht als die dach. Doe die coninc dat sach, doe seide hi totter coninghinnen: „Ic hadde wille, dat ic dat kint soude doden. Mer nu sie ic wel, dat hem die goden goedertieren sijn nu wil ict laten leven ende ic wilt houden voer mijn kint ende het sel hieten Alexander."

Dat kint en gelijcte den coninc noch der coninghinne niet. Het hadde op sijn hoeft cruuft haer ende lange locken ende sijn één oge was wit ende dat ander was swart. Ende doe dat kint gaen konde, doe wortet Septabanus bevolen te bewaren ende te regyeren ende te leren.

Die coninc Darius van Percen ende van Meden, die settede een rechter in Syriën, die hiet Saraballe ende was een Samaritaen. Ende die Saraballe soude den tyns ontfangen van den lande daer ontrent. Ende Yadus, die biscop van Jherusalem, die hadde

---

38. F. bedieden. 39. F. de meester; F. die werelt (ontbr.), es. 40. C. D. een soen; F. sone gheboren wesen; C. D. een machtich; F. een mechtich coninc wesen. 41. F. hi (ontbr); F. alle de. 42. F. om; F. in dat. 44. F. wert. steeds zóó, wordt niet meer genoteerd; doen quam. 45. F. onweder van (ontbr.); D. ende van donre; ende donder ende hagel; C. hagel. 46. E. F. dien nacht; F. was; als den. 47. F. de coninc; C. totder; F. toter. 48. C. E ic (ontbr.) wel; D. dode. 49. C. gode; F. de goden; F. laten leenen. 50. F. heeten. 51. F. niet noch; conninghinnen; niet (ontbr.). 52. F. gecruuft; F. het hadde ghecrult haar ende langhe loken op sijn hooft; C. haer (ontbr.) 53. F. dander. 54. F. wertet. 55. F. ende te regyeren (ontbr). 56. C. F. enen 57. D. ende hiet. 58. F. den schijs; int lant. 59. C. D. E. omtrent.

---

42. l. ende voer dat hi weder comt. Zie Inl. XLVII. — 45. l. daer vielen hagelsteen, of: daer viel een hagel. — 57. Josephus, Antiq. Jud. XI 7: Sanaballeth, Jaddus.

enen brueder, die hiet Manasses; die woude bisscop te Jherusalem wesen ende hi nam Saraballen dochter te wive, omdat hi hem helpen soude. Ende omdat sijn wijf geen Joetdinne en was, so wort hem verboden in den dienste Gods te dienen. Doe toech die Manasses tot Saraballe, sinen sweer; die dede hem maken enen tempel op den berch Garasim ende gaf den volc daer land ende steden in te wonen, omdat si sinen swager onderdanich soude*n* wesen. Ende dien tempel stont tot datten die van Romen braken.

Septabanus, die hadde dat kint Alexander te bewaren ende te leren; ende hi leerde hem in die const astronomye. Op een tijt doe ghinc Septabanus mit Alexander wanderen op een avonstont ende hi wijsde Alexander die teyken des hemels ende seide hem voel wonderlic*s*. Doe was Alexander XII jaer out. Doe seide Alexander tot Septabanus: „Meester, congi yet sien in den planeten of inden teykenen uwe doot ende die tijt uwes doots?" Doe seide die meester: „Die tijt des doots en mach nyement weten. Mer ic weet wel, dat mi mijn kint doden sel." Also ginghen si dicke wanderen ende sagen inden teykenen des hemels. Ende op een tijt doe si alsoe ghingen, doe seide Septabanus: „Sowie op die ure viel, die soude *doot* vallen ende daerof sterven." Doe Alexander dat hoerde, doe docht hi, dat hijt in boerten woude proven, oft oec waer soude wesen, ende hi stac *c* sijn meester, dat hi viel. Doe seide Septabanus: „o Alexander,

---

60. D. broeder. 61. E. tot enen wive. 62. F. hulpelic wesen soude; C. dochter geen; F. Juedinne. 63. F. verboden in den tempel te wesen ons heren ende te dienen; doen voer hi tot. 64. C. die (ontbr); F. vader zweer. 65. D. E. opten; E. Dat volc; steden om daer te wonen ende omdat; si (ontbr.). 67. F. soude (ontbr.). 68. F. Rome. 69. F. die (ontbr.) 70. F. inder const der; D. astromonye; F. enen. 71. E. doe (ontbr) avontstont; F. avenstont. Doen sach hi inden planeten en de inden sterren ende seide Alexander veel wonderlicheden. 72. C. D. E. teykenen; E. des des 73. wonderlicheit; D. vonderlicheits; F. oudt; E. seide (ontbr.). F. seide hi tot. 74. F. condi yet ghesien in den sterren oft inden planeten oft. 75. D. uwe .... tijt (ontbr.); F. des doots. 76. F. de meester; C. D. E. nyemen. 77. D. wel (ontbr.); D. kint (ontbr.) 78. F. mit malcanderen wandelen bij avande ende studeerden in de planeten ende in de sterren ende in dat firmament des hemels. Ende doe seide hi: So wie nu viele, soude doot vallen. Doe si soe ghinghen doen meynde Alexander hi woude dat in boerten prueven oft dat. 80. C. D. E. doot vallen; E. daer sterven of. 81. E. dat hi dat proven woude. 83. F. sijn meester in een put; dat hy viel (ontbr); E. wiel; F. syn meester Sept. F. O, Alexander lief (ontbr.).

lief kint, waerom dootstu dinen vader ende dinen meester? Doe seide Alexander: „Ic en ben u kint niet." Doe seide Septabanus: „Vraechtet uwer moeder; si sel u alle dinc wel seggen." Ende daerna doe starf die meester. Doe ghinc Alexander tot sijnre moeder ende vraechde haar heymelic om die dingen ende sijn moeder seidet hem, hoet gesciet was. Doe dat Alexander verstaen hadde, doe hielt hijt al heymelijc ende het was hem leet, dat hi sinen vader ende sinen meester gedoot hadde. Ende doe dede hi hem eerlic begraven.

Ende in die tijt doe warp een merry een volen in des conincs hof ende was seer wonderlic gedaen. Sijn voerste voeten waren gescepen als een hert ende het at menschenvleis. Het hadde scarpe tanden; het beet an sticken dat bi hem was. Doe dede die coninc den paerde een stal maken van yser ende hi hielt dat paert om der wonderlicheit willen; ende alle die veroerdelde luden, die men doden soude, die gaf men den paerde te eten. Op een tijt doe vraechde die coninc sinen afgod, wie sijn rijc na hem besitten soude. Doe seide die afgod: „Die dat
d wonderlike paert can beryden, die sel u rijc besitten." Op een tijt wort Alexander geseit van dat wonderlike paert, dat die luden plach te eten. Doe ginc Alexander in den stal ende nam dat paert by sinen manen ende spranc daerop ende retet sonder salen ende sonder toem; ende dat paert was hem so onderdaen als een hont sinen meester. Ende Alexander gaf dat paert enen

---

84. F. waerom soe doetstu dat dinen. 86. E. O, Alexander lief kint, vraechtet uwe. 87. F. daerna cort soe; C. D. E. F. sterf; D. tot sijn. 88. C. vraechdet; F. om de. 89. C. D. E F. moeder, die (ontbr. D E F.) seide hem alle (F. die) dinghen, hoet gesciet was; F. was. Ende dat hilt Allexander heymelic in sijnre herten ende het was. 90. D. had; C. al (ontbr.). 91. D. sijn vader ende sijn F. ghedoodt; D. had. 93. F.; doe (ontbr.), C. E. F. werp; F. merye; een volen (ontbr). 94. F. dat was; gedaan (ontbr) 95. D. at (ontbr.); F. menschenvleesch. Ende het. 96. F. ende het; ontstucken; bi hem hadde. 97. D. den coninc; F. de coninc; een stal van ijser maken; F. hi (ontbr). 98. F. wille. 99. F. lieden. 100 F. enen; soe vraechde de. 103. F. ende All. wert geseit; E. Vort; F. wonderlik; lieden, steeds 206, wordt niet meer genoteerd. 105. F. bi sijnder; E. F. reet. 106. C. D. E. F. sadel; F. ende het was; C. so (ontbr.); F. onderdanich 107. E. hont enen mensche ontsiet; F. den peerde.

---

89. l. met de varianten: sijn moeder seide hem alle dingen, hoet gesciet was. — 106. l. sadel.

naem ende noemdet Pucyfal. Doe Alexander XV jaar out was, doe was daer tot eenre steden een spul beropen. Daer quamen alle die coningen ende die heren, die daer omtrent saten. Doe sende coninc Phillips van Machedonyen Alexander mit groter eren ende mit voel gesin om te sien ende te horen. Ende daer wort een gebot gedaen, so wie die vroemste waer, die soude die prijs hebben ende een vergulden croen boven die ander heren. Doe quam daar een jonc coninc tot den spele, die hiet Nyclaus. Die hadde Alexander*s* geselle geweest inder scolen. Die sprac Alexander toe ende seide: „God gruet u, coninc Alexander!" Dat versmade Alexander ende sweech al stille. Doe seide Nyclaus: „Alexander, waerom en spreecgi niet mi toe? Weet gi niet, dat ic een coninc ben also wel als gi?" Doe seide Alexander: „Vermeet u niets te voel; gi en weet nyet, wat u gescien mach."

fo. 117*a*. Daerna doe bereide hem Alexander tot enen steecspul; ende hi was also cloec, dat hem niement en mocht wederstaen. Daer wort Alexander den prijs gegeven ende die gulden croen. Ende die coninc Nyclaus, die quam in Alexanders gemoet ende hi sloech Nyclaus doot met al sijn gesyn.

Ende in die tijt, doe werp coninc Phillips sijn onwaerde op sijn coninghinne, Alexanders moeder, ende verdreef se uut*en* hove ende nam een ander wijf, die hiet Cleopatra. Doe men die bruloft dede, doe quam Alexander riden mit der cronen, die hi verdient hadde, ende doe hi vernam, dat sijn moeder verdreven

---

108. D. Putyfal; F. out was XV jaar; daer een spel beropen op enen berch, 109. D. spel 110. F. omtrent waren; C. D. daer sende. 111. F. de coninc. 112. C. D. E. gesins; F. vele ghesine. 113. C. D. E. vroemster. 114. C. D. E. den prijs; enen prijs; E. ende enen; F. alle die. 115. C. D. F. daer oec; D. E. totten; F. diien; die (ontbr.). 116. C. D. E. F. Alexanders. 117. F. hem toe. 118. F. versmaedde 119. F. Alexander (ontbr.); C. D. E. F. mi niet toe; waeromme sprect. 120. F. also.... ghi (ontbr.). 121. F. vermet u niet; F. en wet. 122. sal oft mach. 123. F. daerna (ontbr); doe ghinc hem All. bereiden; C. D. E. tot den; F. ten steecspeele, doen en was daer niement die sijns ghelijc was. 125. F. Ende hem wert daer een prijs; C. E. doe wort; D. den gulden; F. vergulden croen ende doen scloech hi coninc Nyclaus doot met sijn gesin, dat bi hem was. 128. D. E. warp; F. daarna werp; coninc (ontbr.), 129. C. F. uten; D. E. uut den. 131. F. de brulocht; E. F. mitter. 132. F. doe (ontbr.).

---

114. l. den prijs. — 119. l. mi niet. — 123. l. den steecspul.

was ende men daer een ander bruloft maecte, doe wort Alexander toornich. Mer hi bedwanc sinen moet ende ghinc inder salen totten coninc ende seide: „Vader, waerom verjaechgi mijn moeder ende neemt een ander wijf?” Doe sat daer een bi den coninc, die Lysyas hiet, die seide: „Here coninc, bi deser vrouwen selgi een kint winnen, dat u gelikenen sel; Alexander en gelikent u niet.” Doe greep Alexander enen drincnap vander tafel ende gaf Lysyas enen slach, dat hi nederstortede ende viel doot. Doe greep die coninc na Alexander, mer Alexander ontspranc hem ende toech sijn swaert ende quetsede den coninc, so dat hi lange te bedde lach. Mer doe hi weder gesont was, doe ghinc Alexander tot den coninc ende seide: „Vader, neemt mijn moeder weder, of gi neemt nymmermeer ander wijf.”
b Die coninc en dorst daer niet jegen seggen ende nam Alexanders moeder weder. Daerna doe toech Alexander tot eenre stat, die sinen vader ofgegaen was ende hi wanse ende dwancse onder sijns vaders conincrijc. Ende doe hi thuus quam, doe quamen daer boden van coninc Darius, coninc van Persen ende van Meden om tyns te hebben van sinen lande. Doe seide Alexander: „Sect uwen here, dat ic hem ontbiede, dat hi geen tyns van ons en sel hebben, ende sect hem, dat die coninc enen zoen heeft, mogende als een draec, die al sijn lant sel vryën.” Daerna doe toech Alexander ende beleide een stat, die hem jegen was ende hi verwanse. Ende sijn moeder hadde gesproken mit enen

---

133. F. brulocht maect; C. makede. 134. C. toonich; F. mer hi ginc. 135. C. tot den; F. waeromme verjaechdi mijnder. 136. F. nemt. 137. C. hiet ende seide; F. die...die (ontbr.); ende seide; E. coninc ende seide die Lysias hiet. 138 D. E. Heer; F. seldi; D. win winnen; F. geliken. 139. F. ende Al en ghelijct; E. een. 140. C. D. F. tafelen; F. sclach. 141. F. was doot; de coninc. 142. D. quetste; F. ende .... coninc (ontbr.). 143. F. lach seere ghequest. 144. D. F. totten. 145. F. nemt; E. ander (ontbr); wijf anders. 146. C. F. dorste; F. seghen segghen. 147. F. daerna soe voer; F. voer; eenre. 148. D. sijn; F. wantse; D. hi (ontbr.); C. ende hi dwancse. 150. F. die boden; coninc .... Meden (ontbr). 151. F. scijs; hebbene. 152. C. D. E. genen; F. tschijs. 153. F. segt; D. ene soen. 154. D. heeft (ontbr.); F. die es mogende dan; die .... vryën (ontbr.) 155. C. enen; F. seghen was. 156. F. verwantse.

---

147. Stat. Epit. I. 23. Methona civitas. — 155. een stat. Epit. I. 23. vicina civitas.

prins, die hiet Pensarius, dat hi den coninc bi nacht soude doden, si soude mit hem wech trecken. Pensarius, die verwachte die tijt ende doet hem tijt docht, doe sloech hi den coninc ende wonde hem seer, mer hi quam levende van hem. Ende doe quam Alexander uut den heer, daer hi gelegen hadde, ende hi vernam die saec, wat daer gesciet was. Ende hi versach Pensarius ende woude hem mit sinen speer doirriden. Doe hielt Pensarius die coninghinne voir hem. Doe vermyde Alexander sijn moeder, c mer sijn moeder veinsde haer recht, oft haer leet geweest hadde ende seide: „Soen, en spaert hem niet om minen willen." Doe greep Alexander Pensarius ende bracht hem bevende voir den coninc ende seide: „Vader, wreect u over uwen viant(s)." Doe gaf Alexander den coninc een swaert in sijn hant ende die coninc sloech Pensarius doot. Also wrac die coninc hemselven ende corts daerna doe starf hi ende wort eerlic begraven als een doot coninc.

Doe was Alexander machtich coninc van Macedoniën, ende hi ghinc sitten op des conincs stoel ende hi ontboet alle die heren ende al sijn volc voir hem ende sprac hem alle toe ende seide: „Alexander sel u vry maken van allen uwen vyanden." Ende hi dede hem allen sweren, dat si hem na volgen souden, waer hi voer toge. Coninc Alexander, die toech uut mit groter mogentheit ende wan voel landen, steden ende sloten ende si hulden hem allen voir haer heer. Doe quam Alexander voir een

---

157. D. Pensarius hiet; F. bi nacht (ontbr.). 158. F. die (ontbr.). 159. D. den tijt; F. doent; dochte; C. hem (ontbr.); F. scloech. 160. F. hem. Ende die wyle, dat die conninghinne ende Pansarius wech souden trecken, doen quam Allexander ende vernam de sake wat daer gesciet was ende sach. 161. D. had. 163. F. doersteken; F. hilt hi de. 165. E. moeder die; F. recht (ontbr.); D. hadde geweest. 166. F. sone; C. en (ontbr.); E. soe spaert; D. om minen willen niet; F. doen nam. 167. F. brochten; bevende (ontbr.). 168. F. coninc levende; vrect u; C. D. E. F. viant. 169. F. gaf hi den vader; C. E. enen swaert; F in .... hant (ontbr.). 170. D. die sloech; F. ende hi scloech; C. vrac. 171. F. doe (ontbr.); sterf; F. ende Alexander deden heerlyc begraven. 173. begint in D. en E. met: Hoe groet (ontbr. E.) Alexander coninc wort, in roode letters; F. doen coninc Philips doot was doen was. 174. F. opten coninckliceen; E. F. hi (ontbr.) C. D. E. alle sijn heren; F. al sijn. 175. F. voir .... toe (ontbr.). 176. D. u (ontbr); C D. E. alle uwe; F. uwen (ontbr.) 178. C. daer hi; F. die (ontbr.). 179. D. lande; F. scloten. 180. C. hielden; E. huden; F. hilden; C. F. allen (ontbr.). D. E. alle. F. voir enen coninc; hi voir.

---

157. d.i. Pausanias.

stat, die hiet Conici. Daer sende hi sijn boden toe, of si hem op wouden geven. Die uut der stede die namen die boden ende hingen se. Doe wort die coninc toornich ende belach die stede ende hi wanse ende destrueerdese ende maectese te niet. Doe *d* die Romeynen vernamen den zege, die Alexander hadde, doen senden si hem II^{M} ridders te hulp ende maecte worscap ende vrede mit hem. Doe Alexander naecte dat lant van Judeën, doe sach hi op eenre nacht een visioen in sinen slaep: hem docht, datter een biscop tot hem quam mit biscop gewade, mit enen myter op sijn hoeft, een palster in sijn hant ende hantscoen an mit vingerlingen van goude ende hadde gulden scoenen an sijn voeten. Ende die biscop sprac tot hem ende seide: „Alexander, als gi in een lant coemt, daer gi aldusdanigen man siet mit aldusdanigen abijt u gemoeten, misdoet dien lande niet, mer doet hem eer ende vrientscap, so sellen u alle dingen voerspoedelic gaen."

Doe Alexander ontwake wort, doe docht hi om dat vysioen ende hielt dat in sijnre herten. Doe toech Alexander voert ende wan al die landen, daer hi quam ende quam doe int lant van Judeën. Yadus, die biscop van Jherusalem, die vernam dat Alexander alle die lande wan ende hem onderdanich worden. Doe hi hoerde, dat hi Jherusalem naecte, doe vercyerde hem die biscop mitten

---

181. F. hie Conychy; sinen bode ; toe (ontbr.). 182. D. steden; die .... stede (ontbr.); doe namen si. 183. F. en hingen; wert de coninc Allexander; ende hi belach; hi (ontbr.) wantse. 184. F. makese. 185. D. die zege. 186. C. te hulpe ende maecten vrienscap; D. E. vrienscap; F. te hulpen ende maecten vrienscap; ende vrede (ontbr.). 187. D. naect. 188. F. eender; in een visioen; sclaep. 189. E. F. dat een; C. F. bisscops gewaden; F. ende met. 190. F. ende enen; in de hant; enen hantscoen. 191. van .... voeten (ontbr). 192. D. die sprac. 193. F. Alexander (ontbr.); E. in een lant (ontbr.); D. man siet mit aldusdanigen (ontbr.); F. dusdanigen man siet u ghemoeten ende mesdoet. 195. F. ende vrientscap (ontbr.); selen. 196. E. voerspoedelijken; F. gaen voerspoedeleec. 197. C. ontwaec; E. ontwaerc; reg. 197 en 198. ontbreken in F.; F. doe (ontbr.); Allex. toech. 199. C. alle; F. alle de; daer hy quam (ontbr.); C doet int. 200. F. ende die bisscop Jadus ; van Jherusalem (ontbr.); dat te Jherusalem, dat; Alexander (ontbr.). 201. F. alle die landen in sine handen ginghen; D. E. landen. F. doe .... naecte (ontbr.). 202. C. D. E. die biscop hem; F. doen verscierde

---

181. Conici? Zie Inleid. 186. l. maecten vrienscap. 189. l. mit biscopsgewaden.

Levyten ende ghingen mit prosessiën coninc Alexander jegens. Ende doe die biscop also vercyert voer Alexander quam ende Alexander hem sach, doe docht hi om dat visioen, dat hi gesien hadde ende stont van sinen paerde ende viel voir den biscop *op* sijn knyen ende eerde hem ende custe sijn handen. fo. 118*a*. Sijn heren ende sijn vorsten, die dat sagen, die hielden spot daermede ende meenden, dat haren coninc raesde. Doe geboet Alexander al sijn heren ende al sijn volc, dat nyement dien lande noch dien volc yet misdoen soude op sijn lijf. Ende Alexander die ghinc doe met den biscop in Jherusalem ende offerde doe grote gaven in Jherusalem inden tempel. Ende Alexander gaf Judeën ende al dat volc vriheden, dat si genen tyns geven en souden, ende hi beval hem, dat si haer ewe houden souden, die hem God gegeven hadde. Daerna doe quam Alexander in Syriën. Doe ontfingen si hem voir een heer ende si begheerden die vriheden, die hi den Joden gegeven hadde, mer ten mocht hem niet gescien. Hi settede dat lant *van Syriën* te tyns. Doe quam Alexander in dat lant van Assyriën, in dat gebercht van Caspia tot die X geslachten van Ysrahel, die Salmanaser, die coninc, gevangen hadde ende settetse in dat gebercht, om dattet een woest lant was. Doe begeerden si oec die vriheit, die die Joden hadden ende si seiden, dat si bruederen waren. Doe vraechde Alexander, wat volc dat was. Doe wort

---

hem die bisscop; mitten Levyten (ontbr.) 203. F. ghinc; den coninc; D. jegen; F. seghen. 204. F. ende .... quam (ontbr.); F. ende doen All. den bisscop sach. 205. F. dat .... hadde (ontbr.) 206. C. ende stont van sinen paerde (ontbr.). 207. F. den biscop te voeten op sine kniën; C. D. E. op sine; F. ende .... hem (ontbr.); E. sine handen. 209. F. haer. 210. F. al .... volc (ontbr.) 211. F. yet (ontbr.); en soude. 212. D. E. F. die (ontbr.); F. doe (ontbr.); D. F. mitten; F. doen in. 213. C. offerde daer; D. in Jher. (ontbr.); in den tempel (ontbr.) 214 F. ende hi gaf Jher ende al Judeën; vrihide; C. geen. 215. F. sys ende souden geven; hi (ontbr.); F. eeuwe. 216. F. God gheboden; F. doe (ontbr.). 217. F doe.... si (ontbr.); begheerden die Samaritanen die vriheiden; E. voir enen. 218. F. die .... hadde (ontbr.) 219. E. niet (ontbr.); C. D. E. F. dat lant van Syriën 220. F. te schyse. 221. F. X. (ontbr.); geslechten. 222. D. E. F. die coninc (ontbr); D. setse; F. vinc ende settese 223. F. dat dit; oec (ontbr). 224. E. vriheden; F. die de Jueden; ende .... waren (ontbr); C. D. E. broederen. 225. C. D. dat was; F. wert.

---

215. ewe = Mozaïsche wet. cf. Mnl. Wdb. op ewe. 2. 217. en 219. l. Samariën.

hem geseit, dat si daer gevangen waren ende waren haer wet ofgegaen ende wouden niet weder te lande. Doe seide Alexander: „Om dat si hoeren God onghehoersamich geweest hebben, so sel icse in dat gebercht besluten ende en sellen daer niet uut comen."

b Doe begondese Alexander daerin te bemueren, mer dat en vordede niet. Doe bat Alexander an Gode, dat hi hem helpen soude. Daer dede God een groet wonder, dat den enen berch ginc staen anden anderen, ende daar bleven in besloten *die* X geslachten van Ysrahel ende die sellen daer also lange in bliven, totdat Antekerst regneert.

Doe toech Alexander voert in coninc Darius lant ende doe Darius dat vernam, doe sende hi hem boden jegen; die brochten hem enen brief, enen bal, enen swiep ende penningen. Alexander ontfinc die boden wel ende hi las den brief voir sijn heren ende voir al sijn volc ende aldus hielt den brief in: „Coninc Darius, die gruet coninc Alexander, sinen knecht, ende hi laet hem weten, dat ik here ben van alder werelt. Ic hebbe vernomen, dat gi mijn viant worden wilt. Mer wat doet u ydel eer ende u dwase kintscheit. Ic rade u, keert weder tot uwer moeder ende suget haer borsten, want gi sijt noch een kint ende daerom so sende ic u enen bal, daer gi mede spelen mocht; enen swiep den tol mede te driven, ende oec sende ic u penningen om appelen ende peren mede te copen. Daerom laet of uwe dwase kintscheit, want gi

226. C. E. haren wet. 227. D. ten. 228. E. niet gehoersamich geweest en; F. onghehorich geweest hadden. 229. dit; F. besluten opdat si daer niet uut en comen. 231. F. begonde hi se; F. mer ten halp niet. 232. C D. E. vorderde; F. helpen wilde. 233. E. doe dede; F. dat di een berch aen der anderen ginc ende daer werden in bescloten. 235. F. gesclachten; selen so; D in (ontbr.). 236. C. totdat (ontbr.); F. antkerst. 237. F. doe .... ende (ontbr.); doe coninc Darius vernam, dat All. sinen lande naecte, doe sende hi hem syn boden seghen. 239. C. een swiep; F. een zweep ende enen penninc. 240. F. All. ontfinc den brief ende die; E. bode; E. des brief. 241. E. F. al (ontbr.); E. sinen volc; F. ende .... gruet (ontbr.). 242. C. coninc (ontbr); Alex; F. knecht. Darius gruet u ende laet u weten, dat hy heer es; D. ende .... weten, (2maal). 243. D. E. heer; D. van alder werelt ben; F. Ende ic; E. mine. 144. F. ydel herte; F. dat doe. 245. E u (ontbr.); C. suuch. 246. E. kint (ontbr.); E. F. so (ontbr.). 247. F. ende enen een zweep om den top. 248. F. enen penninc appel te copen; 249 D. te comen; F. dyn kintscheit ende dyn dwaesheit, want du en moghes.

232. l. vorderde. 248. Zie Inleid.

c moecht geen zege vechten; want die u raden, dat sijn al struucrovers." Doe Alexanders heren ende sijn volc die brief gehoert hadden, doe waren si bedroeft. Doe seide Alexander: „Waerom bedroefgi u? Weet gi niet, dat die honden, die alremeest bassen, lichtelic verjagen ende minst biten? Des anderen dages doe screef Alexander weder enen brief an Darius aldus inhoudende: „Coninc Darius, het is u grote scande, dat gi een kint ontsiet, nadien dat gi also machtich sijt. Gi hebt mi een bal gesent; die is ront ende die werelt is ront. Dat beduut, dat ic here sel wesen van alder werelt. Gi hebt mi gesent een swiep; die heeft strengen; dat beduut, dat ic u volc binden sel ende u uut uwen lande jaghen. Ende gi hebt mi penningen gesent; dat beduut, dat ik here sel wezen over uwen scat." Doe dien brief tot Darius quam ende hiën overgelesen hadde, doe ontboet hi sijn heren ende sijn stede, die daer woenden op die palen van sinen lande en seide: „Als dat kint Alexander tot u komt, so vanctet ende brenctet tot my, ic selt castien mit enen roede ende sendent weder tot sijnre moeder." Doe ontboden hem die heren ende die steden weder, dat hi geen kint en was, want si hadden jegen hem gestreden ende hi hadde voel volc verslegen ende den zege gewonnen. Doe quam Alexander een bode, dat d sijn moeder siec was. Doe ontboet hi Darius dat hi hem niet en soude laten verlangen, hi soude corts tot hem comen. Doe toech Alexander tot sijnre moeder ende inden wech gemoetede hem een groet heer van volc. Daar street Alexander jegen ende wan

---

250. F. diet. 251. F. Doe Allexanders ghesin den brief; E. den brief. 252. D. bedrovet; bedroeft; F. bedrueft 253. F. wet; meest. 254 F. lichteleec syn te verjaghen; E. F. ander. 256. F. aldus inhoudende (ontbr.); coninc Darius (ontbr); C. D. E. u (ontbr.). 257. F. mechtich; C. E. siet; E. F. enen. 258. F. ende die es al ront ende de werelt es ront; bediet 259. E. aldie; enen; F. Endi ghi; zweep ende die. 260. F. bediet. 261. F. ende u metten zweep uut uwen lande verdriven sal; D. ende (ontbr.) gi. 262. F. bediet, steeds 266, wordt niet meer genoteerd; C. E. heer; F. Doen coninc Darius dien brief ghelesen hadde. 264. C. D E. syn steden ende syn heren; F. ende syn stede (ontbr.) 265. ende seide (ontbr.) 266. F. so vanget ende brenget mi; saelt; eender roeten; C. een. 267. F. synder. 268. F. de heren; ende die steden (ontbr.) 269. C. jegens; F. met hem; C. E. volcs; F. ghescleghen. 270. E. sege. 272. F. vluchs tot hem comen. Doen hy thuisweert reet doen ghemoette hem een. 274. F. hi seghen.

---

254. l. versagen. 266. l. mit ener roede.

den zege; ende doe toech hi tot sijnre moeder ende hi vantse genesen. Doe toefde hi een corte tijt bi haer en toech doe weder in coninc Darius lant ende wan hem of lant, steden ende sloten. Doe hadde coninc Darius enen ridder, die verwapende hem mit clederen gelijc Alexanders ridderen ende quam in Alexanders heer ende reet mit hem. Ende op een tijt, doe reet hi bi Alexander ende toech sijn swaert ende sloech Alexander een grote wonde en woude hem doden. Die ridder wort gevangen ende voir Alexander gebracht. Doe seide Alexander: „O, du vrome ridder, waerom hebstu mi aldus gewont?" Doe seide die ridder: „Coninc Darius hadde mi sijn dochter geloeft te geven, hadde ic u gedoot." Doe seide Alexander tot sinen ridderen: „Gi heren, dit is een vroem ridder; ic woude, dat gi alle also vroem waert." Ende om sijnre vromicheit willen, so liet hi den ridder vry gaan. Coninc Darius, die hadde sijn stede ende sloten beset jegen coninc Alexander. Die een stede bewaerde sijn moeder, die ander bewaerde sijn wijf, die dorde
Fo. 119*a*. bewaerden sijn kinderen. Ende Alexander wan hem al die steden of, ende vinc Darius wijf ende sijn moeder ende sijn kinder ende hieltse in groter eren. Doe vergaderde coninc Darius syn volc ende woude jegen coninc Alexander striden. Dat vernam Darius moeder ende ontboet hem ende seide:

„Mijn lieve kint, gi selt weten, al had gi al die werelt te hulp, so en mocht gi Alexander niet wederstaen." Doe bedacht Darius sijn moeder, sijn wijf ende sijn kinder vangenis. Alexander toech vast voert ende wan al die steden ende die

---

275. F. synder. 276. C. doe (ontbr.) 277. F. want hem of lant ende; scloten. 278. C. wapende; F. verwapende hi; D. mit clederen (ontbr.). 279. F. ende doen hi bi Allexander reet, doen toech hi syn swaert. 280. D. hi (ontbr). 282. F. grote (ontbr) 283. F. gebrocht. 284. F. waeromme; dus ghescleghen. 285. F. dochter ghegheven. 286. C. D. had ic. 287. F. gi heren (ontbr) 288. D. alle (ontbr.); F. synder vroemheit wille. 289. F. hi hem; die (ontbr.); syn lant, steden ende scloten; C. E. steden. 290. F. seghen. 291. F. derde. 292. C. D. E. bewaerde; F. allen. 293. F. Darius moeder, syn wyf. 294. F. kinderen. C. ere. 295. F. seghen; C. coninc (ontbr.). 296. F. vernam syn moeder ende ontboet hem aldus ende seide 297. E. alle die; F. alle de. 298. F. te helpen, ghi en moeght; verwinnen noch wederstaen. 299 C. synre moeder, syns wyf; D. syns wyfs vangenis; E. syns wyfs; F. synder moeder, syns wyfs; C. kinderen; D. vangenis (ontbr.); F. syne kinderen ghevanghenis 300 C. E. F. alle die;

sloten, daer hi voer quam. Ten lesten doe quam Alexander voer een groet water. Daer en waren geen scepen ende hi en mocht geen bregge daerover maken. Daer dede onse Here God een teyken, ghelijc dat hi dede den kinder van Ysrahel. Dat water sceide hem ende Alexander ghinc daer droechs voets over mit alle sinen volc. Dat dede God daerom, omdat hi dat quade volc verslaen soude om haer sonden willen. Doe Alexander mit al sinen volc over dat water was, doe geboet hi, dat elc man een stoc an sijn paert binden soude ende laten dat na hem slepen. Dat maecte een groet stof ende groet geluut. Doe waenden haer vianden, dat des volcs meer was dant was. Doe woude Alexander een bode gesent hebben tot Darius, dat hi jegen hem quaem striden. Doe quam daar een stemme ende seide: „Alexander, weest zelve die bode." Doe nam Alexander twee trouwe ridders mit hem ende reet darwaert. Doe quamen si voer een water, dat des nachts was toe bevrosen ende des daechs wast open. Des nachts reet Alexander daer alleen over ende die twee ridders, die liet hi an die ander side ende reet alleen tot coninc Darius. Doe hi tot coninc Darius quam, doe gruetede hi hem ende seide: „Coninc Alexander ontbiet u, dat hi rede is te striden; coemt hoeneer gi wilt ende weest onversaecht." Doe seide Darius: „Gi spreket also stoutelic, of gi selve Alexander waert; u dreygen en vervaert mi niet." Doe lede

---

F. die (ontbr.) scloten. 301. C. E. F. doe (ontbr.) 302. F. ende daer en; C. daer geen 303. F. mocht daer; C. D. E. F. brugge; C. daer (onrbr.); D. heer; F. god (ontbr.). 304. C. D. F. kinderen. 305. F. ende dat; daer dore met droghen voeten. 306. C. alle (ontbr.); D. E al; F. hi daeromme. 307. F. versclaen; haerder sonden willen. 308. C. D. E. al syn; F doe .... was (ontbr.); F. doe gheboet All. al syn volc, dat si aen hare peerden enen stoc binden souden aen den stert ende laten na hem scleipen. 309. D. man (ontbr). 310. C. D. E. F. een (ontbr.); 311. D E. veel meer was dans was; C. dants; F. veel meer ware, dan datter was. All. die woude seynden enen. 313. F. seghen hem; F. stemmen van boven ende. 314. F. wes; C. D. selver; F. de bode; Doe All. de stemme ghehoert hadde, doen nam All. twee ghetrouwe. 316. F. dat was snachts toe ghevorssen. 317. F. Des nachs doen D. E. doe reet. 318. F. die (ontbr) liet. 219. F. reet.... Darius (ontbr.). 320. F. ende doen seide hi; E. ontbeit. 321. F. wanneer. 322. F. coninc Dar.; sprect; stoutelecc al waerdi selve coninc All.; C. selver; E. Alex. selver.

---

301. vlg. Zie Inleid.

Darius den bode inder salen ende settede hem jegen hem over ter tafelen. Doe Alexander gegeten hadde ende gedroncken, doe stac hi alle die sulveren vaten in sinen bosem, die men hem voirrechtede. Ten lesten seide coninc Darius: „Siegi daerom alhier gecomen, dat gi onse sulveren vaten sout stelen?" Doe seide Alexander: „In mijns heren hove ist een manier, als daer comt een eerbaer bode, al die sulveren vaten, die men hem voirset, die sijn sijn, ende siegi also eerbaren coninc als Alexander is, so selgi die manyere ende die gewoent houden, die hi heeft." Doe en wist coninc Darius niet wat seggen ende sweech al stille. Doe was daer een bode, die hadde geweest
c in coninc Alexanders hof, so dat hi hem kende. Die bode seide tot Darius al heymelic: „Voirwaer, here, dit is Alexander selve." Ende dat mercte Alexander ende spranc op vander tafel ende liep uut den hove ende vant daer een knecht staen mit enen paerde; hi spranc daerop ende reet totten water, *daer hi over most. Doe en vant hi die stede niet, daert bevrosen was, mer hi reet in dat water* ende dat paert verdranc. Mer Alexander quam levende te lande ende quam tot sinen heren ende seide, hoe hi gevaren hadde. Daerna doe vergaderde coninc Darius CM mannen ende LXXXM ende quam jegen Alexander te stride; ende Alexander die sloech hem of IXM man ende Alexander

---

324. F. leidde coninc Dar.; hem (ontbr.) seghen; D. over (ontbr.). 325. F. tafelen. Doen men All drincken brocht, doen dranc hi den wyn al uut ende stac den silveren nap in sinen boesem. Also dede hy alle de silveren vaten, daer hi uut dranc. 326. D. al die silveren; E. silvere. 327. E. voirsettede; F. ten lesten so; bestu; daeromme hier. 328. F. ons silveren; D. E. silveren; C. sult. 329 F. In mijns conincx hove eest. 330. D. E. silveren; F. gulden vaten. 331. C. die sien syn; F. sidi also eerbaar een; als hi es. 332. F. seldi ghi; houden ende die ghewoente; houden (ontbr.); C. D. E. manier. 333. C. niet te seggen. 334. E. daer (ontbr.). 335. C. coninc (ontbr.); F. Allexanders sale; D. si hem kenden. 336. F. heymeleec; C. heer, dat; D. heer; E. F. here (ontbr). 337. F. mercte coninc All; C. F. tafelen. 338. F. enen knecht.; hi nam den knecht dat peert ende spronc daarop ende quam toten water. 339. D hi (ontbr.) ende spranc. 339—341. C. D. E. daer .... water; F. daer hy over most. Doe en vant hi die stede niet, daer hi over moest ende bevrosen was enz. 341. F. maer hi. 342. E. ende hi seide; F. seide hem. 343. F. hadde metten coninc; Doen ghinc coninc Dar. ende vergaderde CM mannen te stride, de XXM te peerde ende LXXXM te voet ende; C. doe (ontbr.). 344. F. seghen; C. D. E. te striden 345. F. All. vinc hem ende scloech hem of IXM mannen ende hi vernam maer C.

verlos C ende XXX mannen. Doe weec coninc Darius mit al sinen volc ende quam te Susen, in sinen stat, ende Alexander, die vervolchde hem ende belach die stede van Susen. Doe sende hem Darius enen brief ende geerde genade ende lyde verwonnen ende bat, dat men hem senden soude sijn moeder, sijn wijf ende sijn kinderen, hi soude hem weder senden alsoe voel gouts ende silvers, als hi hebben woude. Doe ontboet hem Alexander, dat hi geen gout noch zilver *van hem* en begeerde, mer hi gave hem selven op ende al sijn lant, hi soude hem dan genade doen. Onder dit so ghingen die heren te rade ende si en waren niet eendrachtich. Ende sonderlinge so waren daer
d twee heren als: Bissus ende Arboranus; die worden te rade, dat si coninc Darius doot souden slaen; ende si verlaechden hem ende wonden hem ter doot. Doe seide Darius: „O, gi eerlike heren, wat heb ic u misdaen, dat gi mi dus moerden wilt? Alexander sel u handelen als moerdenaren, die haren rechten heer verraden."

Mit dat si binnen der steden also twidrachtich waren, so wan Alexander die stede en*de* ginc met macht in des conincs hof ende vant den coninc seer gewont. Doe seide Alexander tot Darius: „O, hertelike lieve here, staet op ende blijft een heer van al uwen lande. Ic sweer u, dat ic u wreken sel over diegene, die u dit gedaen hebben ende ic wil u al u goet weder geven." Doe hief die coninc *Darius* sijn handen op ende vinc Alexander op den hals ende custe hem ende seide: „O, lieve Alexander,

---

ende XXX mannen; C. D. E. ende hi verloes; F. Doen volghde coninc Dar. 347. E. syn; F. hi quam in S. binnen der; E. sine. 348. F. de stad. 349. F. hem (ontbr.); Coninc Darius; F. begheerde; ende hi luudde. 352. E. ende silvers (ontbr.). F. woude. Dat en woude All. niet doen mer hi ontboet hem. 353. F. Alex.... mer hi; (ontbr.) C. D. van hem. 354. F. op (ontbr.); lant op. 355. F. dan (ontbr.); C. D. dit doe; C. here. 556. F. si (ontbr); so (ontbr.). 358. F. sclaen ende si ghinghen tot hem ende wondene ter doot. 359 F. coninc Dar.; heerlike heren. 360. F. wilt dus vermoeden. 361. F. mordenaren; C. D. E. here. 362. E. stede; F. der steden (ontbr.), dus eendrachtigh; F. soe quam All. in die stat sonder vechten ende ghinc met in sconincx paleys. 363. C. D. E. en; D. ghinc by nacht. 364. E. Doe nam hi hem in den arm en seide. 365. F. een (ontbr.). 366. E. alle; F. landen; ic sweert; degene; u (ontbr.). 367. E. hebbe; F. wille u goet u temael. 368. C. D. E. F. die (ontbr.); C. D. E. F. Darius; F. hant. 369. C. D. E. F. om.

---

369. l. om den hals.

het is u wel vergaen; denct u leste eynde ende uwe doot ende merct, wat ic gisteren was ende wat ic nu ben. Gisteren was ic een heer over voel volc ende nu en ben *ic* mijns selfs niet machtich. Ic beveel u mijn moeder ende mijn wijf ende ik geef u mijn dochter tot enen wive." Ende mit dien woerden so gaf Darius sinen geest ende *hi* bleef doot. Doe was Alexander bedroeft ende hi halp Darius eerlic ter aerden ende hi droech selve die baer. Doe weenden si alle, die dat sagen, omdat hi
. 120. also groet ontfermherticheit hadde over sinen viant. Daerna doe dede Alexander die twee heren doden, die haren heer Darius vermoert hadden. Ende doe maecte Alexander daer een groet bruloft ende nam *coninc* Darius dochter tot enen wive: ende si was genoemt Rosa. Ende daer bleef Alexander een wijl tijts in die stat van Susen ende hi hadde minne ende liefte op Rosa, sijn wijf, so dat hi sijn heren vergat ende bleef bi Rosa, sinen wive. Daerna quam coninc Alexander tot enen meester, hiet Deogenes ende sat in een cuup van enen wijnvat. Daer woude Alexander mede disputeren ende ginc voir hem staen ende nam hem *dat* schijn vander sonnen ende gruetede den meester. Doe seide die meester: „Wat mens bistu? Du neemste mi, dattu mi niet geven en moechste." Doe seide Alexander: „Wat neem ic di?" Die meester seide: Dat schijn van der sonnen, dat neemgi mi ende gi en moechtet mi niet geven." Doe seide Alexander: „Ic mach u aerts guet geven, want ic

---

mi wel; F. ghegaen; F. heynde. 371. C. D. E. bin; E. gisteren doe. 372. F. een groot heer over voel volcx; C. D. E. F. nu (en F.) ben ic. 373. C. E. ende (ontbr.) mijn. 374. C. mine dochter; F. te wive; F. woerde so sterf hi ende gaf sinen gheest. 375. F. ende .... doot (ontbr.); D. E den geest; C. D. E. ende hi. 376. F. Ende coninc All. half coninc Dar. heerliken te grave; D. eerlicen. 377. D. self; F. bare; C. weende. 378. D. E. so; F. grote; dede over; E. sijn. 379. C. dode; F. coninc Dar. ghedoodt. 380. F. daer (ontbr.). 381. F. brulocht; C. D. E. F. coninc Dar. 382. F. ende die was; toefde All.; een corten tijt. 383—385. ende hi .... wive ontbreekt in F. 383. D. min. 385. F. coninc (ontbr.) 386. D. hiet (ontbr); E. die sat; C. D in enen. 387. F. mede (ontbr.); dispenteeren. 388 C. E. F. dat schijn; D. dat schijnsel. 389. F. mensche bestu; nemes. 390. F. moghes. 391. C. ontneme. 392. C. ontneem; F. neemt; moghet. 393. F. eerds goet.

---

382. d. i Roxana

bin here van alder werelt." Doe seide Deogenes: „O, arm here, mijn knecht is u heer, want gi dient die rijcheit ende daer arbeid gi om ende die rijcheit heb ic overwonnen ende si is myn knecht. Oec seit gi, gi sout mi aerts guet geven. Dat en heb gi geen macht, want ic en wil niet hebben." Doe seide Alexander: „Ic mach u wel wat ontnemen" Doe seide die meester: „Gi en mocht mi niet ontnemen, want ic en hebbe *b* niet dan deze cuup; die geef ic u, so en heb ic niet." Doe seide Alexander: „Ic mach u dat leven nemen." Die meester seide: „Gi en hebt dat geen macht; dat sel ic *u* bewisen. Daer sit een vliech op uwen arm. Doot die." Dat dede die coninc. Doe seide die meester: „Hebgi der vliegen haer leven genomen, so laet mi dat leven sien. Doe seide die meester: „Gi moecht mi doden, mer mijn leven niet nemen, *want die siel is dat leven* ende dat en congi niet begripen. Dese ende desergelyk disputaciën die hadde Alexander mit den meester Deogenes.

Aristoteles *die* was Alexanders meester ende hi beruspede Alexander, omdat hi gaerne geselschap hadde mit wiven ende seide hem, dat hi daermede sijn leven cortede, sijn lichaem crancte ende sijn sinnen verstroeyde. Doe liet Alexander dat geselscap after mit sinen wive ende maecte doe conversaci ende wanderinge mit sinen heren. Doe die coninghinne Rosa vernam, dat Alexander geen geselscap mit haer en geerde, doe ginc si tot Alexander ende vraechde hem, waarom dat hi haer geselscap scuwede. Doe seide Alexander haer al, dat Aristoteles hem geseit hadde: hoe dat geselscap der vrouwen der mannen

---

394. C. E. heer; D. een heer; C. alle der; C. D. E. arm heer. 395. F. de rycheit. 396. D. arbeit. 397. F. oec seide ghi; eerds; des en hebdi. 398. F. wilt. 399. C. u (ontbr.); D. F. nemen. 400. F. de meester; nemen. 401. F. Cupe; F. dan niet. 402. C. ontnemen. 403. C. genen; F. dies gheen; C. D. E. ic u. 404. F. uwer; F. de coninc. 405. C. E. die vliege; F. hebdie. 406. F. woert soe seide de. 407. C. D. E. F. want die siel is dat leven (F. dleven); F. condi. 408. D. E. deser ende; C. D. E. F. desergeliken; F. dispentaciën. 409. F. die (ontbr.); hadde All. ende Gyogenes, die meester; E. mitten. 409—457. Aristoteles .... ofgaen, ontbreken in F. 409. C. D. E. die was. 411. C. so gaerne: C. D. E. mit sinen wive. 412. D. cortede ende. 413. C. verstroeyden. 414. E. doe (ontbr.) 415. C. mit sinen heren enden wanderinghe.

---

411. l mit sinen wive.

c leven cortede ende dat lichaem crancte ende die synnen verstroeyde. Doe sweech Rosa, die coninghinne, ende en antwoerde daer niet op. Ende op een tijt daerna, doe sat Aristoteles ende studeerde ende screef. Ende Rosa, die coninghinne, die quam heymelic in sijn camer ende ghinc after hem staen ende sweech alle stille. Maer daer lach een spiegel op sijn scrijfbort, daer sach si in ende doe Aristoteles in den spiegel sach, doe sach hi daer een vrouwenaensicht in den spiegel. Ende doe Aristoteles omme sach, doe sach hi, dattet die coninghinne was. Doe dede hi haer vrientscap ende eer ende si spraken te samen van genoechten, soe dat si [te samen] overeen drogen, dat Aristoteles soude der coninghinnen wille doen ende die coninghinne soude Aristoteles wille doen. Ende daar scicte die coninghinne enen dach toe, dat dat gescien soude. Doe ghinc Rosa, die coninghinne, tot Alexander ende seide hem, hoe si Aristoteles verwonnen hadde in die selve saken, daer hi hem of beruspet hadde ende si seide: Op dees tijt so hebbe ic hem dach geleit ende dan selgi mede gaen ende ondervindent ende sient sonder ercheit." Ende doe die dach quam, doe ghinc die coninghinne tot Aristoteles in sijn camer *d* ende die coninc Alexander ghinc heymelic mede ende verberch hem. Doe seide die coninghinne tot Aristoteles: „Doet nu mine wille, dat ic begheer, ende dan sel ic uwe wille doen." Doe seide Aristoteles: „Wat is u begheren van my?" Doe sede die coninghinne [tot Aristoteles]: „Gaet leggen over handen ende over voeten ende laet my u riden, gelijc dat een ridder rijt op sijn paert." Doe ghinc Aristoteles leggen over handen ende over voeten, ende die coninghinne leide hem enen toem in sinen mont ende ghinc op sijn rugge sitten ende reet hem ghins ende weder inder camer ende hadde een gesel indie hant ende smeet hem daermede voert. Doe dat Alexander sach, doe openbaerde hi hem inder camer ende seide tot Aristoteles,

---

421. C verstroeyden. 422. D. E. doe daer 425. E. ende daer 426 C. D. sach hi. 430. C. D. E. te samen. (ontbr.) 432. C E die coninghinne sonde den Arist. 433. C. dat (ontbr.) 434. C. si hem. 437. C. D. so heb ic. 440. D. E. verbarch. 441. C. E. minen. 442. C. D. E. uwen; E. ende (ontbr). 443. E. uwe. 444. C. D. E tot Arist. (ontbr.); C. over voet ende over handen; D. ende voeten; C. over voet. 447. C. over voet ende over handen; D. E. over voet; D. die leide; C D. een. 448 E sinen rugge.

„O, meester, laet gi u aldus verwinnen van enen wive?" Doe was Aristoteles bescaemt ende en wist niet wat hi seggen soude, omdat hi van dat wijf bedrogen was. Daerom seggen dese vaersen: „Adam, Sampsonen, Lod, David et Salomonen Femina decepit. Quis modo tutus erit?" Adam, Sampson, Lod, David ende Salomon, die syn al van wiven bedrogen. Wie sel daer vry of gaen?"

Daerna doe toech Alexander van Susen ende belach eene grote stede. Ende daer waren wise meesters in der stat, die setteden een groet scijf midden inder stat op enen hogen boem; fo. 121. ende op die scijf setten se een venijn dier, dat basilicus hiet; mer ten mocht nyement in die stede sien ende so wie dat dier sach, die starf van sinen venijn. Doe was Aristoteles bi Alexander. Die ordineerde ende geboet, dat nyement om die stede gaen en soude, hi en soude een glavy hebben ende daer een spiegel an hangen. Also dede al dat volc ende doe dat venijnde dier hem selven in den spiegel spiegelde, doe bleeft doot. Ende doe die meesters ende die heren van der stede dat vernamen, dat Alexander alsulke wijsheit bi hem hadde, doe gingen si in genaden ende gaven die stede op. Daerna doe quam Alexander in coninc Porus lant. Doe screef hem coninc Porus enen brief, alsdus inhoudende: „Coninc Porus van Yndiën die ontbiet enen strůůcrover, die Alexander hiet: Gi hebt verwonnen enen

---

453. E. wat seggen. 455. C. en Salomonem; D. Davidque. 459. F. Ende All. toech voert ende belach een grote stat. 460. F. wise (ontbr.) 461. F. setten; groet (ontbr); scrive; C. boem (ontbr.). 462. F. ende op diien hoghen boem soe; C. venijnt; F. ghefenijnt; dat (ontbr.); basaliscus; hiet (ontbr). 463. F. niement sien van der stat van binnen ende wat dat dat dier; E so wien; stat. 464. F. sterf. Doen hadde All. bi hem den wisen meester Aristoteles. 465. F. oerdineerde; D. ordineerde een ghebot; F. om de. 466. F. enen staf hebben; F. enen. 467. F. Ende alsoe deden si; D. venijn. 468. F. hem selven sach; in .... spiegelde (ontbr.). 469. F. die meesters (ontbr); C. D. steden; C. D. E. dat (ontbr.). 470. so groten wijsheit. 471. F. de stede; F. doe (ontbr.); E. Alex. 472. F. sconincx lant Porus. 474. C. D. een; F. die (ontbr.); hiet (ontbr.) aldus: Du best; van enen volc, dat cranc was; C. D. een.

---

462. l. venijnt dier; venijnt (gevenijnt) is het partic. perf. van veninen = vergiftigen. 464. wie = wien (accus.) — 474. l. een cranc.

cranc volc; gi selt weten dat ic een zegevechter ben, want die Goden ende dat volc sijn mi onderdaen. Daerom keert weder thuyswaert, of gi selt scandelic verslegen worden." Alexander die screef hem weder, dat hi bereet was jegen hem te striden. Doe quam coninc Porus met enen groten heer van volc ende hadde olyfanten mit hem, die een burch op haar rug drogen, gemaect van hout ende van ijser. Daer waren in wel dortich mannen mit vol harnas, die daer uut scoten ende vocht(ed)en; ende die olyfanten, die beten ende scoerden dat volc met haren mit haren monde. Doe dede Alexander ghieten metalen mannen, die binnen hol waren ende die dede hi setten, daer si striden souden. Ende die metalen mannen dede hi binnen vol vuers doen, so dat si alle heet waren. Doe die olyfanten an die vianden quamen ende haer mulen staken an die metalen mannen ende hem daeran barnden, doe en wouden si niet voirwaert, mer si liepen afterwaert ende vertraden haer volc. Alexander sat op sijn paert Pucyfal ende reet in sijn vianden; ende dat paert beet ende Alexander sloech ende sijn heren volchden hem ende daer wort voel volcs verslegen an beide siden. Ende coninc Porus, die quam Alexander alsoe na, dat hi Pucyfal sijn paert doot stac; ende doe maecten si XX dagen bestant, omdat si die doden mochten begraven ende haer gequetste luden verbinden. Daerna doe die XX dagen geleden waren, doe seide Alexander

---

475. F. du selt; ¦ dat ic vechter ben. 477. F. tfolc; C. D. E. volc die; F. Daeromme 476. F. waert (ontbr.); scandeleec versclegen. 478. C. E. die (ontbr.); F. jegen hem (ontbr.); C. te vechten 479. F. coninc (ontbr.); D. een; F. van volc (ontbr). 480. D. hadden olyfanten; op haer lijf drogen si een burch, die gemaect was; F. borch. 481. F. houte; ysere; inne; F. XXX. 482. F. vollen harnasch. F. vochteden; ende die dieren beten met haren monde; ende die.... monde (ontbr.). 484. C. mit haren tanden. 485. F. binnen (ontbr.); F. daer hi striden soude. 486. D. die dede; F. viers; doen (ontbr.). 387. C. D. E. al helt; doen die dieren. 488. F. staken (ontbr.); F. mannen staken. 489. F. daaran (ontbr.); berrnden. 490. F. si (ontbr.); achterweert onder haer volc. 491. E. Putifel; F. ende All; C. D. E. in die. 491. F. scloech. 493. F. wert vele volcx versclegen; C. D. E. F. coninc (ontbr.) 494. F. die (ontbr.); E. na (ontbr.); Putifal; F. Putafel. 495 F. ende (ontbr.) twee daghen; F. opdat si haer. 496. F. ghequedtste; lieden; C. mochten verbinden. 497. F. daerna.... waren (ontbr.)

---

480. Zie Inleid. — 493. Ende enz Hier volgt de bewerken weer het Epitome. III. 3. Zie Inleid

tot coninc Porus: „Wat helptet ons, dat wi voel volcs verslaen ende dat wi voel sielen ter hellen senden. Laet ons onder ons *c* tween vechten ende so wie den anderen verwint, die sel heer over syn volc bliven.” Ende si deden also; si vochten onder hem tweeen ende Alexander versloech Porus ende bleef heer over sijn volc. Doe gaf hi al Porus volc vrihede*n* ende liet se weder thuus varen. Daerna doe quam voir Alexander een groete clage, dat daer een rover op der see was, die die coepluden grote scade dede. Doe dede Alexander scepen toemaken ende die rover wort gevangen ende voor Alexander gebracht. Doe seide Alexander: „Waerom doe gi aldus grote scade op die see ende neemt die coepluden haer guet. Doe seide *die* rover tot Alexander: „Here, waerom neem gi den volc haer guet opten lande ende breect ende barnt die sloten ende *die* steden ende gi maect menigen mens lijfloes ende guedeloes; ende gi sijt here van der werelt ende gi hebt guets genoech te verteren ende ic *en* hebbe anders nyet te verteren dan ic met roven bi der zee moet winnen.” *Doe seide Alexander*: „Doegijt om den cost te winnen, so sel ic u versien.” Doe gaf hem Alexander een grote stede ende seide: „Dese stede geef ic u ende ic maec u daer een heer of ende regiert die rechtvaerdelic ende doet recht. Hoer ic clage over u, dat sel ic over u rechten.” Doe leefde *d* die rover rechtvaerdelic. Daerna doe bat een arm man Alexander, dat hi hem een penninc geven soude. Doe gaf hem Alexander

---

498. F. tot .... Porus (ontbr); C. D. E coninc (ontbr.); D. F. helpt; F. ons.... ende (ontbr.) 499. F. ter hellen bringhen. 500. F. so (ontbr.). 501. C. heer onder; F. volc wesen D. dede. 503. F. verscloegh Porus, den coninc ende hi; over.... volc (ontbr.). 504. F. al (ontbr) D. E. vriheden. 504. F. doe (ontbr.); voir (ontbr.); C. groet. 505. ene rover op die see; D. E. F. opter; E. die (ontbr.); F. die den lieden. 506. F. scepe. 507. F. wert; brocht. Doen vraeghde hem All. 508. F. doet; D. E. op der zee; F. opter. 509. F. nemt den lieden; C. D. E. die (F. de) rover. 510. F. tot .... here (ontbr.); C. heer; F. waeromme nemt gi den lieden haer guet opt lant; D. den volc opten lande haer guet. 511. F. breect .... gi (ontbr.); C. D. steden. 512. D. menige; F mensche; liveloes ende guedeloes; D. ende guedeloes (ontbr.); heer; F. ende .... werelt (ontbr.); ende ghi hebt selve ghenoech te verteren ende ic en hebbe niet, ic en moet alsoe den cost winnen. 515. Doe seide Alex. 516. F. so .... versien (ontbr). 517. F. syet ic gheve u dese stede; F. ic (ontbr.). 518. F. of ende siet, dat ghi voertane gherechtich siit ende doet recht. 519. F. doe .... rechtvaerdelic (ontbr.). 520. C. E. enen. 521. F. hem wat geven woude.

een grote stede ende seide: „Die stede geef ic u; weest daer heer over.” Doe seide die arme man: „Lieve here, dat en betaemt mi niet te hebben.” Doe seide Alexander: „Ic en acht daer niet op, wat u betaemt te hebben, maer ic acht daerop, wat mi betaemt te geven.”

Daerna doe toech Alexander voirt ende quam in een lant, daer woenden die luden in holen in der aerden, ende si waren al naect. Si en conden niet striden, mer si gaven hem op in genaden. Doe gaf hem Alexander een bede: Wat si baden, hi sout hem geven. Doe baden si om ewelic te leven. Doe seide Alexander: „Dat en heb ic geen macht u te geven. Ic moet selve sterven. Dat ic aldus wandere, dat is die wille Gods.” Daerna quam Alexander voer een lant daer *liep* een water alle omme. Doe waren daer XXXVI mannen ende wouden over dat water swemmen. Doe quamen die luden van dien lande ende grepense ende atense. Daerna doe quamen sie tot enen zee, die was alsoe soet als honich. Daer wouden si wat rusten. Des nachts doe quamen *daer* die leeuwen, beren, wolven ende ander dieren; ende daer *quam* een groet
o. 122. vreselic dier ende verbeet een deel volcs; mer ten lesten doe slogen si dat doot. Daar vlogen grote vledermûsen als gansen, die beten die luden die nosen of. Daerna quamen si in een lant, dat al grote rosen waren; die setteden hem ter weer ende slogen Alexander voel volcs of al stille swigende, want si en consten niet ropen. Doe dat Alexander vernam, doe dede hi al sijn volc lude ropen; doe begonden die ander te vlien. Doe worter voel van den rosen verslegen. Daerna quamen si in een lant,

---

523. E. here; F. de arme. 525. F. hebbene. 526. dat mi. 527. C. D. Alex. wert; F. daer die liede in hole woenden. 532. F. Des en; want ic. 533. F. selve (ontbr.); C. D. E. selver; F. wandele, dat es den. 534. F. voir een stat; C. D. E. F. liep. 535. F. alle (ontbr.); D. sesendortich; F. mannen die woenden. 536. F. liede; Na „atense” voegt D. in, wat in onzen tekst volgt 543—555: „Daerna quamen .... ghinghen vandaen”; E. F. = A; in C. ontbreekt deze passage. Zie Inleid. XXXV. 538. E. ene see; F. eender zee; suet; C. D. E. die also soet was als honich. 539. F. so. quamen; daer (ontbr.); C. D. die (ontbr.). 540. F. beeren ende; daernaer; C. D. E. F. quam. 541. E. beet. 542. F. so sclogen; E. vleremusen. 543. F. lieden; C. E. nose; F. daernaer. 544. D. E. dat waren al; F. daer waren grote ruesen; F. sclogen. 546. E. dede All.; al (ontbr.). 547. F. die resen te vlien; werter. 548. F. vele van hem; doot gesclegen; D. E. Daerna doe; F. daerna soe.

daer waren bomen, die ghinghen te prijmtijt uut der aerden ende wiesen lanc ende brochten vruchten ende waren des avonts weder onder die aerde. Daerna quamen si tot enen hogen berch; daer ghinc men op met II^{M} trappen van saphieren; daer gemaect van goude vonden si op enen sconen tempel; daer stont op een gulden bedde; daarop lach een groet man ende hadde een wit cleed an; si negen hem ende ghingen vandaen. Daerna quam Alexander in een lant, daer was een wedue coninghinne, die hiet Candacus, die hadde III sonen. Doe die coninghinne vernam, dat Alexander in haer lant was, doe sende si hem grote gaven ende si sende mitten bode een mal(i)ere, die Alexander malen soude in een cleet ende brengent haer. Doe toech een vander coninghinnen sonen mit somme ridders uit ende quamen b in Alexanders *heer*. Ende hi quam tot enen heer, hiet Tholemeus ende meende, dattet Alexander was. Hi claechde hem sinen noet ende seide: „Here, ic soude tot eenre tijt ryden met minen wive vermorgen; daer quam een coninc ende nymt mijn wijf ende sloech mi voel ridders of."

Doe seide Tholomeus: „Ontbeit mijns hier, totdat ic weder come" Doe ghinc hi tot Alexander ende seide hem die saec, wat hi verstaen hadde. Doe nam Alexander sijn croen ende setse Tholomeus opt hoeft ende seide: „Gaet sitten op mijn coninclyken stoel ende ic sel seggen, dat ic ben Antigonus. -- Ende wat raet geefgi mi? Dat ic help, dat dese heer sijn

549. F. die wiesen te priemtijt uyter. 550. F. ende sie; F. avens. 551. F. weder (ontbr.); der eerden; Daerna soe quamen si in een lant in enen hogen berch. 552. F. II^{c}; D. F. daer vonden si op enen sconen tempel gemaect van goude (goude F. (ontbr.). 554. F. op (ontbr.); een schoen gulden beelde; daer; op (ontbr.); lach op; D. had 555. F. ende si; E. hem toe. 556. F. quam hi; F. weduwe 557. F. ende hiet; ende hadde. 558. F. coninc All. quam; in .... lant (ontbr.): F. seinde. 559. C mit den; F. enen maelre; Alexanders aensich soude malen. 560. C. brenget. 561. F. soen; someghen; E. F. quam. 562 C. D E. F. heer. 563. E. dat Alex.; F. Ende hi. 564. E heer; F. eender. 565. C. vermorgen (ontbr.); F. wive op een vroeghen morghen; F. nam mi mijn. 566. F. scloech; D. veel volcs. 567. F. beidt. 568. D. coem; F. de sake. 569. D. had; F. sijn croen (ontbr.) ende sette Thol. sijn crone op sinen hoofde. 570. F. minen. 572. F. dese ridder.

553 l. daer vonden si op enen sconen tempel, gemaect van goude. — 557. d. i. Candace. 565. vermorgen. Zie de Aant.

wijf wedercrige?" Doe seide hi: „Ic wil die stat winnen ende c wil hem sijn wijf wedergeven." Doe was die here seer blide. Doe belach die coninc die stat des nachts mit enen groten heer ende hi seide totten burgers vander stat: „Gheeft desen here sijn vrouwe weder, of ic sel al die stat destrueren." Doe braken die burgers des conincs palaes op ende namen die vrouwe daeruut ende gaven se den here weder. Doe dancte die here hem seer ende bat hem, dat hi mede woude riden tot sijn(s) moeders hove. Doe seide hi: „Ic wil eerst oerlof nemen an coninc Alexander." Doe ghinc hi mit hem totten coninc ende bat oerlof ende toech mit hem tot sijnre moeder, die coninghinne. Die coninghinne quam hem jegen ende ontfinc hem vriendelic ende leide hem in haer palaes. Dat was cyerlic gemaect. Daer sach hi voel wonders. Daerna doe leide si hem in haer slaepcamer, die wonderlic verciert was. Daerna doe toechde si hem een ander camer van hout, wonderlic versiert, ende sterc gemaect ende hinc an ijseren veteren ende die drogen XX olyfanten, waer datse die coninghinne hebben woude. Doe seide Antigonus: „Dit waren wonderlike scoen dingen, waren si in coninc Alexanders hof." Doe seide die coninghine: „Du biste selve Alexander." Doe hi hoerde, dat si hem noemde bi sinen naem, doe hadde hi anxt ende wort bleec van vorwen. Doe seide die coninghinne: „Waerom wort u aensicht bleeck?" Doe seide hi: „Vrouwe, ic hiet Antigonus ende niet Alexander." Doe seide die vrouwe: „Ic selt u bewisen, dattu Alexander biste." Doe liet si hem dat beelde sien ende seide: „Kenstu dit aansicht yet?" Doe began hi te beven. Doc seide die vrouwe: »Waarom

---

573. F. ic wille de. 574. C. ic sel; heer; F. herde blide. 575. F. de coninc; nachs 576. C. tot den; F. borgers; C. heer; D. dese; F. sijn wijf. 577. F. al de; destruweren. 578. F. borghers; sconincx. 579. D. E. heer; heer; F. de here. 581. F. wille eer; an All., minen coninc. 583. C. sijn; F. toten; sijnre ..... die (ontbr.). 584. E. die quam; F. seghen. 585. D. lede. 586. C. doe (ontbr.); F. soe leeddese; sclaepcamer; D. E. lede; F. doc (ontbr.). 587. C. enen. 588. F. verscyert. 589. F. an een; vetere. 590. F. dattet. 591. C. D. E. dat; F. sconincx. 592. D. Alexander 593. C. Alex. selve; F. best selve de coninc; All. (ontbr.); 594. F. wert; C. D. F. verwen. 596. F. heete. 597. F. best. 598. F. kent ghi. 599. F. niet; F. de vrouwe: Waeromme beeft.

---

573. hi, dat is: Antigonus, alias Alexander.

beefgi? Gi hebt so menich scoen lant doer gevochten. Ni sidi gecomen in eens wijf lants, daer u leven staet in haeren handen. Daerom en sel hem nyement verheffen in hoverdiën,
d want nyement en weet, wat hem toecomen mach. Ende een mens en is niet also sterc, men vint wel een ander also sterc." Doe wort Alexander toornich ende beet sijn tanden van toorn. Doe seide die coninghinne: „Waerom vertorengi u?" Doe seide hi: „Omdat ic geen swaert en hebbe" Doe seide die vrouwe: „Of du een swaert hadste, wat woutstu daarmede doen?" Doe seide hi: „Ic woude u eerst doden ende daerna miselven, ende ic ben mit wille hier gecomen in u gewelt." Doe seide die vrouwe: „Hebt geen anxt: gi selt des genyeten, dat gi mijn soen geholpen hebt an sijnre vrouwen. Mer gi sloecht enen coninc doot, hiet Porus. Mijn joncste soen heeft sijn dochter; wist hi, dat gi Alexander waert, hi sloech u doot." Doe ghinc sie tot haren sonen ende seide: „Laet ons desen bode eer ende gunst doen ende eerliken thuys senden." Doe seide die joncste soen: „Sijn heer, coninc Alexander, die sloech mijns wijfs vader doot. Ic wil desen weder slaen in wrake van minen sweer." Doe seide sijn brueder: „Wat eren hadden wi daerof, dat wi hem slogen; hi heeft mi doch vrientscap gedaen, want hi holp mi an mijn wijf ende ic heb hem hier gebrocht ende ic sel hem weder gesont van heen helpen." Doe seide die joncste brueder: „Wi souden daer eer beide om sterven." Doe die coninghinne hoerde,
fo. 123. dat die brueders vechten woude*n*, doe was si bedroeft ende ginc

---

600. F. scoen (ontbr.); C. F. doervochten; F. Ende nu. 601. F. gecomen (ontbr.); C. eens wijf lant: F. lant; D. E. eens wijfs lant. 603. F. mensche. 604. D. stercker of also sterc; F. so sterc 605. F. wert; C. toornich (ontbr.). 606. F. de coninghinne: waeromme; F. vertorent. 607. E. oftu. 608. F. of.... hadste (ontbr.); C. soutstu. 609. F. eerst (ontbr.); daermede doden ende dan miselven, omdat ic alsoe dwaeselic ghedaen hebbe ende ben met willen enz. 610. F. de vrouwe: En hebt geenen anxst. 611 E mine; F. minen 612. C. mer (ontbr.); F. scloecht. 613. D. hi Porus; C. F. soen die; C. E. sine. 614. F. scloech. 615. C. D. dese boden; C. D. F. gunst ende eer; E. eer ende (ontbr.). 616. D. eerlic; F. seinden; de jonxte. 617. F. scloech; C. mijns wijf. 618. F. sclaen in de wrake; C. viaec; E. wrake 619. E. seiden sijn broeders; F. sclogen. 620. F. vriescap; halp. 620 C. E. hebbe. 621. F. sallen 622. F. van hier; de jonxste. 623. F. dat hoerde. 624. D. broeder; F. bruedere; C. E. wouden; bedrueft.

---

600. l nu. — 601. l. in eens wijfs lant — 604 l. een ander stercker of also sterc. Zie de aant.

tot Alexander ende seide heymelic tot hem: O, Alexander, bewise nu dijn wijsheit, dat hier geen vechtelic en gescie tusschen mijn kinderen." Doe seide Alexander: „Est dat gi mi doot, Alexander heeft vromer ridderen dan ic ben, die mi wel wreken sellen. Mer wilt gi coninc Alexander hebben, ic love u, dat ic hem brengen sel in u palaes." Doe lieten si haren toorn ende loveden hem groet guet, opdat hi *dat* dade. Doe gaf hem die coninghinne een croen gemaect van goude ende van costelic gesteent ende si wijsde hem enen berch, daer haer afgoden waren. Doe hi opten berch quam, doe offerde hi daer voer die afgoden ende ghinc voert inden tempel, die wonderlic vercyert was. Daer saten duvelen an een tafel in menschenschijn, die haer ogen wonderliken lichteden. Doe sprac daer een ende seide: „Welcome weest, coninc Alexander!" Doe seide coninc Alexander: „Wie bistu?" Doe seide die duvel: „Ic bin die coninc der weelden; ganc bet voert, daer selstu meer wonders sien." Doe ghinc Alexander voert ende sach een gulden godynne sitten op enen conincliken stoel ende hi vraechde, wie si waer. Die duvel sprac ende seide: „Ic ben een moeder alre godynnen." Doe vraechde haer Alexander ende seide: „Hoe lange sel ic leven?" Doe seide die duvel: „Die saec en moet geen mens weten." Doe ghinc Alexander uut ende quam weder
b tot sinen volc ende seide hem, hoe hi gevaren hadde *ende wat hi geloeft hadde*. Doe bescicte hi sijn volc ende nam die coningh-

---

625. F. heymelcec; o. (ontbr.). 626. C. dinen; E. dine; F. gheen ghevecht af en. 627. F. doe (ontbr.). All. seide: Eest. 628. C. vremer; D. vrome. 629. F. wildi.; F. belove u, dat icken u hier brengen sal. 631. F. gheloefden; D. F. goet; C. D. E. F. opdat hi dat dede. 633. F. costeleken gesteenten; C. een. 634. C. opden. 635. F. de afgoden; C. voert (ontbr.); F. versciert; C. D. E. wonderliken. 637. F. wonderlic. 638. C. ende seide (ontbr.); C. D. E. F. Weest wellecoem (F. wille come); E. F. coninc (ontbr.). 639. C. D. E. F. coninc (ontbr.); F. de duvel. 640. F. de coninc; D. deser weelden; F. bat; salstu. 641. D. Doe ghinc. 642. D. E. op een; F. haer wie dat. 643. F. ende seide (ontbr.); die moeder alder. 644. F. haer (ontbr); ende seide (ontbr.). 645. F. de saec en mach geen mensche. 647. F. hem (ontbr.); hoe dat; C. E. F. ende wat hi geloeft hadde. 648. E. Daerna doe quam Alex. ende bescicte sijn volc ende seide, wat hi geloeft hadde ende wan die stede ende die coninghinne haer lant; F. ende .... af. (ontbr.); C. der coninghinne.

---

638. l. Weest welcome.

inne haer lant of ende quam int palaes, als hi geloeft hadde. Daerna doe quam Alexander in een lant, daer waren al vrouwen ende geen mannen. Ende die vrouwen conden wel striden ende vechten, ende die mannen die waren in een ander lant ende eens des jaers so quamen si een tijt te samen. Ende als daer een maechdekijn geboren wordt, dat hielden si bi hem in haren lande ende die knechtgins senden si over inder mannen lande. Die vrouwen ontfingen Alexander vriendelic ende gaven hem grote gaven ende giften ende si gaven hem II^{C} maechden te harnas, die wel conden striden. Doe coninc Alexander voel landen bedwongen hadde, doe hoerde hi van den paradise ende daer woude hi mede wesen. Hi sende boden darwaert. Doe si opten wege waren, doe quam hem jegen een out man. Die seide: „Keer*t* weder ende sect uwen heer, dat hi niet en mach comen mit hovaerdiën int paradijs, mer met oetmoedicheit." Doe gaf hi den boden een steentgin ende seide: „Brenct dat steentgin uwen heer." Die boden quamen weder ende seiden Alexander die boetscap ende gaeven hem dat steentgin. Doe *c* vraechde Alexander enen wisen meester, wat die(n) steen bedude. Die meester nam den steen ende leiden in een wicht in een scael, ende in die ander scael leitmen swaren last ende *dat* cleyn steentgin woecht al op. Dat verwonderde hem allen. Doe nam die meester aerde ende bedecte dat steentgin daerin ende leidet doe in die scael ende in die ander scael leide hi een pluum ende die woech den steen op. Dat verwonderde den coninc ende alle, die dat sagen. Doe vraechde Alexander, wat

---

649. F. ghelijc als hi. 650. E. F. doe (ontbr.); F. daer niet dan vrouwen in en waren. 652. D. E. F. die (ontbr.) waren. 653. F. so quamen die mannen ende die vrouwen; een tijt (ontbr.). 655. D. knechtkin; F. knechtkens; over (ontbr.); C. lant. 656. F. vriendeleec. 657. D. twee dusent; F. meeghden. 658. F. hernas; C. F. consten; D. doe die; F. coninc (ontbr.). 659. F. ghewonnen; E. hadden F. ende. 660. F. Ende hi seinde boden derweert 661. C. op den; D. een out man jeghen; F. seghen; ende seide. 662. F. ende (ontbr.) sect; E. keert. 663. C inden paradise. 664. C. E. F. den bode; F. steenken. 665. C. steengin; F. steentgin (ontbr.); F. seident; 666. F. ende seident All. ende gaven. F. steenken. 667. C. wat die steen beduden; F. bedieden mochte 668. C. meester (ontbr); F. dien steen nam een meester; C. die stene; D. dien steen; F. ghewicht. 669. F. scale; in de ander scale leide men swaer. 670. C. D. E. dat; F. dien steen verwoech. 671. F. den steen; daerin (ontbr.) 672. de scale; C. in een scael leide hi doe; F. hi doen. 673. F. plume; dat verwonderde hem allen diet saghen.

dat bedude, dat die steen also swaer woech, doe hi bloet was, ende nu hi inder aerden bedect is, dat hi licht weget. Doe seide die meester: „Here coninc, gi sijt beteykent bi den steen. Diewijl dat gi leeft, so sidi machtiger dan al die coninghinnen der werelt. Mer als gi mitter aerde sijt bedekt, so is een pluum swaerre dan gi sijt. Dat is, als gi doot sijt, so en siegi niets waerdich ter werelt," Daerna toech Alexander voel landen omme ende brochtse alle onder sijn bedwanc. Ende doe Alexander meest omme gewandert hadde al aertric ende besien, doe woude hi oec weten, wat in der luchten was ende dede gebraden d vleis binden an een sterc spit ende dede beneden anbinden II gyeren, dat si dat vleis niet raken en mochten. Ende daer dede hi hem selven beneden in een korf anbinden; ende hi hielt dat vleis opwaert ende die vogelen vlogen na den roke ende aes altoes opwaert also langhe, dat Alexander docht, dat hi van alder werelt niet en sach dan een cleyn hofstede; anders dochtet hem al water wesen. Doe hielt hi dat spit nederwaert. Doe vlogen die vogelen nederwaert na dat aes ende hi quam neder ter aerden, X dachvaerden van sinen volc. Daerna doe dede Alexander hem selven *wercken* in een glas ende daeran een langen veter; die maect men vast opder aerden ende men warp hem in der zee, daer hi menigerhande wonder sach. Daerna toech Alexander voirt ende quam tot eenre stat; daer was een vrouwe, die hadde een kint, dat was half mens ende half een

675 F. bedieden mochte; dien steen. 676. F. ende hi nu; dat hi so. 677. F. de meester; D. E. heer coninc; F. betekent. 678. F. die wile; mechtiger; F. alle. 679. F. een cleyn pluum swaerder. 680. E. gi siet; F. sidi; C. niet. 681. F. weerder der; D. Daerna doe. 682. D. alle (ontbr.); C. sine. 683. C. meest al die werelt omme gewandert; D. E. meest al aertrijc om gewandert had; F. meest al eertrike omme ghewandelt hadde ende besien hadde. 685. F. enen sterken spet ende daer beneden. 687. F. beneden (ontbr.); enen; F. hi (ontbr.). 688. F. volghden; F. ruec ende na dat aes. 689. F. altoes (ontbr.); dochte. 690. F. dan al cleyn hoofde; anders soe docht. 691. F. den spit; C. E. neerwaert. 692. F. Doen .... nederwaert (2maal); ende .... volc (ontbr.). 693. F. doe hem All. sciuten in een ghelas. 694. C. D. E. wercken. 695. C. D. E. F. lange; F. opter; C. E. werp. 696. F. daer sach hi menigherande. 697. F. eender. 698. D. F. mensche.

676. l. mitter aerden. — 678 l coninghen.

dier. Doe vraechde Alexander enen meester, wat dat beduden mocht. Doe seide die meester: „Dattet uwe doot naect, dat is die bedudenis; want een tijt hebgi een mens geweest ende daerna selgi worden dieren ende wormen inder aerden. Doe was Alexander bedroeft ende toech thuyswaert. Doe hi in Babylonyen quam, doe vergaf hem sijn suster mit venijn ende fo. 124. doe eyschede hi een gansveder om dat venijn weder uut te locken ende over te geven. Doe gaf hem Colus, sijn camerlinc een weer, mer si was oec gevenijnt. Des nachts doe wort hem so wee, dat hi uut der camer croep ende woude hem selven drencken. Mer sijn coninghinne Rosa, die vernam dat ende brochten weder in die camer. Des anderen dages doe begheerden die heren ende dat gemeen volc haren coninc te sien. Doe wort hi buten gebracht int pallaes. Doe quamen die heren tot hem *ende custen hem*. Mer hi en mocht niet spreken, mer hi screef sinen wille ende besette sijn lant an XII heren. Ende doe hi sinen wille daer in een brief gescreven hadde, doe gaf hi den geest ende starf doot ende sijn regnaci ende heerlicheit en duerde niet meer dan XII jaer.

Doe die grote heren ende meesteren vernamen, dat Alexander also haestelic doot was, doe quamen si tot hem.

Die een seide: „O, Alexander, gisteren doe bescermdegi voel menschen van der doot, mer gi en moecht *nu* u selven niet bescermen."

Die ander seide: „Gisteren was Alexander een heer over alle menschen, nu sijn die menschen heren over hem."

---

699. C. enen meester (ontbr.); F. bedieden. 700. C. een meester; E. genaect; F. u doot. 701. F. bediedenisse; hebdi mensche; C. E. een (ontbr.) mens. 702. F. na (ontbr.); seldi; E. gi (ontbr.). 703. F. bedrueft. 705. F. heyschede; D. hi (ontbr.); gansweder; F. ganse veere; C. D. E. F. weder (ontbr.). 707. C. een veer, oec gevenijnt; D. E. veer; F. veere; F. nachssoe wert. 708. C. uut den; D. uuter; F. cameren. 709. F. verdrincken; F. die benam. 710. D. brocht hem; F. in sijn; D. ander. 711. F. gemeyn; siene; F. wert. 712. F. buten in den paleyse. 713. C. D. E. F. ende custen hem. 714. D. besettede. 715. F. daer (ontbr.); C. in enen; E. F. in den. 716. D sterf; C. D. doot (ontbr.); F. was doot; C. die en duerde; D. dien. 719. D. so; F. haestelecc gestorven. 720. F. ende die een; gisteren soe. 721. C. nu u. 723. D. E. doe was; E. oever voel. 724. F. ende nu; heren (ontbr.).

---

706. d i. Volus. — 707. l. een veer. — 718 Zie de aanteek.

Die dorde seide: „Gisteren doe maecte Alexander van gout ende van silver een scat, nu maect dat gout ende dat sulver van hem een scat."

Die vierde seide: „Gisteren doe hadde Alexander groet ge- *b* sin, huden is hi van allen menschen gelaten."

Die vijfte seide: „Gisteren was Alexander van alden volc ontsien ende nu en ontsiet hem nyement."

Die seste seide: „Gisteren hadde Alexander voel vrienden, nu gaen si alle hem of."

Die sevende seide: „Gisteren doe geerde een ygeliken bi Alexander te wesen, nu en geert nyement bi hem te wesen."

Die achtende seide: „Gisteren doe en genoech*de* Alexander niet mit dat hi here was van alder werelt, nu moet hi hem laten genoegen mit een graf van VII voeten."

Van den coningen van Egypten ende van den biscoppen van Jherusalem.

Als voirseit is, so hadde Alexander sijn lant gedeelt an twaleven, dat onlange duerde, want die IIII verwonnen die VIII, want Philippus, sijn brueder, was coninc in Grieken ende

---

725. F. derde; seide (ontbr.); gisteren so; goude. 726. C. D. sulver; E. mer nu. F. enen; ende.... sulver (ontbr.). 727. C. van hem (ontbr.); F. enen. 728. F. doe (ontbr.); groet sin in de menschen, heden. 730. C. doe was; D. van alder werelt; F. van allen menschen. 732. F. gisteren was All. ende hadde; D. had. 733. C. E. F. hem alle. 734. F. doe (ontbr); C. F. begheerde; F. een (ontbr.); C. D. E. een ijgelic; F. yegelik bi hem. 735. F. ende nu en wilt; bi hem sijn. 736. F. achste; doe (ontbr.); C. D. E. genoechde; F. ghenuechde. 737. F. mit (ontbr.); ende nu. 738. F. genuegen met enen grave; D. acht voeten. Hierop volgt alleen in D: „Daerom, o, lieve menschen (l. mens), laet di dit een leer wesen ende en aenbeet ymmermeer geen afgoden ende en doet geen toverye noch wigelye, als die meeste heren van alder werelt deden in den Ouden Testament, daer si alle mede verdoemt bleven." Onmiddellijk hierop volgt: „Als voirseit is.... Alexanders suster (739—743). F. laet op „voeten" volgen: „Ende aldus claeghden de vrienden Alexander. Ende hi hadde sijn lant ghedeylt enz.... Alexanders suster." Opschrift in roode letters. De passage: „Als voirseit.... suster" (739—743), die in C. en E. ontbreekt, staat in D. en F. onmiddellijk vóór ons opschrift en volgt in A. op „Jherusalem" (751). Ze behoort hier. Zie Inl. X.L. Opschrift: C. biscop. — 739. F. Als.... is (ontbr.), Ende hi hadde enz 740. D. an twalef heren; F. in XII; de III; de VIII. 741. F. coninc van.

c Antygonus in Azyen, ende Selentus in Cyryen, ende Tholomeus in Egypten; die hadde Alexanders suster. Tholomeus was coninc van Egipten. Hi quam te Jherusalem, recht of hi sijn offerhande hadde willen daer doen. Ende het was op enen Saterdach. Hi wist wel, dat si dan niet en vochten. Hi beroefde Jherusalem ende vinc daer voel Joden ende hi vercoftse in Egipten. Ende dat gesciede onder Yadus, den biscop, die Alexander die eer dede. Doe Yadus starf, doe wort sijn soen Onyas biscop in Jherusalem. Na Onyas wort Symon biscop in Jherusalem. Doe starf Tholomeus ende doe wert Filadelfus coninc in Egipten. Dese Filadelfus, die hadde grote genoecht in die boken ende hi hoerde van die Joden, die in Egipten gevangen waren van die wet Gods, die die hemelsche, almachtige God(s) mit sinen monde gesproken hadde ende die begheerde hi te hebben. Doe was daer een Griex meester, die hiet Theopompus die soude die wet scriven uut Ebreeus in Griex ende doe hijt begonnen hadde, doe wort hi verwoet. Doe begont een ander te scriven, die hiet Theotectus ende die wort blint. Mer doe si dat scriven afterlieten, doe worden si gesont. Ende doe starf die biscop Symon ende Onyas, sijn kint was jonc. Doe wort Eleazarus biscop in Jherusalem, Symons brueder. Doe screef Fyladelfus, die coninc van Egipten, enen brief an Eleazarus, den biscop van Jherusalem, dat hi hem somme oude, wise mannen senden soude van den Joden, die hem die wet Gods

---

742. D. Antyochus. 744. F. recht oft. 745. F. offerande; C. daer hadde willen doen; F. wilde doen; D. hadde daer. 747. F. Jueden, steeds zóó wordt niet meer genoteerd; vercocht se; C. vercofse. 749. C. D. E. F. sterf; C. E. F. wert; Onyas sijn sone. 751. Hier volgt in A eerst de passage: Als voirseit.... suster (739—743). C. D. E. F. sterf; F. ende (ontbr.) doen; D. wort. 752. C. E. groet; F. genuecht 753. F Jueden, wat de wet Gods was ende dat de. 754. F. hemelsche (ontbr.); C. D. E. F. God. 756. F. Daer was een Gryesx. 757. F. de wet; vuten ebreeusche. 758. F. wert. 760. F. achter; C. E. F. sterf. 761. C Doe was. 762. D. Symeons broeder; F. Doe sterf Fyl. de coninc. 763. C. an den biscop Eleazarus. 764. F. dat hi hem seinden soude; somme (ontbr.); E. oude (ontbr.). 765. D. sende; F. de wet.

---

742. d. i. Seleucus. — 745. l. daer hadde. — 749. Zie Inleid. XL. — 758. Rijmbijbel vs. 18538: Ende bleef XXX dage verwoet.

scriven souden uut den Ebreeus in Griex. Ende hi sende II^{M} Joden, die Tholomeus gevangen hadde, weder vry in Judeën
d ende hi cofter XX^{M} met sinen eygen guede, die Tholomeus vercoft hadde ende hi sendese vri te Jherusalem. Ende oec sende hi daermede gout ende silver ende duerbaer gesteent, den tempel Gods mede te vercieren. Doe die biscop Eleazarus al dese saken gesien ende gehoert hadde, doe sende hi LXXII eerbaar, wijs mannen, die hem die wet uutten Ebreeuschen in Griex setteden. Ende doe gaf hi alle die mannen grote cyerheit ende sendese mit eren weder thuys. Ende hi sende den biscop Eleazarus costelike giften ende gulden vaten inden tempel ons Heren mede te dienen. Ende hi sende hem een tafel van goude, verciert met costelic gesteent. Onder desen Philadelphus was een cleerc, die hiet Socratus, die maecte een vanden meesten wonderen in Alexandriën, die men in der werelt vint. Want hi maecte een toren, staende in die zee sonder fondament, drivende in der zee op IIII glasen, die ront waren, onder elken hoec een glas. Dese Fyladelfus sterf ende sijn brueder Euergetes die wort coninc van Egipten, ende hi wan Syriën ende Azyen. Doe was Eleazarus doot ende sijns brueders zoen Onyas, die biscop wort in *Jherusalem*. Euergetes, die coninc van Egipten, die eyschede weder den tyns van Jherusalem, die Filadelfus hem verdregen hadde. Mer Onyas, die biscop ontseide dat. Doe was

---

766. C. E. souden; F. vuten ebreeusche in; C. E. F. CM Joden; D. twee hondert dusent. 768. F. cochter XXXM; C. D. E. F. goede. 769. F. vercocht; in Jherus; oec soe. 770. C. D. sulver; F. dierbaer. 771. E. te (ontbr.) 772. F. alle de; C. gesien hadde ende gehoert; D. tweentseventich. 773. F. wise; de wet vuten. 774. C. setteden; F. setten; D. scyerheit. 775. F. seinden. 776. F. grote ghiften. 778. F. ende ghesciert met costelecen ghesteenten; C. met (ontbr.); D. costeliken; D. E. F. desen. 779. C. daer was een; C. D. E. clerc; F. clercus; die (ontbr.); E. meeste. 780. F. Allexanderiën; E. in die. 781. F. enen torre; staende (ontbr.); inder. 782. C. E. in die; D. elc. 783. F. ghelas. 784. F. die (ontbr.); wert; C. in Egipten; F. hi want. 785. C. D. E. F. ende Onijas, sijns brueders zoen, die was biscop in Jherusalem. 787. C. die (ontbr.) eyschede; F. die eyschte; schijs. 788. C. verdrogen; F. Onyas (ontbr.).

---

774. Rijmbijbel vs. 18571. „Eleazaruse sendde hi mede Grote ghifte daer ter stede, Ende diere vate inden tempel ons Heren." — 779. l. clerc; Sostratus. — 782. Rijmbijbel. vs. 18585. Up IIII kervetsen. — 786 l. die wort biscop. — 788. verdragen = kwijtschelden, cf. Wdl. Penon-Stoett.

fo. 125 die coninc vertorent. Doe sende die biscop Onyas sijn soen Josephus totten coninc ende maecte vrede. Daerna doe sterf Euergetes ende sijn soen Filopater wort coninc in Egipten. Ende Onyas was biscop in Jherusalem. Ende in die tijt doe maecte Jhesus Sydracs soen dat boec „Ecclesiasticus." Die Filopater wort verwonnen van Antyochus, die coninc van Sijryen ende hi wort coninc van Egipten. Ende Onyas was doe biscop in Jherusalem. Ende Antyochus die settede den tyns weder op die Joden, die Filadelfus of gedaan hadde. Ende hi was so quaet, dat daer voel volcs over hem claechden, so dat Effricanus van Romen quam ende dwanc hem, dat hi sijn oerlogen afterliet ende hi gaf hem sijn kint te gysel, dat Epyfanus hiet. Deze Antyochus voer tot enen tempel, daer hi groten scat waende winnen. Die papen eerden hem ende riepen hem inden tempel ende daer sloghen si hem an stucken doot. Doe die Antyochus doot was, doe wort sijn soen coninc in Syriën, Celentus. Doe sende Helyodorus in Jherusalem om den tempel te roven; ende doe hi in den tempel quam, doe sloech hem die engel Gods doot. Die biscop Onyas die bat voir hem ende hi stont op vander doet ende was gesont. Doe hi totten coninc Celentus quam, doe seide hi: „Here coninc, sijdi op yemant
b gram, sent die te Jherusalem inden tempel, gi wort gewroken." Doe Epyfanus vernam dat sijn vader doot was daer hy te Romen te gysel lach, doe toech hi uut der geselscap ende

---

789 F. seinde; F. sinen sone; ende coninc Josephus, die. 790. F. doe (ontbr.). 791. D. Euergetes van Egipten; F. wert. 794. F. wert; C. E. F. den coninc van Sijryen. 796. F. doe (ontbr.); E. van Jher; C. D. sette; F. weder den scijs. 797. E. weder op Judeën. 798. C. volc; F. volx; F. claechde. 799. F. Rome over hem quam. 800. F. oerloghe achterliet. 801. C. D. E. grote. 802. D. waende vinde; F. vinden; F. eerden hem inden tempel. 803 F. inden tempel (ontbr.); F. sclogen; ontstucken 804. F. die (ontbr.); wert sijn soen coninc Celencus; in Sijriën (ontbr.). 805 C. D. Die sende; E. F. doe (F. doen) sende hi; F. Oladorus. 806. F. scloech. 807. F. Ende die biscop; F. die (ontbr.) 808. C. tot den. 809. D. E. Heer. 810. D. E. gram (ontbr.). 811. C. hij (ontbr.) te Romen. 812. E. F. ghiselscap.

---

789. l. sijn suster soen. Zie Inleid. XLII; Rijmbijb. vs. 18611 en variant. — 793. Rijmbijb. vs. 18643: Syrachs sone Jhesus. — 794. cf. Rijmbijb. vs. 18650 aanteek. — 800. Rijmbijb. vs. 18680: Sijn kint Anthiocus Epyphanes. — 801. Rijmbijb. vs. 18683: ten temple, die hiet Nanee. — 805. d. i. Seleucus. l. Die sende *of* doe sende hi. — 812. geselscap = ghiselscap.

quam in Syriën ende verdreef sinen broeder ende wort daer coninc. Ende doe starf die biscop Onyas ende hi en liet geen kinder. Mer hi liet twee brueders, ende elc die woude biscop wesen. Ende want die coninc van Cyryën Epifanus een Griex was, so verwandelden die bruederen haer namen na die Griexe namen om help ende vrientscap van den Griexen coninc te hebben. Want Yadus die noemde hem Jasoen ende Jan noemde hem Menelaus, omdat se Epyfanus in sijn vrientscap ontvangen soude. Ende doe coft Jason dat bisdom jegen Epyfanus ende om die*r* quaetheit willen, so ghinc dat heylige vuer uut, dat opt outaer lach, dat in LXX jaren nyet uut en ghinc, daert Yeremyas onder die aerde gedolven hadde. Daerna doe na*m* die coninc van Syriën Epyfanus Josan dat bisdom ende gaft sinen brueder Menelaus. Dese Menelaus die beval enen man, hiet Andronicus, dat hi Josan, den biscop, soude doot slaen, als hi dede. Doe wort die Epyfanus toornich, omdat die rechte biscop doot geslagen was. Doe dede hi Andronicus Jherusalem omme leden ende geselen ende daerna onthoefden. Die coninc Epyfanus toech te Egypten ende wan dat mit verraet. Daerna quam hi voir Jherusalem ende die biscop Menelaus die dede hem die poert op ende hi lede hem inden tempel; ende daer nam hi uut alle die gulden vaten, die gulden tafel, die gulden pot ende alle die scyerheit des tempels ende hi verboet daer

---

813. C. D. brueder; E. sijn brueder; D. ende (ontbr); E. daer (ontbr.). 814. D. E. F. sterf. 815. F. kinder achter; F. die (ontbr.). 816. F. Epifanus (ontbr.). 817. D. broederen; F. de bruederen. 818. C. hulp; F. holp ende vrienscap van den Griexschen. 819. F. die (ontbr.); C. D. E. Jan die. 820. E. sijn (ontbr.); F. vriescap. 821. cocht; D. E. biscopdom; F. seghen. 822. E. F. dier; F. vier. 823. op dat outaer. D tseventich; C. nye; D. daer. 824. F. doe (ontbr.); C. D. E. F. nam. 826. C. D. broeder; F. Monelaus; die (ontbr.) 827. D. Andromycus; F. sclaen 828. C. E. F. die (ontbr.); F. om (ontbr.); rechte (ontbr.). 829. D. E. F. doot was geslegen (F. gesclegen); C. geslegen. 830. D. omme slepen. 831. D. die toech; C. D. E. Daerna doe; F. daerna soe 833. F. leidde. 834. E. al; F. tafelen. 835. F. ende die gulden potten; C. D. E. cyerheit.

---

813. Rijmbijb. vs. 81722: Ende teerst dat sijn broeder was doot, Ontfinc hi in Suriën die crone. — 816. l. een Griec. — 829. Jherusalem. l. Anthyochen, cf. Rijmb. vs. 18752; v o o r omme l. dore; cf. Rijmbijb. vs. 18761. — 835. d. i. cyerheit.

den dienst Gods te doen. Ende hi settede op dat outaer Gods sijn afgod Jupiter, dat men die daer eren soude. Ende in die duerbaer gordijn, die inden (den) tempel hinc, daer dede hi in wercken Jupiter, sijn afgod. Ende binnen Jherusalem op Davids toorn, daer leide hi voel Griecken op, die den Joden voel verdriets deden, want wat Joden haer kinder dede*n* besnijden, die hingen si hals an hals. Ende om anxt ende om vrese van der doot, so hebben voel Joden die wet Gods aftergelaten. Daerna doe waren daer twee wiven gewroecht, omdat si haer kinder besneden. Die worden an haer borsten gehangen ende daerna doer die stede gesleept ende over die muur geworpen. Doe was daer een *d* out paep, hiet Eleazarus. Die woude die coninc verckenvleis doen eten; ende omdattet in die wet verboden was, so en woude hi dat niet eten. Doe seiden sijn vrienden: „Wi sellen u ander vleis brengen, eet dat ende sect, dattet verckensvleis is." Doe seide Eleazarus: „So brac ic ymmer die wet. Ic en wil mit gene(n) *be*veinstheit ontgaen. Ic wil den jongen guet exempel laten." Doe wort Eleazarus gedoot, omdat hi die wet Gods niet breken en woude. Daerna wort voer den coninc gebracht een wijf mit seven kinderen, omdat si geen verckensvleis en wouden eten. Epyfanus dede doe een groet vuer maken ende hi seide: „Wilgi verckensvleis eten, ic sel u grote giften geven." Die moeder troestese daertoe, dat si die wet souden houden. Daer

---

836. F. hi (ontbr.) sette. 837. F. men daer diien. 838. F. dierbaer gordinen; hinghen; in (ontbr.). 839. F. toorn soe. 841. F. dat haer kinder; E. F. deden. 842. F. om (ontbr); C. D. E. vresen. 843. F. achter; doe (ontbr) worden daer twee wighen; kinderen. 846. F. gescleipt. 847. C. E. F. pape; C. D. E. verckensvleis. 848. F. omdat. 849. F. selen. 850. F. vleisch bringen ende; dat dat verken-vleesch. 851. D. Eleasarius; E. ommer; F. Ic en wille emmer; mit (ontbr.); gheen gheveinstheit aengaen. 852 C. D. E. beveinstheit; F. den goeden jongen goed; E. een guet; F. C. exempel geven ende laten. 853. F. wert. 855. F. vercken-vleesch; C. D. eten en woude. 856. F. vier 857. F. wildi verckenvleesch. 858. C troese; F. troeste; de wet; C. si (ontbr).

---

838. Rijmbijbel vs. 18781 vlg. anders. — 842. Rijmbijb. vs. 18793: Dien hingen si daer als ende als. — 844 gewroecht van wroegen = beschuldigen, aanklagen.

nam die coninc den outsten brueder eerst ende dede hem die tonge opsnijden ende doe sijn vel vanden hoefde villen, ende doe sijn handen ende sijn voeten opsnijden. Ende daerna werp men hem int vuer ende verbarnde hem. Ende sulke pijn deed men alle die seven bruederen. Ende daerna wort die moeder mede gedoot.

Hierom laet ons ymmer die geboden ende die wet Gods *houden*, opdat gi niet en coemt onder die verdoemde *heydenen*.

---

859. E. F. doe nam; D. den oudste broeder; F. eerst (ontbr.). 860. F. sijn tonghe; C D. E. F. ofsniden; F. ende.... opsniden (861) (ontbr.). 862. F. in dat vier; verberrende; E. ende verbarnden; hem (ontbr); E. alsulcke. 863. D. broederen; F. men hem allen dien bruederen aen; wert. 865—6. ontbreken in C. — D. en E. hebben: „Daerom, o, lieve mens, laet die (E. di) dit een leer wesen ende hout ymmer die geboden ende die wet Gods, opdat gi niet (E. niet (ontbr.) en coemt onder die verdoemde heydenen." F. heeft: „Daerom, lieve kinder, soe houdt de wet Gods ende en aanbeedt gheen afgoden, ende houdt de X gheboden, opdat ghi niet en comt onder die verdoemde heydenen."

Explicit Alexander.

860, 861. l. ofsniden.

TEKST II.

fo. 69*a*.

Hier begint Alexanders historie. Cap. I.

†

Te dier tijt, dat Ochus, Arthexerses zoen, regneerde in Percen ende in Meden, ende hy in sinen thienden jair was van sinen rike, ende in tleste jair, dat Philips regneerde in Macedoniën, ende dat elfte jair, dat Nepthanabus crone gedraghen hadde, doe ghenas Olimpias van Alexandrum, alsmen vynden mach in sinen yeesten. Mer voel lude seiden, dat coninc Philips van Macedoniën, Olimpias man, Alexandrum niet an hair en wan, mer een ander man wannen. Want die coninc van Percen Othus,

---

Opschrift. B. Hier beghint Alexander LXXIX; C. Hier begijnt die historie van den groten coninck Alexander, dat eerste Capittel. E. Hier beghint Alexanders boeck ende sijn legende, capittel 9. G. Hier begint Alexanders legende. H. Hier beghint Alexanders boeck van sinen ancomen ende leven ende regiment sijne tijd inder eerden, dat eerste capittel. — Alle opschriften zijn in roode letters.

1. C. op dier; D. E. G. H. Othus; sone; C. regnerden; D. regnerede; E. F. H. Pertsen. 2. H. van Meden; C. hie, steeds zóó, wordt niet meer genoteerd; H. in sijn; B. E. tiende. 3. D. F. int leste; E. in dat leste; D. F. Philippus; C. F. regnerden 4. B. F. elftste; C. die crone; B. F. gedregen. 5. F. dan genas; B. genas (ontbr.); F. Olymphus; C. alsoe men. 6. B. E. geesten; C. D. yesten; F. ghesten; B. vele lieden; E. veel luyden; B. D. E. H. die coninc; F. coninc (ontbr.); B. D. E. F. H. van Macedoniën (ontbr.). 7. D. E. F. H. en haer niet en wan; C. niet en wan aen haer. 8. C. mer.... wannen (ontbr.); H. wannen an haer; E. H. Pertsen; F. Pertse.

---

† = penteekening. — 3. l. int seste jaer. cf. Sp. Hist. I^4. I. 3. — 8. d. i. Ochus.

doe hy Egipten wan, so verdreef hi Neptanabum den coninc van dien lande in deser manieren, als wy nu scriven sellen. Want Nepthanabus, die coninc van Egipten, sijn lant hielt mit toveriën ende niet met striden. Ende als hy te vernemen plach, dat enich coninc ofte heer op hem quam om tegen hem ende sijn lant te oerlogen, so ginc hy alleen in sijn camer ende dair dede hy mit groter toveriën ende nigromanciën, dat alle sijnre viande scepe mitten volc in die see verzoncken ende verdroncken. Ende doe hy vernam † dattie coninc Othus op hem quam met groeten here, soe loecher Naptanabus om. Want hy waende dien te doden, als hy die ander hadde gedaen. Mer hi verstont an dien afgode, daer hy sijn toverie mede dede, dat hy verwonnen werden soude ende gevaen, ten wair dat hy haestelic uuten lande vloeghe. Doe dede hy afscheeren sijn hair ende sinen baert, ende hy nam sijn beste juwelen ende vloech te Macedoniënwart. Ende dair wart hy vermaert over enen groeten astronomijn. Ende Olimpias, Philips vrouwe, ontboeten om raet
69b. an hem te nemen van zaken, die sy begeerde.

---

9. C. E. H. Neptabanus. 10. B. D. F. dat wij nu; B. selen; C. soelen; E. bescriven sallen. 11. C. Neptabanus; D. van Egipten (ontbr.); B. H. hilt sijn lant; D. sijn lant van Egipten; E. behielt sijn land. 12. B. C. D. F. toeverniën; B. D. E. stride: B. D. E. F. H. Want als hi plach; C. ende also hie. 13. B. D. E. F. H. of; teghen; C. ende teghens. 14. B. F. allene. 15. C toeverniën; E. ende in nygramanciën. 16. H sijn viande; E. G. vianden; E. scepe versoncken ende verdroncken mitten volc in die zee; C. myt allen volc; B. F. mitten .... see (ontbr.); D. H. scepen versoncken mitten volc in die zee ende verdroncken. 17. C. vernaem; B. E. F. H. dat die. 18. C. myt enen alte groten heer; D enen groten; E. een groet heer; G. H. groten heer; C. lachten der Neptabanus; H omme; C. waenden die. 19. C. alsoe; F. hij (ontbr.). B. D. E. F. andere; C. H. had; E. hadden. 20. B. ane; C. den afgoede; E. van dien afgoden; H. afgod; B. sine toveriën; C. toevernye; B. F. mede doen waende also hi plach; D. mede waende te doen also hi plach; E. mede waende te doen also hi plach; H. mede doen woude, so hi plach; B. D. E. F. H. verwonnen bliven. 21. B. D. F. H. gevaen werden; C. ghevangen; E. ghevanghen werden; C. solde, steeds zóó, wordt niet meer genoteerd; ten weer; C. D. H. haesteliken. 22. C. vloe; D. E. vloech; H. ofsceren. 23. E. H. sijn baert; D. deden hij afscheren sijn hare; C. naem; B. D. F. juwele. C. vloe tot. 24. D. E. H. -waert; D. wert; H. wort; C. vermeert; C. D. H. voer. 25. B. E. astromijn; C. astonomius; D. astronimus; F. astroenemen; F. Olimphas; D. E. Philippus; H. Philpus; C. ontboet hem om raet te nenen aen hem om. 26. B. C. begheerden.

Want Philips, die coninc, hair man, was doe buten lants.

HOE NEPTANABUS ALEXANDRUM WAN. Cap. II.

Als Neptanabus te deser vrouwen quam ende hy sach, dat sy so scoen was, so wart hyse so zeer mynnende ende hy dede hair te verstaen, dat sy enen soen dragen soude, die so machtich werden soude, al waert dat Philips, hair man, hair verdriven wilde, hair zoen soudze te rechte houden. Ende hy seide hair, dat sy desen zoen an enen Got wynnen soude. Ende sy wart hierom zeer bescaemt ende verveert ende seide: „Wat Got salt wesen?" Ende Neptanabus antwoirde haer: „Het sal wesen Amon, die Got van Libiën. Nu, hierom so ganc ende bereide dy tameliken ende eerlicken, op dattu weerdich wesen moges alsulcken Got te ontfangen. Ende du sels gaen aen deser stat, want hy sal dair an dy comen in die gedaente van enen drake." In deser manieren so bedroech dese toveraer die coninginne Olimpias ende hy quam selve an hair in eens draken gedaente. Want hy conste hem selven aldus wel versceppen. Ende aldus † lach hy by haer ende wan den stouten Alexandrum. Des nachts

---

27. B. D. E. F. H. die coninc Philips; D. hair man (ontbr.); E. H. harem. H. uten lande; C. doe buten lants was.

Opschrift. Hoe die grote coninc Alexander ontfangen ende geboren wart. Dat anderde capittel. F. H. Cap. II. (ontbr).

1. E. H. Neptanabis tot. 2. F. sy alsoe; B. E. F. scone; C. alsoe utermaten scoen; H. wort; E. hi haer; H. so (ontbr.); zeer; B. E. F. H. hi (ontbr.). 3. H. te (ontbr.); C. mechtich. 4. B. Philippum hare; C. haer naem; E. Phillips; H. haren man. 5. C. wolde, sie, steeds zóó, wordt niet meer genoteerd; B. E. F. hare sone; H. soudese te recht; C. halden. 6. B. sone; E. dien soene; F. den soen; H. se dien zoen. 7. H. Ende hierom wart sij; B. Wat goede; E. F. gode. S. B. saelt; C. sal dat; B. E. F. H. sijn; C. Neptabanus; B. F. H. hare; E. F. Neptanabis antwoirde haer ende seide; B. E. F. H. sal sijn; H. sel. 9. Libra; B. E. F. H. so ganc ende (ontbr.); B. F. ghereedde hi; E. gherede; H. ghereyde di. 10. B. E. F. H. tamelic ende eerlic; C. ende eerliken (ontbr.); C. werden moeges; H. woechste wesen. 11. E. F. H. sulcken; B. selken; B. E. F. H. god te ontfane. C. sals; E. H. selste gaen tot; B. F. te deser; C. staet, steeds zóó, wordt niet meer genoteerd. 12. B. E. F. want daer sal hij aen di; C. ende hie; H. want (ontbr.) daer sel hi; B. gedane; H. in der gedaenten van eenre. 13. C. in deser toveriën; C. so (ontbr.); E. maniere; bedruech; C. toovener; H. tovenaer, B. E. toeverare; B. E. F. H. die coninginne (ontbr.). 14. E. F. H. Olimpiasse; F. drake; B. F. ghedane; E. ghelike. 15. C. coste hem selve; B. E. H. aldus (ontbr.); wel also; C. wael; F. aolse wel; B. E. F. H. ende (ontbr.); B. H. dus. 16. F. bij hare; H. won an haer; C. stolten; B. F. H. Alexander; C. nachtes.

dede hy dit Philippum, den coninc, dair hy lach voir een stat, in droeme te voeren comen. Ende Philips ontboet eenen droembedueder, die zeer wijs was, ende hy seide hem: My dochte, dair ic in droem was, dat een scoen Got mit grawen hair, die twee scoen, claer ramshoernen had, dat hy lach by Olimpias, mijnre vrouwen. Ende doe hy sinen wil mit haer gedaen hadde, so dochte my, dat hy seide: „Wijf, du hebste van my ontfaen enen zoen, enen wrekere". Die meister antwoirde: „Dijn vrouwe heeft enen zoen in haren lichaam ontfangen van enen Got. Ende omdat dy dochte, dat hy graeu gehairt was ende ghehoernt als een ram, dat beduut, dat sy dat kynt ontfaen heeft van Amon, den Got van Lybiën." Hier om wart Philips, die coninc, harde toernich, ende liet haestelic sijn oerlogen ende keerde sonder merren te Macedoniënwart. Ende Olympias wart harde zere
69c. verveert ende onthaelde den coninc Philippum bloedelic. Ende hy seide hair: „Ic weet wel, wijf, hoet mitty vergaen is. Want tkynt, dattu drages, en heefstu van neghenen man ontfangen, mer van eenen Got." Ende aldus troestede hy die vrouwe, die in vrezen was, mit behendicheden. Mer sijn herte was zeer te onvreden.

---

18. G. den coninc Philipum; F. Philippo; H. Philips; B. F. dair hij voir een stat lach dit in drome; daer hie lach in droeme voer comen; E. te verstaen dair hi voer een stat lach ende in sijn droeme te voren comen; H. daer hi voer een stat lach in een droem. 19. G. een; B. droembedieder; E. een droeme-beduder; F. dromen-bedieder. 20. H. hi (ontbr.). 21. B. dat ic in de drome sach; E H. dat ic in drome sach; C. dat ic in droeme; F. dat ic in dromen; C. H. grauwen; B. F. hare; 22. F. H. twie scone; F. twe scone, clare. B. ramshoerne; F. ramshoerne; H ramshoern; C. hadde. 23. B. wille van haer; E. wille had voer ghedaen; F. wil (ontbr.); had van; G. wille; H. wille bi haer hadde ghedaen; B. had gedaen. 24. F. sede; B. C. E. F. H. heves; C. ontvangen. 25. C. H. wreker; 26. C. heft; H. zoen ontfaen in; C. hoiren licham; F. haer; B. E. F. ontfaen. 27. H. hi dacht; C. grauwe. 28. G. enen ram; B. F. H. bediet; C. ontfangen heft. 29. E. Libia; H. Libra; wort; den coninc. 30 B. E. F. H. harde gram; C. haestelicen. 31. B. E. F. keerde vollec; H. sonder merren (ontbr.); C. tot; B. E. F. H. ende (ontbr); B. E. wart doe seer; H. harde (ontbr.). 32. C. onthalden; F. onthaelden; C. H. E. Philippum (ontbr.); C. bloedeliken. 33. C. wael; steeds zóó, wordt niet meer genoteerd; C. hoe dattet; vergangen. 34. C. H. dat kint; B. F. hevestu; H. hebste; B. en ghenen; C. dat en hevestu van ghenen; E. F. H. genen; G. van gienen; B. E. F. ontfaen. 35: E. van (ontbr.) C. troesten; G. H. troeste. 36. B. C. behendicheden; B. E. F. was des sere tonvreden; H was hem zee tonvreden.

---

21. mit grawen hair, bevestigt de conjectuur van De Vries en Verwijs. Sp. Hist. I[4]. 2. 31. Aanteek. — cf. reg. 27.

HOE HEM NEPTANABUS VERKEERDE IN ENEN DRAKE.
Cap. III.

Hierna verstont Neptanabus, dat Philips, die coninc, Olimpias, sijnre vrouwen, te hart was. Ende te eenre feesten, dair die coninc sat ende at mit sinen edelen volke, so dede hy dit wonder. Want om dattie coninc jegens sijnre vrouwen toende altoes fel gelaete, so versciep hem Neptanabus in eenen drake. Ende hy quam midden in gheen feeste ende alle diegene, die dair waren, worden zeer verveert. Want hy was an te zien in sinen ganc stout ende vreselic, ende hy wart oic so vreselic wispelende, datter alle die zael of bevede ende beroeren dochte. Ende alle, die dair waren, beveden ende waren in anxt, sonder Olimpias. Want sy boet dien drake die hant ende hy was bereet te doen, dat sy woude. Want hy leyde sijn hoeft in haren scoet ende custe ze. Ende hierna wart hy van eenen drake een aern † ende hy vloech uuten huze. Doe wart die coninc blide ende seide: „Ic was sot, dat ic my balch op u, vrouwe. Want nu zie ic wel, dat dit was een Got, mer niet wel en weet ict, oft Amon was, omdat hi in enen drake openbaerde, dan

---

Opschrift: C. Neptabanus verwandelden; dat derde caplium. E. Cap. III. (ontbr.). F. tenen; Neptavaerdus; dat derde capittel; H. Neptanabuom; draeck.

1. C. Neptabanus; B. F. den coninc; Olimpisse; E. F. H. Olimpiasse. 2. B. te herdere; E. F. H. te harder; C. seer hart; C. E. H. tot eenre. 3. B. F. H. volck. 4. H. ende om; F. om (ontbr.); B. F. jeghen; H. tegen; B. F. H. toghede; G. altoes toende. 5. C. altoes felheid ende fel ghelaet; B. E. F. H. ghelaet; C. Neptabonus. 6. H. draeck; C. alsoe myds; F. midde; B. E. G. ghene; C. in die feste; H. in dier feesten; F. in .... feeste (ontbr.); B. E. F. H. Doe worden alle. 7. F. sere; B. H. taensien; F. taensiene; F. was tontsiene. 8. B. ganc scone ende; E. F. H. ganc scone ende oeck; C. vreyslic; H. vreeseliken; B. E. H. want hi wart (wert); F. ende.... vreselic (ontbr.). 9. C. vreisliken wijspende; C. dat alle die daer sael daer beveden; G. dat alle; H. al den sael of leefde ende hem allen; B. F. sale; G. ende daerof. 10. B. F. die ghinder waren; C. waren die; C. E. F. H. in anxte; E. sonder alleen. 11. H. hi boet; C. den draken; E. F. den drake; H. die draeck sijn; B. E. F. ende si was; H hi (ontbr.). 12. B. E. H. dat hi; F. wathi. 13. B. cusse se; C. custen; F. cussede haer; H. wort hij vanden. 14. C. H. hij (ontbr.); C. ende doe; G. H. wort 15. C. was geck; G. op u balch; H. vrouwe, op u. 16. C. is een; B. F. ene God. 17. H. ic oft; C. oftet; F. wetic offt; C. als een B. openbaerde ofte; C. of dattet; E. F. ofte Jupiter; H. of Jupiter.

---

8. l. scone ende vreselic. cf. Sp. Hist I[4]. 3. 12.

het Jupiter was, omdat hy namaels een aern wert." Doe antwoirde hem Olimpias ende seide: „Hy openbaerde my, dat hy Amon waere." Op enen tijt hierna, so quam een henne, dair die coninc Philips sat, ende sy leyde een ey in sinen scoet, ende doe scoet sy enwech; ende dit ey viel van sinen scoet ende brac ontwee, ende doe quam aldair uut een cleyn draexken ende liep dair om, alsof hy gheerne weder in die eyscale gegaen hadde. Ende doe die drake ymmer weder dair in woude, so viel hy doot optie eerde. Doe seide hem een wijs man: „Dy sel een zoen gheboren werden, die heer over alle die werelt
69*d.* wesen sal. Mer als hy alle die werelt ghewonnen sal hebben, ende hy tot sinen lande sal willen keeren, so sal hy sterven. Dit beduut dit wonder van desen eye ende van den drake.

HOE ALEXANDER GEBOEREN WART. Cap. III. (l. IIII).

Olimpias ginck te deser tijt zwair van kynde, ende Neptanabus was altoes by hair, doe sy in arbeide lach vanden kynde ende hy lach onledich met sijnre toveriën, omdat hy hair seggen woude die gheluckichste ure, dair sy tkint in baren soude. Ende

---

18. E. F. H. was (ontbr). 19. C. antworden; B. E. F. H. ende seide (ontbr.); B. E. F. hi seide mi openbaer; C. openbaerden; H. Ende seide; mij (ontbr.). 20. B. E. G. H. waer; C. weer; F. was; C. op een; E. ene. 21. C. saet; C. E. eye; F. ey op; H. in sijn. 22. B. E. F. en (ontbr.). C. ende voert scoet sie wech; H. voer sy wech; F. dat ey; B. E. F. H. dit ey scote al te (F. alle te) (H. an) stucken ende doe quammer een drake uut, die cleyne was. 23 C. daer; drakelijn; G. draexkijn. 24. B. E. dair al; F. H. omme; B. E. ofte hi weder gheerne; C. alse recht of hie gerne in die eye-scaele weder. 25. B. F. G. had; C. gegaen weer; H. geweest hadde. B. F. H. G. daer ymmer weder in; C. E. daer weder. 26. G. si doot; H. opter aerden. 27. G. warden; H. sel enen; B. F. boven alle; E. een heer boven; G. alle de werlt; H. boven al der werelt. 28. B. F. sijn sal; C. Mer alsoe; B. al die werlt; E. hebben sal; H. verwonnen hebben sel. 29. hij te. 30. B. F. H. bediet; H. dat; B. F. H. van den (ontbr.); E. ende . . . . drake (ontbr.); C. desen draken.

Opschrift D. H. wert; C. dat IIII Caplium; E. G. Capittel IIII; H. Capittel IV (ontbr.)
1. C. E. tot deser; C. H. swaer mijt; B. E. van den; C. Neptabanus. 2. G. bi hare. 3. C. was onledich; F. segge. 4. C. wilde; H. soude; F. geluckeste; B. E. F. dat sij tkynt ghebaren; C. dat kint; H. dat sijt kint baren.

---

29. hij bevestigt de conjectuur van De Vries en Verwijs, Sp. Hist. I[4]. 3.45.

also saen alse Olimpias genesen was vanden kynde, so stormde(n)t ende het donrede ende blixemde alte wonderliken zeer. Ende tot voel steden bevede die eerde; ende opt huus, dair die coninginne des kynts genas, vochten alle die nacht twee aerne, die een teghens den anderen, tot dattie een den anderen verwan. Ende hierby was beduut, dat dit kynt wynnen soude Aziën ende Europen. Coninc Philips hiet dezen zoen Alexander, want hy hadde enen anderen te voeren gehadt, die also hiet. Dit kynt was van bliden aanschijn *ende een deel ghehaert, ende dat hair was ghelu-blont als leeuwenhaer* ende het hadde twe scoen, claer ende blide ogen, mer sijn lufter oge was graeuwe ende sijn rechter oge bruyn. Aldusdanich was dat maecsele van Alexander. Sijn vriendinne hiet Alatrine, ende sy was een scoen, edel joncvrou. Ende Alitus, die leerde hem tovernye, Polonitus die leerde hem letteren, Olimpias leerden singen, Anaximines leerden rethoriken, Menodes leerdene geometrie, ende Aristoteles philosophie.

HOE ALEXANDER NEPTANABUM DOEDE. CAP. V.

Als Alexander XII jaer out was, so woude hy ryden mit

---

5. C. Also vroech als; G. Olimpias dat kynt genesen was. 6, B. F. stormet ende donret; C. stormdet ende et; F. G. H. stormdet; F. H. het (ontbr.) donrede; B. F. blixende; B. E. F. H. wonderliken (ontbr.). 7. B. te vele; F. H. in; C. opdat huus. 8. F. coninghen; H. tkint; E. twie; B. den nacht. 9. E. F. G. H. aernen; B. aren; B. E. F. H. teghen; G. dat die ene; B. E. F. H. anderen verbeet. 10. B. F. H. bediet; C. beteikent; H. dattet. 11. B. Asiën ende anroepen; B. E. F. H. coninc (ontbr.); E. noemde. 12. E. F. ghehadt te voren; H. hadde te voren enen anderen; C. alsoe te. 13 B. F. kynt (ontbr.); C. aensichte; G. blide van; B. E. F. H. aenschine ende een deel ghehaert ende dat haer was ghelu-blont als leeuwen (F. lewen) hair. 14. H. het (ontbr.) B. E. F. H. twe (ontbr.); C. twee claer, scoen ogen. 15. B. C. F. luchter; E. lefter; B. E. F. H. grau. 16 C. oge (ontbr.); C. E. H. was bruyn; B. E. F. H. dusdanich. 17. B. Dine; F. sy (ontbr.). 18. B. E. F. scone, edele, jonkvrouwe; H. ende een edel. B. E. F. H. Syn toverie hiet Alitus ende; C. leerden. 19. C. Ol. die; B. E. F. An. leerde hem retorike ende Men. leerde hem 20. H. Anxninenes leerde hem retolike; C. leerden oen; F. leerde grometrio; C. astromonie ende philosophie.

Opschrift. B. Hoe Neptanabus Alexander der Neptanabus dode; C. Neptabanum dat vifte Capittel; F. Neptanabis; cap. V (ontbr.).

1. C. tweelf; alt.

---

17. l. sijn *amme* of *minne* hiet Alacrine. cf. de aant.

sinen vader, want hy mynde doe zeer wapen, ende begonste(n) doe wapen te dragen ende hy voir dicke int heere. Ende dair hielt hy hem so vromelic, als ofte hy lange ridderscap gheplogen hadde. Ende hy bat Neptanabus, dat hy hem wilde leeren in die sterre te zien ende hy deedt gheerne, also dat hy verstandel dairin wart. Ende Neptanabus leide Alexandrum op eenre nacht op enen hogen berch, dair een diep dal onder lach. Ende dair seide Neptanabus veel wonders, dat hy inden sterren sach. Ende doe vraghede hem Alexander of hy dair sach, dat ghescien soude, ende doe seide Neptanabus: „Ja". Doe nammen Alexander ende stacken neder van den berghe dat hy viel ende brac den hals. Doe seide Alexander tot hem: „Wairom en voirsagestu niet, datty dit gescien soude; lichte dy nu opwaert ende besich die sterren." Doe antwoirde Neptanabus hem ende seide: „Ay my; nyemant en mach ontvlien, dat hem die gode hebben geset te ghescien. Want over lange tijt hebict wel geweten, mer nu weet ict bet, dat my mijn kynt doden soude." Doe
70a. vraghede hem Alexander neersteliken, of hy dan wair sijn vader. Doe liede hem Neptanabus, hoe hy sijnre moeder ghehoent hadde, ende seidet hem, wat hy hair gaf te verstaen. Ende mit desen woirden eynde hy sijn leven. Ende doe nammen Alexander op sinen hals van vaderlicken mynnen ende droeghen

---

2. C. mynden; doe (ontbr.); B. F. want doe begonste hi wapine; H. ende doe begonde hi; C. ende .... dragen (ontbr.). 3. C. diewil; B. E. G. H. heer. 4. C. vromelicen, recht alsof; H. alsof; B. ridderscaps. 5. C. Neptabanus; H. woude. 6. C. sternen; H. in der sterren; C. dede dat. 7. B. E F. daeraen; G. wort; C. Neptabanus; B. E. F. H. leide op enen nacht Alex. 8. C. dael. 9. F. ende ende Nept. seide; C. Neptabanus; die hie; sternen. 10. C. daer (ontbr.); saege in den sternen; H. wat. 11. C. ende (ontbr.); Neptabanus; B. E. F. H. ja ic; B. F. soe mannen; C. naem. 12. oem F. G. stieten; C. stiet oen; 13. E. doe sprac; H. tot hem (ontbr.) 14. versagestu dy niet; H. versaechstu, dat dat di gescyen. 15. die die; C. sternen; B. E. F. H. Ende Nept. antwoirde hem doe; C. hem Neptabanns. 16. B. F. nieman; H. goden gheset hebben. 17. B. E. F. H. Want overlanc heb ic wel; H. wel (ontbr.); C soe heb ick dat wael. 18. ick dat beth. 19. C vraechden; B. E. F. neerstelic; C. nernsteliken; H. neersteliken (ontbr.); F. off hi dan sijn vader waer. 20. B. E. F. Ende doe; H. ende daer liede doe; C. lieden; G. Natanabus; C. Neptabanus hoe dat; ge gehoent. 21. B. F. seit; E. al wat; H. seide al wat. 22. H. dese woerde; C. eynden; B naem oen. 23. E. sijn hals; E. F. H. vaderliker; C. van .... mynnen (ontbr.); C. droech oen; F. droechem.

in die zael ende deden eerlicken begraven. Ende doe hijt sijnre moeder vertelde, so hadt haer groet wonder, dat sy aldus bedrogen was. Ende sy liede(n) tegen haren zoen, dattie zaken also geschiet waren. †

HOE ALEXANDER BUCIFAL REET. Cap. VI.

Philips, die coninc, zeynde in Delphos Apollo, den afgot, een groet present om hem te vraghene, wie na hem regneren soude in sijn conincrijc. Doe antwoirde hem Apollo, die afgot: „So wie so vroem wair, dat hy Bucifal ryden mochte, die soude coninc wesen vanden rijck ende oic heer van alle der werrelt." Dit Bucifel was een wreet, wilt orse als een liebaert ende het was harde scoen ende snel ende goet; mer het hadde menighen man ghedoot, want hy en liet nyement op hem sitten. Dit ors hielt coninc Philips besloten in enen stal. Op een tijt leet Alexander voir den stal ende hoirde dat ors neyen vreselic. Ende hy vraghede: „Weder ist een liebaert of een peert, dat ic dair hoire? Ende Ptolomeus, die met hem ginc, seide hem:

---

24. B. den sale; H. inder salen; C. dede oen; E. F. H. eerlic; E. syn C. 25. vertelden; haddes; B. E. so haddi hi groet; F. H. so had si groet; B. E. F. H. dus 26. B. E. F. ende si seit (E. seidet) haren sone, dat alle die saken alsoe ghevielen; H. ende si seidet haren zoen alle dat haer gevallen was ende dat alle die saeken alsoe ghevielen; G. liedet.

Opschrift: B. D. F. Bucifalle; C. Pucifal; H. Putifer; D. F. H. bereet. C. dat VI Caplium; E. cap. VI (ontbr.).

1. H. Philpus; B. F. sant; C. seynden; B. E. F. H. Apolline, Apollyn. 2. E. F. grote; E. G. H. vraghen; F. regneerde soude; G. regnieren. 3. C. in sinen; G. syn ryc; B. E. F. H. hem (ontbr.); die afgot Apollyn; C. antwoirden. 4. B. so wile; E. F. H. die so. B. E. F. es; C. weer; B. E. F. Bucifal gheriden mach, die sal (sel); C. Butifael; H. beriden mach. 5. C. solde nae hem .... werden; B. E. F. H. van dinen rike ende oec van alder (E. al die) werlt; G. werlt. 6. E. Dit (ontbr.); B. G. H. ors; E. wilt ee paert; C. dat was; H. twas. 7. B. E. F. H. scone ende dapper ende goet; C. sneel. 8. B noyt nymant; F. hy en noyt nyeman; ghesitten; E. paert; H. desen ors. 9. B. E. F. H. coninc (ontbr.); E. in een; B. G. ene tijt; E. ghinc. 10. E. voir^r bi; ende hi; paert; C. den ors; C. vreselycen; G. vreselijc neyen; H. seer vreselic. 11. C. E. F. H .weder (ontbr.); C. peert of geen, dat ick hoer. 12. E. Ptolmeus; E. G. hem (ontbr.).

---

7. goet. l. groet. cf. Sp. Hist. I[4]. 6. 13.

„Het is dat ors Bucifal, dat alle die lude verbijt." Ende Alexander dede den stal ontsluten ende also saen als dat ors buten quam, so spranc hy dair op ende reedt, so wair hy woude sonder bant ofte breydel; dat hadde menich man wonder, omdat Alexander noch mer een kynt van XIII jaren was. Doe liep een seriant haestelic ende seit Philippum den coninc. Ende doe gedochte hy, dat Apollo hem dit te voeren geseit hadde. Ende hy liep haestelic te sinen zoen, zeer blide ende vroe ende hy grutene heer van alle der werrelt.

HOE ALEXANDER DEN PRIJS TE PYSE WAN. Cap. VII.

Als Alexander, die jongelinc, in sijn vijfthienste jair ginck, so vernam hy, dat te Pyse een spel was beroepen van wapene. Ende hy bat sinen vader, dat hy en tot dien spele varen liet. *70b.* Ende sijn vader dede hem dair toe ghereiden orsse ende ander dingen, die daer toe behoerden ende lieten derwaerts varen eerlicken. Ende Alexander ginc te scepe ende quam tot Pyse gheseylt. Ende doe hy gelant was, so beval hy sinen knapen die peerde ende ginc selve die stat besien. Ende dair hy dus ghinc, so ghemoete hy den coninc Nyclaes van Atervaen,

---

13. E. paert; F. Lucifal; B. lieden verbit; E. al die luyden; H. verblijt. 14. C. alsoe schier als die ors; B. dors; E. paert. 15. H. reetet; B. C. E. F. wair dat hi. 16. B. of sonder breydel; C. des soe hadden menigen. 17. B. Alex. mer noch was een; C. noch (ontbr); H. mer noch een kint en was van achtien jaren; E. een kynt en was van XIII jaren; B. F. XIIII jaren. 18. B. F. scariant; E. knecht; H. sergant; C. haesteliken; H. haestelik tot Philippe ende hi; C. F. G. seidet. 19. H. ende hi gedocht, dat; B. F. F. H. Apollyn dit voirseyt hadde; C. wat hem Apollo, die afgot te. 20. H. ende die coninc; B. F. H. liep vollic; C. haestelicen; C. E. F. tot sinen. 21. B. F. gruetenne als den; C. gruten oen; E. grueten als een; H. groeten als den; B. E. G. werlt. — Opschrift B. D. E. F. H. Pysen; E. cap. VII (ontbr.); C. dat sevende capittel (2 maal).

1. C. In dier tijt als; B. sinen vijftiensten; H. vijftienden; F. XV. 2. B. E. F. H. Pisen; C. speel; E. H. spul; B. wapinen; C. G. H. wapen; F. wapenen. 3. B. F. H. te dien; C. hie oen tot dien speel liet varen. 4. C. bereiden; E. paerde. 5. C. F. liet hem; E. darwaert; H. derwert. 6. B. E. F. H. eerlic; B. F. H. quam corte te Pisen; E. cortelic te; H. ende (ontbr.). 7. H. so (ontbr.); E. sijn; paerden; H. knaep; selver. 8. C. te besien; aldus. 9. E. ghemoetede; H. Nijclaus van Acernaen; C. Ateviaen.

---

17. Sp. Hist. I[4] 6 31, 32. „Bidien dat die jongelinc In sinen XIIIIden jare ginc."

dair hy mede ter scolen ginc. Mer die coninc onthaelde Alexandrum onweerdelicken, ende Alexander antwoirde hem ende seide: „By der trouwen, die ic sculdich bin mynen vader ende mynen moeder, ic sal dy morgen sat ende mat maken *vechtens*. Want te scelden, dat is eens bloedes mans aert, mer een coen man becortet mitten zweerde." Ende dit gheviel aldus Alexandrum, want hy inden tornoy den coninc Nyclaes verwan. Ende oic so proefde hy hem so wel in allen anderen zaken. Ende het gheviel so, dat hy den prijs ende die crone vanden spele wan. Aldus keerde hy weder ten landewart, mer hy vont, dat sijn vader sijnre moeder verstoeten hadde, ende hy woude een ander wijf nemen, die Cleopatra hiet. Ende het gheviel, dat Alexander quam dair opten selven dach, dat men die brulocht hielt. Ende hy bracht die crone vanden prise ende presenteerdeze sinen vader ende seide: „Neemt, here vader, die eerste crone van mijnre ridderscap", ende hy settetse hem opt hoeft ende seide: „Vader, om mijnen wille seldy dese brulocht laten ende mijnre moeder weder nemen." Ende doe ginc hy sitten tegen sinen vader; ende dair was een grote heer, die des onweert hadde, ende hielt sinen spot mit Alexandrum. Doe seide hem Alexander, dat hy dies afquame, of het soude

---

10. E. ter scole; H. den coninc; C. ontholde; F. onthaelden; G. ontfinc. 11. E. F. H. onweerdelic; B. E. F. H. Mer Alex. 13. F. mergen; B. F. H. sat ende mat maken vechtens; E. vechtens sat ende. 14. B. E. F. H. te (ontbr.); B. F. Want sceldens dats eens bloets; E. dat (ontbr.) is een blode mans; H. want scelden dats een bloets; C. bloeden mans. 15. H. man (ontbr.); C. becoert dat; F. vercortet. 16. H. hi verwan den coninc N. inden ternoye. 17. B. E. F. H. so (ontbr); C. proefden; ock soe wael. 18. C. alsoe; E. F. den crone. 19. B. E. F. H. Ende aldus; F. te; B. E. F. wart (ontbr.); H. te lande ende vant. 20. C. dat die coninck Philips sijn moeder; F. sijn moeder; H. hi (ontbr.). 22. B. E. H. daer men; C. dach als men; B. C. E. F. G. H. die (ontbr.). 23. C. H. brachte. 24. ze (ontbr.); E. presenteerdse; F. ghepresenteerdense; H. presendeertse C. p̄ntierden die; B. E. G. heer. 25. B. mine; F. H. minen; B. E. F. settese; C. setten sie; G. settede; H. setse. 26. C. op sijn hoeft; H. seide hem; C. suldy. 27. B. C. E. F. G. H. bruloft; C. E. mijn. 28. C. tegens; ende doe was dair; den des. 29. B. E. F. H. onweerde had; ende maecte sijn (E. sinen) scheren. 30. C. des afqueme; H. afquaem; B. ochte het; F. offte het.

---

30. dies afquame = daarmede zou uitscheiden, cf. Mnl. Wdb. i. v. afcomen 4. e.

hem rouwen, al watter af quame; mer die ander en wouds niet afcomen. Doe nam Alexander eenen cop ende sloegen dair mede so zeer op sijn hoeft, dat hy mitten slage doot viel. Hierom wart Philips, die coninc, tegen Alexandrum so toernich, dat hy tegens hem opstont om hem te slaen, so dat Alexander Philippum, diemen voir sinen vader hielt wonde, in sijn been. Ende hy jagede alle diegene, die tegens hem waren, mit sinen zweerde uuten huze. Ende als Philips, die coninc, genesen was, so verzoende hy tegen den zoen, ende haelde(n) oic Alexanders moeder, Olimpias, weder.

VAN DEN WIJSEN SOCRATES (l. XENOCRATES). Cap. VIII.

Te desen tijden was die wise Socrates vermaert. Ende hy was so gewarich in sinen woerden, sowat dat hy seide, dat gelovede men hem sonder eede. Op een tijt hadde hy tot Athenen genoech gedroncken, ende hy ginc doe voir menigen jongelinc liggen mitten hoefde inder scoenster joncvrouwen scoet, die binnen der stat ghemeyn was om ghelt; ende die jongelinge
70c. wedden jegen dat ghemeen wijf, dat sy nemmermeer en soude(n) mogen doen, oic wat sy dair toe dade, dat hy haers plegen soude; ende sy wedde, dat sy soude; ende sy dede al mit hem,

---

31. B. E. F. al (ontbr.); E. of quame; H. afquaem; B. F. II. dander; C. en wolde des. 32. E. H. ofcomen; F. H. een cop; C. F. sloech oen; H. also sere. 33. H. doot bleef. 34. C. soe wart; G. H. wort; B. E. F. H so gram; B. E. G. H. tegen hem. 35. C. alsoe; H. hem (ontbr.) te slaen. 36. C. den men; H. over sinen; F. sijn. 37. B. E. F. H. teghen; C. jegens. 38. H. waren uten huse mit; B. Phil. sijn vader, den coninc; E. F. H. den coninc, sinen vader; C. alse. 39. C. jegens sinen; F. tegen die sone. 40. B. E. F. G. H. haelde; C. halde; E. H. Olimpias, Alexanders moeder; C. weder in.

Opschrift. C. dat VIII Caplium; E. Sacrotes; cap. VIII (ontbr.); D. Dits van.
1. E. Tot; Sacrotes; G. tijt. 2. H. waerachtich; G. woerde; C. dat (ontbr.). 3. gelovede; B. F. dat mens ghelovede; E. H. dat ment (H. mens) gheloefde; E hem (ontbr.); B. E. F. G. ene tijt; C. E. so hadde; E. F. te. 5. E. H. legghen; C. jòffrouwen. 6. B. F. ghemeijne; E. H. jongelinghen; B. E. F. ende doe wedden die. 7. C. tegens; H. teghen; B. F. dit ghemeijne; E. F. soude. 8. B. E. F. ghedoen, wat dat siere toe daden (F. dede); H. oec (ontbr.) wat dat. 9. E F. H. ende .... soude (ontbr.); C. wedden; B. E. F. H. ende doe deedse.

Opschrift. Sp. Hist. I[4]. VIII. Van den wisen Xenocrates. — Vinc. Spec. Hist. XIV. De Xenocrate philosopho.

wat sy woude, mer niet en woude hy haers plegen. Doe seiden die jongelinge: „Wy hebbent gewonnen." Ende sy antwoerdde: „Ic waende gheweddet hebben ende pande geset van enen man, die vleysch ende been gehadt hadde; mer hy dunct my bet een steen geliken." Deze Socrates plach te zeggen: „Ic hebbe dicke gesproken, datter my afterdeel afquam, mer van swigen en quam my nye *scade noch* scande."

HOE PHILIPS MACEDONIËN WAN. Cap. IX.

Te deser tijt quam Philippo, den coninc, nyemare dat Macedoniën jegen hem steken wilde(n). Ende doe vergaderde(n) hy een heere ende beleyde die stat ende hem wart van opter muere sijn rechter oge uutgescoeten. Mer nochtant en liet hy sijn oerlogen niet dairom, want wair datmen street ende stormde, dair was hy oic mitten anderen. Ende al was hem sijn oge dus uutgescoten, hy en was der stat niet te felre. Want doe sy binnen genade an hem sochten, hy dede al, dat sy baden ende was hem goedertieren genoech inden vrede te maken. Te dezen tijden waren oic in Grieken veel vaster steden,

---

10. B. E. F. H. dat si; E spraken. 11. E. H. jongelingen; F. seide; C. hebben dat; ghewonne; B. E. F. H. antwoorde doe; C. antwoirden. 12 C. waenden; B. E. H. ghewet; E. gheweedt; H. te hebben; B. E. F. H. pant; E. man (ontbr.); F. van enen van die. 13. G. bene. 14. C. enen; E. steen wesen; B. F. H. geliken (ontbr.); E. Sacrotes; H. plech; B. E. H. heb. 15. C. duckwil; H. diewijl; F. achterdeel; E. H. ofquam. 16. B. E. F. H. nye (B. noyt) scade noch scande.

Opschrift: C. dat IX. Capittel; E. cap. IX (ontbr.). D. E. van der nyewere mare (D. maren) die Philips quam.

1. C. tot deser; E. nywe mare. 2. C. jegens; E. H. teghen; F. wilde; H woude; B. E. F. G. H. vergaderde. 3 sijn heer; H. wert; B. E. F. op die. 4. C. F. mueren; E. muyre; C. utgesteken; B. E. F. G. H. nochtan. 5. B. H. oorloghe; F. oerlinge. 6. G. stormde of street; C. stormden; H. Ende als al hem syn oghe dus wort; C. hem aldus. 7. B. en hien was; C. dier staet daerom niet. S. E. dair binnen an hem; F. binnen aen hem genade; H. van binnen an hem; B. aen hem ghenade; E. sochte; B. E. F. H. dede hem al. 9. B. E. F. H. pays. 10. C. E. Tot dezen; C. stede.

---

16. Sp. Hist. I[4]. VIII. 28: Scade nochte scande nie.

Opschrift: Sp. Hist. I[4]. IX. Hoe Phillips van Machedoene Grieken wan.

Vinc. Spec. Hist. XV. Qualiter Philippus Greciam subiecit. — 2. Macedoniën. d. i. Mothona. cf. Vinc. Hist XV.

die wel gevest ende vast gemuert waren. Mer elke stede woude die beste sijn, ende sy droegen alle wel overeen, deen dander inder noot by te staen, ende dit hielden sy wel. Ende die coninc Philips sach dit wel ende leide der eenre stat voir ende der ander na so mit behendicheden an, dat hyse al tonder dede, ende al tlant van Grieken.

HOE ALEXANDER DARIUS DEN TIJNS ONTSEIDE. Cap. X.

Als Ochus, die coninc van Persen XXVI jaer geregneert hadde, so starff hy, ende sijn zoen Arges, die oic Arsemus hiet, regneerde na hem vier jaer. Ende als hy starf so regneerde Darius, sijn zoen, in Persen ende in Meden. Mer Alexander, Philips zoen, wan hem trijcke vromelicken af. Te deser tijt staken echter die van Macedoniën jegen Philippum, haren coninc. Doe zeynde Phil(i)ps Alexandrum, sinen zoen, mit enen groeten heer, dat hy die stat wonne. Ende Alexander beleide die stat ende hadze cortelic te wille ende tonderen. Ende als

---

11. C. die wael gemeisters; H. bevest; G. gemaect waren; B. F. elc. 12. B. sij (ontbr.); C. alle (ontbr.); B. H. deen dander bi te stane in elker noot ende dat; C. die een der anderen in noet bi te staende; E. die een die ander bi te staen; F. deen dander bi te staan. 13. H. Ende ..... wel (ontbr.) 14. C. die sach dat; B. E. F. H. ende lach so der (E. die) eenre na dandere (E. die andere) ane mit behendicheiden, so dat hise hem al (E. al. (ontbr.) also tonder dede ende alle (E. al. H. alt) tlant van Grieken mede. 15. C. alsoe myt behendicheiden; an (ontbr.); onder. 16. C. alle dat.

Opschrift. B. Darius (ontbr.); B. F. tseis; G. tins; H. onseide; C. dat tiende capittel; E. cap. X (ontbr.)

1. C. In dier tijt als; E. G. Othus; C. E. F. H. Pertsen. 2. B. so screef hi; C. G. H. sterf; C. Arsenius. 3 C. regnierden. B. C. F. H. sterf; C· regneerden. 4. E. F. H. Pertsen. 5. F. sone; B. F. H. vromelic; C. dat rike vromelicke; H. of; C. E. tot; H. desen tijden. 6. B. efter; C. jegens; H. teghen. 7. B. F. sande; C. ende mit. 9. ende hadde sie corteliken tot sinen wille onder hem. 9. B. E. F. G. H. tonder.

---

11. Vlg. Hier is de lezing in de war en juist tegenovergesteld aan den tekst van den Sp. Hist I[4]. IX. 15 vlg.:

In Grieken waren vele steden
Tien tiden van groter rycheden,
Wel ghemuurt ende wel gevest,
Ende elc wilde wesen best,
Ende droegen geens dinx over een,
Alset hem ter noot wel sceen.

6. Sp. Hist. I[4]. XI. 1. Macedone; Vinc. Spec. Hist. XVIII. Mothona civitas. —

Alexander weder gecomen was, ende sinen vader die nyemare bracht, dat hy die stat gewonnen hadde, so sach hy in die zael staen vreemde lude van vreemden landen, want hy bekendeze by den vreemden sneden van haren clederen. Ende hy dede hem cort vragen, van wanen dat zy comen waren, ende wat sy begeerden. Ende men seide hem, dat sy waren coninc fo. *70d.* Darius boden van Persen, ende quamen dair van sijnre wegen om tontfaen den tribuut ende den cijns vanden lande ende vanden water, datter doir loepet. Alexander verwonderde zeer van desen eyschen ende van desen zeden, ende hy antwoirde den voirbaerichsten vanden boden aldus: „Hoe is dit, vercopen die van Persen die elementen den luden, die Got hem gegeven ende gedeilt heeft, dat syse gebruken sellen, ende hebben te hare noetorft int ghemeen? Segt Dario, dat hy dese costume ende gewoente aflegge ende ontbere, eer hy hierom vertoernt werde. Ofte segt hem: en wil hijs niet ontberen, dat hem Alexander so na riden sal, dat hijs erre werden sal. Ende vaert haestelic en wech, ende segt uwen heer, dat hem hier cleyn

---

10. B. F. comen; E. nywe maar; H. nyemaer. 11. C. brachte: F. brochte; H. brocht. 12. B. E. F. sale; C. den sael; G. de sael; H. den sadel; B. C. vremde; B. C. vremden; C. H. lande; G. van vreemde lude; B. E. F. H. bekende die an; C. bekenden sie; G. bekendje. 13. H. die vreemde; E. snede. 14. B. E. F. H. vragen waen; B. E. F. H. comen (ontbr.); B. E. F. ende wat dat; C. sie quamen; G. gecomen. 15. B. E. F. H. Ende (ontbr.); B. E. F. H. hem doe dattet des conincs Darius van Persen (E. F. Pertsen) boden (E. bode) waren, die quamen. 16. H. sinen weghen. 17. C. E. ontfangen; B. E. F. die tribuut; B. E. F. tseyns; H. tsyns. 18. F. van watere; B. dat daer dore; C. dair dorch loept; E. daer loept; F. dair dore liepe: C. verwonderden. 19. B. E. F. eyssche; C. yessch, H. eisch; deser; C. antwoirden. 20. F. vorebaresten. 21. H. die (ontbr.); B. Pertsen; F. H. Pertsen; B. E. F. elemente; B. lieden; B. E. F. H. diese God; C. gedeilt ende gegeven heft. 22. B. sullen; C. soelen 23. B. int ghemeyne; C. tot hare noettroeft gemeynliken; E. tot haren nootrofte; F. noetdorft; H. tot haerre noottruft, G. sect. 24. B. E. F. H. ende gewoente (ontbr.); H. oflegghe; B. F. ontbaren; E. ontberen; C. ontbere oer; eer dan; B. E. F. eer hier om vergramt; H. daerom vergramt worde; G. sect. 25. B. wils. 26. C. H. also; G. so (ontbr.); H. tijden sel; F. sal (ontbr.). 27. C. haestelicen; B. E. H. en (ontbr.); F. ewech; G. sect.

---

18. Zie Aanteek. — 24. Sp. Hist. I^4. XI. 28 „.... eer hire omme tume." — 26. Sp. Hist. I^4. XI. 30: „Sal Alexander hem anestriden."

noch groet werden en sal." Hier en binnen stack een ander stede tegens Philippum, den coninc, ende hy gaf Alexander een heere, dat hy die stat beriden soude. Ende binnen dien dat Alexander enwech was, quam een rijck heer, die zeer fier van hem selven was ende hy hiet Pausanias, ende hy wart Olimpias, Alexanders moeder, zeer mynnende. Ende doe dese Pausanias boden van mynnen an Olympias zende, so ontboet sy hem weder, dat sine gheerne teenen man nemen woude, wair die coninc Philips, haer man, doot.

PHILIPS WRAKE ENDE SIJN MANIERE. Cap. XI.

Pausanias hadde ghewacht, dat Alexander lach mit heere in oerloge. Want Alexander was te dezer tijt also vermaert van vroemicheden, dat menne een deel ontsach. Ende dese Pausanias quam op Philippe, den coninc, mit crachte, diewile dat Alexander enwech was ende hy wonde Philippum ter doot, ende hy nam him mit cracht Olimpias, die coninginne. Mer die aventuer viel also, dat Alexander thuys quam varende, diewile dattet vechtelic was ende hy vinc Pausanias. Ende hy vernam dat Philips, sijn vader, noch leefde ende hy bracht

28. C. niet werden; H. worden; B. E. F. H. noch een. 29. G. stede (ontbr.); E. H. teghen; B. F. H. een (ontbr.); E. dat heere. 30. B. E. F. H. bestriden; C. beleyden; soude (ontbr); E. F. H. dien (ontbr.). 31. B. E. F. H. en (ontbr.); B. F. rike heer ende die; H. herde fier; C. fier van herten. 32. E. hy (ontbr.) hiete; H. Pansamus. 33. B. Olimpias, die coninginne, sere. 34. H. Pansamus; B. F. sant. 35 C. sie oen gern tot; E. dat si hem; B. E. F. H. te manne; B. E. F. soude. 36. B. hare manne; C. E. F. haer man (ontbr.) C. weer.

Opschrift. C. van Philips; F. van Philippus werc; G. Philippus, des conincs; H. Philips wraecte sijn manier; E. Cap. XI (ontbr.).

1. H. Pantasamas; C. Alex. die; B. E. F. H. in orloghe mit here. 2. E. tot; B. E. F. H. so. 3. C. vroemicheden; F. vroemcheden; G. vroemichede; E. G. H. men; C. men oen; F. men hem; B. E. dele; H. Pantasamas. 4. E. crafte; H. Philips, die; tewijlen. 5. B. E. F. H. en (ontbr.); C. wonden; E. quetste; B. E. totter doot; C. doot toe. 6. E. benam; E. crafte, F. crachten; G. mit cracht (ontbr.) met cracht. 7. E. avontuyre; G. coninginne; der conincinnen; E. F. H. varen. 8. H. tewijl; B. F. H. dattet ghevecht was; C. dit gevechte was; E. datter gerucht was; C. den Paus.; H. venc Pansamas. 9. B. C. F. levede; C. E. brachte; H. men bracht Pansames.

3. Hs. dat dat. — S. Sp. Hist. I[4]. XII. 12: Dat Alexander daer quam saen, Nochtoe dat tgeruchte was. Vinc. Spec. Hist. XVIII: Alexander supervenit, ostenditque turbas.

Pausanias voir hem ende hy gaf hem selven een bloot zweert in die hant, ende *hi hiet*, *dat hi* hem dair selven wrake an sinen viant. Ende Philips doirstack Pausanias doer tgemechte, fo. 71a. so dat hy dair doot bleef. Ende doe Philips † begonste cranc te werden, so seide hy: „My en is niet leet, dat ic sterven sal, want hy is doot, die my geslagen heeft. Want, lieve zoen Alexander, ic peinse nu om die woerde, die my uwe moeder seide, doe sy u droech: „„Ic heb begort enen wrekere.""

Mit desen woerden starf Philips ende gaf sinen gheest. Die coninc Philips conste voel van wapine ende van ridderscap. Ende hy was een goet ende vroet oerloges-man. Ende hy was tot allen tiden bewaert mit wapine ende mit scat te bestaen, wies hy te doen hadde. Hy was oic altoes op sijn hoede, ende nemmer en wart hy moede roevens; alsnu was hy ontfermich, ende alsnu loes ende ten dochte hem negheen mysdaet, al haete(n) hy enen man altoes, noch hoe hy en verwinnen mochte, wast stille ofte lude, ofte mit logenen. Hy was goedertieren ende moertdadich ende hy ghelovede meer dan hy dede. Hy was vrient, daert hem vroemen mochte, want anders en mochte nyemant an hem ⌜comen. Hy toende vrientschap den-

---

10. H. hem selver. 11. B. E. F. ende hi hiet (E. beval), dat si (F. hi) hem selven daer wrake ende sinen viant daer doot sloeghe; C. hant, dat hi hem selven wreke over; G. hant, dat hi hem selven dair; H. ende hiete, dat hi hem selver wrake over sinen viant ende daer doot' sloeghe. 12. C. E. doer sijn; F. ghemachte. 13. B. E. F. H. so (ontbr.); dair (ontbr.); H. begonde; worden; E. sprac. 15. C. heft. 16. F. woerden; B. C. E. F. G. H. moeder. 17. F. heb (ontbr.); B. F. ghegort; G. H. wreker. 18 C. F. G. H. sterf; C. gaf op; F. dese. 19. G. wel van; C. coste; B. E. wapinen; F. wapenen; B. E. F. ridderscappen; H. conde voel van wapenen ende wan. 20. C. een vroet orlochsman; B. een vroet oerlochman; B. hi (ontbr.). 21. G. alle; B. van wapinen; E. F. wapenen; H. van wapenen; B. C. scatte; E. F. van scatte; C. F. te bestaan (ontbr.); H. om te wederstaen, wes dat. 22. B. te doene had. 23. C. E. nymmermeer; C en (ontbr.); G. nu so was. 24. C. alsoe nu; E. ende (ontbr.) ten; B. E. en dochte; C. en geen; F. ne en ghene; G. negiene; H. geen. 25. B. E. F. G. H. hate; C. haeten hem; E. noch dochte hie hoe hine wijnne; B. F. H. hine; G. oen. 26. B. och lude; H. of lude; of; F. off mit. 27. B C. E. F. moordadich; C. geloveden; H. beloefde. 28. G. H. mocht. 29. E. F. G. H. vrienscap.

---

11. Sp. Hist. I^{4}. XII. 19: Ende hiet, dat hi hem wrake. — 24. Sp. Hist I^{4}. XII. 41. Waest stille, waest openbaren. — 29. Beter is de zin Sp. Hist. I^{4}. XII. 46: Anders en mocht niet toekomen.

ghenen dien hy haete, ende die gevriende waren, maecte hy ongevriende ende deedze striden. Ende dan so conste hy hem an beiden ziden vriendelic gelaten om voordeel dairan te winnen. Hy was behendich, vroet ende scalc in sijnre talen. Valerius scrijft oic van Philips, dat hem eenwerf ontboeden was, dat Alexander, sijn zoen, vrientscap bejagen woude an enige lude mit gelde, ende doe screef hy an hem: „Alexander, lieve zoen, heefstu dat geleert, dattu vriende mit gelde copen wilste, dair negeen trouwe aen en mach wesen? Want die vriende, die men mit gelde coept, wanneer dat men hem niet meer en geeft, so is die vrientscap al geleden." Hy scrijft oec hoe Apollo, die afgot, den coninc Philippo ontboet een teyken sijnre doot aldus. Want hy hiet hem wachten vanden wagene, ende hierom brac die coninck Philips alle die wagene binnen sinen lande ende dede carren maken dairvoir. Mer Apollo meende dien wagen, die in Pausanias zweert stont gescreven tenen teykene, dair Philips mede verslegen wart. Philips, die coninc van Macedoniën, riet Alexandrum, sinen zoen, dit, dat hy mit sconen, goeden woerden soude te vriende houden die gemeente, ende die vriendelicken toespreken, als sy hem ge-

---

30. C. E. H. die; C. hateden; G. ende dien; H. vriende. 31. C. onvriende; H. tonvriende; F. ze (ontbr.); E. F. H. so (ontbr.); C. coste; B. E. F. hem wel; H. hen wel. 32. H. ghelaten vriendelic; B. F. G. H. vordel; H. te werven. 34. C. Valerius die; ons ock; H. Valerina; G. oic van hem; E F. H. hem (ontbr.); C. eens; F. onboden. 35. B. E. E. G. H. vrienscap. 36. F. enighen lieden; G. enigen luden. 37. B. F. H. waer hebstu; G. datstu; B. E. F. wils; H. wilte; G. maken ende copen. 38. C. E. H. geen; G. en gien; H. aen wesan en mach; B. E. F. aen sijn en mach. 39. C wanneer dat men dien; E. F. H. dat (ontbr.). 40. E. F. G. H. vrienscap. 41. B. E. F. H. Appollijn; die afgot, den coninc (ontbr.). 42. F. hi het. 43. C. hierom soe; E. hierop; B. E. F. alle (ontbr.); B. wagenne; C. H. wagenen; H. van binnen 44. B. E. F. daer over; H. daervoer maken; F. H. Apollijn. 45. F. App. die; C. App. die meynden den wagene; H. Pansamas; B. E. E. H. gescreven stont. 46. C. to enen. 47. H. dit (ontbr.). 48. C. goeden (ontbr.), E. gueden; G. scone, goede woerde; F. woorde; C. halden. 49. E. ghemeenten; E. ende dat hi hem (2 maal); F. ende ende; B. E. F. H. ende dat hi hem (H. hise) vriendelic toespreken soude, als hise (F. hi hem.) ghemoete; G als hem die gemoeten.

---

34. Valerii Maximi. lib. VII. cap. II: de sapienter dictis aut factis. Hier begint cap XIII van den Sp. Hist. — 40. Valerii Maximi. lib. I cap. VIII: de Miraculis.

moeten. Ende voert als hy die ridders gemoete, dat hyse helsen ende cussen soude ende ten eten mit hem leiden soude. Orosius, die scrijft, dat Philips, die coninc, des dages te voeren, eer hy verslegen wart, gevraghet wart, wat dode hy liefste sterven woude. Ende hy antwoirde dit ende seide: „Ic prise, datmen eenen groten here na voel seges ende eeren, die hy gewonnen heeft, datmenne sonder verradenisse ende sonder vrese versla, als hy *fo. 71b.* sit in payse ende in vreden ende in groeter eeren; ende dat hy dan sterve sonder siecheit ende zonder oevel.” Dit selve gesciede hem, als hy begeerde, ende die gode en mochtent niet beletten, al hadde hy hem luttel eeren gedaen. Want al hadde hy ye hair tempele ende haer outair geroeft, nochtant en mochten(t) sijs niet beletten, hy en starf, also hy begeerde; nochtant plach hy haer beelden te stucken te breken om die ghiericheit vanden goude, dair sy af gemaect waren.

HOE ALEXANDER DAT RIJCK ONTFINC. Cap. XII.

Doe die coninc Philips doot was, so ontfinc Alexander, sijn zoen, sijn rijc altemael. Mer Alexander was vroemer ende

---

50. G. als hem; C. gemoeten; H. ontmoete. 51. G. ende mit hem te eten te houden; E. leyde; B. E. F. H. die (ontbr.). C. sonder Orosius. 52. B. E. F. daer te voeren; C eer dan; G. dages voir dat hi geslangen wart; C. E. E. geslagen. 50. B. E. F. was; B. E. F. H. dode dat (B. ontbr.) hi (E. ontbr.) alreliefste (alderliefste) te sterven hadde; C. wat dodes dat. 54. C. dit (ontbr.); C. E. G. H. heer. 56. B. E. F. G. H. men oen; C. men oen. 57. B. E. sittet; F. en peynse; B. ende (ontbr.); dat sterve. 58. B. F. sieckt; C. sericheit; sonder (ontbr.); G. of oevel. 59. C. gescieden; B. E. F. H. als hi begeerde (ontbr.); C. begeerden; G. gode die; E. goden; C. mochten dat. 60. C. want (ontbr.) 61. B. hadde (ontbr.); C. al en had hie nye; F. had hi oec horen; F. hi oeyt horen; H. al had hi oyt haren tempel; C. altaren; C. H. beroeft. 62. B. E. F. H. mochten; B. F. sine niet; B. F. hine; B. C. F. G. H. sterf; C. als hi begerden; G. so hijs. 63. B. E. F. G. H. nochtan; C. soe plach; H. beelde sticken; C. te werpen ende te breken; C. golde.

Opschrift: B. rike: G. trijck; H. sijn rijck; cap. XI; E. cap. XII (ontbr.).

1. C. In dier tijt doe; doe ontfinc; B. ontfinck hi; sinen; C. sijn soen (ontbr.). 2. C. dat rijck; Alex. sijn soen; H. quader ende vromer.

---

51. Pauli Orosii: Historiarum adversum paganos. Libri. VII. III. 14. § 5. — 64. Giericheit = begerigheid, begeerte. cf. Mnl. Wdb. i. v. 2. Zie de aant.

quader dan sijn vader. Justinus die scrijft, dat Alexander ende sijn vader altoes stonden neerstelic om den sege te winnen, mer Alexander aventuerde hem bet altoes openbaerlic om den sege te gecrigen sonder verradenisse. Mer die vader Philips gaf hem node in die aventure, mer al sluipende ende mit verradenissen plach hy meest sijn vianden te verwinnen. Ende hieraf was hy die wijste, diemen vont, mer Alexander was meere van moede. Philips, als hy erre ende toernich was, so decte hy dat als een wijs man. Mer Alexander en mickede dair niet op. Want als Alexander erre was, so en wasser gheen mate an, noch negeen vorste, noch verlaet. Beide droncken sy geerne wijne ende dicke droncken sy hem selven droncken, mer hair dronckenscap was twiĕrhande. Want als Philips droncken was, so en micte hy niet, hoe veere ende hoe aventuerlic hy liep onder zijn viande, mer als Alexander droncken was, so moestent sijn vriende ontgelden. Alexander woude ontsien wesen, mer sijn vader woude, datmen hem lieff hadde. Philips was vol sorgen ende welsprekende ende Alexander en brac nyemant trouwe. Philips was een gemate, godertieren man optie ghene, die hy verwan, mer Alexander was dies te stouter ende te stercker ende te

---

3. B. E. F. H. vader was; B. E. F. H. Augustinus scrivet; C. die (ontbr). 4. C. nernstelike stonden; F. om ten. 5. C. aventuerden; altoes (ontbr.); F. F. H. bet (ontbr.); E. dese seghe; F. die seghe. 6. C. H. crigen; H. Philips, die vader; C. die gaf. 7. B. slupenden; C, H. verradenisse. 8 B. E. vianden; E. G. hierof. 9. H. was hi, die was die wyste; B F. F. H. Alex. sijn sone; C. merre; E. was groter van. 10. E. erre ende (ontbr.); H. toernich ende arre van moede was; F. was (ontbr.); C. bedekten; F. so dede. 11. B. E. F. H. micte; C. Alex. die en myckten. 12. C. E. toernich was; C. daer en; F. negheen; C. negeen (ontbr.) vorste; H. maet an, noch vorst, noch oflaet. 13. C ducke; F. wijn ende die droncken. 14 C. selven (ontbr); B. twerehende; E. twierehande; H. twerahande. 15. C. mycten. 16. C. F. verre; G. ho veere; H. verre ende onververvaerliken; C. hoe aventuerliken dat; E. G. sine. 17. E. vrienden. 18. B. E. F. ontsien sijn; C. ontsien .... woude (ontbr.). 19. G oen lief; B. E. G. had; H. hem (ontbr.). 20. B niemene; E. F. nyemanne; C. nye trouwe; H. en (ontbr.) brac; nyemande; G. die was. 21. H. een ghenadich. 22. B. die stouter ende; C. des te stolter; H. des te.

---

13. Zie de aanteek.

overdadiger. Als Philips doot was, so deden Alexander eerlic ter eerden, alsoet hem betaemde na sijner weerde. Ende doe dede hyse al ontliven, cleyn ende groet, die help of raet gegeven hadden te Philips, sijns vaders, doot sonder sinen broeder, die oic Alexander hiet; ende dat was omdat hine gruete over coninc, tierste dat hine gemoete. Hy dede doden Marsanarus, sinen broeder van sijns vaders wegen, omdat hy seggen dorste dat hem trijcke toebehoirde te hebben.

HOE ALEXANDER SIJN HEERE VERGADERDE(N). Cap. XIII.

Na Philips, des conincs, doot wart Alexander ghecroent coninc in Corintheen, dat is die hoeftstat van Grieken. Ende doe vergaderde hy sijn heer, ende wan die van Athenen ende van Thebeen. fo. 71*c*. Op eenre nacht dair Alexander op sijn bedde lach ende peynsede, hoe hy Asiën winnen mochte, so quam Got voir hem mit alle den ghewaden verciert, die der Joden groete papen plagen an te doen in sinen dienste inden tempel, ende mit sijnre claerheit wart die nacht inder zaelen lichter ende claere dan die dach wesen mochte. Ende hy sprac Alexander an ende seide hem, dat hijs hem betrouwede ende

---

23. C. Alse Phil.; dede hem. 24. C. ter eerden bestaeden, alsoe hem; H. na sine waerdicheit; C. beteemden; weerdicheden; H. ende (ontbr.) 25 B. E. F. H. hi alle, clene ende groot, ontliven; C. E. hulp; H. gegeven hadden (ontbr.); 26. E. H. tot; H. doot ghegheven hadden sonder Alex. sinen broeder. 27. H. die oic Alex. hiet (ontbr.); C. hie oen; E. hi en; C. groten voer; H. groetede; E. G. over enen. 28. C. et eerste dat hie hem gemoeten; B. ghemoeten; F. hi hem ghemoeten; G. Marsanadus. 29. B. F. H. dorst. 30. C. dat rijck toe behoerden van sijns vaders wegen te hebben; B. te te.

Opschrift. B. E. vergaderde; D. gaderde; C. H. caplium XII; E. Cap XIII (ontbr.).

1. C. gecoren. 2. B. E. F. Corintho; B. hoetstat; E. heerstat; F. hoochstat; G. in Grieken. 3. C. vergaderden; H. gaderde; H. verwan; H. Ethenen ende Thebeen. 4. E. F. van (ontbr.) Thebeen; B. E. F. H. op enen; B. nacht (ontbr.); H. nacht doe; C. sinen bedden. 5. H. pensede; C. peynsden hoe dat; B. E. F. ghewinnen; H. mocht. 6. C. tot hem; mit allen; F. mit alle den gewade verschiert; H. ghewade. 7 B. plach; E. pape plach; F. pape plach ane te doene; H. groten paep plach an te hebben. 8. H. worde; den nacht; B. E. F. H. sale. 9. H. den dach; B. E. F. syn. 10. E. tot Alexander; B. E. F. H hem (ontbr.). C. betrouweden; H. betroude.

---

28. Sp. Hist. I[4]. XIV. 49: „Cavarus"; Vinc. Spec. Hist XXII: „Canarum", waar Justinus XI. 2. Cananum heeft, zoals de uitgevers van den Sp. Hist. reeds opmerkten. — 4 Op eenre nacht enz. komt Alex. I. 1329 in hetzelfde verband voor.

dat hy trecke ten rijckewart ten Oesten. Want hy soude hem helpen, dat hijt al winnen soude. Ende doe hem Alexander vragede, wie hy wair ende hoe hy hiete, so seide hem Got: „Wairby vraghestu mijnen name, die wonderlijc is? Doet dat ic dy segge ende dien mensche, dien du zien selste in deser gelikenissen, doet hem ere.” Ende hiermede ontfoer hem † Got. Te dier tijt plachmen ende oic dair te voren wast costume, dat elc mensche na sinen vader ofte na sinen liefsten vrient dede maken een beelt, als hy doot was, *die properlic ende wel gelijc was.* Dit dede Alexander doen ende alst ghemaect was, so ginc hy byden beelde sijns vaders staen ende seide tot sinen volke: „Die hem te wapine wille(n) geven mit my, Alexander, die make hem bereet. Want my dunct nu tijt ende oic recht, dat wy beginnen eerste te striden optie gene, die ons hier voirtijts gescaedt hebben, ende die ons nu alle dage onse vrieheit nemen willen.” Ende alle die ridders ende dat edele volc warens Alexander toe in deser zaken. Ende Alexander ondede sijns vaders scat ende hy gaf te soudiën gout ende silver ende wapene, diese te doen hadden. Ende hiermede vergaderde hy een groet heere te orsse ende te voete LXX^{M} VII^{C} ende IIII

11. C. trecken solde; E. trocke; wart (ontbr.); H. toghe; B. E. H. van oesten; F. souden helpen. 12. C. hie alle; C. vrageden. 14. H. vraechstu; na B. E. H. doch dat ic. 15. B. F. dy (ontbr.); C. den mensche den; G. mensch die; H. ghi sien selt in dese; B. F. suls; C. sulste; E. sels. 16. C. F. G. H. gelikenisse; G. ende (ontbr.); hire 17. C. tot; B. oic (ontbr.); B. E. F. H. wast (ontbr.); costume (ontbr). 18. G. H. mensch; of; H. na (ontbr.); C. alreliefsten vriende; F. liefste; H. lieven. 19. E deden; B. ene beelt. B. E. F. H. die properlic ende wel gelijc was. 20. B. E F. H. alst ghemaect was (ontbr.) 21. B. E. F. H. doe ginc; G. by dat beelde staen; H. staende over; E. sprac. 22. H. ter wapen; C. wapenen. 23. B. E. F. si (E. F. die) gherede hem vast; H. die bereyden; C. maken. 24. B. C. E. yerst; H. optie gene (ontbr.); G. hier (ontbr.). 25. C. voertijds; G. voirtijs gescaet; F. ons (ontbr.); B. E. F. H. dage (ontbr.). 26. E. F. H. Ende (ontbr.); C. G. H. edel. 27. G. toe (ontbr.); volgende in desen; E. desen; C. F. ontdede. 28. H. hi (ontbr.); te (ontbr.); C. tot soldiën; E. te sout; F. soutdien; C. golt; E. F. G. H. sulver. 29 C. wapenen; E. wapen dies; H. wapen diet; G. wapine; B. wapen diere; F. hadde. 30. B. heer onder tors; C. heer te peerde; E. heer ende te paerde; F. onder ors; G. to orsse; H. onder orsse. H. LXX dusent ende seven hondert ende vier stoute manne.

17. Hier begint Sp. Hist Cap. XV. — 19. Sp. Hist. I^{4}. XV. 3: Dat hi hem na sinen gelike Een beelde maecte p r o p e r l i k e.

stouter mannen onder jongelinge ende oude ende grauwe, die voirtijts mit hem ende mit sinen vader gheoerloghet hadden. Want in Alexanders heere en hadde nyemant vogedie, noch heerscappie, hy en was LX jaer out. Ende binnen alle sinen heere en peynsede nyemant om vlien, mer altoes om den sege ende om te verwynnen. Ende hy nam sinen cost myldelic uut sijns vaders scatte ende dede voel scepe maken, ende dairmede fo. *71d.* voer hy in Creten ende in Lichamyen ende dat lant toech hy mit vrientscappen an hem. Ende hierna wan hy Ceciliën. Ende daerna cort so voir hy doir tlant van Ytaliën ende dair ontfincken die stat van Romen eerlic ende wel. Want sy seynden in sijn gemoete heymelic, dair die stat van Romen al an stont ende dese brachte(n) Alexander een scoen, diere crone, ghemaect van goude ende van gesteente. Ende dese crone gaf hy hem te enen teyken ende tot enen gedencken, dattie vrientscap tuschen hemluden lange duren soude. Alexander ontfinc dese crone harde gheerne, ende onthaelde Emilium sonderlinge wel mit scoenre talen, als hy wel conste. Ende doe liet hine vrien-

---

31. C. stolter ende olde; ende grauwe (ontbr.); E. jongelinghen. 32. C. die in voertijden; myt hem ende (ontbr.); E. gheoerloech. 33. C. heer soe; F. had nyeman; E. G. H. voechdie. 34. H. LXX. 35. C. heer soe en dachte; E. F. allen sinen; F. peinsden; G. pensede; F. nyeman; mer si peinsden; E. om die. 36 B. E. F. H. te (ontbr.); B. E. F. H. sijn coste; C. myldelice. 37 B. E. F. scat; F. wel scepen. 38. H. Grecen; B. H. Lichaoniën; B. E. F. trac hi. 39 H. vrienscap; Celiciën. 40. H. cort daer; na so (ontbr.); E. F. so (ontbr.); H. voer over hi daert; G. dorch dat lant. 41. C. F. G. ontfinc hem; H. ontfinckghen; eerlicen wael; E. seiden. 42. F. in sijnen; C. heymeliken; F. H. alle. 43 E. H. brochten; C. duerbaer croen gemaet; G. scone; H. duerber crone 42. C. van golde ende van silver ende van duerbaren; H. van finen goude ende; van (ontbr.); F. gesteenten; G. gaven sie. 45. C. E G. H. tot; ende (ontbr.); C. gedenknisse; B. E. H. omdat die; F. om dat hi; E. G. H. vrienscap. 46. F. lude; G. hem beiden; H. van hem luden; F. ghedueren; C. Alex die; H. dede croen; hard. 47. C. gerne; C. onthalde; F. onthaelden; B. Enuluisse; E. F. Emiliusse; H. herde wel; C. sonderlingen. 48. F. coste, H. talen die; F. doen; C. hie hem vriendeliken.

---

32. Sp. Hist. I^4. XV. 25: Die metten oem ende met dien vader, en ook Vinc. Spec. Hist. XXIII heeft: qui cum patre patruisque militaverant. — 36. d. i.: Traciën ende in Licaoniën; Sp. Hist. I^4. XV. 36. heeft: Gratiën, dat door de uitgevers verbeterd wordt in Traciën, naar Vincentius. — 42. l in sijn gemoete Emuluse (= Emilius). Zie de aant.

delic van hem sceyden. Hierenboven zeynden die Romeyne Alexander II^{M} man ende XL pont gewegens gouts. Dus voir Alexander te Affrikenwart. Hy doerreet alle Lybiën mit sinen heere sonder enige weer. Ende hy quam dus mit alle sinen volke in Egipten, beide te scepe ende te lande. Ende doe hy in Egipten quam, so ontfingen sy en oever haren heer eerlicken ende wel.

HOE ALEXANDER SYRIËN ENDE TYRUM WAN. Cap. XIIII.

Alexander sach in Egipten staen een beelt, wel gemaect van enen zwarten marmersteen, ende hy vraghede, wat dat beelt bedude(n), ende doe antwoirde hem dat beelt ende seide, dat hy wair Neptanabus, die wilen die van Persen ontflogen was uut Egipten, ende liet dat rijck Othus, den coninc van Persen, die hem al tlant afwan. Want die aventure liep Neptanabus doe so tegen, dat hem die gode hieten, dat hy uuten lande vloe ende dair niet en bleve. Als Alexander dit verstont, so dede hy desen beelde eer alze sinen vader ende aenbeden ende

---

48. B. F. sonden; C. Romeynen; H. Romeyns. 50. B. E. F. H. mans; C. ende (ontbr.); aldus. 51. B. E. F. H. hi dorreet sonder enighe were (H. weer) mit allen (H alle) sinen here al (H. alle) Lybiën. 52. C. E. aldus; E. al. 53. E. F. H. beide (ontbr.); B. E. F. H. mit scepe. 54. C. quam doe; H. so (ontbr.); C. sie oen voer; E. sine; H. si hem. 55. H. eerlic ende wel over haren heer; E. F. eerlic.

Opschrift: C. dat XIIII Capittel; Cap. XVI (ontbr.).

1. B. C. E. F. H. beelde. 2. C. mormelsteen; F. mermorsteen; C. vrageden; B. E. F. die beelde; C. H. beelde. 3. E. F. bedieden; G. bedude; H. bediede; B. E. die beelde; C. H. beelde; E. ende seide (ontbr.). 4. B. E. F. dat si waren; H. dattet; C. (ontbr.); Neptabanus; C. wilneer; H. welneer; B. F. dien van Pertsen; E. H. Pertsen; B. vloen; F. wat ut. 5. B. F. H. alse hem Othus die den (H den ontbr.) coninc van Pertsen tlant (H. dat rijc) afwan; E. als hem Othus die den coninc was van Pertsen tlant afwan. 6. C. Neptabanns 7. E. F. H. doe (ontbr.); B. toe teghen; C. ontiegen; H. goden; B. ute lande; C. uut dem. 9. B. deser beelden ere; C. dit hoerden; E. F. deser beelde; H. dien beelde; C. F. H. als 10: B. anebedene ende gruetedze; C. aenbeden oen ende gruten oen ontmoedeliken; E. aenbedese ende gruetese; F. ende gruetene (ontbr.)

---

50. Sp. Hist. I^4. XV. 58: Ende XLM pont nochtan Gewegens selvers; Vincentius XXIV: Argenti pondera talentorum XL milia, men leze dus ook hier XLM pont gewegens silvers. — Het opschrift van den Sp. Hist. Cap. XVI luidt: Hoe Alexander Egypten wan. — 3 Zie de aant.

gruetene oetmoedelic ende seide, dat hy Neptanabus zoen wair. Uut Egipten voir Alexander in Cyriën, ende te wat steden, dat hy quam, die toech hy an hem. Mer doe hy tot Tyrum quam, so sloeten die van binnen hair stat tegens hem. Ende Alexander beleydze ende waendze winnen mit enen storm, ende sijnre lude bleven voel doet inden storme. Hierom toech Alexander achterwart om sijns ghemacs wille ende beleidse wijsselicken ende vast, ende hy dreigedse, dat hyse ymmer winnen soude. Ende Alexander zende binnen boden mit brieven, die aldus spraken: „Ons hadde ghenoech ghedocht ende hovescheit ende recht, dat ghi goedertierlic ons uwe stat opghegeven hadt, ende wy u hoeschelic ontfaen hadden. Mer omdat gy die eerste sijt, die tegens ons te striden begint, so seldy der werrelt gheven een vreselic teyken ende byspel an u luden te zien. *Want ghi selt cort weten of die Grieken striden connen*: Want sydy wijs, so sydy ghesont, mer sydy onwijs, so suldy onlange ghesont sijn, opdat ghy inden wille bliven wilt, dair ghy nu in

---

10. F. en seide; G. grueten oetmotelic; H. groeten; Neptabanus; C. weer. 11. F. ute; C. Alex voer voert; in Cyriën (ontbr.); C. E. H. tot wat; H. stede. 12. H. die (ontbr.); C. hem aen; H. hy te. 13. H. haer poerten; B. F. H. teghen. 14. B. E. F. H. ende doe (H. die) beleidze (H. beleyde) Alex. om te winnen, want (F. dat) hi waende die stat te winnen; C. Ende conninck Alexander beleiden sie ende wan sie. 15. B. Mer daer bleven sijnre luden vele doot; E. F. H. mer daer bleven vele van sinen luden doot; C. bleef daar; na d o o t zijn in B vier woorden onleesbaar, waarboven geschreven staat: hoe coninc dick voer bet; F. trac. 16. B. E. F. H. bet achterwert; B. C. wil; H. willen; E. F. H. ende hi; C. beleiden sie. 17. B. E. F. wiselic; H. hi (ontbr.); B. F. dreigese. 18. C. Alex. die seinden; H. binnen (ontbr.); F. bode; H. brieven binnen. 19. B. F. H. dus; G. ende ende hoefscheit; H. ende hoeschliken. 20. H. goedertierenliken; G. ons (ontbr.). 21. C. hadden; C. hoeseliken ontfangen hadden ende goedertirlike; E. wy en; G. ontfanghen; H. hoeschliken; B. F. hovesschelic. 22. B. F. H. yerste; B. F. H. teghen; F. te (ontbr.); C. suldy. 23. C. vreyslyck teiken in bispoel in uwen; H. bispul; B. E. F. H. te zien (ontbr.). 24. B. E. F. H. want ghi selt cort weten, of die Grieken striden connen. 25. F. soe is ghesont; F. H. seldy. 26. F. die wille.

---

12. Sp. Hist. I[4]. XVI. 20: Surs; Vinc. XXIV: Tyrum. cf. Alex. III. 709. — 19. l. ghevoech. cf. Sp. Hist. I[4]. XVI. 34: Het hadde ons gedacht g e v o u c h. — 24. De invoeging wordt bevestigd door Sp. Hist. I[4]. XVI, 41: Ende sult weten in corten tiden, Of die Grieken connen striden. — 26. Sp. Hist. I[4]. XVI. 43: Sidi wijs, so sijt ghesont; Vinc. XXV: Valete, si sapitis.

sijt." Die van der stat deden die boden alle doeden, die de 72a brieve brachten, ende sy dedense gheeselen ende aenden cruce slaen. Als Alexander dit vernam, so toech hy derwaert al verwoet, ende wan thant die vaste stat ende vernyeldeze, ende destrueerdze, ende verbarndze; ende hy dede al doot slaen, wijf ende kynt ende al datter binnen was, cleyn ende groet. Enighe seggen, dat Alexander Darius mit striden twewerf verwonnen hadde, eer hy Tyrus beleide ende wan.

HOE DARIUS ALEXANDER BRIEVE SCREEF. Cap. XV.

Doe Alexander Syriën ghewonnen had, so seynde hem Darius brieve, die aldus spraken: „Darius, der coninge coninc, ende der gode maech, aen Alexander, sinen knecht! Ick segghe dy ende bevele dy, dattu wederkeerste tot dinen magen, die mijn dienstlude sijn. Keer weder in dijnre moeder scoet ende leer dair ende werde vroet, wat manlicheit ende stoutheit is. Ende daertoe heb ic dy oic gheseynt een gheesele ende enen ball ende oic enen zac mit gelde. Die gheesele bewijst dy, dattu noch noet hebste bet bedwongen te wesen. Ende den bal zeynde ic dy, dattu dair mede spelen selste, alsoet dijnre kyntscheit toe-

---

27. C. Mer die; B F. H. daden; C. E. H die die. 28. F. brieven; E. H. brochten; B. E. F. want sy; H. daden; F. dede se; B. aen cruce; E. an crucen; F. H. aen een cruus. 29. B. F. trac. 30. H. tehant; E. ende hi; C. vernielden; H. vernielse. 31. C. destrueerden ende bernden sie; B. F. verberneedse; E. ende verbarndse (ontbr.); H. verbernse; G. dedet. 32. H. al dat daer; C. allet dat; E. kinder; groet ende verbandese. 33. F. sommighe; B. Dar. in stride; C. stride; E. G. coninc Dar. twiewarf; H. Dar. twee werven in striden; G. verwan. 34. F. eer .... wan (ontbr.).

Opschrift: C. dat XV Capittel; E. brieven; Cap. XV (ontbr.); G. Ho; brieve (ontbr.); D. brief; H. Cap. XIIII.

1. In dier tyt; H. so (ontbr.); C. seynden. 2. B. F. H. dus; E. F. G. H. coningen. 3. C. E. der goden; F. der goeder; H. maech der goden; E. G. H seg. 4. F. H. beveel; B. E. F. keers; C. kerste. 6. C. ende wart vroet; F. weerde wroet; C. stoltheit 7. B. E. F. H. hiertoe; C. so hebbe ick enen bal ende een geisele; H. ghesent enen; E. ghecele. 8. E. oic (ontbr.); F. stac mit; E. ghecele; B. E. F. H. wiset; B. E. dattu noch heves noet van bedwang. 9. F. H. noch heves (H. hebt) van dwange. 12. B. E. F. H. sels; C. alsoe; kintheit; G. H. dynre (H. dyn) kynscheit.

---

32. Enighe seggen. Sp. Hist. I^{4}. XVI. 57: Ander jeesten segghen, d. w. z. Justinus XI zegt, dien Vincentius te dezer plaatse aanhaalt.

behoert; want dy en betaemt noch negeen wapine aen te veerdene. Mer du hebste gedaen als een roevere ende kynschelic, onse rijck aen te gaen. Want al waert, dattu alle die roevers van den lande hadste vergadert mitty, so en moechstu tryck van Persen niet doirvaren; so voel heers hebic mit my, dattet gelijck is den sande, dat aen die zee leget. Voert so bin ic so rijck van silver ende van goude, dat ic alle die eerde dair mede soude mogen bedecken, of ic woude. Ende hierom zeynde ic dy gelt, om dattu dair mede selste copen dy ende dinen heere, dies dy besich wert int keeren te dijnre teren. Mer ist dattu onse gebot niet doen en wilste, so sal ic lude op dy zeynden, die dy vaen sellen ende gheeselen, ende slaen dy als enen zot ende brengen dy gebonden voir ons. †

HOE ALEXANDER DARIUM WEDER SCREEFF. Cap. XVI.

Dusdanighe letteren ende dese tale en bequam den princen nict wel, ende sy worden verveert. Ende Alexander seide hem:

---

11. C. noch niet enighe wapenen verdigen; E. geen wapene te hantierne; F. te ghene wapenne tanwerdene; G. noch gien wapene; H. niet noch enige wapen te aenvareden. 12. H. rover; B. kynslyc, C. kintsliken; E. G. kintschelic. 13. B. E. F. H. aengaen; E. F. weert. 14. B. F. H. ghegadert; E. mochtstu; G. mogestu. 15. B. E. F. Pertsen; C. nochtant dat rijke; H. dat rijck van Pertsen; F. dorenvaren; B. E. F. H. so vele heb ic heers. 16. H. ander zee leyt; C. aen den oever vander see legt; H. so (ontbr.); B. E. F. H. oec so rike (in B. is o e c onduidelijk: O⌒⌒ door een gaatje in het perkament). 17. E. F. H. sulver; E. F. oec van; C. golde of ick wilde ick solde daer alle die eerde wael mede bedecken. 18. G. mogen (ontbr); B. E. F. H. waert dat ic woude; B. hierom (2maal); F. seynd. 19. B. E. F. H. sels; C. op datstu sulste copen des dy ende dinen heer moet sy tot dijnre teringe; E. ende dijn heer, dies di van node is. 20. H. te dynre taernighen; G. tot dynre; B. eest. 21. B. F. ons; B. en (ontbr.); B. E. F. wils; E. ic volc; F. liede. 22. B. sullen; C. vangen sollen; E. vanghen sullen; E. F. H. dy (ontbr.) als. 23. B. E. F. H. ende si sullen di ghebonden vore (voer) ons brenghen.

Opschrift. B. E. F. G. Wat Alex; C. verwan ende wederscreef; E Dar. antwoerde; cap. XVI (ontbr.); H. ca. XV; D. heeft geen opschrift; of het geheele caput ontbreekt, weet ik niet.

1. B. F. dusdanigh litteren; C. aldusdanighe; B. E. H. talen; G. en quamen; C. ende tael; B. E. F. prince; C. niet wael den princen.

---

15. l. vervaren. Sp. Hist. I[4]. XVII. 27: Trike van Persen niet vervaren: Vinc. XXVI: Persarum imperium nequaquam t e r r e r e poteris.

„Ay, ontsiedy *nu* van hogen woerden, dair niet an en leget; 72*b*. dyt en is negheen wijsheit, noch vroemicheit, mer hets cleynre hondekens maniere, want so sy crancker sijn, so sy meer grijnsen." Doe riep Alexander die boden voert, die dese boetscap brachten, voir alle sijn edel lude, ende hy gaf hem alt gout, dat sy brachten, ende gaf hem brieve, die aldus spraken: „Alexander, heer der coninghen ende der gode maech, ontbiet Darium saluut ende seit dattet hem eernstelic is, dat so groet een coninc ende so groet een heer, als ghy u beroemt dat ghy sijt, in zwaren bedwanghe comen moet onder so cleyn, onweerdich volc alze onder my is. Oic dat gy my, Alexander, te swaren dienste staen moet. Wat peinstu, dattu ons screves, dattu so rijck waerste van goude ende van silver? En weetstu niet, dat wy alle gemeenlic niet anders en begeren dan gout ende silver? Want hierom sellen wy te stouteliker op dy striden ende te willichliker, om dy dat grote gout af te winnen onse scout dairmede te betalen. Du hebste my oic gesent een gheesele ende eenen bal ende gout. Mer ic versta, dat dit grote dingen beduden. Want die gheesele beduut, dat ic dy ende dijn lude

---

3. E. ontsiedi nu van; H. leyt. 4. E. dat en is; C. E. H. gheen; H. vroemheit. 5. B. hondekijnre; C. cleyn hondekins; E. der cleenre; F. hondenkine; B. E. grisen; H. grijmmen. 6. G. Do riep; F. bode; H. ten bodenwert. 7. E. H. brochten; C alle golt; H. alt gelt. 8. F. broochten; C. E. F. ende hi gaf. 9. B. F. here der coninghe; E. G. H. der goden; C. ontbiedet. 10. H. soluut; B. E F. dat hem; E. erenstelic; H. aernstich is dat also groten. 11. B. F. groeten coninck; C. soe seer groeten heer alse; B. E. F. H. so groten; E. so groet een coninck ende (ontbr.). 12. C. sijt (ontbr.); F. ghedwanghe; B. E. F. clene; H. cleynen onwaerdighen. 13. B. E. F. H. mit my is; F. my (ontbr.) Alex.; B. E. F. H. Soe oec. 14. H. swaren (ontbr.); penstu; F. peinste. 15. B. E. F. waers; C. golde, steeds zóó, wordt niet meer genoteerd; E. F. G. H. sulver. 16. H. wy (ontbr.); alle ander; anders (ontbr.); dan (ontbr.); B. E. F. el niet en begheren; dat wy niet dan alle gemeynliken niet ander en. 17. E. F. H. sulver; G. selle wi; B. ter stouteliken; C. stolteliker; E. op u; F. om; dy (ontbr.); C. vechten ende kijven om dy dat grote guet. 18. B. ende (ontbr.); H. goet of. 19. E. sculde; B. F. H. dair (ontbr); B. F. heefs; C. H. heves; F. ghesonnen; B. F. ene; C. geisel; H. gheselle. 20. B. F. H. grote dinc bediet. 21. B. F. H. Want (ontbr.); E. want.... beduut (ontbr.); F. gheselle; B. F. H. bediet.

---

5. Sp. Hist. I^4. XVIII. 9: „. . . so si meer bilen." — 10. Sp. Hist. I^4. XVIII. 17: „. . . ende seghet, dat lelijc is," als vertaling van: „Turpe mihi videtur" bij Vinc. XXVI. —

cortelic onder mijn bedwanc hebben sal ende die bal beduut alle die werrelt, dat icker heer over wesen sel, ende dat gelt, dattu my zeyndes, beduut, dat alle dijn gout cortelic mijn wesen sal. Ende dit salstu aldus ondervynden.

HOE DARIUS EERST TEGEN ALEXANDRUM SCREEFF (l. STREET).
Cap. XVII.

Als men voir Darius dese letteren las, so wart hy harde toernich dairom. Ende hy screef haestelic tot alle sinen princen, die woenden over den berch, die Taurus hiete, binnen sinen rijcke ende seide:

„Ic hebbe vernomen, dat Alexander, een jongelinc, Philips zoen van Macedoniën, mit cleynen volc Aziën, onse lant, moyt ende ic ontbiede u, dat ghy dien haesteliken vaet ende slaet, ende dan cleetene mit purpere ende settene ons alsoe gevaen. Mer sijn scepe ende alle sijn heere, cleyn ende groet, doet verzincken in die see; ende sijn ridders ende sijn soudeniere voert ghevangen optie Rode Zee." Hierenbinnen screef Darius Alexandrum weder so groete woerde ende zware, dattet ander talen noch ontalen niet en wair dan datment mitten sweerde becorten

---

22. C. noch corteliken; E. volc corteliken; H. mijn (ontbr.); B. F. H. bediet. 23. B. F. alle; B. E. F. G. werlt; C. ick heer daerover; F. werlt, dat is, dat ic daer heer of; F. H. ende (ontbr.). 24. B. F. H. bediet; E. H. al; H. goet; C. corteliken. 25. B. E. F. sijn sal; G. H. saltu.

Opschrift. B. yerst jeghen Alex. street; D. E. F. G. street; C. tegens; E. cap. XVII (ontbr.); H. Ca. XVI.

1. H. letter; wort. 2. F. dairomme; B. E. F. vollec ende haestelic; C. haesteliken; B. F. tallen; C. alle den; G. sine 3. B. E. F. hiet; H. die; hiete (ontbr.). 5. C. E. F. G. heb. 6. B. cleenre volcke; E. F. clenen; F. moeyt; H. onsen volc moyt. 7. E. ontbeide; C. ghi den; H. die; B. C. E. F. H. haestelic; E. vanghet. 8 B. cletenne; C. cledet hem; E. cleten; F. cleeden; C. settet hem; F. H. senten; G. setten. 9. H. alle (ontbr.); B. E. F. H. heer. 10. G. voirsincken; G. ridder; C. soldeners, die; E. G. soudanieren; H. soudeniers. 11. E. H. ghevaen op die; F. screff. 12. B. C. E. F. H. swaer; B. E. F. datter; C. dattet oek. 13. B. E. F. niet (ontbr); en ware; H. der talen ende wedertalen anders en waren; E. F. costen.

---

7. l. sentene. — 10. Zie de aanteek. — 12. Sp. Hist. I[4]. XIX vs. 21:

„Daer ware ghene tale no scriven,
Men moest anden swerde bliven."

soude. Also Justinus scrijft, so vergaderde doe Darius te stride tegen Alexandrum zeven hondert dusent man, dat alle ridders waren. Alexander ende die sijne vochten dair so vroemelic tegens Darius volc, dat Darius ende sijn volc zeer ghescoffiert worden. Want sy sagen dat grote onweder, die hagele, wynt ende regen op hem vallende quam, so dat hem dochte, dattie Gode mit Alexander tegens hem vochten. Ende sy stoeven alle enwech, wie dat ontvlien mochte. Ende Darius was die eerste, die vloech, want hy verloes sinen wagen, ende hy sat op een
72c. peert ende vloech henen snellicken. Hier worden voel van Darius lude verslegen. Alexander bestont allene in desen strijt IX^C man te voete ende hondert ridders ende twintich. Mer vanden regene ende vanden onweder, dat optie Persen viel, en onderseit nyemant dan Alexanders historie, die aldus seit, dat Alexander sinen heeren alle die dode manne eerlic ter eerde dede doen ende dat om dese zege alle die meeste heeren van Aziën an Alexandrum vielen ende hulde ende vrientscap maecten. ✝

HOE ALEXANDER THEBEEN DESTRUERDE(N) Cap. XVIII.

Hierna quam Alexander weder in Grieken mit groter macht om een meere heere te vergaderenne ende machteliker

---

14. G. bescrijft; C. vergaderden; striden. 15. B. jeghen; H. teghen Alex. (ontbr.); B. E. F. dusentich mannen; H. man ende dat. 16. B. de sine; C. sine die; F. die sijn; H. ende sijn volc; C. E. vromelike; E. F. G. H. tegen Darius. 17. B. ghesoffiert; C. scoffiert wart; G. gescomfiert; F. warden. 18. E. G. H. dat die hagele. 19. H. vallen; C. Goede. 20. B. F. jeghen; E. G. H. teghen; E. vochte; schoeven; B. E. F. H. en (ontbr.) 21. C. soe wie; H. wech, die; mochten. 22. C. vloe; H. hi. (ontbr.) sat; B. enen peert. 23. C. vloe; E. vloech hene; H. vloech wech; B. E. F. H. snellic. 24. F. liede; H. volc; C. verslagen; H. gesleghen; C. desem stride LX^C man; F. die strijt; G. dese strijt. 25. E. neghen man te voet. 26. C. vanden (ontbr.) onweder; B. E. G. H. op die van Pertsen. 27. B. F. ende onderseit; B. E. nyeman; F. niement dat; B. Alexander. 28. B. E. F. H sijn heren ende sijn doden mannen (E. dode; F. dode manne) eerlic dede ter eerden (E. eerde) doen; C. sijn heren; mannen; G. heere; C. eerlicen. 29. B. E. H. desen seghe. 31. B. E. F. G. H. vrienscap; E. F. H. vrienscap mit hem.

Opschrift: B. E. G. H. destrueerde; D. Hoe dat; destrueerde; F. Thebee destruweerden; E. Cap. XVIII (ontbr); H. ca. XVII.

2. B. G. H. meerre heer; C. merre; E. groter heer; F. heere (ontbr.) B. E. F. G. H. vergaderen; B. machtliker; C. mechtiger; E. machtichliker.

---

20. Sp. Hist. I[4]. XIX. 34: „Si scoven henen, die vlien mochten". — 24 l. IX man. Zie de aanteek. — 27. Alexanders historie. Zie de aanteek. — 1. Hierna.... striden ontbreekt in den Sp. Hist. en is eene aanknooping van onzen auteur.

tegens Darium te striden. Mer hy moete liden doir die stat Thebeen, ende die stat woude op hem striden ende sloeten hair poerten voir hem. Ende Alexander viel voir die stat mit sinen volc om dien van binnen deser eeren te dancken. Doe quam dair een man, die Cleades hiet mit eenre harpen ende hy viel voir Alexanders voete ende spoelde daerop so zuetelic ende sanc dit liedekijn voir alle synen heeren: „Ay, Alexander, coninc, der coninge heer, du moges node dese stat vellen, die die onsterfelike Gode eerst makeden, ende die dairin waren geboren. Want Liber Bachus ende die grote God Hercules waren in dese stat geboren. Auzion maecte dese veste(n) ende van hem sijn gecomen alle die voirbaerichste van dinen gheslachte." Mer Alexander en mickede op desen sanc niet eene twint; hy was so toernich, want hy dede alle die stat vellen ende verbarnen. Hierna beleide hy Athenen oic, die gekeert was mit dien van Persen by Donycenus valschen raet ende die van Lacedomenen oick. *Want Domesthenes hadde hierom ghehadt groten scat.* Echines gat dien van binnen den raet, dat sy hem

---

3. E. F. G. H. teghen. 4. B. E. F. steden Thebeen; H. stede; C. dorch die staet van; H. Mer die; B. wilde. 5. H. over der stat. 6. E. sijn volc; C. E. G. H. om die. 7. H. een man ende hiet Cleapdus; G. Cleapdus hiete; B herpen; G. herphen. 8. C. H. hy (ontbr.); E. H. F. voeten; B. F. H. speelde; C. F. spoelden. 9. B. H. soetelic; C. zueteliken ende spoelden ende sanc; B. vore alle sine heere; C. alle sijn; E. al sijn heer; F. alle sine sine heere; G. sine; H. heer. 10. C. E. F. G. H. coninghen; H. machstu. 11. B. de onsterflic gode; C. goede ierst mackten; F. de onsterflike god; H. onsterfliken goden; E. maecte; C. die (ontbr) dairin; H. Libertatus. 13. E. H. Arcules; H. om dese stat; E. F. H. Asion. 14. B. E. F. H. ende (ontbr.); B. E. H. comen. 15. C. en achten; F. micten. C. sueten sanc; ene twint (ontbr.); B. H. een twint niet; E. niet en twinc; F. een wijnt niet; G. twijnc; C. want hie was. 16. B. E. F. H. gram; H. want (ontbr.) C. ende hie dede; E. vellen en. 17. C. beleiden; G. oic Athenen. 18. E. G. die van; B. E. F. H. Domesthenes; C. Domithenes; G. Donitemus; B. E. F. G. H. rade. 19. Want (E. ontbr.) Domestenes hadde C. Lacedoniën; F. Sacedomone; G. Lacedeniën; H. oick (ontbr.); B. E. F. H. hierom ghehadt grote scat. 20. H. Ochines.

---

12. Sp. Hist. I[4]. XX. 17: „.... Of daer in waren geboren." — 14. Sp. Hist. I[4]. 21: „Anfioen maecte dese veste." — 18. Donycenus d. i. Demosthenes. — 20. Echines d. i. Aeschines Sp. Hist. I[4]. XX. 31. „Want Demostenes hads gehat
Vele gouts ende groten scat."

opgaven Alexandro. Mer Dyomedes ontrictet ende wilde dat men die stat tegen hem hielde. Ende die vander stat deden Domicenum vragen, dat hy hem seggen wilde, welken raet van desen tween hem die beste dochte; ende hy riet, dat men Echinums raet dede. Ende men coes Domicenum, dat hy die
72d. boetscap an Alexandrum doen soude ende dat hy hem voerde een gulden crone; ende hy deedt gheern. Ende doe Athenen an Alexandrum verzoende(n), so verzoende oic Lacedomene ende sy senden Alexandrum oic een gulden crone. Justinus scrijft dat dit gheviel eer Alexander in Aziën quam, ende eer hy tegen Darium street. Dyomedes seit een woert, dat voir staet, dat zeer te merken is:

„*Alse mi mijn vrient te leenne bidt,*
Doe ict, laet ict, nu merct dit:
Ic hebben ewelic verloren,
Nu kiest den scade ofte toeren."

HOE ALEXANDER DARIUM SOCHTE. Cap. XIX.

Alexander gereide hem nu anderwerff tot Dariumwert, ende hy bestont enen zwaren wech. Want Darius lach doe mit sinen heere optie Tigre, ende hy hadde dair mit hem tot sijnre

---

21. B. F. ontriet; C. die ontriedet; E. H. woude. 22. H. ende die stat vraechde Dom.; B. E. F. daden Dom. dat si. 23. H. hem (ontbr.); woude, welc; E. welc; F. welc raet dat. 24. E. hem (ontbr.)!, B. E. F. tbeste; H. hem beste; hi hiet. 25. C. Ethines; E. Ehines; B. dade; B. E. F. Domestene, dat hi aen Alexandere. 26. C. doen wolde; H. hy hem brochte. 27. C. dede dat gerne. 28. B. E. G versoende, so; F. van Alex. versoende, oec soe versoende doe; H. mit Alexander versoent was; C. versoenden oek. 30. G. dit gesciede; C. eer dan; B. E. F. H. teghen. 31. C. Dyodemes; E. F. H. woert, die; C. G. verstaet; B. E. F. H. dat te mercken es seer. 35. C. eweliken. 36. B. die scade; B. E. F. H. of den toren (toern); C. ofte den.

Opschrift: B. H. socht; C. XIX Capittel; H. Cap. XVIII.

1. C. Alex die gereiden; G. H. nu (ontbr.); H. anderwerven; B. E. F. H. te. Dariusse wart. 2. F. bistont. 3. E. G. H. op die; C. had dair tot hem mit sijnre; H. mit hem (ontbr.).

---

21. Dyomedes. d. i. Demades. Zie Inleid. — 30. Bij Justinus (lib. XI) gaat de verwoesting van Thebe aan den tocht naar Azië vooraf. — 31. l. d i e voir staet. Zie de aanteek. — 36. l. die scade of den (often) toeren.

hulpen vier hondert dusent man te voete ende C^{M} vrome ridders also Justinus scrijft. Als Alexander dit vernam, so bat hy sinen heere, dat sy willichlic vechten souden om des ghewynnes willen ende niet van vresen. Ende doe Alexander tot Darium wert reet, so voer mit hem in sinen heere een ridder van Persen, gewapent gelijc den Grieken, ende dese wachte een wile ende pijnde hem Alexandrum doot te slaen; mer dat benam hem een polette, die Alexander op sijn hoeft hadde. Haestelic wart dese ridder ghevaen ende men brachten voir Alexandrum ende hy vragede hem, wat hy en weete. Die ridder seide: „Heer, in enen vermeten bin ic hiertoe gecomen. Want had ic u doot geslagen ende hadic mogen ontvaren, so soude my Darius sijnre dochter hebben gegeven ende een groet deel van sinen rijcke." Alexander prijsde hem dese vroemicheit ende hieten vrie ende quyt henen rijden. † Als Alexander Darium naecte, so dede hy een wonderlike dinc. Hy dede alte voel beeste vergaderen ende hy dede hem an die hoerne ende sterte ryse binden, om dattet een wout ende een bosch schynen souden *van verren daer ende*

---

4. E. hulpe; F. holpen; B. E. F. dusentich; C. vroem; B. F. vromer. 5. G. H, als Just. 6. C. willichliken; E. vechten souden (ontbr.). 7. B. om ghewins wille; C. gewyns wille; E. F. om tghewyns wille; H. ghewins; E. F. te Dariussewert. 8. B. E. F. H. in sijn heer; F. ridders; B. E. F. H Pertsen. 9. B. E. F. des Grieken; C. dien van Grieken; H. als die Grieken; B. F. ende dese wachte stonde ende wile: E. ende dese wachte stonde een wile ende hi; H. wachte stonde; C. pijnden hem om. 10. B. mer dit; E. poleyte; F. een plaecte; G. pollette. 11. H. die hi opt hoeft; B. E. F. op thoeft had; C. sinen hoefde; B. E. F. H. Staphans; C. haesteliken; H. so wort. 12. C. brachte hem; F. vore Alex.; H. voir (ontbr.). 13. B. C. E. F. H. hem wete; C. antwoirde en seide; H. Heer (ontbr.) 14. H. toe (ontbr.); B. F. comen. H. hadde. 15. E. hadic u dan; H. gheslaghen ende hebben moghen; dan soude; E. F. sijn dochter. 16. B. F. grote; B. dele. 17. C. hiet oen; G. liet hem; C. ende los riden te huus; E. H. hene; G. quyt van hem riden. 18. F. naecten. 19. H. wonderlic; E. F. G. H. beesten; C. ende (ontbr.) hy. 20. C. ryse (ontbr.): H. hy (ontbr.) dede; F. ende aen den sterten; B. E. risere; F. riseren; B. dat het. 21. H. een (ontbr.) bosch. 21—23 van .... soude in B. E. F. H. D.

---

4. Justinus. lib. XI: Igitur Darius cum CCC millibus peditum et C milibus equitum in aciem procedit. — De Sp. Hist. I^{4}. XXI. 7. heeft dezelfde getallen als onze tekst. — 7. Sp. Hist. I^{4}. XXI. 12: „Omme gewin, niet om were" — Vinc. Cap. XXX heeft: in qua (= acie) plus praede quam periculi sit. — 10. polette = helm. Zie de aant. Sp. Hist. I^{4}. XXI. 17.

omdat mit den riseren, die si sleipten achter aen den stert, die droeghe moude sere stuven soude, ende datmen also niet en soude bekennen theere, dat achter quam. Men begonste hier te vechten 73a. ende Alexander, die coninc, wart ghewont. Ende die strijt wart so sterck, datmen lange twivelde, wie den sege hebben soude. Ten lesten vloe Darius selve, ende doe wart sijn heer al ter vlucht, ende van sinen volke worden dair verslegen LX^M man te voete ende X^M ridders, ende dair bliven gevangen LX^M man. Ende Alexander verloes hier van sinen luden C ende XXX man ende $I^{1/2}$ C ridders. Ende aldus verginc dese(n) strijt.

HOE ALEXANDER DARIUM SINEN SCAT ENDE ALLE SIJN LANT AFWAN. Cap. XX.

In desen strijt wan Alexander op Darium overtalliken scat. Want dies was so menich hondert marc gouts, dats Alexander selve groet wonder had. Hier vinck Alexander Darius moeder ende sijn kynt ende sijn wijf ende sinen broeder. Mer tgoet

---

22. H. ende omdat hi mitten rijsen, di si na hem sleepten anden stert; D. mitten: si (ontbr.). 23. B. monde; stunen; E. after; die droge gem ende sere stuven souden; E. droghe ghemoude; H. die droghe mollim; D. die droghe weghen; E. niet en soude moghen bekennen dat here; H. also en en soude moghen bekennen. 24. C. datter; E. after; H. begonde. 25. E. wart hier; D. F. wert hier; H. wort hier; den strijt. 26. C. soe lanc; B. die seghe; D. F. dese seghe; D. wynnen soude. 27. B. F. Tachterst vloech; E. int achterste so vloech; H. int leste vloech; D. vloech; H. selver ende al sijn heer wert ter vlucht; C. heer al vluchtich; D. doe liep sijn heere. 28. E. H. sijn volc; B. E. F. H. waren; H. dair (onbr.); C. tsestich; B. E. F. H. LXIIIM. 29. E. G. H. te voet; B. bleven ghedaen; H. waren ghevaen; C. sechtich F. LXM dusent; H. tsestich dusent. 30. B. hondert ende dertich man (2 maal) ende dusent; hondert ende vijftich ridders. 31. C. ende drie C ridders; F. ende hondert ende I ridders; G. ende I8c ridders; H. ridders (ontbr.). B. C. E. F. H. dese.

Opschrift. B. E. Darius scat ende sijn lant wan; E. cap. XX (ontbr.); F. Hoe Alex. Darius stac enz.; G. stadt ende al; H. Hoe Alex. Darins scatte ende verwan. Cap. XIX; D. Hoe Alex. Darius stac ende wan.

1. B. onvertalliken; C. ontelliken; H. overtallike. 2. H. Want des so was so; F. dat Alex. 3. C. H. selver. 4. E. F. moeder ende sijn wijf ende sijn kint; H. sijn moeder, sijn wijf, sijn kint; E. sijn broeder; B. brueder; G. broder.

21—23. cf. Sp. Hist. I[4]. XXI. 37. — 25. Sp. Hist. I[4]. XXI. 42: „Elc coninc wart daer gewont." Vinc. Cap. XXX.: uterque rex vulneratur. — 28. Sp. Hist. I[4]. XXI. 46: LXI dusentech man; Vinc. idem. — 29. Sp. Hist. I[4]. XXI. 49: „Ende XL dusent man ghevaen." — 30. Sp. Hist. I[4]. XXI. 53: Ende ridderen L ende hondert; Vinc.: equites CL. — 2. Sp. Hist. I[4]. XXII. 3.: „Marke so menech M hondert."

ende die scat, dien Alexander hier wan, deden verkeren ende hem selven alte zeer verheffen. Want hierna so volgede hy overdaet ende weeldicheit ende hy leide alle sijn herte aen wiven. Ende sonderlinge wart hy mynnende een wijf, die hy ghevaen hadde, die Barsenes hiete, ende an haer wan hy enen zoen, dien hy Ercules dede heten. Mer noch altoes gedachte hy, dat Darius noch leefde. Ende Alexander beval Permenione, dat hy voire optie zee van Persen, ende dat hy anders niet en dede dan dat hy die scepe aldair op hielde ende vinge, die hy vonde van Darius zide. Alle die princen van alle den lande dair omtrent vernamen van desen sege, die Alexander hadde ende sy quamen alle te gader an hem ende gaven hem op alle hair goet ende hoir lant. Ende doe sette Alexander sijn vriende dairin, also hy woude ende gaf hem groet goet ende rijcheden, nadat hem elc weert dochte ende sy hem vrientscap ende trouwe ghetoent hadden.

HOE SARABALLA VERLOF GHECREECH VAN ALEXANDER ENEN TEMPEL TE STICHTEN OPTEN BERCH VAN GARISIM. Cap. XXI.

Doe Darius sijn heere eerst vergaderde om tegen Alexandrum te

---

5. C. mer dat golt ende den scaet, den; E. F. G. H. den scat; H. die hi; B. dede; C. dede hie. 6. E. F. hemselven (ontbr.); C. volchden; E. G. volchde; H. vloechde; H. hi (ontbr.). 7. B. weldicheit; F. H. al; H. wive. 8. B. E. F. H. wort hi een minnende; H. een wijf; B. had; C. E. gevangen had; F. die hem gevaen hadde. 9. B. C. E. F. hiet; H. sone die. 10. B. C. F. heiten; E. H. hieten; H. mer noch docht hi altoes. 11. B. F. levede; C. noch mochte leven; E F. G. noch (ontbr.); C. Alex. die; H. Persemoene. 12. E. G. op die; F. vore op die; H. voer op die; B. E. F. H. Pertsen; dat hi el niet. 13. B. E. F. dair op; C. G. H. aldair (ontbr.); H. scepen; H. die hi woude. 14. B. F. H. siden; B. E. den princen; B. allen den landen; C. dem lande; E. F. van allen landen; H. van den landen. 15. C. sege, den; H. deser seghen. 16. E. gadere ane; C. gaven syck (?) hem op al hoir lant; E. al hair goet; H. hair ende lant. 17. C. setten; E. vrienden. 18. B. C. rijcheiden. 19. C. naedien dat hem dochte, dat ellick weert was; weerdich; H. waert docht; G. hi hem; B. E. F. G. H. vrienscap. 20. H. ghedaen hadden.

Opschrift. B. opten berch van G. ende tempel te stichten; C. creech; D. F. opten berch van G. enen tempel te stichten; E. Serebabel; creech; van Alex. (ontbr.); op.... Gar. (ontbr.); Cap. XXI (ontbr.); G. gecreech (ontbr.); van (ontbr.) Gar.; H. van Alexander opten berch Garisim. Cap. XX.

1. E. H. heer; B. yerst.

Cap. XXI. ontbr. in den Sp. Hist; het is genomen uit de Hist. Scol., lib. Hester. Cap. IV. Zie Inleid

striden, so wart Saraballa verblijt, dien hy prince ghemaect hadde over die rieviere Effraten. Ende hy peinsede dat hy Darium te gemoete varen soude, als hy Alexandrum verwonnen had ende bidden hem oerlof, dat hy Manasse, synen ghehilicten zoen, mochte enen tempel maken opten berch van Garisim, want Saraballa was so out, dat hy selve ten oerloge niet en voere. Mer het gheviel anders dan dat hy gewaent hadde, want Alexander ende die Grieken verwonnen Darium ende sijn heer ende vingen sijnre moeder, sijn wijf, sijn kynt ende sinen broeder, als voirseit is. Na desen strijt houden enige boeke,
73 b. dat Alexander eerst quam in Siriën ende wan Damas ende Sidonen ende beleyde Tyrum. Doe nam Saraballa mit hem VIII^{M} uitvercoren manne ende voir Alexandrum te helpe ende seide, dat hy hem liever hadde te dienen dan Dario, ende dat hy hem opgeven soude die steden, die onder hem waren. Ende Alexander ontfincken eerlic. Ende doe Saraballa die tijt te punte sach, so seide hy Alexandro, dat hy hadde enen gehilicten zoen Manasses, die des princen broeder was vander Joden pape ende dat voel Joden mit hem waren. Ende sy seiden, dat sy gheerne souden maken by sinen oerlove op een sonderlinge stat

---

2. H. wort 3. C. E. G. had; H. der ryvier. 4. C. alse; E. G. H. ghemoet. 5. H. hadde ende bidden om. 6. B. E. F. H. behuweden sone; B. enen (ontbr.); H. opden; H. van (ontbr.). 7. C. alt; C. selven; E. F. H. selve (ontbr.). 8. E. H. voer; F. H. dat (ontbr) hy; B. C. G. had. 10. C. E. F. H. sijn moeder; G. sijn moeder; sijn kint, sijn wijf ende sijn; B. E. F. ende sijn wijf ende sijn kint. 11. B. alsoe; H. so; C. halden sommige; E. F. boeken. 12. B. yerst; C. Damasco. 14. B. F. uutvercorenre; C. E. mannen; B. C. E. F. helpen; H. hulpe. 15. B. G. had; B. E. F. Dariusse. 16. G. F. stede. 17. C. Alex. die ontfinck oen eerliken; G. ontfincke; B. E. F. H. te punt; C. punten. 18. E. so sprac hy tot; B. E. F. behuweden; C. ghehilicten; F. sone 19. C. Manasse; B. E. F. H. die des princen van den Joden papen brueder (E. H. broeder) was; G. papen. 20. F. vele; G. Joedeschen pape. 21. C. gern. 23. E. F. op enen; G. sonderlingen; G. stede.

---

3 Hist. Scol. Cap. III: Hic praefecit regionibus trans flumen Saraballam. — 5. l. behilicten zoen. Hist. Scol: genero suo. Zie varianten, ook 19. — 10. Zie de aanteek. 14. Zie de aanteek. — 17. Hist. Scol.: praeterea dixit ei. — 19. d.w.z. die de broeder was van den Hoogepriester (= prince van den papen) der Joden. cf. reg. 28; cap. XXII. 2. — 20. l. Ende hy seide. Hist. Scol. IV: quos velle ajebat sub eo templum constitutis locis aedificare.

enen tempel; ende hy seide, dat dit Alexandro zeer oerbaerlic wesen soude, want, worde aldus der Joden macht in tween gedeilt, so en souden sy niet lichte mogen jegen hem steken. Ende Alexander gaf hem oerlof ende doe ginc Saraballa harde eernstelic stichten enen tempel ende een outair opten berch van Garisim. Ende dese tempel stont, tot datten die Romeyne destrueerden. Ende hier makede hy Manassen, sinen zoen, prince der papen. †

HOE ALEXANDER TOT YADUM, DEN GROETEN PAEP VAN JHERUSALEM, SCREEF OM HULPE. Cap. XXII.

Als Alexander Tyrum beleit hadde, so screef hy tot Yadum den prince vanden papen in Jherusalem ende hy versochte an hem, dat hy hem salcoers zeynde, ende dat hy provancie dede bereiden tot behoef sinen heere, ende dat hy hem dien tribuut gave, dien hy Dario te geven plach. Ende Yadus, die prince van der *papen* antwoirde aldus, dat hy Dario eede gedaen hadde, ende dat hy dien niet breken en mochte also lange als Darius leefde. Doe wart Alexander erre ende dreygede die Joden ende seide, dat sy an hem geware werden souden, wien sy sculdich waren beloefte te houden. Ende Alexander dede grote drachte

---

22. F. Enem tempel; E. hi (ontbr.); F. eerbelic; H. orbelic. 23. B. E. F. H. dus; E. twien. 24. B. F. soude sy; C. licht jegen hem moeghen; E. teghem; lichtelic; H. mogen (ontbr.). 25. C. Alex. die; B. gafs; 26. C. ernsteliken; G. eernsteliken; H. naerstelic; B F. ene tempel; C. altaer. 27. G. H. desen; B. E. F. H. tempel (ontbr); B. F. totte; C. dat oen; B. E. H. Romeynen destruweerden. 28. C. maekten; B. E. F. H. sinen zoen (ontbr); vanden papen.

Opschrift: B. E. den groten pape; D. den grote pape; G. pape; C. van Jherus. (ontbr.); B. om solaes screef; D. E. F. om salcoers screef; G. om helpe screef: H. om salcoers sende; E. Cap. XXII (ontbr.); H. Ca. XXI.

1. C. had; F. had, hoe. 3. F. salcoerts; B. sonde; G. seynden; H. sende; C. provande liet; H. prevancie. 4. B. E. F. H. sijns heeren behoef: G. hi hi; C. F. H. den tribuut; E. dien (ontbr.) 5. C. G. den hi; H. die hi; plech. 6. C. E. F. G. H. papen: B. E. F. H. aldus (ontbr.); E. H. een eet. 7. C. H. hy die niet; E. F. hi hem dien niet. 8. C. leveden; G. leeft; H. wort; E. gram; C. dreygeden den Joeden. 9. E. seide (ontbr.); E. F. H. ghewaer; C. solden werden; G. warden; H. worden; G. sculdigh werden; halden. 10. C. dracht; E drachten.

Cap. XXII is ook genomen uit de Hist. Scol. lib. Hester, Cap. IV.

dragen in die zee totten muere van Tyrus, so dat men te voet gaen mochte tot aen die muere. Want Tyrus stont soe, datter die see al om liep. Ende doe Nabugodonisor dair voir lach, 73c. so dede hy aen die een side voel steen dragen om sinen heere wech te maken totter poerten; mer omdat haer die stat opgaf, so en volmakede hy den wech niet. Mer Alexander volmaectene nu. Ende doe Alexander Tyrum geslecht hadde, so beleide hy Gazam, ende dair bleef Saraballa doot. Ende als Alexander Gazam te wille hadde, so haeste hy hem snellicken tot Jherusalemwaert. Ende die Joden vernamen dat ende ontsagen hem sere ende riepen an Gode, dat hyse vertroesten wilde; ende sy deden hair offerhande ende Yadus, die prince der papen bat over tvolc; ende doe hy nader avont-sacrificie in slape geworden was, so openbaerde hem Got ende hiet hem, dat hy goet betrouwen hadde ende dat hy die stat niet en hoede, mer dat hy hoeftbande ende cronen bereiden soude, ende dat hy sijn biscoplic ghewaed andede, ende dat die ander papen oic haer gewade

---

11. H. inder zee totter muer; C. F. mueren; B. Tyrusse: E. Tyrise; E. F. Tyriuse; H. Tyruse; B. F. men re te voete; E. men ze te voete. 12. B. H. mocht; H. tot (ontbr.); B. E. H. der mueren; C. totten muren; F. die mueren C. alsoe; H. soe (ontbr.); E. doe datter. 13. B. F. alomme, H. omme; C. al om ginc: B. Nabugonodonosor; H. Ende doer Nab.; F. vore. 14. C. aen .... zide (ontbr.); B. vele stene; E. voel steens; H. steens; C. dragen aen die een syde; enen wech; E. een wech. 15. H. totder; omdat hem die stat. 16. C. volmaecten; C. Alex. die volmaecten; B. G. volmaecten; C. den weg nu. 17. G. Alex. die stat; Tyrum (ontbr.) H. gheslechtet. 18. H. Ende doe Alex. 19. C. haesten; te Jher ; B. E. vollec te Jher.; F. hi haeste hi hem vollic; H. hi hem seer tot Jher. 20. B. H. Ende doet; E. ende alst; F. Ende doe die; B. E. F. H. so ontsagen si hem seer. 21. C. riepen God aen; H. woude; F. H. daden. 22. B. E. offerhanden; B. F. soe badt Jadus; E. H. doe badt Jadus; B. E. H. vanden papen; C. papen die bat voir dat. 23. C. E. F. naden; B. na davont; E. H. avont (ontbr.); F. sacrificiën; C. slaep; F. worden. 24. B. soe hiet; B. E. F. hem (ontbr.); C. F. openbaerden; H. ende hiete; B. E. F. H. goet (ontbr.). 25. B. E. F. die stat mit hoeden ende (E. mit) hoetbanden ende (E. mit) cronen pareren soude; H. die stat mit hoeden ende mit heetbanden pelleren soude ende mit cronen ; C. hoeden ; hoeftbanden. 26. C. biscoplike. 27. B. ghewaden; E F. ghewade ; G. ghewade antrecken souden; H. sijn biscobs ghewade; oic (ontbr.); B. E. ghewaden.

---

11. Zie de aant. — 12. aen die muere, en even tevoren totten muere. Het woord is zoowel m a n n. als v r o u w. in het Mnl. cf. le mur, die Mauer. — 18. Alex. III. 719 andere volgorde. — 21. dat.... wilde, ontbreekt Hist. Scol. 32. Hist. Scol.: post sacrificium. — 25. Zie de aanteek.

aendaden, ende dat hy mitten papen also uutginge, Alexander te gemocte. Ende *als* Yadus vanden slape ontwake wart, so seide hy alle den volcke dit visioen. Ende doe hy vernam, dat Alexander niet verre vander stat en was, so ginc hy uut, also voirseit is, mitten papen ende mit eenre scoenre menichte(n) van eersamen borgeren tot eenre stat, die men Sophim hiete, want men van dair Jherusalem ende den tempel zien mochte.

HOE ALEXANDER ONSS HEREN NAEM AENBEDE(N). Cap. XXIII.

Hier gheviel dies nyemant van alle dengenen, die den coninc volgeden, gewaent en hadde. Want doe Alexander den prince van den papen aensach, gecleet mit biscopliken gewade, ende op sinen mitre die gulden plate(n), daer ons Heeren name Tetragramaton in gegroveert was, so gedachte hy Gods, die hem openbaerde, doe hy op sinen bedde lach, ende die hem geloeft hadde, dat hy hem helpen soude, dat hy wonne trijck van Oesten. Doe beete Alexander haestelic van sinen peerde, ende ginc allene tot voir den prince van den papen, ende hy viel langhes voir hem optie eerde ende aenbede ons Heren name †

---

28. C. E. aendeden; H. ghewade oec; H. uutghinghen. 29. B. E. H. Ende als; C. F. ontwaect; G. ontwaken; B. C. H. wert; E. was; F. werdet. 30 E. F. H. alden volck; C. dat visioen; H. Ende hoe hy. 31. G. dat Alex. met alle den volcke niet. 32. E. F. als vorseit; H. so voirseit; C. H. menichte. 33. H. eersamen (ontbr.); B. E. F. poerters; H. poerters, den eerssamsten poertoers; B. F. Sophini; C. Sophin; F. G. H. Sophim; C. E. F. H. hiet. 34. B. E. F. want van dair mocht men (F. mochten); H. want van daen (?) mocht men Jher. ende een tempel sien.

Opschrift: B. D. E. F. name; B. C. D. E. G. H. Aenbede; E. Cap XXIII (ontbr.); H. Ca. XXII.

1. B. E. F. H. al; C. E. des; F. nieman; H. dat nyemant. 2. B. C. E. F. hadden; C. connine Alex.; E. want do; F. doe (ontbr.). 3. B. E. F. mitten; B. bisscopen; H. des biscobs; B. E. F. H. ghewaden 4. B. sine; H. sijn; B. F. F. H. plate; C. daer ons heeren naeme op bescreven stont. 5. H. gedochte hi Goods; E. hy (ontbr.). 6. C. E. openbaerden; H. dair hy in sijn; ende hi hem beloeft; E. F. sijn bedde. 7. C. E. H. dat rijck. 8. B. F. van Oest; C. Doe spranck Alex.; E. doe trat; H. doe stont; F. beeitte; C. haesteliken. 9. E. G. H. alleen; B. F. tote; C. totten prince; H. princen. 10. B. E. F. lanes; E. F. G. H. op die; C. F. aenbeden.

---

32. Zie de aanteek. — Cap. XXIII is ook genomen uit de Hist. Scol. IV^{b}. cf. Zacher, Ps. Call s 132. — 5. Tetragramaton. Zie de aant. — 5. *so.... van oesten* ontbr. in de Hist. Scol.; het is eene reminiscence uit Cap. XIII van onzen tekst. 10. — Zie de aant.

ende dede den biscop eere. Dit hadde den princen van sinen heer alte groet wonder, ende sy waenden, dat des conincs herte 73d. bedwelmt hadde geweest. Mer Percemeus, die sijn sonderlinge vrient was, vragede hem, wairby dat hy der Joden pape aenghebeedt hadde. Ende die coninc antwoirde ende seide: „Ic aenbede den pape niet, mer ic aenbede Gode, dies dienst dat hy doet. Want doe ic was in Licia in Macedonenlant, so sach ic in droeme Got in alsulken abijt. Ende doe ic peynsede ofte ic *Asiam* soude mogen winnen, so hiet hy my dat ics geloven soude, want hy soude mijn heer geleiden ende leveren my dat rijck van Persen. Want nu eerst sach ic in desen pape sijn gelikenisse. Ende ic hebbe vasten gelove, dat my gescien sal, dat hy my geloeft heeft. Hierom aenbede(n) ic Gode ende dede den man eere." Doe dede Alexander sijn heere afterwaert trecken ende voir mit luttel lude in Jherusalem, ende hy dede Gode offerhande in den tempel, also hem Yadus, den prince van den papen, wijsde ende hiete. Ende doe brachten sy voir den coninc Danyels boeck ende toendent hem, datter in gescreven was, hoe dat een Griex coninc die macht van Persen tonder doen soude. Ende Alexander wart hierom harde blide,

---

11. B. dede (ontbr.); B. E. F. H. Ende den (H. die) princen van sinen heere hadden des (H. dat) alte grote (F. groter) wonder. 12. F. waende, dats; B. F. sconincs. 13. B. bedwelinc; C. bedwelmt; E. bedwegelinc; F. bedewelmt; H. bedewelinc; G. H. had; B. sijn (ontbr); E. F. sonderlinde. 14. C. vrageden; F. vragede; C. H. dat (ontbr.) hy. 15. E. F. papen; C. aengebedet; H. aenghebeden; G. ende seide (ontbr.). 16. C. E. G. H. Ic en; C. aenbeden; F. papen; H. paep; C. Goede des; E. wiens; F. des; H. wes. 17. E Macedoniën; F. Macedonie-lant. 18. B. E. Gode; B. F. in selc; H sach ic hem in sulc abijt; C. G. habijt; B. peynsde oft; C. peynse. 19. E. of ict; G. of; H. pensde of ict; G. mogen (ontbr.); E. beval hi; C. ick hem des; F. dats ics. H. ict. 20. F. leverent. 21. B. E. F. H. in trike van Pertsen; B. F. yerst; G. ierst in desen pape sie; H so sach. 22. C. gelicknisse; G. in desen pape sach; B. E. F. H. heb vast. 23. B. F. G. H. aenbede; E. so aenbede. 24. C. den naem eer; B. F. H. heer achter trecken; E after trecken. 25. B. C. F. luden; E. luttel volx; H. hy (ontbr.); H hie dede nae Jadus mede Goede; G. hy dede sijn offerhande. 26 C. alse; F. also langhe als hem; G. als. 27. C. papen leerden ende wiseden; F. wijste; H. Ende (ontbr.) doe; G. H. brochten. 28. C. toenden; H. toendet; G. dat dair. 29. B. E. F. H. Pertsen. 30. C. onder; weert; H. wort; C. seer blide.

---

13 Percemeus, d.i. Parmenio; Hist. Scol.: Phartemius; die sijn sonderlinge vrient was, ontbreekt Hist. Scol.; Josephus zegt: „Parmenio, zijn grote gunsteling". — 19. Hist. Scol.: utrum Asiam possem obtinere. — 24. Doe dede, zie de aant.— 28. Daniël XI. vs. 2-4.

want hy hoepte, dat dit van hem voirseit ware. Ende des anderen dages dede hy tvolc vergaderen ende hiet hem eyschen, wat sy wilden, ende om haer verzoeck so oerloefde hy hem, dat die Joden alle die werrelt dore, wair sy waren, haer wet houden mochten. Ende hy scout hem quijt ende vriëdze vanden tribuut van den zevenden jair om die veerte van den lande. Ende hierna toech hy ten anderen stedenwaert. Ende doe die Samaritane sagen die grote myltheit ende die grote gracie die Alexander den Joden ghedaen hadde, so quamen sy tot hem ende seiden, dat sy der Joden mage ware, ende sy rekenden hair gheboerte van Effraym ende van Manassen. Ende sy baden den coninc, dat hy haeren tempel in Garisim eer doen woude, ende hy gelovede hem dat te doen, als hy wederkeeren soude. Ende sy baden hem, dat hy hem oic den tribuut vanden zevenden jair verliete. Ende doe vragede hy hem, wie sy waren ende sy seiden, dat sy Hebreusche waren. Ende doe hem die coninc vraghede(n), of sy Joden waren, so seiden sy: „Neen sy." Ende doe antwoirde hem Alexander, dat hy den Joden dat gegeven had ende anders nyemant. Want altoes wast der Samaritane costume, wanneer si sagen, dat den Joden wel was, so seiden sy, dat sy haer mage waren, mer als die Joden qualick voeren, so seiden sy, dat sy hem niet en bestonden.

---

31. C. hoepten; was; F. were; H. waer; B. des ander. 32. C. F. dat volck. 33. H. wouden; B. F. versuec; B. E. F. so (ontbr.); C. oerloefden; E verloefde. 34. C. wair dat; E. H. dair sy; B. F. hare. 35. C. scalt; B. vriese; C. vrieden; E. vrijdese; F. vryedse; H. vrijtse van allen. 36. C. verde; E. F. H. vierte. 37. E. F. stede; H. wert; C. Samaritanen; H. Samariën. 38. C. mijldicheit. 40. H. maghen; B. sy rekende hare. 42. F. dat (ontbr.); E. G. wilde. 43. C. geloveden; E. geloefdet hem; H. beloefdet hem; B. E. H. dat (ontbr.). 44. B. E. F. Ende doe baden si; C. hie oen oek; F. si hem; B. E. F. H. oic (ontbr.); F. die tribuut. 45. F. verliet; C. vrageden; H. hi vraechde hem; C. wie dat sie. 46. B. F. H. hebreeussche; E. hebreeusche; B. E. F. G. H. vraechde. 47. C. doe antwoirden sie; F. antwoerden; C. G. H. sy (ontbr.). Ende doe: C. antwoirden; G. hem den coninc; Alex. (ontbr.). 48. B. hi (ontbr.); C. E. H. hie dat den Joeden; F. dat (ontbr.) gegeven; H. ghegeven hadden; B. E. F. el niement; H. nyemant anders. 49. F. waest; C. E. G. H. Samaritanen; E. G. custume, custuum; F. H. wanneer dat si. 50. B. E. dat die; F. dien Joden; H. dattet den; maghen; F. was wel. 51. C. quellike; F. als als; E. si die Joeden.

---

36. Veerte. Zie de aanteek. — 49. Want.... bestonden, ontbr. Hist. Scol. maar komt in hetzelfde verband voor bij Josephus: Antiq. Jud. XI 8.

HOE ALEXANDER VOER TE AMONS TEMPELWART. Cap. XXIII.

Hierna voer Alexander in Libiën tot Amons tempel, omdat hy kondt ende kenlic doen woude, dat hy van enen Got
74a. gewonnen was, ende omdat hy sijnre moeder suveren wilde van haren dorperliken name ende van haren overspele. Alexander zende voir hem mit sinen boden grote present tot Amons pape, om dattie papen seggen souden dat Alexander geseit wilde hebben. Alexander quam selve binnen dien lande en reet opt sant doir die zee, mer hy liet dair een deel lude, die hem volgen wilden (ende sy verdroncken). Mer Alexander selve quam oever ende quam ten tempel gesont. Ende die pape quam tegens hem uut ende seide overluut, dat Jupiter sijn vader was, die men dair int lant Amon hiet. Also voirseit is †, so ontreet Darius scandelic uuten stride, dien hy verloes hiervoeren; ende hy quam int lant van Babilone ende hy vernam, dat Alexander van Amons tempel gekeert was in Egipten, ende dat hy dair maken dede Alexandriën, die hoeftstat van den lande. Ende Darius zende oetmoedelic letteren aen Alexander, dat hy hem beriede ende zende hem weder sijn

---

Opschrift. C. E. H. tot Ammons; C. Cap. XXIV (ontbr.); H. Ca. XXIII.

1. C. In dier tijt hier nae; Libiden; B. E. F. H. te. 2. B. kinlik. 3. C. sijn moeder; H. woude van haerre. 4. C. overspoel; G. overspel; H. overspeel. 5. B. seynde; C. seynden; B. procent; H. presenten; papen. 6. B. E. F. G. H. om dat die; B. soude; E. souden so wat; B. wilde gheseyt; C. dat Alexander wolde gesecht hebben; H. Alex. woude gheseyt hebben. 8. C. H. binnen den lande; B. op dat sant; doir.... lude (ontbr); H. inder zee. 9. B. F. liede; H. wouden ende die. 10. C. Alex. die; G. H. selver; E. totten. 11. H. paep; B. H. quam uut teghen; E. teghen; F. quam uut hem teghen. 12. C. den men dair in den lande; F. hiet (ontbr.); E. F. Alsoet. 13. H. reet; B. E. F. lachterlic uut den; C. scandeliken; H. lasteliken; die hi; C. den hie. 14. B. E. vore; F. H. voer; C. te voeren; B. E F. H. Babiloniën. 15 F. verwan; H. Alex. weder; B. E. F. H. was weder. 16. C. die hoeftstaet Alex. van dien; H. Alexandrinen. 17. B. E. F. H. ende (ontbr.); Dar. screef litteren (lettere E. H.); C. seynden oetmoedeliken. 18. F. bereide; C. seynden.

---

4. Zie de aanteek. — 9. Hier is de lezing in de war. Zie de aanteek.

gevangen ende namer also voel gous voir, als hi wilde. Alexander eyschede voir dat gelt ende goet al sijn lant. Doe screef Darius weder tot Alexandrum, dat hy sijn oerloege liete staen, ende naem sijnre dochter te wive, hy soude hem dairmede geven een groet deel van sinen rijcke. Alexander eyschede efter sijn rijck altemael, want het wair sijn. Ende hy ontboet hem, dat hy ende sijn volc oetmoedelic uutquamen tegens hem ende gavent hem op, alsof hijt al ghewonnen hadde.

HOE HEM DARIUS ENDE ALEXANDER ONDERSCREVEN.
Cap. XXV.

Justinus scrijft, dat Dario nu wel dochte, dattet hem niet en besloet, wat hy Alexander van vrientscappen bade. Ende hy vergaderde weder vierhondert dusent man te voet ende oic hondert dusent ridders, ende hy bereyde hem weder tegen Alexandrum te striden. Mer doe hy tot Alexandrum varen soude, so quam *hem* inden wech nyemare, dat sijn wijf doot ware, ende dat Alexander groten rouwe had om haren doot, ende dat hise zeer beweende, ende dat hyse eerlic ende groetelic begraven dede.

---

19. B. namere; F. ende maniere; C. neme daer soe voel golts; B. E. F. gouts over; G. H. gouts; B. E. F. H. woude. 20. B. yesch; E. H. eischte; B. E. H. over tgel;; F. over gelt; B. tgoet ende alle; E. tgoet alle; F. ende al sijn; B. E. F. Dar. screef doe weder; H. doe (ontbr.) Dar. screef. 21. B. E. F. H. oorloge; E. H. liet. 22. C. F. H. sijn dochter. 23. C. guet deel; G. sijn rijck; B. yesch; F. eyscht: C. E. F. G. H. echter. 24. B. E. F. altemale; H. Mer hi. 25. F. sijn vollic; C. H. oetmoedeliken; F. H. teghen; F. hem (ontbr.); C. gaven hem dat rijck op. 26. C. hie dat alle; had; F. al (ontbr.).

Opschrift. D. F. H. overscreven.

1. H. dacht; E. F. dat hem; H. nu niet en halp, wat hi Alex. nu van vrienscap. 2. B. vrienscape; E. G. vrienscapen; F. si vergaderden. 3. E. driehondert; B. E. F. dusentich. 4. B. F. dusentich; C. bereyden. 5. B. E. F. te striden teghen; C. jegens; toe striden; F. weder toe; B. E. F. Alex.-waert; H. tot Alex. riden soude. 6. B. E. F. G. H. hem; C. doe quam; nyemere; F. niemaer; E. ware (ontbr.). 7. E. grote; E. G. H. hadde; B. haere; E. F. H. om hair; B. E. F. dat (ontbr.) hise. 8. C. bewenden; eerliken ende groeteliken; B. F. H. en dade.

---

1. Justinus lib. XI. — 6. hem, cf. varianten en Sp. Hist. I[4]. XXV. 9: „Inden woch so quam hem mare."

Mer men seide hem, dat dit Alexander niet en dede om enige
74b. ontaemelicheit, die hiere mede hadde, noch om mynne, want hy en hadde haers tot sulken saken nye scout. Mer dese eer dede (dede) hy haer van hoevescheden ende van edelheiden. Want zeder dat hyse ghevanghen hadde, so ginc hy dicke tot haer ende tot sinen kynderen ende troestese vaderlic. Als Darius dit hoerde, so dochte hem dat Alexander hem altemael verwonnen hadde, omdat hy na so groten strijt, die hy tegens hem gehadt hadde, hem oic aldus verwan mit dogeden ende mit eeren. Ende Darius rekendet nu over grote eere, dattene sulc een prince verwan, nadien dat hy verwonnen bliven moste. Ende Darius screef echter an Alexandrum ende dancte hem zeer, dat hy sinen wive, die hy gevangen had, nye dorperheit noch ontaemelicheit gedaen en had, ende hy boet hem voel meer van sinen lande dan hy te voeren gedaen had, ende dat hy hem voir die gevangene geven woude LXXX^{CM} talenten gouts. Alexander screef Dario weder: „Ic en micke niet op mijns viants danck ende op mijns viants wille en heb ict niet

---

10. C. ontemelicheit, die hie myt haer; F. die hi hiermede had; H. die hi mit haer. 11. B. H. hine; B. in selker saken noyt; C. alsulken; geen scult; E. Want hi haers in sulcken saken gheen scout en had; F. hine haers in selken saken noyt scout en hadde. 12. C. hoescheden; G. edelheden ende hovescheden; E. van (ontbr.). 13. C. seder dier tijt dat; B. F. ghevaen; B. E. F. had; G. hadde (ontbr.); C. H. so (ontbr.); B. E. F. dic(k). 14. F. tot (ontbr.) sinen; G. hairre kynderen; H. totten; sinen (ontbr.); C. troesten sie; C. E. vaderliken; C alsoe. 15. C. hoerden; B. E. F. H. verhoerde; C. dat hie hem te wael; H datten Alex.; hem (ontbr.). 16. B. G. had; C. stride den; H. die; E. H. teghen; F. jeghen. 17. B. E. F. H. dus verwan oic mit; E. duechden; H. doechden. 18 B. E. F. rekent; G. rekentet; C. rekende dat nu voer; H voer groet eer, datten alsulcen; C. dat oen alsulcken; G. datten. 19. B. F. een (ontbr.); E. efter; C. an (ontbr.) Alexandro; C. H. dancten; H. hem (ontbr.). 21. B. E. F. H. hy te sinenwaert; B. F. dien hy; B. E. F. H. ghevaen; B. E. F. noyt; C. dorpelheit. 22. C. F. H. en hadde. 23. F. te veren; G. te voeren (ontbr.); B. E. F. H. ende voert (E. so) boet hi hem over. 24. F. gevangenen; G. H. ghevanghen; F. geven woude (ontbr.); F. LXXXC talenten gouts; H. acht dusent talente gouts. 25. F. screef hem weder. 26. B. F. viants (ontbr.) E. danck.... viants (ontbr.); C. F. H. ic.

---

14. Zie de aanteek. — 24. l. XXXM Sp. Hist. I^{4}. XXX. 34: XXX dusentich talent; Vinc. XXXIV. idem. — 26. l. om mijns viants wille.

gedaen." Want in oerloge noch in vrede, seide hy, dat hy nye en dochte noch en begeerde overspel noch dorperheit. Mer hadde hy ye wat gedaen, dat dede die doget in hem, want hy wair vroet genoech om te striden tegen sine viande ende tegen sijn begeerte, ende dit dede hy al om der eeren wille. Voert so ontboet hy Dario, dat hy dit soude mogen proeven ende ondervynden in hem, opdat hy hem onderdaen wesen soude. Want hy seide, dat twee heeren die werrelt niet en souden mogen regieren sonder oerlogen ende striden. Want gelijc één zonne alle die werrelt verlicht, also is oerbaerlic, datter mer één heer boven alle die werrelt en sy. Hierom so neme Darius sulken raet cort, dat hy ons in handen come te wille, of hy gereide hem ten naesten dage ten stride.

HOE ALEXANDER MET DARIUS AT. Cap. XXVI.

Alexander lach lange mit sinen heer op een rieviere ende hiete die Strange. Ende hy wart te rade, dat hy selve wilde varen spreken den coninc Dario; ende hy nam mit hem Eumenidem, die by hem was, ende noch eenen anderen ende voir

---

27. B. E. F. H. noch in payse. 28. B. E. F. H. noyt en sochte; C. en gedachte overspoel noch dorperheit; H. overspul; F. ondorperheit. 29. H. ye (ontbr.); B. had hi ywat ghevaen; H. dat hadde die doecht van hem ghedaen. 30 E. H. om (ontbr); B. E. F. H. sinen viant; C. jegens sijn; B. E. F. ende oec begheret; H. ende oec teghen. 32. C. alle; willen; G. onboet. 33 F. hy (ontbr.) hem, B. E. F. sijn woude 34. F. si seiden; E. twie; B. E. F. H. niet en mochten regeren (regieren). 35. H. oerloven; C. gelijkerwijs dat; H. die sonne. 36. C. verluchtet; B. E. F. G. oorbelic datmer; C. ist oerbaerlike; H. also ist openbaer dat mer. 37. B. F. en (ontbr.); H. der werelt en is; B. selken; C. alsulcken. 38. F. hande; B. F. H. hy (ontbr.) gereide; C. oft Darius bereide hem ten naesten dage te striden tegens conninck Alex. 39. B. E. F. H. tot enen nywen stride

Opschrift. C. conninck Alex.; dat XXVII Cap; caplium XXVI herhaald boven aan fol. 273*a*; E. Hoe dat; at ende dranc; H. Cap. XXV.

1. C. In dier tijt lach Alex.; B. E. F. H. ende (ontbr) hiet; C. rivieren. 2. C. toe raede; H. wort; E. H. woude. 3. H. varen (ontbr.) spreken mit den; B. E. spreken teghen; F. ende spreken mitten; G. ende hy nam mit sinen heimelycsten dat. 4. H. Emendes; B. E. F. H. een ander.

---

4. cf. de aanteek. op Tekst I. reg. 393.

haestelic ter rivieren Strange, die tusschen dien tween heeren liep. Nu is die rieviere van sulker naturen, dat sy dicke by nacht of by dage so dick bevriest, datter een geladen wagen over varen mach. Alexander hiete dair Eumenidem beiden ende hy reet tot Darium ende reet dat heere alom ende om bezien. Ende doe Alexander Dario gemoete, so gruetede hy en na die zede van den lande(n) ende seide: „Heer, Alexander heeft my an dy gesent, dat ghy hem ontbiet den dach, dat gy striden wilt ende cort, want men (men) seit verre, dat mijn heer node strijt, omdat hy vermoyt is. Aldus beval hy my u die woerde
fo. 74c. te seggen." Hierop antwoirde Darius ende seide: „Ic waen, dattu selven Alexander bist, want nyemant anders en soude ons so stoutelic van striden te voeren leggen dorren." Alexander lochende dies ende seide, dat hy wair sijn bode. Doe nammen Darius an sijn hant ende leyden in sijn tente ende deden mit hem sitten eten an sijnre tafelen. Ende ymmer als Alexander uuten nappe dranck, so stac hine in sinen boezem. Ende ✝ dit mercte een man ende seidet Dario. Ende Dario seide hem, dat hy dorperheit dade, dat hy hem sijn nappe name. Ende Alexander antwoerde Dario ende seide: „Heer, dit en is geen scande in Alexanders hove, want alle die tot sijnre tafele sitten, die nappe sijn haer

5. C. haesteliken; F. te riviere; H. ten revier; G. twischen; B. E. F. H. die twee (E. twie) heren; C. den tween. 6. B. selker; C. dickwil. 7. C. so duck; G. so dicke; B. vervriset; F. B. by.... so dick (ontbr.); H. so dick (ontbr.); C. dat daer. 8. coninck Alex.; E. F. H. hiet. 9. B. E. F. hy reet an Dariusse, die sijn heer alom te dier tijt; B. voor besien had; E. voer besien; F. voersien hadde; H. an Darius, die sijn heer te dier tijt al omme voer besien; C. ende om omme besiens willen. 10 B. E. F. H. te ghemoet quam; C. gemoeten; grueten hie oen; H. groete hine nader. 11. G. na den landes sede; C. den seden; E. H. lande; F. van lande; B. her Alex. 12. C. ontbiedet; H. striden selt. 14. F. vermoeyt; B. E. F. mi dese woerde u; H. mi dese woerde aldus. 15. B. E. F. wane. 16. H. selver; B. sijs; F. sijns; H. sijtste; C anders nyemant. 17. B. ons dorren so; C. stolteliken dorren segghen van striden; E. ons aldus stoutelike; te vore dorre legghen; F. ons dus stoutelike van stride voer doren leggen. G. stride segghen dorren; H. dus stouteliken. 18. C. naem hem; F. nam oen. 19. H. bider hant; C. leide oen in zijn getelde; H. deden sitten mit hem eten tot sijnre tafelen. 20. B. F. te sijnre; C. eten (ontbr.); H. als (ontbr.). 21. E. uut een nap; C. hie oen; F. stach; E. F. in sijn; H. ende sinen; C. mercten. 22. C. seide dit; B. ende hi antwoerde. 23. F. dorpelic; C. dede; H. hem (ontbr.); E. F. H. Ende hi; C. antwoerden. 24. G. gien. 25. B. C. F. H. tafelen; E. tafel; C. E. H. nappen.

9. Darium ende; e n d e heeft relatieve kracht hier = die. cf. Mnl. Wdb. i. v. e n d e, S.

dair sy uut drincken." Binnen desen bedachte hem Passarges, dat dit Alexander zeker ware, want hy hadden in Philips huze hier voirmaels dicke gesien. Ende Alexander mercte dit ende ontvloech mitten nappen, ende hy doirstac den gerzoen mitten zweerde, die sijn ors hielt. Ende aldus so ontreet hy mit groeter aventuren, want hem en mochte nyemant volgen. Darius dreef groot mysbaer, dat hem sijn viant aldus ontvaeren was. Ende Alexander quam aldus weder tot sinen luden ende vertelde hem, hoe hy mit Darius at, ende hy toende dat litteyken mit sinen nap, dien hy hem ondragen hadde. Hierom waren sijn lude alte blide, dat hem dese vroemicheit gevallen was; mer Darius mit sinen luden waren seer droevich.

HOE DARIUS ENDE ALEXANDER STREDEN. Cap. XXVII.

Des anderen dages haeste hem Darius ten stride, ende Alexander hadde lange in sorgen gelegen om den strijt te hebben, sodat hy binnen dier nacht niet en conste gheslapen sonder recht in die morgenstonde, ende Alexander bleef slapende, tot dat alle sijn heere stont ghescheert om te striden, sonder dat hem hair coninc ghebrac. Permenius ginc tot in Alexanders

---

26. C. desen soe; E. dese. 27. C. weer; F. waer; H. was; B. hadden hier voirmaels C. had oen. 28. F. G. hadden hier voirmaels in Alexanders huse dicke gesien: H. hadden voermaels; E. H. hier voirmaels (ontbr.); C. mercten; ontvloe; F. ontvloet. 29. B. F. H. ghersoen, die sijn ors hielt, mitten zweerde; E. knecht, die sijn paert hielt, mitten zweerde. 30. B. E. F. so (ontbr.). 31. F. dreff; mesbaer. 32. B. F. H. dus; G. ontvlogen was. 33. B. F. H. weder (ontbr.); E. H. aldus (ontbr); B. dus; E. tot sijn volc; C. vertelden. 34. C. toenden hem; E. lyteiken; B. F. H. mit (ontbr.); E. vanden nap. 35. E. H. die; B. C. E. F. H. ontdraghen; C. hierom was sijn volck. 36. B. E. F. H. mit sinen luden (ontbr); was. 37. B. F. sere droeve; C. luden die.

Opschrift. C. Caplium XXVI; H. Cap. XXVI.

1. C. Inden anderen dage doe haesten; B. H. ander. 2 C. Alex. die had; H. langhe tijt. 3. B. E. F. der nacht; H. conde slapen. 4. H. recht (ontbr.); H. inder; F. mergen. 5. H. dat (ontbr.) al sijn heer; ghebetaelgijt; B. stont ghebactaeldijt; C. om (ontbr.); E. ghebattendijt; F. sijn volc stont ghevattaeldijt. 6. H. brac; E. Ende Perm. G. Premenius; C. die ginck; B. E. F. H. tot (ontbr.).

---

30. Sp Hist I[4]. XXVI. 54.: „Ende ontreet der aventuere." — 34 l. dat litteyken, sinen nap; cf. Sp. Hist. I[4]. XXVI. 61. — 2. om. . . . te hebben, ontbr. in den Sp. Hist.

tente, dair hy lach ende sliep ende sprac tot hem, waerby dat hem die slaep nu so zuet was ende het doe tijt was van vrezen te hebben. Doe antwoirde Alexander: „Nu ben ic van sorgen quijt, om dat ic hier nu striden sel op alle die mogentheit (te fo. 74 *d.* wynnen), die Darius geleisten mach. Mer vloeghe ic ende volgede hy my na, so waert tijt van vrezen. Nu gaet ende besiet, dat nyemant over die rieviere en vaer, mer laet Dario ende sijn heer al oevercomen, want ic sal thant gereet wesen." Ende hier en binnen quam Darius over mit alle sinen heere over een brugghe ende Alexander toech hem tegen mit sinen volke. Ende dair wart anxtelic gevochten, so datter menich man doot bleef; mer die van Persen hadden alt afterdeel, ende begonsten sterkelic te vlieghen, want in neghenen stride dair te voeren so en bleef so voel volcx niet doot als hier dede. Als Darius sach dat sijn volck verwonnen bleef, so wilde hy hem selven doden, ofte inden stride sterven, eer hy vloeghe. Mer een sijn vrient ontrietet hem, ende die deden keeren sijns ondanckens over die brugghe in een stat, ende hy hiet die brugghe breken.

---

7. B. tot hem toe; E. F, H. sprac hem toe; C. tot hem ende seide; B. E. F. H. dat (ontbr) hem. 8. B. F. nu die slape soe suete; C. nu die slaep; E. soete waer; G. aldus soet; H. so soet; H. ende tis nu tijt; G. H. van (ontbr.) vresen. 9 C. antwoirden; B. E. F. Alex. saen; H. hi saen; C. nu byn; B. E. F. H. van groter (E. grote) sorghen. 10. B. E. H. hier ter stat nu; F. ter stont nu sal; E. H. om alle; F. op allen; G. sorgentheit. 11. H. gheleesten; B. E. F. H. vliege; C. volchden; H. volcht hi. 12. G. van te vreesen; H. nyement te ryvier over. 13. E. F. H. over varen. 14. B. F. sal saen; E. al thans bereet sijn; C. bereyt sijn; H. sel tehant bereyt sijn; B. sijn; B. E. F. H. Ende (ontbr.). 15. E. H. sijn heer; C. conninck Alex. die; B. E. F. trac; C. quam hem ontjegen mit alle; E. H teghen hem; F. jeghen hem. 17. F. anxteliken; C. alsoe; F. dat dair. 18. B. E. F. H. Pertsen; B. F. H alle tachterdeel; C. al dat achterdeel; E. alle tafterdeel; F. begonste; H. begonden. 19. C. sterkelike te vlien. Want nye in genen striden; E. in meneghen; B. F. strijt, die voor was en bleef so vele volcs doot alse; E. strijt, die daer te voren waren en bleef niet so veel volx; H. strijt, die voor gheweest hadde ende bleef; niet (ontbr.); B. C. F. alse. 21. B. verwonnen wert; E. F. H. verwonnen was; E. H. woude. 22. F. oft; H. of in; C. eer dan. 23. C. vrient die; B. F. ontriet; C. dede oen; C. E. G. ondancks; H. sijns sonsdancs. 24. C. toe breken; E. in.... die brugghe (ontbr).

---

10. te wynnen, moet geschrapt, cf. Sp. Hist. I[4]. XXVII. 15. of men leze met twee der varianten om. — 11 Zie de aanteek. — 23. sijns ondanckens is eene bijvoeging van onzen bewerker.

Mer Darius seide: „Dat en salmen nemmermeer doen; dat wair jamer, dat wy onse ander lude, die noch over sijn inden strijt ende sellen moeten vlien, dat wy hem die vlucht benamen." Ende van groten gedrange, dat optie brugghe was, so verdranc menich man in die Strange. Dies was Alexander harde blide.

HOE DARIUS AN ALEXANDER SCREEF OM GHENADE. Cap. XXVIII.

Darius hadde nu alle sine(n) hoepe verloeren ende hy viel in sinen zalen optie eerde ende dreef jamerlic mysbaer. Hierna hadde hy raet, dat hy aldus an Alexandrum screef: „Alexandro, sinen heer, Darius saluut. Heer, het wair wel gedaen ende edelheit, woudstu hem doen genade, want die avonture heeften dy tonder ghedaen machteliken te velde. Ic bidde dy dattu ontfermes mijnre moeder ende mijnre kynder alsoet dy betaemt ende dijnre goedertierenheit toebehoert, ende dat ghy se ons wilt weder zenden. Ende om deze weldaet so sal ic dy geven alle mijn rijcke vaders scat, die verborgen leggen in die eerde ende dair gheve ic dy toe dat rijck van Persen ende van Meden." Alexander seide, hy en deets niet. Doe ontboet Darius Porro, den coninc van Indiën, dat hy hem te hulpen quame tegens Alexandrum, hy soude hem dair om

26. B. E. F. H. jammer; E. ander volc. 27. B. E. F. ende die sellen; C. soelen; H. en sellen. 28. B. E. F. H. Ende (ontbr.); H. dranghe, die opter; F. dat (ontbr.) optie; B. E. op die; C. opter bruggen. 29. F. man die in die; H. inden; C. H. des; B. E. F. Dies Alex. herde blide was.

Opschrift: C. Caplium XXVIII; E. an (ontbr.); H. Cap. XXVII.

1. C. Darius die; E. H. al; B. C. E. F. hoep. 2. B. F. sinen sale op die; E. sijn zael; E. G. H. opdie; B. E. G. H. jammerlic. 3. B. F. had; B. F. H. dus; E. aldus screef an Alex.; aen Alex. 4. B. E. F. H. Darius saluut ende eer! Het waer. 5. H. ghenade doen; B. H. aventuer; C. hevestu dy onder. 6. E. F. H. machtelic; H. inden velde; C. dattu dy. 7. B. ontfarme; E. ende mijn kinder. 8. C H. alsoe; B. di bememt; H. toe hoert. 9. C. waeldaet; E. desen. 10. E. F. H so (ontbr.); E. alle (ontbr) H. al; B. F. vorders scatte; C. rijck alle mijns vaders scatte; E. rijck voerders scatte; H. rijc ende vorder scatte. 11. G. legen; B. E. F. H. onder die; dairtoe gheve; G. alle dat; H. dair.... toe (ontbr.). 12. B. E. F. H. Pertsen; H. Ende Alex.; B. hine daets niet; B. daets; C. F. dedes. 13. G. onboet; B. E. F. H. Porram. 14. B. helpen; C. E. G. hulpe; F. holpen; H. te help; E. F. H. teghen; B. F. ende soude; E. H. ende hi soude; E. dair voir.

4., l. saluut ende eer! Het wair enz. cf. varianten en Sp. Hist. I[4]. XXVIII. 8. — 5. Zie de aanteek.

geven ontalliken scat. Dit vernam Alexander ende haeste hem, dat hy quam ter poertenwart van Caspiën, eer Darius te Indiënwart voir. Ende Alexander toech doir, dats over tgheberchte, doir een cleyn gat, want buten en lach negeen wech. Ende binnen den sconen zomer en is geen man so coen, die dair doirliden darre, om datter so voel serpenten binnen sijn; nochtant en ysser gheen slot voir van yser, (noch van houte) tegen heere ofte tegen volck.

HOE DARIUS VAN SINEN LUDEN VERSLEGEN WART. Cap. XXIX.

fo. 75*a*. Josephus seit doe Alexander liden woude voir Dario doir die poerte van Caspiën, so toech hy doir Pausilia, ende dair moeste hy liden doir een grote riviere gelijc enen arm vander zee ende dair dede Got wonder. Want dat water vander rieviren sceide hem in tween ende Alexander reet dair opten drogen gront mit alle sinen heer. Dit † liet Got gescien, omdat hy mit hem breken woude die macht van Persen. Orosius ende Justinus seggen, dat Alexander in desen lesten stride Dario afwan mit mogentheiden trijck van Persen

---

15. B. onvertalliken; E. F. H. overtallike; C. haesten 16. wart (ontbr.); C. G. tot. 17. B. E. F. trac dore; C. dorch dat over geberchte doerch; E. dats (ontbr.); B. clene; B. en leit neghene; C. geen; E. en leyt en ghene; F. leit en ghenen; G. negiene; H. en leit ghenen. 19. H. sconen (ontbr.); C. Soe en is; F. negheen; B. coene; E. F. H. so coen (ontbr.); H. daer daer der omdat daer. 20. B. F. dar, dat daer; C. dar, so veel serpenten sijn daer in; E. dar, omdat daer; B serpente; B. E. F. sijn binnen; F. alsoe vele; H. binnen (ontbr.) B. E. F. H. nochtan; C. soe en is dair; B. E. is daer; B. F. neghene; C. van yser voer; B. E. F. H. noch van houte (ontbr.) F. teghent. 22. C. of tegens heer noch teghen; F. tvolc.

Opschrift: B. lieden; C. verslaghen; XXIX capittel; B. D. H. gheslaghen; E van sijn eygen volc; H. cap. XXVIII.

1. E. trecken woude; F. seide; B. F. vore Darius. 2. B. E. F. porten; B. trac; F. strac; B. C. F. H. Pansilia; E. Pasilia. 3. E. varen; G. H. most; B. dore ene; E. F. groet. 4. C. armen; F. arme; C. E. groet wonder. 5. B. F. rivieren sciet; C. riviren dat sceiden; E. vanden riviere; twien; B. Alex. die reter dore; C. Alex. die reet daer doer myt alle sinen heer opten droeghen gront; E. F. reeter; H. recttet. 6. B. E. F. H. Ende dit; C. mit alle (ontbr.). 7. C. woude myt hem; B. E. F. H. Pertsen. 8. C. die seggen; B. E. F. achtersten; H. Dario (ontbr.) 9. G. mogentheit; H. mogentheden dat rijck; B. E. F. H. Pertsen, steeds zóó, wordt niet meer genoteerd.

---

21. noch van houte, is een invoegsel van den bewerker; cf. varianten en Sp. Hist. I[1] XXVIII. 39. — 1. Josephus: Antiqu. Jud. II. XVI. § 5. — 2. Pausilia d.i. Pamphilia. - 3. Sp. Hist. I[4]. XXIX. 5. „Ende eene zee moeste hi liden" — 8. Justinus, lib. XI. 14. § 6—8 — Orosius III. 17. § 4.

ende van Meden, want hy en vant nyemant die hem voertmeer dorste setten ofte steken jegen hem. In dese vaert wan Alexander meer gouts ende roeves dan yemant geloven soude. Hij wan oick Persepolia, dat die hoefstat was vanden lande van Persen. Dese stat hadde lange gestaen in vreden ende was vol groeten goede, die hem nyemant en trac ende dit quam al in Alexanders hande. Nu Darius vlyens begint vander eenre stat in dander ende waent nergent in vreden te wezen. So hadde Darius twee valsche princen mit hem, die hieten Bessus ende Narbasinus, ende sy droeghen overeen ende begingen Darium, daert heymelic was ende wondene over doot ende lietene leggen ende vlogen haestelic enwech van hem tot dier tijt, dat sijt wel verstonden ende wisten hoet mit hem vergaen soude. Alexander vernammet, dattet Dario aldus vergaen wair ende datten sijn lude ghespannen hadden in gouden vingerline, ende hy reet derwaert haestelic den naesten wech, dien hy varen mochte. Ende hy quam tot Darium, so dat hine levendich vant ende

---

10. E. hem (ontbr.); voertmeer teghen hem enz.; H. die teghen hem. 11. B. F. G. teghen; G. deser; C. doe wan. 12. B. E. F. H. roefs; H. dat; G. geloven can. 13. G. Precipolia; B. hoofstat; C. die die hoeftstaet. 14. C. Ende dese; lange tijt; H. was wel van. 15. B. E. F. dies hem; H. des hem; C. ontoech ende dit guet quam; F. aen en trac; G. ontrac; H. nyemant en bewant ende dat. 16. E. H. handen; G. hant; B. E. F. H. Nu ghinc Dar. vlieghen vander (E. van die; F. inder; H. uut die) eenre (E een) stat in (B. der andere, E. tot in die ander stat, F. inder ander stat; H. die ander) ende (E. ende en) waende (B. nergherincs; E. norghen, F. nerghens, H. ergent) in payse (H. in vreden) sijn. 17. C. in die; C wantet; te wesen en was. 18. B. E. F. H. Ende Dar. had mit hem; E. die geheten waren. 19. B. E. F. H. Nabasines; H. die droeghen; C. ende sie begynnen. 20. H. daer; C. heymeliken; wondenen oen voer; E sloeghen over doot; H. wonden; B. E. G. H. lieten; F. lieten hem liggen. 21. C. haesteliken enwech ende gingen; B. E. H. en (ontbr.) wech; H. totter; B. E. F. G. H. si 22. C. myt oen; H. hoe dattet; E. F. H. vergaen was. 23. B. vernam datter; C. vernaem niet; E. vernam dit; F. H. vernam dattet; G. vernamt; F. dus; B. C. E. F. H. was. 24. B. F. sine lieden; C. dat oen; E. volc; H. luden; B. vingherinc; C. vingrelinge; G. gulden vingherlijn; H. gulden vingherlinc. 25. C. haesteliken; den hie; F. H. die hi; G. varen (ontbr.). 26. B. hi en; C. hie oen; F. hi hem; B. E. F. G. H. levende; E. hi en noch levende vant ende Darius.

---

18. Bessus ende Narbasinus; Sp. Hist. idem; Vinc. XXXVII: Bessas et Ariobarzanes. — 24. gouden vingherline; Sp. Hist. I[4]. XXIX. 40. idem; Vinc. XXXVIII: Darius a cognatis suis cathenis et compedibus aureis vinctum.

hy gaf Alexandro optie handen ende nammen mitten knyen ende sprac hem toe, als hy best moch*te*.

DARIUS WOERDE VOIR SIJNRE DOOT. Capittel XXX.

„Alexander, na dien dat my die avonture geschent heeft, so ist my nu ter uren een groet troestelic dinc, dat so groet een heer ende so machtich alstu biste tot mijnre doot wesen sal. Hierom bidic dy, dattu my doeste eerlic ter eerden tot dier stat, dair die coninge van Persen, mijn vaders, begraven sijn. Ende fo. 75*b*. ic bidde dy, dattu gheweerdigen wilste te wesen te mijnre uitvaert mitten Grieken ende mit die van Persen, ende te mijnre uitvaert eerlic doet dienen. Ic bevele dy oic Rogadinam, mijnre moeder, ende mijnen broeder, Exatreum, ende Darium, mijnen zoen. Voert bidic dy, dattu Roxanam, mijnre dochter, te wive nemen (nemen) wilste." Ende aldus gaf Darius sinen geest. Ander yeesten hebben bescreven, dat Darius doot was, eer Alexander hem sach. Ende als Darius doot was, so dreefer Alexander so groeten rouwe om ende so groet hantgeslach, al hadt sijn vader

---

27. E. op in die; C. nam oen; G. ende.... knyen (ontbr.); C. mitten croen. 28. B. E. F. toe soe hi; C. alrebest mochte; G. moch; H. so hi best mocht.

Opschrift. B. F. waerde; C. Dit sijn Dar.; E. woerden; H. dit was Darius woerden voer sijn doet; Cap. XXIX.

1. C. In dier tijt seide Darius tot Alex.; E. aventuyr; B. E. F. H. gheseit; C. scheent heeft nu. 2. H. so ist mi vergaen ende is mi nu; B. C. E. F. H. groten heer. 3. B. E. F. H. machtich; B. F. als du bist; H. so du. 4. E. hieromme so; B. bidde ic; C. soe bid ick; F. dy (ontbr.); B. F. does; C. E. H. doetste; B. E. F. H. ter eerden eerlic te (H. totter); C. eerliken. 5. C. E. F. H. coninghen. 6. B. E. F. ic (ontbr.); dy (ontbr.); B. F. dattu gheweerdich te sine; C. gewerdigen; te wesen (ontbr.); E. dattu ghewaerdich te sine tot mijnre uitvaert eerlic; H. dattu ghewaerdichste te wezen tot. 7. C. utvaert te comen; E. F. mitten.... dienen (ontbr.); H. mitten.... uitvaert (ontbr.) eerliken dienende; B. Pertsen, so doch tot mijnre uitvaert eerlic dinen. 8. C. eerliken; E. dy oec Dienen, mijnre dochter ende Rogadimes, mijn moeder; C. Trogadinam, mijn. 9. C. Exaterum; E. Moaterus; F. Moatreus; H. Moatecus. 10. C. E. Voert soe; H. Roaxanes. 11. B. E. F. wils; E. F. H. ende .... geest (ontbr.); H. teenen wive neemste. 12. B. E. F. gheesten; E. F. eer hem; H. eer en Alex. 13. H. Ende doe Dar.; C. dreef Alex.; F. doe dreeffer; B. grote; E. so (ontbr.). 14. C. om hem; ende.... hantgeslach (ontbr.); G. om (ontbr.); hantgeslach dair om; B. E. F. H. al had (H. hadde) hi; C. alsof hie sijn vader had gewest.

---

27. mitten knyen. cf. Mnl. Wdb. i. v. met, 4. — 1. Zie de aanteek. — 12. Ander yeesten, d.w.z Orosius III 17, § 6 en Justinus XI. 15, § 1, 4 enz.

geweest. Ende hy deden eerlic ter eerden nader coninge van Persen zede. Orogius scrijft, dat inden drien striden die Alexander op Darium wan, doot bleven V^{CM} man. Justinus scrijft, dat Alexander deylen dede den volcke, dat mit hem was XIII^{M} talenten gouts. Ende aldus coemt die blijsscap na die pijn. Ende hy dede voeren optie sterke stede Exbatanis C^{M} ende XC^{M} talenten gouts. Van dese*n* scat maecte hy heer Permenionum, eenen stouten man. Alexander wan al Darius lant binnen den sesten jair, nadat hy begonste te regneren. Hier nam trijck van Persen eynde, *dat gestaen hadde twee hondert jaer ende XXXI, van Cyrus tide, die yerst coninc van Pertsen was.*

HOE DARIUS GRAFF GHEMAECT WAS. Cap. XXXI.

Nu wilic voert bescriven, hoe Dariums graft ghemaect was. Want dair waren in gescreven ende geteykent alle die lande vander werrelt ende alle yeesten. Apelles was meyster van desen grave ende het was aldus gemaect. Het was van tween zercken van marmersteen, die groet goet ghecost hadden ende waren zeer lanck ende dicke, breet ende effene. Opten ondersten

---

15. C. E. eerliken; E. den coninghen; G. H. coninghen. 16. C. Oriegenes; H. Origius; E. bescrivet; B. F. in dien; E. die drie. 17. B. E. F. H. bleven doot vijftich hondert dusentich man; B. Just. die. 19. B. F. H. talente. H. aldus so; C. compt; C. nae der pinen; F. na sine pine; H. na hoer pijn; 20. E. stede (ontbr.); B. honsent ende tnegentich dusent talente; F. hondert dusent; E. CM talente gouts. 21. B. E. F. H. deser; F. scat (ontbr.); C. van desen golde maecten Permenium; G. Premenionum; H. Permemoene. 22. C. stompen wan; F. alle; desen sestien jaeren. 23. C. hijt begoste; een eynde; H. begonde; B. F. regnerenne; C. regieren; B. Hier nam nidde trijcke van Pertsen. 24. B. D. E. F. H. dat gestaen hadde twee (H. twe) hondert jaer ende XXXI van Cyrus (D. F. H. Tyrus) tide, die (H. die die, D. (ontbr.) yerste (D. H. eerste) coninc van Pertsen was.

Opschrift. B. D. E. F. G. H. van Darius grave; C. Caplium; H. Cap. XXX.

1. Ic wil nu; B. wilic u; E. H. graf. 3. B. E. F. geesten; C. yesten; F. allen; H. vanden yeesten. 4. B. F. dus; B. twee; E. twien; C. saercken. 5. B. F. merbeste; C. mormelsteen; E. marmerstene; G. mermersteen, H. mormersteen. 6. B. E. F. lanc, seer dick ende breet; H. breet (ontbr); F. op den; maecten; H. Op den onderste steen.

---

16. Orogius, d.i. Orosius.— 17 en 18. Over de getallen zie de aanteek. — 17. Justinus XI. 15, § 8. — 20. Sp. Hist. I^4. XXX. 37: Ende C ende XC dusentich mede; Vinc. CXXVIII: XCIX. milia talentorum. -- 24. Voor de invoeging cf. varianten en Sp. Hist. I^4. XXX. 46, met de aanteek. der uitgevers. — Cap. XXXI ontbr. in den Sp. Hist.; het is genomen, verkort, uit Alex. VII. 797 vlg. Zie Inleid.

maecte hy vier vaeschen ofte lijsten binnen den canten vanden zarke van sconen latone. Ende optie vier hoeken maecte hy vier zilveren columpnen dic ende sterc ende wel ghewracht. Mer die hoefde dair af waren gulden ghefiniert ende zeer uuterlic ghemaect. Dese waren ten vier horneken ghesoudeert opten ondersten zerck mit metale. Op dese vier columpnen so lach die ander zarcke, die was van witten marmersteen; op desen zarck hadde Apelles ghesoudeert aldore brede vaeschen van finen goude. Ende dair had hy in gewracht die ronde werlt aldus als hier staet. Want aldus is die werrelt in drien ghedeilt; want Aziën hout alsoe voel als beide die ander partiën. In elc van desen partiën hadde Apelles ghemaect ende gegraven alle die steden, die dair binnen waren ende alle die rivieren, diere binnen waren ende wat volc datter binnen woenden ende mit wat tongen datmen dair sprac. Ende die grote wonder, diere binnen lagen ende oic alle die eylande vander zee ende hoe zy hieten. Dit hadde hy so properlijc dairan ghewracht
fo. *75c.* van wanen dat een mensche hadde ghewcest uut alle der werrelt, hadde hy by deser tomben gestaen, hy hadde ghezien ende

7. Vier (ontbr); C. vasschen H. vaesseken; of B. cante; H. cant. 8. C. steen ofte sarken; E. scake; H. latoenen; E. F. G. op die; H. opten; C. maecten. 9. E. H. sulveren; B. C. E. F. H. colummen; dicke; E. gewrocht; F. wel (ontbr.). 10. B. F. H. hoede; E. huede; C. of die; B. ghesineret; F. ghesmeert. 11. B. F. te vier; C. te vier hoerniken; tot vier hoeken; E. ghefondeert; H. opden. 12. E. matale; B. E. F. colummen leide men dese ander sarck; H. colommen leytmen den anderen sarc. 13. B. enen witten merbersteen; C. mormelensteen; G. mermersteen; B. E. op dese; G. serck so had. 14. E. ghefondeert; F. alledore; H. aldaar waesken. 15. C. had hy (ontbr.); E. gewrocht; H. dairin hadde hi gewrocht, B. E. F. H. werlt ende in drien ghedeilt aldus als hier steet (E. staet ontworpen); C. werlt gelijck als sie hier staet. Na s t a e t o n t w o r p e n volgt in E: Dit is Darius graf (in rood) met open ruimte voor teekening; teekening van het graf in B. F. G. H. 17. B. F. vele. 18. H. elcen; B. van dezen partiën (ontbr.); G. H. pertiën; B. C. E. had. 19. B. H. dier rivieren; E. F. ende alle die rivieren; G. ende alle die rivieren mede; C. ende .... rievieren (ontbr.). 20. B. H. die daer binnen liepen; C. diere binnen waren (ontbr.); E. F. dier binnen liepen; C. die dair; E G. dat dair; F. dat der; B. E. H. woonde. 21. C. dat (ontbr.); B. E. F. H. woude, die daer. 23. C. dat; B. E. F. G. hadt; C. properliken; E. wenen; E. hi alsoe; H. van weven; F. van waer. 24. B. E. F. G. H. mensch had; B. E. F. alder; H. al; C. ende had; B. E. F. G. H. had. 25. F. tommen; H. tumben.

8. l a t o n e = geel koper cf. Mnl. Wdb. i.v. — 10. h o e f d e = kapiteelen. cf. Alex XII. 817. — 10. u u t e r l i c, zie de aant. — 16 Zie de aanteek. — 21. w o n d e r, l. woude (?). Zie de aanteek.

mogen mercken sinen rechten wech te landewaert. Oic hadde hy dairan gewracht die yeesten van beginne der werrelt ende die stride ende hoe Alexander Darium verwonnen hadde. Die lande te nomen laetic hier after om dat ict corten wille. Alle dit werck hadde † Apelles oic gegraven ende ghemaect mit alrehande beesten ende dieren, diemen vant ende hy hadt al overdect mit enen wercke, datter luchte(n) gelijc cristalle; mer het was voel claere ende schinrede gelijc der zonnen van claerheiden. Hierdoor sachmen alle dat werck ende Darius fertele, dair hy in ghebalsemt lach mit dieren crude ende specie. An dese tombe stont oic gescreven hoe lange die werrelt gestaen hadde tot dat Alexander coninc wart. Dat was XLVIII^{C} jaer, XXX jair myn.

VAN DEN PHILOSOPHEN ANAXIMINES ENDE EPICURUS.
Cap. XXXII.

Te dien tijden was Anaximines seer vermaert van wijsheiden; ende die leerde Alexandrum in sijnre joghet wijsheit ende doecht. Ende hier gheviel, dat Alexander vellen wilde die stat, dair Anaximines in woenachtich was; ende Anaximines ginc

---

26. H. den rechten wech tot sinen. — 27. B. E. F. geesten; C. yesten; H. vanden beginne; F. begijn. 28. E. F. had; G. verwan; hadde (ontbr.); H. landen 29. F. nome; C. hier (ontbr.); C. F. H. achter; C. ick dat; B. C. E F. H. wil; H. al. 30. G. apollo; B. E. H. begraven; C. gemaekt ende gegraven; H. eenrehande. 31. G. ende dieren (ontbr); vant ende dieren; F. ende hi hal al; C. haddet. 32 B. werk ghelucte ghelijc; C. lichten gelijc enen; E. werck dattet lichte; F. dattet gheluchte; G. luchte; H. dattet lichte gheliken cristal. 33. C. schijnender; E. ende schinende; F. vele claerre ende scinende; H. scinende gheliken; E. sonne. 34. E. ment; H. alt; B. twerck; E alle dat (ontbr.); Darius vertelde; H. verteel. 35. C. G. gebalsamt; C. gebalsamt was dat lach; F. ende lach; C. F. dueren; E. cruden; B. F. H. speciën; C en demit speciën; an deser tomben; F. tomme; H. tumbe. 36 C. lange dat; F. had. 37. C. XXXVIII jaer; E. Dat.... mijn (ontbr); F. acht ende viertich hondert jaer; B. men.

Opschrift. B. F. van Philio Anaxmines en van Epicurus; C. Item van den enz. Caplium XXII; F. van Phile Enaximines ende van Epicucois; H. van Philo Anaximines ende van Ephiturus, Ca. XXXI.

1. C. In dier tijt; E. tot; B. E. tide; E. H. wijsheden. 2. B. E F. ende dese; C. leerden; H. ende hi leerde. 3. B. E H. doghet; B. E. F. H. Ende het; H. woude; B. de stat. 4. B. E F. in was woenachtich; C. in woenden ende hi; H. woenachtig in was.

---

33. l. voel claere ende schinende gelijc enz — 34. fertele = lijkkist. cf. Mnl. Wdb. i. v. fiertre. — 37. cf. Alex. VII. vs. 1825. De lezing van den variant aldaar stemt overeen met de onze.

uter stat tot Alexandrum om hem een bede te bidden. Ende Alexander zwoer, dat hy op dien dach negeen bede op hem doen en soude. Doe sprac die wise man: „Nu bidic dattu dese stat slechtes", ende aldus verkeerde hy Alexandrum van sinen quaden wille mit suptijlheden; want Alexander hielt sijn woert, ende en dede sijn bede niet ende aldus bleef die stat staende, die Alexander meynde te vellen. Te deser tijt was Epicurus oic te Athenen in die stat zeer vermaert; mer hy doelde in enigen zaken, want hy seide, dat die meeste zalicheit vanden mensche wair in weeldicheit van den vleysche; *oec dat Got deser werlt niet en rochte ende dat die sielen storven mitten lichamen.* Hy seide oic zommige goede punten, want hy seide: „So wie wijsheit wil vercrigen, hy moet alle weeldicheit laten varen, want fo. 75*d.* dat edelste dinck, dat wesen mach, dats willige armoede. Want dien sijn goet luttel (ofte voel) dunct, hy en mach nemmermeer rijc werden, want so wie der naturen recht leven wil, hy en mach nemmermeer arm werden; want selke comen van groten goede ter armoeden (te groten goede) ende dan beginnen sy eerst hair kaytivicheiden." Hy seide oic: „So wie erghent *eten* sal, hy

---

5. C. om Alex. een bede; H. hem (ontbr.). 6. F. F. H. Mer Alexander; B. F. neghene bede om hem doen soude; C. geen bede; E. H. om hem. 7. B. E. F. H. dese wise; B. F. dan dattu; H. bidic di dan dattu. 8. B. E. F. slechs; H. slechste; C. verkeerden. 9. B. E. F. quaden (ontbr.); H. quaden sinne; C. F. suptijlheiden; G. H. subtijheden. 10 B. ondede; E. aldus so. 11. C. meynden te destrueren; E. Te deser stat; Exicucus; G. Epipurus; H. desen tijden; Ephicurus. 12. H. tot Athenen so vermaert inder stat; C. tot Ath. inder; dwaelden; F. doelden; H. dwaelde. 13. C. selicheit; E. menschen. 14. B. weeldicheden; E. weellicheden; F. weeldicheiden; H. weeldicheden van vleysche; B. E. F. vleesch; B. E. F. H. oec dat Got deser werlt (H. werelt) niet en rochte (E. F. rechte, H. achet) ende dat die sielen storven (F. H. sterven) mitten lichamen. 16. H. Ende hi seide; enige; 17. B. ghecrighen; H. crighen, die. 18. H. Want dat.... rijc werden (ontbr.); C. dinck, datmen vinden mach, dat is; E. dat is willich; B. F. willich; F. dat sijn mach. 19. E. wie; F. wien; C. sie groet; luttel ofte veel dunket; F. te luttel; G. dunkt (ontbr.) 20. B. rike; H. want wie. 21. F. wil (ontbr.); B. F. hine mach; B. C. E. F. H. want selcke (E. H. sulke) comen van groten (C. grote) armoede (C. armoeden, E. F. H. armoede) te (C. toe, F. ten, H. tot) groeten goede mer dan; G. ter armoeden tot groten goede. 23. B. B. kativicheit; C. kaytivicheit; G. kaytivicheden; B. E. F. so (ontbr.); B. C. E. F. eten; G. sal eten.

---

14. Voor de invoeging cf. varianten en Sp. Hist. I[4]. XXXI. 25. — 22. In het hs. is „t e n g o e d e doorgehaald; daarna zijn er punten onder gezet.

bezie eerst mit wien hy eten sal ende dan wat hy eten sal. Tbegin van alre doget, dats dat een sijn mysdaet bekent ende dat hy altoes peynse, dat hy altoes sterven moet. Een en sal sijn leven niet overgheven ter gulsicheit, noch ten overate, mer hy salt keeren ter wijsheit ende te maetheiden, want van weeldicheit coemt dicke onbaet ende oevel ende groete ziecheit."

HOE ALEXANDER SIJN SEDEN VERWANDELDE. Cap. XXXIII.

Als Darius doot was ende begraven, so hief Alexander op die zeden van Persen ende liet varen die costume van Macedoniën. Ende dit beval hy sinen boden selve te doen, diere nochtans tegens seiden. Hy ginc houden voel wive ende amyen, die scoenste, die hy vynden mochte ende dair mede so lach hy dach ende nacht alsoet hem goet docht. Hy wart oic alte gulsich van spisen ende van drancke, omdat hy wilde, dattie luxurie in hem niet mynderen en soude, alse sy ghedaen soude

---

24. H. die erghent eten sel hi besie oec met wien dat; G. sal eten; F. ende .... eten sal (ontbr.). 25. C. Voert seide dese meyster; B. F. Dbeghin; C. dat aenbegin; E. Dat beghincel; H. Dat beghin; E. G. van (ontbr.); H. alle doecht; dat is; C. dat een mensche; bekenne; G. kennet. 26. C. dencke; C. hie ummer; B. E F. G. H. altoes (ontbr); B. Een en sal niet leven niet; C. ende hie en sal. 27. B. E. F. te overate noch (E. noch tot; F. noch te) gulsicheden; G. ten gulsicheit; H tot overate nochter. 28. C. sal dat; B. E. gemaeticheden; C. ende te maetheiden (ontbr.) F. gemachtigheden; B. E. F. H. weeldicheden; C. want van gulsicheit compt dicke ovel ende. 29. G. onbate; H. dicwijle.

Opschrift. C. XXXII Capitulum; H. Ca. XXXII.

1. E. doot ende begraven was; H. hief op Alex. 2. E. F. H. Pertsen aen sijn clederen (H. cleder) ende aen sijn ghewaden ende hie droech die crone van Peertsen (E. Pertsen) ende liet. 3. C. boede; H. selver; B. E. F. dier nochtan jeghen; C. die daer nochtan; H. dier. 4. teghen; C. F. seide; C. holden; B. E. F. vele (E. veel) wiven; C. ameyen; F. amye. 5. C. scoensten; F. dat hi; H. die men; B. C. E. so (ontbr.); E. lach hi mede. 6. C. soe het hem; H. so hem; C. oeck also alte gulsich. 7. H. spise; B. C. E. F. H. dranck; E. woude; E. G. H. dat die. 8. C. oncusheit; F. oncuusheit; H. in hem (ontbr.); B. niet meerderen en soude; F. niet meerreden; en soude (ontbr.); H. niet meerren; B. E. F. H. alse .... soude hebben (ontbr.); G. alse hi.

---

3. boden. l. baroenen; Sp. Hist. I[4]. XXXII. 6: „sinen baroenen"; Vinc. XLII: Amicos quoque suos. — 5. Sp. Hist. I[4]. XXXII. 9: „Daer ghinc hi toe van nachte te nachte."

hebben, hadde hy ghemaet gheweest van spisen. Hy maecte spele in sijn werscap ende vergat sijn wijsheit, want hy en mickede, dat sijn rijcheit sijn goede zede versmoerden. Hy wart als een tyrant op sijn volck ende alse een viant ende hy balch hem zeer alst hem yemant seide, dat hem mystont. Hy hadde groote toern, dat hy Philps zoen hiet ende datmen seide, dat hy die goede zeden van sinen lande verleit had. Want hierom worden gedoot Philotas ende Permenioen, sijn vader. Aldus en maect grote rijcheit nyemant goet, mer sy versmoert goede zeden. Hierna wan Alexander Sichem ende alle die lude, die alom ende om den berch Caucasus geseten waren. Want dit was wilt volc ende onwetende ende nye en consteze nyemant bedwingen, mer Alexander dwancse alle. Hierna quam hy ten berge Caspiën, dair die thien gheslachten van Ysrael in besloten sijn. Want als hiervoir inder Coninge boeck gescreven is, so leverdze Got om haere zonden wille Salmanezer, die coninc van Assiriën, ende hy voerdse hier ende brochtse uut(er) haren lande.

---

9. B. hy (ontbr.) ghemate; C. of hie gematich hadde geweest; E. ghematich; F. dan die ghematen. 10. C. maecten spoel; wertscap; B. in sine; H. in sinen; F. weerscap; B. E. F. H. vergat sere sine; C. ende hie mercte niet. 11. B. E. F. H. des niet dat; H. rijcheden; B. seden; E. guede seden. 12. E. F. H. tyran; C. tyranne; G. tyeran. 13. C. H. als hem; G. mistaet; H. hads; B. had grote toien. 14. E. oec grote toorn; H. dat men; E. sone was; C. H. men hem seide. 15. H. den; B. E. H. goede (ontbr.); H. seide; C. F. verleert hadde; H. Ende hierom. 16. C. soe worden; G. Premenioen; C. H. aldus soe en. 17. E. guede. 19. B. E. F. alom ende (ontbr.); H. die onder den berch Cancasus al om endomme; B. F. Caucasus (F. van Caus) al om ende om. E. Cantasus al om ende om. 20. B. F. noyt; C. coste; F. constenze yement; G. yement. 21. G. mar; C. Alex die; E. bedwancse; B. F. Ende hierna 22. F. berghen; B. dier die X; C. E. geslechte, geslachte. 23. E. waren. Want gheliken hier; F. Want soe; H. alsoe; B. also hier vore; C. alsoe hier vore (2 maal); in libro regum, dats inder conningen boecke bescreven; E. H. coningen; F. coninc; boeken; E. bescreven. 24. E. H. haar; B. F. wille (ontbr.); E. wil. 25 H ende die voerdese; C. voerden sie ende hie; C. E. F. G. H. uut.

---

14. Philps, d.i. Philips — 18. Sichem. l. de Sijten. Sp. Hist. I[4]. XXXII. 31:
„Hiernaer hevet hi den Syten gesocht
Ende met stride onderbrocht" Vinc. idem.

HOE ALEXANDER DIE THIEN GHESLACHTEN VAN YSRAHEL BESLOET. Cap. XXXIIII.

Doe Alexander gecomen was te berge van Caspiën, so zeynden die X geslachten boden an hem ende sy baden oerloff, dat sy fo. 76*a*. tegen hem uitcomen mochten. Ende Alexander vraghede die zake wairom sy gevangen waren. Ende doemen hem seide, dat sy openbaer Gode gelaten hadden van Ysrahel ende hadden die gulden calvere anghebeet, ende dattet hem Gods propheten te voeren gheseit hadden, dat sy hierom souden gevangen ghevoert *werden*, dat sy nymmermeer wederkeeren en souden (ende) Alexander antwoirde, dat hijse noch nauwer besluten soude; ende doe dede hy die nauwe wege vanden gheberchte vermueren mit hogen mueren ende doe hy sach, dat dit werck omgheleit was mit menschen pinen, so bat hy Gode van Ysrahel, dat hy selve dit werck voldoen wilde. Hierna thans ghingen die berghe deen an dandere ende die roedze sloeten hem toe, soe dat menre nymmermeer over † comen en mach. Ende dair

---

Opschrift. B. sloet; C. geslechte; XXXIII Capiltel; E. van Ysr. (ontbr.); H. Ho. Cap. XXXIII.

1. C. conninck Alex.; B. F. H. comen; B. C. H. ten berghe; E. totten; F. bergen; B. E. F. souden. 2. B. E. F. H. geslachten van Ysrahel; C. tot hem; orloff. 3. C. jegens; B. E. F. H. uuttrecken; C. vrageden. 4. C. om dat; E. F. H. si so. 5. B. E. F. openbaerlik; C. goede van Israhel; H. si Gode openbaerliken; G. van van Isr. 6. B. C. E. F. calveren; H. calver; C. gebedet; E. aengebeden; F. aenbeedt; B. E. F. dat hem; F H. Goods. 7. E. te (ontbr) voer; B. F. voerseit; F. sy (ontbr.); B. F. souden werden ghevanghen; C. gevangen solden gevoert werden; E. souden werden ghevangen gevoert ende dat; G. gevangen werden ende nymmermeer. 9. B. E. soe antwoerde Alex.; C. antwoirden; E. H. Doe antwoirde Alex.; F. dat sise. 10. E. gheberchten bemueren; E. vermueren (ontbr.); H. vandie bemueren 11. H. mit .... mueren (ontbr.); B. E. F. mer doe (F. doen) hi. 12. B. E. F. was te (F. om te) volmaken; G. omgemuert was; H. omleit was te volmaken; E. H. God; C. Goede. 13. C. selven; F. selve dat dit; H. selve (ontbr.); volmaken; B. E. F. H. thant (E. H. tehant) ghinghen die roken ende die berghe aen (F. ontbr.) dander (E. H. die een an dander). 14. C. die een an den anderen; B. E. F. H. ende .... toe (ontbr); C. G. roedzen. 15. C. H. dat men daer.

Cap. XXXIV is genomen uit de *Hist. Scol.* lib. Hester. Cap. V. — 3. hs. Alexder. — 9. doe antwoirde Alexander, cf. varianten. — 11. Hist. Scol.: Cumque angustia viarum obstrueret molibus bituminatis.

wart gheopenbaert, dat God niet en wil, dat sy ymmermeer uutcoemen sullen. Nochtan seitmen, dat sy uutcomen sullen byden einde vander werrelt, ende sy sullen groet volc verslaen. Dair Got aldus groeten daet dede om eenen quaden mensche, wat sal hy dan doen om den goeden mensche.

VANDER POERTEN VAN CASPIËN. Cap. XXXV.

Nu wil Alexander trecken ter poertenwart van Caspiën. Solinus scrijft, hoedanich dat dese poerten sijn; hy seit dattet een nauwe wech is gehouwen inden roetzen ende hy is VIII milen lanc, ende so nauwe, datter nauwe eenen wagen doir liden soude. In beyden siden van desen wege sijn die roetzen alte hoge dair hy in gehouwen is, ende die roetzen tranen altoes van zouten aderen ende die verscheit verhert dair ende wert so glat als oft een ijs waer, so dattie wech quaet is ende so nauwe te gaen, dats nyemant en soude mogen geloven. Ende alsmen ten eynde vanden gate coempt, so coemen dair so voel serpenten

---

16. B. E. F. H. hier wort; F. wilde; H. woude; B. nemmermeer. 17. F. ut en comen; H. uutquamen; B. F. sullen (ontbr.); E. souden; C. nochtant; H. nochtans; B. F. H. sellen. 18. B. C. G. werlt; H. sellen. 19. B. E. H. dus. F. dat dede over; H. dede van; F. menschen. 20. H. goeden menschen.

Opschrift: F. vanden; H. Cap. XXXIV; E. Darius wrake van sinen doot (verwisseling met het opschrift van het volgende hoofdstuk).

1. C. Nu hier wil; B. treecken; H. wart (ontbr.) 2. B. Silvinus; C. Silvius; B. dat het; E. F. dat (ontbr.); H. seit tis een enghe bat ghehouwen in den roken. 3. C. wech sie; B. E. roken; H. hi (ontbr.); E. achte. 4. E. H. so enghe: H. dat daer; E. nauwelic; C. doerlieden soude enen wagen; E. H. een. 5. G. H. en soude; B. beide; G. van (ontbr.); C. wagen synt; E. steenroetzen. 6. G. hoech; H. dair hi uutgehouwet is. 7. B. H. zout aderen; E. van zout; C. gesolten; F. verhert dat; F. also; B. F. ghelet; H. wort 8. H. als (ontbr.); C. wort soe hart als een ijs; B. E. F. G. H. dat die; C. wech so nauwe ende soe enge is dat men des cume geloven solde. 9. B. F. gane; nyeman; B. E. F. H Ende alsmen ten eynde van dese (H. desen) weghe (F. berghe) coomt so leyt in (H. an) beiden siden van desen weghe wel XIIII (E. VIII) milen verre (H. lanc) sant ende daer binnen en vynt men ghene (E. gheen, F. en ghene) verscheit; ende als men ten einde van desen (E. F. H. den) gate coemt, so comen dair soe vele (F. H. veel) serpenten gheronnen enz.

---

20. Hist. Scol.: Et ut ait Josephus, deus quid facturus est pro fidelibus suis, si tantum fecit pro infideli? cf. Alex. III. 836—840. — 2. Solinus. cf. C. Julii Solini, Collectanea rerum memorabilium, iterum recensuit Th. Mommsen. Berolini 1895. Cap. 47.— 10. De volgorde der varianten is goed. cf. Bijlage III, waar we deze passage naar Solinus geven.

lopen, datter cume yemant mitten live ontgaen mach, tenwair inden wynter. Ende teynden deser wege so leyt an beiden siden een sant, wel XIIII milen verre, ende dair en binnen so en vynt men negeen verscheit. Ende doe Alexander vernam datmen fo. *76b.* anders nergent liden en conde dan doir dese poerte van Caspiën, so vergaderde hy sijn ridders, omdat hy ondervynden woude wie dat Darius ter doot ghebracht hadde.

DIE WRAKE VAN DARIUS DOOT. Cap. XXXVI.

Alexander seide tot sinen ridderen: „Gy heeren, ick bin blyde ende harde vroe, dat Darius, mijn viant, dus doot is. Ende oic bin ic denghenen, die en ter doot ghebracht hebben om mynen wille, grote eer ende groeten loen sculdich; ende dat soude ic hem doen, opdat icse wiste, wie sy waren. Dairom bidic hem, of sy hier sijn, die aldus voel om mynen wille gedaen hebben, dat sijt my nu openbaeren, want ic meense hoge heeren te maken." Doe dit Bessus ende Narbasines hoerden, so worden sy blide ende quamen beide gader voert ende li(e)den, hoe sy dese moert ghedaen hadden. Ende des deedse Alexander wel hoge hangen ende seide, dat hy niet verzworen en waer, noch dat hy niet ghelogen en had, want hy makedze hoghe

---

11. C dat dair ontcomen; H. datter cume mitten live nyement ontgaen en mach. 12. C. wegen so leget. 13. C. mile lanck. 14. C. men nergent geen; H. ende daer. 15. H. erghent; B. E. F. H. gheliden; B. F. dan doir (ontbr.); E. doir (ontbr); H. condetot deser poerten; B. F. poerten. 16. F. doe vergaderde; B. vergadert; C. vergaderden. 17. B. E. F. H. dat (ontbr.) Darius.

Opschrift. B. F. D. Darius wrake van sijnre (F. D. sinen) doot; C. doede; E. Van den poerte van Caspiën (verwisseling met het opschrift van het voorgaande caput); H. Darius wraect van sijnre doot. Cap. XXXV.

1. E. sprac; H. ridders. 2. H. herde vroe; G. mine; C. aldus doot is. 3. E. Ende oic wiste ic; B. dienghenen; B. E. F. G. H. dien; B. E. brocht; B. E. F. hebben (ontbr.); H. brocht heeft. 4. E. wil, dien wair ic groet eer ende grote loon; B. F. grote loon; G. groet loen; H. groet eer ende groet loen. 5. H. hem (ontbr.) doen; B. E. F. H. ic wiste wie dat; C. wie dat; G. ic wiste wiese. 6. H. hem (ontbr.); B. E. F. dus vele daer; H. dus; C. wil. 7. G. si my. 9. E. F. doe worden; C. blide ende vroe; B. E. F. H. te gader. 10. E. hoe dat si beide te gader; F. desen; H. hoe dat si desen; B. Ende doe deedse beide Alex.; B. dede sie; E. H. Ende doe deedse Alex. beide wel. 11. C. veel hoege; H. ende hi; F. verzwaren; H. bezworen; C. en (ontbr.) weer. 12. B. E. F. noch dat hi oec loech; C. noch (ontbr.); G. hadde dair an; H. ende dat hi oec niet en loghe; B. F. makese; C. makeden sie; E. H. maectse.

heeren. † Doe warter oic een ander gevangen, die den raet ende den moert van Dario toebracht ende dien leverde Alexander Dariums broeder ter wraken. Ende Alexander toech doe haestelic optie rieviere Tardis ende dair dede hy een groete stat maken binnen XXII dagen, die hy na hem Alexandriën heten dede, ende hy muerden een muere al om ende om die stat, die VI milen lanc was. Ende hy vergaderde volc uut enige steden, die Cyrus wilen ghemaect hadde ende hy deedze in deser stat woenen. Men vynt oic gescreven, dat Alexander alle jair een stat maken dede, die hy Alexandriën hieten dede: dat waren XII Alexandriën binnen XII jaren dat hy regneerde. Ende in sulc van desen steden liet hy lude van sinen heer, die te cranc, ofte out, ofte pijnlic geworden waren ende hy dede in die mure vanden steden houwen, dattie steden Alexander, Jupiters zoen, hadde doen maken. Mer dit was een sotte stouticheit, dat hy hem selven over Got hielt, die leven moste mit eten ende mit drincken.

---

13. B. E. F. H. Daer wert (E. wort, F. waert) oec; C. wart daer; B. E. F. H. ghevaen. 14. C. brachte; E. brochte; C. den leverden. 16. G. broder; E. broeder, dat hi en wrake; C. wrake; B. F. trac. 16. C. haesteliken; B. E. F. H. op Tardis, die scone riviere; G. op die. 17. B. E. F. H. opmaken; F. scone stat; E. XII daghe. 18. B. F. heiten; E. G. H. hieten; B. E. muerde een muere al omme en domme (F. omme ende omme); G. mit een muere; H. muerde een muer al omme. 19. G. vergaderden; uut veel; E. F. H. enighen. 20. F. Tyrus; G. Cyerus; C. wilneer; E. wileneer; F. wile; H. bewilen; hi (ontbr.); C dede sie; B. E. G dese stat; F. die stat. 21. B. E. H. elcs jaers; C. E. G. bescreven. 22. B. F. H. hiet; dede (ontbr.); E. dien hi alle hiete; dede (ontbr.); H. ende dat. 23. G. regneerden; G. binnen .... regneerde (ontbr.). 24. C. ende in elc; daer liet hy lude, die al te alt ofte cranck ofte te; E. volc van; F. liede; H. luden; F. heerre. 25. G. waren geworden. 26. G. van die; C. mueren; E. in die riviere van den; H. inder mueren; E. F. G. H. dat die; E. stede; F. van den stenen. 27. B. E. F. sone had 28. B. E. H. stoutheit; C. stolticheit; E. selver; over (ontbr.). 29. B. E. F. ate; dranck; H. spise ende mit dranc.

---

16. Tardis. Sp. Hist. I[4]. XXXIV. 22. „Up Tandis der riviere"; Vinc. XLIV: super omnem Canaim (lees: amnem Tanaim). — 17. XXII l. XII. Sp. Hist. vs. 26: „Binnen XII daghen"; Vinc. XLIV; intra diem septimumdecimum. — 20. cf. Epitome III. 35; Historia 130; Justinus. lib. XII. — 25. pijnlic. Sp. Hist. vs. 37. idem; Vinc.: quoscumque in exercitu seditiosos habebat.

HOE ALEXANDER CLYTUM, SINEN RIDDER, DOOTSLOEGH. Cap. XXXVII.

fo. 76c. Eens sat Alexander in een feeste ende at ende dranck mit sinen voirbarigen heeren, so dat hy al droncken wart. Ende men wart ginder sprekende van Philippo, Alexanders vader, ende die heeren begonsten Philippum te prisene, mer Alexander die prees hem selven boven sinen vader, ende verhief hem harde zeer; ende dat meeste deel van den heeren warens hem mede, omdat sy hem lieve seggen wilden mit smekeryen; mer dair was een ridder die Clitus hiete, ende hy soude die waerheit seggen, bolchs hem wie wilde, ende hy prees voel meer Philippum. Doe wart Alexander op hem ghestoert mit gramscappen, ende greep een spere, die een knecht in zijn hant hadde ende doirstac desen Clitum, die een out, vroem ridder was. Ende doe Clitus doot lach, so riep Alexander op hem: „Beziet nu, wat Philips dy helpen mach!" Mer des anderen dages doe hy we†der nuchteren geworden was, ende hy gedachte wat hy gedaen hadde, so woude hy hem selven doot gesteken hebben van rouwen, ende hy ginck Clitums wonde cussen. Ende en haddent hem sijn vriende niet benomen, hy hadde hem selven op die stat dootgesteken, want hy bedachte

---

Opschrift. B. Cluuse; E. Clituse; H. Cliuise; B. D. E. H. sinen ridder (ontbr.); H. Cap. XXXVI.

1. B. E. F. H.. ende hi sat ende at; F. Des sat Alex.; C. in een feeste (ontbr.); ende dranck (ontbr.). 2. C. voirbarichsten; F. vorebarigen; G. sine; H. wert. 3. C. Ende doe began men ginder te spreken; B. E. F. om Philippe. 4. H. begonden; C. E. F. G. H. prisen. 5. E. F. H. die (ontbr.); B. E. F. H. selven (ontbr.); B. F. ende hi. 6. B. sere; H. herdi. 7. C. mede daerom dat; B. F. wilde segghen mit sine kerinen (F. sinen kerniën); E. wilden segghen mit sinen kermen; H. wouden segghen mit sinen carniën; C. mit smeiken. 8. B. F. hiet ende peinsde (F. peinsden) hi soude; E. hiete die peinsde hi soude; H. hiet ende hi peinse hi soude. 9. B. volchs hem; E. hi volghedes hem, die wille; F. bolchs; H. hi bolchs hem die woude; G. vele meer 10. B. op hem gheporrent; E. F. H. geporret; G. verstoert. 11. E. G. speer; C. H. speer dat. 12. C. alt. 13. C. ende daer; F. op hem (ontbr.); H. tot hem; B. E. F. besich wat di Phil. nu; H. aensich wat di Phil. nu. 14. B. ander. 15. B. C. E. F. H. weder (ontbr.); E. G. H. nochteren. 16. F. H. hy (ontbr.); H. ghedacht dat. 17. C. want hy bedacht hem ende ginck. 18. B. E. F. sine; E. vrienden. 19. B. F. selver; op die selve stat; H. selve stede; H. bedacht hem selven.

---

9. belchs. l. bolchs.

hem, dat Clitus zuster sijn amye was, ende dat hy om dese selve zake gedoot hadde Permenioen ende Philetum ende veel ander lude van sinen genoten. Dit ginc Alexander zeer clagen, so dat hy van rouwen in vier dagen niet en at, tot dattet hem verbaden sijn heeren, dat hy ate, ende sonderlinge Calixstenes, sijn geselle, die mit hem voir Aristotelum ter scolen ginc; ende hy was zeere wijs ende cortelic by Alexandrum gecomen om hem te geraeden.

HOE ALEXANDER CALIXSTINUM DOEDE. Cap. XXXVII. (l. XXXVIII.)

Hierna als Alexander weder becomen was, ende hy weder begonste te oerlogen, so verwan hy twiërhande volc, die hem opgaven ende brachten hem giften. Doe gheboet Alexander dair, dat men hem aenbeden soude als enen Got. Ende Calistenes lakede hem dit ende seide, dat hy peynsen soude, dat hy
fo. 76d. sterflic wair. Hierom wart Alexander harde toernich ende toech hem aen, dat hy vernomen hadde, dat hine verraden wilde; ende hy dede hem alle sijn lede afsnyden, sijn nose, sijn oeren,

---

20. H. ende dat hi oec 21. B. E. F. H. Permemone; H. Faloten; G. Premenioen; C. Perm. ende Phil. gedoet had. 22. B. E. F. luden; E. sine. 23. C. so (ontbr.); van....dagen (ontbr.); H. van .... rouwen (ontbr.) in veel; B. F. tote dat hem; E. H. tot dat. 24. H. verboden; C. hem sijn heren verboeden; C. sonderlingen Calixsteus. 25. C. sijnen; die voer hem mit Arist.; E. te vore in Arist.; E. ter (ontbr.); B. E. F. G. scole. 26. H. ende die was zeer; B. E. F. H. seer wijs ende hi was; B. F. nijwinghe tot; C. corteliken; E. nijwelinghe; H. tot Alex. 27. H. raeden.

Opschrift: B. Doe Alex.; B. E. Calistene; C. doeden. Caplium XXXVIII; E. doot sloech; G. XXXVIII; H. Castene doode. Cap. XXXVII.

2. C. begoste; G. begonst; H. begonde; B. twerehande; E. twierehande; F. tweerhande; H. twerahande. 4. B. E. H. hem (ontbr.); E. G. souden; H. een. 5. B. lachtende; E. F. lachterde; H. laecte; C. dencken; H. pensen. 6. E. G. sterfelic; B. E. F. H. gram; C. ende hie toech; H. toech 7. C. hem aen, dat hie oen verraden wolde; E aen (ontbr.); hi en; H. aen, dat hine; H. woude. 8. E. al sijn leden; C. noese; B. ore.

---

20. a m y e. l. amme, cf. Sp. Hist. I[4]. XXXV. 30 en de noot aldaar. — 25. v o i r. Zie de aanteek. — 2. twiërehande volc. Vinc. XLVI: Carasmos et Daas in deditionem accepit. — 6. t o e c h. l. teech; cf. reg. 21 van dit hoofdstuk.

ende sijn lippen, so dats elken mensche ontfermde diene sach. Ende dairna dede hine sluten an een muere mit wylden honden, dat sine scoeren ende verbyten souden, ende om dattie lude, diene zien zouden in deser pinen, hem ververen souden. Lismachus een ridder, die des Calistenes discipel plach te wesen in die scole, hy hadde ontfermenisse op sinen meister, dat hy en sach in deser pinen, ende omdat hy sijn pine corten wilde, so gaf hy en enen cop mit venijnden drancke, omdat hy te eer sterven soude. Hierom balch hem Alexander, ende deden oic werpen voir enen leeu, nochtan liet die leew desen ridder leven. Dus verhief hem Alexander ende om dattene voel van sinen groten heeren niet en wilden voir enen Got ontfaen, so dede hyse jamerlicken doden ende teech hem verradenisse an.

HOE ALEXANDER TE INDIËNWART TOECH. Cap. XXXIX.

Hierna sette Alexander sijn vaert(e) tot Indiënwart te varen, want dits dat meeste lantscap van alle der werlt. Want binnen

---

9. H. ende (ontbr.); C. alsoe dat des; F. elke mensch; G. H. mensch; B. E. F. H. dien sach; C. die oen. 10. C. hie oen; E. hi en; B. mure; E. F. H. mute. 11. B. E. F. si en; C. sie oen verslinden ende scoeren; H. omdat se hem verscoren souden; F. soude; E. G. H. dat die; F. luden; H. lude desen. 12. B. E. H. dien souden sien; C. E. dien; C. ende deser groter; E. H. vervaren. 13. E. die dese; B. F. discipule; G. plach (ontbr.). 14. H. in sijnre scolen; G. scole plach; (p l a c h was eerst in het hs. vergeten; daarom staet het hier); B. sijn; E. sine. 15. B. E. F. H. in deser pinen sach; C. hie hem; H. hine; B. C. E. omdat hi hem; H. sine pine; woude. 16. C. E. H. gaf hi hem; F. hi en (ontbr.); H. een; C. feneynden; B. C. F. H. dranc. 17. H. so balch; E. balch Alex. hem; G. deden hem; oic (ontbr.); C. dede oen; E. dede desen; F. en deden (2-maal). 18. C. G. leeuwe; E. H. leev. 19. C. E. H. aldus; B. F. hem selver; E. hem selven; H Alex. hemselven; C. dat oen; B. E. F. G. datten; H. datter. 20. H. wouden; B. F. over Got; E. over enen; B. ontfane; C. halden. 21. G. sise; B. C. F. jamerlike; E. jammerlike; ende .... an (ontbr.); C. toech; H. seide.

Opschrift: D. E. G. H. in Indiën toech; B. in Indiën trac; F. trekte; C. tot; tekst der bibelen XXXIX.

1. C. setten; B. E. F. sine vaert; C. G. vaert; H. Hoe Alex. hierna settede sijn vaert. 2. B. C. E. F. dit is; H. dit ist; lanscap; F. alle der; H. want in desen lanscap wel woenen XLIV manieren.

---

10. m u e r e. l. in een mute. cf. Inleid. — 13. Lismachus, d.i. Lisimachus.

desen lantscap wel XLIIII maniere van volc is, ende staen wel binnen V^M hoeftsteden, die al vol van rijcheiden sijn al sonder dat eylant Tamrabiën, daer thien edel steden binnen sijn, want dit lantscap hout welna dat een derdendeel vander werrelt. In dit lantscap sijn so voel wonder, datse nyemant en soude mogen vertellen. Dair sijn so hoge boem, datmenre niet over soude mogen scieten. Also saen als Alexander binnen desen lande quam, so quamen Porrus boden jegens hem en brachten hem brieve dair dustanige woerde in stonden: „Hoe bistu so sot ende so coen, dattu onse rijck moyen dorres? Ic rade dy, dattu peynste, dattu een mensche sijs ende en pine dy niet tegen Gode te doen. Du moges wel weten ende vernemen wie wy sijn, want die avonture vermach tegens ons niet. Hierom bevele ic dy, dattu haestelic te Griekenwart keerste, ende laete dy hiermede genogen. Want weet voirwair, hadde ons dijn rijck erghent ghenoeghet ofte hadden wijt begeert, onse vorders haddent lange tonderen gedaen, mer wy veronweerdent alze slijck.

---

3. B. E. F. lantscappe wonen wel; B. C. E. G. manieren; F. is (ontbr.); B. C. E. F. G. H. ende daer. 4. F. XM; G. vol (ontbr.); G. rijcheden vol; C. E. F. H. al (ontbr.). 5. B. F. deylant; B. E. F. H. Tamrabaen; C. van Arabiën; C. die tien; H. aldair. 6. H. dat lantscap; C haldet bijkant; F. houdet wel volnae deen; G. na (ontbr); F. werder werlt. 7. C. In desen lande; E. woude; H. wonders dats; C. datter. 8. C. boeme; E. F. H. bomen; C. men der; E. datmen; F. niet en soude moghen; H. datmen niet en soude; B. E. G. over en. 9. B. ghescieten; C. mogen overscieten; F. overghescieten; G. also scier; C. in dit lant; E. H. dese. 10. B. E. F. Porus sconincs boden; H. so quam des conincs Porrus; B. E. F. jeghen; H. teghen; F. hem (ontbr.); E. brochte. 11. C. aldusdanighe woerde in bescreven stonden; E. H. aldus in ghescreven stont (H. stonden); G. dus in stont. 12. F. rike; H. naken dorste ende moyen; C. ick rade; F. dy (ontbr.). 13. B. F. peyns; C. denkes; E. peinses; E. H. mensch; C. sijtste; E. sijste; H. biste; G. H. pijn di 14. B. doene; H. moechste; C. wie dat. 15. H. mer die aventuer; C. en (ontbr.); vermach dy; E. F. H. teghen; E. omme; G. H. beveel. 16. C. haestelicen; H. haestelic (ontbr.); E. Griekewaert treckes ende laet; B. F. keers; C. kerste; H. te Griekewert vaerste. 17. C. weet dat; B. C. F. had ons; B. E. F. rike ywer; C. genoecht of hadden wy des. 18. H. ghenoecht of; C. vaders hadden dat lange tonder; E. F. H. onse broeders. 19. E. F. G. H. tonder; C. veronweerden dat als; B. E. F. H. als modder.

---

5. Sp. Hist. I⁴. XXXVII. 9: „.... teylant Tamperbaen"; Vinc. XLVII: insula Taprobana. Bedoeld wordt: Ceylon. — 18. ghenoeghet. Zie de aanteek.

Want het is ongelijc onser rijcheit, ende hierom en begeerden wy dat nye te winnen." Alexander en achte van desen brieven niet, want hy kende *wel* dreyghen ende overtale.

HOE ALEXANDER ENEN ZOEN IN INDIËN WAN. Cap. XL.

Justinus seit als Alexander in Indiën quam so dede hy sijnre ridder ghesmyde van haren schilden silverijn maken, ende oic fo. *77a.* haer harnasch. Ende cort hierna quam hi voir die stat Nysa; Mer tvolc, datter binnen was en wilde hem niet weren, want sy verlieten hem op haren Got Liber Bachus. Hierom hiet Alexander, datmen die stat vermyeden soude, ende bleef dairby leggen mit sinen heere an enen berch, die heilich hiete, ende dat en was niet verre vanden poerten. Op dien berch wast alte scoen mit medewende ende mit wijngaerde al oever sonder yemants oeffenen. Van dezer stat voir Alexander in eenre coninginnen lant, die Cliophilis hiete. Dese vrou gaf hair op ende hair rijck in Alexanders macht. Mer sy verzoende

---

20. E. G. H. onse; H. rijcheden; C. ende daerom soe; en (ontbr.); F. omme; F. soe en. 21. B. wi noyt; C. dat niet; E. wijt; dat (ontbr.); F. wijt noyt; H. wijs niet; B. F. Alex. en rochte; E. van (ontbr.); B. F. H. dese brieve. 22. B. C. E. F. G. H. kende (C. kenden) wel; H. dreighinghe.

Opschrift; C. dat XLste jaer; H. Hoe Alex. in Indiën enen zoen wan. Cap. XXXIX.

1. H. seit doe; C. secht. 2. B. F. riddere; C. ridders; E. G. H. ridderen; B. F. G. silveren; C. silver; E. H. sulveren. 3. C. harnsch; H. een stat, hiet Misa; B. hiet Nisa; E. ende hiet Nysa; F. die Nysa hiet. 4. C. G. H. dat volck dat dair; E. H. wouden, 6 E. beval; C. vernyelen. 7. B. E. F. H. hi hiet daerbi ligghen; H. E. een; B. E. F. H. die men heilig heet (H. hiet); en is. 8. B. poorte; E. van die poerte. 9. E. wiesset; H. wastet; B. wedewende; C. wedeweende; E. weduwende; F. mit weden wouden; H. wewende, mit (ontbr.); B. C. F. wijngaerden. 10. B. C. yemans; H. enigh oefenen. 11. G. die (ontbr.); B. C. E. F. H. hiet; vrouwe. 12. H. ende .... rijck (ontbr.); C. verzoenden; B. sy vriede; E. sy bode; F. sy buede; H. sy brede.

---

1. Justinus. lib. XII. — 2 l. gesmijde ende hare schilden. cf Sp. Hist. I^4. XXXVIII. 4. — 3. Nysa. cf. Sp. Hist. I^4. XXXVIII. 7 en de noot aldaar. — 9. medewende. l. wedewende = klimop. — 12. verzoende. Sp. Hist. I^4. XXXVIII. 24: „Maer soe vryede (cf. B.) hare cortelike"; Vinc. XLVIII: concubitu redemptum regnum.

haer selven saen, want sy dede Alexanders wille. Ende hierby gaf hy haer lant ende vrijheit weder. Alexander wan an deser vrouwen enen zoen, dien hy oic Alexander hiete, ende hy wart naemaels coninc van Indiën. Hier en binnen quam die coninc van Indiën mit groeten heere om tegen Alexander te striden. Ende Alexander toech vast tegen hem te stride. Ende die heere vergaderden, ende in beiden ziden bleef groet volc doot. Ende int vergaderen vanden stride so reet Porrus Bucifal, Alexanders orsse, doot. Ende Alexander wart zeer verveert ende droevich om sijn peert, want hy was oic selve doe in groeter aventuren. Ende die Grieken quamen toe slaende haren heere te helpen, dair hy te voete stont, ende dair bleef menich man doot ende gewont; doch so hulpen sy Alexandrum uuter noet. Mer hy liet alle weer staen ende ghevecht, ende nam Bucifal byden stert ende toghen aen een zide, want hy ontsach hem, dattet die van Indiën souden hebben geroeft, ende dat en had hy om gheen goet ghewilt. Dus toech Alexander achterweert ende men maecte dair tuschen beiden een bestant XX dage duerende. Want binnen dier tijt mochtmen genesen die gewonde, ende die dode na hare weerdicheit ter eerden doen.

---

13. H. saen ende dede; C. saen mit Alex. ende dede sinen wil; H. hierom. 14. B. lant weder ende haer vriheit; C. E. H. haer hoer lant weder ende hair; G. hair weder hair; F. haer (ontbr.); F. G. H. weder (ontbr.); H. dese vrouwe. 15. F. H. si oic; E. oic (ontbr.); B. C. H. hiet; F. hi (ontbr.) wart. 16. B. E. F. H. Hier .... van Indiën (ontbr); van Indiën ende Porrus (E. die) vergaderde mit hem een grote heere om te striden teghen Alex. 18. B. F. trac; C. vast om teghens hem te striden; B. E. te stride ende beide die battaelden (E. betaeldie); F. te stride ende beide die battaeldiën te vergaderen ende in; H. ende beide die betaelgiën. 19. C. ende myt; E. ende an. 20. G. striden; H. riet; F. Lucifalle. 21. E. paert; H. wort; B. E. F. droeve. 22. C. E. was doe oec; F. selver; G. oic (ontbr.); H. was doe selver; F in der. 23. C. heer te hulpen; E. heer te hulpe; F. hare here; H. heer te help. 25. B. E. F. H. doch holpen si; F. uter (ontbr). 26. B. E. al were; C. alle heer; F. werc; F. ende nan; C. sterte; F. start; H. bider start. 27. B. E. F. ende tract in (E. an, F. trac oen aen) een side (E. deen, F. side); C. toech aen; G. toich en; H. toecht an die een side; F. hem (ontbr.); C. datten. 28. B. Inden soude; H. gheroeft souden hebben. 29. B. gheen goet gheworct; C. geen geelt; E. hadde; guet; B. tract; E. aldus; F. trac; H. toecht; C. E. maecten; F. maecten (2 maal). 30. E. een (ontbr.). 31. B F. mochte men; C. soe mocht; H. mochmen; F. wonde; B. die dode der eerden; E. dode ter aerde doen na enz.; F. die doden ter eren doen; H. doden ter aerden doen.

---

30. XX dage, Vinc. XLIX idem; Sp. Hist. I[4]. XLVIII. 54: „van XXX daghen een bestant”.

HOE ALEXANDER PORRUM EYSCHEDE TE CAMP. Cap. XLI.

Bynnen deser tijt beriet hem Alexander, dat hy Porrum beroepen woude te campe. Ende hy ontboet Porro dat negeen eer en waer, dat lantsheeren so zeer haer heeren aventuren souden. Ende hy ontboet hem, dat hy tegen hem te campe quame, man tegen man, ende wie verwonnen bleve, sijn heere wair verwonnen mede, ende soude onderdaen werden denghenen, die verwonne. Porus was harde blide van deser nyemare, ende nam den camp tegens Alexandrum te vechten, want hy hadde ghemerct inden strijt, dat Alexander mer vier cubitus lanc was, ende hy was nochtan vijf cubitus lanc groet ende oic sterck. Dus ontfinc Porrus den campe te vechten tegen Alexandrum, verwonne wie mochte. *fo. 77b.* Hier en bynnen onteykende hem Alexander ende cleede hem, ende voir in die borch dair Porrus lach ende geliet hem of hy copen woude wijn ende vleysch. Ende doe hy voir Porrus quam, so vragede hem Porrus, wat Alexander dede, ende hoe out hy wair van jaren. Alexander antwoirde hierop ende seide: „Onse coninc hout hem als een out man pleghet, want hy sit in sijn

---

Opschrift: B. Porrus yessch; C. eyscheden P. te camp.; E. P. die camp eyschede; F. eyschte camp; H. eysche; Cap. XL.

1. C. In deser; E. dese tijt; F. beriet; beropen (2 maal). 2. C. toe campe; C. E. H. dattet gheen; B. F. G. neghene ere. 3. E. here aventuyren; F. heerre; H. haer heer. 4. C. jegens hem. 5. C. queme; F. ghewonnen. 6. C. mede (ontbr.); H. bleve mede verwonnen. 7. C. die gewonnen hed; H. dier; B. F. H. nyemaren; F. nywer maren; C. herde lieve jegens. 8. E. Camp op teghen; F. H. teghen; F. H. hadde (ontbr.); H. merete. 9. C. hoege en was; E. F. G. H. en was; B. E. F. H. Want hi was; nochtan (ontbr.). 10. E. sterc oec; H. oec groet ende sterck; E. aldus. 11. C. tegen Alex.; H. hi verwonne die mochte. 12. H. binnen clede ende onteykende; ende . . . hem (ontbr.); C. cleden; G. Alex. mit clederen. 13. F. voir (ontbr.); E. ende toech; E. gheleit. 14. C. wilde. 15. C. alt hie weer; E. was van. 16. C. antwoerden hem. 17. C. holdet; alt man pleget te halden; H. een jonc man; B. E. F. sittet; C. cranck, want hie is by sijnre tenten.

---

3. h e e r e n is hier het mv. van heere (exercitum). cf. Sp. Hist. I[4]. XXXIX. 7. — 9. v i e r cubitus, l. d r i e cubitus. Sp. Hist. I[4]. XXXIX. 11: „Ne was maer III cubitus lanc"; Vinc. XLVIII idem. A l e x. IV. vs. 60: „Die maer v i v e voete was lanc." — 12. c l e e d e. Sp. Hist. I[4]. XXXIX. 16: „Hevet hem ontekent ende o n t c l e e t". Vinc. XLIX: deposito cultu regio.

tente byden vuere also hy ghewoen is ende warm*(t)* hem." Doe wart Porrus zeer blide, omdat hy tegens enen ouden man vechten soude, want hy was jonc ende zeer verweent. Ende hy antwoirde: „Wat waent Alexander, ende wairvoir hout hy ons; wairomme en merct hy sijn outheit niet?" Alexander antwoirde weder: „Heer, ic bin een mate ridder, sodat ick ten nausten niet en weet wat Alexander doet." Ende Porus wart te rade, dat hy doe Alexandrum dair enen brief gaf, dair ghedreich in stont gescreven, ende hy gelovede hem groet goet, op dat hy dien brief Alexandrum gave. Ende die zwoer Alexander selve, dat Alexander dien brief zien zoude, wat dairna quame. Ende dus voir hy weder te sinen heerewart Dairna als dese twee coninge inden camp vergadert waren ende sy vochten, so wasmen lange in twivele in beide dien heeren, wiet scoenste hadde. Ende Alexander was † wel op sijn hoede. Ende dair Porrus soude mit overmoede zien op sijn volc, so stacken Alexander so mitten zweerde, dat hy hem opgheven moeste te Alexanders wille, want hy stacken een groete wonde. Als dit dat volc van Indiën sach, so scoeten sy op Alexandrum om

---

18. E. F. H. vier; H. so; G. als hi; B. E. G. ghewone; B. wermit; C. E. F. G. H. wermt. 19. C alden; E. F.H. tegen. 20. E. H. seer vervaert; F. verwaert; H. Ende hi antwe; C antwoerden; G. hi seide. 21. B. weent; E. H. waer hout hi ons voer; C. holt; E. voir (ontbr.) ons voer. 22 C. F. H. waerom; F. G. H. en merct; B. Merct; C. altheit. 23 C. antwoerden; E. antwoerde weder (ontbr); B F. H. maet; C. so (ontbr.). 24. C. den nauwesten raet; G. nauwesten; H. wort. 25. C. doe dair Alex.; E. F. H. dair (ontbr.). 26. B E. H. groet gedreigh; C. geloefden; E. beloevede; F. ghelove; C. guet, dat. 27. C. den Alex.; F. G. op (ontbr.). 28. F. selve (ontbr.); den brieff selver; B. E. F. watter nae; G. alwat; H. al watter. 29. C. E. H. aldus; C. E. G. tot; H tsinen. 30. C. G. coninghen: E. twie; E. G. campe; F. H. vergaderden. 31. C. G. H. twivel; B. E. F. beide die; G. in desen tween; G. beiden; H. den heren wilkoert. 32. B. B. E. F. H. Mer Alex. 33. C. Porrus op solde sien tot sinen wille ende tot sinen volcke; E. soude (ontbr); H. Porrus mit aventuer sien soude; B. sijn op sijn; D. stack oen alsoe; B. staken; H. stack hem. 34. H. so (ontbr.); F. hi (ontbr.) hem; C. op moste gheven. 35. C. tot Alex.; E. tot; wil; C. H. stack hem; C. alsoe. 36. C. B. tvolc; E. dat (ontbr.); F. dat dat; H. Doe dit

---

21. cf. Sp. Hist I[4]. XXXIX. 30, 31 en de aanteek. aldaar.

dit te wreken. Mer Alexander verbat hem, dat sy en wouden een luttel hoeren spreken. Ende doe verwanse Alexander mit scoenen woerden, dat sy en over haren heer ontfingen ende bleven hem onderdaen.

PORRUS RIJCHEIT ENDE SY GROETE MACHT. Cap. XLII.

Alexanders historie seit dit vanden camp alse voirseit is. Mer Justinus scrijft, dat Porrus was van Alexander zeer ghewont ende oick ghevaen in dien strijt, daert ors Bucifal doot bleef,
fo. 77*c*. ende dat Porrus hierom so droevich was, dat men hem nauwe verbidden mochte, dat hy hem genesen liet ende dat hy ate. Ende als Porrus genesen was, so gaf hem Alexander sijn lant weder mit vreden. Hierna dede Porrus maken Alexander ter eeren drie steden; die een hiet Alexandriën, ende die ander Bucifalline na Alexanders orsse, dat Porrus doot sloech, ende die derde stat hiet Nicia. Porrus hadde in sijn heere XL^{M} man te voet ende XVIII^{C} wagene wel gheordineert ende gemannet; ende in allen siden waren scerpe zekelen dairan ghemaect, die zeer sneden. Ende hiertoe hadde hy IIII^{C} olifanten, die wel

---

37. H. bat hem; C. sie hem een luttel wolden hooren spreken; E. si en horen wouden een luttel spreken; B. F. H. horen een luttel spreken; G. si hem een luttel hooren wouden spreken. 39. G. scone; H. scone redenen ende woerden so dat sine; C. sie oen voer; F. sie oen over; B. heer (ontbr.); F. hare heer.

Opschrift: B. sijn grote; C. van P. rijcheit ende sijn; D. van P. rijcheyt ende van sijnre groter macht; E. van P.; sijn grote; F. van P; sijn groete; G. sijn; machte; H. rijchet ende macht; Cap. XLI.

1. C. In Alexanders historie leest men; E. F. H. campe also; C. G. H. als; G. voirscreven is. 3. B. in die; C. gevangen in dem stride, daer dat; E. daer ons Buc. in; B F. H. Bucifalle in doot; B. F. bleve. 4. B. E. F. droeve; cume; H. hem qualick. 5. C. liete; E. dat . . . . ate (ontbr.); H. liet ghenesen; ate ende droncke; ende doe. 7. B. E. F. H. mit payse; H. Hierna liet; B. E. F. H. in Alexanders ere; C. ten eeren. 8. C. F. G. ene; F. hiete hi; H. ende (ontbr.) die; ende na 9. B. F. H. ors name (naem); E. paerts name; C. stack. 10. C. had in sinen heer; B. dusentich; C. manne. 11. F. te vote; C. achtien hondert wagen; E. VIII^{C}; F. VIII^{C} waghegene; H. achte hondert wagen; B. ghedactalgiert; E. F. ghebattalgiert; H. ghebalseliert. 12. C. daer nae. 13. B. F. had, B. F. olifande; C. elephanten; H. oliphante.

---

1. Alexanders historie = Epitome II. 4. — 2. Justinus, lib. XII. — 8. d r i e steden, l. t w e e steden. Zie de aanteek. — 10. XL^{M} l. XIIII^{M} man te voete ende VIII^{C} wagene. Zie de aanteek.

ten stride gheleert waren om dat heere mede doir te breken. Ende elke olifante hadde eenen stercken toern op, dair ghewapende lude in waren ende scutters, ende die toernen waren binnen wel ghespiset. Dit was een sterc heer. Porrus hadde oic een zale, die XXX columpnen lanc hadde, in achijs ghewracht al van finen goude, *ende die weghe waren al mit goude* overdect vingers dicke al doir ende dore. Dair binnen hadde hy enen wijngaert, daer die wijngaertrancken ende die scoten ende die bladere waren gemaect in achijs van finen goude, ende die druven waren ghemaect van myrauden ende van cristalle. Dair waren an ghemaect alte uuterlic azementcameren ende slaepcameren, dair die wande alte uuterlic of ghemaect waren van finen goude, (nochtan en waren sy binnen niet holle), ende dairin geset cabunkel ende costelike steen Die doren van desen pallaes waren yvorien; die balke waren van ybenen houte, ende dit pallaes was al over gewilft mit cypresse, dair in stonden ghemaect veel beelden groet ende lanc van finen goude ende niet hol. Ende elc beelt

---

14. E. H. om die bataelgien; F. op die betaaldien mede; B. battaeldien mede te dore breken. 15. B. F. olifant; C. elephant; H. elc; E. olifant hadde op sijn rugge een starcke toern; B. F. torre; C. op haer; lude op waren; E. op (ontbr.) dair. 16. C. scutten; B. torren; C. E. toerne; H. toern; binnen (ontbr.). 17. H. ghespijst binnen. Ende dit; G. H. sael. 18. B. C E. F. G. H. colummen; E. H. lanc was; B. machijs; F. mathijs; G. had in athijs; H. ende hadde mathijs. 19. B. E. F. H. ende die weghe (E. wande; H. wande daerof) waren al mit goude. 20. C. al dorch ende doer; E. F. dic al over ende over; E. had hi enen. 21. F. dair .... wijngaert (ontbr.); H. wijngaert mit rancken, dair die scoten ende die blader ghemaect waren van mathijs al van enz; C. bladeren. 22. F. gemaect waren; B. machijs; C. G. in athijs; E. machijs (ontbr.); F. mathijs; B. waren (ontbr.); F. gemaect waren. 23. B. E. miraude; F. mirande, H. mytaude; B. F. kerstale. 24. E. H. uterlike; C. uterliken; G. cameren (ontbr.) ende; B. F. weghe; C. waende alte costelick. 25. E. F. of (ontbr.). 26. B. E. F. H. nochtan .... holle ende (ontbr.); C. nochtan soe en; hol; B. dairin waren geset; C. E. F. H. dair waren in geset; B. E. F. H. Carbunkele ende ander preciose steen (B. stene; E. stenen). 27. G. ende costelike (ontbr.); H. palase; B. was al. 28. H. ende die; al van; C. balken; ijveren holte; F. ijberen hout. 29. B. overwulft; C. gevulft; E. verwulft; F. overwlft; C. F. cypressen; H. cypresse ende. 30. B. E. F. H. nochtan en waren si niet binnen hol; C. H. beelde; C. van .... goude (ontbr).

---

18. en 22. i n a c h ij s is een schrijffout voor m a c h ij s = massief, cf. de aanteek. Sp. Hist. I[4]. XL 34. De invoeging reg. 19 wordt gerechtvaardigd door 4 der varianten en de lezing van den Sp. Hist I[4]. XL. 35. — 24. en 25. u u t e r l i c. Zie de aanteek. Cap. XXXI. 10. — 25. n o c h t a n .... h o l l e ontbr. in 4 der varianten en in den Sp. Hist. — 26. c a b u n k e l. d.i. carbunkel.

had in die hant enen cop van finen goude. *Daer stont oec binnen een platanus van finen goude*, die groet ghenoech was, in die gelijcke als oft een gulden lynde gheweest hadde. Dair waren oick veel nappen van preciosen stenen ende van cristalle. Dair was ongeloefliken voel scats ende voel duerbare stene, ende overtallike voel precioser crude. Ende alle dit grote goet quam Alexander in handen.

HOE ALEXANDER IN EEN STAT SPRANC. Cap. XLIII.

Nu dede Alexander alle sijn heer mit goude decken also hy begeerde, ende alle sijn pinyoen ende alle sijn banieren dede hy van goude maken. Sy hadden dair so voel gouts, dattet die ridders niet ghevoeren en consten; nochtant gingen mitten heere dusentich olifanten, al geladen mit goude. Alle der beesten ghesmyede waren gulden, ende het blickede harde verre inder zonnen. Ende alle *wagene* vanden heer waren ghemaect mit scarpen zekelen. Alexander hadde in sijn heer XII^{C} karren, die den heere volgheden, ende hy hadde XXX^{M} man stouter ridders
fo. 77*d*. te orsse, die in elker noet vroem waren. Voert had hy CCC^{M} man

---

31. B. E. F. H. Daer stont oec binnen een platanus van finen goude. 34. F. G. preciose; F. stene; B. E. F. kerstale; E. Dair waren oec onghelovelic; F. dair was oec; H. Ende daer waren oec. 35. B. C. F. H. ongheloeflic; B. F. diere; E. costelike stene; G. dierbarre stenen; H. duerber; C. ontellike; B. F. onvertalike; E. overtalliken; E. F. H. diere crude; B. E. F. H. al dit. 37. H. in sijn handen.

Opschrift. C. in een staet sprac; H. Ca. XLII.

1. C. In dier tijt dede; E. al sijn. 2. C. begerden; G. si begeerden; H. ende (ontbr.); C. pynnoniën; H. pingieren; E. H. alle (ontbr.); F. bamnieren. 3. C. mit golde; goldes dat des. 4. B. gheboeren; E. niet gheweten; H. niet voeren en conden; B. G. nochtan; H. nochtans; C. mit hem; E. F. G. H. heer. 5. C. F. H. dusent; E. M.; B. E. F. H. olifante; C. elephanten; H. al (ontbr.); B. E. F. H. alder. 6. B. F. H. was; E. van gulden; H. blincte; C. harde seer verre; H. verde; B. E. F. mitter zonnen. 7. B. E. F. alle die waghene; C. ende alle die beesten; G. Ende .... zekelen (ontbr.). 8. C. Alex. die; B. F. had; C. sinen heer CC karren; H. twalef hondert. 9. C. manne stolte toe orsse; E. F. man (ontbr.) stoute; H. XXX dusent. 10. B. E. F. vrome; C. E. voert so; E. CCCCM.

---

31. Sp. Hist. I^4. XL. 52: „Enen platanus, oec groet genoech,
Al fijn goudijn, indier gebare,
Oft ene guldine linde ware”.

te voet ende L stercke mulen voerden des conincs harnasch. Dair waren oic voel kemels, buffels ende dromedarize, die den heere navolgeden mit provancy. Mer den last dairaf en mocht men niet voltellen. Alexander voir selve vore mit sijnre banyeren ende wan vierderhande volc. Ende doe wilden alle die heeren van Grieken weder te landewart keeren. Doe sprac hem Alexander so vriendelicken toe, dat sy hem gheloefden mit hem te varen, wair dat hi woude. Doe quam Alexander tot eenre rievieren ende dair doir voir hy *in die zee* in een eylant, dair hy tvolc dwanc, die dair Hercules gheset hadde, wilen doe hy Indiën wan. Dit volc was zeer sterck ende fel ende quam felliken tegen Alexandrum mit XXX^{M} man te voete ende mit LX^{M} man te orsse. Mer doch wanse Alexander mit striden, so dat sy ontvloegen in een stat, die Subdracas hiete, ende dair beleide hyse binnen. Hier clam Alexander eerst opten muere ende spranc in die stat, ende dair weerde hy hem allene tegen menigen man, mer Alexander wart gescoeten met eenen gavelotte beneden die spene van enen man van binnen, mer diene scoet starffer om. Ende Alexanders volc quam in ghesprongen ende hulpen uuter noet.

---

11. C. F. voete; E. F. ende op; C. starcker; B. E. milen; B. E. F. H. voerde men; B. hernasch; C. haerns; F. harnachs; H. hernas. 12. B. E. F. vele kemele; B. E. buffle; F. H. buffele; C. ende buffels ende dromedary. 13. B. vittneldie; C. pravande; E. F. H. na droeghen vitaelgie (F. vitaeldie; H. fytaelgie); B. E. F. die last; C. F. mochte. 14. B. E. F. H. vertellen; B. E. Alex. selve; F. H. selver voer; H. sinen; E. F. bannieren. 15. C. vierdehande; H. verwan vierahande; E. F. H. Mer doe; E. wouden; F. heerren van ghebreke. 16. H. Daer sprac; C. vriendelike; F. vriendelick. 18. H. dat (ontbr.) hy; B. E. daer quam; E. tot een. 19. E. dair (ontbr.) voir hi doir; B. E. H. in die (H. der) zee in een eylant; H. dat hi; C. dat volck. 20. B. E. F. dat der; C. wilneer. 21. B. F. ende fellic; B. F. H fellic teghen. 22. B. F. te voet; H. XXXI dusent te voet; mit (ontbr.); B. F. tors; E. paerde. 23. E. doch dwancse; H. wandse; C. alsoe dat sie vloegen. 24. B. C E. F. G. H. hiet; C. beleyden. 25. B. E. tierst op den muer; C. F. G. op die. 26. C. weerden; E. verweerde; F. werde; hem allene (ontbr.); C. alleen jegens; H. hijt teghen; F. man alleen. 27. B. E. F. H. Mer dar wert Alex.; G. gestoten; C. mit eenre gavelen toe; H. mit eenre. 28. E. sijn spene; B. F. H. dien scoet sterfer (H. sterf daer); C. die oen stack, die sterf daer om; E. die hem scote die starfer. 29. B. F. holpen; C. hulpen hem; E. holpen; G. holpten; H. halp hem.

---

15. vierderhande volc. Vinc. cap. LI. zegt: „post haec Alex. Persias et Gangaridas expugnat" en verwijst naar Justinus Justinus, lib. XII heeft: „Inde Adrestas, Strathenos Passidas, Gangaritas caesis eorum exercitibus expugnat". — 22. Vinc. LI en Sp. Hist. XLI. 42 hebben beide: LXXXM man. — 27. mer .... om ontbr. Sp. Hist. cf. Alexander IX. vs. 930.

HOE ALEXANDER DIE DONCKER ZEE BESTONT. Cap. XXIIII. (l. XLIIII).

Alexander wart van sinen vrienden uuter stat gedragen, ende sy clageden zeer. Ende alle dat volc cleyn ende groot, dat binnen der stat was, sloegen sy doot. Hier doghede Alexander alte groete smerte, eer hy ghenesen wart mit arseteriën. Ende hier bekende hy ende seide: „Al hout my al tvolc, dat ic Jupiters zoen bin, dese wonde leert my, dat ick een sterffelic mensche ben." Want hy conste harde qualicken ghenesen. Ende doe hy ghenesen was, so ghereide hy hem saen voert te varen. Mer hi zende mit eenen sconen heere Polipercum in Babiloniën, want hy was mitten heer verladen, ende hi was beraden, dat hy die grote zee bezien woude, ende ginck doe te scepe ende wilde dat bezien, datter binnen lach. Justinus scrijft, dat hy op deze zee vinc eenen hoeftroever die Dyonietes hiet. Ende Alexander vraghede hem, wat verwoetheiden datten dairtoe jaghede, dat hy mit scepen in die zee voir roeven. Ende die roever antwoerde hem: „Wat duvel jachstu, dattu die werrelt al doir roeves? Ende omdat ic my

---

Opschrift. H. Ca. LXIII; E. donckerse.

1. B. van (ontbr.); H. wort; C. sijnre vriende een. 2. G. beclageden hem; E. H. beclagheden; E. al dat; B. cleyn ende groot (ontbr.); E. H. volc dat binnen der stat was cleen ende groet; F. volc daer binnen der stat was clene off grote. 3. B. was clene ende groot; C. Hier leet; H. ghedoechde. 4. C. E. groten; van arssetteriën; G. mit arseteriën (ontbr). 5. B F. my (ontbr.); E. volc. 6. F. sterflich. 7. B. E. H. mensch; H. harde (ontbr.); B. quellic; F. H. qualic; C. coste; queliken. 8. C. gerieden hie; E. F. H. bereide; H. om voert. 9. B. sande; C. seynden; C. E. G. H. heer; F. Polipertone; G. Polipeertum. 10. B. E. F. was zelve; H. was selver. 11. H. doe (ontbr.) te sceep om dat land; E. ende hi ginck; B. E. E. te scepe om dat lant te bezien. 12. B. E. F. H. Sente Augustijn seit. 13. C. deser see; H. die zee; E. venc een hoeftzeerover. 14. B. C. E. F. G. H. Dyometes; C. verwoetheit dat oen; E. G. H. verwoetheden. 15. C. Jaegeden. 16. B. F. H. dese rover. 17. B. F. G. jaghedi; E. jaeghet di; H. jaecht di dat du alle die werelt doer roepte; C. jagestu dat du die werlt al om vaerste roven; B. E. F. H. Want omdat.

---

12. Justinus. l. Augustinus, zooals de varianten hebben; de Sp. Hist. I[4]. XLII. 22. heeft ook: sente Augustijn, Vinc. Cap. LI. idem. — cf. Augustinus: de civit. Dei IV. 4. — 13. cf. Tekst I bl. 22 en Inleid.

aventure mit cleynre menichten, so heetmen my dief ende roever, mer dy heetmen coninc ende heer, om dattu voel volcs hebste. Ende als men gherechticheit afterlaet, so en is dat conincrijck o. 78*a* anders niet dan diefte ende groete roeverye; mer dat wy roevers hieten, dat is om cleynen roef ende cleynen moert.

VAN CANDAX, DER CONINGINNEN VAN ETHIOPIËN. Cap. XLV.

Hiermede liep die mere van Alexander tot Ethiopiën. Ende Candax, die coninginne van dien lande, was zere behendich ende suptijl van synne; sy zeynde enen die wel ontwerpen ende conterfeiten conste, ende beval hem, dat hy sijn suptijlheit dairan leyde, dat hy Alexanders beelt wel maecte nae alle sijn gedaente, ende dat hy hair dan tbeelt brochte. Want hier te voeren hadde Alexander haer letteren geseynt van vrientscappen, ende sy hadde hem oic weder gescreven letteren van groeter vrientscap. Sy zende hem oic grote presenten van duren houte ende van goude, ende preciose steen ende

---

17. G. menichte; E. H. hiet. 18. B. mer die di heit; B. F. voel meer volcs hebs; H. meer volcs; E. meer volc hebs. 19. B. E. F. H. Want alsmen; C. Ende daerom dat men; C. H. achter; B. E. F. H. dat (ontbr.). 20. B. E. F. G. H. dieft; B. E. F. H. roef. 21. C. heiten dat is enen; E. H. hieten; E. cleen roef.

Opschrift: E. Cander der coninghinne van Etropen. Capittel XXIX; H. Van Cander der coninghinnen van Ethorin.

1. E. mare; C. meer; H. maire; van Ethiopiën (ontbr.); B. E. F. tot Egipten. 2. C. van desen; F. van die; B. F. H. lande, die seer behendich was; C. lande, die; E. seer behendich was. 3. C. sinnen; C. seynden; B. enen pynghere, die wel beelden maken conste; E. die seynde enen schilder; F. die senden enen pingere, die wel beelden const; H. die seynde enen pingere, die wel beelde maken const. 4. C. coste; B. E. F. H. al sijn; subtijlheit. 5. C. leyden; E. F. Alexander; B. C. F. H. beelde; E. beelt (ontbr.) wel conterfeite; B. E. F. nae al sine ghedane; C. sijnre. 6. G. gedaent; H. alle (ontbr.); C. hair dat; E. G. dan (ontbr.); B. E. F. die beelde bracht; G. tbeelt dan bracht; H. dat beelde bracht. 7. B. E. F. had hair. Alex. gheseynt litteren van groter vrienscap (E. vrienscapen); C. had hair Alex.; H. had hair Alex. brieve ghesent van groter vrienscap. 8. C. oek brieve wederom; E. E. wederom letteren gescreven. 9. B. E. F. G. H. vrienscap; C. vrientscappen; C. F. seynden; B. oic (ontbr.); H. hem een. 10. B. E. F. H. presente; dieren hout (H. houte); E. out gout; C. preciosen; E. costelike stene ende van wonderlike diere vogelen; H. ende van preciose; F. G. H. stene.

---

21. Hier is de lezing in den Sp. Hist. I[4]. XLII. 41 in de war; onze lezing is beter dan de daar voorgestelde verbetering. — Opschrift: Candax; Sp. Hist.: Canday; Vinc. Cap. LII: Candax. — 3. Misschien te lezen: enen pingere; cf. varianten en Sp. Hist. I[4]. XLIII. 5.

selsene dieren ende voegelen van meniger manieren. Binnen dat dit geviele, so quam Candaules, hair een *zoen*, gevlogen tot Alexandrum om helpe van hem, want hem was sijn wijf ontroeft. Alexander sette Ptolomeus in sijn stede, ende hy dede hem selven heten Antigonus, eenen maten ridder van Alexanders scare. Ende Ptolomeus ghebaerde hem voir Candaules, of hy die coninc Alexander gheweest had; ende tot Alexander seide hy: „Antigone, vare ende doet hem helpe ende wrekene over sijn viande.” Alexander nam mit hem IIII^M ridders ende voir mit Candaules, der coninginnen zoen, ende hy vinc sijn viande, ende verloeste sijnre vrouwen. Hierom quam Candaules ende danckede Ptolomeus zeer, dien hy over Alexander hielt. Doe antwoerde Ptolomeus als heer, dat hy sijn moeder begheerde te zien, mer hy woude te voeren zeynden Antigonum. Ende des was Candaules harde blide. Dus voir Alexander totter coninginnen Candax, alsof hy Antigonus geweest hadde. Als dit die coninginne Candax vernam, so quam sy tegen haren zoen, ende omhelsede Alexander zeer vriendelic, omdat sy en eeren woude, ende beddene tallen steden in hare cameren, ende toende hem voel rijcheden.

---

11. H. selseme; B. F. diere; ende (ontbr.); H. menighen. 12. B. C. E. F. G. H. gheviel; E. F. H. so (ontbr.); F. Candaels; B. E. F. ene sone; C. eengeboren soen; G. hair een zoen (ontbr.); H. een (ontbr.); C. H. gevlogen (ontbr); B. ghevloghen haestelic; H. tot Alex. ghevlogen haestelic. 13. B. F. H. om salcoers; E. om salcoers ende hulp; G. help; B. E. F. van hem (ontbr.). 14. B. Ptholomense; E. Tholomeense; G. Potolomeus; B. E. F. H. stat. 15. B. F. heiten; C. E. H. hieten. 16. B. E. F. H. scaren; C. alse ofte. 17. F. had (ontbr.); H. hadde ende seide; B. E. F. Ende seide tot Alex. 18. B. E. F. H. Ant. vaer ende doch (H. doet); C. vaer ende doe; B. E. F. H. salcoers; C. hulpe; G. help; C. wreke. 19. G. sine viant; C. voir (ontbr.) 20. B. coninghinne; F. coninghen; G. viant. 21. C. verloesten; H. verloste sijn vrouwe; B. F. danckes; E. H. dancktes; C. danckten sijnre vrouwen seer ende Ptol. 22. F. die; C. voer Alex.; H. Doe begheerde. 23. E. heer (ontbr.); C. begeerden; B. E. sijnre moeder; H. dat hi begheerde sijnre. 24 B. E. F. H. te voeren tot (H. an) haer seinden. 25. C. E. Aldus; H. tot die conincinne. 26. B. E. G. alsoft. 27. C. teghens; B. E. F. H. ende si omhelsde (F. omhelden) vriendelic (ontbr.); C. omhelseden sie Alex.; vriendeliken. 28. B. E. F. H. si hem eer doen B. beeddene; C. bedden hem tot; E. leede hem tot; F. ende leidenen; G. beddene; H. ende si leiden in allen. 29. F. in haren; B. C. F. toenden; F. vele.

---

12 cf. Tekst I. — 19. De Sp. Hist. I[4]. XLIII. 33. heeft hier ten onrechte: I I IM ridderen, want ook Vinc. Cap. LII heeft: assumptis quatuor milibus militum. — 28. Beddene, l. ledene.

Doe antwoirde Alexander, dat hy meer wonders ghesien had in Grieken dan hy dair vant. Doe seide die vrouwe tot hem: „My dunct ymmer, dattu sijs Alexander". Ende hy seide: „Vrouwe, ic en ben niet". Ende doe leyde sy en in die stat, dair sy sijn beelt geset hadde, ende deedt hem zien ende seide: „Merckte nu wel ende besich hieran, dattie coninginne Candax vroeder is dan du, Alexander?" Doe wart *hi* so seer ontsteken, ende beclagede hem zeer, dat hy dair gecomen was. Doe seide die coninghinne: „Neen, en wes niet verveert; du hebstu mynen zoen trouwe ghedaen, ende ick sal dy dat lonen; du bist mijn
o. 78*b*. heer Alexander; † die heete dy Antigonus, wie dat wille." Ende sy bracht Alexandrum weder in sijn behout sonder vreze; nochtan wouden hair joncste zoen ghedoot hebben, want hy hadde Porrus dochter te wive.

HOE ALEXANDER VOER DOER DIE YOEDSCHE WYLDERNISSE.
Cap. XXVI. (l. XLVI).

Bynnen eenen jair gheviel alle dit wonder: want Alexander verwan Darius inden Mey, ende in die Hoyemaent daerna verwan

30. C. antwoirden hair Alex.; B. E. F. hair Alex.; G. Doe seide; B. E. F. vele meer; H. wel veel meer rijcheden. 31. E. Doe sprac. 32. B. F. H. dattu selver; E. dattu selve; C. H. selve; C. H. sijtste; E. biste. 33. G. leiden si hem; F. si oen; H. si hem. 34. C. H. beelde; F. gesat; G. geseit; B. C. F. G. had; C. lietet hem; B. E. F. deedse. 35. B. F. G. H. Merc; E. merct; B. F. H nu (ontbr.). 36. E. wiser; B E. F. H. du (ontbr.); C. du bist; B. E. F. H. Doe wart Alex. so seer ontsteken, dat hi so (H. ontbr.) seer claghede; E. F. hem (ontbr.). 37. B. F. dair (F. dae) comen wair; E. Doe sprac. 38. C. en wees; E. weest; B. E. F. H. heves. 39. B. E. F. H. du .... Alex. (ontbr.); C. mijn lieve heer. 40. B. E. F. die heit E. hiet) di (E. ghi) Antigonus, wie dat dat (E. F. ontbr.); (F. ghi) wille; H. si hieten di Antig. die willen; B. E. F. H. mer du bis mijn heer Alex. (F. Alex. ontbr.). 41. C. E. F. G. brachte; B. E. F. weder sonder vreze (E. vresen) in sijn behout. 42. C. nochtant; H. nochtans; E. H. joncsten. 43. C. Porrus, des conincks van Indiën.

Opschrift: B. doer die Joetsche wilder; C. dat XLIII Capittel; D. doer die wilde ruetsche; E. doir die ruetse; F. doer die ruetsche wilde; G. wijldernis XLVI; H. ruetsche villede. Cap. XLVI.

1. E. F. al dit; H. alle (ontbr.). 2. B. C. E. F. G. H. meye; G. dair na.

39. De lezing van den Sp. Hist. I[4]. XLIII. 69:

„Antygonus heete di een ander
Maer du best mijn Alexander",

stemt overeen met de varianten.

Opschrift: Yoedsche, l. Indsce; cf. Sp. Hist. I[4]. XLIIII.

hy Porrum. Ende in den oest hierna nam Alexander mit hem hondert ende vijftich heeren van Indiën, die alle die corte wege kenden ende hy voir wech, omdat hy alle die groetheit van Indiën woude zien. Ende dat grote heer toech doir dat santachtige lant, dat dair binnen den lande leit, want in dat lant vantmen eerst ziden werke ende dair maectmen voel ziden cleder. In desen wege hadde alle dat heere groeten noet van dorste, want sy en vonden gheen water. Mer int heer was een ridder, die enen helm vol waters ghecregen hadde mit groter pinen, ende dien brachte hy mitten water Alexander, omdat hijs loen ende eer van hem bejaghen woude. Ende Alexander nam den helm mitten water ende stortet uut voir dat heere. Ende dese vroemicheit benam menigen man den dorst. Dairna quamen sy tot eenre rievieren, die so bitter was, datter mensch noch beest of drincken en mochte. Ende hier proefdemen, dat een mensche meer liden mach dan een beeste; want van groeter noet leckeden sy cout yser ende zom loet, ende van groter noet droncken sy som oryne ende olie. Omtrent noen quamen sy by eenre borch, dair sy dat volc al naect binnen sagen, ende Alexander bat hem, dat sy hem goet water wisen wouden, mer doe scuulden sy alle neder ende men scoet over twater

---

4. F. al; H. corste. 5. C. en wech; B E. F. H. die grote wildernissen (E. wildernisse) woude sien van Indiën. Ende hi track (E. H. toech) doer dat groote heer zandachtig lant. 6. C. besien; C. voer doen; sandige; binnen in. 7. H. den lande (ontbr.). 8. B.—H. werck; E. F. H. voel (ontbr.); clederen. 9. F. dese; H. hadden; B. E. F. H. alt heer; F. groeten (ontbr.); B. E. grote. 10. B. negheen; F. en gheen; G. H. een helm; H. hadde ghecreghen; B. E. F. G. had. 12. H. die; E. hi loen. 13. G. an hem; H. van hem (ontbr.). 14. C. storte den; F. stortent; H. al uut. 16. E. tot een riviere; H. ryvier; B. E. F. noch man noch beest; C. dat daer menschen of beesten niet af; H. dat daer man of. 17. E. en (ontbr.); G. H. mocht; E. ende (ontbr.); E. H. proeftmen. 18. F. H. mensch. B. E. F. G. meer doghen; G. mocht; E. groten 19. B. lecten si som; E. licten si somme; F. lecten si om; H. so licten si som. 20. C. somwijlen; som (ontbr.) urine ende somtijt droncken sie olie; E. ende sommich; G. H. orijn; C. noenteit. 21. G. burch; H. enen berch; E. F. H. dair sijt; B. tvolc. 22. F. dat (ontbr.); C. solden wisen; F. wise; si al. 23. C. dat water.

na hem ende dies decten sy hem te meer. Doe beval Alexander, om dattet hem wonderde, II^{C} van sinen luden over die rieviere te zwemmen. Mer doe die twee deel oever ghezwommen waren, fo. 78*c*. so verbetense die waterpeerde mit groten tormente. Doe wart Alexander so toernich, dat hy C van sinen leitsmannen dede werpen in die rieviere. Ende die waterpeerde haddense schier gegeten. Cort dairna sagense lude, die hem goet water wijsden, ende alsy tot dien water quamen, so hadden sy alle die nacht genoech te doen om tegen die lewen te vechten ende tegen die beeren ende ander diere, dair sy hem mit pinen tegen verweerden.

VANDEN SERPENTEN, DIE ALEXANDER VREESDEN. Cap. XLVII.

Doe Alexander gecomen was totten zueten water, so sloech hy sijn ghetelt achte milen lanc ende so breet. Ende hi dede maken XV^{C} vuer, want dat ontsien die bitende dieren zeer. Dair quamen doe alte voel scorpioen ende cherasten, die noch quader sijn. Dairna quamen ginder menigerhande ander serpenten, nu blaeu, nu roet, so wit, so swarte, so blonde, so

---

24. C. E. H. ende des (E. so); H. hem Alex. 25. C. dair om dat hem des verwonderden; B. E. F. H. dat hem des (H. des volcs) verwonderde (B. wonderde); G. om .... wonderde (ontbr.); B. F. lieden; E. volc; G. sine ridderen ende luden. 26. G. swimmen; B. F. H. mer doe si; E. twie deel; H. over ghevaren 27. C. tormenten; H. groter torment. 28. B. E. F. H. gram; E. van sijn; F. leedsmannen; E. deden. 29. H. worpen inder ryvieren; B. E. F. H. saen. 30. C. geten; B. liede; E. saghen si volc; H. vonden si luden. 31. B. E. F. H. mer als si; C. totten; G. H. dien nacht: F. alle den. 32. F. te (ontbr.); C. om myt den leeuwen; B. E. F. H. ende tygrenlix (H. tygrelx) ende beren. 33. B. E. F. H. ende ander diere (ontbr.); C. geweerden; G. verweerde; H. daer verweerden.

Opschrift: D. F. den (ontbr.); H. van denden; C. Cap. XLVII (ontbr.); H. Cap. XLVI.

1. C. In dier tijt doe; B. E. F. H. comen; B. tot sueten, F. H. tot suveren. 2. H. ghetelde acht; B. C. F. VIII; G. lanc op; E. so (ontbr.). 3. G. vueren; H. hi dede vijftien hondert vure maken; E. ende dat; B. E. F. H. die (ontbr.). 4. F. alte vole; B. sorpione; E. scorpionen; G. H. scorpione; C. E. Cerasten; H. cherusten; H. noch veel. 6. B. E. F. H. blaeuwe, nu rode, nu blonde, nu sciere (ontbr. E.); nu wit (F. H. witte), nu zwert (F. H. swerte), nu andere die die huut.

---

4 cherasten d.i. cerasten, Lat. Cerastes, (Gr. *κεράστης*) = gehoornde slang.

ander diere, die die huut gulden hadden. Ende althant al om wasset vol van gheruchte, dattie serpente makeden. Dairna quamen serpenten binnen den tenten, die opt hoeft kamme hadden ende sy hadde*n* som twe hoefde, som drie, ende hair ogen barnden alze viere. Alexander visierde, dat alle sijn heer hem scheren soude tegen dese serpenten, ende dat elc sinen schilt voir hem soude setten ende spiete ende speren, om hiermede dese serpenten te wederstaen. In desen ghevecht verloes Alexander XX ridders ende XL knechten. Dairna quamen witte lyoen also groet als orssen, ende die sloechmen mitten spieten. Dairna quamen grote evere ende groete pantheren op dat heere. Ende dairna quamen vledermůze mit groeten scaren also groet als duven. Dairna quam dair een beeste meere dan olifant, al zwart met drien hoefden ende eermen dit dier ghedoden conste, so hadt XXXVI Grieken ghedoodt, ende LIII ander man, want het verteerdet al, cleyn ende groet, dairt op quam. Hierna quamen opt heere muze, die meere waren den vosse.

---

7. C. dieren; E. ende (ontbr.); B. F. Ende alt lant omtrent (ontbr. F.) was vol; C. al te hant wast vol; E. alt lant was vol; G. H. al om (ontbr.). 8. B. C. E. F. G gherufte; H. gerufs; B. E. F. H. dat dese; C. dat die; C. G. H. serpenten. 9. B. serpente; E. F. binnen die; C. op dem hoefde; C. E. F. kammen; H. die camme. 10. H. si (ontbr.); E. F. G. H. hadden; C. somwilen twee .... somwilen drie; B. E. F. twe hoet; H. hoefden of drie. 11. B. bernede als vuer; F. bernende als vier; C. als vuer; E. oge; als vuer; H. ogen die bernden als vuer; C. visierden; F. versierde; B. sine battaeldiën; F. sine betaeldiën. 12. F. hem scheren (ontbr.); C. scheren solden teghens; E. hem wapenen souden; G. scheren souden; H. betaelgiën souden; B. E serpente; F. H. dat (ontbr.). 13. C. solde voir hem setten; B. setten (ontbr.); E. soude houden; F. voer voer hem soude doen; H. houden souden; C. ende spiete (ontbr.); C. mede (ontbr.). 14. B. E. F. H. weder te staen. 15. C. LXX; E. F. knechte; H. knechts. 16. B. E. F. G. lioene; H. leoene; B. F. H. sloechmen doot; H. groet. 17. E. panthete; H. panthere opt heer. 18. B. E. F. vleermusen; H. vleermůse; groter. 19. E. F. H. die also; B. E. F. H. duven waren; H. dair (ontbr.) een; C. G. H. beest; E. groter dan; C. F. G. H. dan een olifant (C. elefant). 20. F. dat dier. 21. B. E. mochte; F. mochten soe; H. doden mocht; C. koste so haddet; B. E. F. H. haddet; E. ende acht ander manne. 22. B. Want verchiert al; E. verseert; F. verscoerden al; H. verscoerdet 23. C. op dat heer; B. E. F. G. musen; E. groter dan; B. bosse; C. E. F. G. vossen.

---

10. t w e h o e f d e. cf. Inleid. — 15. l. XXX k n e c h t e n. cf. Inleid. — 19. e e n e b e e s t e. cf de aanteek Tekst I. 541. — 20. d r i e n h o e f d e n l. d r i e n h o r n e n. S p. H i s t. I^{4}.XLV. 33: „Met drien h o r n e n....”; Vinc. LIII: „bestia.... tribus armata in fronte c o r n i b u s”.

Ende wat beesten, dat sy beten die bleven haestelic doot, mer die lude mochtmen van den bete ghenesen. Hierom dede Alexander sine(n) leitsman doden.

HOE ALEXANDER TEN UUTERSTEN PALEN VAN INDIËN TOECH.
Cap. XLVIII.

Alexander quam hierna voir eene poert dair die poerters binnen hoer*den* seggen, datmen Alexander niet en soude mogen doden mit wapine. Doe visierden sy een ander dinck ende scoeten te sinen volkewaert voel venijnden pilen, dair menich fo. 78*d*. man of starf. Ende Ptolomeus, Alexanders vrient, was hierof oic ghewont, so dat Alexander in drome ghewijst wart een cruut, dat alle venijn van dien scutte verdreef. Ende hierna quam hy tot eenre hoger borch, dair groet volc op gevloghen was. Ende men seide Alexander dat Heracles wilen in die borch te leggen plach, mer een groet eertbevenge verdreffen van dair. Dese borch wan Alexander mit groeter pinen, ende hy voer voert ende quam dair die gulden palen stonden, die Liber Bachus ende Hercules setten tot eenen teyken, dat sy dat lant so verre wonnen. Doe woude Alexander zien ende weten, ofte die beelde die dair stonden, hol waren ofte vol, ende hy vant,

24. G. H. dat die beten; H. die (ontbr.); B E. F. H. staphans doot; C. haesteliken. 25. B. E. luden; B. E. F. H. mochten; E. beten; E. hieromme; H. ende hierom. 26. E. sijn leytsmannen.

Opschrift: B. D. E. F. H. Hoe Alex. ten (H. den) binnensten Indiën (E. F. radiën, H Indiën-wert) voer; C. quam; H. Cap. LXVII.

1. C. porte; porteners; F. daer hi die. 2. B. C. E. F. H. binnen hoerden segghen; H. Alex. met wapen; B. E. F. soude mit wapenen. 3. F. versierde si; B. versierden. 4. B. C. E. F. H. tot; B. F. H. mit veel; E. voel (ontbr.); B. ghevenijnder; C. fenijnder; E. mit venijnde; H. fenijder; B. E. F. quarelen; H. quatelen. 5. C. mensche; C. F. G. H. of sterf; B. C. H. hier oeck of. 6. E. in sijn drome; H. Alex. een cruut in droem. 7. B. E. F. een cruut ghewiset wert; F. dat al; C. fenijnt; H. al dat fenijnt; B. dat al dat; B. F. F. H. scoten; C. dem ghescutte; B. E. H. ende (ontbr.). 8. E. tot een; H. hoghen. 9. C. wilneer; H. bewilen; B. E. F. in die borch lach; H. in dien lach. 10. B. eertbeven verdreven; C. verdreef oen; E. H. dreefen: F. eertbeven; F. pinden. 12. G. ende hi quam voirt dair; B. F. H. polen. 14. H. veer; B. E. F. H. weten ende besien; C. E. H. of die. 15. B. C. E. F. beelden; H. binnen hol; of vol; F. of niet.

26. sinen. cf. Sp. Hist. I[4]. XLV. 46. (noot 1). — 2. De lezing van den Sp. Hist. I[4]. XLVI. 4 is hier in de war.

datse vol waren van ghefinierden goude ghemaect. Hierna quam hi mit sinen heere, dair hy een grote, stercke beeste vant mit tween hoefden, die ghetant was opten rugge als een sage, ende dese beeste beet hem twee ridders doot; dese beeste sloechmen mit hameren doot, want negheen spriet en mochte hair deeren. Dairna quamen sy tot eenre rievieren ende dair theer sat ende at, so quamen voel oliphanten op hem gelopen. Doe beval Alexander dien van Thessale dat sy tegen die oliphanten trecken souden, ende dat sy voir hem dreven een grote cudde swijn, want als die oliphanten hoeren dat geluut van swijn, so vlien sy. Ende aldus sloegen sy dair doot VIII^C ende LXXX oliphanten; ende sy slogen hem die tande uut ende voerdense mit hem, want dit is preciose yvorie.

VANDEN WONDER, DIE IN INDIËN SIJN. Cap. XLIX.

Sy voeren bet te Indiënwert in ende quamen dair sy saghen naect volc ende dat VIII voete lanc was. Die manier van dien volke was, dat sy altoes waren in die rieviere ende sy aten raewe vische. Ende doe sy bet naere trecken souden om dat

---

16 H. dat si; E. F. H. fincerden. 17. B. C. E. F. H. heer; H. groet, sterc; C. E. F. beest. 19. B. F. twee; E. twie; H. opden; B. C. F. G. H. beet.... dese (ontbr.); H. ende dese; G. dit beest; E. dese.... hameren doot (ontbr.). 20. C. E. H. want gheen; F. neghene; E. glavie noch spriet; G. H. mocht. H. 21. hem; E. tot een riviere. 22. C. E. dat heer; H. so (ontbr.); C. eliphanten tot hem; E. lopen. 23. B. dien (ontbr.); C. den van; E. G. die van; H. Tessalen. 24. B. F. olifante; C. tegens die eliphanten; E. toghen; B. E. souden (ontbr.); F. soude; dat (ontbr.) 25. F. oudde swine; B. swine; E. H. swinen; B. H. olifante; C. eliphanten; F. dat (ontbr); B. E. H. tgeluut. 26. B. E. F. H. van (E. H. van den) swinen; C. hoeren cudde van swijn ende dat geluut; B. E. F. H. vlieghen; B. E. F. H. ende (ontbr.); B. C. E. F. H. aldus soe; H. dair (ontbr.): E. IIII^C; H. achte hondert ende tachtig. 27. B. F. H. olifante; E. si braken; E. tanden. 28. E. F. dat is; H. voerdese; B. precioes; B. E. F. H. yvoer.

Opschrift: B. E. wondere; D. F. wonderen; H. wonderen; Cap. XLVIII.

1. Die voeren; F. bat; C. H. tot. 2. B. F. H. dat was VIII voet lanc; E. ende waren achte voeten; G. ende die VIII; waren. 3. B. C. volc; H. vanden volc; E. F. H. sy waren altoes. 4. C. raeu visch; F. rawen visch; G. rawe; H raũ visch; B. E. F. H. Mer doe; B. naerre treecken; H. soude.

volc te bezien, so dompelden sy onder twater. Van dair togen sy in een wout, dair sy lude in vonden die hoefde hadden ghelijc honde. Ende dair sloech Alexander ghetelt ende sijn volc ontstack dair menich vuer. Mit dien gherees een groet storm, so dat alle die tenten averecht wayden ende tvuer scoet optie bloete peerde. Ende Alexander bat den volke dat sy hem niet berueren en soude*n*, want hy seide, dat hem die Gode dit niet en daden. Mer het was die tijt van den jare, dat doe die herfste ende die wynter sceiden. Ende hy beval den volc dat sy eten souden; mer doe viel so groet snee ende scaepsvliese op hem, datter V^C man doot bleven. Ende hierna viel so groet hagel ende vuer te gader, dat sy binnen drien dagen hierna die zonne
fo. *79a.* niet gesien consten. Ende Alexanders ridders seiden, dat dit der Gode wrake was, omdat hy dorste varen over Liber Bachus ende Hercules palen, ende hierom waren sy toernich. Dairna quam Alexander ten berghe van Ethiopiën, ende dair van*t* hy

5. B. E. F. dukelden si alle; H. doken si alle; C. in dat; H. dat water; B trecken sy; F. trecten si. 6. C. enen wolt; B. E. F. liede; C. hoefden. 7. B. E. F. honden; Ende (ontbr.); C. E. G. sijn ghetelt; H. ghetelde. 8. H. onstack; E. F. H. vier; E. G. mittien, H. Mer dien so; G. gerees (ontbr.); G. storm quam (eerst vergeten, daarom hier gezet). 9. C. alsoe dat; G. averech; E. wenden; F. weyden; B. E. F. tvier; C. dat vuer; H. ende .... peerde (ontbr.) C. E. F. op die. 10. E. F. H. Mer Alex.; E. H. volc; F. voer den volc. 11. B verueren; C. F. G. ververen; E. H. vervaren; E. souden; E. F. G. H. seide hem; C. dat die Goede hem dit deden; E. F. G. dit die Gode; H. dat dit hem den Goden. 12. H. den tijt; B. E. F. H. jaer, omdat doe scieden (E. H. sceyden, F. sceyde) die herst (E. herfst, F. herft, H. hernst) ende die (E. H. den) oest ende die (H. den) winter. 13. F. H. dattet eten; F. soude. 14. E. vielre so groten; F. vel so groten; H. groten; B. E. F. H. snee als; C. scaepsvleysch. 15. F. dat daer; H. als datter; B. mans al doot; H. mannen; E. F. H. of doot; E. na (ontbr.); B. E. F. H. so (ontbr.); E. een groet haghel. 16. E. F. H. vier; C. vuer ende haghel; E. F. H. ende binnen; H. drie daghe; C. hier nae (ontbr.). 17. B. E. F. en consten si die sonne niet ghesien; H. conden si die sonne niet ghesien; C. sien en consten; E. F. H. ende (ontbr.). 18. C. E. F. der goden; B. E. F. H. omdat (F. off dat) een sterflic man soe coene was, dat hi dorste varen; C. daerom dat sie dorsten; E. F. H. hierna waren; B. E. F. H. gram. 20. B. F. Ethiopen; E. totten berge; C.—H. vant.

11. berueren. l. ververen. Sp. Hist. I^4. XLVII. 16: „Alexander bat dat hem niemen vervaerde". Zie ook de varianten. — 14. ende l. alse. De vergelijking met scaepsvliese ontbreekt in den Sp. Hist. cf. Inleid. — 20. cf. Sp. Hist. I^4. XLVII. 32 (noot).

open Liber Bachus hol, dat was in enen berch, die al metalen of gulden sceen. Mer wie dat int hol ginc, hy most binnen den derden dage sterven. Want als Alexander in een lant quam, so vraghede hy of dair enige wonder binnen den lande waren, ende alsmen hem van enigen wonder seide, so woude hijt ymmer zien. Ende hier ghevielt, dat hy twee oude manne vant, doe hy diep in Indiën was, ende sy seiden hem van tween bomen, die voert int lant stonden; dat een was der zonnen boem ende die ander der manen boem, ende die seiden elken, wat sy begeerden te weten. Ende als dit Alexander hoerde, so wart hy toernich ende waende, dat sijt geseit hadden om hem te bespotten ende hy woudze doden. Mer doe sy zworen, dattet wair was, so nam hise mit hem ende voer derwaert. Ende doe hy dair int lant quam mit groter pinen, so vant hy dair alt volc gecleet mit hude van pantheren, ende alsulke hude leyden sy onder ende boven, dair sy sliepen, ende sy en hadden anders negheen bedden. Dit volc en at anders niet dan koeken, gemaeckt van edelen wieroeck ende van balsemen, want *dit* wasset dair int lant alte zeer.

---

21. C. holt; H. mottalen. 22. C. wie in dat hol; B. holle; H. dat (ontbr.) int; E. H. die most; F. binnen der. 23. F. lant waer. 24. C. vragheden; F. hi (ontbr.); B. F. ofter; E. of er; B. C. E. F. H. enich; C. F. G. H. binnen (H. in) dien laude waer. 25. C. hie dat; F. hiet emmer. 26. H. besien; B. E. F. H. Ende (ontbr.); H. gheviel; E. twie; B. C. E. F. H. mannen. 27. C. verre van Indiën quam; B. E. F. diepe; H. ende die; B. H. van twee; E. van twien. 28. H. dat een dat. 29. C. boem (ontbr) na zonnen; E. boeme; F. ende .... boem (ontbr.); G. H. dat ander; B. elke; F. een igheliken so wat hi begheerde. 30. B. F. H. (H. dat) hi begheerde; B. E. F. H. ende (ontbr.); C. hoerden doe wert. 31. F. so (ontbr.); B. F. H. gram; C. waenden; C. G. H. si dit. 32. H. doe si hem swoeren. 33. B. F. dat; C. waer weer doe naem. 34. F. groten. 35. F. alt tfolc; B. E. F. H. huden; F. van .... hude (ontbr.); H. sulke. 36. B. H. leyde; F. si op; F. dat si; H. sy (ontbr.) en. 37. C. E. H. gheen; E. dat volc; B. E. F. el niet. 38. B. E. edele wieroec (E. wyerock); H. balseme. 39. H. dair (ontbr.) in dit; E. lant seer veel.

---

21. dat .... sceen ontbr. in den Sp. Hist.; wellicht is het eene reminiscense uit: Solinus 52. 16. — 23—39 is eene korte samentrekking van: Alexander X. 534—600. — 37. cf. Alexander. X. 790.

VANDER ZONNEN ENDE DER MANEN BOEMEN. Cap. L.

Als Alexander quam byden boemen, so quam hair paep tegens hem uut te voet ende hy was al ghecleet mit hude ende hy stont ghetant als een hont ende sijn oeren waren doirghegaet ende dair hingen gulden ringe an mit preciosen stenen. Die pape vraghede Alexander, wat hy dair jaghede ende wat hi woude. Alexander antwoerde ende seide, dat hy woude zien die heilige bome vander zonnen ende vander manen. Die paep antwoirde, opdat hy ende sijn geselscap zuver waren ende sonderlinge van wiven, so soude hyse mogen zien ende horen spreken, wat dat hy begeerde te weten. Mer hy seide dat die zonne-boem sprake, als die zonne des avonts onder gaen soude, ende als sy opginge des morgens, ende der manen boem des ghelijcx. Ende die boeme stonden in enen bosch inden middel, ende dat bosch was omghemuert mit eenre mueren, die niet zeer vast en was. Ende doe sy dair binnen gaen souden, so hiet hy hem allen afdoen hair costelike cleder ende haer duerbare juwelen. Ende doe sy binnen gegaen waren, so sagen sy scoen

---

Opschrift: C. H. der (ontbr.) manen; C. Caplium L; H. Ca. XLIX.
1. C. pape jeghens; E. F. H. teghen. 2. B. C. E. F. H. huden (C. hueden). 3. E. ende hi stuet; als (ontbr.). 4. B. E. F. H. doergaet; C. ringen in; E. H. ringen. 5. B. C. F. H. paep; C. vrageden; jageden; H. of wat. 6. H Die Alexander, ~~paep~~ aldus hs.; B. E. F. H. ende seide (ontbr.); C. hie daer; wolde besien; H. sien woude. 7. E. bomen. 8. E. H. zuver waer. 9. C. sonderlingen. 10. C begeerden. 11. B. F. datter sonnenboem; C. E. G. H. sonnen boem; C. spreke alse; H. spraec des avonts als; B. avens. 12. B. F. H. op gaen soude; E. als .... ginge (ontbr.) 13. B. diesghelijc; C. desghelikes; H. boem stonden; E. een; B. E. F. busch (F. buch) in midden, die ommuert (E. omghemuert) was; H. in midden, die omme ghemuert was mit. 14. C. die bosch; B. E. F. eene muer. 15. B. hy (ontbr.) hem allen die pape; E. so beval hem die pape alle gadere, dat si haer costelike cledere of legghen souden ende hair scoene ende hair costelike juwele; F. hi (ontbr.) hem alle affdoen die paepe haere diere cledere ende haer scone. 16. B. diere cleder; G. H. duerber cleder; H. ende scoen ende haer duerbaer; B. F. ende haer diere juwele. 17. B. E. F. so scoene bome.

Cap. LI—LIII genomen uit: Alexander X. 605—850.

bomen twe, staende inden middel ende elc was wel hondert
fo. *79b.* voete † hoge, ende dair hinc balseme an, die dair afdroep gelijc krieken. Ende die coninc ende sijn ghesellen raepten dier balsemen voel, om dat sy so wel roeck. Want die coninc leyde mit hem bynnen III^{C} van sinen ridders. Ende om dat dese bome so scoen waren ende van balseme so wel geladen, so waende Alexander, dattet dair plach te regenen. Mer die paep zwoer, dat dair nye regen, noch voegel, noch beeste en quam, ende hy seide hem, datsy ghewyët waren inder zonnen ende der manen eer, ende dat sy so scoen ende so lanc worden, dat wair van heilicheiden. Doe woude Alexander den boemen doen offerhande, mer die paep verboetet hem, ende hy hiet hem ende sinen luden, dat sy die boemen aenbeden souden ende cussen. Dese paep ende die lude van dien lande sy plagen wel III^{C} jair te leven ofte meer.

---

18. B. H. twe (ontbr.); B. E. F. H. midden staen; G. twee scone bome staen. 19. B F. G. H. voet; E. voeten; ende (ontbr.); F. G. balsame; B. E. F. H. ende was ghelijc. 21. C. soe voel; B. E. E. F. H. leyder; wel IIIC; C. leyden. 22. C. H. boem. 23. F. so (ontbr.); B. E. F. scone; H. mit balsem; C. soe wael geladen van balsem; waenden. 24. B. plach zere; E. seer plach; F. dair seer plage te reghene; H. datter daer veel plech. 25. H. datter; B. no yreghen; C. regene; F. noyt reghen; G. noch beest noch vogel. 26. B. E. F. A. want hi seide; E. F. H. dat die boem; H. gewiët; E. G. H. ende inder. 27. B. E. G. ere; F. H. so lanc ende so scoen gheworden (F. worden) waren; E. so lanc ende so schone waren gheworden; B. lanc worden waren van heilicheiden; C. lanc waren; G. ende .... worden (ontbr.). 28. C. weer van; E. dat wair (ontbr); E. F. G. H. boem. 29. E. offerande doen; B. F. verboet hem; C verboet dat; E. F. H. hi (ontbr.); E. beval. 30. B. F. lieden; E. sijn volc; G. H. sine lude; H. boem. 31. C. paep seide; B. F. H. dese lude; E. dat volc; H. van desen lande. 32. C. H. of meer.

---

20. Kricken. Alex. X. 646:

„Sie saghen uten bomen wellen
Balseme, diemen diere coopt,
Ghelijker wijs dat hars loopt
Ende hanghet uten kerseboom."

22. cf. Inleid.

HOE ALEXANDER SIJN EERSTE ANTWOERDE ONTFINC VAN DER ZONNEN BOEM. Cap. LI.

Die paep seide tot Alexandrum: „Hebt u herte ende u ghepeynse voir u, wairaf dat ghy weten wilt, mer en spreect niet, mer peynst mitter herten ende ziet opwert opten boem ende hy sal u antwoerden, dat ghy begeert te weten, want sy spreken Griexe ende Joedsche tale beide." Die coninc ende sijn gheselscap wachten hem van quaden berade, ende sy sagen ten boemenwart op. Alexander peynsde of hy mit geluck ende mit zege weder te lande keeren soude, ende der zonnen boem antwoirde hem ende seide: „Alexander, du selste alle die werrelt tonder doen, ende onverwonnen bliven van stride, ende heer wesen boven alle die werrelt, mer nemmermeer en coemstu weder te lande." Dit seide die boem in Joedscher talen mit cleenre spraken. Ende dit woert misquam Alexander harde zeer, ende hem was leet, dattet so voel van sinen ridders hadden gehoert. Ende hy begonste te weenen, ende verboet hem allen mit ghifte ende mit dreighen, dat sijt nyemant seggen en souden, dat sy ghehoert

---

Opschrift: B. yerste; C. dat LI Cap.; G. antwoird; H. Ca. L.

1. E. sprac; C. uwe herte; F. G. hert; B. E.—H. ghepeins. 2. C. F. sprect; H. spreke. 3. C. totten boem; H. opden. 4. F. si sal; H. so wat ghi; E. antwoerde wat. 5. B.—H. Griex; B. F. H. intsche; H. beide te gader; B. Ende die. 6. C. die wachten; F. beraden; B.—H. bome (C. boem). 8. B. F. daer te lande; C. mochte comen; B. F. H. Ende doe antwoerde hem; C. antwoirden; E. Doe verantwoerde hem der. 9. C. salste. 10. B. E. H. heer boven alle die werlt sijn; F. heer boven alle die werelt tonder doen ende onverwonnen bliven van stride ende heer boven alle die werelt sijn. 12. C. ten lande; E. tot dinen lande; E. dit sprac; B. H. Jutsche tale; E. Joedschen tale; F. in Intscher tale. 13. B. E. F. H. Mer dit woest; C. E. alte seer. 14. C. also veel; B. E. F. H. so vele ridders van sinen volc hoorden; H. si begonden. 15. B. E. F. H. Ende Alex.; H. verboetet; B. E. F. beide mit; B.—H. giften. 16. C. sie nyemant; H. en souden segghen; E. van dat; B. F. H. dit dat.

---

5. Joedsche, l. Intsche. cf. Alex. X. 691:

„Der sonnen boem hi can wel bede,
Dier manen boom beghint gherede
In griex, in intsch int hi di spraken."

6. berade. cf. de aanteek. — 12. Joedscher, l. Intscher. cf. Alex. X. 721. — 15. Naar de woorden van Alex. X. 725: „Sijn volc begonde wenen" schijnt H. de juiste lezing bewaard te hebben.

hadden. Ende (ende) hy woude noch beiden om anderwerven fo. 79c. antwoerde te ontfangen vander manen boem. Mer die paep seide hem, dattet niet wesen en soude voir der middernacht, dattie mane op rysen soude. Hierom woude Alexander dair beiden, ende hy hielt dair mit hem Prekassen ende Philoniten ende Clytonen, sinen neve, die uut Grieken tot hem gecomen was. Want die paep seide hem, datten dair en binnen nyemant en soude mogen doot slaen. Ende hierom ontsach hy hem te mijn, ende hy dede alle die ander ridders uuten bosch gaan.

HOE DER MANEN BOEM ALEXANDER DIE ANDER ANTWOERDE GAF. Cap. LII.

Alexander ginc inwaert totten boemen mitten drien ridders voirseit ende aenbede(n) die boemen zeer neernstelic, ende hy peynsde ende begeerde te weten die stat, dair hy in sterven soude. Ende doe die mane begonste te rysen, so antwoerde hem die boem in Griexer talen ende seide: „Alexander, stout

---

17. B. F. om noch anderwerf; C. anderwerve; E. anderwerf noch; G. anderwerf; H. anderwerve. 18. C. te crighen ende te ontfanghen; B. E.—H. tontfaen. 19. G. hem (ontbr.); B. F. dat niet sijn; H. dat dit; E. sijn en; E. F. voir die. 20. B—H. dat die maen; B. E. F. H op (ontbr.); G. oprese; G. dair bliven. 21. H. dair (ontbr.); B. F. H. Perdicasse ende Filotine ende Clitone; E. Predicacie ende Filomie ende Clitone. 22 B. F. die inchtinghe uut; E. die nichtinghe; H. die nyewelinc; E. hem (ontbr.); H. tot hem (ontbr.); B. F. te hem comen; B. E. F. H. Want die maen seide hem (ontbr. in F.) wel. 23. C. E. H. en (ontbr.); C. dat oen. 24. E. F. doot slaen mogen; H. dootslaen en soude mogen; E hieromme; C. soe ontsach. 25. C. ende liet; C G. uut den.

Opschrift: D. E. F. H. anderwerf antwoerde; B. Alex. anderwerf; C. Caplium LII; H. Ca. LI.

1. H. boem; E. mit sijn; F. H. met dien drien; B. E. ridders vorseyt (ontbr.); H. ridders (ontbr.). 2. F. voirseyt; C. ridders voirscreven; B. E. H. aenbede; C F. H. den boem; B. E. F. H. neerstelic (ontbr.); C. neernsteliken; G. neerstelic. 4. C. E. G. H. maen; H. begonde. 5. B. E. F. in Griexe (E. griexen) tale; B. E. F. H. ende seide (ontbr.); C. stolte man; H. stere man.

---

22. cf. Inleid.

man, dijn sterfdach naeket zeer, want ten naesten jair ende ter negender maent selstu sterven binnen Babilonien der stat. Dijn vrient, dair du des niet af wanen en kanste, die sal dy doden. Doe weende Alexander harde zeer ende sijn drie gesellen, die mit hem waren; nochtan was Alexander in twivele oft hem enich van dien drien doen soude. *Ende hem berouwet, dat hi niet ghevraecht en had wiet hem doen soude.* Ende dus gingen sy van dair uut eten, mer Alexander en mochte niet eten van rouwen, voiren dats hem sijn lude zeer baden.

HOE DER ZONNEN BOEM ALEXANDER DIE DERDE ANTWOERDE GAFF. Cap. LIII.

Doe Alexander gegeten had, so was hy harde neernstich om te tijde te comen voir den dage ter sonnen boem om weder antwoirde te ontfaen van dat hy begeerde te weten. Ende hy ginc ten muerewart vanden bosch mittien drien, die voir mit hem waren. Ende doe sy ten pape quamen, so vonden sy en leggen slapen, ende overdect mit hude onder den boemen. Want die lude en hebben aldair anders negeen slaeplakene. Ende

6. G. stervedach; C. die naket; B. E. F. int naeste; H. ende (ontbr.). 7. C. salstu; E. so selstu; H. seltu; C. te Bab. binnen der staet. 8. B. F. ende dat sal doen, dair duus niet af wenen en const; E. Ende dat sal doen dijn vrient, daer du es niet op vermoeden en sels; H. Ende dat sal di doen een dijn vrient, daer du des niet op en waenste; B. E. F. H. die .... doden (ontbr.). 9. B. E. F. Alex. weende; C. soenen ende gesellen die by hem. 10. C. nochtant; E. noch was Alex. in; B. F. twivelinghen; E. H. twivelinghe; C. of enich, die by hem waren van 11. E. desen drien; B. E. F. H. soude. Ende hem berouwet, dat hi (H. hys) niet gevraecht en had wiet hem doen soude. Ende aldus. 13. E. F. H. van dair (ontbr.); B. van dien ute eten; C. Alex. die en. 14. B. E. F. van droefheden voir; F. dat hem; E. sijn volc.

Opschrift: E. Hoe dat; B E. F. die sonneboem; E. F. derderwerf antwoerde; D. H. die derde vraghe antwoerde; H. Ca. LI.

1. B. F. gheten; G. hadde; E. G. H. neerstich; F. nerenstich. 2. C. voir der sonnenboem. 3. G. van dien dat hi begeerden; B. E. weten noch. 4. C. H. ter mueren; B. E. F. van dien; C. bosch om antwoerde mit; E. F. G. mit dien; H. mit die drie; E. eerst voir; B. F. H. voir (ontbr.) 5. B. Ende doen; E. H. totten pape; H. so (ontbr); B. vonden siën noch ligghen; C. sie oen liggen; E. H. si (H. sine) hem noch liggen slapende. 6. B. E. F. mit huden onder ende boven; C. hueden; H. huden boven ende beneden onder. 7. B. ghene slapelaken; C. H. geen slaeplaken; E. dair ghene slaeplaken; F. dair genen slaeplaken.

7. ter neghender maent. cf. Alex. X. 753, waar hetzelfde staat en de aant. van Dr. Franck. — 11. Dat de varianten de goede lezing bewaard hebben bewijst Alex. X. 763—764. — 1. Doe .... weten is aanknooping van onzen bewerker. — 8. slaeplakene. Alex. X 790: lilaken.

by hem lach op een tafele een stucke koecs van balseme ghemaect, die hem des avonts gebleven was, ende dairby lach een mes van yvorie, want dair int lant en vynt men gheen yser noch loet, mer dair is alte voel gouts, noch die lude en besigen dair gheen laken. Ende die paep stont op, ende ginc mit hem binnen; ende Alexander ginc staen voir der sonnen boem, ende aenbeden, ende hy peynsede, wie datten doden soude, ende wat sijnre moeder Olimpias ende sijnre suster vallen soude. Alse dese zonne begonste te rysen, so antwoirde hem der zonnen boem aldus in Griecx: „Alexander, wistu dien verrader, die dy doden sal, so soutstune doden ende also soutstu die dinc verdrieven, die dy ymmer ghescien moeten. Want over een fo. 79*d*. jair ende neghen maende zelstu zeker sterven te Babiloniën in die poert, mer men sal di dijn lijf niet nemen mit yser, noch mit stale, noch mit metale, noch mit zilver, noch mit goude, want du selste mit venijn vergheven werden. Olimpias, dijn moeder, sal enen jamerliken doot sterven, ende men salse ongegraven laten, om datse die beeste ende die voghele eten sellen. Dijn suster sal lange in groter eeren bliven. Ende al selstu niet lange leven, du selste alle die werrelt onder dy hebben als een

---

8. H. op.... tafele (ontbr.); B. F. ene tafel; C. eenre tafelen; H. een stercke koecs op een tafel; B. E. F. stucke van coeck; B. E. F. balsemen. 9 B. avons; B. F. H. bleven; E. overbleven. 10. C. E. messe; C. yvorien; B. ghene yser. 12. F. besegen; B. neghene; F. en gheen; B. E. F. H. lakene; C. kaken. 13. C. staen (ontbr.). 14. E. boeme; C. peinsden; E. F. H peinsde wien doden. 15. F. Olimpias (ontbr); B. E. F. ghevallen. 16. C. Alsoe; G. begonst; H. began; C. antwoirden. 17. B. Griecxs; C. Grix; B. E. F. H. Alex., seiden wie di (F. u) dien verrader, die di ter doot brengen sal. 18. C. soldeste oen oek; B. soutstuën; E. soudt stu hem ende aldus; H. so selstu hem; dat dinc; C. dinghen. 19. H. dat ymmer ghescyen moet; B. E. F. moet. 20. E. maenten; B. F. maent; H. inder poert. 21. E. H. men en; C. H. stael; E. F mit (ontbr.) metale; H. mottael; E. H. sulver. 23. E. mer du; B. F. sels; C. salste; H. selte; E. werden vergheven mit; H. fenijnt; B. dine moeder; F. H. dijn moeder (ontbr.). 24. B. een; B. E. jammerlike. 25. B. F. F. H. onbegraven (E. om-); E. om (ontbr.); C. onbegraven laten liggen dair om dat die voegelen ende die beesten soelen eten: F. die vogele ende beesten; E. F. H. beesten; E. H. voegelen; E. G. sullen. 26. H. ende (ontbr.); B. C. F. H. al en salstu. 27. B. suls; E. F. sels.

---

12. laken. Alex. X. 789: scolaken. — 16. Dese zonne, l. die zonne. — 26. Alex. X. 818: „Dine sustere selen sijn de meeste."

eertsch heer. Nu makedy henen ende ruem onsen bosch ende en vraghe ons niet meer, ende vaer haestelic ter poerten Faciatenwart, dair Porrus ende sijn heere dy wacht." Die paep seide: „Uwe hantgheslach ende uwe weenen verbelgen Got ende die heilighe boem zeer. Her coninc, ruemt haestelic den bosch." Voel lude twivelen, wie dese antwoirde gaf, om dattie bome niet en spreken. Sulcke lude seggen, dattet een Gods enghele was. Andere willen seggen, dattet die duvel was. Mer dies en waen ic niet, want die duvel en mach alle gepeynse vanden mensche niet weten, noch hy en mach oic niet geweten zeker dat ghescien sal. Ende al seyt die duvel somtijt waer, nochtant veynst hy dicke loghene. Mer om dat dese stemmen seiden, al dat wair gheviel, so houd ict, dat sy van Gods wegen quam*en*.

VAN ALEXANDERS WEDERKEREN. Cap. LIIII.

Daerna toech die coninc wech ende alle sijn volc ende sy quamen in een dal dair voel serpenten in waren, die den steen myraude droghen in haren hals, die zeer scoen waren, ende theere wanre menich. Dairna quam Alexander onder beeste,

---

28. B. E. F. als eertsche heren; G. H. maec; E. H. hene; C. E. rume. 29. H. vraghet; C. haesteliken; B. E. F. H. ter poert. 30. E. F. H. dijn heer; B. E. F. dijns wacht (F. wachten); C. dijnre wacht; G. wachtet; E. die pape sprac tot Alex.; F. die pape, die. 31. G. H. u; B. hangeslach; C. hantgeslage; B. F. H. gheween; C. u wenen; B. E. F. verbelghet God zere; H. vertoernt God sere; B. E. F. ende (ontbr.). 32. H. zeer (ontbr); B. F. H. Heer; B. C. E. F. rumet; C. haesteliken. 33. C. lude die; E. luden; B. E. F. H. gaf want die bomen (B. bome). 34. E. en spreken niet; F. en spraken; C. sommige lude; E. lude (ontbr.); E. F. H. een Goods enghel; G. engel Gods. 35. E. G. H. ander; C. E. H. des en. 36. C. duvel en weet; E. F. G. H. gepeyns. 37. B. E. F. H. mensch; G. menschen; C. niet.... zeker (ontbr.); H. mach niet seker weten wat; B. seber; E. seker wat. 38. C. al somtijt; B. E. F. H. nochtan. 39. B. veist; C. hie die; B. loghenen: H. loghen; B. E. F. stem; G. H. stemme. 40. B. E. F. H. al dat waer was sonder faut; C. halde; E. F. houde ic; C. dat dit van; H. Goods.

Opschrift: B. D. E. F. H. Van Alex. waentheden (E. verwaentheden); C. van.... wederkeeren (ontbr.).

1. B. voor die coninc; E F. H. voer Alex.; die coninc (ontbr.); C. en wech; F. ende al; H. si (ontbr.). 2. B dalle; E. dale; B serpenten in een dalle in waren. 3. B. mirauden; E. marauden; F. merauden; H. meranden. 4 H. dat heer; C. ende.... menich (ontbr.); H. wanner; B.—H. beesten.

---

30. s ij n. Lees met de varianten: d ij n heere. — 3. i n = aan; cf. Mnl. Wdb. i.v. i n, A. 1.

die hoefde hadden gelijck leone. Ende dair quamen mede vogelgripen, die hem voel verdriets daden, ende theere weerder hem tegens mit speren ende mit gescutte sterckelic; nochtan lieten sy dair II^{C} manne. Mer onder cleyn ende onder grote so sloeghen syre wel doot XVIII^{M}. Hierna quamen sy op een rieviere, hiet Occlynas, ende dat water was derdehalf mile breet, ende an elke side stont groet, lanc rijt, dat meere ende langhere was dan enich boem wesen mochte, ende dit rijt lach al vol oliphanten, mer sy en deden Alexander gheen quaet. Ende Alexander ende sijn volc voeren over dit water mit scepen van riede gemaect. Ende doe sy alle over waren so ontfingense die wylde lude alle vriendelic. Ende sy vonden dair wilde wive in een water, die lanc, wit hair hadden ende scoen, claer huut. Dese wive plegen dicke manne te vaen ende verdrenckense, of slaense doot, of brenghense ter doot mit hare groeter luxuriën. Ende Alex-
fo. 80*a*. ander vincker twee van desen wiven ende hair hude waren also

---

5. B. die de hůede hadden; F. die die hoefden; B. E. F. H. lioenen; B. F. voghele gripe; H. quamen dairmede. 6. B. E. F. H. veel quaets; C. H. deden; dat heer; E. dat volc; C. E. weerden. 7. E. F. dairtegen; B. H. tegen; B. F. G. ghescut; H. scutte; C. sterckeliken; nochtant; H. nochtans. 8. E.—H. man; B. mans; C. mannen; H. onder (ontbr.) cleijn; B. C. E. H. groot; B. E. F. H. so (ontbr.). 9. B. E. F. H. si daer wel; B. F. XVIII^{M} beesten doot; H. achte dusent beesten doot; C. sie hoire wael; Ende hiet. 10. F. Octinas; H. Ecclinas; B. E. H. es; F. was (ontbr.); B. C. derdehalve; E. H. derdalf; F. G. derdalve; C. milen; B. E. F. H. wijt; E. F. ende (ontbr.); C. ende om. 11. E. elken; B. C. F. H. riet; E. meerder ende langher; G. merere. 12. B. E. F. sijn mochte (F. mochten); B. H. riet; G. ende dit bosch. 13. B. F. H. oliphante; C. eliphanten; B. E. F. H. daden Alex. noch sinen (E. H. sijn) heere negheen. 14. B. F. voer; H. Alex. voer mit sinen heer. 15. E. F. G. waren doe. 16. H. alle (ontbr.); B. E. F. H. vriendelic al dit (H. alt) heer; C. alte vriendelike; B. E. F. H. Ende (ontbr.). 17. H. die scoen, lanc; B. E. F. G. scone; claere; E. H. hude. 18. B. C. E. F. H. plagen; C. E. H. dickwijl mannen; B. F. te vane; C. vangen; E. vanghene; E. ende verdronckense of si sloeghen se doot of si brochten se; H. verdrenckense; B. F. H. sloegense (H. doot) oft si brochten se. 19. F. der doot; E. G. grote luxerie; E. F. H. Ende (ontbr.). 20. B. F. H. vinck; E. venc twie; C. Alex. die; deser wive twee; B. F. H. die de (H. een) huut hadden;

---

8. Sp. Hist. I[4]. XLIX. 14: „Twee hondert man lietsi daer ende VIII." Vinc. Cap. LVIII, idem. — 10. Occlynas. Sp. Hist. I[4]. XLIX. 18: Ecclinas; Vinc. Cap. LVIII: Occlivas. — derdehalf mile. Sp. Hist. I[4]. XLIX. 19. „Ende hevet II milen andie wide." Vinc. Cap. LVIII: ad fluvium .... latum stadiis XX ad ripam alteram.

wit als snee. Ende van dair quamen sy saen optie rieviere Ganges, die in die bibele Phison hiet(e), ende sy coempt ghelopen uuten Paradise. Deze rieviere is so wijt, datmen van den enen oever opt ander niet zien en mochte. Dairna quamen sy dair sy vonden beeste, dien voir uuten hoefde quamen hoerne, die getant waren als een sage ende van dien sloegen sy doot VIII^M^ CCCC ende een.

HOE ALEXANDER DER MEGHEDEN LANT WAN. Cap. LV.

Aldus doirvoir Alexander dat wylde Indiën, ende quam nu dair hy Porrum vant te Faciaten, int eylant, dair hy Alexanders verbeide mit alle den heere. Hier beval Alexander alle dien heeren, dien hy tlant van Persen bevolen hadde, dat sy deden maken groete, lange columpnen van finen goude, ende dat sy alle die yeesten dairin scriven souden, ende dat sise by Porrus rade in dat hoechste Indiën, ende (dat sise) verre over Liber Bachus *ende Hercules* palen setten souden; ja ende thien voet hoger maken souden dan haer palen waren, want hy was dieper togen

---

21. B. E. F. H. ende (ontbr.) van; E. G. H. daen. C. sie schier; E. F. op die; H. opter ryvier Ganghers. 22. C. der bibelen; G. bibel; H. inden bibel; B. F. heet; C. E. H. hiet; B. coomt; E. hi comt; H. die comt. 24. B. enen oever dander niet oversien en mochte; C. op dat ander; E. opt (ontbr); E. F. dander niet oversien en mach; G. mocht; H. anden anderen niet oversien en mochte. 25. H. da si vonden; B. C. E. F. H. beesten; C. den vuer; F. die; H. die voer; B. hoenre; C. H. hoernen; E. hoern. 26. E. sier. 27. H. achte dusent.

Opschrift: B. F. der maghede; D. der (ontbr.); C. meechden; E. G. H. maechden; G. Ho; H. dat maechden; Ca. LV.

1. B. F. H. Dus; B. H. dit; E. die. 2. C. H. tot Fac. 3. E. H. Alexander ontbeide; F. ontbeide; C. verbeiden; B. F. allen den heer; C. sinen heer; B. E. F. H. alle (ontbr.); C. G. den heeren; C. dat lant; F. hijt; E. F. H. tlant van Pertsen ende van Meden; C. E. G. had; B. E. F. H. daden. 5. B. E. F. H. colummen; C. paelen; van finen goude (ontbr.); C. dat sie daer. 6. B. E. F. geesten; B. E. F. H. scriven deden (B. daden) 7. C. sie sie veer; bij .... verre (ontbr.); B. E. F. H. rade voeren souden (B. soude) int hogheste; G. dat sise (ontbr); B. E. F. H. Liber Bacus ende Hercules palen. 8. H. ende oec tien. 9. C. H. souden (ontbr.); B. E. G. hare; B. deepper; C. dieper int lant; B. C. E. F. H. ghetoghen; G. toghen. (ontbr.); int lant getogen.

---

27. Lees met den Sp. Hist. XLIX. 50 en Vinc. Cap. LX: CCCC ende L; de bewerker heeft zeker de L voor een I aangezien.

int lant dan sy waren. Mer nochtant en verloes hy mer dusent ende vijftich man, dair hy aldus doir dat lant toech. Seneca seit van Alexanders macht ende sijnre stoutheit en van sinen rike aldus: „Die coninc Alexander was so fier, dat sijn verweentheit ginck boven alle menschelicheit, want nu hy die werrelt al ghewonnen had, so waende hy den hemel oic wynnen. Ende hem quam in sijn hoeft gelopen, dat Demetrius gheseit had, datter voel werrelde waren. Ende Alexander seide: „Ay my, caytijf, dat ic binnen mynen live noch één werrelt niet al ghewonnen en hebbe, dat sal my langhe rouwen." Nu liet Alexander in Indiën enen ruwaert, ende voer wech te Babiloniënwart, mer binnen dien wege dede hy tonder Amazoniën, der maghede lant, sodat sy hem tribuut ende cijns gaven. Ende in desen weghe quam hem die boetscap, dat hem die bode*n* brachte*n* den zege van alle Affriken, ende wouden hem haer lant opgeven ende brochten hem grote present ende haer tribuut, dat was vander rijcker stat van Karthago, ende van Spaengenlant, ende van Ceceliën, ende van Gallen, dat menighe myle verre leit, ende van Ardennen, ende van Ytaliën. Ende alle dese sijns

---

10. B. F. nochtan; C. soe en verloos; E. H. en (ontbr.); B. E. F. H. hy omtrent. 11. B. E. dus; F. dat hi dus; H. dair .... toech (ontbr.); B. E. F. tlant (B. dat lant) voer; B. E. F. H. Sen. spreect. 12. C. van sijnre (ontbr.) stoltheit; H. van sine. 14. F. H. sine verwaentheit; E. menschelic hert; B. want als si; E. F. want als hi; H. want doe hi. 15. B. E. F. al (ontbr); B. F. H. hadde; C. hadde so wolde; H. so woude hi; F. occ te. 16. C. hem quam nu in sinen sijn. 17. B. H. dat vele werelden; E. werelden; C. G. werlde; E Alex. sprac. 18. C. E. H. Catijf; E. binnen al mine leven; H. noch (ontbr.); C. al (ontbr.); F. alom. 19. H. verwonnen; B—F. heb. 20. C. in Indiën een rouwige vaert; C. H. en wech tot; B. tot Bab; C. wart (ontbr.). 21. C. mer binnen dien bewegede hie dat lant alsoe, dat sie hem tribuut ende tijns gaven. 22. E. maechden; H. maechde; B. E. F. tsijns; G. tijns. 23. E. in dese; E. F. hem (ontbr.); H. bootscat; C. die hem; B. C. E. F. H. boden brachten. 24. E. die zege; H ende die; B. opgheven haer lant; E. hem opgheven al haer lant; F. en wouden hem opgheven al haer lant; F. en wouden hem opgheven al haer lant (ontbr.). 25. B. procent; H. presenten; H. dat (ontbr.). 26. F. rijcker scat; E. H. van (ontbr.); B. E. F. Cartaginen; H. Bartaginen; C. Hyspanienlant. 27. C. veer liet. 28. B. F. H. ende dat alle dese; C. alle des verbeiden sijnre binnen; F. Ende dat dese; beide.

---

16. D e m e t r i u s d.i. Democritus. cf. Vinc. Cap. LXI. — 28. A r d e n n e n is een schrijffout voor Sardaigne. cf. S p. H i s t. I[4]. L. 45 en Vinc. Cap. LXIII.

verbeiden in Babiloniën mit menigen groeten present. Doe haeste hy hem snellic derwaert om dat hy alle die heerlicheit vander werrelt ontfaen woude, als here dair boven te sijn. Want *doe* hy so diep in Indiën ghevaren was, so seide tvolc ghemeenlic vanden lande, dat hy nemmermeer sterven en mocht, omdat
o. 80*b*. hi so verre over Liber Bachus *ende Hercules* palen ghetoghen was. Hierom so en hielt hy niet voel van dat hem die boem geseit hadden, want hy gheloefde dien luden bet dan den boemen, ende dairom wart hy bedroghen ende voir aldus te sijnre dootwart.

HOE ALEXANDER TE BABILONIËN QUAM. Cap. LVI.

Als Alexander by Babiloniën quam, so hiet hem een wairsagere, dat hy indie stat niet en toge, want dair lage sijn leven an. Hierom liet Alexander die poerte staen ende voir over te Eufraten in een stat, die Bursia hiete, dair doe nyemant binnen en woende. Ende van Alexanders vrienden een, die Anaxarcus hiete, seide hem, datmen ghenen wairsagers woerde

---

29. E. H. ontbeiden; C. menichen (ontbr.); B. profent; hoe; C. haesten; F. Dus haeste. 30. E. hi hem geringhe; H. hi hem seer; snellik (ontbr.); G. derwaert (ontbr.); C. snelliken; B. F. vollec; E. heilicheit. 31. C. alsoe heer; E. als een here; G. heer dairover; H. te wesen; B. E. F. H. Want doe hi. 32. E. seiden; G. H. dat volc; B. E. F. H. tfolc vanden lande gemeenlic 33. B. C. E. F. mochte; C. H. nymmermeer. 34. B. E. F. H. Libers of Hercules palen. 35. B. E. F. H. so (ontbr.); H. en hilt hier niet veel of wat hem ten bome gheseit was; E. dat hem vanden bomen geseit; B F. ten boemen gheseit was. 36. E. Want hys niet en gheloefde; B. F. die (F. dien) lieden bat ende dus wart; C. geloveden den; E. dien .... boemen (ontbr.); H. gheloefde bet dien anderen; dan den boemen (ontbr.). 37. H. ende dus wart; E. ende aldus wart; B. E. H. aldus (ontbr.); B.—H. tot. 38. F. doewaert.

Opschrift: C. Hoe dat; Caplium; F. toe; H. Alexader.

1. C. In dier tijt als; E. beval; C. E. H. waersagher. 2. H. inder; C. dair lege. 3. C. H. soe liet; E. Hieromme; C. E. F. H. poert. 4. B. E. F. H. te (ontbr.); C. tot Eufr.; B. E. F. hiet; B. daer toe. 5 C. woenden; B. E. F. Een van Alex.; H. een (ontbr.). 6. H. Amaxarcus; B. C. E. F. H. hiet; C. H. die seide; G. woerde (ontbr.); B. F. neghene; waersagheres; C. E. woerden.

Reg. 31—38 ontbreken in den Sp. Hist. — 4. te Eufraten, l. der Eufraten; Sp. Hist. I[4]. LI. 6: „.... ter Eufraten”.

geloven en soude, want sy plegen voel te liegen. Om dese woirde voir Alexander binnen Babiloniën. Doe seide Corbares, die wairsaghere: „Geen argher dinc en is an den mensche dan dat een man dicke plomper is om te doen sijn selfs oerbaer dan eens anders.” Ende als Alexander binnen der stat quam, so setmen hem een crone, ghemaect van yvorien ende van finen goude, op sijn hoeft. Ende Porrus leyden andie een zide ende Darius broeder an dander zide. Ende als hy ten gherechte geseten was, so quam groet volc voir hem ende clagheden hem over sinen bailjuwen ende sijn ruwaerden, ende vragheden hem oft sijn wille wair, datmense so jamerlicken tonder dade. Als Alexander dit hoerde, so dede hy alle sine bailjuwen doeden. Hierna nam hy Stanra, Darius dochter, teenen wive, ende hy hiet den Grieken oic, dat sy dair wouden nemen wive vanden edelsten magheden ende vanden scoensten, also sy hem best behageden van alle den megheden, die sy uut allen landen ghebracht hadden. Hierna vraghede hy alle dat ridderscap ende goede elken ende gaf hem scat ende groet goet

7. E. soude. 8. E. H. so toech (H. voer) Alex. te Bab. binnen; F. voir (ontbr.); E. sprac Corbates. 9. C. E. G. waersagher; B. F. neghene; F. arghere; C. menschen. 10. F. dat (ontbr.); B. F. dicker; C. die plomper; B. F. es om te doene; B. C. E. F. H. sijn selfs; B. F. orbare; G. orber. 11. C. anderen; B. ons stat. 12. B. C. F. H sette men; E—H. yvorie. 13. B. E. F. H. finen (ontbr.); B. F. H. op sijn hoeft (ontbr.); B. C. E. F. H. deen side; G. ene side. 14. C. broeder (ontbr.); C. G. an die ander; C. alsoe hie; F. te gherechte; H. te rechte. 16. B. ende clagheden hem (ontbr.); F. clagede; E. F. sijn baliuwen; H. sijn beliuwen; B. E. F. ruwaerde. 17. G. sijn. (ontbr.); C. oft dat sijn wijl weer; H. also; B. E. jammerlic. 18. C. E H. dede; B. C. alse; E. alle die baeliuwen; H. al sijn beliuwen. 19. B. E. F. H. doden voer der boden oghen; C. na (ontbr); H. Ende hierna; B. E. F. H. Staura; C. Standaryns dochter; G. Staurarius dochter. 20. B. C. E. F. H. te wive; E. beval; B. F. dat si die wouden nemen dair; C. nemen wolden; E. H. dair (ontbr.). 21. H. wive (ontbr.); E. nemen dair; F. wive vanden scoensten; magheden .... scoensten (ontbr); C. vanden (ontbr.) scoensten. 22. B. behagen; E. ghenoechden; H. scoensten, die hem; C. hem beest; B. H. allen; H. den (ontbr.); B. E. F. G. H. magheden; C. die sy .... hadden (ontbr.). 23. B. F. H. bracht; H. Ende hierna; E vergaderde; B. E. F. H. alt. 24. B. F. H. ende gout; E. vergout; C. goeden sie elken.

8. Corbares. Sp. Hist. I[4]. LI. 15, idem; Vinc. Cap. LXIII. Cobares. — Reg. 11—14 ontbreken in den Sp. Hist.; cf. Alex. X. vs. 1121 vlg. — 19. Stanra d.i. Staura. — 23. vraghede. Met het oog op de lezing van den Sp. Hist. I[4]. LI. 33: „Doe riep hi sijn ridderscap te samen” moet men wellicht lezen: vergaderde. — 24. goede, l. gout.

genoech alsoes elc begheerde. Ende die oude ridders die scout hy quijt van oerloge, ende in haer stede sette hy jongelinge. Mer die jongelinghe seidenre zeer tegen, dat hy die oude ridders verliet, ende sy baden hem oic, dat hyse verlaten woude. Mer hy seide, dat hyse noch om vrientscap, noch om bede (dat) verliete in gheenre wijs. Die boden, die hem gheseynt waren uut allen landen ende hem die heerscappie van allen landen opgaven, sy quamen voir hem mit ontelliken scat, mit costeliken presenten van guldenen juwelen, van *ge*steente, van ziden werc, van peerden, van wapine, van cronen. Ende dese ontfinc hy vriendelic, ende gaf hem scone presenten weder om hare pinen wille. Hier en bynnen zeynde hem Olimpias, sijn moeder,
ↄ. 80*c*. letteren, die spraken, dat hy hem wachten soude van Antipater, den verrader, want sy ontsach haer, dat hine verraden soude. Als Alexander dese letteren gelesen hadde, so ontboet hy Antipater, dat hijt nergent om en liete, hy en quame sonder beiden tot hem te Babiloniën in die stat. Hierom wart Antipater erre ende inden wege, dair hy tot Babiloniënwart toech, dede hy maken een venijn, dat in die werrelt gheen sterker wesen en mochte.

---

25. C. F. alsoc des begeerden; H. alsoet; B. E. F. H. die (ontbr.); scout. 26 B. E. F. H. orlogen mer in haerre stat; C. steden setten. 27 H. Ende die joncghelinghe; C. setten hem seer daer ontjegens. 28. C. verliete; B. hys; H. mede verlaten. 29. H. noch (ontbr.); B. E. F. vrienscap; H. om bede noch om vrienscap verlate en woude. 30 H. in .... wijs (ontbr.); B. F. om bede en dade negheens sijns; C om bede en verliete; E. dat niet en dade; G. dat en; B. ghesenden; F. ghesonnen; F. gheseyndet. 31. B. E. F. H. van allen; B. theerscap; C. herscapie; C. van .... landen (ontbr.); opgaven van allen landen, sie gaven hem op voir; B. E. F. H. haren lande. 32. G. quam; B. onvertalliken; E. F. overtalliken; H. ontallike; B. ende mit onvertallike prosent; C. costeliken scaet ende presenten; E. overtallike present; F. overtalliken present; H. ontallike presenten. 33 H gulden; E gouden; B.—H gesteente. 34. B. E F. wapinen; C. H. wapenen; C. ende van. 35. B. E F. H. hi alle; E. hem alle; prosente; B. F. pine. 36. B. E. F. H. wille (ontbr); E. voir haren arbeid; C. soe seynden hie; C. sijnre; F. moder. 37. B. F. tegen Antip.; C. E. G. voer Antip.; H. van teghen Antip. 38. B. verradere; B. E. F. want si haer seer (ontbr) E. F.) ontsach; C E. hi hem. 39. H. Ende als; F. H. lettere; B E. F. ontboet hi sonder beiden Antipaterre. 40. H. dat hijs norghent om en liet, hi quam; E. dat hijs niet en liete; B. E. F. H. sonder beiden (ontbr.). 41. G. by hem te; C. H. in Bab; H. inder. 42. B. arre; H. ende (ontbr.); B. weghe aldair; E. als hi te Bab.; F. H. te Bab.; B. F. H. quam. 43. H. ende dede; hi (ontbr.); fenijnt; C. in alle die; E. in alle der werelt niet; H. inder werrelt; B. F. H. niet stercker; B. sijn en.

ALEXANDERS FEESTE ENDE SIJN VERMETEN. Cap. LVII.

Eer Antipater quam, so voer Alexander binnen ende buten hem verluchten, also hy wilde ende hem ghenoechde. Mer hem onstarf Eusistion, die hy boven allen sinen princen mynde. Want dit was so scoen een jongelinc, datmen in alle die werrelt ghenen scoenre jongelinc en mochte hebben gevonden. Ende Alexander weender lange om, ende hy dede hem een costelic graft maken, dair hy voele scats an leyde, want het coste hem te maken XII^M talenten gouts. Ende Alexander dede gebieden, datmen desen jongelinc aenbeden soude over enen Got. Als deze jongelinc ter eerden was ghedaen, so keerde Alexander in Babiloniën ende dair lach hy in ledicheiden, ende hy hielt grote feeste. Ende dair ontfinck hy dach ende nacht die slotele ende die presenten, die hem quamen van allen landen. Mer om dat hem die van Romen nu gheen presente en seynden, so zwoer hy, dat hy Romen soude varen slechten. Ende om dat hy alle die werrelt tonder hadde, so wilde hy vorder oerlogen dan den mensche behoert. Ende hy seide sinen luden, dat sy

---

Opschrift: B. van Alex.; B. Alexander; E. ende sine vermetenheit.

1. C. In dier tijt; E. mer doe Antip.; F. so (ontbr.). 2. H. buten so hi woude ende hem ghenoechde; B. E. F. hem vermeyen; C. te verluchten; genoech te meer hem afstarf Ensistioen. 3. G. H. ontsterf; B. ontstarf; H. Ensistien; C. den; H. dien; B.—H. alle; E. G. sine; C. mynden. 4. E. F. hi was; B. C. E. F. H. sconen. 5. H. der werrelt; C. werlt soe scoenen; niet en mochte; hebben (ontbr.); B F. negheenre; E. H. jongelinc (ontbr.); E. mochte vinden; H. vinden en mochte; F. scoenre en mochte jongheline hebben vonden; B. vonden; G. mochte vinden. 6. C. weenden daer; H. hi (ontbr.). 7. B. F. diere graft; E. G. graf; H. dier graf; C. veel scaets in leyden. 8. E. costen; B. E. F. H. talente van goude; Nochtan dede; C. Alex. die. 9. E. H. dese; B. E. F. souden ende houden over enen (E. een) God; C. voer enen; H. God ende daervoer houden; C. keerden. 11. B. E. H. weder in Bab.; F. ledicheden. 12. B.—H. feest; B. E. H. nacht ende dach. 13. C. H. slotelen; B. F. prosente; E. H. presente; F. allen allen; H. uut allen. 14. C. Hierom dat; H. hem (ontbr.); F. van (ontbr.) Romen; H. Romen hem; B. F. neghene; B. F. prosent; E. G. H. present; C. presenten. 15. C. slichten; F. slechten waren; H. varen soude. 16. C. onder hadde; E. F. H. had. 17. C. F. menschen; C. E. toebehoert.

---

3. Eusistion, d.i. Hephestion. — 7. costelic graft. Zie de beschrijving bij Diod. Sic. Lib. XVII. § 110. — 14—28. Mer.... Babilonien ontbreekt in den Sp. Hist.; cf. Alex. X. (begin).

sinen raet doen wilden, hy soude hem doen hebben ende te weten doen die heymelicheit der naturen. Ende hy dede meer scepe maken tot dien, die hy hadde, ende voer in die diepe, doncker zee om der naturen cracht te dwingen. Des balch hair die nature, die hem altoes mede gheweest hadde, ende die vier elementen mit haer, want die natuere haer vrouwe is. Ende die natuer voer ter hellen om hulp te zueken, dat sy Alexandrum ter doot brengen mochte(n), ende sy vant dair help ende raet, want Alexander wart uuter zee ten lande gesteken, ende quam weder in Babiloniën. Antipater, dien Alexander ontboeden hadde, was gecomen in Babiloniën, ende hy hadde drie zoen: die eerste hiet Cassander, die ander Philips, ende die derde Yollas. Dese waren mit Alexandro onthouden, om dat die een altoes voir hem proefde(n) den dranc, eer Alexander selve dranc, ende dan, als hy gheproeft hadde, so ontfinc Alexander den nap ende dranc selve. Nu hadde Antipater doen 80*d*. maken so sterc venijn, dat hijs wel wiste ende was des zeker, hads Alexander yet binnen, dat hy zeker doot ware. Want dat venijn was so sterck, datment niet houden en mochte in vaten van goude of van zilver, noch in yser, noch in metale, noch in

---

18. C. solden; H. wouden. 19. B. E. F. te (ontbr.); C. toe weten; H. weten ende hebben; E. F. doen (ontbr.) die. 20 B. F. H. meer (ontbr); E. noch scepe; B. F. noch maken. 21. B. natuer; E. dier natuyren craft; F. dies balch; F. Des so; C. balch hem. 22. E. H. natuer; C. mede had gewest. 23. B. E. H. elemente. 24. E. F. H. vrouwe was; B. F. H. help; C. hulpe. 25. C. nu ter; F. mochte. 26. B.—H. hulp; G. te lande; E. ten lande (ontbr.). 27. C. gestoten; B. E.—H. Ant. die. 28. B. F. H. comen; C. die quam weder. 29. B. C. E. F. H. sonen; B. F. yerst; H. deerste; B. E. F. ende die; B. F. ende (ontbr). 30. C. onthalden. 31. B. deen; C hie een; F. een voer hem altoes; G. die ene; H. die (ontbr.) een altoes; voir hem (ontbr.); B. E. H. proefde; H. eer datten. 32. H. selver; B. E. F. als si gheprueft (F. gheprovet) hadden; ontfinc hi. 33. C. Alex. selve; H. selver; B. C. E. G. had. 34. C. alsoe; B. starcke; E. F. H. sterken; B. E. F. H. dat hijs (F. hi; H. hijt) wel seker was; C. dat hie; G. dat hijs tijt wist. 35. C. of des Alex. yet binnen had; C. weer; E. F. waer; E. dit fenijn; H. dit fenijnt. 36. C. dat men dat; G. dat mens; C. halden; E. F. behouden; B. E. F. mocht; C. in isaren (?) vaten, noch van golde noch enz.; noch in yser (ontbr.); B. E. F. vate van silver (E. F. sulver) of van goude; H. vate van sulver; noch van goude, noch van yser, noch van mottael.

ghenen vaten sonder in die hove van enen peerde(n). Antipater was oic zeker, dat Alexander hieraf ymmer sterven soude. Ende hy seider Cassander sinen zoen, eer hy den coninc dat venijn gaf, dat hy trijck van Macedoniën behouden soude. Oic hadde hem Antipater wel voirzien, dat hy Tessales, Alexanders medicus, al sinen raet seide, die hem te hulpe was om dese*n* moert te doen.

HOE ALEXANDER VERGHEVEN WART. Cap. LVIII.

Tessalus noede Alexander ende sijn gheselscap mit hem ten eten in een stat. Ende dair maecte hy hem feeste boven feeste ende hy gaf hem dair die meeste ende die costelicste gherechten, diemen vynden mochte. Hier schencte*n* voir den coninc Yollas ende Philips, sijn broeder, ende waren wel voirzien, hoe sy Alexandrum vergeven souden, † want hoir vader hadt hem wel ghesеit. Doe sy saghen, dat Alexander ghenoech gedroncken hadde, so scencte die een, ende die ander provede den wijn,

---

38. B. E. F. H. in gheen vat; C. vaten mer alleen in; F. in (ontbr.) die hove; G. gienen vate; E. hoefde 40. C. F. H. paerde; E. een paerde. 39. B. E. F. H. oic soe; G ymmer hier of; B. E. F. H. ymmer (ontbr.); B. F. soude dat hijt (F. hi) seinde Cass. 40. F. H. dat hijt seide Cass.; C. hie seynden daer ende seide hem daer af eer hie dem coninge; G seidet; B. E. F. H. eer hi (H. hijt) tfenijn (F. venijn, H. fenijnt) gaf den coninc. 41. C. dat rijck; E. hijt rike; C. halden; oec soe had; G. soude sonder yement. 42. C. wael versien; E. H. hi (ontbr.). 43. B. E. F. H. fisisijn; F. H. als men raet; C. hulpen; G. een hulpe; C. desen moert; E. dese moet.

Opschrift: C. wart tot Babiloniën.

1. C. Tess. die noeden; H. die node; C. G. mit hem (ontbr.). 2. B. ene stat; C. maecten; B. E. F. H. hem (ontbr.). 3. B. F. H. dierste gherechten; E. die (ontbr.) gherechte. 4 B. C. E. F. H. scencten. 5. B. brueder; G. broder; C. versien. 6. C. haddet; B. E. F. H. wel (ontbr.). 7. F. dat si saghen; F. gedroncke. 8. C. F. G. had; G. ene; H. dander; B. pruefde; C. proefden; E. proefde den fenijn; H. den dranc.

---

38. hove. Vinc. Cap. LXIV: in ungula equi. Sp. Hist. I[4]. LII. 38: „Dan indie ore (l. ove (hove), varr. B. hoeve, L. hove) van enen paerde" — 40. seider l. sendde of seidet.

dair noch gheen venijn inne en was; mer dairna deden sy die fonteyn, daer tvenijn in was ghemenghet, inden wijn, ende doe gafmen den coninc den cop ende hy dranck. Mer ter middelt van sinen toghe, so ontfenc hy binnen enen anxteliken steke, dair hy zeer af wart verveert, want het ginc hem in sijn lijf, alsof hy mit enen knyve gesteken ware. Ende Alexander kreet mit groten mysbaer, mer sine vriende waenden, dattet van dronckenscap gheweest hadde, ende bleven in dat menen; mer het was quade moert. Doe bat Alexander, datmenne wech droeghe, ende dair men wech droech was hy half doot, want hy wart binnen so ghetorment van pinen, dat hy dicke yesch een zweert om hem selven doot te steken ende sinen torment
81*a*. te corten. Want sijn vriende, die omtrent hem stonden ende hande an hem sloeghen om hem te helpen, hem docht, dat sy hem so seer daden, alsof sy hem ghewondt hadden. Ende cort te voeren, dair hy lach ende sliep, hadt hem wel gedroemt. Ende opten vierden dach so sach hy wel, dat hy saen sterven moste, ende hy seide: „Nu kenne ic mijn gheval, want alle

---

9. B. E. F. ghene; H. fenijnt. B.—H. in; H. so daden; die (ontbr.). 10. E. G. den fon teijn; E. fonteijn inden wijn; C. dat fenijn; H. tfenijnt; B. F. H. in ghemenghet was; E. in den wijn (ontbr.) 11. E gafment; E den cop (ontbr.); F. H. den nap; C. E. ten middel. 12. E. sine; B. en anxteliken steke; C. H. steek; F. steecke; E. binnen sinen live een anxtelike. 14. C. recht of; H. als (ontbr); C. enen messe gesteken had gewest; B. F. H. Ende doe kreet; E. Ende doe riep; C. Alex. die kreet. 15. B. F. F. H. sijn vrienden. 16. C. gewest had; H. dronckenscap waer; C. ende sie bleven in der meyninge; E. F. H. dat wanen. 17. C. dat was; dat men hem en wech; E. F. H. datmen. 18. B. E. F. want dair men; C. man oen en wech droech, so was. 19. C. so gepijnicht van groter pinen; F. H. so torment; E. F. H. van pinen (ontbr.) G. binne; C. dicke yesch; E. dickwijl een swaert eyschte; F. die eyscht; G. H. eyschte. 20. C. sijn pine; H. sijn torment. 21. B. E. F. vrienden. 22. C. haer hande; F. handen; B. F. H. aen hem daden; E. aen hem staken; H. dien docht; B.—F. dochte. 23. C. deden; alsom sie; B. E. of si en; H. sine; B. F. H. Want cort. 24 C. daer te voeren; B. E. F. hem dit wel; C. soe haddet hem wael; H. hadde hem dit al ende wel. 25. B E. F. H. ende (ontbr.); C. E. H. so (ontbr.); C. wel (ontbr.); schier; B. F. sterven moeste saen; H. sterven moste cort. 26. B. F. H. seide dit; E. sprac dit; B. F. ken; E. bekenne; ghevalle.

---

10. fonteyn = (bron)water, cf. Mnl. Wdb. i. v. De Sp. Hist. I[4]. LIII. 16. heeft hetzelfde woord; Vinc. Cap. LXIV: „Aqua frigida”. Wat soort water dit was, kan men lezen bij Plutarchus: Vita Alex. magni. Cap. XXIII.

mijn geslachte, die van Achilles gecomen is, dats alle gestorven omtrent sijn dertichste jair mit groten evele." Sijn ridders seiden, dat hy verraden waer, ende sy riepen alte lude ende jamerlic: „Ay lasy! wie heeft ons mit so groten moert beroeft onsen coninc? Die dit gheselscap ghestoert heeft, hy sal menigen man sijn leven nemen, want des gelijc en wart nye ghesien".

VAN ALEXANDERS DOOT. Cap. LIX.

Alexander dede hem draghen in een hoge stat, dair en alle sijn volc mocht zien leggen in so groeter pinen. Ende hy lietse al tot hem comen, ende hy beval, dat men nyemant verbieden en soude, die dair comen woude ende cussen hem sijn hant. Ende dair quam tot hem menich stout man in efflieten tranen ende mit natten oegen, die groeten jamer maecten. Ende hierna bat Alexander sinen vrienden, als hy doot waer, datmen hem mit dieren speciën balsemen soude, ende datmen voeren

---

27. C. al mijn geslecht; F. alle mine; B. G. gheslacht; B. F. H. dat van; B. F. comen; C. dat is al; E. is, sijn alle; H. al. 28. H. dertich; C. ovele; H. evelen. 29. B. F. ware; C. alle lude; jamerliken. 30. E. ay laci (2maal); F. ay laysy; H. ons beroeft mit dus groten moert; B. E. F. dus groter; B. gheroeft. 31. H. Ende die; ghescoert; die sel. 32. B. noyt; C. Want men desgelijc nye eer gesien en heft; H. desghelijcs en wert.

Opschrift: F. van (ontbr.); C. doede; LIX Caplium.

1. C. In dier tijt dede; F. op een hoghe stede; E. H. daer hem. 2. E F. al sijn; C. daer hie mochte al sijn volck oversien in soe; E. hietse. 3. C. E. F. H. *alle*. 4 E. souden; die dair quamen wien ende hem sijn cussen wouden; B. ende hem sijn cussen woude; F. H. ende .... hant (ontbr.). 5. C. stolt; E. stout ridder, die alle storten haer tranen; B. eflieten; D. mit uutvlietenden tranen; C. afvlietenden; F. ridder in eflieten; G. man mit veel tranen; H. stout ridder in oflate van tranen. 6. C. naeten; H. grote jammer; B. E. F. H. ende (ontbr.). 7. E. G. sine vrienden; B. F. dat menne. 8. H. hem (ontbr.); C. F. duren; G. diere; H. duerbaren; C. F. balsamen; E. besalven ende balsemen souden; B. datmenne; C dat men oen.

---

27. geslachte, die; cf. Mnl. Wdb. i. v. geslachte. — 30. beroeft. Lees met den variant en den Sp. Hist. LIII. 52: gheroeft. — 31. ghestoert, l. ghescoert. — 32. Sp. Hist. LIII. 54: „Want dine gelike wart nie verheven." 5. — efflieten. Geen onzer hss. heeft hier het juiste woord bewaard. Men leze: met heeten tranen, zooals ook de Sp. Hist. I[4]. LIIII. 9 heeft.

soude nergens dan in Libiën, in Amons tempel, sijns vriends, daer hij gecroent staet. Nu vragheden hem sijn vriende om dat sy sagen, dat hy dus cranck was, wie hy woude, dat na hem crone droege van sinen rijcke. Ende hy seide: „die beste"; mer nyemant noemde(n) hy, noch Hercules, sinen zoen, noch sinen broeder, noch dat kynt, dat Roxanes droech, die doe groet ginc mit kynde. Want Alexander dochtet oneer, dat hy, die so stout ende so groet een heer was, enigen man van so groeten rijcke heer maken soude, hy en waers weerdich. Want hy hadde onweert, dat hy sulc goet yemant laten soude, dies onweerdich ware. Opten sesten dach ontviel hem sijn sprake. *Doe nam hi in midden die sale sijn vingerlijn ende gaeft Perdike. Hierom weenden vele heere, die daer waren, dat Alexander woude, dat hi coninc na hem ware.* Scolastica historia seit, dat Alexanders suster hem tvenijn gaf, om dat sy hoepte eenen groten heer te hebben ende vrouwe te sijn van alle sinen rijck. Ende also saen als hy tvenijn ontfaen hadde,

---

9. B. E. F. soude in egherincs (E. egermits) sonder Libia in Amons, sijns vrients sconen tempel; C. G. nergent; H. norghens. 10. B. F. H. vraghede; B. E. F. H. vrienden; C. dairom. 11. C. E. aldus; E. die na hem. 12. C. E. die crone; H. sijn croen; C. in sijn rijck. 13. C. beste ende; B.—H. ende noemde; E. mer hi en noemde nyement; F. sine sone, noch sijns. 14. B. E. sijn brueder; H. noch.... broeder (ontbr.); B. E. F. H. noch oec tkijnt; F. Roxmes; C. noch groet; E. swaer ginc. 15. B. E. F. van kinde; H. ginc by hem mit kende; B. F. docht onneer; C. den dochte dat. 16. C. so groet ende so stolten heer; H. so stouten; B. E. F. H. so groten heer; B. E. F. H. so groten heer. 17. B. F. hine waers; C. en weer des. 18. C. Want hem had des; H. hi hads onwaert enighen man dies niet waerdich en waer sulc goet te laten; C. alsoe groten guet anderen luden, die des niet weerdich en weer; G. yemen. 19. B. E. F. H. op (ontbr.); daghe. 20—22. Doe .... ware in B. E. F. H. 20. H. int; der salen; E. sijn sijn vingerlinc. 21. B. E. F. H. ende gaeft (ontbr.); F. meenden; E. H. veel heeren. 22. H. dat (ontbr.) hi. In hs. A staat: „Doe nam hy in midden dien zale sijn vingerlijn perdike" doorgehaald. 23. C. dat fenijn; H. fenijnt. 24. C. F. hoepten; C. ende een. 25. B. al sinen rike; C. over alle sijn rijck; E. te wesen van al sijn; F. allen; C. Ende al vroech als hie dat fenijn; H. tfenijnt; G. tvenijn binnen; C. E. ontfanghen.

20—22. Doe .... ware, cf. varianten en Sp. Hist. I[4]. LIIII. 34—40.
22. cf. Hist. Scol. lib. Hester, Cap. IV. V.

binnen dat hy doe spraec verloes, ende dat hy niet en woude, dat emmermeer man na hem so groeten heer waer als hy in eertrijck was, dairom bescreef hy synen achtersten wille, ende deylde syn rijck in XII ende gaf dat XII sijnre ghesellen, die mit hem opgevoedt waren, ende hy gaf elken een deel van
fo. 81*b*. sinen rijck. Mer die vier verdreven alle dander en*de* bleven dair heeren af.

VAN ALEXANDERS VROEMICHEIT. Cap. LX.

In Julio, diemen hoymaent heet, so starf dese grote Alexander, doe hy in sinen XXIII^sten jair was. Hy was die meeste van moede ende van herten, die ye in die werrelt was. Hy was oic die machtichste man, die ye in die werrelt regneerde. Hy verloste altoes sijn ridders met sinen troest uut alre noot, so dat sy mit sinen troest so stout worden, dat hem dochte, al hadden sy al naect gheweest, ten hadde hem niet mogen deeren als sy hem sagen. Hem en gheviel oic nye, als hy enighen man bestont.

---

26. G. binnen (ontbr.); E. binnen sijn live; F. binnen doe hi doe spraec (?) dat hi doe die spraec verloes; H. dat hi doe die sprake verloes; B. sprac; C. sijn spraek; E. die spraec; B. E. F. H. Ende omdat; C. ende daerom dat hie wolde. 27. H. hi woude, dat nymmermeer also groten man na hem waer als hi was in aertricke; B.—F. nemmermeer; B.—F. en ware (C. weer); B. E. F. als hi was in; C. op. 28. B. echtersten; C. lesten wille. 29. C. deylden; C. H. XII deelen; B. geeft; E. F. H. gaft; B. E. F. H. dat (ontbr.); E. van sine. 30. E. elc; F. hi .... rijck (ontbr.); H. ende dier gaf hi elc een. 31. C. die anderen; E. die ander; F. ende bleven. 32. E. F. of.

Opschrift: B. Alexander; C. Hier wil ick noch meer bescriven ende seggen van des groten conincks Alexanders leven ende van sijnre vroemicheit; D. grote vromicheyt.

1. E. In die maent van Julius; H. Inder maent Julius; E hiet; H. hiet mit ons; B. G. H. sterf; C. doe screef. 2. B. drie ende twintigste; E. G. H. XXXIIste jair; E. do hi drien twyntichsten. 3. B. F. die noyt; H. inder werelt quam. 4. B. F. die noyt; G. in de; H. inder; C. F. regneerden: B. F. verlooste. 5. H ridders uut haerre noet mit sinen troeste; C. F. troeste: B. sine troest; H. dat hi. 6. E. sijn troest; C. alsoe stolt; E. waren; B. E. F. H. so dat; G. H. docht. 7. B. E. F. H. alle naeckt; C. dat en had; B. E. F. H. hem en had niet; C. sie oen; B. E. F. H. wanneer dat si en (H. sine). 8. C. oec niet; B. F. noyt dat hi; E dat hi; H. dat hy enighe.

---

26. l. die spraec; dat (reg. 26) = omdat. — 30. Hist. Scol. Cap. V: „quos ab adolescentia sua, socios habuerat." — 31. Zie de Inleid. — 2. l. XXXIIIsten jair. 7. cf. de Inleid.

hy en verwannen, noch nye en bestont hy veste, noch borch, noch stede, hoe vast datse waren, hy en wanse of hadse tot sinen wille. Nie en quam oic volc tegen hem, hy en verwan, mer int eynde wart hy selve verwonnen, mer niet mit ghevechte, mer mit verradenisse vanden sinen, diene aldus deden vergeven mitten venijn moerdelic. Men leest, dat hy enen steen hadde, ende so wie dien steen hadde, dat hem gheen venijn scaden en mochte. Mer hy wert aldus verraden: des nachts te voeren so wart hem die steen gestolen, om dattie moert voldaen soude werden ende verholen bliven. Mer alst venijn in die aderen getogen was, so dattie natuere des niet en conste loesen, doe wart hem die steen weder gegeven heymelic. Aldus verginc die aventure mit hem. Als die mare quam in Babiloniën, dat hy doot was indie bloeme van sijnre joghet ende int meeste van sijnre crachten, so wart die stat droevich ende stille. Mer die lude en woudens niet geloven, die hy verwonnen hadde, dat hy doot wesen soude, want sy gheloveden, dat hy nemmermeer en soude sterven mogen, ende sonderlinge want sy gesien hadden, dat hy in so groeter aventuren dicwile verloest wart van der doot. Mer doe sy wel die wairheit wisten,

---

9. B. hien verwanne; C. verwan hem; F. verwannene; H. vest of; B. E. F. berch. 10. H. stat; E. F. ho vast; E. F. H. datsi; C. E. of hie en had sie (se). 11. B. E. F. Noyt (E. noch) oec quam (E. nye) volc teghen hem om stride, hine (E. hi en) verwanne (E. verwanse; F. verwannet); C. jegens. 12. C. H. selver. 13. B. F. verradenissen; F. van Antipater, dien dus dade; B. sine; H. van sinen dienres, dien dus daden; B. F. dus daden. 14. B. E. F. moerdelijc mit venijn; C. moerdeliken; H. met fenijn so moerdelyc; C. hy (ontbr.); C. datten. 15. B. E. F. H. ende (ontbr.); G. so (ontbr.); B. F. wie so; E. wie dat die; B. E. F. H. stene droech; B. neghene; H. fenijnt. 16. B. E. F. H. Mer daer hi dus verraden wert, so was hem des nachts (F. nachtes) die stene (H. dien steen) gestolen (H. ontstolen). 17. C. so (ontbr.); E. G. H. dat die; F. op dat die 18. B. E. F. werden soude; C. also dat termijn; E. als; H. fenijnt. 19. B. aventuyr niet en conste; C. alsoe dat die natuer; F. H. des (ontbr.); C. mochte; H. conde; B. E. F. H. ghelosen. 20. B. E. F. doe was; H. so wort hem sinen; C. heymeliken; B. F. H. Dus. 21. C. also die meer. 22. G. ende die bloem; H. van (ontbr.); H. van (ontbr.). 23. B. F. H. cracht; E. craft; B. E. F. H. droeve; E. F. H. ende (ontbr.). 24. B. luden; E. dat volc; C. woldens; B. E. F. G. had. 25. B. G. sijn soude; E. F. H. soude sijn; E. H. gheloefden. 26. B. E. F. H. mogen sterven; C. sterven en solde tijtlicks doots; B. E. F. H. ende (ontbr.) omdat; C. sonderlingen soe hadden sie gesien. 27. B. hi (ontbr.) in; H. so (ontbr.); F. dat si in; C. soe dickwil. 28. E. H. wert; B. waerheit hadden vernomen.

dat hy zeker doot was, so beweenden sy en harde zeer. Als Darius moeder dit vernam, so hadde sy soe groeten rouwe, dat sy nemmermeer dairna en at. Mer Alexanders mage uut Grieken sy en hadden ghenen rouwe om hem anders dan of een hoir vrient doot gheweest hadde. Darius dochter, Alexanders wijf, omdat haer aen leyden ende rieden hare gespele enen anderen man te nemen, so deed syse doden.

VAN ALEXANDERS SEPULTURE. Cap. LXI.

Men maecte in Babiloniën groet gheclach ende hantgheslach van rouwen. Mer ic segge over waer, dattie dode mensche luttel vriende hebben, want watmen derwaerts doet, dats al om ghewinne; want aenden doeden en leyt nyemant: elc die maecs hem quijt als hy eerste mach. Die na Alexander bleven, sy
fo. 81*c*. bedreven hair dinck also, dat sy rijck bleven alle ghemeenlic.

---

29. C. sie hem; F. beweende sy hem; H. sine herde; zeer (ontbr.). 30. E. coninc Darius; H. Darius dochter, Alexanders wijf; E. also dat; H. so dat; E. sy (ontbr.). 31. C. sie nye daernae en at meer; H. sy daernae nye en at; C. mer (ontbr.). 32. E. H. sy (ontbr.) en; E. H. gheen; G. gienen; B. F. dan oft haer vrient; C. dan of haer vriende een gewest had; E. of hair een; H. om hem meer dan oft haer viant geweest hadde. 33. F. dochter (ontbr.). 34. C. daerom dat haer hoir gespoele aen leide om enen anderen; F. omdat si; E. F. H. ghespeelen. 35. B. E.—H. dede.

Opschrift: C. de sepulture (in rood) herhaald; Cap. LXI (ontbr.); E. F. van (ontbr.).

1. C. maecten; geclage; F. hantslach. 2. B. E. rouwe; H. seg; C. verwaer; doeden; mensche (ontbr.); B. E. F. H. dat die doden menschen (E. dode mensche, F. dode mensch, H dode menschen) neghenen (E. F. negheen, H. ghene) vrient en heeft (H. vriende). 3. B. E. F. H. dat men derweert dient; C. dat duet men al om gewyns willen. 4. B. E. F. H. ghewin; mer aenden; C. ellik; alse hie eerst; B. E. F. H. elc doets hem alsoe (E. F. of, H. eerst of) hi eerst (F. yerst) mach. 6. E. sy deden; H. die bedreven; C. hair (ontbr.); C. alle (ontbr.); H. al; C. F. gemeenliken.

---

33. vrient. Men leze met den variant H. viant. De Sp. Hist. I[4]. LV. 56 heeft hier: „Alse oft haer viant doot ware", als vertaling van de woorden bij Vinc. Cap. LXV: Macedones autem eo mortuo ut hoste amisso gavisi sunt. — 34. l. omdat haer aen leyde ende riede hare amme. Gespele is eene vertaling van amië(n), eene schrijffout voor amme, die ook in de Leidsche uitgave van den Sp. Hist. LV. 58 voorkomt. Vinc. Cap. LXV heeft: Nutricem, que illi secundas nuptias suadebat, occidit. — 2. Sp. Hist. I[4]. LVI. 7: „Die doden en hevet ghenen vrient."

Mer dair was een strijt alle wile om die sepulture: die van Grieken wouden haestelic overvoeren tot haren landewart, mer sy droegen overeen, dat sy Jupiter vraghen wouden, wairmen voeren woude. Jupiter antwoirde, datmen Alexandrum groeve in Alexandriën, die groete stat, die hy selve maken dede in Egipten. Dit wilde dus Jupiter. Ende dair deedmen hem een scoen, costelic graft maken. † Ptolomeus Sother, die na hem coninc in Egipten bleef, deden aldair eerlicken begraven, alsoet sulken heer betaemde(n). In Alexanders tyden so en vantmen ghenen wyseren coninc dan hy en was; hadde hy hem connen wachten van te voel wijns te drincken, ende hadde hem dese groete heer connen gehouden alsoe ghemate in sijnre groeter rijcheit als hy dede, doe hy mate was. Inder noet en conste hem nyemant vervroeden, mer inder weelden wast een sot, want hy woude Got wesen. Altoes hadde hy tot sinen rade VII man: alsoe beval hem Aristoteles, sijn meyster. Mer als hem yet swaers an quam, so nam hy elken man allene ende

---

7. F. een (ontbr.); B. E. H. ghestrijt een wille om sijn; F. gestrijt een wile om sijn; C. strijt lange tijt; E. begravinghe; H. die wouden. 8. B. E. F. H. staphans; C. haestelike; F. hem overvoeren. 9. H. dat men Jubiter; G. souden, wair is en voeren souden; F. wair men hem. 10. B. E. F. H. soude (F. souden); C. wair men oen graven solde; C. antwoirden. 11. E. begraven soude in; E. groetste; H. in der groetster stat; C. F. H. selven. 12. C. aldus; F. doe Jup.; H. woude doe Jup.; E. Dit.... Ende (ontbr.); E. F. H. Ende (ontbr.); B. C. H. dede men; E. dair (ontbr.); H. hem (ontbr.). 13. B. scone, diere; E. F. H. costelic (ontbr.); E. H. graf; C. Sother (ontbr.); B. Ptolomeus sotheit; E. F. H. Pthol. seit. 14. H. in Egipten (ontbr.); B. E. F. H. bleef ende daer (E. dairin) begroef hier (E. hi en, F. H. hi hem) eerlic; C. dede Alex.; aldair (ontbr.). 15. B. F. selken; E. alsulcken; C. al sulken; B. E. F. H. betaemelic was; C. toebehoerden ende betaemden; E. F. H. so (ontbr.); B. F. H. en (ontbr.). 16. E. nye gheen wiser; F. negeen; B. F. G. had. 17. B. vele; H. van veel wijns; B. E. G. H. had; C. hed hem. 18. H. groten; C gehoeden; E. H. houden; B. E. F. H. ghemate van sinen (H. sijnre) manieren in. 19. C. alsoe. 20. H. conde; E. bevroeden; F. niement hem ghevroeden; H. nyemant hem bevroeden; B. E. F. H. in sijnre weelden; was hi (E. so) sot. 21. B. F. H. Got sijn; C. hie waenden Got; C.—G. had. 22. C. soeven mannen; H. Want dat beval; C. alsoe. 23. B. E. F. yewer (E. yewers yet) swaers; C. E. G. H. alleen.

---

19. mate geeft hier geen zin; men zal met den Sp. Hist. Cap. LVI. 37 moeten lezen: arm. — 22. VII man. cf. de aant. bij vs. 42 van den Sp. Hist. Cap. LVI.

seide hem sijn zaken altemael. Ende dan vraghede hy hem haren raet, ende aldus onthielt hy wat hem elc riet, ende dan ten lesten so sciep hy uut hem allen den besten raet uut hem selven, so hy best ghemercken conste, ende dan avontuerde hy den raet. Aldus wart alle sijn dinc nochtans al te niet int lest, die so groet, so starc, so rijck ende so machtich was, want hy moste sterven ende bleef doot also voirseit is. Mer nu suldy hoeren hoe Alexander toech ten Bracmannewart.

HOE ALEXANDER DIE BRACMANNE BESTONT. Cap. LXII.

Als Alexander besochte die wonder die binnen Indiën waren, so woude hy oic die Bracmanne wynnen ende haer lant. Ende die Bracmanne zeynden hem dustanighe brieve: „Heer, onverwonnen coninc, wy hebben verhoert dinen zeghe ende dijn oerlogen ende dijn leer, ende hierom soe sijn wy zeer blide van dinen gelucke ende van dijnre aventuren. Mer wat ist eenen fo. 81*d*. mensche te vervollen, dien alle die werrelt te cleyn is? Ende

---

24. B. F. H. sijn dinc altemale; E. sijn sinne; C. dan soe; hem (ontbr.); B. E. F. H. sinen raet; G. hair. 25. B. E. dus; C. dat hem; H. hem elcs; H. dan (ontbr.). 26. B. sciepe hi uut allen den beesten raet in hem selven; C. so (ontbr.): ut hem selven; E. F. H. ut allen desen; F. den (ontbr.); betsten raet; C. uut hem selven (ontbr.); E. H. in hem; F. mit hem. 27. F. tbest; H. alsoe hi best const; B. G. const; F. conde; B. C. F. aventuerden. 28. B. E. H. Dus; C. al; C. nochtant; B. E. F. H. al niet (E. mit) sijn dinc die (H. die dus) so groet ende (ontbr. H.) so starcke ende rijcke. 29. H. ende (ontbr.); E. want (ontbr.). 30. F. G. H. most; G. als; H. so; F. seldy. 31. C. noch hoeren; B. ten Bracmannen voert voer; C. toech ende die Bragmannen bestont; E F. ten Bracmannenwart voer; H. totten Bracmannen voer.

Opschrift: B. ter Braecmanne bestoet; C. heeft geen opschrift; B totten Bracmannen voer; E. bestuet; G. Bracmannen; H. bestoet.

1. H. Als (ontbr.); E. wondere; H. wonderen; in Ind. 2. De vormen Brac-, Braec- en Bragmanne(n) wisselen in de meeste hss. af; we noteeren ze verder niet; F. wennen. 3. B. dusdanighen brief; C. aldusdanighen; E. aldustanighe; F. dusdanich. 4. E. F. H. ghehoert. 5. B. E. F. H. lere; C. dijn eer; ende (ontbr.) hierom; H. hierin; soe (ontbr.); C. blide geworden in; E. blide omme. 6. H. van dijnre (ontbr.); H. Mer .... cleyn is (ontbr.); B. E. F. eerst dat (ontbr. F.) enen (E. F. een) mensch vervullen mach. 7. G. mensch te vervullen; C. deme al.

---

5. l e e r is zeker een schrijffout voor e e r, dat var. C. nog bewaard heeft. De S p. H i s t. LVII. 8. heeft ook: „dine e e r e" en Vinc. Cap. LXVI zegt: „Audivimus, invictissime rex, proelia tua et f e l i c i t a t e m ubique subsecutam."

wy en hebben negeen dinc dair du om oerlogen darfste op ons ofte vechten, want onse goet is al ghemeen, ende wy eten alle eenrehande spise. Ende voir die costelike, scoen cledere laten wy ons ghenoegen mit eenre slavynen. Onse wive en blancketten hem niet, omdat sy ons *te bet* genoegen sellen, want wympel, cleder ende cronen, dats cierheit ende geen scoenheit, want gheen ander scoenheit en is anders dan die nature ghelaten heeft. Wy en hebben anders geen huse dan hole ende hagedochten ende dairin woenen wy also lange als wy leven, ende dair laetmen ons in liggen als wy doot sijn. Wy hebben enen coninc, mer dat en is niet om dat onder ons enichs rechts noet is, mer tis alleen om der edelheit willen. Want wat is dair men over rechten soude, dair nyemant en is die mysdoet?" Alexander die zeer wijs was ende dit hoerde ende haer leven vernam, hy lietse vry ende quijt van allen oerloge, mer hy screef aldus tot Didimum, den coninch van den Bracmannen.

HOE ALEXANDER DIE BRACMANNE SCREEF. Cap. LXIII.

„Van uwen zeden hebben wy dicwile ghehoert, dat uwe

8. B. E. F. H. Want wi; H. en gheen; E. gheenrehande; H. du ons om; B. derfs; C. moges; E. F. darfs; H. dofste ofte of op ons. 9. C. alle; B. E. ghemene. 10. H. eenrahande; B. E. F. H. spise. Want over diere (ontbr. E., H. duer) scone, costelike (ontbr. B. F. H.) cledere so; C. Ende wy laeten ons voer die grote, costelike clederen mit slavien; G. scoen (ontbr.) 11. B. men eenre; H. slavien; E. Ende onse; F. wive ende. 12. C. hem .... ghenoegen (ontbr.); G. dat si (ontbr.); B. E. F. H. te bet (B. bat) ghenoegen; G. ons te behagen. 13. B. F. schierheit; H. mer gheen; B. E. F. Mar en (E. ten) is neghene (F. ghene); B. E. F. neghene. 14. B. E. F. H. en is dan ons die nature. 15. B. F. wine; E. want wi; B. F. neghene; C. hol; G. holen. 17. C. ons legghen; H. legghen laten. 18. G. ende dat; B. F. niet dat; C. daerom dat; H. daerom niet dat ons enich rechters; C. rechters noet sij. 19. B.—F. H. mer het is; C. om sijn; E. H. om die; E. edelheit van den lande; B. E. F. H. om willen (ontbr.); E. Want waer ist; F. H. ist. 21. C. hoerden; E. ende hi hoerde; G. ende vernam haer leven. 22. E. hi hi; F. die lietse; C. oerlogen; H. Ende hi. 23. F. den (ontbr.).

Opschrift: B. E. H. bescreef; D. Alexanders antwoerde; F. Hoe Alex. screef tot Didimus.

1. C. soe hebben; F. dit wel ghehoert.

9. Deze regel luidt eenigszins anders in den Sp. Hist. LVII. 16: „Onse rijcheit dats spise alleene", en bij Vinc. Cap. LXVI: „esca nobis pro divitiis esse."

leven niet en is ghelijc dat ghemeenlic alle menschen leven is, so dattet ons ongheloefliken dunct wesen, en deedt dat wy van dy ghehoert hebben. Hierom, coninc Didime, so bidic dy, dattu om onser liefden wille wilste overscriven met dinen brieven, oft wair is dat wy van dy ghehoert hebben, ende makes ons vroet, of ghy dus leeft om exempel te geven van uwen leven. Ende dit doet onss, op dat, als wijt horen, dat wy onse leven dairna keren moghen, oft ons ghevallen mach also. Want leeringhe is een vry dinck, ende wijsheit en scaedt niet, alsmense ter ghemeenre nutscap besicht ende brenct. Ghelijc dattet eenre barnender keersen niet en scaedt, al ontsteect men dair voel ander keersen an, dair die ander lude by zien, want hair licht en wart dies te mynre niet."

DYDIMUS ANTWOERDE TOT ALEXANDER. Cap. LXIIII.

Dydimus, die coninch van den Bracmannen, antwoerde Alexander in deser manieren. „Heer coninc, du versmades onse boden, die wy totty zeynden als onweerdige lude, nochtans

---

2. B. E. F. H. u leven; B. E. F. H. is (ontbr.) so. 3. C. alsoe dat ons; B. E. F. H. dunct ongheloeflic sijn; B. en (ontbr); B—F. dede dat; H. van dy (ontbr.). 4. E. omme; E. bidde. 5. B. F. lieve wil; C. liefde willen; F. onsen lieven; H. lieften; B. E. F. wils; C. willes; H. wil. 6. C. ofte dat; E. oft oec; E. aen di; hebben (ontbr.); C. makens; E. make; H. maket. 7. H. dus (ontbr.); C. E. G. aldus. 8. B. E. F. H. onss omdat (H. dat) wi also (H. also als) wy u leven hoeren ons (E. dat wij ons) daerna keeren moghen. 9. H. ons als ghevallen mochte. 10. B. ende scaedt; B. alsmenre; E. meenre. 11. E. totten ghemenen oerbaer; C. ende gebruckt; E. ende bernet; H. ende bruuct. 12. E. eenre broeder kaerse; B. C. kerssen; F. dat eenre; H. scaet en ontsteket; E. F. dair (ontbr.); E. F. G. vele. 13. B. F. andere; B. C. F. kerssen; H. menre veel an dier koersen dair; B. ghesien; hare. 14. C. en wort des; G. des de; B. F. niet te minder; H. en wort des niet te minre.

Opschrift: C. Didimus die antwoirden; D. Dits Did. enz.; E. F. H. Dydimus (ontbr.); C. dat LXIIII Capittel.

1. H. den coninc; F. den (ontbr.); C. die antwoerden. 2. E. Alex. ende seide; G. den coninc Alex.; F. in desen; B. F. here; H. versmaetste. 3. C. alse onwerdige; B. E. F. nochtan; C. G. nochtant.

---

3. en deedt = ware het niet, cf. Mnl. Wdb. i. v. doen II. 1. d. — 9. Sp. Hist. I[4]. LVIII. 13: „Dat wire ons an mogen keeren".

dattu sulke nyemare van ons ghehoert hads. Mer nu sal ick dy van onsen zeden alle die waerheit vertellen. Die Bracmanne leiden een sempel leven, ende mynnen alle zuverheit ende laten alle onreynicheit; sy en begheren gheen dinc dan die nature gheeft ende verleent. Onse lijftocht is sempel ende onse tere en is niet groet, want wy en begheeren gheen lecker morselen, o. 82a. mer wy eten ende deylen onderlinge onse spise also sy die eerde draecht sonder graven ende ackeren. Wy en eten gheen dinc dat leeft, ende hierom en wert onder ons luden nyemant zieck noch en queelt. Wy hebben oic een zede, dat nyemant den anderen en helpt, noch helpe en doet, want wy sijn alle aleven rijck tallen tijden. Ende hierom leven wy sonder haet ende sonder nijt. Wy hebben alle groete armoede, ende aldus sijn wy altoes even rijc van goede. Wy en hebben gheen wet, want onder ons en is nyemant, die mysdoet. Wy en weten oic niet van arbeide dairmen an wynnen mach, want die ghiericheit is alte quaet; wie datter mede bevaen wert int hert, sy brengt hem ter armoeden ende te scanden, want die ghiericheit en heeft

---

4. C. alsulke; B. E. H. verhoert; C. heves; H. hadste. 5. C. seggen; die leiden. 6. H. leven een sempel; B.—G. simpel; B. E. F. ende haten. 7. E. alle oncuuscheyt; B. E. si begheren el negheen; E. H. anders gheen; C. dinc anders; E. dan de; B. F. die (ontbr.). 8. G. ghift; B.—F. simpel; C. terynge; H. teer. 9. B. F. wine; F. neghene; C. leckere; B. morsele. 10. F. ende wi; G. onse spise onderlinge; C. onderlingen; H. alsoet die. 11. B. F. wine eten neghene; E. oec gheen. 12. C. G. H. wort; H. luden (ontbr.). 13. H. quellet; F. oec seden. 14. B. F. en (ontbr.) helpt; C. hulpe en doet; E. hulpe en en; H. nochte help; F. en (ontbr.) doet. 15. H. al effen; C. G. H. tot allen; H. Ende (ontbr.); C. soe leven; G. sonder (ontbr.); H. hat. 16. H. Ende wi; G. hebbe; C. altoes groete; B. enen groot armoede; E. even grote; F. ene grote. 17. H. sien wi alle altoes effen; H. hebben onder ons gheen wet; B. neghene wet; C. geen wijt; E. gheen recht; F. neghene weet wan; G. gienen wet. 18. C. soe en is. 19. C. van genen arbeide; E. arbeiden. 20. F. alte quaet is; H. Ende so wie; C. bevanghen is int herte; E. bevanghen; H. wert; herte; B. F. hi bringet; E. want hi brenghet. 21. E. F. tot armoede; B. H. te; C. ende ter.

---

6. l a t e n. In tegenoverstelling met m y n n e n is de lezing der varianten: h a t e n beter. — 11. Keurig heeft de bewerker Maerlant's woorden: „ongedolven ende ongewont" in proza weergegeven door: s o n d e r g r a v e n e n d e a c k e r e n. — 16. g r o e t e armoede. De S p. H i s t I[1]. LVIII. 47 heeft: „e f f e ne aermoede"; Vinc. Cap. LXVII: Omnes divites facit paupertatis equalitas.

gheen eynde. Want so die ghiericheit meer crijcht, so sy meer begheert te hebben. Wy en begheren gheen dinc dan dat wy sterven mochten sonder pine. Wy slapen sonder enige sorghe. Wy en eyschen van nyemant dienst, cleyn noch groet, want wy sijn alle vry, sonder dat onse vleisch onderdaen sy onser redene. Ende wy houdent over felheit, dat wy onse naegebuere dwinghen souden ons onderdaen te sijn, die de moeder der naturen ons ghelijc ghemaket heeft entie vader van hemelrijc tot synen rijcke gheroepen heeft, dair men ewelic in leeft mit blijsscappen. Wy leven ghemeckelic in onsen holen, want ons en deert dair gheen onweder. Wy en draghen gheen costelicke cledere, want wy decken ons al mit papele alsoet tamelic is. Wy en willen gheen vrouwen om oncuusheit dairmede te doen ofte onsuver mynne, mer omdat wy begheren kynder te wynnen dairaen. Onder ons en sterft nyemant voir sinen vader ende mitten doden en maken wy gheen feeste, want het is met ons alleens mitten mynsten ende mitten meesten. Mer uwe doen ende uwe zeden sijn, dat ghy uwe groete goet legt an die doede ende ghy en laet der eerden

---

22. B. F. neghene; E. Want hoe; B. E. ghecrighet; F. meer begheert te hebben; crijcht .... hebben (ontbr.). 23. B. F. wine; neghene. 24. B. E.—H. pijn; B. wine. 25. E. dierst; H. moch groet; want (ontbr.). 26. H. vleysch si onderdaen onse redene: C. al vrij sond dat onsen. 27. C. onse reden; B. E. F. redenen; F. H. Want wi: E. houden; C. halden dat voer. 28. B. E. F. H. ghebueren; H. onderdanich. 29. C. F. die die; C. ende die; B. E. F. H. ghemaect. Ende die. 30. B. gheroepen heeft te sinen erve. 31. C. eweliken; E. ghemerckelic; H. ghemackelic. 32. E. holen (ontbr.); B. E. F. H. Want niement en deert; B. E. F. H. daer (H. daer mit) gheen (B. negheen, H. ghenen) storen (F. scoren); B. wine. 33. B. neghene diere; F. daer gheen: B. E. F. clederen; C. H. cleder; B. overdecken; B. G. alle. 34. F. papelle; B. F. papile; C. papelen als het betemeliken is; B. Wien; neghene. 35. H. dair (ontbr.): C. ofte om; E. H. of; B. min. 36. B. F. kindere; E. G. kynder daeraan te wynnen; C. daernae. 37. B. nyeman. 38. B. neghene; C. feesten; G. giene feest; E. hets; F. allens; C. mit den. 39. E. F. H. als mitten; u doen; B. seden es; E. u sede is; F. u sedene is; H. uwen sede is. 40. E.—H. u groete; G. leet an; B.—F. H. den doden; B. want ghi ne.

---

23. cf. de Inleid. — 29. l. de moeder, die natuere. cf. Sp. Hist. I[1]. LVIII, 68 en de aant. aldaar. — 34. papele l. papire, zooals ook de Sp. Hist. I[4]. LIX. 4, en Vinc. Cap. LXVIII hebben. — 37. cf. de Inleid.

niet hebben dat hoir is, mer ghy overdect die doden mit zilver of mit goude ende neempt ende ontlegt aldus der eerden dat hoir is. In onsen lande en ghevallen negheen plaghe, want wy en ontsuveren niet die lucht mit eniger quaetheit, dair die plage om plegen te ghescien. Die wynde ende die wedere sijn in onsen lande ghenoechlic na die saysone vanden jair. Wy en houden anders gheen medicijn dan dat wy eten crancke, sober spise, want vasten doet die evele ghenesen ende hout ons ghesont. Wy en pleghen gheen spel, dansen, noch reyen, noch tornoye, noch spel van dieren te maken, noch wy en varen nerghent om sulc spel te zien, want die werrelt ende die hemel gheven ons scoenheiden genoech aen te zien. Want wy merken ten
. 82b hemel, dat hy is claer ende scoen ende allesins wel versiert mit sterren ende mitten planeten. Wy merken oic in die zee die ghedaente van purpere, ende oic die vische van menigerhande manieren dairin spelen ende springhen. Dan merken wy voert hoe die zee die eerde allesyns omhelset heeft, als oftet haer

41. B E. F. den doden; H. u doden; E. F. H. sulver. 42. B. E. F. H. ende mit; C. golde; B. C. E. nemet; H. ontneemt; C. ontcledt; E. oncleedt; G. ontlekt; B. H. der eerden aldus; G. aldus (ontbr.). 43. B. E. F. H. onse lant; ghevalt ghene plaghe; C. geen plagen; G. negien. 44. F. onzuveren; B. E. F. H. niet mit (E. mit ghene) quaetheiden (E. quaetheit) die lucht; B. H. plaghen. 45. B. pleghen om te; E. F. pleget; C. wederen; E. H. ende dat weder is. 46. C. landen; genoechliken; B. saysane; C. den saysoen; E. F. sasione; H. naden tijde; B. wien; C. halden. 47. B. E. F. G. medicine; B. E. F. H. crancke, suver (B. F. suvere) spise soberlic; C. spisen. 48. B. E. F. H. die (ontbr.); B. F. H. evel; C. ovelen; C. holdet. 49. F. pleghe; B. negheen spel; C. spoel; F. speel; B. E. F. tornoyen; C. torney; H. tornyeren. 50. F. speel; H. spul; ende wi; E. H. norghent. 51. C. alsulck spoel; F. speel; G. spul; E. hemele heeft; B. F. gheeft; H. ende den. 52. E. H. ghenoech scoenheiden; G. scoenhede; B. te aensien; E. H. den hemel. 53. B. dat hi scone es ende claer; E. F. H. scone ende claer; B. H. wel es verciert mitten (H. mit den); E. verciert is mitten. 54. H. mit den sterren ende mit den; C. mit planeten. 55. C. H. purper; B. ende hoe die; F. H. vische (H. visschen) in; G. vischen; H. -hande (ontbr.). 56. C. spoelen; E. dan soe. 57. E. hoe dat se die aerde omghehelset; C. om heft gehelst; H. omhelst; B. alse ofte; C. E. F. H. recht oft waer (C. weer).

47. crancke en sober zijn zoozeer in beteekenis verwant, dat het misschien beter is met de varianten crancke ende suvere te lezen. De Sp. Hist. vs. 26 heeft: „Dan cranke spise entie reene". — 54. d.w.z. „Die zee van puerperine ghedane", Sp. Hist. LIX. 37.

zuster ware. Wy hebben oic grote ghenoechte te zien opten groenen mersch, die al om ende om mit sconen bloemen staet, die so wel ende so zuet ruken. Want dat voedt die ogen ende den syn, so voel ghenoechte vyntmen dairinne. Wy hebben oic groete ghenoechte an te zien die wylde bosche ende die groene bosche, dair die voghele so scoen ende so lange singen ende so zuete. Dit sijn die rijcheiden der naturen ende haer scoenheit ende haer weelde. Wy en varen nemmermeer te lande noch ter zee om comenscap te doen, want die rijcheit van vreemden landen en sel nemmermeer onsen syn verwynnen; want wy en begheren nemmermeer van eertschen goede dan dat wy in armoeden leven mogen blidelic ende sonder sorge. Wy en leeren oic niet scoen spreken, want dairan leyt loesheit, want men cleedt die loghen so wel mit sconen talen, datter menich man mede ghehoent wert. Wantmen ontsculdicht dicke dairmede die mysdadighe ende men verduystert dat recht dairmede, soe dattie onsculdighe dicke verwijst werden, ende dan so prijstmen dien taelman ende seit dat hy wijs is; mer dit is een onsalich prijs, wantse die consciencie zeer besmet. Mer onder

---

58. G. H. genoecht te sien; E. op dat; H. op den groten. 59. B. F. mers; E. groene velt; F. omme ende omme; H. om endomme mit groenen, sconen; G. om gesiert staet mit scone; C. boemen staen; E. staen. 60. B. soete; F. suete; B. want die; C. voedet den sijn ende die ogen ende men vindt daerin; C. F. H. voet. 61. C. F. H. ghenoechten; G. ghenoecht; B. G. -in; F. inne (ontbr.). 62. B. groot te aensien; C. genuchte; B. C. busschen; E. beesten; G. bosche (ontbr.) ende. 63. B. groen busschen; G. die (ontbr.); C.—H. voghelen; E. so (ontbr.); B. lange ende so singen; E. schone singhen ende so langhe; F. lange ende so suete in singen; G. singen (ontbr.); ende so soet singen; H. so langhe ende so scoen. 64. H. haer rijcheden ende weelden; C. weelden. 65. G. the lande of te. 66. C. om enigerhande; B. E. F. H. rijcheiden. 67. B. C. vremden; E. vreemden luden; B. zen. 68. H. niet meer. 69. E. H. armoede: C. blideliken; E. ende (ontbr.); F. sorgen. 70. B. F. ligghen loosheiden; E. legghet loesheden; H. leggen loesheden. 71. B. E. F. H. men cleet met sconen (F. scone, H. scoenre) talen (F. tale) die loghen so scoene (E. so datter). 72. C. H. dickwil. 73. C. misdadigen; B. E. F. H. misdadighen; men (ontbr.); B. verduuter den rechtere. 74. B. so dat hi den onsculdighen verwiset; E—H. so dat die; E. F. H. dicke (ontbr); E. F. H. verwiset wart; E. H. ende (ontbr.); B. E F. H. dan prisen (F. prisent) alle diet hoeren den taelman (E. H. talman) ende segghen. 75. C. ende dit is onselich prijsen. 76. B. E. F. H. prijs, die de (E. den, H. die) consciencie besmet.

---

70. W ij e n l e e r e n. Hier begint Cap. LX van den Sp. H i s t.

ons en doetmen dit nemmermeer, want wy hebben een sempel sprake, die altoes wel ende wair spreect. Wy en willen tot gheenre scolen ter scolen gaen, dan die ons altoes leert dat zekerste ende dat beste, want wy en leeren anders niet dan te eeren dat oeverste goet, ende ghy leert te doen ende te volgen, dat uwen vleysch ghenoechlicken is. Wy en offeren Gode gheen beeste, noch en versieren hem groete temple ende costelic te maken, noch oic outare, als ghy doet. Ende an u luden schijnt, dat engheen arme lude en sijn die uwes goets te doen hebben mogen. Dits grote mysdaet, want Got wil gheërt wesen om sijne groetheit mit suveren dienste sonder bloet te storten of te offeren. Want alsmen hem bidt mit suveren woerden, so doet hy den mensche ghenadicheit. Want Got is selve twoert dair alle dinghen by ghemaect sijn, ende dat alle dinghen behoet, ende hout ende voedt. Dat woert mynnen wy, want het heeft ons gegeven onsen gheest ende onse lijf. Ende dat Got selve is geest ende leven, so en

---

77. C. ons soe en; C. E. F. simpel. 79. B. te neghene scole; F. toe; G. ter scolen (ontbr.); B. E. F. H. gaen, die niet altoes en leert. 80. F. ende ende; F. G. H. best; B. want die eene partiën leren te eren dat opperste goet; E. dan te (ontbr.); F. te eren (ontbr.); H. niet te eren dan dat. 81. B. ende dandere leert; H. te volghen ende te doen; B. volghen die ghenoechte van den vleesch. 82. E. F. dat ghenoeghelic uwes (F. uwen) vleyschs (F. vleysch) is; H. dat ghenoegelic is uwen vleysche; C. ghenoechlike; B. neghene. 83. B.—F. beesten; B. noch wine; C. ende en; F. wien; H. hem (ontbr.); en maken hem ende vercieren; E. noch stichten; C. geen grote tempelen; H. tempelen; B. ende diere. 84. C. noch .... outare (ontbr.); B. F. also; C. alse ghy doet ende altaer; B. Want aen u lieden; E. H. lude. 85. B. neghene; C. E. H. en (ontbr.); E. arme menschen; G. luden; H. arm lude; C. sijnt; E. goet; G goedes; mogen hebbe; C. moegen hebben. 86. C. H. Dit is; B. dus groete; F. groet mesdaet; C. Goet die; B. wille; B. H. gheërt sijn. 87. C. guetheit; F.—H. dienst. 88. C. biddet; F. H. menschen. 89. H. selver; C. dat woert; E. dat waert; F. bij .... dinghen (ontbr.) 90. C. behoedet ende behaltet ende dat woert; E. H. voet; F. voert. 92. B. E. F. H. Ende omdat; H. selver.

---

83. v e r s i e r e n = visieren; cf. Wdl. Penon-Stoett.

84. S p. H i s t. LX 24: „Ane u scijnt of God aerm ware,
Ende hi uwer gichten hadde noot”.

Het is of onze bewerker een tekst voor zich heeft gehad, die aldus luidde:

„Ane u scijnt of en gheen arme ware
Ende uwer gichten hadde noot”.

87. g r o e t h e i t. Volgens de lezing van den S p. H i s t. LX. 27:

„God wille geheert sijn, want hi es g o e t”,

moet men met den variant C. g u e t h e i t lezen.

mach men niet wel sijn vrientscap ghewynnen mit desen eert-
fo. 82*c*. schen goede, mer men wynt sijn vrientschap mit suveren leven ende datmen hem dancke ende love altoes. Hierom seggen wy, dat ghy lude onsalich volc sijt, want ghy en verstaet niet dat u beginne is vanden hemele ende dat ghy maechscap hebt mit Gode. Mer mit dorperliken dinghen so besmet ghy uwe edelheit altemael, omdat ghy uwes vleyschs ghenoechte volcht na sijn begeerte. Ende ghy hebt al vercoren ende mynt die dyngen die vander eerden comen, ende om die mynne dairaf so ontsuverdy die lucht, dat water ende die eerde. Nochtant doedy noch voel meere mysdaet, want ghy sijt Gode afgegaen, ende aenbeedt dode lude, alsof sy Gode waren, mer sy sijn moertdadige viande, die u tot alre scanden brengen."

ALEXANDERS ANTWOERDE TOT DIDIMUS. Cap. LXV.

Alexander antwoirde Didimus, den coninc vanden Bracmannen, ende seide: „Sijn die dingen so ghy segt, so schijnt dat ghy Bracmanne alleen leeft sonder zonde op dese werrelt na dat

---

93. B. E.—H. vrienscap; C. men myt desen eertschen dingen niet wael gewynnen sijn vrientscap ende goede; E. dese aerdtsche. 94. B. E.—G. winnet; C. vint sijn vrint myt; H. vint; F.—H. vrienscap. 95. C. soe seggen; G. segge. 96. H. lude (ontbr.); F. niet (ontbr.) dan uwe. 97. B. E. uwe begin; C. H. hemel; C. magescap; H. hebt maesscap mit. 98. B. E. F. H. Gode, die alle dinc ghescepen heeft; E. dorpeliken; G. dorperlike; H. so (ontbr.); B. E. H. besmetti; C. besmette gu u. 99. C. daerom dat; B. vleesch; E. uwes .... ghi (ontbr.); H. om dattu uwes vleychghes; C. soekt na uwen wille ende nae sijnre begerten; H. sijnre begheerten. 100. B. Want ghy; F. H. Ende dat ghi; E. F. H. al (ontbr); E. H. minnet alle die dinghen die comen vander; F. minnet alle die comen. 101. B. onsuverdi. 102. B. E. F. ende twater; H. lucht ende; aerden; B. E. F. nochtant; C. soe doet gy; F. doet ghi; H. Noch doe di veel meerre quaet ende misdaet. 103. C. goede. 104. E. F. G. aenbedet; H. Want si; C. sie sijnt; E. F. moerdadighe. 105. H. vianden; tot allen; F. te alre.

Opschrift: C. Hoe Alex. antwoerden; LX Capittel; D. Dydymus den coninck; E. Alex. tot Didimus; F. heeft hier voor 't eerst de nummering; H. Alexander antworde enz.

1. C. antwoirden; B. E. F. H. der Bracmanne coninc. 2. B. also; G sect; E. schijntet. 3. E. F. allene levet; C. sonden op deser; F. op die; C. nadien dat.

---

2. cf. de Inleid.

uwe gescrifte luudt, want ghy en nuttet niet tot eniger tijt die weeldicheit, die die aventure gegeven heeft allen menschen ende den levenden creaturen ghemeen. Dus schijnt dat ghy lude alleen Gode sijt, ofte ghy en acht op Gode niet, want gy ontsegt hem, dat hy u gheven wil. Dit dunct my bet zotheit dan leven van vroetscappen."

NOCH DYDIMUS ANTWOERDE TOT ALEXANDRUM. Cap. LXVI.

Dydimus antwoirde hierop Alexander: „Wy en sijn geen inboerlinge van deser werrelt, mer wy sijn hier alse gaste, want wy en bliven *hier* niet gedurich. Want wy liden doir dese werlt als een pelgrym, die tot sinen landewart trect, so ontcommert van allen dingen ende so licht, dat ons die zonden niet en verzwaren, noch gulsicheit, noch ander quaetheit voor Gode, diemen ghenen mantel maken en mach. Mer wy haesten ons al onsen wech over te liden te Godewaert mit suvere consciencie ende mit aenzien, dat hem niet scamen en darf. Ende wy en willen gheen Gode sijn, noch Gode dairmede afterdeel doen also. Mer ghy mynt tot uwer onsalicheit Gods hoesche giften. Want wy en sijn niet sculdich te verteren, noch te begeren al dat wy

---

4. B. F. gescrijff; H. u gescrift lůůt; C. gescriften; B. F. H. nut niet; H. enighen. 5. B. aventueren; E. F. H. die die natuer; E. hevet alle. 6. B. E. F. H. den (ontbr.); B. levende ghemene; C. levendigen; E. levende; H. leven den avonturen; C. gemeinliken; aldus soe; E. schijntet; F. lude (ontbr.); C. ghy creaturen alleen Goede sijnt of; E. F. H. allene. 7. of; B. G. ontsect. 8. C. Dat dunct; C. sijn dan. 9. E. van vrienscapen; G. vroetscappen wesen.

Opschrift: C. die antwoerden; D. Dit is hoe enz.; E. F. H. Hoe Dydimus enz.; F. Captm. LXV; G. noch (ontbr.); antwoirde noch.

1. C. antwoirden; F. hem hierop; Alex. (ontbr.); H. op ende seide. 2. B. niet inboerlinghe; E. boerlinghe; F. H. niet boerlinge; B. der werlt; C. dese werlt; B. als gast; C. als gasten; F. also; H. als. 3. H. hier niet; ende wi; E. wanderen; F. die werelt. 4. F. een (ontbr.); C. een vremt pelgryn; H. als een pelgrom; F. H. trecket; B. oncommert. 5. C. G. sunden. 6. C. ander (ontbr.). 7. C. dier men; G. gienen; H. ons als. 8. C. mer mit; E. suveren; C. G. H. consciencïën. 9. B. aensiene; C. F. H. derf. 10. B. neghene; E. ghene goden; G. giene; E. Gode mermerde; G. daermede als; F. achterdeel; H. Gode afterdeel mede; G. also (ontbr.). 11. E. F. H. Goods; B. E. F. H. hovessche; C. hoegeste; G. hoechste; B. E. F. H. Want (ontbr.). 12. B. ooc niet; C. noch te weren; al (ontbr.).

---

5. aventure = lot; cf. Mnl. Mdb. i. v. 2. — 11. hoesche = vriendelijke.

zien, want dat en waer negheen besetheit noch oic eer. Want Got heeft menich dinck in eertrijck gemaket, om dattie werrelt anders niet oerbaerlic en wair, noch sonder hem niet en soude mogen staen. Mer Got heeft den mensche gegeven die nutscap van dien dingen, die hy ghemaect heeft tot haren vryen wille fo. 82*d.* dien hy vry gelaten heeft. Ende so wie dat hem dan mitten vryen wille hout an dbest, *ende laet dat quaet*, hy en waer *dair*by Got niet, mer hy verdienter Gods vrientscap mede."

ECHTER ALEXANDERS ANTWOERDE TOT DYDIMUS. Cap. LXVII.

Alexander screef hem weder ende seide: „Ic en prise dat voir gheen salicheit, dat ghy uwe lant so zeer vry heet. Want het is bet een kerker dan een lant, om dat ghy nergents en vaert, noch en gaet in anderen landen, ende om dat oic nyemant op u en roect; dit dunct ons crancke salicheit; want ghy en sayet, noch en plant bome, noch ghy en maect huse noch salen. Dit dunct ons al cativicheit. Ende hierom en heeft ons gheen wonder, dat ghy leeft alse beeste; mer datmen leeft reynlic in

---

13. B. neghene; C. weer geen; E. wart en ghene; F. ware en gheen; H. gheen; C. geen eer. 14. F. eertriken; H. opter werelt omdat die; E. F. om (ontbr.) dat die; C. om dattet der. 15. C. oirberliken en weer; E. en wart; G. orberlic. 16. B. en mochte bliven staen; E. F. menschen; G. gegeve; F. den nutscap. 17. C. H. van den; C. tot hoiren vriën willen; E. tot.... heeft (ontbr.). 18. C. den hi; H. die hi; B. F. H. hem vri; B. Ende (ontbr.); B. F. H. so wie dan hem; G. dat dan hem. 19. B. mitten vrien wille hem dan aent beste hout ende tquaet laet, hi en waer; E. F. H. hout ant (ontbr. F.) best (F. tbest) ende laet dat quaet hi en; C. vriën; haldet aen dat; weer bij Goede. 20. C. verdient; B. E. G. vrienscap; H. Goods vianscap.

Opschrift: B. woorde; C. Alexander; Caplium LXVI; D. echter so antwoerde Alex. Dydimus; E. tot Dyd. (ontbr.); F. H. echter antwoerde Alex.

1. C. Alex. die; B. E. ic (ontbr.) spriset; F. prisede. 2. B. neghene; F. ghene; B. G. u lant; E. F. H. lande; C. E. H. hiet. 3. H. hets; C. beter een; E. F. H. een (ontbr.) lant; C. daerom dat; B. C. E. nerghens; E. nerghent; H. norghent. 4. C. H. en gaet noch en vaert; B. in ander lant; F. lande; E. dat ic; H. Ende oec omdat. 5. C. H. en acht; H. denct; C. selicheit. 6. C. saet; plantet geen; H. ghy (ontbr.); E. husen. 7. H. Ende dit denct; B. ons alle; E. keytivicheit; G. caytivicheit; C. soe en heft; B mi neghene. 8. B. F. als beesten; C. alsoe beesten; E. H. als; C. reinliken in eren dat is; F. reinlic leeft; eerbaerlic; H. men rein leeft.

---

13. besetheit = wijsheid. cf. Mnl. Wdb. — 19. cf. Sp. Hist. LXI. 46—50.

weelden, dats een eerlic dinc. Dat ghy mit vrouwen niet voel en sijt, wie (sals) dat mogen prysen? Want uwe *wive* sijn onbequamelic: het wair scande, datse enich man begeerde. Mer wy gebruken alle dies dattie eerde draghet ende op bomen wast, mit vriën wille om ons te wachten van zonden ende onscout te hebben." Aldus nam die tale eynde tuschen Alexander ende den Bracmannen. Ende Alexander seide hier int eynde wel ende waer, die also dade; mer hoe hy nochtan sijn tale beleide, Dydimus was voir ende achter altoes int beste, want sijn ghelove schijnt gelijck te wesen den kerstenen gelove, dair hy seit, dat Got twoert is, ende dat biden woirde alle dingen ghescepen werden ende onthouden. Hier heeft Alexanders yeeste sijn eynde.

VAN PTOLOMEUS SOTHER. Cap. LXVIII.

Also wy voirseit hebben, so deylde Alexander sijn rijck in XII, ende gaft sinen XII gesellen, die met hem opgevoedt

---

9. C. niet wael; B. C. E. F. G. sal u; H. selt u; F. dat (ontbr.). 10. C. want.... begeerde (ontbr.); B. E. F. H. uwe wive; G. uwe vrouwen; onbequame. 11. F. dat see. 12. C. alles des die; E. alle des dat die; F. G. H. dat die; B. E. F. ghedraghet; B. bome; C. wasset. 13. C. onscult. 14. B. Dus; H. Aldus so; C. naem die tael een eynde; B. E. ende die; F. ende dien. 15. B. Ende (ontbr); E. F. H. Mer; B. in dendde; E. hier (ontbr.) int eynde hier wel waert, dat hi also dade. 16. C. wie alsoe dede; B. Mer hoe nochtan dat Alex.; C. hoe (ontbr.) hie nochtant sijn tael beleiden. 17. E. coninc Dyd.; C. die was; H. voir ende int achterste int beste; E. after; C int beeste. 18. B. schijnt luden die den kerstenen ghelove ghelijc; C. die schijnt; kersten; E. ludet recht als kersten ghelove ghelijc dair; F. scinet gelijc de luden der kerstenen; H. na sinen ghelove scinent lude der kersten ghelove ghelijc dair hi. 19. C. dat woert. 20. C. by dem; gescapen sijn; F. dinc; B. H. worden; B. onthouden werden; C. onthalden; B. F. H. Alex. dinc; C. Hier.... eynde (ontbr.); E. Hier eyndet Alex. historie; H. sijn (ontbr.).

Opschrift: ontbreekt in C.; D. E. F. G. Sother (ontbr.); cap. LXVIII ontbreekt in F. en G.; H. Hier gaet Alexanders leven uut; hier beghint van Ptolomeus, Cappittulum LXVIII.

1. Als wij hebben vorseyt; E. voor hebben gheseyt; G. hebben (ontbr.); H. Als wi; so (ontbr.); C. deylden. 2. C. in XII deelen; H. in twalef delen; E. in twaleven; B. ende gaf; C. gaf dat; G. sine XII; C. opghevoedet.

---

10. l. wie sals u mogen prisen. — 10. Behalve de varianten heeft ook de Sp. Hist. LXII. 17: Uwe wijf. — 18. cf. de aant. bij vs. 34 van den Sp. Hist. Cap. LXII. — 20. Hier eindigt ook Bk. IV van de 1ste partie vanden Sp. Hist.

waren. Mer die vier verdreven alle dander ende behieldent al. Mer vanden tween, dat is vanden coninghen van Egipten ende van Siriën, sellen wy scriven alleen, want onder hem worden die Joden Gods ghequelt. Na Alexander regneerde in Egipten Ptolomeus, diemen toenaemde Sother, ende dese wan dat rijcke van Syriën tot sinen rijck. Ende doe micte hy Judeam te wynnen, ende hy voir te Jherusalemwart op enen saterdach, omdat hy wiste, dattie Joden dan gheen wapine aenveerden en souden. Ende doe hy dair quam, so veynsde hy hem, dat hy quam om Gode offerhande te doen. Ende hierom deedmen hem die poerten op ende lieten in die stat comen. Mer doe hy binnen was, so roefde hy die stat ende den tempel, ende sloech voel Joden doot. Hierom scrijft Josephus, dat Sabatherses die Joden spotlude hiete(n), om dat sy groet achterdeel gedogheden, omdat fo. 83*a*. sy die vierte van den saterdage so vast hielden, dat sy hem niet weren en wouden tegen dieghene, die hem sloeghen ende roefden. Te deser tijt voerde Ptolomeus uut Judea ende Samariën te Egiptenwert voel Joden ghevangen ende die vercofte hy den coepluden, ende die coeplude voerdense in menich lant ende

---

3. H. Ende die; C. die anderen; E. H. alle die; B. behildent: H. beheldent; C. dat alle; B. E. alle. 4. E. twien; B. E. F. H. dats; C. ende van sijnre soelen wij. 5. B. seden wij; E. sullen; G. wi alleen scriven. 6. C. Gods (ontbr.); F. H. Goods; C. regnerden; H. Want Alex. 7. C. dien men toenaemden Sotheer; E. H. rijc. S. H. meende; C. myckten; B. hi oec; E. Judam. 9. C. E. F. tot Jher.; G. H. wist. 10. C.—G. dat die; H. dat dan die Joden gheen wapen an varen; B. neghene wapen; C.—G. wapen; C. en voerden, en souden (ontbr.); aen doen. 11. C. doe veinsden; daer quam; G. quame. 12. B. C. H. dede men. 13. C. liet hem; E. stat gaen ende comen; E. H. stat gaen; C. bynnen gecomen. 14. C. beroefden; E. beroefde; B. F. vele. 15. H. omme; C. soe scrijft; E. bespottede; H. den Joden. 16. B. F. spotlieden; B. F. H. hiet; E. lude hieten (ontbr.) hieromme; C. doechden; F. ghedachten. 17. C. die vier; F. viere; F. vaste; H. hilden ende dat. 18. C. tegens; C. E. F. H. denghenen; H. diese. 19. C. tot deser; C. voerden. 20. E. H. tot Egiptenwaert; B. F. vele Joden; F.—H. vercoft. 21. F. voerdese.

---

3. vier. cf. Tekst I, bl. 31. — 15. Hist. Scol. lib. Hester VI: „Unde secundum Josephum, ut ait Ovidius, Sabatarchides Judaeos ridiculos appellavit." cf. Josephus, Antiqu. Jud. XII. I. — 17. vierte. Hist. Scol. VI: pro superflua superstitione.

vercoften se voert. Ende al en was dese vanghenisse niet ghemene van alle den Joden, nochtant worden sy nu wider ende vorder ghesprayt mit deser vaert dan sy te voeren worden. Hierby leestmen inder Apostolen werck, dat binnen Jherusalem ghecomen waren Joden uut allen landen onder den hemel. Na Yadus, die prince der papen was binnen Jherusalem, volghede(n) Onyas, sijn zoen, na Onyas volghede die gherechte Symeon, sijn zoen. Ende na desen Symeon volghede Eleazar, Symons broeder; mer hy en dede mer den dienst voir Onyas, Symons zoen, die noch een kleyn kynt was.

HOE OLIMPIAS, ALEXANDERS MOEDER, STARF. Cap. LXIX.

In Ptolomeus Sothers tyden dede Olimpias, Alexanders moeder, Philips, Alexanders broeder, dootslaen, om dat sy allene regneren woude boven Macedoniën, want Philips hadde dair die crone draghen ses jair na dat Alexander doot was. Ende Ructhe, sijn wijf, brachtene ter doot mit verradenisse, want sy was hem onghetrouwe, ende sy hadde gelegen by

---

22. C. gevancknisse; E. F. H. ghevangenisse; C.—H. ghemeen. 23. C. H. van allen Joden; B. alden; B. G. H. nochtan werden; H. nu vorder ende wijder waren. 24. B. hiernae inder. 25. B. apostel; F. H. inden apostelen; B. comen; E. ghetoeghen. 26. B. E. F. Joden van alderhande (E. F. alrehande) pertiën, die onder den hemel (ontbr. F.) sijn; H. waren van alrehande partiën; C. ut alle der werlt ende landen; G. den prince. 27. B. E. F. H. in Jher.; C. doe volchden; B. E.—H. volghde. 28. B. na Omasse; C. volchden. 29. E. F. G. dese; C. volchden; G. broder. 30. B. hine; E. en dede niet: B. Omasse.

Opschrift: B. C F. H. sterf; G. Ho; Olimpias (ontbr.); moder; H. Olimphas.

1. B. daghen; C. Sothers (ontbr.): F. H. Sothors; G. Sotherts. 2. F. moder. 3. B. hi allene; C. E. H. alleen; H. soude in Mercedoniën. 4. B. E. G. H. ghedraghen; B. sesse; C. jaaer; H. ses jaer lanc; B. Alex. sijn brueder. 5. B. E. F. want hem Ructhe; G. Rutthe; H. want Rutte; B. E. F. H. Philips wijf; C. brachte oen; B. teser doot; E. brachte ter doot; B. C. F. verradenissen. 6. B. sy (ontbr.) hadde; F. hadden.

---

25. Apostolen werck. De Hist. Scol. verwijst hier naar: Handelingen II. — Cap. LXIX = Sp. Hist. IV. S. — 5. Ructhe d.i. Euridice. cf. Vinc. Bk. V. Cap. X (De opgave van de boeken van Vincentius' Speculum in de Leidsche uitgave van den Sp. Hist. is niet juist).

Cassander, Antipaters zoen. Mer *nochtan en* bleef Olimpias hierna niet lange vrouwe van dien lande, want die heeren hatense alle. Ende hierna cort quam Cassander binnen den lande op haer. Ende doe Olimpias vernam, dat Cassander mit menighen Grieken op haer quam mit toernen moede, so nam sy mit haer Hercules, Alexanders zoen, ende Roxanes, Alexanders wijf, hair zoens wedue, die sy zeer mynde, ende sy vloe om die vreze van Cassandre in een vreemde stat. Ende Cassander toech mit alle sinen heer voir die stat ende beleydsze dair bynnen. Mer die poerte wart so bedwonghen mit honger ende Olimpias oic, dat sy die stat op boeden te gheven behouden lijf ende lede. Doe vraghede Cassander raet, wat hy dairmede doen wilde, ende alle die heeren riepen: „Men salse doden", *so dat hare niet hulpen en mochte die voirwoirde, die si ondersproken had.* Als Olimpias dit vernam, dat alt volc dus toernich op haer was, so dede sy hair haestelic palleren nader zeden eenre coninginnen, ende sette haer crone op hair hoeft, ende sy nam an elke zide van hair een camerier, ende ginc also uut tegen dat

---

7. B. E. F. H. sone; B. E. F. Mer nochtan en bleef Ol.; H. Mer nochtans so bleef; C. G. Mer Ol. en bleef. 8. B. E. F. H. vanden; C. van desen. 9. C. alle gemeinliken; B. want hierna. 10. B. op haer (ontbr.); ende nam die macht van den lande aen hem. Mer doe Ol.; E. F. H. Ol. hoerde. 11. H. Grieck; B. grammen moede; C. H. toernighen moede. 12. B. Raxanen; B. E. F. H. wijf (ontbr.). 13. B.—H. hairs; C. mynden; B. en sy vloech; G. sy (ontbr.); E.—H. vloech. 14. B. in ene vaste stat; C. vremde; B. F. trac. 15. E. al sijn; B. al sinen; C. beleyden. 16. E. Mer die stat; H. poert wort so ghedwonghen. 17. G. H. boden op te gheven; C. beholdeliken; F. lijf ende leven. 18. C. vragheden; E. dairmede (ontbr.); F. hiermede. 19. B. F. Men slase doot; H. heren rieden hem: slaetse doot; B. E. F. H. doot, sodat hare niet hulpen (F. helpen) en mochte die voirwoirde, die si ondersproken had (H. hadden). Als Ol. 21. C. dat alle dat; B. gram; F. H. aldus. 22. C. sie sich haesteliken pallieren; F. hi haer; E. pareren; B. E. F. naden sede (ontbr. E., F. seden), H. sede; B. E. F. H. vander (E den) coninghinnen. 23. C. sie setten; H. ende si. 24. B. E. in elken side; G. op elke; H. an .... hair (ontbr.); F. camerrier; H. ende si.

---

14. vreemde stat. Vinc. V. 10 in Piduam (= Pidnam) urbem secessit. — 20. Sp. Hist. IV. 8. 34: „Voerwoerde en halp clene no groot.". — 22. palleren is een bijvorm van paleren, pareren, Fr. parer.

ghewapende volc, ende hadde op elke camerieren scouder een hant gheleit. Ende doese dieghene, diese doot slaen souden dus ansaghen, so ontfermde(n)t hem so zeer, dat sijs niet doen en fo. 83*b*. wouden, want sy gedachten, hoe groet een vrouwe dat sy was cort dair te voeren. Cassander vernam dit ende seynde dair ghewapende lude, diese al doirstaken. Mer alsmen op hair liep, so bleef sy stoutelicken staende, ende en scuwede niet, noch sy en riep, noch sy en ontsach die steke niet als wive pleghen, mer sy ontfinc den doot als een stout, vroem man. † Ende hier mochtmen noch Alexanders vroemmicheit merken ende bekennen an sijnre moeder. Ende dair mense dus doirstac ende sy byder doot was, so decte sy wel ende neernstelic mit haren cledern haer wijflicheit, om datmen haer scamelheit niet zien en soude dair sy doot lach. Men lietse leggen onbegraven, om datse die vogele ende die beeste eten souden.

VREEMDE YEESTEN VAN ROMEN.

Te dien tyden was te Romen vermaert die blynde Appius,

---

25. B. C. G. op elker; C. camerirer scolder; E. F. op elcken; F. cameriren. 26. F. si denghenen, die si; F. soude; E. wouden haer aldus; C. aldus. 27. B. ontfermes; B. E. G. H. ontfermdet; F. ontfermet; dats. 28. F. woude; H. dochten; B. C. F. H. groten vrouwe; E. soe groten; H. si gheweest hadde cort. 29. F. coirt toe; C. seynden; E. F. seynder; H. sende; E. F. dair (ontbr.). 30. B. luden; C. alle doir; F. aldore; H. Mer doe; B. F. hair op liep si bleef stoutelic. 31. C. stoltelick; H. stoutelicken (ontbr.); B. ende en wissche niet, noch en riep niet noch, en scuwede die. 32. E. F. H. sy (ontbr.); C. E. F. H. sy (ontbr.); B. E. F. steken; G. niet die steke; B. C. F. alsoe wive; E. wiven; F. plege. 33. B. E. F. die doot; C. stolt; F. stoute, vroeme; G. doot oft wair geweest een seer stout, vroem man; H. als stoute, vroeme mannen plegen; E. hieran. 34. B. C. mochte men; H. machmen; B. vroemmicheit kennen; F. vroemheit; B. ende bekennen (ontbr.). 35. C. an (ontbr.); aldus. 36. B. deckese; C. deckten; F. soe decten se; H. si (ontbr.); C. nernsteliken; E. G. H. neerstelic; B. mit hare. 37. E. souden. 38. H. aldair; laghe; C. onbegraven daer; F. ombegraven; G. legge. 39. C. E. G. voghelen; B.—G. beesten; F. die (ontbr.) beesten; H. die beesten ende voghelen; F. soude.

Opschrift: E. geesten; D. F. yesten; H. gesten; B. D. E. F. H. van Romen (ontbr.); F. H. Cap. LXX. — C. geeft een ander vervolg, dat hierachter volgt. cf. Bijlage IV. 1. B. Rome.

---

38. Men....eten souden ontbreekt èn in den Sp. Hist. èn bij Vinc. Het is eene herhaling van Cap. LIII. 25. van onzen tekst en pleit voor des bewerkers nauwgezetheid.

die twater van Appiën te Romen in die stat dede comen, ende hy casseide die strate van Appiën. Ende te dier tijt rekend(e) men den tijns van Roemen, ende men vant dat binnen der stat van Romen waren twe hondert dusent ende LXX^{M} poerters. Die Romeyne stichten in dien tyden Armyum ende Benventum.

VAN PHILADELPHE ENDE VAN DEN LXXII INTERPRETEERS. Cap. LXX.

Na Ptolomeus Sother regneerde in Egipten Philadelphus. Dese was harde eernstich in studeren ende begeerde ende mynde boven alle dinc boeken. Ende hy hadde enen, geheten Demetrum, gheordineert ende gheset, dat hy sijnre boeke waer name. Op een tijt doe hy desen Demetrium vraghede om tghetal van sinen boeken, so antwoerde hy hem, datter waren ghereet XX^{M} ende datter cortelic noch wesen souden dusent bereet. Ende hy seide totten coninc, dattet hem geseit wair, dattie Joden hadden een wit, die hem Got selve mitten monde gaf, ende mit sinen vingheren screef. Ende hy seide, datmen dairom zeer sculdich waer te pinen, datmense in Griexker talen

---

2. H. diet water; B. dwater; H. van Appius; inder. 3. B. catsiede; E. calside; E. F. H. straten; B. ende (ontbr.); E. ende tot; B. F. H. rekende men ende telde den tseis; E. rekent men ende telden. 5. B. F. dusentich; F. LXX dusent; H. tseventich dusent. 6. B. Arinium; E. Arnuum; H. Arnium; E. Beventum.

Opschrift: F. G. H. van (ontbr.) den; B. interpreteres: E. impreteerters; E. Captm. LXXI; G. LXX; H. Ca°. LXXI.

1. H. Sothor. 2. E. H. naerstich; F. ernstich; H. in te; B. studereren. 3. B. boec; geheten (ontbr). 4. H. ordiniert; B. F. H. dat hi ware name om sijn boec (F. boeke, H. boeken); E. sijn boeken wel soude bewaren. 5. B. F. op enen; G. op ene; dese. 6. G. sine boken; E. F. dat dair. 7. E. corteliken; B. E. noch dusent sijn soude (E. souden); F. H. noch dusent wesen souden; E. H. bereet (ontbr.). 8. E. sprac; H. tot den; B. H. dat hem; E.—H. dat die. 9. B. H. ene wet; E. F. enen wet; B. H. hem (ontbr.); E. hadde; B. monde gheset had gaf. 10. G. sine; H. vingher; E. F. H. seide hem. 11. B. Griexse tale; E. Griexen tale.

---

2. Hist. Scol. VI (Incidentia): qui aquas Claudias, alias calidas induxit. — 5. cf. Rijmbijbel vs. 18513. — 6. Hist. Scol.: Ariminum et Beneventum. — Cap. LXX. cf. Rijmbijbel vs. 18517; Sp. Hist. IV. XI — XIII. — 7. Men zal moeten lezen: ende datter cortelic wesen souden L dusent bereet, naar de lezing van de Hist. Scol. VII: „sed paulo post tempore usque ad L millia posse pervenire dixit."

fo. 83*c*. gecrighen mochte, ende datmense hebben mochte in sconincs heymeliken yeesten. Ende hy seide, dat dit wair Gods wet, dattie philosophe heiten zena, dat beduut: levende. Ende om dat hy tonen woude voirden coninc hoe heilich dat dese wet ware, so seide hy, dat nyemant en soude dese wet mogen interpreteren ofte beduden dan die Gode dienden. Want doese een Ptolomeus woude interpreteren ende scriven in sijn historiën, die hy screef, so wart hy XXX daghe uuten sinne; ende om dese selve zake so wart Theodectus blynt. Mer als sijs berouwe hadden, so genasen sy. Ende hy riet den coninc, dat hy scriven soude totten prince van den papen in Jherusalem, dat hy te hem zeynde Joden, die wel Hebreusch ende Griex consten, so voel datter ghenoech ware om Gods wet te interpreteren in Griexe, ende dat hy hem die wet zeinden soude. Ende om dattet die prince vanden papen te eer doen soude, so mickede hy ginder hem te zeynden mitten brieven. Te deser tijt was by den coninc een, geheten Aristerius, die lange tijt ontfermenisse hadde ghehadt opter Joden cativicheit, ende dat hy nu occusoen sach die Joden te verlossene, so seide hy:

12. H. crighen; B. E. F. H. in des. 13. G. H. heymelike; B. E. F. geesten; B. E. F. H. dit was; F. H. Goods wette. 14. B. dien die; E. die den; F. dien den; G. dat die; H. die die; B. E. H. philosophen; F. H. hieten; G. heete; B. F. H. bediet; F. om (ontbr.). 15. B. E. F. H. toghen; F. voir de; G. voir den coninc (ontbr.) die; B. dat dese wet niement en soude moghen geniterpreteren. 16. H. soude moghen dese wet. 17. G. inpetreren; B. bedieden sonder; E. F. sonder die; E. H. Want dese wet (ontbr. H.) woude een gheheten (H. hiet); B. doese woude een Ptol. woude. 18. G. inpetrereren; G. in sijnre; B. sine. 19 B. E. F. screve. 20. F. dese dese; E. Theodertus; H. wort Theodettus. 21. B. E. F. H. hadden, dat sijs begonnen hadden. 22. F. H. princen. 23. B. sonde; F. hem hem seynden; Joden (ontbr.). 24. H. conden; dattet; B. F. waren om; H. om (ontbr.); F. H. Goods; F. interpetreren. 25. F. H. hem (ontbr.); B. dat hi die wet hem; B. souden. 26. B. H. dat dit; F. dat; E. ende omdat die; H. souden. 27. B. E. F. micte hi hem ghinder; G. dochte; H. micte hi Demetrium daer te senden; B. E. F. H. letteren; E. tot deser. 28. H. was een; een (ontbr); B. gheheten (ontbr.); E. F. Acristerius. 29. E. ontfarmen; G. had gehat; E. keytivicheyt; B. E. H. ende omdat. 30. H. nu een sake sach den; E. om die; E. sprac hi.

13. yeesten. Hist. Scol.: in archiviis (l. archivis) regalibus. — 18. Ptolomeus, d.i. Theopompus (Hist. Scol. VII); cf. Rijmbijbel, vs. 18536; Sp. Hist. IV. XI. 33. — 20. Theodectus, d.i. Theotectus (Hist. Scol. VII); Rijmbijbel en Sp. Hist. als boven. — 27. ginder. l. ghiften. Hist. Scol. VII: Quod ut impetraret, munera cum epistolis mittenda censuit. — 28. Aristerius d.i. Aristaeus (Hist. Scol.).

„Heer coninc, hoe selstu moghen ghecrighen, dat du zoecs ende so menich Jode binnen dinen lande in so zwaren dienste is? Dairom telivereerse alle ende den prince van den papen en sal geen dinc bet ghenoeghen. Ende al seg ic dit, du en selste niet wanen, dat ic der Joden maech bin. Mer ic weet, dattet dijn profijt wesen sal, op dattu eer doeste Gode, die alle dinc gemaect heeft.” Ende die coninc telivereerde vanden Joden C^{M} ende XX^{M}, ende hy gaf haren heeren over elken Jode C ende XX dragmen silvers. Ende doe die coninc zeide, dat dit groet was, so seide Aristerius: „Het is groet, mer enen mylden coninc en ist niet te grote”. Doe screef die coninc Eleazar, den prince vanden papen, aldus: „Ic hebbe dijn lude, die onder ons waren, telivereert, om dat ic hop*e*, dattet Gode bequaem is, ende ic hebber zulke gemaect ridders ende andere, die ic ghetrouwe gevonden hebbe, heb ic mit my in mijn pallaes genomen. Mer uwe wet soudic gheern hebben in mynen boeken; dairom saltu harde wel doen, op dattu ons zeyndes manne vanden ouders, die onder ons sellen moghen interpreteren ende beduden wel ende volcomelic, ende ons also die wet laten. Ende ic hebbe overgheseynt hondert talente zilvers om offerhande

---

31. G. mogestu ghecrighen; H. soutstu vercrighen; B. E. F. dattu; G. H. dattu soecste. 32. B. hoe menich; B. lande (ontbr.). 33. E. te livereertse; H. delyveteerse alle want den princen; F. ende die. 34. B. neghene dinc; E. F. en gheen; F. dinc (ontbr.); G. bat; H. en sel; H. ende (ontbr.); B. F. sels; G. salste; H. selte. 35. B. dat het. 36. B. sijn sal; E. op dattu Gode dienste: H. dattu Gode eer doetste; B. does. 37. H. relyvereerde; E. F. H. hondert dusent Joden. 38. E. F. H. ende .... elken Jode (ontbr.). 39. E. F. H. dragme sulvers. 40. E. Et is; F. milde. 41. B. E. F. H. groot; F. die screef; E. F. H. den coninc; E. aldus Elyaserre. 42. F. princen; B. F. ic heb; G. H. die lude; E. volc. 43. H. telivereert di; B. E.—H. hope; B. E. dat dit. 44. B. E. heb selcke; E. hebbe; H. heb; G. H. ander. 45. B. F. vonden; B. heb; H. hebbe (ontbr.). 46. E. H. soude ic gaerne; B. G. mine. 47. B. Daeromme; B. E. selstu; F. H. seltu; G. H. harde (ontbr.); H. doen ende sent ons manne; E. F. mannen. 48. B. onder (ontbr.); G. interpetreren. 49. H. ende wel beduden ende al volcomelic; B. bedieden wel ende noyaellic. 50. E. heb; G. talenten; E.—H. sulvers.

---

37. cf. Tekst I. 766 en de Inleid. — 40. De Hist. Scol. (ten minste de editie, die ik gebruik: Venetiis MDCCXXIX. typis Antonii Bortoli, die evenwel alles behalve accuraat is) heeft: „Cumque dixisset rex; Hoc magnum esse, dixerunt: Magnum quidem est” etc. — 48. ouders. Hist. Scol.: viros seniores.

dairmede te doen. Ende ic hebbe versceyden vijftich talente gouts, om vate dairaf te maken ende preciose steene sonder ghetal nader meesters begeerte, die twerc maken sellen. Ontbiede du ons wattu hieraf doen selste, dat wy liefste horen." Doe zende Eleazarus den coninc, dat hy yesch ende screef hem fo. 83*d*. aldus weder: „Om die wet te interpreteeren, die du eysches, seynde ic dy manne vanden ouders, van elke geslachte ses, die de wet brengen. Mer dijnre goedertierenheit ende gherechticheit sal toebehoeren dattuse (my) weder te ons zeynden selste." Dit waren die LXX interpreteres. Mer al wasser LXXII, nader scrifturen zede, die dicwile een cleyn getal, dat boven een somme coempt, swighet, so heten sy die LXX interpreteres. Ende doe sy ten coninc comen waren, so ontfinc hyse vriendelic. Mer nochtan en quamen sy voir den coninc niet voir opten vijften dach. Want optien dach was een groete feeste van eenen zeghe, die sijn vorders optien dach ghehadt hadden. Ende optien dach ontfinc hy dese LXX, omdat hy hem voir alle die princen eer doen woude. Ende na dien dat sy ontfangen waren, so bleven sy alle XII dage mitten coninc. Ende hy vraghede

---

51. B. E. G. heb; C. ghegeven; talenten. 52. E. G. H. daerof. 53. E. naden; G. meester; E. F. begeerten; H. dat werc; E. sullen. 54. B. suls wat wi tliefste; E. sels dat wat; F. sels; tliefte; H. hierin doen wilte wat. 55. E. F. eyscht; H. H. eyschte. 56. B. eyscht, so heb ic gheseynden mannen, ouders. 57. E. F. H. so heb ic mannen (F. manne) ghesent; B. E. H. van elcken; F. van welcken. 58. E. H. die die; H. wette di. 59. E. dat ghise; G. dat du se; E. F. H. my (ontbr.); F. H. tot ons; B. E. sels; F. suls. 60. E. interpreterers; LXXII interpreterers. 61. B. ene. 62. H. een cleyn somme coemt; E. somen comt; H. hieten; F. interpreterers. 63. F. totten; E. G. H. ghecomen. 64. H. Mer (ontbr.); nochtan so en; niet eer dan. 65. E.—H. Op dien; H. so was; F.—H. feest. 66. G. een; E. voervaders; H. vaders; E.—H. op dien; F. ghehadt .... dach (ontbr.). 67. B. E. H. ende (ontbr.); F. LXX (ontbr.); E. G. H. Op dien; G. hem (ontbr.); H. alle den. 68. B. prince; F. doen woude eer; G. hem eer doen wilde; B. E. F. H. ontvaen. 69. H. daghe lanc bi den. Ende die coninc.

---

51. v e r s c e y d e n is hier de vertaling van s e p a r a v i en beteekent a f g e z o n d e r d; v e r s c e y d e n staat dus tot s c e i j d e n = s e p a r a r e tot d i v i d e r e. cf. Kiliaen en de Theuthonista (ed. Verdam). — 59. d a t t u s e. Dit s e slaet niet op de i n t e r p r e t e r e s maar op w e t, zooals blijkt uit de lezing van de H i s t. S c o l. VII: „Tuae autem pietatis erit vel justitiae ad nos e a m caute remittere. cf. S p. H i s t. Iv. XII. 32. — 69. l. Ende s y v r a g h e d e n hem wat hy enz. volgens de lezing van de H i s t. S c o l.: „et sciscitatus est ab eis, quae in corde suo disposuerat".

hem, dat hy in sijn herte gemict hadde, ende sonderlinge van tween dingen, omme Got te bekennen, ende om sijn rijck te regeren; so disputeerden sy volmaecteliker mit hem, datmen mer énen Got aenbeden soude, ende dat gheen creature Got ware. Ende om deser zaken wil, so wair dat in hare interpretacie yet stont vander drievoldicheit, dairaf zweghen sy, of sy toeghent in figuren uut, om dattet niet schynen en soude, dat sy leerden drie Gode aen te beden; oic so wair dat sy interpreteerden van den Gods zoen, dat hy mensche werden soude, also Ysayas voirseide, dat ons een kynt geboren werde soude, ende hy des kynts ses namen bescreef aldus: „Ende sinen name sal heten: Wonderlic, Raetghever, Got sterc, Vader der toecomender werrelt, ende Prince des vreden", voir dese namen screven sy „Engel des groets raets" om dat nyemant duncken en soude, dat sy gescreven hadden, dat een mensche Got ware. Doe toenden sy den coninc die rolle die sy ghebracht hadden, ende den coninc en conste niet verwonderen ghenoech vander

70. F. dat si; G. gemint; H. ghemerckt hadde. 71. E. twien; E. F. om Gode. 72. H. dus so; sy mit hem volmaectelic. 73. B. E. G. H. aenbeden en soude (G. souden); E. F. dat (ontbr.); B. en gheen; E. God gheen creatuyr en wair; B. F. H. God en wair. 74. B. E. F. H. dese sake (F. saken); wil (ontbr.); H. dat hi haer interpretaci yet scout. 75. G. stonde; E. vanden; E. G. H. drievoudicheyt; B. E. H. dies sweghen. 76. B. E. F. treckten in; G. om dat dattet. 77. G. H. goden; B. te aenbeden. 78. G. interpreteerde; B. vandien; E. F. H. Goods; G. mensch. 79. E. dat was dat ons; E. F. soude werden. 80. B. E. F. H. Ende men sal. 81. E. H hieten; B. E. F. H. vader (ontbr.) vander. 82. H. prins; B. des pays; B. VI namen. 83. H. so screven; G. Gods raet; E. dencken. 84. B. en (ontbr.); H. dat.... hadden (ontbr.). 85. B. E. F. H. togheden; B. F. bracht; E. H. ghebrocht. 86. E. die coninc; B. ghenoech verwonderen; H. die coninc en conde; E. F. H. ghenoech van (ontbr); B. van (ontbr.).

72. Om volmaecteliker te begrijpen, moet men weten, dat de vertaling van: „Cumque instruxissent eum de regni administratione" hier weggelaten is. — 76. figuren. Hist. Scol.: vel in aenigmate transtulerunt. — 82. ses. Zie de aant. — 83. Hist. Scol.: Magni Consilii Angelus. — 86. Hist. Scol.: „Nec sufficiebat admirari rex chartarum tenuitatem et compaginationem, quae oculis deprehendi non posset." Compaginatio (= compages) is hier weergegeven door: vergaderinge, d.w.z. plaats, waar de rollen samengevoegd waren, = naad; des abortijfs beantwoordt aan chartarum en = van het perkament. cf. Du Cange, i. v. abortivus.

dunheit des abortijfs ende die vergaderinge, dair sy te gader ghevoecht waren so suptylic, datmens mitten oghen(e) niet en mochte gheware werden, ende dat die guldene letteren so leselic waren int wit vander rollen. Ende men leydse in des conincx huys neven een scoen lavoer, dat dair stont te ontcommere vanden oerbare. Ende men gaf elken een een camere ende dat hem oirbairlic ende tamelic dochte te haren wercke van te interpreteren. Ende des morgens vroe quamen sy uut om den coninc goet te wenschen ende lange lijf. Noch is costume in Grieken, [fo. 84*a*.] dat die lude des morgens als sy op ghestaen sijn, so sien sy ten hemelwaert ende segghen of roepen: „Policronitudo basilios", dat beduut: „Lange tijt moet die coninc leven!" Dan dwoghen hem dese LXX ten lavore na die ghewoente vanden Joden, ende dairna gingen *sy* interpreteren totter noenen, ende dairna gingen sy eten ende rusten, ende sy voldaden al haer werck in LXXII dagen. Hierby wanen enige, dat sy doe niet meer interpreteerden sonder Moyses vijf boeken, ende dat sy dan tot Jherusalemwart voeren. Mer dairna quamen enighe van hen luden ten coninc ende interpreteerden hem den zouter, ende die propheten. Augustijn seit dat het by miraculen dus ghesciede, dat hare alre

---

87. B. E. F. H. die dunheit des aportive (F. apertijff); F. toe gadere; E. gadere; H. te samen vergadert waren so subtyliken. 88 E. F. H. oghen. 89. ghewaer; G. gewair warden; B. E—H. gulden; H. also. 90. B. in witte van den; E. F. in witten vanden; H. int witte vanden rolle. 91. E. F. nevens; H. neffen; levoer; H. ontcommeren. 92. G. te.... oerbare (ontbr.); B. E. orboren; B. E.—H. een (ontbr.). 93. E. tot haren; H. na haren; H. van (ontbr.); B. te (ontbr.). 94. E. F. H. vroe (ontbr.); B. merghens vroech; E. ende om. 95. H. Noch so ist castume; B. es costume in Grieke; E. F. ist. 96. G. des morghens (ontbr.); E. op sijn ghestaen. 97. B. E. F. H. ten tempelwaert; G. policroniludo; E. basilcos. 98. B. H. bediet; G. dwegen; hem (ontbr.); H. ende dan dwoghen. 99. H. na der; B. der costume. 100. B. E. H. si; F. nonen; H. noenen toe. 101. H. sy (ontbr.); E. voldeden. 102. B. F. G. H. meer en. 103. G. inpreteerden; B. F. boecke; G. boeck; F. dat (ontbr.); E. F. H. si doe tot Jher. 104. H. toghen; B. weder wart voeren; E. F. totten; H. weder ten. 105. B. E. F. prophete. 106. E. H. dattet; E. aldus; F. gescieden.

---

91. lavoer. Zie de aant. — 97. hemelwaert, l. tempelwaert. Hist. Scol.: „Adhuc apud Graecos talis consuetudo est, ut cum surgunt mane templum respicientes clament: Polychronitudo basileos, id est, multum temporis vivat rex." — 106. Augustinus: De Civit. Dei, VIII: 42.

interpretacie, doemense deen tegens die ander las, dat sy alleens waren ende niet en scheelden. Ende aldus mochtet oic wel by miraculen ghevallen hebben, dat sy binnen LXXII dagen mitter wet den Souter ende die Propheten interpreteerden. Mer Jeronimus seit, dat sy opten saterdach alle te gader leiden, dat sy binnen den ses dagen gheïnterpreteert hadden, ende maecten van allen een. Ende hy seit, dat dit niet te verwonderen en is, omdat Esdras die wet vermaecte, die hy naemaels corrigeerde na die oude boeke, die de Samaritane noch hadden. Als twerc voldaen was, so vergaderde Demetrius, die des conincx boeken verwaerde(n), alle die Joden die waren in Alexandriën, ende int lant dair omtrent, die best gheleert waren. Ende men las voir hem alle dier LXX interpretaciën, ende sy presense alle. Ende dairna droechmense den coninc voir ende men lasse voir hem. Ende doe die interpreteres yeschen van den coninc, dat hyse confirmeren soude, dat sy ghedurich bliven moste*n*, so belovede hy hem dat te doen, op dat syse so volcomelicken corrigeerden, datment niet dwingen en mochte te brekene, dat eens ghevonnyst ware. Ende hy zeyndese weder te Jherusalemwart mit groeten ghiften. Ende hy zeynde Eleazar, den biscop, ghiften.

---

107. B. F. teghen dander; H. doe men die een teghen dander. 108. G. scheelde; B. mochte oic bi miracel wel; H. mocht oec. 109. F. vallen; E. mitten; H. mit die. 110. E. wet (ontbr.) uuter Souter; der. 111. B. des des si binnen; E. F. te gadere; G. si in den. 112. H. interpreteert. 113. B. ene. 114. B. die de wet hermaecte; F. vermaecten; H. volmaecte; E. correngierde; H. correngierde na den ouden boeken. 115. F. boeken; H. die die; E. H. Samaritanen; H. dat werc. 116. B. die boven des conincs boecke was; F. die ses; H. conincs. 117. E. F. H. verwaerde; B. die daer. 118. E. ontrent; G. omtrint; F. diet best. 119. G. allen; F. H. alle die; B. interpretacie. 120. F. vore; B. vore hem; G. voir (ontbr.). 121. B. interpreteerres; E. interpreterers; G. inpreteeres; E. eyschten; H. eyscheden van; H. omdat hyse. 122. H. souden; B. ghdurich; B. mochte; E. mosten. 123. H. hem (ontbr.); B. te doene; F.—H. volcomelic; B. si so vraylic; H. correngierden. 124. B. F. dat men; B. G. H. mocht; G. H. te breken. 125. E. H. waer; F. seinden se; G. sendse; B. E. F. tot Jher. 126. F. goeden ghiften; F. seinden; H. oec ghiften.

---

110. Jeronimus, d.i. Hieronymus. — 114. Hist. Scol.: „Cum Esdras legem, quam per spiritum reparaverat, postea cum veteri scriptura, quae apud Samaritanos erat, correxerit." — 120. Hist. Scol. Postea delata est ad regem. — 126. biscop. Hist. Scol.: summo sacerdoti.

Ende hy zende inden tempel al sonder die vate een gulden tafele, dair so goede steen an stonden, datmense niet volprisen en mochte. Dese tafele was een halve cubitus dicke, nochtant was twerc costeliker dat die stene ende dat gout.

VREEMDE YEESTEN.

Te dien tyden stichte Socrates Pharum in Alexandriën. Aratus was doe vermaert. Ende men maecte doe den eersten silveren penninc in die stat. Die van Karthago verwonnen die Romeyne te scepe vechtende, ende verdreven Metellum haren mairscalc. . 84*b*. Plynius seyt, dat phirum was doe een vanden wonderen, die doe in die werrelt waren. Want het was een alte hogen toern die in die zee stont, ende hy en was niet ghefondeert in die eerde, mer hy was gemaect op vier glazen creeften. Ende dese toern was so hoech, dat alsmen dair boven een keerse sette, dattet licht dairaf scheen over alle die zee ende doir al tlant. Ende Aratus graf dat is wonderlic, want alsmen dair steen an werpt, die springhen dair weder of achterwaert.

---

127. B. die (ontbr.) vaet; H. vate; H. vaet. 128. B. E. F. H. tafel; B. F. stene; F. goeden; H. stenen; F. se (ontbr.) niet. 129. H. mocht; B. Ende dese; B. E. G. H. tafel; E. F. H. half; C. cupitus; B. E. H. dick; B. E. F. H. nochtan. 130. E. F. H. dat werck; B. E. G. H. dan die; H. stenen.

Opschrift: B. E. geesten; F. H. yesten; H. Ca. LXXII.

1. B. tide; F. stichten; E. phacum. 2. E. F. wart; B. E. F. H. doe (ontbr.); B. yersten; E. silveren (ontbr.); F. H. zulveren. 3. H. in dier; B. van Carragmen; E. H. Romeynen. 4. E. Incello; E. mairscallic. 5. B. H. Plunus; B. dat (ontbr.); Pharum; E. F. H. Pharo; B. E. F. H. doe (ontbr.). 6. B. doe (ontbr.); G. in de werlt; H. inder; B. et was; hoghe torne; E. F. G. toorne. 7. H. inder zee; B. hi es; H. inder. 8. B E. F. creefte; G. treeften; E.—H. desen; B. toerne es so hoghe; E. F. toirn. 9. F. H. also hoghe; H. wanneer datmen; B. E. F. settet; H. settede; B. dat tlicht; E. F. H. dat. 10. E. dairop; B. E. F. H. schijnt; B. al over; E. F. alle (ontbr.); B. E. F. H. die vander ende vanden lande dore (dore, ontbr. H.). 11. B. menre; F. ende als menre; H. alsmer; dair (ontbr.); B. stene ane; E. F. weipet so. 12. B. E. F. si springhen; B. H. dair (ontbr.); B. E. F. H. of (ontbr.); G. H. afterwaert.

---

129. tafele. cf. Rijmbijbel vs. 18574 en Sp. Hist. IV. XIII. 16. — 130. dat, l. dan. — 1. Socrates, d.i. Sostratus. cf. Rijmbijbel vs. 18580 en Sp. His IV. X. 85. — 4. Hist. Scol.: Metello consule fugato. — 5. phirum, l. pharum.

VAN EUERGETES, DEN CONINC VAN EGIPTEN. Cap. LXXI.

Na Philadelphe regneerde sijn broeder Ptolomeus Euergetes. Ende die van Egipten hietene „Euergetes", dat bedudet: wederbrenghere. Want als sy Siriën ende Ciciliën ende een deen van Aziën ghewonnen hadden onder overtallike rove dat hy wan, soe bracht hy oic weder haer Goede, die Cambises in Persen ghevoert hadde. Der Joden groete pape was Onias, des gherechts Symeons zoen. Ende na desen Onyas volghede Symon, sijn zoen. Onder desen Symons zoen, so screef Jhesus, Sydracs zoen, den boec der Wijsheit, diemen heet Ecclesiasticus. Ende die Griexe heten*ne* „phanareton", dat beduut: vol dogeden, want hy vermaent des voirseits Symons in dien boec. Mer doe Onias Euergetes ontseide sijn tribuut omder vryheit wille vander wet; nochtant seit Josephus, dat hijt dede van vrecheit, want hy hieten oneersam, ende hierom so wart Euergetes vertoernt. Ende die Joden zenden tegen Onias danc Josephum, Thobias zoen, enen edelen man, die oic Onias susters zoen was, legate totten coninc Euergetes. Dese Josephus hadde enen zoen, ende als hy noch

---

Opschrift; B. D. E. F. H. van Egipten (ontbr.); H. capitto LXXIII.

1. G. regnierde; F. Energetes. 2. B. E. G. H. hieten; H. ende dat; B. bediet; wederbringhen; E. roederbrenghere; H. wederbrengher. 3. H. want doe; B. E.—H. een deel. 4. B. hadde; E. overtalliken; B. E.—H. rove die. 5. B. F. brachte; E. brochte; H. brocht; B. E. F. H. Gode; F. Peertsen. 6. E. had; H. paep. 7. E. F. sone; B. dese; H. so volchde; B. E. F. sone. S. H. zoen (ontbr.) so; G. Syderacs. 9. B. heet (ontbr.); F. H. hiet. 10. E. F. H. Grieken hieten (F. hetent); B. hetenne; G. phnareton; B. dat .... dogeden (ontbr); H. bediet; E. H. doechden. 11. F. H. boecke; B. boec. Phanareton bediet volle dogeden (in rood). 12. B. Euergae; F. Energetes; H. willen. 13 B. E. F. G. nochtan; H. nochtans; B. vrecheiden; E. F. H. wreetheden. 14. B. E. onneersam; B. E. F. H. Ende hierom (ontbr.); G. so (ontbr.) wort; B. vergramt; E. F. vertoent. 15. B. F. F. H. ende jeghen (H. tegen) Onias danc senden die Joden. 16. B. E. F. een edelen; F. manne; B. E. G. H. suster sone; B. H. legaet. 17. F. Energetes; E. Josep; B. E. G. had.

Cap. LXXI. cf. Rijmbijbel. vs. 18591 vlg, Sp. Hist. IV. XXV. — 3. wederbrenghere is eene verkeerde vertaling. De Hist. Scol. zegt (cap. VIII): „qui ab Egyptiis Avergetes dictus est, quod refectionem sonat." — sy, l. hy .... hadde; deen, l. deel. — 8. Sydracs zoen, d.i. Syrachs zoen; Hist. Scol.: Jesus Filius Syrach. — 9. den boec. Het woord is zoowel mann. als onz. in het Mnl. — 10. phanareton, l. panareton; Hist. Scol.: „quem Graeci panareton vocant." — 11. vermaent, Hist. Scol: „facit mentionem." — 11. l. Mer doe ontseide enz. — 13. Josephus, Antiqu. Jud. XII. — 3. 16. Hist. Scol.: Hic habuit filium Hircanum.

cleyn was, so proefde die vader sijn wijsheit aldus ende leverde hem III^{C} yocke ossen sonder bande. Dese Josephus maecte den vrede aenden coninc. Ende die coninc zeyndene oic provoest boven Judea, ende boven den landen, die dair omtrent lagen. Ende doe hy gecomen was, beval hy sinen knapen tlant te sayen, mer sy en constens niet ghedoen, om dattie ossen gheen bande en hadden. Ende hy dode een deel ossen ende at tvleisch, ende van haren vellen maecte hy den anderen ossen bande ende sayede tlant.

VREEMDE YEESTEN.

Te dien tyden brachte Cathoen over tot Romen, die gevryet was mit letteren, Cymum Tarenthinum; dat was een alte groeten beelt, so lanc datmen niet gescieten en mochte tot sinen hoefde. Ende deser beelde hoeft was so groet ende binnen hol, datter wel XXX choros graens in gegaen souden hebben. Ende dese beelde hadde(n) een gat onder haer voete ende was binnen
84*c*. hol, so datmen tot boven in haer hoeft gaen mochte. Ende te desen tyden verslogen die Romeyne XL^{M} walsche by eens meyskens rade ende hulpe.

18. E. clene; E. H. sijn vader. 19. E. joc; G. H. jucke; E. G. die maecte; B. die pays. 20. B. F. sandene; G. seinde; H. senden; F. oic (ontbr.); H. provest. 21. G. omtrint Judea; E. F. lande. 22. B. F. comen; G. sine. 23. E. saeyen; H. condens; E. H. dat die; B. enghene bande; F. H. ghene; G. gien. 24. F. doden; B. doodde een dele; E. attet; G. H. at dat. 25. F. maecte hi; H. van den velle; G. die ander; E. banden. 26. F. sayedde; G. saydet lant.

Opschrift: B. E. geesten; E. H. yesten; F. captm. LXXIII; H. capitto LXXIIII.

1. B. tide; H. desen; bracht; Cithoen; B. die ghepayt; E. F. H. ghevreet; G. gevriet. 2. F. H. Cinium; B. F. grote. 3. B. E. F. H. beelde; G. mocht; H. dat ment niet opscieten; B. E. F. tot haren. 4. H. deses beeldes; B. beelden; E. dit beelden; B. E. F. H. ende (ontbr.); E. F. H. hol soe (ontbr. H.) datmen tot boven in haer (H. sijn) hoeft gaen mochte (H. mocht); datter .... so (ontbr.); G. also datter. 5. G. choror; B. G. soude. 6. G. dit beeld had; onder sijn; B. onder die voet; B. binnen (ontbr.) al hol. 7. B. hare; E. H. Ende tot. 8. B. tide; B. H. so versloeghen; E. H. Romeynen; E. walsche tonghen. 9. B. E. F. meysens; B. hulpen.

20. provoest. Hist. Scol.: „dux Judaeae et finitimarum regionum." Vreemde yeesten = Hist. Scol. VIII (Incidentia). cf. Rijmbijbel vs. 18617 vlg. en Sp. Hist. IV. XXVI. — 2. Cymum, l. Ennium; die ghevryet was enz. slaat op Enn. Tar.; cf. de aant.

VANDEN CONINC PHILOPATER ENDE VANDEN GROETEN ANTIOCHO. Cap. LXXII.

Als Euergetes doot was, so regneerde sijn zoen Ptolomeus Philopater; ende die grote Anthiochus, die coninc van Siriën, verwan desen, ende hy wan Judeam. Ende der Joden biscop was Onyas, Symons zoen. Ende Arius, die coninc van Lacedomeniën, zende tot desen man Onyam legate om te vernuwen tgeselscap ende die beloefte, die hi gelesen hadde dat tusschen Abraham ende sijn vorders gedaen was. Ende Anthiochus eyschede den tribuut vanden sevenden jair ende ministren des tempels, die hem Philadelphus, die coninc, verlaten hadde. Ende doe hy tlant dair omtrent woeste, so ontboetmen(t) den Romeynen ende sy zenden tot hem die ruwaerde ende Effricanum ende Nazacum, dat sy Anthiochum dwingen souden te zweren, dat hy opt lant nemmermeer oerlogen en soude. Ende hierenboven namen sy te ghisele van hem Sylenthum, sinen zoen. Ende om datten Anthiochus weder begeerde(n) te hebben, so leverde hy weder sinen mynsten zoen over hem, Anthiochum Epiphanum, so dat

---

Opschrift: B. D. E. F. H. Van Philopater ende den groeten Antiochus; F. Captm.; LXXV; H. Capitto: LXXV.

1. Energetes; G. regnierde; F. Ptolmeus. 3. B. ende wan oec; H. verwan oec H. verwan oec Jud.; Ende die grote biscop was die grote Onyas; E. F. wan oec. F. en der. 4. B. E. F. die grote Onyas. 5. B. Lacedomen; F. Lacedoniën; H. seide; F. senden; man (ontbr.); B. omme te; G. vernuwe. 6. B. de gheselscap; F. H. gheselscap; H. dat (ontbr.). 7. E. voervaders; G. sine; H. sinen vorders; H. die eyschte den Joden den trybuut; E. F. eyschte (F. yesche) den Joden den (F. die) tribuut; B. eyesch die tribuut die Joden. 8. B. sevesten; E. sevensten; F. vijftichsten; B. E. F. H. ende van; H. diensten des tempels. 9. E. den coninc; G. gelaten; F. doe sijt; H. doe ment lant. 10. G. omtrint; E. F. men. 11. E. den ruwaerde; B. H. ruwaerden; E. F. ende die; B. E. F. H. Affricana ende Nasica. 12. E. Antigonum; F. Antichonum; F. opt kint nemmermeer. 14. B. ghisel; F. die ghisel; hem (ontbr.): F. Sileuchum; E. om (ontbr.); B. dattene. 15. B. E. F. H. begeerde; E. weder (ontbr.). 16. B. minderen sone; H. voer hem; B. F. Ephifanem; E. H. Ephifanen; H. so (ontbr.)

Cap. LXXII. cf. Hist. Scol. IX; Rijmbijbel vs 18637 vlg.; Sp. Hist. IV. XXVII en de aant. aldaar. — 6. 'tgeselscap. Hist. Scol.: „ad reparandum foedus." — 8. ministren hangt af van tribuut; Hist. Scol.; tributa septimi anni et ministrorum templi. — 11. l. die ruwaerde, Effricanum (Scipio Africanus) ende Nazicum (Scipio Nasica). — 14. Sylenthum, d.i. Seleucus. Hist. Scol.: „filium eius Seleucum primogenitum." — 16. mynsten = jongsten. Hist. Scol.: filium minorum natu.

hy dair ewelic ghisel bliven soude. Ende om des Anthiochus felheit so toech Onyas in Egipten tot Ptolomeum Epiphane, also voir in Danyel gheseit is. Ende Anthiochus wert doot gheslagen in Persen in Naneus tempele, ende die papen worpen mit stucken dairuut, want sy beloefden hem mit verradenisse inden tempel groeten scat te gheven, ende hy gincker in mit luttel knapen mitten papen. Ende als sy dair binnen waren, so sloeten sy den tempel ende deden gewapende lude voert comen, die sy dair geborgen hadden ende sloeghen Anthiochum aldair doot.

VAN SYLENTO ENDE HOE HY HELYODERUM ZENDE IN JHERUSALEM. Cap. LXXIII.

Naden groeten Anthiochum so regneerde in Siriën Sylenthus, sijn zoen, die alte quade was, mer hy was ondachtich. Der Joden biscop was doe Onyas, mer doe hy in Egipten voire, so bleef Symeon, sijn zoen, over hem. Ende na Symeon volghede Onyas, sijn zoen. Ende onder desen zende Sylenthus Heliodorum in Jherusalem om te tonen der ghemeenre stat vanden tempel, also inden text staet vanden anderen Machabeus

---

17. H. ewelicen; E. te ghisel; G. ghisel (ontbr.); E. des (ontbr.). 18. B. F. soe trac; B. te Ptol. 19. E. voir is beduyt edel. Ende; H. so voir; E. wart; H. ghesleeghen. 20. F. Peertsen; B. E. F. H. Nanee (E. F. Naneens; H. Meneens) tempel, dats (H. dat) in Deanen, dats der (H. ende inder) aventuren tempel ende; E. worpene. 21. F. dair (ontbr.); B. F. verradenissen. 22. E. grote; G. ginc dair in. 23. F. mitten papen (ontbr.); H. ende mit den; B. E. F. als hi; was; H. was. 24 B. daden; E. gewapent volc. 25. E. F. H. verborghen; B. aldair (ontbr.).

Opschrift: B. H. van Syl. den coninc; D. Dits van Selenco, den coninc ende hoe hy Alexander seynde te Jher.; E. van Heleodorum den coninck ende van Selence den coninc; F. Cap. LXXVI; H. Capittulo LXXVI.

1. G. regnierde; B. E. Selencus; F. Seleucus; H. Celento. 2. E.—H. quaet; B. F. H. ondochtich. 3. H. biscob; B. E. F. H. doe (ontbr); E. F. H. voer. 4. H. voer hem. 5. B. dese; Elenchus. 6. E. Eliodorum; B. den gemeenre; E. F. G. scat. 7. F. also .... tempel (ontbr.); H. anderden.

---

20. Naneus. Hist. Scol.: in fano Naneae; Rijmbijbel vs. 18683: „Ten tempel die hiet Nanee"; Sp. Hist. IV. XXVII. 45: Inden tempel Nanee. cf. Josephus: Antiqu. Jud. XII. 13: „een tempel van Diana.". — Cap. LXXIII Sylento, d.i. Seleuco. cf. Rijmbijbel vs. 18679 en Sp. Hist. IV. XLI. — 2. Hist. pessimus, sed iners. — 6. l. om te roven den ghemeenen scat vanden tempel. Scol. X: Seleucus Hist. Scol.: „ad spoliandum commune aerarium templi"; cf. Rijmbijbel vs. 18703 en Sp. Hist. IV. XLI. 13.

boecke. Mer als hy inden tempele ghecomen was, so stonden op twe jongelinge uuten heymelicheden vanden tempel ende sloeghenen doot. Mer Josephus seit, dattet twe enghelen waren in menschen ghelijc. Van desen Heliodero staet aldus inden anderen boeck vanden Machabeuschen inden derden capittele etc.

Hier eyndt Alexanders historie.

---

8. B. G. H. boeck; B. F. comen was. 9. B. E. H. jonghelinghen; B. F. heymelicheiden; E. H. heymelichede. 10. E sloeghen; F. slogen hem; E. twie. 11. F. Eliodoso; H. Oliodoro. 12. H. anderden; G. boecke; B. G. int derde. B. E.—H. Hier.... historie (ontbr.). In E. volgt: sequitur de Machabeorum; in G.: Hier begint dat eerste boeck vanden Machabeuscen, Capit. I; in H.: Hier gaet uut Alexander ende dat uut Josephus boeken ghenomen is mit ses ende tseventich Capittelen.

BIJLAGEN.

BIJLAGE I.

Gesta Romanorum, uitgave 1481.

Cap. LXI. — Van die voersorghe of voerdenkinghe ende voersienicheyt altijt te hebben.

Socrates, „een philosophe" is getrouwd met een „scone dochter" van keizer Claudius „met dese hilicse voerwerde", dat hij zal moeten sterven, wanneer zijne vrouw den geest geeft. Na een lang en gelukkig huwelijk wordt des wijzen vrouw ziek „ter doot toe", waarom Socrates „zeer droevich was ende ginck in een woestine ende screyde bitterlic. Als hi dus in druc ende in liden was, soe quam daer dye coninc Alexander jaghen; ende een van Alexanders ridderen sach Socrates; hi reet daertoe; hi vraechde hem, wat mensch hi waer. Socrates antwoerde: „Ic ben een mensch van sulcken heer, die sijn knecht is heer van u heer." Die ridder seide: „Daer is gheen meerre heer in deser werrelt dan mijn heer. Mer want ghi dit segt, so sal ic u brengen tot minen here om te horen, wie dat u heer is, daerstu aldus vermetende van spreket." Als hi voer den coninck ghebracht wert, so seide die coninc tot hem: „Lieve vrient, segt mi wie is u heer daer ghi van segghet, dat sijn knecht mijn here is?" Socrates antwoerde: „Mijn here is die reden, sijn knecht is die wil. Daerom ist waer, dat ic gheseyt heb, want ghi hebt u rijck tot nu toe gheregeert na uwen wille ende niet nae reden, ende daerom die knecht mijns heren, dat is die wille, is u heer." Als Alexander dit ghehoert hadde, so seyde hi tot hem: „Mijn alreliefste vrient, du hebste wel gheantwoert; gaet in vrede." Ende van dien dach of, soe begonde Alexander,

die coninc, sijn rijck te regeren nae die reden ende niet na die wille." — (volgt eene ellenlange moralisatie).

BIJLAGE II.

Gesta Romanorum, uitgave 1481.

Cap. XXXIX. Van die wonden ende quetsuren der sielen.

„Alexander die grote coninc heeft gheregneert, die heerscapie had over al die werelt. Het gheboerde eens, dat hi een groet heer van volc vergaderde ende een stat beleyde. Ende in dat velt voer die stede verloes hi voel volcs; ridderen ende knechten, sonder slage ende ongequetst storven si. Ende want hem dit seer verwonderde, so dede hi sijn philosophen, sijn wyse meesters, roepen ende seyde: „O, mijn lieve meesters, hoe mach dit geschyen, dat mijn volc aldus sonder quetsinghe sterven?" Si antwoerden: „Lieve, genadige heer, dat en is gheen wonder, want op die muer van der stat is een basiliscus, dat is een so venijnde dier, so wye dattet aensiet, vant gesicht werden si ontsteken met venijn ende sterven." Die coninc vraechde: „Wat remedye is tegen dit basiliske, dit dier?" Si antwoerden: „Laet een spigel hoech opriechten tusschen dat volc ende die stat daer dat dier is, ende so sal die reflixi ende aensieni*n*ghe weder tot hem selven comen ende dan salt selve sterven." Ende alsoet is ghesciet." — (Volgt eene moralisatie.)

BIJLAGE III.

C. Julii Solini, Collectanea rerum memorabilium. Cap. 47.

„Portae Caspiae panduntur itinere manu facto longo octo milibus passuum: nam latitudo vix est plaustro permeabilis. in his angustiis etiam illud asperum, quod praecisorum laterum saxa liquentibus inter se salis venis exundant umorem affluentissimum, qui constrictus vi caloris velut in aestivam glaciem corporatur: ita labes invia accessum negat. praeterea octo et viginti milium passuum tractus omnis, quoque inde pergatur humo arida, sine praesidia sitit. tunc serpentes undique gentium convenae a verno statim die illuc confluunt. ita periculi ac difficultatis concordia ad Caspios nisi hieme accessus negatur."

BIJLAGE IV.

Hs. O1. (C.)

Wy lesen in der historiën van den Brackmannen die waren als philosophen in der woestinen tot welken dattie grote conninck Alexander boeden seynde(n) ende ontboet oen, dat sie van hem bidden solden soe wat sie begeerden. Ende sie screven wederom seggende: „Heer conninck, geeft ons onsterflicheit, welke wy alre meeste begeren." Doe screef hie wederom ende seide: „Ick, die selve sterflick byn, hoe mach ick u dan onsterflicheit geven?" Ende sie screven hem weder: „Als du dy wetes sterflick te wesen, waerom loepestu dan om, alsoe veel quaets doende?"

Item men leest in Alexanders yesten, dat hem was geseynt eenrehande pretiose steen, die welke als hie in een wagescale was geleyt, dan woech hi meer in den eenen deel dan enich dinck, dat men leggen mochte in tander deel. Mer als pulver ofte eerde was geleit op den steen, dan woech die steen myn dan enich dinck, dat men in dat ander deel der scalen mochte leggen. Mer als veel wyser lude seer hieraf verwonderden, doe seide een tot conninck Alexander: „Heer, dese steen bewijst u, wat gy
fo. 290*c*. sijt. Want nu wechdy meer dan alle die werlt, die (die) u niet liden mach, mer als eerde op u geworpen is in der doet, dan suldy myn wesen dan enich dinck der werlt."

In dier tijt doe Alexander gestorven was ende lach in eenre gulden tomben, doe quamen veel philosophen ende omstonden haer. Doe seide een van hem: „Gysteren en was Alexandero alle die werlt niet genoech, mer nu is hem alleen genoech dese tombe."

Die ander meyster seyde: „Gysteren geboet hi den volck, nu gebiet hem een ander." Die derde seide: „Gysteren leide hie een groet heer, mer huden woert hie van hem geleit ende wordt gegeven der begravinge."

Die vierde seide: „Gysteren mochte hie wael veel volcks verloest hebben van der doet, mer huden en mochte hie selve des doets gescutte niet ontvlien."

Die vifte seide: „Gysteren bedruckte(n) hie die eerde, mer nu wort hie selve van haer bedruckt."

Die seste seste (l. seyde): „Gysteren ontsach hem tvolck, die hem nu snoede achten."

Die seste (l. sevende) seyde: „Gysteren had hie vriende ende viande, mer nu heft hie sie al gelijck."

Aldus spraken XX philosophen, die daerom stonden om den alre(n) mechtigsten conninck Alexandero, dat te lanc weer te vertellen.

Hier eindigt fol. 290*c*. Op fol. 290*d* staat alleen:

Et sic est finis. Deo gratias.

AANTEEKENINGEN.

TEKST I.

Reg. 1. Arsamus. Darius Codomannes, was inderdaad de zoon van Arsames (Droysen, I. 64) een' broederszoon van Artaxerxes II † 358; maar deze Arsames is niet Darius' voorganger als beheerscher van Perzië; hij heeft trouwens in 't geheel niet geregeerd. De voorlooper van Darius heette Arses (338—336), dien onze Tekst II, Cap. X, naar 't voorbeeld van Maerlant „Arges, die oec Arsemus hiet", noemt. Maerlant vond den naam Arges bij Vincentius IV. 17, die er aan toevoegt: „alii appellant Arsamus." Onder dezen behoort Comestor, lib. Hester, Cap. III: „Post Ochum regnavit filius eius Arsamus." Misschien heeft Comestor Darius' voorganger met diens vader vereenzelvigd.

2. Septabanus. De transscriptor heeft de hoofdletters *S* en *N*, die in Middeleeuwsche hss. zeer veel op elkander gelijken, verward en daerenboven *b* en *n* van plaats doen verwisselen. De toovenaar-koning hier bedoeld is Nectanebus II (Egypt. vorm: Nekht-neb-f, Budge), die ± 350 v. C. (Budge zegt 358, wat zeker een drukfout is, Droysen: um 344) door koning Ochus verdreven werd en naar Ethiopië vluchtte. De naam komt in tal van variaties voor: Nectanébus, Nectanébo, Nettanebuz, Nataburs (Fransch); Nectanabus, Anectanabus, Neptanabus, Anec, Natabus (Engelsch); Anectanabus (Historia, ed. Straatsburg); Natinipho, in de Hebreeuwsche overzetting van Bonfilio; Maerlant noemt hem: Nebtabanus en Neptanabus; de proza-vertaling van 1515 heeft: Nectabanus. Hist. Scol. lib. Hester c. IV: Notanabus.

14, 29. in enen gedaent. We treffen hier gedaent tweemaal onz. aan. Ofschoon het meest voorkomende geslacht van gedaent(e) zeker het vrouwelijke was, — het Mnl. Wdb. geeft zelfs geen ander geslacht op — geloof ik toch, dat de noot: l. in ener gedaent vervallen kan. De suffix-*e* van gedaente, gedane, gelike, waarmee deze woorden het meest voorkomen, geeft aan het vrouw. geslacht de overhand. Naast een onz. gedaen, gelijc (cf. Mnl. Wdb. II, kol. 1036, 1254, 1255) is, onder invloed van de gelijke beteekenis, een onz. gedaent volstrekt niet onmogelijk. cf. Vlaamsch het gedacht naast ndl. de gedachte.

52. Het Epitome I, 13, heeft hier: „Erat.... subcrispa paululum et flavente caesarie"; cruuft van onzen tekst is eene vertaling van subcrispa = krul, gekruld. cf. Mnl. Wdb. i. v. cruvet, gecruvet.

64. Het onderscheid in beteekenis tusschen sweer, bij Maerlant ook swegher, en swager, syn. van swagerlinc = schoonzoon, komt hier helder uit. cf. reg. 618.

66. steden. Dit woord beteekent hier niet urbes, maar woonsteden. Maerlant, Rijmb. vs. 18428 heeft: „land ende stede" als vertaling van Comestor's: „terram .... et habitationem."

109. De stad, hier bedoeld, is: Pisa. cf. Epitome, I. 18.

180. hulden. De variant C, die hielden heeft, zou 't vermoeden kunnen doen rijzen, dat dit laatste werkwoord hier gesubstitueerd moet worden. We gelooven 't niet: hulden komt herhaaldelijk in de Middeleeuwen voor, ook verbonden met het voorzetsel voor, cf. Mnl. Wdb. i. v. — 't Epitome geeft geen opheldering.

208. hielden spot. Dit is niet de gewone uitdrukking in de Middeleeuwen; meestal vindt men: sijn spot, scop, sceren houden, evenals men tegenwoordig nog zegt: den spot drijven met iemand. Gelijkluidende voorbeelden hebben we niet te onzer beschikking; op de twee volgende

plaatsen komt spot ook zonder possessivum voor. Sp Hist. I[8]. 21. 5:

„Omme dat si heidijn waren ende sot
Maecten si met hem spot."

Rijmb. 11198:

„tFolc, dat hem sat beneven
Ende omme tfonnesse hadde spot."

217. Syriën. Men zal hier moeten lezen Samariën. Van Jeruzaleum vertrok Alexander naar Samaria, waarvan de bewoners „begheerden die vriheden, die hi den Joden gegeven hadde", omdat ze beweerden ook Joden te zijn.

cf. Josephus: Antiqu. Jud. XI. 8; Hist. Scol. lib. Hester, C. IV. en Tekst II, Cap. XXIII. In zijn Alexander III, 720 vlg. maakt Maerlant hiervan geen gewag.

221. Over de insluiting van de onreine volken (Gog en Magog) of in andere lezing, van de X stammen, waarvan 't verhaal reeds voorkomt in de jongere redacties van den Pseudo-Callisthenes, waarin 't waarschijnlijk uit eene Joodsche bron is overgenomen (Josephus kent 't verhaal reeds: Bell. Jud. VII. 7. 4.), zie men Zacher: Ps.-Call. s. 166; P. Meyer: Alexandre II, p. 386; H. Vogelstein: Adnotationes quaedam, waarin c.) Fabula de vallo in Gog et Magog extructo, de Alexandro et Dulkarnaino en vooral: M. J. de Goeje in: „Verslagen en Mededeelingen d. Koninkl. Akad. van Wetenschappen, 3de Reeks, dl. V, 1888.

253. De Historia red. I heeft: „Quare nescitis, quia canes multum latrantes nullum effectum faciunt?" red. III: „Et non scitis, quia canis, qui multum latrat, nullum effectum facit?" 't Epitome I, 37: „Nam et canibus imbecillioribus mos est, quanto plus defuerit virium, eo magis latratibus indulgere?" waaruit weer blijkt, dat onze tekst het dichtst staat bij red. I.

274. Dit doelt op den strijd met Amonta „princeps militiae Darii . . . . super Arabiam", cf. Historia, red. I, 41.

278. Alexander's optreden tegen Griekenland (Historia I, 42 — II, 9) wordt overgeslagen.

278. hem verwapenen mit clederen. De eigenlijke beteekenis van hem verwapenen = „eene andere wapenrusting aantrekken", treedt hier geheel op den achtergrond. Van „wapen" voelde men in dit werkwoord niets meer; door de secundaire beteekenis: andere kleeren aantrekken, heen, kreeg dit verbum, waarin het prefix ver- zijne peioratieve kracht deed gevoelen, den zin van: zich vermommen, evenals het hedendaagsche: zich verkleeden.

Prof. Verdam verschafte mij uit zijn rijken voorraad nog de volgende twee voorbeelden:

Kroniek van Vlaanderen I, bl. 92:

„de XVI galioetten metter wapenen verwapent van Adelbrechte van Alenchon."

ibid. II, bl. 195:

„twe heraudde verwapent met sprinchen wapenrocken ane."

De eerste van deze beide plaatsen sluit zich aan bij de beteekenis, die Oudemans i. v. hem verwapenen opgeeft.

290—292. Wat hier staat heb ik nergens aangetroffen.

293. Historia (red. I) II, 10: . . . . „matrem Darii et uxorem et filios eius." 't Epitome, dat een heel andere volgorde heeft, zegt I, 41: „matremque atque uxorem nec non et filias Darii.

315. Met deze twee trouwe ridders zijn we weer in 't Epitome. De Historia red. I, zegt II, 14: „Vocavit autem fidelissimum suum satrapem, cui nomen Eumilo, portans secum tres velocissimos caballos . . . ." red. III, c. 60: „Alex. vocavit unum ex principibus militie sue, cui nomen erat Eumilo", en beveelt hem twee paarden mee te nemen. 't Epitome II, 14, luidt: „Comitatus ergo Eumedo atque alio uno satellite. . . ." wat ook Vincentius IV, 35, Maerlant Sp. Hist. I[4]. XXVI en dus ook Tekst II, cap. XXVI overnemen. — Bij Jul. Valerius II, 26 neemt Alexander alleen Eumedius mee; bij Ps.-Call. II, 41: „einen satrapen Namens Eumelus und drei Streiter" (Weismann).

316. een water. Epitome idem: „ad Strangam fluvium"; Historia red. I: „ad fluvium, qui dicitur Stragan; red. III: „ad fluvium qui dicitur Granicus, qui Persica lingua Stragana appellatur."

321. rede. Oudemans kent dit woord niet in de beteekenis van 't meer gewone gereet, gereede. Kiliaen geeft het op i. v. reed = paratus, promptus; reet in de Teuthonista (ed. Verdam); in de 17de eeuw komt het woord herhaaldelijk voor. Weyland geeft de samenstelling: kampree. — In onzen tijd is 't het gewone woord voor gereed, klaar, in de spreektaal; zeilree is een bekende samenstelling.

326. sulveren. De Historia, red. I en III, spreekt van „poculus aureus" en „vas aureum". 't Epitome heeft geen bijv. nw. hier: „quodcumque vas".

327. voirrechten. — De variant E. heeft hier een meer bekend woord; toch aarzelen we geen oogenblik de lezing van A. te handhaven. Het woord is afgeleid van rechten, waarvan ook het bekende aanrechten en zijne samenstellingen komen. Dikwijls schijnt het niet voor te komen; meerdere bewijsplaatsen ontbreken ons geheel. In het Duitsch is vorrichten een bekend ww. en vorrichter komt als vertaling van dapifer in het Mnd. voor (cf. Schiller en Lübben).

333. Over de constructie van den afhankelijken zin na weten, zie Dr. Stoett: Bekn. Mnl. Spr., § 406 en Ferguut, Gloss. op weten.

334. In de Historia, red. I, zoowel als III, heet deze bode Anepolis; 't Epitome heeft Pasarges, evenals B. Pseudo-Call.; in A. wordt hij Asargas genoemd.

343. Onze auteur vertaalt zóó vrij, dat enkele trekken van onzen tekst in deze passage van Alexander's bezoek aan Darius, die in 't Epitome ontbreken, slechts voldoende zekerheid geven, dat hij de Historia en niet 't eerstgenoemde werk volgt; reg. 316 en 323 bv. ontbreken in 't Epitome.

347. Susen. De naam ontbreekt in red. I; red. III, cap. 66 heeft: „.... Darius ingressus est civitatem Susis."

349. lyde verwonnen. Zie Mnl. Wdb. i. v. lien, IV, kol. 558.

357. De namen komen 't dichtst bij Historia, red. I: „significatum est Bysso et Ariobarzani", red. III: unus nomine Bisso, alius Ariobarzantes"; 't Epitome II, 20: Besas, Aliobarzanes."

358. verlaechen = belaechen = lagen leggen; cf. Oudemans, Kiliaen en gloss. op der Minnen Loep.

370. De tekst van de Historia, die in deze passage van Darius' dood duidelijk te herkennen is, rechtvaardigt het woord „u" van onzen tekst tegenover „mi" der varianten. Darius maakt Alexander eerst op diens grooten voorspoed en geluk opmerkzaam en daarna op de wisselvalligheid der fortuin in zijn eigen leven.

373. Historia (red. I) II, 20: „Rodogoni matrem meam; Roxani filiam meam". — 't Epitome II, 20 geeft als naam van Darius' vrouw: Cilito.

386. cuup beteekent hier: buik, romp, cf. Mnl. Wdb. i.v. Cupe. 2.

388. Schijn. Het woord, schoon meestal mannelijk, komt hier tweemaal onzijdig voor. Ook 't compositum zonneschijn komt als neutrum voor. cf. Gloss. Lekenspiegel i.v. schijn.

432. enen dach scicken. Deze uitdrukking kan dus gevoegd worden bij die, welke 't Mnl. Wdb. opgeeft i. v. dach II kol. 7. Scicken = beschikken, ordineren, gelijk de Teuthonista (ed. Verdam) opgeeft. — cf. reg. 437.

460. Met wise meester, meester bedoelt onze auteur „filosoof".

471. Na deze uitweidingen: „Deogenes, Aristoteles, basiliscus" — keert de bewerker tot de Historia terug en wel tot het onmiddellijk vervolg van Alexander's huwelijk met Rosa (Roxana), nl. Alexander en Porus.

474. Historia (red. I) III, 2: „Cum mollibus hominibus et qui nullam habuerunt virtutem pugnasti .... Victorialis (ons Zegevechter) et ego sum et non solum homines obaudiunt mihi, sed etiam dii".

484. metalen mannen. Dit is de lezing, die in 't Westen het meest verspreid is. Ps.-Call. III, 3 spreekt van ἀνδριάντας χαλκούς; Jul. Valerius en de Historia hebben „statuas aereas"; 't Epitome maakt van Alexander's list geen gewag. Lamprecht en King Alisaunder spreken ook van metalen beelden. In vele Oostersche vertalingen treffen we metalen olifanten aan, o.a. in de Ethiopische (Budge; p. 120); in de Ethiop. vertaling naar AlMakîn (Budge, p. 368); in de Ethiop. bewerking van Joseph BenGorion (Budge, p. 420); de Syrische vertaling zegt (Budge p. 90): „images .... in the form of men and quadrupeds, — now they were about 24.000 in number."

487. We vatten alle hier op als bijwoord. Wat den vorm betreft cf. Mnl. Wdb. i. v. al. I, kol. 323. cf. reg. 535.

504. 't Epitome gaat voort met de Epistola ad Aristotelem, daarna Candace; de Historia (red. I) met Alexander's bezoek aan de Oxidraci (Gymnosophisten); red. III laat volgen: 't bezoek aan Porus' paleis en de briefwisseling met de Amazonen. Na de passage van den „zeerover" keert dus onze tekst met reg. 527 tot de Historia (red. I) terug.

533. Dit is eene vertaling van Historia (red. I) III, 6: „Istae causae non gubernantur nisi de superna providentia". — Met reg. 534 begint de bekende „Epistola ad Aristotelem".

538. enen zee. Der See en die See hebben verschillende beteekenis gekregen in het Hoogd. In het Mhd. was sê in beide beteekenissen zoowel mannelijk als vrouwelijk (cf. Benecke); voor het Mnd. geven Schiller en Lübben alleen het vr. ge-

slacht op. Mannelijk komt het woord in het Mnl. ook nog voor bij Velthem, Sp. Hist. II, 55, 16:

„Dat si souden sonder falgieren
Hem helpen houden des zees bort."

541. Historia (red. I) III, 17: „Venit super nos bestia mirae magnitudinis fortior elephanto odontotirannos." cf. Zacher, s. 153 vlg., waar men eene belangrijke uitweiding over dit monster vindt.

552. Historia (red. I) III, 17: „Et habebat ipse mons grados duo milia quingenti ex saphiro."

560. in een cleet. Deze toevoeging heeft hier slot noch zin. In de Historia (red. I) staat niets, dat er op gelijkt; red. III, cap. 107, zegt: „Interea reversi sunt ipse missi Candacis regine ad eam, obtulerunt ei figuram Alexandri depictam in membrana". Zit in dit in membrana de lezing van onzen tekst in een cleet? Wij vermoeden het. De bewerker zal het „depictam in membrana" i.e. „op perkament (ons doek) gebracht", weergegeven hebben door „in een cleet", twee beteekenissen van 't Lat. woord verwisselende.

561. Deze zoon heet in alle bewerkingen: Candaules.

565. vermorgen. Dit w.w. beteekent: verlustigen en zich verlustigen in welke laatste beteekenis ook: hem (ver)merghen voorkomt. Tal van voorbeelden vindt men bij De Jager: Verscheidenh. I, 235 en II, 478. Over de afleiding vergelijke men: Mnl. Wdb. i. v. merghen. Verbonden met een w.w. van beweging: gaen, varen, riden beantwoordt het aan ons: spelevaren. Behalve op de door De Jager opgegeven plaatsen, komt het woord ook voor: Flandrijs I, 98; Denkmäler III, 121, 5; Dietsche War. VIII, 75, 1; Oudvl. Lied. en and. Ged. bl. 422, vs. 240; bl. 397, vs. 46.

Onder al deze voorbeelden is dat van onzen tekst het eenige, waarin het woord met riden verbonden is.

565. een coninc. Historia (red. I), III, 19: „Rex Bebricorum.

570. De tekst is hier vrij onduidelijk. De Historia (red. I) laat Alexander aldus spreken tot Antigonus, die hem van Candaules' komst verwittigt: „Revertere tabernaculum tuum et sede in solio regali et dic: „Ego sum Alexander rex et praecipe homini tuo, ut faciat venire ad te quasi Antigonum, hominem tuum, et veniat ad me et adducat me ante te quasi hominem tuum. Et dum venio ante te recita mihi omnia ante ipsum iuvenem, quaecunque tibi dixit et interroga me sub persona Antigoni, ut dem tibi consilium, quid exinde facere debeas."

589. De yseren veteren maakt onze bewerker er bij. De Historia (red. I) III. 22: „Vidi ibi et aliud cubiculum constructum super ligna maxima cum rotis et trahebant eum viginti elephanti"; red. III, c. 109 verschilt hier nog al, doch brengt geen licht.

604. De moralisatie is geen vinding van onzen bewerker. Men vindt ze ook in de Historia, hoewel in eenigszins andere woorden: „Unde scias, Alexander, quia nullo modo debet elevari cor hominis in elevatione, qualiacumque sequantur eum prospera, et ne cogitet in corde suo, quod non inveniat alium hominem fortiorem sibi, qui eum superabundet." Met het oog op dezen laatsten regel is 't wellicht beter met D. te lezen: „sterc of also sterc."

609. Historia (red. I): „Et Alexander: „quia traditus sum per meam voluntatem (= mit wille), primum occidam te, postea memet ipsum"; ende heeft dus de kracht van omdat; cf. Mnl. Wdb. i. v. ende II, kol. 643.

616. De jongste zoon heet in de Historia: Carator. Over andere namen cf. Zacher, s. 164.

636. duvelen. Volgens zijn christelijk begrip vertaalt onze Middeleeuwer dii door afgoden en vult hun gezelschap aan met duvelen, die in onze kluchten en boerden zulk een groote rol spelen. In den tekst der Historia, dien hij hier vrij nauwkeurig volgt, trof hij deze booze geesten niet aan. Zijn

woorden zijn eene vertaling van Historia (red. I) III, 24: „Vidi et quosdam (deos) recumbentes lucidos habentes oculos sicut lucernas."

639. Indien dit een vrije vertaling moet zijn van den Lat. tekst, dan is ze al bijzonder vrij. De Historia heeft: „Ego sum Sesonchosis, regnum mundi tenens et mundum subiugans, faciens omnes subiectos." 't Overige wordt weer tamelijk nauwkeurig vertaald. 't Antwoord van de gulden godynne (quendam deum) luidt in 't Latijn: „nativitas sum ego deorum."

648. 't Slot dezer passage ontbreekt in de Historia en we hebben het ook nergens elders aangetroffen. Misschien vult de auteur het uit eigen fonds aan. Ook de Amazonen-episode berust niet op de Historia; de bijzonderheden wijken te zeer af in onzen tekst: de opvoeding der kinderen wordt anders voorgesteld in de Historia (III, 25), waar ook geen melding wordt gemaakt van de 200 (var. 2000) maagden, die Alexander krijgt. Het is ons niet gelukt de bron voor deze gegevens te vinden.

668. in een wicht. Het voorz. in dient hier om een doel uit te drukken en = tot, cf. Mnl. Wdb. i. v. in, 5.

690. Historia (red. I) III, 33: .... „ut sicut area videbatur esse terra sub me". Onze bewerker heeft dus area door hofstede weergegeven. Hij heeft zeker naar de Historia vertaald, zooals „X dachvaerden", Historia: „iter dierum decem" aantoont.

698. De geschiedenis van 't wonderkind volgt in de Historia (red. I) onmiddellijk op de „Amazonen"; in red. III neemt ze eene heel andere plaats in. De uitlegging van den droom luidt in de Historia: „Potentissime rex, medietas corporis, quae habet aspectum hominis, tu es; pars autem, quae versa est in bestiam, homines sunt, qui poste veniunt".

702. Wat van reg. 702—717 in onzen tekst meegedeeld wordt, is genomen uit de Historia en den Rijmbijbel. Op gezag van Comestor (Hist. Scol. lib. Hester, C. IV) deelt Maerlant mee, dat Alexander vergiftigd werd door zijne zuster.

713—717. strijdt met of ontbreekt in de Historia en beantwoordt aan vs. 18470 vlg. van den Rijmbijbel. De lezing der varianten, reg. 713, wordt bevestigd door den tekst der Historia (red. I), III, 32: „unusquisque osculans eum."

Reg. 718: De grafspreuken.

De grafspreuken, die we in deze teksten en in één hs. van tekst II (hs. O1 = C, zie: Bijlage IV) aantreffen, vormen slechts een uittreksel van een lange reeks van moraliseerende antithesen, meestal ten getale van twintig of meer, die met de Alexandersage uit het Oosten naar het Westen zijn overgebracht. Ofschoon zulke gnomologieën door het geheele Oosten heen zeer in den smaak vielen, schijnen de Arabieren er een bijzondere voorliefde voor gehad te hebben, door wier schrijvers deze wijsgeerige ontboezemingen waarschijnlijk in Europa bekend zijn geworden. In de oudste teksten van de Alexandersage treft men ze nog niet aan. Wellicht komt eene zinspeling er op voor in de Syr. bewerking (Budge, p. 142): „They kept the body of Alexander in that place twelve days, and each day they made elegies and lamentations and weeping over him afresh." Bij Al-Makín (Budge, p. 377) en bij Abu-Shâker (Budge, p. 398) komen 20 filosofen voor, onder wie: Aristoteles, Plato, Diogenes; de „anonymous writer" maakt ook gewag van 20 (Budge, p. 433). Mubašširgeeft 12 spreuken, doch voegt er aan het slot aan toe (Bruno Meissner, t. a. p. s. 618): „Ich habe sie hier nur auszugsweise wieder gegeben, da ich sie und seine (des Alexander) andern Schicksale ganz in meinem groszen Buche erzählt habe."

De Turksche Alexander-roman van Ahmedi († 1412) spreekt van 15 wijsgeeren, waaronder Solon en Zeno (Weismann, t.a.p. II, s. 606). Het grootste getal vinden we in de Hebreeuwsche overzetting van de Historia de Praeliis door Immanuel ben Jacob, Bonfilio, die van 49 wijzen spreekt (Isr. Lévi: Revue juive, III, p. 251).

De Joodsche vertaler vond deze spreuken niet in de Historia; hij voegt ze aan zijne vertaling uit eene andere bron toe, zooals reeds Isr. Lévi heeft opgemerkt. Slechts in de latere, geïnterpo-

leerde edities van dit werk worden ze gevonden, onder andere in de drukken (Utrecht en Straatsburg), waarin ze opgenomen zijn uit het werk van Petrus Alphonsus (geb. 1062): Disciplina Clericalis. Deze Spaansche Jood, die in 1106 tot het Christendom overging, ontleende ze waarschijnlijk aan het Arabisch van Honain (cf. J. Zacher, Ps.-Call. s. 187).

Uit het werk van Petrus Alphonsus hebben deze spreuken zeker ook haar weg gevonden naar de Gesta Romanorum, daar de overeenstemming tusschen beide werken woordelijk is. Men vindt ze in de Gesta onder No. XXXI (Lat. van Oesterley; Eng. van Herrtage; Holl. uitgave van 1481) en in de Duitsche uitgave van A. Keller in cap. XV. Ter vergelijking laten we hier den Lat. tekst van P. Alphonsus volgen, cap. XXX (uitgave van de „Société des Bibliophiles français", Paris 1824):

„Iterum de Alexandro dictum est quod sepultura eius foret aurea et in pervio omnibus atrio posita ad quem plurimi convenerunt philosophi de quibus unus ait:

Alexander de auro fecit thesaurum, nunc e converso aurum de eo facit thesaurum.

Alius: Heri totus ei non sufficiebat mundus, hodie quatuor solae sufficiunt ei ulnae; heri populo imperavit, hodie populus imperat illi.

Alius: Heri multos, populos potuit a morte liberare, hodie nec eius jacula potuit devitare.

Alius: Heri ducebat exercitus, hodie ducitur ab illis et datur sepulturae.

Alius: Heri terram premebat, hodie eadem premitur ipse.

Alius: Heri eum gentes timebant, hodie eum vilem deputant.

Alius: Heri habuit amicos et inimicos, hodie habet omnes aequales.

Sed de viginti-duobus philosophis circumstantibus quid quisque de potentissimo rege dixerit, memoriae longum est reducere.

Elk dezer spreuken bestaat uit twee deelen, die door heri en hodie (gysteren en huden) een scherpe tegenstelling vormen en kort en krachtig de vergankelijkheid van al het ondermaansche prediken. Laat men dus een dezer deelen weg dan vervalt

de tegenstelling en verliest de les hare kracht. Kinzel (Zwei Recens. s. 32) zegt, dat de latere edities der Historia als eerste spreuk meedeelen:

Alexander ex auro fecit thesaurum, waaraan dus de 2de helft ontbreekt.

In de uitgave (nagebootste (?) Utrechtsche van 1473), die wij gebruikt hebben en die het eigendom van de Koninkl. Bib. in den Haag is, komt deze eerste spreuk ook zoo geschonden voor. Maar vooraan in dezen incunabel komt een vrij slordig bewerkte teekening voor: eene afbeelding van de sepultura regis Alexandri, omringd door plurimi philosophi, waarop we ook hunne spreuken aantreffen en hier worden de woorden: Alexander ex auro fecit thesaurum, aangevuld door de tegenstelling: nunc aurum ex eo.

TEKST II.

Cap. I, 1. De Chronologie is hier, zooals in zoovele Middeleeuwsche werken, deerlijk in de war. Ochus Artaxerxes III regeerde van 359(8)—348 v. Chr.; hij was dus ongeveer 3 jaar aan het bewind, toen Alexander de Groote geboren werd (356 v. Chr.), ongeveer vijf jaren na de troonsbeklimming van zijn vader (360—336 v. Chr.). Nectanĕbus II komt in 358 v. Chr. op den Egyptischen troon, wordt door Ochus verdreven ± 350 voor Chr. en kan dus onmogelijk in zijn elfde regeeringsjaar geweest zijn.

6. In sinen yeesten. Hiermede wordt Eusebius bedoeld, zooals blijkt uit den Sp. Hist. I[4]. I, 8: „Scrivet ons Eusebius claer ghenoech". Vinc. IV, I, noemt denzelfden geschiedschrijver. In plaats van „voel lude" heeft Maerlant. Sp. Hist. I[4]. I, 10:

„. . . . Maer ic las
In anderen steden in sinen jeesten",

waar Vinc. zegt: ex historia Alexandri; hiermede bedoelt hij 't Epitome van Jul. Valerius.

20. Dair....dede, ontbreekt èn bij Vinc. èn bij Maerlant.

Cap. II, 6. Ende....verveert, ontbreekt bij Vinc. en Maerlant.

Cap. III, 9. wispelen = sissen. Het is 't Eng. to whisper en beantwoordt in beteekenis aan het Lat.: sibillare. Maerlant vs. 13, gebruikt hetzelfde woord, als vertaling van: „sibillorum acumine adeo terribili" bij Vinc. Maerlant gebruikt 't woord ook, Alex. I, 268, in dezelfde passage, Alex. X, 241 (van Sathanas) en Historie van Troyen (ed. Verdam) reg. 941 van een serpent, waar Prof. Verdam het minder juist door fluiten weergeeft.

17. Over openbaeren, intransitief gebruikt, in de beteekenis van: hem openbaeren, zie Stoett., Synt., § 386. Dit werkwoord komt ook cap. XXIII, 5 voor: „so gedachte hy Gods, die hem openbaerde". De beteekenis is hier duidelijk: hem openbaren, hoewel het niet zeker is, of we hier het intransitieve dan wel het reflexieve werkwoord voor ons hebben. Is het laatste waar, dan behoort dit voorbeeld thuis onder § 159 van Stoett's Syntaxis.

26. een wijs man. Sp. Hist. I^4. III, 41, idem; Vinc. IV: „Antifontem coniectorem egregium". cf. Tekst I, 38. In zijn Alex. I, vs. 298 noemt Maerlant den droomuitlegger: Calisstones(e).

Cap. IV, 2. Ende hy....baren soude, komt niet voor bij Maerlant, noch bij Vinc. — Zie de Inleid.

13. Over de inlassching: ende....leeuwenhaer, in overeenstemming met de varianten: B. E. F. H. cf. Sp. Hist. I^4. IV, 17.

16. bruyn beteekent zwart; Vinc.: Spec. IV, 5 gebruikt dan ook te dezer plaatse: niger.

17. In deze passage over Alexander's opvoeders komen een paar vergissingen voor, die waarschijnlijk op rekening van den

afschrijver moeten gezet worden. Vinc. IV, 5 zegt: „nutrix eius Alacrimis vel ut alibi legitur Alacronis; pedagogus Leonides, litterature Polonicus magister; musice Alcippus, geometrice Menedes, oratorie Anaximenes; philosophie Aristoteles vel Milesius ut in historia eius (= Epitome) legitur."

Maerlant Sp. Hist. I^4. IV, 23 vertaalt dit aldus:

„Sine amme hiet Alexcrine,
Eene welgedane fine;
Sijn maghetoghe hiet Leonidus;
Lettren leerdem Pollinitus,
Alsippus leerdem musike,
Anximines leerdem rectorike (l. retorike),
Menedes leerdem geometrie
Ende Aristotiles philosophie."

De scriptor heeft voor amme zeker amye gelezen en daarom de voedster door eene vriendinne vervangen.

Of Olimpias een krasse verschrijving is voor Alsippus durven we niet uitmaken, maar blijft mogelijk.

Maar hoe komt onze tekst aan: „ende Alitus, die leerde hem tovernye"? Dat deze mededeeling in het hs. van den Sp. Hist. stond, dat onze bewerker gebruikte, is niet zeer waarschijnlijk, daar er ook niets van bij Vinc. te vinden is. De proza-vertaling van 1515, Bk. IV, C. IV, sluit zich bij Vinc. aan. In zijn Alex. I 363 noemt Maerlant alleen: „Leonides ende Aristotiles."

Den naam Alitus hebben we nergens terug kunnen vinden. Vergelijk ook: Zacher: Ps.-Call. s. 89.

Cap V, 8. Op enen hogen berch. Deze lezing stemt meer overeen met de woorden in den Alex. I, 383 dan met hetgeen in den Sp. Hist. I^4, V, 15, staat. Ook de vraag (reg. 10), die Alex. tot zijn leermeester richt, ontbreekt in den Sp. Hist.; in den Alex. vindt men ze: I, 379—381.

Cap. VII, 13. Vechtens. In overeenstemming met vier der varianten hebben we dit woord ingevoegd. De Sp. Hist. I^4, VII, 23 heeft:

„Ic saldi maken mat
Metten wapenen ende sceldens zat."

We gelooven niet, dat sat absoluut gebruikt kan worden, zooals hier, tenzij dan in de beteekenis van: sat (des wines, des drankces) = dronken, in welke beteekenis het onder andere voorkomt: Sp. Hist. I[4], XIV, 27. Met het oog op de lezing van den Sp. Hist. zou men misschien kunnen voorstellen: „Ic sal dy morgen sat sceldens ende mat vechtens maken."

39. Verzoenen tegen, cf. Stoett, Synt. § 338 c. Verzoenen an komt voor, Cap. XVIII, 28.

Cap. IX, 14. leide....an van aenliggen cum dativo = bestoken, teisteren, cf. Mnl. Wdb. i. v. aenliggen, 7, 2.

Cap. X. Cap. X van den Sp. Hist. wordt, zeer verkort, samengevat in de eerste regels van het X[e] hoofdstuk van onzen tekst. Over: „Arges, die oic Arsemus hiet", zie de aanteek. tekst I, 1.

18. datter doir loepet is een toevoegsel van den bewerker, die hierdoor den oorspronkelijken zin geheel verduistert. Dit is deels de schuld van Maerlant, die de woorden bij Vinc. Cap. XVIII: „Qui venerant pro tributo atque censu, terre scilicet et aque", minder duidelijk maakt door de weglating van scilicet.

18. Verwonderen = zich verwonderen, kan men voegen bij de verba, die Stoett, Synt. § 386 opnoemt; cf. Eng. to wonder.

25. „Ik zal hem zoo geducht achter de vodden zitten, dat hij er spijt van hebben zal", cf. Mnl. Wdb. i. v. erre, 3.

Cap. XI, 12. tgemechte. Hier niet in de beteekenis van ons dial. gemak, maar in die van lies. Maerlant heeft Sp. Hist. I[4]. XII, 21: „Dus stac hine dor die lanken", wat hetzelfde is; cf. Mnl. Wdb. i. v. gemachte en lanke.

21. „hy was tot allen tiden bewaert" enz. = hij was altijd klaar om enz.; mit wapine hangt, evenals mit scat van bestaen af.

Cap. XII, 2. Mer.... vader. Deze regel is ook van Justinus IX (slot), zooals ook Maerlant Sp. Hist. I[4]. XIV, 3, zegt. Een keurige vertaling van deze vergelijking tusschen Filippus en Alexander vindt men bij Ste Croix. p. 118, 119.

12. negeen vorste, noch verlaet, d. w. z. „er was maat, noch uitstel, noch einde aan zijn gramschap." De Sp. Hist. I[4]. XIV, 19, heeft een eenigszins andere lezing:

„Want sire gramscap was gene mate,
Noch gheene vuerste van verlate",

als vertaling van Justinus' woorden bij Vinc. XXII: „hic ubi (ira) exarsisset, nec dilatio ultionis, nec modus erat". Ste Croix vertaalt dit: „le fils, dans les accès de la sienne, ne connoissoit ni bornes ni délais à sa vengeance". De uitgevers schijnen vuerste van verlate voor eene overzetting van dilatio ultionis te houden; wij geven de voorkeur aan onze lezing; de uitdrukking vuerste van verlate is ons niet duidelijk en verlaet = wraak kennen we niet.

13. „Ende dicke droncken sy hem selven droncken", is eene invoeging van onzen bewerker; noch Maerlant, noch Justinus vermeldt zoo iets. De laatste zegt: „Vini nimus uterque avidus, sed ebrietatis diversa vitia".

Cap. XIII, 42. heymelic. In dit bijwoord steekt een eigennaam. Dat de lezing hierdoor in de war geraakt is, blijkt duidelijk uit reg. 44: „Ende dese crone gaf hy hem", terwijl er van geen hy sprake is geweest, en duidelijker nog uit reg. 47, waar gezegd wordt: „ende (Alexander) onthaelde Emilium". De voorvoeging van een h maakte de verknoeiing van Emilium tot heymelic zeer gemakkelijk. Ook de Sp. Hist. heeft den naam bewaard.

Cap. XIV, 3. dat beelt is een schrijffout. Als vertaling van Vincentius' woorden (cap. XXIV): „percunctans responsum est", geeft de Sp. Hist. I[4]. XVI, 5: „Doe antworden hem die heelde". Uit den samenhang bij Vinc. blijkt duidelijk, dat het beeld van Nectanebus niet gesproken heeft, hoezeer dit feit ook zou passen in het kader van Alexander's historie.

Cap. XV, 20. besich. „dies dy besich wert" = hetgeen gij noodig hebt. cf. Mnl. Wdb. i. v. 6.

Cap. XVI, 6. grijnsen. Hier hebben we vier synoniemen bij elkaar: grijnsen (in onzen tekst), grisen en grymmen (in de varianten) en bilen (in den Sp. Hist. I^{4}. XVIII, 9); de beteekenis is: blaffen.

Cap. XVII, 10. Men zou kunnen vragen, waar „die ridders ende soudeniere" vandaan moeten komen, als „alle sijn heere, cleyn ende groet", verzonken is in de zee. De Sp. Hist. I^{4}. XIX, 14—18, geeft het antwoord:

Sine scepe ende sine baroene
Versinct mi in dat mere sciere;
Sine ridders, sine saudeniere
Voert uptie Rode Zee ghevaen."

12. We maken opmerkzaam op het woord „ontalen", waarvoor de Sp. Hist. scriven geeft, en dat we nog nergens in deze beteekenis hebben opgeteekend gevonden.

15. Wat het getal manschappen van Darius' leger betreft, stemt onze tekst overeen met den Sp. Hist. I^{4}. XIX, 25, en met Vinc., cap. XXVII, die er aan toevoegt: „ut ait Justinus". In de uitgave van Justinus, die wij gebruikt hebben (Koninkl. Bibl.: Haganaae apud Johan Secer, anno 1526) staat evenwel, lib. XII: „Prima igitur congressio in campis Adrastiis fuit. In acie Persarum sexcenta millia militum fuere".

24. In het slot van dit hoofdstuk treffen we meer dan eene onjuistheid aan. IX^{C} man is de eerste; van al onze hss. heeft E. alleen het juiste getal: neghen man te voet bewaard, zooals uit de lezing bij Vinc. Cap. XXVII blijkt: „de exercitu Alexandri non ceciderunt nisi novem pedites et centum viginti equites", wat de Proza-uitgave van 1515 (Cap. XIIII) aldus weergeeft: „Ende Alexander en verloos van sinen volcke maer .IX. mannen, die te voet waren, ende honderd ende .XX.

die te peerde waren" Bij Maerlant Sp. Hist. I[4], XIX, 40 lezen we:

„Ende Alexander, die bescoot
In den wijch IX man te voet
Ende C ende XXX (var. XX) ridders goet."

Het Lat. ceciderunt wordt dus in de Proza-uitgave weergegeven door verloos, bij Maerlant door bescoot (het Gentsche fragment heeft: stoet) en in al onze hss. door bestont.

Op gezag van deze plaats alleen geeft het Mnl. Wdb. i. v. bescieten, 2 op: er bij inschieten, verliezen. Zoolang er geen meer bewijsplaatsen voor deze beteekenis van bescieten tot staving bijgebracht worden, valt het moeielijk ze te aanvaarden. Immers, wat voor onmogelijke kracht zou het prefix be- hier moeten hebben? Met evenveel recht zouden we voor bestont (een synoniem van bescieten in den zin van: aanvallen) deze beteekenis kunnen aannemen.

Wij trekken de juistheid van Maerlant's overzetting in twijfel, en te meer, omdat er in deze passage nog eene andere onnauwkeurigheid voorkomt. Met Alexandershistorie (reg. 27) wordt, we hebben dit reeds hiervoren opgemerkt, het Epitome bedoeld, dat inderdaad (I, 41) van den regene ende vanden onweder gewag maakt. Hetgeen volgt in onzen tekst (reg. 27—30): die aldus seit.... vrientscap maecten, komt evenwel niet bij Julius Valerius, maar bij Justinus XII voor. Reeds bij Maerlant valt deze verwarring op te merken, waartoe de tekst bij Vincentius volstrekt geen aanleiding gaf. Deze schrijft Cap. XXVII: „In hoc proelio primo quod fuit (ut ait Justinus) in campis Adrestis fuerunt Persarum septingenta milia militum, quorum magna cedes fuit. Sed de exercitu Alexandri non ceciderunt nisi novem pedites et centum viginti equites, quos rex Alexander impense humatos statuis equestribus donavit, cognatisque eorum immunitates dedit; per hanc victoriam maior pars Asie ad ipsum defecit. Sed de repentino himbre (= imbre) celitus emisso in hac pugna sola loquitur historia Alexandri."

Bij defecit is de aanhaling uit Justinus ten einde; door zijne volgorde heeft Maerlant den laatsten zin, die van Justinus

is, aan Alexander's historie (= Epitome) toegeschreven, waar hij niet te vinden is.

Cap. XVIII, 31. Niet een woord van Dyomedes (d. i. Demades) is hiervoren genoemd, maar hijzelf. De bedoeling is dus: „Dyomedes, *die* voirstaet, seit een woert." De *Sp. Hist.* I[4]. XX, 51, geeft deze lezing ook:

„Dese Demades, die hier voren staet,
Sprac eene sproke, die niet was quaet:
„„Alse mi mijn vrient te leenne bat;
Doe ict, latict, merket dat,
Ic hebbene euwelike verloren:
Nu kies die scade entien toren"".

Met verandering van *bat* in *bidt* hebben we den eersten regel, die in al onze hss. ontbreekt, aan Maerlant's *Spiegel* ontleend.

De lezing van den laatsten versregel bij Maerlant stemt niet geheel en al overeen met die van onzen tekst. Wij aarzelen niet aan die van onze hss. de voorkeur te geven: *kiesen* op te vatten in den zin van: *to choose*, wat met Maerlant's woorden *entien toren* niet mogelijk is. Voor *entien* in vs. 56 van den *Spiegel* moet men dus met onzen tekst: *often* lezen. Het Lat. van Vinc., cap. XXIX geeft geen opheldering, omdat de beide laatste regels eene toevoeging van Maerlant zijn. Het *Spec. Hist.* zegt alleen: „Cuius (= Demades) dicitur esse illud exemplum egregium: amico mutuam me rogante pecuniam: et ipsum et pecuniam perdo".

Cap. XIX, 23. *moude* = pulvis, nog een gewoon woord in het Friesch. cf. Franck op *Alexander*, bl. 436. Voor andere beteekenissen van dit woord cf. Prof. Verdam in: *Het Tijdschrift*: I, 253.

Cap. XXI, 10. De *Hist. Scol.* maakt van *sinen broeder* geen gewag: „capta matre ejus, uxore et filiis". De bewerker van onzen tekst schijnt dezen zin uit cap. XX, 4, over te nemen, wat zeer pleit voor zijne nauwgezetheid.

14. In het exemplaar van de Hist. Scol., dat wij gebruiken: Venetiis, MDCCXXIX, staat: „in Alexandriam profectus est in auxilium" wat onjuist is, zooals ons later bleek, toen we bij Vinc., cap. XXI, waar ook de Hist. Scol. aangehaald wordt, vonden: „in Alexandri profectus est auxilium". Er komen in de bovengenoemde uitgave van Comestor's werk meer drukfouten voor.

Cap. XXII, 3. salcoers. De beteekenis van dit woord, dat ook als salchoirs, saucoers, soccours voorkomt, is hulp, bijstand; het is het Eng. succour, Fr. secours, Lat. succursus. Tusschen soccours en salcoers moet men nog een middelvorm sorcours aannemen. cf. Taal- en Letterb. I, 267.

12. Wat hier van Tyrus gezegd wordt, voegt de bewerker grootendeels zelf in uit zijne herinnering. In de Hist. Scol. luidt deze passage: „Tunc injectis aggeribus Tyrum fecit continentem, id est, cum prius esset insula, fecit eam conterminam terrae, qua vastata, Gazam obsedit".

25. Hier is de lezing in de war. De Hist. Scol. heeft: „praecepit ei Deus, ut confideret, sericisque (de uitgave van 1474 van de Leidsche Bibl. heeft sertisque, wat ons beter toeschijnt), id est cortinisque civitatem ornaret" (Over „cortinisque" vergelijke men Du Cange i.v. cortina). De varianten hebben dus de goede lezing bewaard: „ende dat hy die stat met hoeden (= kransen) ende hoetbanden (= guirlandes) pareren soude". Zou dit laatste compositum niet eene samenstelling met hoet = krans in plaats van met hoet = hovet kunnen zijn? cf. Mnl. Wdb. i.v. hovetband.

32. scoenre menichte(n). Hist. Scol.: „et civium multitudine sacra ad locum, qui Saphim appellatur, quod latine translatum scopulum sonat". Josephus: Antiqu. Jud. XI, 8 (vertaling van W. Séwel, Amsterdam bij Pieter Mortier, 1704): „Toen men verstondt, dat hij (= Alexander) naderde, ging de Hoogepriester verzéld met de andere Priesters en de burgerij met zulk een staatelijke praal, zo

veel van die van andere volken verscheelende, hem te gemoet, tót aan eene plaats genaamd *Sapha*, betékenende zo veel als Uytkijk, *omdat men vandaar de stad Jeruzalem en den tempel kon zien.*"

Naar den laatsten zin te oordeelen schijnt de bewerker van onzen tekst er dus Josephus bij geraadpleegd te hebben.

Cap. XXIII, 5. Tetragramaton. Deze naam komt noch bij Comestor, noch bij Josephus voor. Maerlant zegt in zijn *Alex.* I, 1363:

„Te middewaerde in sijn voorhooft
Stoet bescreven, dies ghelooft,
Met *vier litteren* ene name."

In sommige teksten van de *Historia de Praeliis* vinden we den naam ook; niet in B (Bamberg) en M (Monacensis), noch in den Utrechtschen druk; wel in de Straatsburger uitgave en in het hs. dat Zingerle heeft uitgegeven.

„*The Wars of Alexander* (cf. Bibliografie), eene vertaling van de *Historia*, zegt ook vs. 1591—92:

„Tharin graven the grettest • of all gods names
This title: *Tetragramaton* • for so the text tellith;"

en in de bovengenoemde uitgave van Zingerle vindt men, Cap. 28: „Alexander autum adpropinquans ad locum, qui Scopulum dicitur, cernensque multitudinem populi vestibus albis indutam et sacerdotes cum bissinis stolis pontificemque sacerdotum iacintinam et auream stolam indutum et super caput habentem cidarim et desuper laminam auream, in qua erat scriptum dei nomen *tetragramaton*...."

Deze name Gods, bestaande uit vier letters, is: YHVH (Jahve).

24. Dat Alexander zijn leger deed aftrekken, staat niet in de *Hist. Scol.* Dat hij met weinig volgelingen de stad Jeruzalem binnengaat is op te maken uit den zin bij Josephus.

Maerlant zegt ook, *Alex.* III, vs. 773—5:

„Hi liet al tfolc buten die stede
Sonder al luttel, die hi dede
Met hem varen in die poort."

36. Veerte, ook voorkomende als vierte (Cap. LXVIII, 17), viere, vier is viering, rusttijd en de vertaling van: „propter sabbatum terrae" (Hist. Scol.). De laatste vorm komt onder andere voor in: „Die Gesten of Gheschienisse van Romen", uitgave 1481, Cap. 57*a*: „Die (= Titus) koerde voer een wet, dat een yegelic vieren soude den dach doe sine eerste sone gheboren was, ende soe wie op dyen dach enich hantwerck dade, die syn vier brake, die soudemen doden."

Cap. XXIV, 4. De Sp. Hist. I[4] XXIV, 5—6 zegt:

„Ende siere moeder quite maken
Van haren lachterliken saken."

De toevoeging in onzen tekst: „ende van haren overspele" kan eene reminiscence zijn uit Orosius III, 16, § 12: „inde ad templum Iovis Hammonis pergit, ut mendacio ad tempus composito ignominiam sibi patris incerti et infamiam adulterae matris aboleret."

8. De Sp. Hist. I[4] XXIV, 12—14 heeft hier:

„Ende reet dordie zee van zande,
Daer hi siere liede een deel
In verloos;"

De bewerker is met die zee van zande (= woestijn, hier de Libysche) verlegen geweest en heeft om zich te redden verloos vertaald door: ende sy verdroncken. Men zal moeten lezen: „ende reet doir die zee van zande, mer hy liet dair (= verloos) een deel lude, die hem volgen wilden."

Cap. XXV, 13. dicke. De bewerker is hier te beknopt geweest en is daardoor van de historische waarheid afgeweken. De Sp. Hist. I[4] XXV, vs. 17—20 zegt:

„Want hi als eens te hare ginc,
Sindent dat hise eersten vinc,
Ende sine kinderen dies gelike
vs. 20. Plach hi te troostene vriendelike."

Vinc. Cap. XXXIV: „Nam tantum semel (= als eens) eam Alexandro visam esse, cum matrem parvulasque filias eius frequenter consolaretur."

Het dicke van onzen tekst kan dus wel op het laatste ge-

deelte van den zin slaan (als vertaling van frequenter), maar niet op het eerste; sinen kinderen zijn natuurlijk de kinderen van Darius. cf. Alex. IV, vs. 53—54.

Cap. XXVI, 2. Strange. De meest voorkomende vorm van den naam dezer rivier. De Syr. vertaling (Budge, p. 75) heeft Estrakînôs, Firdausi noemt haar (Weismann, II. s. 537): „Strangaia, sonst Granikus", Jozef Gorionides (Weismann, II. 497) Arastaga, Lamprecht, vs. 2872, 3054 (ed. Weismann): Strâge, en in den Kyng Alisaunder komt ze voor onder den naam: Estrage. Waarschijnlijk wordt hiermede de Tigris of een zijtak ervan bedoeld. cf. Zacher, Ps.-Call, s. 129.

Cap. XXVII, 11. De bewerker heeft hier de bedoeling niet begrepen. Vinc. Cap. XXXVI zegt: Somnumque sibi a repentina securitate datum, quia scilicet cum omnibus Darii copiis confligeret; veritum longam belli moram, si Perse exercitum divisissent. Maerlant, Sp. Hist. I^4. XXVII, 14:

„Ic bem grotere sorghen quite,
Want ic up aldie mogenthede
Vechten sal alhier ter stede,
Die Darius gheleesten can.
Vloe hi ende ic volghede an,
So waert wel sorghens tijt."

Onze auteur heeft zeker gedacht, dat Maerlant zich vergiste, toen hij schreef, dat de sorghens tijt voor Alexander aanbrak, als zijn vijand op de vlucht ging en, om een aannemelijker verklaring te geven, de zaken omgekeerd. De woorden bij Vincentius zijn duidelijker dan bij Maerlant; dit ter verontschuldiging van onzen bewerker.

Cap. XXVIII, 5. Door de verandering van een relatieven zin in een redengevenden is de bewerker hier aan 't knoeien gegaan. De Sp. Hist. I^4. XXVIII, 9, doet ons zien, wat hier eigenlijk staan moet:

„Het ware ghevoughe daden,
Wildstu hem doch doen ghenaden,

Dien de aventure upt velt
Di hevet ghegheven met gewelt."

Cap. XXX, 1. Dit is eene tamelijk vrije vertaling van de volgende woorden in den Sp. Hist. I[4]. XXX, 1:

Alexander, nu ter ure,
Alse mi gheset heeft daventure,
Eist mi eene troostelike doot," enz.

17. De Sp. Hist. I[4]. XXX, zegt:

vs. 30. „Dattere in bleven man
L hondert dusentech doot".

Vinc. cap. 38: „quinquies decies centena milia", waarmee ook Orosius III, 17, § 8 overeenstemt: „In tanta malorum multitudine difficillima dictis fides: tribus proeliis totidemque annis quinquiens deciens centena millia peditum equitumque consumpta". cf. Justinus XI, 15, § 8.

18. De Sp. Hist. heeft hier ook (vs. 34): „XIII dusent talent": Vinc. (XXXVIII) zegt: „X millia talentorum."

Cap. XXXI, 7. vaeschen. De beteekenis van dit woord is duidelijk genoeg, zie ook reg. 14; over de afleiding vergelijke men: Mnl. Wdb. i. v. faesche, waar het restrictieve: „Uitsluitend in de wapenkunde" vervallen moet, zooals reeds De Vries heeft aangetoond in zijne: Proeve van Mnl. taalzuivering, bl. 14.

10. uuterlic. Dit woord beteekent hier schoon, sierlijk; bij de door Oudemans opgegeven plaatsen kan men nog voegen: St. Amand, II, 2068.

„So huterliken stonden gheparcert
Elc Juede, die disputieren soude,
Met sierheden menichfoude,
Dat sijs te fierer in den moede
Waren".

Tekst II, Cap. XLII, 24: „alte uuterlic azementcameren". Ter bevestiging van de beteekenis van bovengenoemd woord maken

we opmerkzaam op eene aanhaling in het Mnl. Wdb. i. v. aisementcamere: „Daer waren oec .... alte cyerlyke asementcameren ende slaepcameren". Met de Historie van Alexander, die het Wdb. hier citeert, wordt (zie lijst van Bronnen, enz.) het Volksboek van Alexander van 1491 bedoeld. Dit is juist de uitgave van het Volksboek, die we nergens hebben kunnen opduiken. In al onze hss. en in de ons bekende drukken van het Volksboek vindt men te dezer plaatse uuterlic. Kan iemand mij ook eenige inlichtingen geven aangaande deze uitgave van 1491?

Voor eene tweede beteekenis van uuterlic verwijzen we naar de: Teuthonista (editie Verdam).

Wij voegen hier nog eene derde beteekenis bij, die nog niet schijnt opgeteekend, nl. als bijwoord: zeer, bovenmate: Passionael (Maatsch. d. Nederl. Letterk., No. 279) fol. 221*d*: „Ende dat si vrolic ende blide was, dat inder waerheit also niet en was, want sine uterlic minnede".

Die Gesten of Gheschienisse van Romen (Gouda 1481):

Cap. LXII*a*: „O, heer coninck, die Florentina, die in u lant, u rijc is, si is soe uterlike scoen, dat alle dage veel menschen om hare wille gheslaghen werden ende ghedoot".

id. *b*. „Want die Florentina was alsoe uterlike scoen".

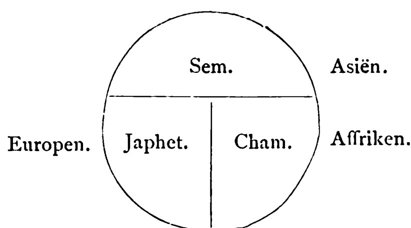
id. *c*. „Florentina, die soe uterlike scoen is".

Cap. LXX*b*. „Dese uterlike schone ende wyse dochter".

Cap. LXXVI*c*.: „Mijn alreliefste, wat denct u nu, wat siedi? Hi antwoerde: uterlike wel".

Cap. XCIV*a*.: „Ende hi hadde een enighe dochter bovenmate scoen, dair hi zeer mede in hem selven belastet was, wie hi dese uterlike scoen dochter best betrouwen ende te bewaren laten soude."

16. als hier staet. De teekening komt niet hier maar een weinig verder in het hs. voor, evenals in G; in C ontbreekt ze en in E is er een ruimte voor opengelaten. De penteekening in F. is zeer netjes; alle hebben dezelfde voorstelling, zoo gezocht in de Middeleeuwen:

22. wonder. De voorstelling van: mit wat tongen dat men dair sprac, is voor rekening van onzen bewerker. Vier der varianten hebben in dezen regel woude in plaats wonder, wat ons aannemelijker voorkomt èn om het werkwoord lagen, èn om de plaats in de passage, nl. tusschen rivieren en eylande in.

33. schinrede. Bij nader onderzoek is mij gebleken, dat schinrede niet door schinende behoeft vervangen te worden, zooals ik aan den voet voorstelde te lezen. De Teuthonista (ed. Verdam) kent het woord schinren in de beteekenis van klinken en De Jager (Wdb. der frequentatieven in het Nederl. i. v. schinsteren) zegt: „Het (= schinsteren) is blijkbaar met tusschenvoeging der st van schijnen, oudd. skinan. Als vorm van overgang kan men aanmerken schinnern, schindern, bij Schmeller bekend voor glanzen, blinken." Dit is juist de beteekenis, die in onzen tekst past en het verblijdt ons het bestaan van dezen overgangsvorm voor het Mnl. met een voorbeeld te kunnen staven.

Cap. XXXIII, 10. Werscap. Dit woord, dat ook als: worscap, waerscap, weerscap voorkomt, beteekent: maaltijd, gastmaal, convivium. In sijn werscap wil dus zeggen: gedurende zijn maaltijd. De Sp. Hist. (vs. 15) heeft hier hetzelfde woord als vertaling van: „Conviviumque iuxta regiam magnificentiam laudis (lees: ludes) exornat" bij Vinc. Cap. XLII. — In de volgende passage (Die Gesten, uitgave 1481, Cap. 71*b*) komen subst. en werkw. beide voor: „Hi (= Jhesus Cristus) hevet seven boden, den apostelen, overal gheseynt om te kondigen ende te roepen totter werscap, want alledinc waer bereyt. Ende soe wye daar comet,

die sal niet alleen werscappen, mer oeck ewighe ghiften ontfaen ende besitten."

Cap. XXXIII, 15. Verleit is het part. perf. van verlegghen (verleghen), dat in verschillende beteekenissen voorkomt:

a. op eene andere plaats leggen; cf. verplaatsen, verplanten; bijzondere toepassingen van deze beteekenis zijn: alto loco ponere (Kil), en een heer verleggen, castrametari (Teuthonista, ed. Verdam). Uit *a* spruit eene andere beteekenis voort:

b. uitstellen; sonder verleg, verleggen; cf. verschuiven. „Van uitstel komt afstel" zegt het volk; dit hebben onze voorvaderen reeds gevoeld en vandaar:

c. laten varen, staken: het kermen, die tranen, het oorlogh verlegghen (Oudemans);

hieronder rekenen wij ook het voorbeeld van onzen tekst: die goeden zeden verlegghen d. i. laten varen, vaarwel zeggen. De Sp. Hist. vs. 26 gebruikt hier hetzelfde werkwoord als vertaling van: mores subvertisse (Vinc. Cap. XLII).

De meer actieve zin van deze beteekenis komt uit in het voorbeeld van den Sp. Hist. I^4. XXXIII, 9: „Men seide: si hadden Gode verleit", wat onze tekst Cap. XXXIV, 5 aldus weergeeft: „dat sy openbaer Gode gelaten hadden." Vinc. Cap. XLIII schrijft: „accepit eos aperte recesisse a Deo Israel."

Met deze beteekenis vallen samen die van: versmaden (Teuth.) en reicere (Kil.).

Is ver = over (cf. verglazen, verzilveren) dan krijgen wij:

d. verlegghen = overlegghen: die dinghen verlegghen. Heiml. d. Heiml. vs. 1791.

Neemt ver de beteekenis van voor aan, cf. verleden, voorleden; verschieten, voorschieten; Dt. versehen = voorzien dan krijgt verlegghen de beteekenis van:

e. voorleggen = verschaffen; erogare, suppeditare bij Kiliaen; cf. Dt. verlegen, Verleger.

Ver kan ook gelijkbeduidend met be zijn: verlang, belang; verladen, beladen; verlaechen, belaechen; Dt. versuchen, Friesch: besiekje; dus

f. verlegghen = belegghen, in het nauw brengen; bedrangen (Teuth.), besetzen (Franck).

Cap. XXXVII, 25. voir. We hebben hier een eigenaardig voorbeeld van het gebruik van voir = apud, bij, waarvan geen meerdere bewijsplaatsen ons ten dienste staan. Deze beteekenis komt het dichtst bij die van voor = coram, voor het aangezicht van, welke, behalve in het Duitsch en Eng. in onze taal o.a. voortleeft in: „genade vinden voor (= bij) God en de menschen". Voor het Mnl. vinden we deze beteekenis in: Teestye, vs. 3426:

„Dijn simpel ghelove clare
Es voor Gode also mare
Als eens clercs".

Vergelijk ook: Cap. LXVI, 6.

Cap. XXXVIII, 14. Ontfermenisse op. Het voorz. op werd in het Mnl. herhaaldelijk gebruikt om eene betrekking tusschen personen uit de drukken (cf. Stoett, Synt, § 322), waarvoor we thans de praepos.: tegen, jegens, met, bij gebruiken. In: jaloersch op, naijverig op, enz. is deze beteekenis nog bewaard.

Cap. XXXIX, 18. ghenoeghet. „Hadde onss (dativus) dijn rijck (nomin.) erghent ghenoeghet" is goed Mnl. met de beteekenis: had uw rijk ons aangestaan (cf. Mnl. Wdb. i.v. genoegen, III, 2). Met het oog op wat volgt en de lezing van den Sp. Hist. I[4]. XXXVII, 32: „Want hat ons moghen gevougen", kan men ook lezen: „Hadde onss dijn rijck erghent gevoeghet".

Cap. XLII. sy groete macht. Deze vorm van het pron. poss. staat op ééne lijn met de vormen: ons, uw (Hd. unser, euer, Eng. our, your) en vindt zijn analogon in de Eng. possessieven: my, thy.

Men treft hem in het Mnl. ook aan in den Proza-Theophilus (ed. Verdam), bl. 153: sy stede, bl. 160: dy sonden, Rek. v. Zeel. I, 148: Pieter sy sone en Lutg. I, 632: „daer si schijn (van het licht) nien wordde belet".

De Spraakkunsten van Dr. Franck, § 220 en Dr. Van Helten, § 342 nemen den vorm nog niet op.

8. drie steden. De bewerker is hier in de war geraakt, hoe duidelijk de lezing bij Maerlant ook is. Sp. Hist. I[4]. XL, 14—18:

„Ende hi hem maecte twee steden:
vs. 15. Alexandrie ende Bucifalline,
Inde eere sijns ors, dat in de pine
Porrus doodde, ende daer na
Was gheheeten Nycia".

Vinc. cap. XLIX spreekt ook van twee steden: „Niceam et Bucefalam".

10. De Sp. Hist. I[4]. XL, 20, heeft:

„XIIII^M volx, stout ende goet
Ende IX hondert wagenen groot".

Vinc. cap. L spreekt van: „peditum copias XIIII millia, octingente quadrige". Drie onzer varianten hebben het juiste getal der strijdwagens bewaard, een bewijs te meer, dat onze bewerker een ander hs. dan het uitgegevene voor zich heeft gehad.

De verschrijving van XL^M voor XIIII^M lag voor de hand.

Cap. XLVII, 17. evere. De Sp. Hist. I[4]. XLV, 26 heeft: eyteren groot, waarvoor de uitgevers willen lezen: everberen groot. Ligt everen groot niet meer voor de hand?

Cap. LI, 6. berade. Dit woord is hier geen verbogen nvl. van beraet in den zin van overweging, beraadslaging, maar van beraet = baraet, bedrog, zoo als uit de lezing van den Alex. X, 705 blijkt:

„De coninc ende sine liede saghen
Onder die bome, onder dier haghen,
Si wachten hem jeghen baraet". —

Cap. LIIII. De inhoud van dit hoofdstuk beantwoordt aan

Cap. XLIX van den Sp. Hist., dat evenwel tot opschrift heeft: Noch vanden wonderen van Indiën. — Het hoofd van Cap. L luidt: Van Alexanders verweentheden. Te oordeelen naar de lezing van vijf der varianten zullen we dus als opschrift van ons caput moeten lezen: Van Alexanders verwaentheden. De vorm waentheiden is zeker een schrijffout.

Zie over het woord: Taalgids I, 128 en Dr. Franck op Alex. bl. 444.

Cap. LVI, 2. Dair lage sijn leven an. Naar ons voorkomt is deze uitdrukking haar ontstaan verschuldigd aan begripsverwarring. De eigenlijke uitdrukking is: dair an laghe sine doot, of zooals ze in den Sp. Hist. I[4]. LI, 4 voorkomt:

„Want dair laghe an sine mort."

Zoo staat ook de uitdrukking: des doods schuldig zijn eigenlijk voor: des levens schuldig zijn.

Cap. LVII, 28, 29. Verlaten. Dit ww. komt in het Mnl. herhaaldelijk voor met den genit. van de zaak en den datief van den persoon in de beteekenis van: iemand iets kwijtschelden, vergeven. Hier treffen we eene beteekenis aan, die we alleen bij Oudemans i. v. verlaten vinden opgeteekend, verduidelijkt door slechts één voorbeeld, en bij Kiliaen.

Deze beteekenis is: laten gaan, wegzenden, ontslaan, Hoogduitsch: erlassen; Kiliaen: mittere, remittere. Dr. J. te Winkel neemt ten onrechte deze beteekenis van ons ww. aan voor vs. 3398 van den Moriaen (Gloss. bl. 241). In den Sp. Hist. I[4]. LI, 41, 42 treffen we naast het ww. verlaten ook het subst. verlaet = ontslag aan, waar het eene vertaling is van het Lat.: missio (Vinc. Cap. LXIII).

Cap. LVII, 30. Onthouden sijn mit enen. Deze uitdrukking is hier het passief van onthouden, dat in de 17e eeuw nog herhaaldelijk voorkomt met de beteekenis van het Mnl. hem onthouden = zich ophouden, zijn verblijf houden (cf. Gloss. Lekensp.). Wij vinden de uitdrukking ook in vs. 478 van den Seghelijn van Jheruz.

In vs. 454 van den Ferguut is onthouden sijn het passief van onthouden in den zin van: gastvrij opnemen (cf. Gloss. op Ferguut).

Cap. LXII, 13. Wij maken opmerkzaam op het fijne onderscheid hier tusschen: cierheit (opsmuk) en scoenheit (natuurlijk schoon).

Over cierheit (chierheit) zie: Taal- en Letterb. I, 74.

Cap. LXIII, 75. prijs. In het Mhd., het Mnd. en in het Mfr. komt dit woord uitsluitend mann. voor. Ook in 't Mnl. treft men prijs meestal met dit geslacht aan. Het vrouw. geslacht, waaraan hier niet te twijfelen valt, kan wellicht verklaard worden door den verbogen vorm prise, die het woord een zeer vrouwelijk aanzien geeft en door inwerking van het geslacht van het synonieme ere.

Cap LXIX, 4. die crone draghen. Zoowel crone draghen (cf. bl. 38, 4; 141, 12) als die crone draghen komen in het Mnl. voor met de beteekenis: koning zijn, regeeren. cf. Dr. Franck, Aant. op Alex. bl. 401. In Alex. I, vs. 783 zouden wij liever die crone lezen dan ene crone, zooals Dr. Franck voorstelt.

Cap. LXX, 80. ses namen. Men zal te vergeefs zoeken naar zes namen in onzen tekst; men brengt het niet verder dan vijf. Dit komt omdat de zesde, die wel in den Lat. tekst staat, door onzen bewerker is overgeslagen. De Hist. Scol. luidt hier: „Similiter et de incarnatione verbi facientes, ut in Isaia, qui cum dixisset puerum nobis nasciturum et addidisset sex eius nomina, quorum unus est Deus" enz.

De in onzen tekst volgende namen luiden in het Latijn: „Admirabilis, Consiliarius, Deus fortis, Pater futuri saeculi, Princeps pacis." cf. Jesaia IX, vs. 5.

91. Hier is de lezing in de war. De Hist. Scol. heeft: „Introducti autem sunt in domum regis secus mare secretam, quae erat ad negotiorum deliberationem." De hoofdzin wordt in onzen tekst weergegeven: „Ende men leydse in des conincx huys neven een scoen lavoer." Wat is lavoer?

Het Mnl. Wdb. i. v. zegt: waschbekken, waschkom (lampetkan), welke beteekenissen hier niet passen. Toch kan lavoer = mare moeielijk eene vergissing zijn, omdat in reg. 99 ten lavore weer voorkomt als vertaling van het Latijnsche: ad mare.

Tegen een der beteekenissen van het Mnl. Wdb. verzet zich ook het voorzetsel neven (secus).

Zou lavoer hier niet in zeer algemeenen zin gebruikt zijn, in dien van: plaats, waar men zich wasschen of baden kan, vijver?

Wel hebben we deze beteekenis voor het Middeleeuwsche mare niet kunnen vinden, maar zou het niet mogelijk zijn, dat onze bewerker in plaats van secretam (slaande op domus) secretum heeft gelezen en mare secretum vertaald door lavoer? Dan zou inderdaad de boven opgegeven beteekenis van lavoer niet zoo ver mis zijn.

Den betrekk. bijzin in het Latijn geeft onze bewerker weer met: „dat dair stont te ontcommere van den oerbare."

Het relatieve dat slaat niet op lavoer, maar op huys, zooals het Lat. quae doet zien. De woorden: „te ontcommere (= ontcommerre uit ontcommerne) van den oerbare" moeten dus een vertaling zijn van: „ad negotiorum deliberationem." Onze Middeleeuwsche bewerker schijnt dit laatste znw. opgevat te hebben in de jongere beteekenis van: bevrijding (Fransch: délivrer, délivrance) en vertaalt het daarom door: ontcommeren d. i. van kommer bevrijden, dan bevrijden, ontlasten (cf. Cap. LXVI, 4). Vanden oerbare moet dus negotiorum teruggeven en zal wel een schrijffout zijn voor: vanden aerbeide. De Lat. woorden: „quae (domus) erat ad negotiorum deliberationem" heeft onze bewerker dus vertaald door: „dat dair stont te ontcommere van den aerbeide" in plaats van te zeggen, zooals de beteekenis eischte: dat dair stont ten berade(?) (= ter beraadslaging) vanden aerbeide.

Cap. LXXI. Vreemde Yeesten, 2. Het valt dadelijk in het oog, dat de lezing hier in de war is. De zin: dat was enz. kan onmogelijk op Ennius Tarentinus slaan. De verwarring is

ontstaan door het wegvallen van den zin, die aan: dat was enz. voorafgaat. De Hist. Scol. zegt: „Apud Rhodum Collosus magnus terrae motu corruit. Imago maxima erat" enz. Het aanw. vnw. dat van onzen tekst slaat dus op den Colossus van Rhodus.

5. Chorus. Du Cange zegt i. v. Corus: „Mensurae annonariae species apud Anglos et Germanos." Het woord komt ook voor in de proza-vertaling van 1515 van den Sp. Hist. fol. 47v: „hi (Joatham) bedwancse, dat si hem voer jaerliken tribuyt mosten geven hondert dusent talenten van silvere ende duysent maten, dye Chori ghenaemt waren, van terwe".

BIBLIOGRAFIE.

Hoofdzakelijk voor 't eerste gedeelte van onze inleiding, dat over den oorsprong en de verbreiding der Alexander-sage handelt, hebben we tal van werken moeten raadplegen, waaronder ook de nieuwste niet ontbreken, die de sage tot een onderwerp van onderzoek hebben gemaakt. Het kwam ons doelmatig en gewenscht voor de titels dezer werken mee te deelen; de opgave van de volledige titels, die in vele gevallen tevens een beknopt overzicht van den inhoud geven, zou, bij 't aanhalen van zooveel werken, de voetnoten tot buitengewonen omvang doen zwellen; eene besnoeide mededeeling van den titel kon allicht meewerken tot geringschatting van de een of andere belangrijke uitgave.

Behalve de boeken door ons voor dit proefschrift gebruikt, deelen we slechts de titels van die werken mede, die over de Alexander-sage handelen; de studiën, die den historischen Alexander of zijne biografen tot onderwerp hebben, zooals de werken van Fraenkel, Petersdorff, Kaerst enz. blijven onvermeld; historische compilaties — Eusebius, Orosius, enz. — voor zooverre niet gebruikt, nemen we evenmin op als letterkundige geschiedenissen, waarin natuurlijk ook over de Alexander-sage gesproken wordt. Volledigheid hebben we wel voor oogen gehouden, doch we durven ons niet vleien ze bereikt te hebben.

Car. Müller. Arriani Anabasis et Indica ex optimo Codice parisino emendavit Fr. Dübner. Reliqua Arriani et scriptorum de rebus Alexandri magni fragmenta collegit, Pseudo-Callisthenis historiam fabulosam ex tribus codicibus nunc primum edidit, Itinerarium Alexandri et indices adjecit. — Parisiis 1846.

Dr. Landgraf deelde in 1885 mee, dat Prof. Dr. A Eberhard

te Brunswijk met eene nieuwe editie bezig was; we hebben niet kunnen ontdekken, of ze inderdaad verschenen is. Müller heeft den Ps.-Call. uitgegeven naar de hss. A (oudere redactie), B. en C. (jongere); voornamelijk naar B., daar A. defect is.

H. Meusel. Pseudo-Callisthenes noch der Leidener (L.) Handschrift. Leipzig, Teubner 1871. —

't Leidsche hs. staat 't dichtst bij B. maar heeft een' korrekter tekst.

Angelo Mai. Julii Valerii res gestae ab Alexandro Macedonis translatae ex Aesopo graeco. — Mediolani 1817.

cf. Letronne in Journal des Savants, p. 461, 609. Genève 1818. 2e éditie naar een onvolledig hs. te Milaan, ook door Mai in Spicilegium romanum VIII. — Romae 1842.

D. Kuebler. Julius Valerius. Alexandri prolemi, res gestae Alexandri Macedonis, translatae ex Aesopo graeco. Acc. collatio Alexandri cum Dindimo, rege Bragmanorum, per litteras factas et epistola Alexandri ad Aristotelem, magistrum suum, de itinere suo et de situ Indiae. — Leipzig 1888.

J. Zacher. Julii Valerii Epitome. Zum erstenmal herausgegeben. — Halle 1867.

W. Wackernagel. Zur Alexander-sage I. Zum Jul. Valerius — Über das Basler Fragment. Zeitschrift für Deutsche Philologie I, s. 119.

J. Mähly. Zur Alexander-sage II. Zu Julii Valerii Epitome. Zeitschrift, als boven III, s, 416. (Tekstkritiek).

J. Zacher. Alexandri Magni iter ad Paradisum. Regimonti Pr. 1859.

Ed. Bissaeus. *Παλλαδίου περὶ τῶν τῆς Ἰνδίας ἐθνῶν καὶ τῶν Βραχμάνων.* Palladius, de gentibus Indiac et Bragmanibus. — S. Ambrosius, de moribus Brachmanorum. — Anonymus, de Bragmanibus. Quorum priorem et postremum nunc primum in lucem protulit ex Bibliotheca regia. Londini, 1665.

Het laatste bevat de brieven, 5 in getal, gewisseld tusschen Alexander en Dindimus.

Andreas Paulini. Alexandri magni epistola de situ Indiae et itinerum in ea vastitate ad Aristotelem praeceptorem suum perscripta, ex interpretatione Cornelii Nepotis. Nunc denuo recensuit. — Gissae, 1706.

H. Becker: Zur Alexandersage. Alexander's brief über die wunder Indiëns. — Besondere abdrücke a. d. programm des Friedrichs-collegium. Konigsberg i. Pr. 1892, 1894. — Zie: Zeitschrift enz. Bd. XXVII, s. 426.

De „Epistola Alexandri ad magistrum suum Aristotelem de situ Indiae" komt ook voor in 't werkje van T. O. Cockayne: Narratiunculae anglice conscriptae, de pergamenis exscribebat, notis illustrabat, eruditis copiam faciebat. — London, 1861.

Dr. G. Landgraf. Die Vita Alexandri magni des Archipresbyters Leo, nach der Bamberger und ältesten Münchener Handschrift. Erlangen 1885.

Beide teksten behooren tot de oudste redaktie der Historia. Zie: A. Ausfeld in Zeitschrift enz. XVIII, s. 493.

K. Kinzel. Zwei Recensionen der Vita Alexandri magni interprete Leone archipresbytero Neapolitano. Programm (No. 5) des Berlinischen Gymnasiums zum Grauen Kloster. 1884.

Bevat eene vergelijking van den inhoud van redakties I en III der Historia. Zie: P. Meyer in Romania XIII, p. 435; J. Bolte in Zeitschrift enz. XVII, s. 238. „C'est l'image de la confusion" (P. Meyer).

K. Kinzel. Zur Historia de Preliis. Zeitschrift enz. XVII, s. 98.

J. Zacher. Pseudo-Callisthenes, Forschungen zur Kritik und Geschichte der aeltesten Aufzeichnung der Alexander-sage. Halle 1867.

Nog een standaardwerk over Ps.-Call., de verhouding der hss. en de vroegste bewerkingen der Alexander-sage. Slechts in de onderdeelen van Zachers' resultaten brengen de jongste onderzoekingen geringe wijziging.

H. E. Moltzer. Bijdrage tot de geschiedenis der Alexandersage, in Dietsche Warande VIII, 1869, bl. 464.

Aankondiging van J. Zacher's uitgaven: Ps.-Callisthenes en Julii Valerii Epitome. Is niets meer dan eene aankondiging.

E. A. Wallis Budge. The History of Alexander the Great, being the Syriac version of the Pseudo-Callisthenes. Edited from five manuscripts with an English translation and notes. Cambridge 1889.

Woolsey. Notice of a life of Alexander te Great, translated from the Syriac by rev. Dr. J. Perkins in Journal of the American Oriental Society, vol. IV, 1854.

P. Zingerle. Über eine Syrische Übersetzung des Ps.-Call. in Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft. Bd. VIII, p. 835. Bd. IX, p. 780. — Leipzig 1855.

E. A. Wallis Budge. The life and exploits of Alexander the Great, being a series of translations of the Ethiopic histories of Alexander by the Pseudo-Callisthenes and other writers, with introduction etc. London 1896.

Bevat de Engelsche vertaling van de volgende werken uit het Ethiopisch:

1. Pseudo-Callisthenes.
2. De geschiedenis van Alexander door Al.-Makîn.
3. id. door Abû Shâker.
4. id. door Josep Ben-Gorion.
5. Eene anonieme geschiedenis van Alexander's dood.
6. A christian romance of Alexander the Great.
7. De geschiedenis van de gelukzalige menschen, die in de dagen van Jeremia, den profeet, leefden.

Bruno Meissner. Mubaššir's Ahbar-el-Iskender in Zeitschrift der Deutschen Morgenl. Gesellschaft Bd. 49, s. 583. — Leipzig 1895.

„Er hat im Wesentlichen einen auf Ps.-Callisthenes zurückgehenden Alexander-roman benutzt. Seine Vorlage muss zur Redaction A. gehören, da er nichts erwähnt was B. und C. eigenthümlich ist."

Israël Lévi. La légende d'Alexandre dans le Talmud in Revue des Etudes Juives. T., II, p. 293. — Paris 1881.

Israël Lévi. Les traductions Hébraïques de la légende d'Alexandre in idem, T., III, p. 240.

Bespreekt voornamelijk twee vertalingen der Historia de Preliis, nl. die van Immanuël ben Jacob, Bonfilio ± 1350, naar 't Latijn; die van Samuël ibn Tibbon ± 1200, naar 't Arabisch.

Israël Lévi: La légende d'Alexandre dans le Talmud et le Midrasch, in idem. T. VII, p. 70. — Paris 1883.

Donath: Die Alexander-sage im Talmud und Midrasch. Fulda 1878.

Bouriant. Fragments d'un roman d'Alexandre en dialecte Thébain in: Journ. Soc. Amér. Série 8, T. IX. — 1887.

Guillaume Favre: Recherches sur les histoires fabuleuse d'Alexandre-le-Grand in: la bibliothèque universelle littéraire, T. VII, p. 348. — 1818.
Herzien en vermeerderd in zijn: Mélanges d'histoire littéraire, T. I. Genève 1856.
't Beste wat vóór de studie van Zacher over de Alexandersage geschreven is.

Démétrius de Gobdelas: l'Historie d'Alexander-le-Grand suivant les écrivains orientaux. — Varsovie 1822.

Fr. Spiegel: Die Alexander-sage bei den Orientalen. Leipzig 1851.

Kapp. Mittheilungen aus zwei Griechischen Handschriften als Beitrag zur Geschichte der Alexander-sage im Mittel-alter. — Wien 1872.

Prof. Noeldeke: Beiträge zur Geschichte des Alexanderromans in: Denkschriften der Kaiserl. Akademie der Wissenschaften in Wien. Philos-Histor. Classe, Bd. 38. — Wien 1890
Bespreekt de bewerkingen der sage in 't Grieksch, Syrisch, Hebreeuwsch, Perzisch en Arabisch en hare onderlinge verhouding.

't Beste werk, dat over den Oosterschen tak der sage verschenen is.

't Werk is ook afzonderlijk uitgegeven en reeds uitverkocht.

Sir W. Ouseley: Observations on some extraordinary Anecdotes, concerning Alexander in: Transactions of the Royal Society of Literature. Vol. I, part. II, p. 5, London 1829. Is thans van weinig belang meer.

Dr. Ausfeld: Zur Kritik des Griechischen Alexander-romans, Untersuchungen über die unechten Teile der ältesten Überlieferung. — Karlsruhe, 1894.

Zie: H. Becker in Zeitschrift enz., XXVIII, s. 379.

D. S. R. Geiger: Die Alexander-mythen verglichen mit den sogenannten Evangelischen mythen in: Zeitschrift für die historische Theologie, herausgegeben von D. Chr. Fr. Ilgen. Bd. VIII, Heft. III, s. 119. — Leipzig 1838.

Bestrijding van Renau's werk: „*La vie de Jésus.*"

Dr. H. Christensen. Die Vorlagen des byzantinischen Alexander-gedichtes in: Sitzungsberichte der philos.-philol. und der hist. Classe der Königl. Bair. Akademie der Wissenschaften zu München. Heft I, s. 33. 1897.

Bespreekt een hs. te Venetië van 't jaar 1388; 't gedicht zelf is gemaakt tusschen 1200—1350. 't Hs. volgt de jongere redaktie der sage en stemt 't meest overeen met L (= Leidsche Hs.).

H. Vogelstein: Adnotationes quaedam ex litteris orientalibus petitae ad fabulas, quae de Alexandro Magno circumferuntur. — Breslau 1865. — (Dissertatie).

Stern: Zur Alexander-sage. — Wien 1861.

Römheld: Beitrage zur Geschichte der Kritik der Alexandersage. Programm von Hersfeld, 1873.

Bevat een beknopt overzicht van de bewerkingen der Alexandersage.

Dr. J. G. Th. Grässe: Die groszen Sagenkreise des Mittelalters, zum ersten Male historisch entwickelt, kritisch beleuchtet

und in ihrem Zusammenhange mit einander dargestelt. Dresden und Leipzig, 1842.

Somt eene groote massa bewerkingen in verschillende talen op.

Florian Frocheur: Histoire romanesque d'Alexandre le Grand, ou Recherches sur les differentes versions du Pseudo-Callisthène, à propos d'un manuscrit de la Bibl. royale de Belgique, in: Messager des sciences historiques et archives des arts en Belgique. — Année 1847. Gand, p. 393—436.

Recapitulatie van Gräsze's gegevens met weinig nieuws.

J. Berger de Xivrey: Notice de la plupart des mss. grecs, latins et en vieux français contenant l'histoire fabuleuse d'Alexandre le Grand, connue sous le nom de Pseudo-Callisthène, in: Notices et extraits des mss. de la Bibliothèque du Roi et autres bibliothèques. T. 13, 2e partie, p. 162—306. — Paris 1838.

P. Meyer spreekt met zeer weinig lof over deze studie.

J. Berger de Xivrey: Tradititions tératologiques ou récits de l'Antiquité et du moyen âge en occident sur quelques points de la fable du merveilleux et de l'historie naturelle publiés d'après plusieurs manuscrits inédits grecs, latins et en vieux français. Paris 1836.

Zarncke: Ueber das Fragment eines Lat. Alexander-liedes in Verona, in Sitzungsberichte der Königl. Akademie der Wissenschaften von Saksen. Philos-histor. Classe. — 1877, s. 57—69.

J. Bolte. Das Epitome des Julius Valerius in: Zeitschrift für Deutsche Philologie. — Bd. 17, s. 20.

Bericht over 9 hss.

De tekst van het fragment van Albéric de Besançon vindt men bij.

a. Paul Heyse in: Romanische inedita auf Italienischen Bibliotheken. — Berlin 1856.

b. A. Rochat: Ueber die Quelle des Deutschen Alexanderliedes in: Germania I, s. 273—90.

c. Bartsch: Chrestomathie de l'ancien français (VIIIe—XVe siècle) 4e éd. — Leipzig 1880.

d. P. Meyer: Recueil d'anciens textes bas-latins, provençaux et français, accompagnés de deux glossaires. 1e Partie, no. 14. — Paris 1876.

e. E. Stengel in: Ausgaben und Abhandlungen aus dem Gebiete der roman. Philologie I. — Marburg 1881.

f. P. Meyer geeft tekst, photogravure van 't hs., vertaling en aanteekeningen in zijn: Alexandre Le Grand, I, p. 1—16.

g. Fragment de l'Alexandre d'Albéric de Besançon, reproduct. en photolith. d'une photogr. que possède W. Foerster.

C. Hofmann: Zum Provenzalischen Alexanderfragment. — Germania II, s. 75. Kritische opmerkingen.

A. Tobler: Zum Romanischen Alexanderlied. Germania II, s. 441.

A. Tobler: Darstellung der Lat. Conjugation und ihrer romanischen Gestaltung nebst einigen Bemerkungen zum provenzalischen Alexanderliede. — Zürich 1857.

K. Bartsch: Alberic von Besançon in: Germania II, s. 449. Tal van teksten van Troubadours, waarin zinspelingen op de Alexander-sage voorkomen.

A. Schmidt: Das Alexander-lied des Alberic von Besançon und sein Verhältnis zur antieken Überlieferung. — Bonn 1886 (Dissertatie).

Bespreekt Lamprecht's gedicht naar 't Vorauer hs. en zijne verhouding tot de gebruikte bronnen.

Flechtner. Die Sprache des Alexanderfragments des Albéric von Besançon. — Breslau 1882 (Dissertatie van Straatsburg). Zie: Romania XI.

P. Meyer: Alexandre le Grand dans la littérature française du moyen âge, 2 Tomes. — Paris 1886.

Uitstekend en doorwrocht werk, waaraan de geleerde auteur lang gewerkt heeft en waarin hij veel nieuws meedeelt.

't Is het nieuwste en beste werk, dat over de Fransche Alexander-romans geschreven is. In geene onzer bibliotheken, zelfs niet te Groningen, is een ex. er van aanwezig.

Talbot: Essai sur la légende d'Alexandre le Grand dans les romans français du XIIe siècle. — Paris 1850.

H. Michelant: Li romans d'Alexandre par Lambert li Tors et Alexandre de Bernay, nach hss. der Königl. Büchersammlung zu Paris. — Stuttgart 1846.

(Deel XIII van de „Bibliothek des literarischen Vereins zu Stuttgart").

Niet betrouwbaar zegt P. Meyer.

F. le Court de la Villethassetz et E. Talbot: Alexandriade ou Chanson de geste d'Alexandre le Grand, épopée romane du XIIe siècle, de Lambert le Cours et Alexandre de Bernay, publiée avec introduction, notes et glossaire. — Dinan 1861.

P. Meyer: Etude sur les mss. du roman d'Alexandre. — Romania XI, p. 213.

Bespreking van een 20-tal hss. van den roman van Le Tort et de Bernay.

Dr. H. Weismann: Alexander, Gedicht des zwölften Jahrhunderts vom Pfaffen Lamprecht — Urtext und Uebersetzung nebst geschichtlichen und sprachlichen Erläuterungen, sowie der vollständigen Uebersetzung des Pseudo-Callisthenes und umfassenden Auszügen aus den lateinischen, franzözischen, englischen, persischen und türkischen Alexander-liedern. — 2 Bde. Frankfurt a. M. 1850.

De omvangrijkheid van de meegedeelde stof maakt 't werk nog tot eene goede vraagbaak.

J. Harczyk: Zu Lamprechts Alexander in: Zeitschrift für Deutsche Philologie, IV, s. 1 en 146.

Christensen: Beiträge zur Alexander-sage. Programm der neuen Gelehrten-Schule. — Hamburg 1883.

Bespreekt de verhouding van Lamprecht's gedicht tot zijn bronnen.

Zie: Kinzel in: Zeitschrift enz., XVI, s. 118.

K. Kinzel: Lamprecht's Alexander, Halle 1884. Is no. VI der Germanistische Handbibliothek. Bevat de drie teksten van Lamprecht en 't fragment van Alberic van Besançon; ook een duidelijk tabellarisch overzicht van den inhoud en de afwijkingen van red. I en III der Historia.

Zie: A. Seelisch in: Zeitschrift enz., XVII, s. 487.

Werner: Ueber den Baseler Alexander (hs. van Lamprecht). Sitzungsberichte der Wiener Akademie, philos. histor. Classe. Bd. 93. — Wien 1877.

A. Miller: Zu Lamprechts Alexanderliede in: Zeitschrift für Deutsche Philologie. Bd. X, s. 1. — Halle 1879.

K. Kinzel: Lamprechts Alexander.

I. Die Strassburger bearbeitung in ihrem verhältnis zur Vorauer.

II. Die Baseler handschrift. — Als boven, s. 89.

J. Zacher: Zur Basler Alexanderhandschrift. Als boven, s. 89.

Th. Hampe: Die quellen der Strassburger forsetzung von Lamprechts Alexander und deren benutzung. (Bonner diss.) Bremen 1890. Zie: Zeitschrift, Bd. XXIV. s. 255.

K. Kinzel: Zu Lamprechts Alexander.

I. Das handschriften-verhältniss des Alexander.

II. Zum Strassburger texte von Lamprechts Alexander in: Zeitschrift für Deutsche Philologie. Bd. XI, s. 385.

J. Zacher: Zu Lamprechts Alexander. Als boven, s. 399.

R. M. Werner: Die Basler Bearbeitung von Lamprechts Alexander. — Tübingen 1881. (No. CLIV Liter. Verein in Stuttgart). Zie: Kinzel in: Zeitschrift XIV, s. 379.

K. Kinzel: Quelle und Schluss des Vorauer Alexander in: Zeitschrift enz., XX, s. 88.

O. Erdmann: Lamprechts Alexander und die Hilde-Kudrun-dichtung, in: Zeitschrift enz., XVII, s. 223.

K. Kinzel: Das Verhältnis der Eneit zum Alexander in: Zeitschrift enz., XIV, s. 1.

Dr. Toischer: Uber die Alexandreis Ulrich von Eschenbach. Sitzungsberichte der Wiener Akademie, philos.-histor. Classe. Bd. 97. Ook afzonderlijk verschenen. — Wien 1881.

Ausfeld: Uber die Quellen zu Rudolf von Ems Alexander. Programm (no. 545) von Donaueschingen 1883.
Zie: Kinzel in: Zeitschrift enz., XVI, s. 123.

Dr. O. Zingerle. Die Quellen zum Alexander des Rudolf von Ems. Im Anhange: Die Historia de Preliis.
Is no. IV der Germanistische Abhandlungen uitgegeven door Karl Weinhold. — Breslau 1885.
De tekst der Historia behoort tot red. III.
De uitgave is besproken door Dr. Landgraf in de: Berl. philol. Wochenschrift. 1885, no. 25. Zie ook: A. Seelisch in: Zeitschrift enz., XVII, s. 487.

Neuling: Deutsche bearbeitung der Lat. Alexandreis des Quilichinus in: Paul und Braune's Beiträge, Bd. X. s. 2. Zie: Zeitschrift enz. Bd. XVII, s. 487.

H. Becker: Zur Alexander-sage in: Zeitschrift, Bd. XXIII, s. 424. Over de briefwisseling tusschen Alex. en Dindi-in de uitgebreide (6 brieven zijn er) editie van Hartliebs Alexander.

Kyng Alisaunder, uitgegeven door H. Weber in deel I van: Metrical Romances of the 13th, 14th and 15th century. III dln. Edinburgh 1810.
Een der schoonste Alexander-gedichten van 't westen. De onbekende dichter der 13de eeuw volgt in hoofdzaak: „Le roman de toute chevalerie" van Thomas (Eustace) van Kent (P. Meyer).

J. Stevenson. The alliterative Romance of Alexander, printed for the Roxburghe Club. 1849.

The Romaunce of Alexander, containing the Forray of Gadderis (= Tyrus) first printed at Edinburg by A. Arbuthnot in 1580; herdrukt in 1831 for the Bannatyne Club under the title: „The Buik of the most noble and vailzeand conqueror Alexander the Great.

W. W. Skeat: The Wars of Alexander, an alliterative Romance, translated chiefly from te Historia Alexandri Magni de Preliis. — London 1886.

W. W. Skeat: Alexander and Dindimus translated from the Latin about a. d. 1340—50. — London 1878.

„The text of the "Alexander de Praeliis" is taken as a general guide.

W. W. Skeat: A fragment of the alliterative romance of Alisaunder, translated from the Latin about a. d. 1340. Staat achter: „The Romance of William of Palerne". — London 1868 (herdrukt 1890).

Dit fragment berust op de compilatie van Radulphus, de geschiedenis van Orosius en de Historia de Preliis.

A. Morel-Fatio: Recherches sur le texte et les sources du Libro de Alexandre. Romania IV, p. 7.

Knust: Mittheilungen aus dem Eskurial. Tübingen 1879. No. 141 van de „Bibliothek des literarischen Vereins zu Stuttgart".

Geeft de vertalingen in 't Spaansch, 't Fransch en 't Engelsch (naar 't Fransch) van passages, die betrekking hebben op Alexander uit de Dicta philosophorum met den Lat. text er naast.

Kuno Meyer: Die Geschichte von Philip und Alexander von Macedonien aus dem Lebar Brecc, mit deutscher Uebersetzung und mit Excerpten aus dem Book of Ballymote, in: Irische Texte, herausgegeben von Wh. Stokes und E. Windisch. 2e Serie, 2tes Heft. Leipzig 1887.

Hoofdbron is de historie van Orosius; verder ontleeningen aan de Alexander-sage, aan Eusebius en anderen.

Giusto Grion: I nobili fatti di Alessandro magno, romanzo storico tradotto dal francese nel buon secolo, ora per la prima volta pubblicato sopra due codici Magliabechiani. — Bologna, 1872.

„Contrairement aux vraisemblances, ce travail, s'il est le plus récent, est aussi le plus mauvais. Je n'hesite pas à dire qu'il est, non pas relativement, mais absolument mauvais" (P. Meyer).

E. Monaci: Frammento del piu antico poema romanzo sopra Alexandro Magno (Facs. di Antichi manoscritti per uso delle scuole di Filologia neolat). Facs. 1, nos. 12, 13. Reprod. photog. — Roma 1881.

D'Carraroli: La leggenda di Alessandro Magno, studio storico-critico. Mondovi 1892.
Zie: P. Meyer in: Romania XXIII, p. 260.

Prof. A. Vesselovsky: Iz Istorii Romana i Poviesti; Materialy i Izslyedovania; Vuipousk pervii; Greko-Vizantiiskii period. — St. Petersburg 1886.

Istrin: Die Alexandreis der Russischen Chronographen. — Untersuchung und Text. Moskau 1893 (Russisch).

F. A. W. Müldener: Gualteri Castellionensis Alexandreis. — Lipsiae 1863.

Dr. J. Franck: Alexanders Geesten van Jacob van Maerlant. — Groningen 1882.

W. Hertz: Aristoteles in den Alexander-dichtungen des Mittelalters. — München 1890.
Zie: Romania XIX. s. 634.

Héron: La Légende d'Alexandre et d'Aristote. - Rouen 1892.
Zie: Romania XXIII. s. 304.

A. Ausfeld: Zur Alexander-sage in: Zeitschrift enz., XVII, s. 108.

Sainte-Croix: Examen critique des anciens historiens d'Alexandre-le-Grand. 2e édition. — Paris 1810.
Voortreffelijk werk; geleerd en doorwrocht.

J. G. Droysen: Geschichte Alexanders des Groszen. II Bde. Zweite Auflage. — Gotha 1877.

Dr. G. D. J. Schotel: Vaderlandsche Volksboeken en Volkssprookjes. II dln. — Haarlem 1873—74.

Mr. L. Ph. C. van den Bergh: De Nederlandsche Volksromans. — Amsterdam 1837.

John Dunlop. The History of Fiction in 3 volumes, 2nd. edition. — Edinburgh 1816.
Eene nieuwe uitgave hiervan bezorgd door:

H. Wilson: History of prose fiction by John Colin Dunlop. A new editon, revised with notes, appendices and index. 2vol. — London 1888.
In 1851 verscheen te Berlijn eene Duitsche bewerking: F. Liebrecht: J. Dunlop's Geschichte der Proza-dichtungen oder Geschichte der Romane, Novellen, Märchen .... aus dem Englischen übertragen .... vermehrt .... mit Anmerkungen .... versehen.

Charles Nisard: Histoire des livres populaires ou de la Littérature du Colportage. II Tomes. — Paris 1854.

Karl Simrock: Die Deutschen Volksbücher. XIII Bde. Basel: Gedruckt in diesem Jahr.

Dr. J. C. Matthes: De vier Heemskinderen. — Groningen 1872.

Dr. J. te Winkel: Geschiedenis der Nederlandsche Letterkunde. Dl. I. — Haarlem 1887.

Dr. G. Kalff: Geschiedenis der Nederlandsche Letterkunde in de 16de eeuw. 2 dln. — Leiden 1889.

Dr. J. ten Brink: Geschiedenis der Nederlandsche Letterkunde. — Amsterdam 1897.

Dr. M. de Vries en Dr. E. Verwijs: Jacob van Maerlants Spiegel Historiael, met de fragmenten der later toegevoegde gedeelten, bewerkt door Philip Utenbroeke en Lodewijc van Velthem. Vanwege de Maatschappij der Nederl. Letterkunde te Leiden. 4 dln. — Leiden 1863.

J. David: Rijmbijbel van Jacob van Maerlant met voorrede, varianten van hss., aanteekeningen en glossarium. 3 dln. — Brussel 1859.

M. F. A. G. Campbell: Annales de la Typographie Neérlandaise au XVe siècle. — La Haye 1874 (Avec 4 suppléments)

Paulin Paris. Les Manuscrits françois de la Bibliothèque du Roi. III. — Paris 1840.

Gaston Paris: La littérature française au moyen-âge. 2e édition. — Paris 1890.

Bulletin de la Société des anciens textes français. — Paris 1883. Hierin een art. van P. Meyer over „les neuf Preux".

Dr. E. von Kausler: Altniederländische Gedichte vom Schlusse des XIII bis Anfang des XV Jahrhunderts. - Leipzig 1866.

Prof. M. de Vries in: Nieuwe werken van de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde te Leiden. Dl. VI, bl. 152. Fragment van 44 regels van: „de IX besten".

F. J. Mone: Uebersicht der Niederländischen Volksliteratur. — Tübingen 1838.

Ph. Blommaert: Oud-Vlaemsche Gedichten der 12e—14e eeuw. — Gent 1838. Dl. II.

C. P. Serrure. Vaderlandsch Museum voor Nederd. letterkunde, oudheid en geschiedenis. I. — Gent 1855.

J. van Druten: Geschiedenis der Nederlandsche Bijbelvertaling. — Leiden 1895.

G. G. Gervinus: Geschichte der poetischen National-Literatur der Deutschen. 3e Ausgabe. — Leipzig 1846.

Pauli Orosii Historiarum adversum paganos, libri XII, accedit eiusdem liber apologeticus, recensuit et commentaria critico instruxit Carolus Zangemeister. — Vindobonae 1882.

REGISTER

OP DE

AANTEEKENINGEN.

Behandelde plaatsen uit Mnl. teksten:

Alexanders Geesten:

VERBETERINGEN.

Blz. XIV — de bekoorlijkheid, lees: bekoorlijkheid.
„ XXXV — as, lees: als.
„ XXXIX — laten zien, lees: later zien.
„ XCVI — vestigen voor, lees: vestigen op.
„ CXVII — ontwikkelden burgerstand, lees: ontwikkelenden burgerstand.
Voor en lees ende, blz. 12, reg. 265; 13, 276, 282; 79, 8; 103, 10.
Voor met lees mit, blz. 6, reg. 127; 111, 27.
Blz. 11, 244. Mer wat, lees: Mer dat.
„ 21, 483. schrap: met haren.
„ 24, 561. uit, lees: uut en voor uitcomen lees: uutcomen blz. 96, 3.
„ 68, 3. moete, lees: moeste.
„ 95, 11. zede versmoerden, lees: zeden versmoerde(n).
„ 100, 9. bolchs, lees: belchs.
„ 107, 27. die, lees: doe.
„ 115, 35. merckte, lees: mercke.
„ 157, 10. (sals) lees: sal(s).
F. is uitgevallen: blz. 1, variant 3; 2, 33, 34; 6, 122; 12, 265; 20, 470; 22, 505, 515; 23, 526; 28, 672; 35, 823.
C. is uitgevallen: blz. 4, variant 73; 45, 14, 18; 51, 9; 83, 8.
H. is uitgevallen: blz. 40, variant 9; 43, 29.
B. E. F. H. is uitgevallen: blz. 50, variant 3; 68, 19.
B. is uitgevallen: blz. 45, variant 15; 48, 24.
C. E. F. H. is uitgevallen: blz. 155, variant 7.
E. H. is uitgevallen: blz. 167, variant 89.
Blz. 129, var. 39. stemme, lees: stemme seide.
„ 142, var. 30. vul in: G. ende.... rijck (ontbr.).
„ 173, var. 6. Scol. X: Seleucus moet een regel hooger staan.

